

A.T. AGZAMOV,
B.A. RAXMATULLAYEV

SOLIQLAR VA SOLIQQA TORTISH

Darslik

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

TOSHKENT XALQARO MOLIYAVIY BOSHQARUV VA TEXNOLOGIYALAR UNIVERSITETI

A.T. AGZAMOV, B.A. RAXMATULLAYEV

SOLIQLAR VA SOLIQQA TORTISH

(Darslik)

Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti
Ilmiy Kengashining 2024-yil 26-dekabrdagi 03-30/2-sonli majlis bayoni qarori bilan 60410400 - «Moliya va moliyaviy texnologiyalar» bakalavriat ta’lim yo‘nalishi talabalari uchun darslik sifatida tavsiya etilgan

TOSHKENT – 2025

UO‘K:
KBK

A.T. Agzamov, B.A. Raxmatullayev. Soliqlar va soliqqa tortish. (Darslik) – T.:«Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2025. 516 bet.
ISBN 978-9943-

Ushbu **«Soliqlar va soliqqa tortish»** nomli darslikda soliqlarning iqtisodiy mohiyati, soliq tizimi va soliq siyosati, iqtisodiyotni liberallashtirish va mamlakatni modernizatsiyalash sharoitida olib borilayotgan hamda soliq yukini kamaytirishga qaratilgan oqilona soliq siyosatining asosiy yo‘nalishlari, yuridik va jismoniy shaxslarni soliqqa tortish, xo‘jalik yurituvchi subyektlar to‘laydigan boshqa majburiy to‘lovlarni hisoblash va to‘lash tartiblari kabi masalalar o‘z aksini topgan.

Darslik Davlat ta’lim standartlari talablari va «Soliqlar va soliqqa tortish» fani o‘quv dasturi asosida tayyorlangan bo‘lib, 60410400 - «Moliya va moliyaviy texnologiyalar» bakalavriat ta’lim yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalar uchun mo‘ljallangan.

Shuningdek ushbu darslikdan hududiy soliq xizmati organlari xodimlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish kurslarida hamda oily o‘quv yurtlarining noiqtisodiy yo‘nalishlarida tahsil olayotgan talabalarga “Soliqlar va soliqqa tortish”ga doir maxsus kurslarni o‘qitishda foydalanish mumkin.

UO‘K:
KBK

Taqrizchilar:

N.Kh. Khaydarov – TIFT Ilmiy ishlar, innovatsiyalar va xalqaro hamkorlik bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

X.I. Boyev – TDIU “Soliq va soliqqa tortish” kafedrasi professori, DSc;

J. Maxmadustov – Toshkent shahar Soliq boshqarmasi boshlig‘i o‘rinbosari.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2025-yil 14-apreldagi 136-sonli buyrug‘iga asosan nashr qilindi.

ISBN 978-9943-

© A.T.Agzamov, B.A.Raxmatullayev 2025.
© «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2025.

KIRISH

Iqtisodiyotni rivojlantirishning bir qancha dastaklari qatorida respublikamizning soliq mexanizmi oldiga bir tomondan davlat byudjetini zarur daromadlar bilan ta’minlash, ikkinchi tomondan esa, xo‘jalik yurituvchi subyektlar, xususan kichik va xususiy biznes faoliyatini rag‘batlantirish vazifasi qo‘yilgan. Bu vazifalarni bajarish uchun soliq tizimida iqtisodiy islohotlar olib borish bilan soliqlarning rag‘batlantiruvchilik rolini oshirish, ularni byudjet tizimiga barqaror tushishini ta’minlashda soliqlarni undirish usullarini qo‘llash mexanizmini takomillashtirish, soliq undirishni optimallashtirish, soliq qarzlarini kamaytirish va qolaversa soliq to‘lovchilardan soliq yukini engillashtirishni talab etadi.

Keyingi yillarda Davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda soliq yukini yanada kamaytirish, soliq solish tartibini soddalashtirish va soliq qonunchiligini takomillashtirishga asosiy e’tibor berilmoqda. Eng avvalo, ular ishlab chiqarishni, tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishga, aholining real daromadlarini va iste’mol talablarini oshirishga qaratilgan. Shu bilan birga, soliqlar va to‘lovlarni birxillashtirishga katta e’tibor qaratilmoqda. Bu esa soliqqa tortish mexanizmlarining oshkoraligiga, soliqlarni hisoblash va to‘lashga oid korxonalar faoliyatini soddalashtirishga, shuningdek soliq majburiyatlarining bajarilishini samarali nazorat qilishga yordam beradi. Ayni paytda bu hol respublikamizda qo‘llaniladigan soliq tizimini xalqaro me’yorlar va andozalarga muvofiqlashtirish zarurati bilan izohlanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi to‘g‘risida”gi PF-5468-son Farmoniga muvofiq soliq yukini izchillik bilan kamaytirish, soliq solish tizimini soddalashtirish, soliq ma’muriyatchiligini takomillashtirish, iqtisodiyotni jadal rivojlantirish va O‘zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasining asosiy yo‘nalishlari belgilab berildi. Jumladan, quyidagilar O‘zbekiston

Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepstiyasining asosiy yo‘nalishlari etib belgilandi:

-iqtisodiyotga soliq yukining darajasini kamaytirish, shuningdek, soliq solishning soddalashtirilgan va umumbelgilangan tizimi bo‘yicha soliqlarni to‘laydigan xo‘jalik yurituvchi subyektlar o‘rtasidagi soliq yuki darajasidagi nomutanosibliklarni bartaraf etish;

-soliqlarni unifikastiya qilish orqali ularning sonini optimallash-tirish, shuningdek, o‘xshash soliq solish bazasiga ega bo‘lgan soliqlarni birlashtirish, soliq hisobotlarini qisqartirish va soddalashtirish, operastion xarajatlarni minimallashtirish;

-makroiqtisodiy vaziyatning barqarorligini, O‘zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti va uning daromadlarini shakllantirishning mustahkamligini ta’minlash;

-soliq qonunchiligini soddalashtirish, soliq munosabatlari sohasida normativ-huquqiy hujjatlardagi qarama-qarshiliklar va ziddiyatlarni bartaraf etish, insofli soliq to‘lovchilarning huquqlari va qonuniy manfaatlari himoyasini kuchaytirish;

-soliq solish masalalarini tartibga soladigan havolaki normalar va qonun osti hujjatlarini maksimal darajada cheklagan holda, soliq qonunchiligining barqarorligini hamda O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi normalarining to‘g‘ridan-to‘g‘ri amal qilishini ta’minlash, shu jumladan kodeksda soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlar stavkalarining miqdorlarini belgilash;

-xorijiy investorlar va investistiyalar uchun qulay rejimni saqlab qolish, ularni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash va ishonchli huquqiy himoyalash;

-soliq nazoratining shakl va mexanizmlarini, shu jumladan soliq solish obyektlari hamda soliq to‘lovchilarni yanada to‘liq qamrab olish va hisobini ta’minlaydigan zamonaviy axborot-kommunikastiya texnologiyalarini keng joriy etish hisobiga takomillashtirish, transfer

narxlarni shakllantirish bilan bog‘liq operastiyalarga soliq solish tartibini joriy etish.”[1]

Biroq Prezident 2024-yilda iqtisodiyotni rivojlantirish bo‘yicha turgan ustuvor vazifalarni belgilab berar ekan: “Yirik sanoat tarmoq-lariga soliq yuki kamaytirilgan bo‘lsa-da, ko‘p tarmoqlar davlatga tushumni ta’minlash o‘rniga xarajatini oshirayotgani qayd etildi. Jumladan, 10 ta yirik korxonada xarajatlar daromaddan tezroq o‘sgani kuzatilgan....

Sirdaryo va Jizzaxda soliq tushumlari 20 foiz o‘sgan bo‘lsa, Xorazm, Buxoro va Qashqadaryoda bu ko‘rsatkich 7 foizga ham yetmagan. Masalan, yuridik shaxs maqomidagi 18 mingta ovqatlanish korxonasidan atigi 2 ming 300 tasi QQS to‘lovchi hisoblanadi. Sababi, ular tovar aylanmasini 1 milliard so‘mdan oshirmaslik uchun bitta oshxonaga 3-4 tadan firma ochib qo‘ygan.

Bunday holatlar bo‘yicha mahalladagi soliqchi, tuman soliq boshliqlari va o‘rinbosarlarining ishi sust. Umuman, soliq tizimi va soliqchilar faoliyatini tubdan qayta ko‘rib chiqish vaqti keldi”[2] deb ta’kidladi.

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida amalga oshirilayotan islohotlar samarali ijrosi ko‘p jihatdan yetuk va hozirgi zamon talablariga javob beradigan kadrlar tayyorlash tizimiga bevosita bog‘liq bo‘lmoqda. Shu nuqtai nazardan, mamlakatda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarni yanada chuqurlashtirish sharoitida soliq organlari oldida ulkan talablarni qo‘ymoqdaki, ularga to‘la javob bera oladigan, har taraflama yetuk, ishchan va chuqur bilimli mutaxassislarni tayyorlash oliy ta’lim muassasalari uchun dolzarb vazifalardan biri bo‘lib qolmoqda.

Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida oliy ta’lim muassasasi talabalarining soliqlarning iqtisodiy mohiyati, obyektiv zarurligi, soliq to‘lovchi yuridik va jismoniy shaxslarni soliqqa tortish tartibi, soliq

[1] O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2018-yil 29-iyundagi “O‘zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish kontseptsiyasi to‘g‘risida”gi PF-5468-son Farmoni

[2] Prezident Shavkat Mirziyoyev raisligida 2024-yilda makroiqtisodiy barqarorlik va iqtisodiy rivojlanishni ta’minlash bo‘yicha ustuvor vazifalar yuzasidan videoselektor yig‘ilishidagi nutqidan. 16.01.2024-yil

to‘lovchilardan undiriladigan umumdavlat va mahalliy soliqlarni iqtisodiy mohiyati va soliq tizimidagi ahamiyati, yuridik va jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlarning turlari, yuridik va jismoniy shaxslarni soliqqa tortishning o‘ziga xos xususiyatlari bilan yaqindan tanishtirib, ularning bilimlarini chuqurlashtirish, “Soliqlar va soliqqa tortish” fani buyicha nazariy va amaliy bilim ko‘nikmalarini hosil qilish lozimligini ko‘rsatmoqda.

«Soliqlar va soliqqa tortish» fani bo‘yicha tayyorlangan darslik bugungi kunda “Moliya va moliyaviy texnologiyalar” ta’lim yo‘nalishi talabalariga zamonaviy bilimlarni etkazishda zarur bo‘lgan ishlanmalardan biri hisoblanadi.

Tayyorlangan darslikda «Soliqlar va soliqqa tortish» fanining predmeti, maqsadi va vazifalari, yuridik va jismoniy shaxslar to‘laydigan soliqlarning iqtisodiy mohiyati, soliqqa tortish tamoyillari, O‘zbekiston Respublikasi soliq siyosati va uning asosiy yo‘nalishlari, O‘zbekiston Respublikasi soliqlar va yig‘imlar tizimi, Yuridik shaxslardan undiriladigan soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarning turlari, Jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar, Maxsus soliq rejimlari hamda ularga soliq solish tartibining amaldagi holati uslubiy jihatdan yoritilgan.

Darslikda kirish qismi, 19 bob va har bir bobni yoritish uchun qo‘yilgan savollar ketma-ketligi hamda qisqacha xulosalar, nazorat va muhokama uchun savollar hamda asosiy adabiyotlar, izohli lug‘atdan iborat. Ushbu darslik 60410400 – “Moliya va moliyaviy texnologiyalar” ta’lim yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalar uchun tasdiqlangan o‘quv reja va namunaviy dastur asosida tayyorlangan va unga qo‘yilgan barcha talablarga javob beradi. Darslikdagi mavzular va savollar bir-biri bilan bog‘langan holda, ketma-ketlikda yoritilgan.

Soliqlar va soliq munosabatlari, soliq to‘lovchilar (yuridik va jismoniy shaxslar)ni soliqqa tortish masalalari mumtoz iqtisodchi olimlardan T.Gobbs, A.Smit, D.Rikardo, U.Petti, N.Turgenev, D.Yum, A.Laffer, Lorents hamda hozirgi zamon iqtisodchi olimlaridan R.Kempbell, K.Makkonel, V.Terdoxlebov, S.Fisher, A.Voznesenskiy,

V.Gluxov, E.Teyt, E.Glazova, T.Yutkina, N.Milyakov, D.Chernik-larning ilmiy izlanishlari va asarlarida bevosita yoki bilvosita yoritilgan. Bundan tashqari respublikasimiz iqtisodchi olimlaridan I.Karimov, Q.Yahyoyev, M.Sharifxo‘jayev, S.G‘ulomov, A.Vahobov, T.Malikov, E.Gadoyev, O.Olimjonov, M.Alimardonov, A.Jo‘rayev, B.Toshmurodova, N.Qo‘ziyeva, F.Shamsutdinov, I.Zavalishina, Sh.Toshmatov, B.Tuxliyev, S.Xudoyqulov asarlarida fikr yuritilgan.

Mazkur darslikni yaratish jarayonida yuqorida nomlari zikr etilgan iqtisodchi olimlarning soliqlar va soliqqa tortish, jumladan yuridik va jismoniy shaxslarni soliqqa tortish bo‘yicha olib borgan ilmiy ishlaridan foydalanildi. Shu bilan birgalikda, O‘zbekiston Respublikasining «Davlat soliq xizmati to‘g‘risida»gi qonuni, O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, O‘zbekiston Respublikasi Budjet kodeksi, O‘zbekiston Respublikasi Bojxona kodeksi, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmon va Qarorlari, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi-ning qarorlari, O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi, O‘zbekiston Respublikasi Statistika agentligi, O‘zbekiston Respublikasi Soliq qo‘mitasi va boshqa tegishli vazirlik, idora hamda tashkilotlar tomonidan tasdiqlangan me’yoriy-huquqiy hujjatlar va internet tarmog‘i (soliq.uz, hisobot.uz, fm.uz, fmc.uz) ma’lumotlaridan hamda O‘zbekiston Respublikasi Soliq qo‘mitasi hisobot materiallaridan foydalanildi.

Darslikning ayrim paragraflarini tayyorlashda ustozlarimiz - professorlar B.Tuxliyev, M.Almardonov, A.Jo‘raev, S.Xudoyqulov, shuningdek hamkasbimiz – professor Q.To‘qsonovlar ishtirok etishgan.

AGZAMOV AVAZXON TALGATOVICH
RAXMATULLAYEV BOTIR ABDULXAMIDOVICH

SOLIQLAR VA SOLIQQA TORTISH

Toshkent – «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi» – 2025

Muharrir:
Texnik muharrir: **M.Tursunov**
Musavvir: **Sh.Zoxidova**
Musahhih: **S.Muratova**
Kompyuterda sahifalovchi: **M.Maripova**

E-mail: innovatsiya.nashriyot@mail.ru Tel.: +99897705-90-35
Nashr lits. № 3226-275f-3128-7d30-5c28-4094-7907, 10.08.2020.
Bosishga ruxsat etildi . .2025.
Bichimi 60x84 $^{1}/_{16}$. «Times New Roman» garniturasi.
Ofset bosma usulida bosildi.
Shartli bosma tabog‘i: . Nashriyot bosma tabog‘i .
Tiraji: 50. Buyurtma №

«Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi»
bosmaxonasida chop etildi.
100174, Toshkent shahri, Olmazor tumani,
Ziyo MFY, Talabalar ko‘chasi, 96-1-uy.

INNOVATSIYA NASHRIYOTI

ISBN 978-9910-014-73-4

O‘QUV ADABIYOTINING NASHR RUXSATNOMASI

O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 20 25 yil “ 14 ” Aprel dagi “136”-sonli buyrug‘iga asosan

A.T.AGZAMOV, B.A.RAXMATULLAYEV
(muallifning familiyasi, ismi-sharifi)

Moliya va moliyaviy texnologiyalar
(ta’lim yo‘nalishi (mutaxassisligi))

ning talabalari (o‘quvchilari) uchun tavsiya etilgan

Soliqlar va soliqqa tortish
(o‘quv adabiyotining nomi va turi: darslik, o‘quv qo‘llanma)

ga O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan litsenziya berilgan nashriyotlarda nashr etishga ruxsat berildi.

Vazir K.Sharipov

№ 359053

M U N D A R I J A

KIRISh	.....	**3**
I-BO'LIM.	**SOLIQLARNING IQTISODIY MOHIYaTI, SOLIQ TIZIMI VA SIYoSATI.....**	**9**
I-bob.	**«Soliqlar va soliqqa tortish» fanining predmeti, mazmuni va uni o'rganish usullari.....**	**9**
1.1.	«Soliqlar va soliqqa tortish» fani alohida iqtisodiy fan sifatida.....	9
1.2.	"Soliqlar va soliqqa tortish" fanini o'rganishdagi mavjud usullar.....	10
1.3.	«Soliqlar va soliqqa tortish» fanining boshqa iqtisodiy fanlar bilan o'zaro aloqasi.....	13
1.4.	Soliqlar va majburiy to'lovlar tizimi hamda soliq to'lovchilarni soliqqa tortishning huquqiy asoslari.....	14
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		19
Testlar.....		20
II-bob.	**Soliqlarning iqtisodiy mohiyati va soliqqa tortish tamoyillari.....**	**22**
2.1.	Soliqlarning ob'ektiv zarurligi va o'ziga xos xususiyatlari.....	22
2.2.	Soliqlarning umumiy belgilari va boshqa iqtisodiy kategoriyalar bilan o'zaro munosabati.....	26
2.3.	Soliqlarning funktsiyalari va vazifalari.....	28
2.4.	Soliqlarning mavjud va amaldagi tamoyillari.....	34
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		40
Testlar.....		41
III-bob.	**Soliq siyosati va uning asosiy yo'nalishlari.....**	**44**
3.1.	Soliq siyosati tushunchasi va huquqiy nazariy asoslari.....	44
3.2.	Hozirgi davrda soliq siyosatini ishlab chiqish va unda davlatning roli.	53
3.3.	Soliq siyosatining o'ziga xos xususiyatlari va rivojlantirish yo'nalishlari.....	57
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		61
Testlar.....		62
IY-bob.	**O'zbekiston Respublikasi soliq tizimi va uning shakllanishining nazariy asoslari.....**	**65**
4.1.	Soliq tizimi haqida tushuncha va uning mohiyati.....	65
4.2.	Soliq tizimini guruhlashning o'ziga xos jihatlari.....	67
4.3.	Soliqlarning iqtisodiy mohiyatiga ko'ra bo'linishi.....	69
4.4.	Soliqlarning byudjetga tushishiga ko'ra bo'linishi.....	71
4.5.	O'zbekiston Respublikasi soliq tizimining shakllanish va rivojlanish bosqichlari.....	76
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		81
Testlar.....		81
II-BO'LIM.	**YuRIDIK ShAXSLARDAN UNDIRILADIGAN SOLIQLAR VA BOShQA MAJBURIY TO'LOVLARNING TURLARI.....**	**83**
V-bob.	**Qo'shilgan qiymat solig'i (QQS).....**	**83**
5.1.	Qo'shilgan qiymat solig'i haqida tushuncha, uning iqtisodiy mohiyati va davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda tutgan o'rni.....	83
5.2.	Qo'shilgan qiymat solig'ini to'lovchilar tarkibi, soliq solish ob'ekti va soliq solinadigan baza.....	89
5.3.	Soliq solinadigan bazani aniqlash.....	115
5.4.	Qo'shilgan qiymat solig'i bo'yicha soliq stavkalari ….....	124

5.5.	Soliqni hisoblab chiqarish va to‘lash tartibi. Soliq hisobotini taqdim etish tartibi……	131
5.6.	Alohida hollarda soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari	145
5.7.	Elektron shaklda xizmatlar ko‘rsatuvchi chet el yuridik shaxslariga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari	151
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		158
VI-bob.	**Aktsiz solig’i.....**	**159**
6.1.	Aktsiz solig’ining soliq tizimidagi ahamiyati va davlat byudjeti daromadlarida tutgan o’rni.....	159
6.2.	Aktsiz solig’ining vazifalari va uning o’ziga xos xususiyatlari…….	161
6.3.	Aktsiz solig’i to’lovchilar tarkibi, soliqqa tortish ob’ekti va soliq solinadigan baza.....	165
6.4.	Aktsiz solig’i stavkalari va soliqdan belgilangan imtiyozlar…….....	172
6.5.	Aktsiz solig’ini soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisobotini taqdim etish va soliq to‘lash tartibi……	181
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		182
VII-bob.	**Foyda solig’i.....**	**183**
7.1.	Yuridik shaxslardan olinadigan soliqlar va boshqa majburiy to’lovlar.....	183
7.2.	Soliq munosabatlarining sub’ektlari.....	184
7.3.	Foyda solig’i to’lovchilari tarkibi, soliq solish ob’ekti va soliq solinadigan bazasi.....	188
7.4.	Yuridik shaxslarning jami daromadlari tarkibi.....	191
7.5.	Yuridik shaxslarning xarajatlarini guruhlash.....	206
7.6.	Foyda solig’i stavkalari.....	244
7.7.	Foyda solig’ini hisoblash chiqarish, soliq hisobotini taqdim etish va to’lash tartibi.....	249
7.8.	Yakka tartibdagi tadbirkorlarning daromadlariga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari	254
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		259
Testlar.....		259
VIII-bob.	**Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq…….....**	**260**
8.1.	O’zbekiston Respublikasi soliq tizimida mol-mulk solig’ining joriy etilishi va uning davlat byudjeti daromadlarida tutgan o’rni.....	260
8.2.	Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni to’lovchilar tarkibi, mol-mulk bo’yicha soliqqa tortiladigan ob’ekt va soliq solinadigan baza.....	263
8.3.	Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq stavkalari, soliqdan belgilangan imtiyozlar.....	268
8.4.	Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va soliqni to’lash tartibi	270
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		272
IX-bob.	**Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig’i.....**	**273**
9.1.	Yer solig’ining huquqiy asoslari, iqtisodiy mohiyati va davlat byudjeti daromadlarida tutgan o’rni.....	273
9.2.	Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig’ini to’lovchilar tarkibi, soliq solish ob’ekti va soliq solinadigan baza.....	278
9.3.	Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig’i stavkalari va yer solig’i bo’yicha imtiyozlar……	286
9.4.	Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig’ini hisoblash va to’lash tartibi.....	297

Nazorat va muhokama uchun savollar.....		301
X-bob.	**Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq.....**	**302**
10.1.	Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning huquqiy asoslari va uning davlat byudjeti daromadlarida tutgan o'rni……..	302
10.2.	Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'lovchilar.....	304
10.3.	Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning soliq solish ob'ekti va soliq solinadigan bazani aniqlash tartibi.....	307
10.4.	Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari va soliq bo'yicha belgilangan imtiyozlar.....	312
10.5.	Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni hisoblash va byudjetga to'lash tartibi.....	317
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		324
XI-bob.	**Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq va foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun maxsus renta solig'i …….**	**326**
11.1.	Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqning huquqiy asoslari va davlat byudjeti daromadlarida tutgan o'rni.....	326
11.2.	Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq va foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun maxsus renta solig'ining to'lovchilari tarkibi, soliq solish ob'ekti va soliq solinadigan bazasi.....	330
11.3.	Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq va Foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun maxsus renta solig'ining stavkalari.....	339
11.4.	Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq va Foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun maxsus renta solig'ini hisoblab chiqarish, soliq hisobotlarini taqdim etish va soliqni to'lash tartibi.....	343
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		346
XII-bob	**Ijtimoiy soliq**	**347**
12.1.	Ijtimoiy soliqning to'lovchilari tarkibi	347
12.2.	Ijtimoiy soliqni soliq solish ob'ekti va soliq solinadigan bazasi	348
12.3.	Ijtimoiy soliq stavkalari, soliq davri,	350
12.4.	Ijtimoiy soliqni soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisobotini taqdim etish va soliqni to'lash tartibi	350
12.5.	Ayrim toifadagi jismoniy shaxslar tomonidan soliqni hisoblab chiqarish va to'lashning o'ziga xos xususiyatlari	351
12.6.	Ixtiyoriy ravishda soliqni hisoblab chiqarish va to'lashning o'ziga xos xususiyatlari	356
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		350
Testlar.....		351
III-BO'LIM.	**JISMONIY ShAXSLARDAN OLINADIGAN SOLIQLAR.....**	**359**
XIII-bob.	**Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i.....**	**359**
13.1.	Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining tarixi va budjetda tutgan o'rni	359
13.2.	Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining mohiyati, soliq to'lovchilar tarkibi, soliq ob'ekti va soliq bazasi.....	363
13.3.	Jismoniy shaxslarning jami daromad tarkibi.....	366
13.4.	Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i bo'yicha soliq imtiyozlari.....	386
13.5.	Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i bo'yicha soliq stavkalari……	401
13.6.	Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini hisoblash va ushlab qolish tartibi.....	405
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		414

Testlar.....		414
XIV-bob.	**JISMONIY ShAXSLARNING DAROMADLARINI DEKLARATSIYA ASOSIDA SOLIQQA TORTISH XUSUSIYATLARI**	**417**
14.1.	Jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiya haqida tushuncha	417
14.2.	Jismoniy shaxslarning deklaratsiya asosida soliq solinadigan daromadlari	418
14.3.	Mol-mulkni ijaraga berishdan olingan daromadlar va ular bo‘yicha dastlabki deklaratsiya taqdim etish hamda soliq to‘lash tartibi	420
14.4.	Mualliflik haqi tarzida olingan daromadlarga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari	425
14.5.	Daromadlar to‘g‘risidagi deklaratsiyani taqdim etish, soliq hisoblash va to‘lash tartibi	427
14.6.	O‘zbekiston Respublikasi norezidentlari bo‘lgan jismoniy shaxslarning daromadlariga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari	433
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		434
Testlar.....		435
XV-bob.	**Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq.....**	**438**
15.1.	Mulk, mulk turlari, mulk huquqi va jismoniy shaxslarda mulk huquqining yuzaga kelishi	438
15.2.	Jismoniy shaxslardan mol-mulk solig‘ini undirishning zarurligi, mol-mulk solig‘i to‘lovchi jismoniy shaxslar	446
15.3.	Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i ob’ekti va bazasi	451
15.4.	Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i bo‘yicha imtiyozlar va soliq stavkalari	459
15.5.	Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘ini hisoblab chiqarish va budjetga to‘lash tartibi	464
15.6.	Mol-mulk solig‘ini hisoblab chiqarish va to‘lashning o‘ziga xos jihatlari	483
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		487
Testlar.....		488
XVI-bob.	**Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig’i.....**	**491**
16.1.	Yerdan foydalanganlik uchun soliq to‘lash zarurligi va yer solig‘i to‘lovchi jismoniy shaxslar	491
16.2.	Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i ob’ekti va bazasi	494
16.3.	Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i bo‘yicha imtiyozlar hamda soliq stavkalari	497
16.4.	Soliqni hisoblab chiqarish va budjetga to‘lash tartibi	505
16.5.	Ayrim hollarda yer solig‘ini hisoblab chiqarish va to‘lashning o‘ziga xos jihatlari	514
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		517
Testlar.....		517
IV-BO’LIM.	**Maxsus soliq rejimlari**	**520**
XVII bob.	**Aylanmadan olinadigan soliq.....**	**520**
17.1.	Aylanmadan olinadigan soliq to‘lovchilar tarkibi.....	520
17.2.	Aylanmadan olinadigan soliqni qo‘llashning o‘ziga xos xususiyatlari.....	522
17.3.	Aylanmadan olinadigan soliqni soliq solish obyekti va soliq bazasi.....	527
17.4.	Yakka tartibdagi tadbirkorlarning soliq bazasini aniqlashning o‘ziga xos xususiyatlari.....	531

17.5.	Aylanmadan olinadigan soliq stavkalari. Alohida-alohida hisob yuritish tartibi……..	533
17.6.	Aylanmadan olinadigan soliqni soliq davri, soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisobotini taqdim etish va soliqni to'lash tartibi……..	537
17.7.	Aylanmadan olinadigan soliqning qat'iy belgilangan summadagi soliq stavkasi bo'yicha soliq to'lashning o'ziga xos xususiyatlari…….	538
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		540
XVIII bob.	**Soliq to'lovchilarning ayrim toifalariga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari**	**541**
18.1.	To'g'ridan-to'g'ri xususiy chet el investitsiyalari ishtirokidagi yuridik shaxslarga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari.....	541
18.2.	To'g'ridan-to'g'ri xususiy chet el investitsiyalari ishtirokidagi yuridik shaxslarga soliq solish	542
18.3.	Maxsus iqtisodiy zonalarning ishtirokchilariga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari.....	543
18.4.	Maxsus iqtisodiy zonalarning ishtirokchilariga soliq solish	544
18.5.	Mahsulot taqsimotiga oid bitim doirasida amalga oshiriladigan faoliyatga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari……	545
18.6.	Advokatlar hay'atlariga, advokatlik firmalariga, advokatlik byurolariga va advokatlarga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari……	547
18.7.	Xususiy amaliyot bilan shug'ullanuvchi notariuslarga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari……...	548
XIX bob.	**O'zbekiston Respublikasining ayrim hududlarida soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari**	**550**
19.1.	O'zbekiston Respublikasining ayrim hududlarida soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari……	550
19.2.	Alohida sharoitlarda soliq majburiyatlarini bajarish…..	551
19.3.	Vaqtinchalik soliq imtiyozlari	558
2025 YILDA SOLIQ SIYOSATIDAGI O'ZGARISHLAR		**570**
	Izohli lug'at.....	**578**
	Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.....	**585**

I-BO’LIM. SOLIQLARNING IQTISODIY MOHIYaTI, SOLIQ TIZIMI VA SIYoSATI

I-BOB. “SOLIQLAR VA SOLIQQA TORTISh” FANINING PREDMETI, MAZMUNI VA UNI O’RGANISh USULLARI

1.1. «Soliqlar va soliqqa tortish» fani alohida iqtisodiy fan sifatida

Soliqlar har bir davlatning muhim iqtisodiy tayanchi bo’lib, davlat tomonidan yuridik shaxslar (korxonalar, tashkilotlar, birlashmalar)dan hamda jismoniy shaxslar (O’zbekiston Respublikasi fuqarolari, chet el fuqarolari va fuqaroligi bo’lmaganlar)dan undiriladigan majburiy to’lovdir. Shuningdek, soliqlar majburiy to’lovni ifoda etuvchi pul munosabatlarini bildiradi. Bu munosabatlar soliq to’lovchilar (yuridik va jismoniy shaxslar) bilan davlat o’rtasida bo’ladigan munosabatlar hisoblanadi.

«Soliqlar va soliqqa tortish» fani soliqlarning iqtisodiy mohiyati, ob’ektiv zarurligi, funktsiyalari, vazifalari, soliq tizimining tarkibiy tuzilishi, coliq turlari, soliq imtiyozlari, soliq mexanizmi, soliq stavkalari, soliqlarni hisoblash va byudjetga to’lash tartibi, soliq siyosatining asosiy yo’nalishlari hamda tamoyillarini o’rganishdagi eng asosiy fan hisoblanadi. «Soliqlar va soliqqa tortish» fani iqtisodiyotning turli sohalariga, jumladan buxgalteriya, bank muassasalariga, soliq organlariga mutaxassis kadrlarni tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

«Soliqlar va soliqqa tortish» fanini o’qitishdan maqsad, talabalarni O’zbekiston Respublikasining soliq tizimi bilan yaqindan tanishtirib, ularning iqtisodiy bilimlarini chuqurlashtirish, fan

bo’yicha nazariy va amaliy bilim ko’nikmalarini hosil qilishga qaratilgandir.

Fanning oldiga qo’ygan maqsadlaridan kelib chiqqan holda bozor iqtisodiyoti sharoitida soliqlarni hisoblash, byudjetga to’lash tartiblarini, xorijiy mamlakatlar soliq tizimlaridagi ilg’or tajribalarni, soliq imtiyozlari, ularni qo’llash, soliqlar bo’yicha hisobotlarni soliq organlariga taqdim etish tartiblarini va buxgalteriya hisobida aks ettirilishini o’rganish vazifalarini amalga oshirish belgilab olindi.

Hozirgi kunda har bir fanni o’rganishda uni talabalarga to’liq etkazish, talabalarni fikrlashga undash va jalb etish, shu orqali etuk mutaxassislarni tayyorlash maqsadi yotadi. Fanni o’rganishda hozirgi davrning ilg’or uslublaridan va o’qitishning ilg’or pedagogik texnologiyalaridan keng foydalaniladi.

«Soliqlar va soliqqa tortish» fanining predmeti – bu soliq to’lovchilarning soliqlar va ularga tenglashtirilgan to’lovlarning iqtisodiy mohiyati, davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishdagi ahamiyati, soliq tizimi va siyosati, soliq turlarlari bo’yicha belgilangan imtiyozlar tizimi, soliqlarni hisoblash mexanizmining amaldagi holatini o’rganishdan iborat. Jumladan, soliq to’lovchilar, davlat byudjeti, majburiy to’lovlar, moliyaviy munosabatlar kabi elementlarning o’zaro iqtisodiy munosabatlarga kirishish jarayonlarining uslubiy jihatlari, qirralari keng ko’lamda o’rganiladi.

1.2. «Soliqlar va soliqqa tortish» fanini o’rganishdagi mavjud usullar

Har bir fanning shakllanishi fan predmeti shakllanishi bilan birgalikda, uning ilmiy bilish usullari qaror topishi bilan ham bog’liq.

Har qanday fanni o’rganishdagi usullar umumiy tavsifga ega, lekin har bir fan o’z predmetidan kelib chiqib, o’zining ilmiy bilish usullariga ega. Shuning uchun fanni o’rganishdagi usullar umumiy va alohida usullarga bo’linadi.

Tabiat, jamiyat va tafakkurning rivojlanish qonunlarini o’rganishning birdan-bir to’g’ri ilmiy usuli dialektik usuldir. Shuning uchun ham ushbu ilmiy bilish usuli barcha fanlarning, shu jumladan «Soliqlar va soliqqa tortish» fanining ham nazariy va metodologik asosini tashkil etadi. Dialektik usul shuni ko’rsatadiki, rivojlanish quyidan yuqoriga qarab sodir bo’ladi. Bilish esa oddiydan murakkabga tomon rivoj topib boradi. Shuning uchun ushbu usul tadqiqotning induktsiya va deduktsiya usullarini o’z ichiga oladi.

Induktsiya - xususiy, yakka fakt olinib, uning asosida umumiy qoida hosil qilinishi hisoblanadi. Deduktsiya esa, avval boshdanoq barcha xususiy hollarni o’z ichiga olgan umumiy qoida hosil qilinishi hisoblanadi.

Shu bilan birga barcha iqtisodiy fanlar kabi «Soliqlar va soliqqa tortish» fanining ham o’ziga xos ilmiy bilish usullari mavjud. Ulardan biri ilmiy abstraktsiya usulidir. Ilmiy abstraktsiya usulining mohiyati shundan iboratki, bunda tahlil paytida ob’ektning faqat bir tomoniga, o’rganilayotgan jarayonning asl mohiyatiga e’tibor qaratiladi va halal berishi mumkin bo’lgan ikkinchi darajali unsurlarning ta’siri e’tiborga olinmaydi.

«Soliqlar va soliqqa tortish» fani shuningdek, o’z predmetini o’rganishda nazariy tahlil va sintez usulidan ham foydalanadi. Tahlil - o’rganilayotgan butun ob’ektni qismlarga ajratish va ularni izchillik

bilan tahlil qilish bo’lsa, sintez esa o’rganilgan qismlardan olingan xulosa va natijalarni bir butun yaxlit jarayon deb qarab, umumiy xulosa chiqarishdir. Amaldagi soliq turlarini hisoblash va byudjetga undirish tartiblarining amaliy masalalari mazkur yo’l bilan o’rganiladi.

Fanni o’rganishda makroiqtisodiy va mikroiqtisodiy holda tahlilni qo’shib olib borish muhim o’rin tutadi. Soliqlarni hisoblash va byudjetga to’lashning amaldagi masalalarini mikroiqtisodiy jihatdan o’rganishda iqtisodiyotning boshlang’ich bo’g’ini bo’lgan xo’jalik yurituvchi sub’ektlar nuqtai nazaridan, ular bilan davlat byudjeti o’rtasidagi munosabatlar tadqiq etilsa, makroiqtisodiy jihatdan tahlil etishda esa, davlat miqyosida, ya’ni soliqlar va soliq munosabatlariga doir masalalar makroiqtisodiy darajada o’rganiladi.

Shuningdek, fanni o’rganishda taqqoslash, statistik, grafik usullardan ham foydalaniladi. Jumladan soliqlarni davrlar bo’yicha taqqoslash, ulardan tushumlarni jadvallar orqali ifodalash, o’zgarishlarni aniqlash, ularga nazariy jihatdan baho berish, soliqlarning boshqa iqtisodiy kategoriyalarga ta’sirini grafik usulda tasvirlash va shu kabilardir. Masalan, soliqlar o’zgarishini yalpi talab va yalpi taklifga ta’sirini yuqoridagi usullar bilan ifodalash mumkin.

Fanni o’rganishda taqqoslash, statistik va grafik usullardan keng foydalanilgan holda ularning har biri o’ziga xos yo’nalishlarni aks ettirib, biri soliq tushumlarini jadval orqali, biri davrlar bo’yicha taqqoslash, biri esa o’zgarishlarni grafik usulda o’rganishni o’z oldiga maqsad qilib qo’yadi. Biz bu fanni o’rganishda bu usullardan keng ko’lamda foydalanishimiz uchun eng ahamiyatlisini tanlab olishimiz lozim bo’ladi.

1.3. «Soliqlar va soliqqa tortish» fanining boshqa iqtisodiy fanlar bilan o’zaro aloqasi

Soliqlar va soliq munosabatlariga doir bilimlarni o’rganishda bir qator iqtisodiy fanlarni ham o’rganish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Barcha iqtisodiy fanlar bir-birini to’ldirib boradi va o’rganish uslublarini osonlashtiradi. Ayniqsa oliy ta’lim muassasalarining 60310100 - «Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo’yicha)», 60410400 - «Moliya va moliyaviy texnologiyalar» ta’lim yo’nalishi talabalari “Soliqlar va soliqqa tortish” fanini o’rganishida «Iqtisodiyot nazariyasi», «Moliya», «Moliyaviy va boshqaruv hisobi» va «Pul, kredit va banklar» kabi iqtisodiy fanlar bilan birgalikda o’rganish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

«Soliqlar va soliqqa tortish» fani «Iqtisodiyot nazariyasi» fani bilan chambarchas bog’liq bo’lib, uning maxsus kengaytirilgan bo’limidir. Chunki soliqlar va soliq munosabatlarining qonuniyatlari umumiqtisodiy nazariya qonuniyatlaridan chetga chiqmasdan, ularga asoslanadi.

«Soliqlar va soliqqa tortish» fani «Soliq tarixi va nazariyasi» fani bilan ham o’zaro aloqadorlikda o’rganiladi. «Soliq tarixi va nazariyasi» fani soliqlar va soliq munosabatlarining nazariy asoslarini o’rgansa, «Soliqlar va soliqqa tortish» fanida esa soliqlarni hisoblash va byudjetga to’lash mexanizmidagi amaliy va uslubiy asoslar o’rganiladi.

«Soliqlar va soliqqa tortish» fani shuningdek “Moliya” fani bilan ham chambarchas bog’liqdir. Chunki soliq to’lovchilardan undiriladigan soliqlar moliya munosabatlarining tarkibiga kiradi. Shuning uchun moliya ham, soliqlar ham pul munosabatlarini ifodalaydi. Bu ikkala fan uchun yagona asos pul munosabatlarining mavjudligidir. Lekin yuridik

va jismoniy shaxslardan undiriladigan soliqlar keyinchalik o’ziga xos bo’lgan pul munosabatlarini, ya’ni soliq to’lovchilar bilan davlat o’rtasidagi majburiy pul munosabatlarini ifodalaydi.

Yuqoridagi pul munosabatlarining mavjudligidan kelib chiqib, «Soliqlar va soliqqa tortish» fani «Pul, kredit va banklar» kabi iqtisodiy fanlar bilan ham o’zaro bog’liq holda o’rganiladi.

1.4. Soliqlar va majburiy to’lovlar tizimi hamda soliq to’lovchilarni soliqqa tortishning huquqiy asoslari

Davlat soliq xizmati organlari hamda bank xodimlari, buxgalterlar, auditorlar o’zlariga soliq qonunchiligi xujjatlarida yuklangan vazifalarni muvaffaqiyatli bajarishlari uchun faqat nazariy jihatlarini o’rganib qolmasdan, soliq to’lovchilardan olinadigan soliqlarning iqtisodiy mohiyati va ob’ektiv zarurligi, umumiy asosga ega bo’lgan soliq qonunchiligi tamoyillari, soliqlar va majburiy to’lovlar tizimi, soliq to’lovchilar to’laydigan soliqlarning turlari va ularga soliq solish mexanizmini, soliq hisobi va hisobotini yuritish, tegishli tartibda topshirilishini, shuningdek banklarda hamda buxgalterlar faoliyatida dasturiy mahsullar yordamida elektron hisobotlarni jo’natishning amaldagi holatini mukammal egallagan bo’lishlari lozim. Buning uchun esa, «Soliqlar va soliqqa tortish» fanini chuqur va mukammal o’rganishlari kerak bo’ladi.

Soliq to’lovchilarni soliqqa tortishning huquqiy asoslari davlat mustaqilligining dastlabki kunlaridan boshlab yaratila boshlangan. O’zbekiston Respublikasining 1991-yil 31-avgustdagi “O’zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi to’g’risida”gi qonunida O’zbekiston Respublikasi bundan buyon o’zining mustaqil moliya-soliq

siyosatini olib borilishi ko’rsatib o’tilgan. Mamlakatimizda soliq to’lovchilarni soliqqa tortishni huquqiy asoslari O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida o’z ifodasini topgan.

O’zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasiga[3] asosan fuqarolar qonun bilan belgilangan soliqlar va mahalliy yig’imlarni to’lashga majburdirlar. Shuningdek, O’zbekiston Respublikasining Soliq kodeksida soliq solish printsiplari[4] keltirib o’tilgan bo’lib, ular qatorida belgilangan majburiylik printsipiga ko’ra har bir shaxs Soliq kodeksida belgilangan soliqlar va unda nazarda tutilgan yig’imlarni to’lashi shart[5].

O’zbekiston Respublikasida amal qiladigan soliqlar va yig’imlarning turlari O’zbekiston Respublikasining Soliq kodeksida[6], davlat boji turlari esa «Davlat boji to’g’risida»gi qonunida[7] belgilangan. Yig’imlarni joriy etish, hisoblab chiqarish va to’lash tartibi Soliq kodeksi bilan birgalikda boshqa qonun hujjatlarida ham (masalan bojxona yig’imi Bojxona kodeksida) belgilanadi.

Jismoniy shaxslar qachonki, zimmasiga belgilangan soliqlar hamda yig’imlarni to’lash majburiyati yuklatilgan taqdirda soliq to’lovchi deb e’tirof etiladi. Qachonki, soliq solish ob’ekti (mol-mulk, harakat, harakat natijasi yoki qiymat, miqdoriy yoki fizik xususiyatga ega bo’lgan boshqa holat) mavjud bo’lganda soliq to’g’risidagi qonun hujjatlari jismoniy shaxslarda soliq majburiyatini vujudga keltiradi.

O’zbekiston Respublikasining Yer kodeksiga asosan yerdan foydalanganlik uchun haq to’lanadi. O’z egaligida va foydalanishida

[3] O’zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. 63-modda
[4] O’zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 7-modda
[5] O’zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 8-modda
[6] O’zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 17-modda
[7] O’zbekiston Respublikasining Qonuni. Davlat boji to’g’risida. 3-modda

hamda mulkida yer uchastkalari bo’lgan yuridik va jismoniy shaxslar yer uchun haq to’laydilar. Yer uchun haq har yili to’lanadigan yer solig’i shaklida olinadi, uning miqdori yer uchastkasining sifatiga, joylashishiga va suv bilan ta’minlanish darajasiga qarab belgilanadi[8].

Mamlakatimizda yuz bergan iqtisodiy o’zgarishlar, bozor munosabatlariga asoslangan jamiyatga o’tib borilishi soliq qonunchiligida jiddiy o’zgarishlar yuz berishiga sabab bo’ldi. Mazkur o’zgarishlar va islohatlarning barchasi 2019-yil 9-dekabrda Qonunchilik palatasi tomonidan qabul qilingan, 2019-yil 14-dekabrda Senat tomonidan ma’qullangan, 2019-yil 30-dekabrda O’zbekiston Respublikasining Prezidenti tomonidan tasdiqlangan va 2020-yil 1-yanvardan e’tiboran kuchga kirgan O’zbekiston Respublikasining Soliq kodeksida o’z ifodasini topgan[9].

O’zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi soliqlar va boshqa majburiy to’lovlarni belgilash, joriy etish, hisoblab chiqarish hamda O’zbekiston Respublikasining Davlat byudjetiga va davlat maqsadli jamg’armalariga to’lash bilan, shuningdek soliq majburiyatlarini bajarish bilan bog’liq munosabatlarni tartibga soladi.

Soliq sohasidagi huquqiy munosabatlar O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, O’zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi, 1997-yil 29-avgustdagi “Davlat soliq xizmati to’g’risida”gi O’zbekiston Respublikasining qonuni, 2019-yil 9-dekabrdagi “2020-yil uchun O’zbekiston Respublikasining davlat byudjeti to’g’risida”gi O’zbekiston

[8] Jismoniy shaxslar soliq ma’muriyatchiligi: nazariya va amaliyot. DSQ huzuridagi Malaka oshirish markazi. 2020-yil.

[9] “Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодексига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги ЎРҚ-599-сонли Қонуни. 30.12.2019 й.

Respublikasining Qonuni (O’RQ-589-son), O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 29-iyundagi «O’zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish kontseptsiyasi to’g’risida"gi PF-5468-sonli Farmoni, 2019 yil 30 dekabrdagi O’zbekiston Respublikasining “2020 yil uchun O’zbekiston Respublikasining davlat byudjeti to’g’risida”gi qonuni ijrosini ta’minlash chora-tadbirlari to’g’risida”gi PQ-4555-sonli qarori, 2020 yil 30 dekabrdagi O’zbekiston Respublikasining “2021 yil uchun O’zbekiston Respublikasining davlat byudjeti to’g’risida”gi qonuni ijrosini ta’minlash chora-tadbirlari to’g’risida”gi PQ-4938-sonli qarori, 2021 yil 30 dekabrdagi O’zbekiston Respublikasining “2022 yil uchun O’zbekiston Respublikasining davlat byudjeti to’g’risida”gi qonuni ijrosini ta’minlash chora-tadbirlari to’g’risida”gi PQ-73-sonli qarori, 2022 yil 30 dekabrdagi O’zbekiston Respublikasining “2023 yil uchun O’zbekiston Respublikasining davlat byudjeti to’g’risida”gi qonuni ijrosini ta’minlash chora-tadbirlari to’g’risida”gi PQ-471-sonli qarori, 2023 yil 30 dekabrdagi O’zbekiston Respublikasining “2024 yil uchun O’zbekiston Respublikasining davlat byudjeti to’g’risida”gi qonuni ijrosini ta’minlash chora-tadbirlari to’g’risida”gi PQ-421-sonli qarori, O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 29 dekabrdagi “Ko’chmas mulk ob’ektlariga bo’lgan huquqlarni davlat ro’yxatidan o’tkazish tartibini takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi 1060-sonli qarori, 2017 yil 30 dekabrdagi “Soliq solish maqsadida jismoniy shaxslarga tegishli bo’lgan ko’chmas mulk ob’ektlarining, turar joy fondining kadastr qiymatini hisoblash tartibi to’g’risidagi nizomni tasdiqlash haqida”gi 1043-sonli qarori, 2011 yil 7 yanvardagi “Xususiy tadbirkorlar yuridik

shaxs tashkil etmasdan shug’ullanishi mumkin bo’lgan faoliyat turlari ro’yxatini tasdiqlash to’g’risida”gi 6-sonli qarori hamda O’zbekiston Respublikasi soliq qonunchiligidagi boshqa hujjatlar bilan tartibga solinadi.

O’zbekiston Respublikasi hududida quyidagi soliqlar va boshqa majburiy to’lovlar amal qiladi. Soliqlarga quyidagilar kiradi:

1. Qo’shilgan qiymat solig’i.
2. Aktsiz solig’i.
3. Foyda solig’i.
4. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig’i.
5. Yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq.

5^1. Maxsus renta solig’i.

6. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq.
7. Mol-mulk solig’i.
8. Yer solig’i.
9. Ijtimoiy soliq.

Yangi tahrirdagi Soliq kodeksiga asosan jismoniy shaxslar quyidagi soliqlarni to’laydilar, jumladan:

-jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig’i;

-mol-mulk solig’i;

-yer solig’i;

-ijtimoiy soliq (jismoniy shaxslarning ayrim toifalari uchun ixtiyoriy tarzda).

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig’i byudjet-soliq munosabatlarining kichik tizimi sifatida, xususan, ularning daromadlaridan bir qismini davlatning markazlashtirilgan fondini tashkil

yetish uchun davlat byudjetiga olib qo’yish jarayonida yuzaga kelgan munosabatlarni o’zida aks ettiradi. Davlat soliqlar yordamida fuqarolarning daromadlari va turmush darajasini tartibga solib turadi. Ushbu ta’sirning qanchalik darajada bo’lishi jismoniy shaxslarning daromadlarini legallashtirishni, xususiy tadbirkorlikka bo’lgan qiziqishlarni va mulkning qaysi holatda saqlanishini belgilab beradi. Jahon amaliyoti ko’rsatishicha, agar ta’sir darajasi ham, soliq yuki ham yuqori bo’lsa daromadlarni ko’proq yashirishga moyillik ortadi, daromad olishga bo’lgan qiziqishlar bir muncha so’nadi, aksincha, soliq yuki kam bo’lsa aks holat yuz beradi. Jismoniy shaxslar tomonidan to’lanadigan soliqlar, bir tomondan, xodimlarni o’z mehnati bilan ijtimoiy ishlab chiqarishda faol ishtirok yetishga rag’batlantirishi, ikkinchi tomondan, ish haqi darajasi sarflangan mehnat samarasiga mutanosib bo’lishga yordam ko’rsatishi, mehnatkashlarning daromadlaridagi tafovut asossiz ravishda katta bo’lishiga olib kelmasligi lozim.

Soliq to’lovchilarning ayrim toifalari uchun O’zbekiston Respublikasi hududida quyidagi maxsus soliq rejimlari belgilanadi:

1) aylanmadan olinadigan soliq;

2) mahsulot taqsimotiga oid bitimlar ishtirokchilariga soliq solishning alohida tartibi;

3) maxsus iqtisodiy zonalar ishtirokchilariga va ayrim toifadagi soliq to’lovchilarga soliq solishning alohida tartibi.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. «Soliqlar va soliqqa tortish» fanini o’qitishning maqsadi va vazifalari nimalardan iborat?

2. «Soliqlar va soliqqa tortish» fanini o’qitish nima uchun kerak?
3. «Soliqlar va soliqqa tortish» fanini o’rganishdagi alohida usullar haqida tushuncha bering.
4. «Soliqlar va soliqqa tortish» fani qaysi iqtisodiy fanlar bilan aloqadorlikda o’rganiladi?
5. «Soliqlar va soliqqa tortish» fanini o’rganishdagi umumiy usullar haqida tushuncha bering.
6. «Soliqlar va soliqqa tortish» fani soliq munosabatlarining qaysi jihatlarini o’rgatadi?
7. «Soliqlar va soliqqa tortish» fanini nima uchun noiqtisodiy ta’lim yo’nalishlari talabalarini o’qitish uchun kiritilgan?

O‘zlashtirilgan bilimlarni sinash uchun test savollari

1. O’zbekiston Respublikasi soliq tizimi quyidagilardan iborat ?

A) Umumdavlat soliqlari, mahalliy soliqlar va soliq solishning soddalashtirilgan tartibida to’lanadigan soliqlar

B) Sug’urta to’lovlari va mahalliy soliqlar

C) Kommunal xizmat to’lovlari va umumdavlat soliqlari

D) Foiz to’lovlari va umumdavlat soliqlari

2. «Soliqlar va soliqqa tortish» fani barcha iqtisodiy fanlar kabi:

A) o’zining predmetiga, ya’ni izlanish ob’ektiga ega.

B) o’zining tartibiga, ya’ni izlanish ob’ektiga ega.

C) o’zining nazariyasiga, ya’ni izlanish ob’ektiga ega.

D) o’zining elementiga, ya’ni izlanish ob’ektiga ega.

3. «Soliqlar va soliqqa tortish» fanining o‘rganish ob’yekti nima- ?

A) soliq to’lovchilar tomonidan to‘lanadigan soliqlar ma’muriyatchiligi

B) budjet daromalarini shakllantirish bilan bog‘liq munosabatlar

C) davlat bilan soliq to‘lovchilar o‘rtasidagi ikki tomonlama munosabatlar

D) soliqlarning tarixi

4. « Soliqlar va soliqqa tortish» fanining predmeti - ?

A) davlat bilan soliq to‘lovchilar o‘rtasidagi ikki tomonlama munosabatlar

B) soliqlarni prognoz qilish bilan bog‘liq munosabatlar

C) davlat bilan soliq to‘lovchi yuridik shaxslar o‘rtasidagi ikki tomonlama munosabatlar.

D) budjet daromalarini shakllantirish bilan bog‘liq munosabatlar

5. «Soliqlar va soliqqa tortish» fani o‘z predmetini o‘rganishda qaysi usullardan foydalanadi?

A) barchasi to‘g‘ri

B) nazariy tahlil va sintez

C) statistik, grafik

D) taqqoslash

6. «Soliqlar va soliqqa tortish» fanini o‘qitishdan maqsad nima?

A) talabalarda soliq to’lovchilardan soliq undirish tartibi, amaliyotda uchraydigan muammolarni yechish masalalari, soliq ma’murchiligida ishlatiladigan asosiy tushunchalar va atamalarni qo‘llanilishini o‘rganish bo‘yicha bilim, ko‘nikma va malaka shakllantirishdir

B) talabalarda jismoniy shaxslar soliq ma’murchiligi bilan bog‘liq tushunchalar va atamalarni o‘rganish

C) talabalarga soliqlarni hisoblashni o‘rgatish

D) talabalarga jismoniy shaxslar to‘laydigan soliqlarni o‘rgatish

II-BOB. SOLIQLARNING IQTISODIY MOHIYATI VA SOLIQQA TORTISh TAMOYILLARI

2.1. Soliqlarning ob’ektiv zarurligi va o’ziga xos xususiyatlari

Soliqlarni to’lash har bir fuqaroning konstitutsiyaviy burchidir. Soliqlar ko’rinishida davlat byudjetiga tushgan mablag’lar ijtimoiy himoyaga, maorif, madaniyat, sog’liqni saqlash, mudofaa, aholining tinch yashab mehnat qilishi kabi ijtimoiy xizmatlarga sarflanadi. Albatta tan olish kerak, har bir fuqaro davlatning ijtimoiy xizmatlaridan bahramand bo’ladi.

Soliqlarning amal qilishi bu ob’ektivlikdir, chunki jamiyatni tashkil etuvchi individlarning hammasi ham real sektorda (ishlab chiqarish sohasida) faoliyat ko’rsatmaydi. Jamiyatda boshqalar tomonidan rad etilgan yoki shug’ullanish iqtisodiy samarasiz bo’lgan sohalar ham mavjudki, bular soliqlarni ob’ektiv amal qilishini talab etadi. Aniqroq qilib aytganda jamiyatni norentabel (mudofaa, meditsina, fan, maorif, madaniyat va boshqalar) va rentabel sohaga ajralishi hamda norentabel sohani moliyalashtirishning tabiiy zarurati soliqlarni ob’ektiv amal qilishini zarur qilib qo’yadi, norentabel sohaning ijtimoiy xizmatlari asosan davlat tomonidan amalga oshiriladiki, ularni moliyalashtirish usuli sifatida yuzaga chiquvchi soliqlar ham shu tufayli bevosita davlatga tegishli bo’ladi.

Soliqlarning ob’ektiv zarurligini bozor iqtisodiyotiga o’tish sharoitida ikki holat: birinchidan, davlatning qator vazifalarini mablag’ bilan ta’minlash zarurligi, ikkinchidan, bozor iqtisodiyoti qonun-qoidalari bilan ifodalash mumkin.

Davlatning bajaradigan funktsiyalari va vazifalari ko’p bo’lib, bozor iqtisodiyoti rivojlana borishi bilan ba’zi ijtimoiy himoyalangan bozor munosabatlariga mos kelmaydigan vazifalar yo’qola borsa, yangi vazifalar paydo bo’la boshlaydi. Bozor iqtisodiyotiga o’tish davrida davlatning yangi vazifalari paydo bo’ladi. Bularga respublikamizda kam ta’minlanganlarga ijtimoiy yordam ko’rsatish, bozor iqtisodiyoti infratuzilmasini (sanoatda, qishloq xo’jaligida, moliya tizimida) tashkil qilish kiradi. Shu erda davlat kuchli ijtimoiy - siyosiy tadbirlarni amalga oshirish uchun pensionerlar, nafaqaxo’rlar, talabalar, ko’p bolali onalar va boshqalarni ko’proq mablag’ bilan ta’minlash zarurligini anglab cheklangan tovarlar bahosidagi farqni byudjet hisobidan qoplaydi va ularga boshqa xarajatlarni davlat hisobidan amalga oshiradi, mahallalarda kam ta’minlanganlarga moddiy yordamlar tashkil etadi. Shu bilan birga, O’zbekiston davlati jamiyat a’zolari osoyishtaligini saqlash maqsadida o’zining mudofaa qobiliyatini saqlab va mustahkamlab turishga, texnika va o’q-dorilarga ham mablag’lar sarflaydi, qolaversa, davlat fuqarolar xavfsizligini saqlash, mamlakatda tartib intizom o’rnatish, uni boshqarish funktsiyalarini bajarish uchun ham ko’plab mablag’ yo’naltirishga majbur. Bunday xarajatlarni amalga oshirishning majburiyligi ular uchun manba bo’lgan soliqlarni ham ob’ektiv zarur qilib qo’yadi[10].

Qayd etish lozimki, hozirga qadar davlatning funktsiyalarini bajarish uchun lozim bo’lgan moliyaviy mablag’larni shakllantirishning soliqlardan boshqa usuli jahon amaliyotida qo’llanilgan emas. Demak, hukmron kuch sifatida davlat mavjud ekan, moliyalashtirish usuli

[10] Vahobov A., Jo’raev A. Soliqlar va soliqqa tortish. Darslik. - T:.Sharq, 2009. 6-7-bet.

sifatida soliqlar ham amal qiladi. Ma’lumki, jamiyat iqtisodiy hayoti juda murakkab iqtisodiy hodisalardan iborat. Ana shu murakkablik bevosita soliqlarga ham tegishliki, bu holat soliqlarning iqtisodiy mohiyatini teran anglashni taqozo etadi.

Soliqlar majburiy to’lovlarni ifoda etuvchi pul munosabatlarini bildiradi. Bu munosabatlar soliq to’lovchilar (yuridik va jismoniy shaxslar) bilan ularni o’z mulkiga aylantiruvchi davlat o’rtasida bo’ladi. Korxona va tashkilotlar aholiga xizmat ko’rsatganda, ishlar bajargan yoki bozorlarda oldi-sotdi qilish jarayonida pul munosabatlarini hosil qiladi. Lekin ular soliq bo’la olmaydi, soliq munosabati bo’lishi uchun davlat mamlakatda yaratilgan mahsulot qiymatini taqsimlash yo’li bilan davlat byudjetiga majburiy tartibda to’lanishi yoki undirilishi lozim. Davlat uchun byudjetning asosiy manbai hisoblangan soliqlar katta ahamiyatga ega.

Soliqlar, yig’imlar, bojlar va boshqa to’lovlar hisobiga davlat moliyaviy resurslari tashkil topadi. Davlat faoliyatining barcha yo’nalishlarini mablag’ bilan ta’minlashning asosiy manbalaridan biri va davlat ustuvorligini amalga oshirishning iqtisodiy vositasi soliqlardir. Soliq tizimini tartibga solish va mukammallashtirish samarali davlat iqtisodiy siyosatini olib borishga, xususan, moliyaviy tizimni rivojlantirishga yordam beradi. Iqtisodiyotni davlat tomonidan soliqlar orqali tartibga solish, davlat byudjetini shakllantirish, soliq solish vositasida jamiyatdagi u yoki bu jarayonlarning rivojlanishiga ta’sir etuvchi usuli hisoblanadi. Shunday qilib, davlatning mavjudligi soliqlar bilan uzviy bog’liq, chunki soliqdan tushadigan tushumlar davlat iqtisodiy mustaqilligining bosh manbaidir.

Hozirgi vaqtda soliqlar vositasida davlat daromadlarining asosiy qismi shakllantiriladi. Bozor munosabatlarining shakllanishi davrida soliqlar korxonalarning iqtisodiy faoliyatini tartibga solishning bilvosita quroli hisoblanadi.

Soliq to'lash xo'jalik yurituvchi sub'ektlar va fuqarolar bilan davlat o'rtasida yangidan yaratilgan qiymatni taqsimlashning asosiy vositasi hisoblanadi. Biror bir jamiyatni soliq tizimisiz tasavvur qilish mumkin emas. Chunki soliqlar byudjet daromadlari (pul fondi)ni tashkil etishning asosiy vositasi bo'libgina qolmay:

- mahsulot ishlab chiqarish hajmini oshirishga;
- ishlab chiqarishni rag'batlantirishda investitsiyalarni ko'paytirishga;
- raqobatbardosh mahsulot hissasini ko'paytirishga;
- kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishga;
- xususiy korxonalar ochish bilan bog'liq bo'lgan bozor infratuzilmasini barpo qilishga;
- umumdavlat ehtiyojlarini qondirishga va boshqalarga xizmat qiladi.

Jamiyat rivojlanishi tarixida hali birorta davlat soliqlarsiz mavjud bo'lgan emas. Bozor iqtisodiyotida ham davlat o'zining ichki va tashqi vazifalarini, har xil ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy chora-tadbirlarni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan mablag'larning asosiy qismini soliqlar orqali to'playdi. Jumladan, soliqlar respublika va mahalliy byudjetlar daromadlarini shakllantiradi, davlat ijtimoiy dasturlari uchun moliyaviy negiz yaratadi, soliq to'lovchi shaxslarning tadbirkorlik faoliyatini boshqaradi, ularning tabiiy resurslardan unumli foydalanishga bo'lgan intilishini rag'batlantiradi, narx belgilashga ta'sir ko'rsatadi, aholining turmush darajasini tartibga solib turadi. Imtiyozlar yordamida

aholining kam ta’minlangan qatlamlarini ijtimoiy himoya qilishni tashkil etishga yordam beradi va hokazo. Shuning uchun soliqlar orqali shakllangan mablag’larning eng kam miqdori davlat vazifasi bajarilishiga taalluqli eng kam xarajat hajmi bilan bog’liq bo’ladi va shu hajm bilan chegaralanadi.

Soliqlar rivojlangan tovar ishlab chiqarishning muhim kategoriyasi bo’lib, albatta yanada kengroq kategoriya - davlat byudjeti bilan chambarchas bog’langan. Chunki soliqlar byudjetning shakllanishida ishtirok etadi.[11]

Soliqlar moliyaviy resurslarni davlat ixtiyorida to’planib borishini ta’minlaydi, bu resurslardan iqtisodiy rivojlanishning umumdavlat, mintaqaviy vazifalarni hal qilish, ishning samaradorligi va sifatini rag’batlantirish, ijtimoiy adolat tamoyillaridan kelib chiqib daromadlarni tartibga solish uchun foydalaniladi.

Davlat soliqlarni davlat byudjetini shakllantirish uchun amalga kiritadi, soliqlar birorta aniq xarajatlarni qoplash maqsadiga ega emas, bu ayrim turdagi daromadlardan tushadigan tushumlardan amalga oshiriladigan xarajatlar ularga bog’liq bo’lib qolishining oldini olish zarurati bilan asoslangan. Biroq bir qancha hollarda umumiy soliqlar bilan birga maqsadli soliqlar ham belgilanadi, ularning amalga kiritilishi iqtisodiy faoliyatda ijobiy rol o’ynashi mumkin.

2.2. Soliqlarning umumiy belgilari va boshqa iqtisodiy kategoriyalar bilan o’zaro munosabati

Har qanday iqtisodiy kategoriyaning mohiyatini anglash uchun unga xos umumiy belgilarni aniqlash lozim bo’ladi. Shundan kelib chiqib,

[11] Vaxobov A., Srojiddinova Z. O’zbekiston Respublikasining Davlat byudjeti. –T.: TMI, 2002. 36 – bet.

soliq kategoriyasi ham bir qator o’ziga xos belgilarga ega bo’lib, ushbu belgilar soliqlarni boshqa to’lovlardan farqlash uchun xizmat qiladi.

Soliqlarning umumiy belgilarini quyidagicha ifodalash mumkin:

1. Soliq to’lovchi tomonidan davlatga to’lanadigan ma’lum bir summa evaziga bevosita biron-bir tovar yoxud xizmat olinmaydi. Alohida olingan soliq to’lovchi tomonidan to’langan soliq miqdori bilan u iste’mol qiladigan ijtimoiy ne’matlar o’rtasida to’g’ridan-to’g’ri bog’liqlik mavjud bo’lmaydi. Xuddi ana shu xususiyatga ko’ra soliq narxdan, (tovar yoki xizmatlarni ixtiyoriy iste’mol qilganligi uchun to’lanadigan haq sifatida) ruxsatnoma (litsenziya)lar va vositachilik yig’imlaridan farq qiladi, chunki bular majburiy yoki ixtiyoriy to’lovlar hisoblansada, biroq hamma vaqt hukumat tomonidan ko’rsatilgan xizmatdan muayyan foyda (naf) ko’rilishi bilan bog’liqdir.

Davlatga to’lanadigan soliqlar bilan uning evaziga olinadigan iqtisodiy va ijtimoiy ne’matlar o’rtasida bevosita, har bir kishining ko’zi ilg’aydigan bog’liqlikning yo’qligi soliq to’lovchilar soliqqa tortishni yuk sifatida baholashlari uchun sabab bo’ladi, ular soliqlar hisobidan qilinadigan davlat xarajatlarining yo’nalishini ma’qullashlari ham mumkin.

2. Soliqlar majburiy to’lovlar hisoblanadi. Soliqlarning to’liq miqdorda va o’z vaqtida to’lanishi uchun javobgarlik soliq to’lovchilar zimmasiga yuklangan bo’lsa-da, ular ixtiyoriy emas, majburiy ravishda to’laydilar, davlat soliq to’lashdan bo’yin tovlaganlarni qattiq jazolaydi.

3. Davlat foydasiga soliq to’lash orqali daromadning avvaldan belgilab qo’yilgan, eng muhimi, qonuniy tartibda ko’zda tutilgan qismi undirib olinadi. Ko’pgina davlatlarning, shu jumladan, O’zbekistonning

ham qonunlarida soliqlarni belgilash va ularning hajmlarini aniqlashga faqat Oliy Majlis yoki uning tomonidan vakolat berilgan organlar haqlidirlar, deb mustahkamlab qo'yilgan. O'zining xohish-istagiga qarab yangi soliqlar belgilash yoki ularning hajmlarini aniqlashga hech kimning haqqi yo'q. To'lovlarning qonuniy, ochiq-oydin xususiyatga ega bo'lishi soliqlarning bosh tavsifi hisoblanadi.

4. Soliqlarning yana bir belgisi ularning davlat yoki mahalliy byudjetga kelib tushishidir, ya'ni soliqlar byudjetdan tashqari fondlar yoki turli xil boshqa fondlarga kelib tushmaydi.

5. Soliqlarga xos bo'lgan umumiy belgilardan biri sifatida davlat hamda yuridik va jismoniy shaxslar o'rtasida mulkchilikni qayta taqsimlash jarayonining yuzaga kelishidir. Soddaroq qilib aytganda yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar, aslida ular mulkining ma'lum bir qismini davlat hisobiga o'tkazilishini bildiradi. Bu bilan xo'jalik yurituvchi sub'ektlarga tegishli bo'lgan mulk daromad shaklida majburiy to'lov bo'lib, davlat mulkiga aylanadi.

Soliq kategoriyasi boshqa iqtisodiy kategoriyalar: moliya, kredit, sug'urta, investitsiya kabilar bilan umumiy o'xshashlikka ega, ya'ni ularning barchasi pulli munosabatlarni ifodalaydi. Lekin soliqlarning o'ziga xos yuqorida qayd etilgan belgilari mavjudki, ushbu belgilar soliqlarni boshqa iqtisodiy kategoriyalardan farqlash uchun xizmat qiladi[12].

2.3. Soliqlarning funktsiyalari va vazifalari

Soliqlarning iqtisodiy mohiyati davlat bilan yuridik va jismoniy shaxslar o'rtasida vujudga keluvchi ob'ektiv majburiy to'lovlarga

[12] Vahobov A., Jo'raev A. Soliqlar va soliqqa tortish. Darslik. - T:.Sharq, 2009. 12-13-bet.

asoslangan moliyaviy munosabatlar orqali xarakterlanadi. Bu moliyaviy munosabatlar maxsus ijtimoiy xarakterga ega bo’lib, milliy daromadning bir qismi bo’lgan pul mablag’larini davlat ixtiyoriga safarbar qilishga xizmat qiladi.

Soliqlarning mohiyati ularning bajaradigan funktsiyalaridan kelib chiqadi. Har bir iqtisodiy kategoriyaning o’z funktsiyasi mavjud. Soliq ham mustaqil kategoriya sifatida o’zi bajaradigan funktsiyalarga ega bo’lib, bu funktsiyalar soliq kategoriyasining amaldagi harakatini ifodalaydi. Funktsiya deganda, odatda kategoriyaning hayotda ko’p qaytariladigan, takrorlanadigan doimiy xarakatlarini tushunish lozim.

Soliqlarning quyidagi asosiy funktsiyalarini ajratib ko’rsatish maqsadga muvofiqdir:

1. Soliqning fiskal funktsiyasi.
2. Tartibga solish funktsiyasi.
3. Rag’batlantirish funktsiyasi
4. Soliqning nazorat funktsiyasi.
5. Soliqni hisoblash jarayonini axborot bilan ta’minlash funktsiyasi.

1. Soliqlarning asosiy funktsiyasi - fiskal funktsiya hisoblanib (lotincha fiscus so’zidan olingan bo’lib, xazina degan ma’noni anglatadi), bu funktsiyaning mohiyati shundan iboratki, soliqlar yordamida davlatning moliya resurslari hosil qilinadi hamda davlat faoliyat ko’rsatishi uchun moddiy sharoit yaratiladi. Soliqlar orqali korxonalar va fuqarolar daromadining bir bo’lagini davlat apparati, mamlakat mudofaasi, noishlab chiqarish sohasining umuman o’z daromadlari manbaiga ega bo’lmagan qismini (ko’pgina madaniyat muassasalari, jumladan, kutubxonalar, arxivlar va boshqalar) yoki lozim

darajada rivojlanishini ta’minlash uchun o’zining mablag’i etishmaydigan tarmoqlarni (fundamental opgan, teatrlar, muzeylar, ko’plab o’quv yurtlari va hokazo) saqlab turish maqsadida undirib olish yo’li bilan davlat byudjetining daromad qismini shakllantirish soliqlar fiskal funktsiyasining eng muhim elementi hisoblanadi.

Ishlab chiqarishning rivojlanishi bilan fiskal funktsiyaning ahamiyati oshib boradi. Ishlab chiqarish ijtimoiy tusdaligining chuqurlashishi fan-texnika taraqqiyotining rivojlanish munosabati bilan asosan soliqlar hisobiga shakllantiriladigan moliyaviy resurslar oqimini ko’paytirishning real zarurati yuzaga keladi. Davlat iqtisodiy va ijtimoiy tadbirlarga ko’proq e’tibor bergan sari ko’p moliyaviy resurslarni sarflamoqda, lekin soliq tizimi o’zining fiskal funktsiyasi va vazifalarini bajarishi jarayonida ishlab chiqarish o’sishiga, jamg’arish jarayoniga halal bermasligi, ijtimoiy adolatni buzmasligi hamda xalq xo’jaligining umumiy tuzilmasida buzilishlar va chetga chiqishlar sodir bo’lishiga yo’l qo’ymasligi, bozor jarayoniga putur etkazmasligi kerak.

Soliqlarning ushbu funktsiyasi orqali hosil bo’ladigan pul resurslari davlat fondi (davlat byudjeti) orqali qayta taksimlanadi, ular ishlab chiqarish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirishga, ustuvor tarmoqlarni investitsiyalashga yo’naltiriladi.

2. Bozor munosabatlarining shakllanishi va rivojlanishi sharoitida soliqlarning ikkinchi muhim funktsiyasi ularning iqtisodiyotdagi tartibga soluvchilik roli hisoblanadi, ya’ni davlat soliqlar orqali tovarlar, xizmatlarni ishlab chiqarish va sotishning iqtisodiy shart-sharoitini tartibga soladi va bu bilan iqtisodiyot tarmoqlarining iqtisodiy faoliyatini amalga oshirish uchun muayyan «soliq muhiti»ni yaratadi. Ushbu

funktsiya orqali soliq tizimiga ta’sir ko’rsatadi, ya’ni muayyan tarmoqda ishlab chiqarish sur’atlarini rag’batlantiradi yoki jilovlab turadi, sarmoyaning bir tarmoqdan soliq muhiti eng ma’qul bo’lgan boshqa tarmoqqa qo’yilishini kuchaytiradi yoki pasaytiradi, shuningdek aholining to’lovga qobil talabini kengaytiradi yoki kamaytiradi.

Soliqlarning tartibga soluvchi sifatidagi funktsiyasining ahamiyati bozor sharoitida o’sib boradi, bu davrda tadbirkorlarni ma’muriy qaram qilish usullari yo’q bo’lib ketadi yoki juda oz holda qoladi, korxonalar faoliyatini farmoyishlar, ko’rsatmalar va buyruqlar yordamida idora qilish huquqiga ega bo’lgan «yuqori tashkilot» tushunchasining o’zi asta-sekin yo’qola boradi. Biroq iqtisodiy faollikni izga solib turish, uning rivojlanishini jamiyat uchun maqbul bo’lgan yo’nalishda rag’batlantirish zarurati saqlanib qoladi.

3. Rag’batlantirish funktsiyasi soliq tizimining eng muhim funktsiyalaridan biri bo’lib, ishlab chiqarishni rivojlantirishga, moddiy xom-ashyo resurslari, shuningdek moliyaviy va mehnat resurslari, jamg’arilgan mol-mulkdan samarali foydalanishga rag’batlantiruvchi ta’sir ko’rsatadi, ya’ni soliq yukini kamaytirish orqali ishlab chiqarishni rivojlantirishga, moliyaviy ahvolni mustahkamlashga va investitsiya faoliyatini jonlantirishga rag’batlantiradi. Soliqlarning rag’batlantirish funktsiyasi orqali davlat xalq xo’jaligi taraqqiyotini rag’batlantiradi, bu bilan fiskal funktsiyani bajarish uchun bazani kengaytiradi, ishlab chiqarishni soliqlarning rag’batlantirish funktsiyasi orqali rag’batlantirib, davlat oqilona soliq siyosatini olib borish bilan soliq yukini kuchaytirmasdan xo’jalik yurituvchi sub’ektlarning erkin faoliyat ko’rsatishi ta’minlanadi.

4. Soliqlarning nazorat funktsiyasi soliq to’lovchi tomonidan taqdim etilgan, soliqqa tortish ob’ekti, soliqqa tortiladigan baza, imtiyozlar singari va hokazo tegishli soliq ko’rsatkichlarining hisob-kitoblarini tekshirishdek ancha murakkab jarayondan iborat. Soliq hisobi soliq idoralariga belgilangan soliq hisobi shakllari orqali soliq to’lovchilar o’zlarining soliq majburiyatlarini qanday bajarayotganliklarini yanada samarali nazorat qilish imkonini beradi.

5. Soliqlarni hisoblash jarayonini axborot bilan ta’minlash funktsiyasi ham muhim ahamiyat kasb etib, bu funktsiya orqali xarajatlar hajmi va konkret soliqlar davlatning qanday ijtimoiy-iqtisodiy funktsiyalarini bajarishga sarflanganligi to’g’risida axborot berib turilishi juda zarur. Shunday qilinsa, soliqlarning byudjetga tushishi to’liq, o’z vaqtida va oson kechadi.

Soliqlar bajaradigan vazifalar ko’pchilik mamlakatlarning soliq qonunchiligida umumiy o’xshashliklarga ega. Ana shunday an’anaviy soliq vazifalariga quyidagilarni kiritish mumkin:

1. Umumdavlat vazifalarini hal qilish uchun davlatga zaruriy moliyaviy resurslar ta’minlab berish. Soliqlarning fiskallik funktsiyasi ushbu vazifani hal qilish maqsadlariga xizmat qiladi. Bu vazifani hal qilish davlatning iqtisodiyotga qay darajada aralashuviga ko’p jihatdan bog’liq. Bu ko’rsatkich qanchalik yuqori bo’lsa, soliqlarning fiskallik funktsiyasi shunchalik faol bo’ladi. Ammo soliqlarning ushbu vazifasi faqat iqtisodiy jarayonlarni qamrab olmaydi, balki davlatning noishlab chiqarish xarajatlari ko’payishi ham davlatning ortiqcha moliyaviy resurslarga muhtojligini keltirib chiqaradi.

2. Mamlakat iqtisodiyotida qulay investitsiya muhitini yaratishga

ko’maklashish. O’zbekiston Respublikasida soliqlarning ushbu vazifasini bajarishi o’ziga xos xususiyatlarga ega. Asosiy xususiyatlaridan biri shundaki, hozirgi kunda sarmoyalarning asosiy qismi savdo va xizmatlar sohasiga yo’naltirilayotganligi tashvishli holdir. Buning asosiy sababi foyda normasining bu sohalarda kattaligidir. Soliqlar sarmoyalarni bevosita mahsulot ishlab chiqarish sohasiga yo’naltirishning qudratli vositasi bo’lishi kerak.

3. Aholining mehnat faolligini rag’batlantirish. Soliqlar deyarli barcha mamlakatlarda ushbu vazifani bajaradi. Chunki ular aholi daromadlarini tartibga solishning muhim vositasi hisoblanadi. Daromadlardan olinadigan soliq stavkalarining eng yuqori chegarasini sezilarli darajada pasaytirish ishchi kuchining taklifi bilan bog’liq salbiy oqibatlarning oldini olishi mumkin. 70-80 yillarda Shvetsiyada soliq stavkalarini aholi daromadlariga progressiv ravishda qo’llash malakali ishchilarning boshqa mamlakatlar tomon migratsiyasiga olib kelgan.

4. Iqtisodiy o’sishni rag’batlantirish maqsadida daromadlarni taqsimlashning samaradorlik va adolat printsiplari o’rtasidagi muvofiqlikka erishish. Amaldagi soliqlarga barqarorlik va moslanuvchan soliq stavkalarining xosligi soliqlarning uzoq muddatli vazifalarini amalga oshirishga zamin yaratadi. Milliy va xorijiy investorlar kapital qo’yilmalarini amalga oshirar ekan, ular o’zlarining soliq majburiyatlarini aniq bilishi kerak. Soliq turlari va stavkalari barqaror va tez-tez o’zgarmaydigan bo’lishi kerak. Soliq tizimiga mustahkam ishonch bo’lmagan taqdirda uzoq muddatli

investitsiyalarning harakati susayadi[13].

Yuqorida aytib o’tganimizdek, soliqlarning byudjetga ijobiy ta’siridan tashqari, muhim iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish sohasida ham ulardan faol foydalanish mumkin. Narx-navoning isloh qilinishi, tashqi savdoning erkinlashtirilishi, mehnat bozorining isloh qilinishi va hokazolar yangi paydo bo’lgan tijorat tuzilmalarini moliyaviy jihatdan qo’llab-quvvatlash zaruratini yuzaga keltiradi. Bu vazifani soliq stavkalarini tabaqalashtirish yo’li orqali hal etish mumkin.

Shunday qilib, soliqlarning vazifalari ularni amalga oshirish muddatiga qarab, qisqa muddatli, o’rta va uzoq muddatli vazifalarga bo’linadi. Bu vazifalar mazmuniga ko’ra bir-biridan farq qiladi. Soliqlar nafaqat davlat byudjetining tushumlariga bo’lgan ehtiyojlarni qondirishga balki davlat daromadlarini byudjetning o’rta muddatli rejada hayotiyligini yaxshilash maqsadida moslashuvchanligini amalga oshirishga ham xizmat qilishi mumkin.

2.4. Soliqlarning mavjud va amaldagi tamoyillari

Soliqlarning funktsiyasini o’rganish ularning iqtisodiyotdagi rolini ko’rsatib bersa, soliqqa tortish tamoyillari soliq munosabatlarini amaliyotda tashkil etish, soliqqa tortish, uni undirish amaliyotining mazmunini ochib beradi. Ko’plab iqtisodchilar soliqqa tortish iqtisodiyotning ravnaqiga olib kelishi mumkin bo’lgan tamoyillarni qayd etishgan.

Soliqqa tortish tamoyillarini A.Smit o’zining «Xalqlar boyligining sabablari va tabiatlari» nomli kitobida (1776) ilk bor soliq tamoyillarini asoslab bergan:

[13] Tuxliev B.K., Yusupov O.A., Agzamov A.T, To’xsanov Q.N. Soliqlar va soliqqa tortish. O’quv qo’llanma. – T.: 2007, 18-22 betlar.

1) Davlat fuqarolari davlat xarajatlarini qoplashda o’zlari hukumat muhofazasida foydalanayotgan daromadlariga muvofiq tarzda qatnashishlari lozim.

2) Har bir odam to’laydigan soliq aniq belgilab qo’yilgan bo’lishi kerak, bunda o’zboshimchalik ketmaydi. Soliq miqdori, to’lanadigan vaqti va tartibi uni to’lovchiga ham, boshqa har qanday odamga ham birday aniq va ma’lum bo’lishi zarur.

3) Har bir soliq to’lovchiga har jihatdan qulay bo’lgan vaqtda va tartibda undirilishi kerak.

4) Har bir soliq shunday tarzda tuzilishi kerakki, bunda soliq to’lovchining hamyonidan ketadigan pul davlat byudjetiga kelib tushadigan mablag’ga nisbatan ortiq bo’lishiga mumkin qadar yo’l qo’yilmasin.

Hozirgi sharoitga tatbiqan olganda, soliqqa tortish samarali tizimining quyidagi tamoyillarini ta’riflab o’tish mumkin:

1. Yetarlilik tamoyili. Mazkur tamoyilga muvofiq soliqqa tortish darajasi shunday bo’lishi lozimki, u davlat intilayotgan xalq xo’jaligi samaradorligiga erishishni kafolatlay olsin. Soliqqa tortish tizimi iqtisodiyot, ijtimoiy himoya, mudofaa qobiliyati va boshqa sohalardagi davlat siyosatini amalga oshirish uchun zarur bo’lgan moliya resurslari to’planishini ta’minlasin. Shuni ham ta’kidlab o’tish lozimki, soliq stavkalari (o’zicha olganda) soliq yuki ko’rsatkichi hisoblanmaydi, chunki soliq to’lovchi soliq to’lar ekan, davlat tomonidan bepul xizmatlardan bahramand bo’lgani holda ayni choqda o’zining ba’zi xarajatlarini qisqartiradi. Masalan, davlat umumiy foydalanish yo’llarining holati yaxshi saqlanishini ta’minlash bilan soliq

to’lovchining transport xarajatlarini kamaytiradi, bepul maorif, sog’liqni saqlashni ta’minlash bilan yollanma xodimlarning xarajatlarini qisqartiradi, demak, ish haqi xarajatlarini ham kamaytirgan bo’ladi. Shunday qilib, to’langan soliqlarning faqat xizmatlar ko’rinishidagi talab etilmagan bir qismigina soliq yuki ko’rsatkichi hisoblanadi. Xulosa qilib aytish mumkinki, etarlilik tamoyili soliq siyosatini belgilayotganda uni davlatning qabul qilingan ijtimoiy-iqtisodiy siyosati bilan qat’iy ravishda uyg’unlashtirishni taqozo etadi.

2. Tadbirkorlik va investitsiyalarni rag’batlantirish. Soliq tizimi xo’jalik yurituvchi sub’ektlarni, jumladan, chet el sub’ektlarini, ishlab chiqarishni rivojlantirish, uskunalar va zamonaviy texnologiyalar sotib olish uchun mablag’ yo’naltirishni, ya’ni kapital jamg’arish va shu yo’l bilan texnologiyalarni takomillashtirish, raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishni rag’batlantirishi lozim.

Soliq tizimi resurslarning samarali taqsimlanishiga to’sqinlik qilmasligi hamda xo’jalikni mustaqil yuritish omillarini cheklab qo’ymasligi lozim. Agar soliqlar katta bo’lgani uchun tadbirkorlarning ishlab chiqarishni kengaytirishdan, boshqa turdagi iqtisodiy faoliyat ko’rsatishdan manfaatdorligiga putur etkazsa, mamlakat iqtisodiyoti pastga qarab ketishi xavfi tug’iladi. Soliqlar miqdori haddan tashqari katta qilib belgilansa, ishlab chiqarish hajmlari kamayib ketadi, bu jarayon zahiralar, banklardagi pul mablag’larining barakasi uchishiga, ilgari to’plangan mablag’larning eyilib ketishiga olib keladi.

3. Soliqqa tortishning adolatlilik tamoyili. Adolat tamoyillariga muvofiq, soliqlar jamiyat tomonidan oqilona va adolatli deb tan olingan umumiy ob’ektiv qoidalarga binoan belgilanishi lozim.

4. Oddiylik va xolislik. Bu tamoyil soliqqa tortish bazasini aniqlashda, soliqlarni hisoblab chiqishda oddiylik bo’lishini, taqdim etiladigan hisobotlarning mazmunini soddalashtirishni, shuningdek soliqlarning eng muhim turlari bo’yicha yagona stavkalar belgilashni, beriladigan imtiyozlarni iloji boricha kamaytirishni ko’zda tutadi. Bu o’rinda nazarda tutilayotgan narsa shuki, soliqlarning rag’batlantirish funktsiyasi doirasida beriladigan imtiyozlar yakka tartibdagi xususiyatga ega bo’lmasligi, balki muayyan faoliyat turlarini rag’batlantirishga, soliq to’lovchilarning mulkchilik shakli va qaysi idoraga mansubligidan qat’i nazar, ma’lum turdagi mahsulotlarni ishlab chiqarishni ko’paytirishga qaratilmog’i lozim.

5. Boshqarishga qulaylik. Samarali soliq tizimiga qo’yiladigan muhim talablardan biri boshqaruvga qulay bo’lishidir. Soliqlarni undirib olishda samaradorlikka erishish ko’p hollarda soliqlarning soliq to’lovchilarga yaxshi tushunarli bo’lishiga bog’liq.

6. Soliqlarni yig’ish jarayonini imkon qadar arzonlashtirish. Mazkur tamoyil davlat va soliq to’lovchilar tomonidan soliqlarni yig’ish uchun ketadigan xarajatlarni mumkin qadar kamaytirishni ko’zda tutadi. Buning uchun respublikamizda soliqqa tortish tartibini takomillashtirish bilan bir qatorda soliqlarni maqbullashtirish, kompyuter texnologiyalari, soliq axborotlarining to’g’riligini bevosita nazorat qilish usullarini qo’llash orqali soliq to’lovchilarning xarajatlarini kamaytirish maqsadida davlat hisobidan saqlanadigan servis-markazlar, soliqqa tortish masalalari xususida soliq organlari tomonidan bepul maslahatxonalar tashkil etilgan.

7. Soliq stavkalarini qiyoslash. Soliq stavkalari boshqa davlatlardagi xuddi shunday soliqlarning stavkalari bilan qiyoslanishi, ya’ni mintaqaning o’ziga xos xususiyatlari hisobga olingan holda boshqa mamlakatlar bilan teng bo’lgan xo’jalik faoliyati shart-sharoitlari vujudga keltirilishi lozim. Agar qattiq shartlar belgilab qo’yilgudek bo’lsa, bu hol respublika iqtisodiyotiga investitsiyalarni jalb qilishni mushkullashtirib yuboradi, aksincha, engil sharoit yaratilsa, mamlakat byudjetiga salbiy ta’sir qiladi.

Soliqqa tortish tamoyillari va soliq qonunchiligi tamoyillari muayyan o’xshashlikka ega va ularni to’liq hayotga tatbiq etish iqtisodiyotni rivojlantirishning muhim vazifalaridan biridir.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksida esa soliqqa tortish tomoyillari soliq to’g’risidagi qonun hujjatlarining printsiplari deb atalib (7-modda), uning olti tamoyili (8-13-moddalar) belgilab berilgan[14].

- Soliq solishning majburiyligi printsipi (8-modda).

Har bir shaxs Soliq kodeksida belgilangan soliqlar va boshqa majburiy to’lovlarni to’lashi shart.

Soliq va yig‘imlar adolatli bo‘lishi hamda fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlarini amalga oshirishiga to‘sqinlik qilmasligi kerak. (*Konstitutsiyaning 63-moddasi)*

Hech kimga soliqlar va yig‘imlarning barcha alomatlariga ega bo‘lgan, biroq Soliq kodeksida nazarda tutilmagan yoxud uning normalari buzilgan holda belgilangan soliqlar va yig‘imlarni to‘lash majburiyati yuklatilishi mumkin emas.

- Soliq solishning aniqligi va soliq organlarining soliq to‘lovchilar bilan hamkorligi printsipi (9-modda)

[14] O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. –T.: Adolat, 2024.

Soliqlarni va yig‘imlarni belgilovchi soliq to‘g‘risidagi qonunchilik hujjatlari, agar Soliq kodeksida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, soliq to‘lovchilarni hamda ushbu soliqlarning va yig‘imlarning boshqa barcha elementlarini, shu jumladan ularni to‘lash muddatlari va tartibini aniqlab berishi kerak.

Soliq organlari soliq munosabatlari doirasida soliq to‘lovchilar bilan soliq to‘g‘risidagi qonunchilikni to‘g‘ri bajarish maqsadida hamkorlik qilishi shart. Bunda soliq organlari soliq to‘lovchilarning qonuniy faoliyatiga asossiz to‘siqlar yaratishga haqli emas, soliq to‘lovchilar esa soliq organlari o‘z vakolatlarini amalga oshirishi uchun shart-sharoit yaratishi kerak.

- Soliq solishning adolatliligi printsipi (10-modda)

Soliqlar va yig‘imlar kamsitish xususiyatiga ega bo‘lishi hamda ijtimoiy, irqiy, milliy, diniy va boshqa shu kabi mezonlardan kelib chiqqan holda qo‘llanilishi mumkin emas.

Mulkning shakliga, jismoniy shaxslarning fuqaroligiga yoki kapitalning kelib chiqish mamlakatiga qarab farqlangan soliq stavkalarini, soliq imtiyozlarini yoki boshqa afzalliklarni belgilashga yo‘l qo‘yilmaydi.

Fuqarolarning o‘z konstitutsiyaviy huquqlarini amalga oshirishiga to‘sqinlik qiladigan soliqlarni belgilashga yo‘l qo‘yilmaydi.

- Soliq tizimining yagonaligi printsipi (11-modda)

Soliq tizimi O’zbekiston Respublikasining butun hududida yagonadir.

O‘zbekiston Respublikasining yagona iqtisodiy makonini buzuvchi, xususan, O‘zbekiston Respublikasining hududi doirasida tovarlarning

(xizmatlarning) yoki moliyaviy mablag‘larning erkin muomalada bo‘lishini bevosita yoki bilvosita cheklab qo‘yadigan soliqlar belgilanishiga yo‘l qo‘yilmaydi.

- Oshkoralik printsipi (12-modda)

Soliq to‘g‘risidagi qonunchilik hujjatlari rasman e’lon qilinishi shart.

Rasman e’lon qilinmagan soliq to‘g‘risidagi qonunchilik hujjatlari kuchga kiritilmagan hujjat sifatida huquqiy oqibatlarni keltirib chiqarmaydi.

- Soliq to’lovchining haqligi prezumptsiyasi printsipi (13-modda)

Soliq to’g’risidagi qonun hujjatlaridagi barcha bartaraf etib bo’lmaydigan qarama-qarshiliklar va noaniqliklar soliq to’lovchining foydasiga talqin qilinadi.

Yuqorida keltirilgan soliqqa tortish tamoyillarini chuqurroq o’rganish ularni umumlashtirish orqali eng maqbul, barcha jihatlarni to’liq qamrab oladigan optimal soliqqa tortish tamoyillarini yaratish muammosining echimini topish hozirgi davr talabi bo’lib qolmoqdi.

Shuningdek, Hamkorlik printsipi, ya’ni - “Soliqchi – tadbirkorga ko’makchi” tamoyili bugungi kunda davlat soliq xizmati organlari faoliyatining asosiy yo’nalishlaridan biriga aylangan.

Davlat soliq xizmati organlari tomonidan “Soliqchi – tadbirkorga ko’makchi” tamoyili doirasida amalga oshiriladigan ishlar samaradorligini ta’minlash va kelgusidagi rejalarni belgilab olish maqsadida 4 bosqich va 9 ta yo’nalishda tadbirkorlarga tizimli ko’mak ko’rsatish yo’lga qo’yilgan.

Soliqqa tortish tamoyillari to’g’risida turlicha yondashishlar mavjudligini yuqorida ko’rib o’tdik. A.Smit tomonidan ishlab chiqilgan soliqqa tortishning 4 tamoyili, mamlakatimiz soliq kodeksida esa soliq qonunchiligining 6 tamoyili va boshqa iqtisodiy adabiyotlarda ham turlicha soliqqa tortish tamoyillari mavjudligi e’tirof etilgan. Yuqorida keltirilgan soliqqa tortish tamoyillarini chuqurroq o’rganish ularni umumlashtirish orqali eng maqbul, barcha jihatlarni to’liq qamrab oladigan optimal soliqqa tortish tamoyillarini yaratish muammosining echimini topish hozirgi davr talabi bo’lib qolmoqda.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. Soliqlarning yig’imlar va boshqa to’lovlardan farqli jihatlari?
2. Soliqlar iqtisodiy kategoriya sifatida ahamiyati qanday?
3. Soliqlarning ob’ektiv zarurligi nimalarda namoyon bo’ladi?
4. Soliqlarning o’ziga xos belgilari nimalardan iborat?
5. Soliqlarning fiskal funktsiyasini tushuntirib bering?
6. Soliqlarning funktsiyalari va vazifalarini farqlab bering?
7. Soliqqa tortish tamoyillari haqida tushuncha bering?
8. Soliqlarning boshqa iqtisodiy kategoriyalardan farqi nimalarda o’z ifodasini topadi?

O‘zlashtirilgan bilimlarni sinash uchun test savollari

1. O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida soliq tizimiga tegishli moddalarni ko’rsating.

A) 63, 149 B) 51, 123 C) 14, 111, 4 D) 100, 120, 2

2. “Soliq” tushunchasiga ta’rif bering.

A) Soliqlar deganda Soliq kodeksida belgilangan, muayyan miqdorlarda undiriladigan, muntazam, qaytarib berilmaydigan va beg’araz xususiyatga ega bo’lgan, byudjetga yo’naltiriladigan majburiy pul to’lovlari tushuniladi;

B) Yuridik shaxslar tomonidan byudjetga undiriladigan to’lovlar tushuniladi;

C) Jismoniy shaxslar tomonidan byudjetga to’lanadigan majburiy to’lovlar tushuniladi;

D) Soliqlar - davlat va jamiyatning pul mablag’lariga bo’lgan ehtiyojini qondirish maqsadida qonun tomonidan belgilab qo’yilgan hajmda va o’rnatilgan muddatda jismoniy va huquqiy shaxslardan davlat ixtiyoriga majburiy ravishda undirib olinadigan to’lovlardir.

3. Soliqlarning iqtisodiy mohiyati nimada?

A) Soliqlar majburiy to’lovlarni ifoda etuvchi pul munosabatlarida;

B) Davlatning pul mablag’lariga bo’lgan ehtiyojini qondirishda;

C) Sohalar o’rtasida mutanosiblikni ta’minlashda;

D) Soliqlar, yig’imlar, bojlar va boshqa to’lovlar hisobiga davlat moliyaviy resurslarini tashkil etishda.

4. Soliqlarning ob’ektiv zarurligi nimada?

A) Davlatning pul mablag’lariga bo’lgan ehtiyojini qondirishda;

B) Sohalar o’rtasida mutanosiblikni ta’minlashda;

C) Real sohaning daromadlari hisobiga noreal sohani pul mablag’lari bilan ta’minlashda;

D) Soliqlar, yig’imlar, bojlar va boshqa to’lovlar hisobiga davlat moliyaviy resurslarini tashkil etishda.

5. Soliqlarning qanday o’ziga xos belgilari mavjud?

A) Majburiylik, foizlilik, muddatlilik;

B) Majburiylik, davlat byudjetiga tushishlilik, qat’iylik, ekvivalentsizlik;

C) Majburiylik, muddatlilik;

D) Davlat byudjetiga tushishlilik;

6. Soliqlarning qanday funktsiyalari mavjud?

A) Fiskal, tartibga solish, nazorat, byudjetga tushish;

B) Fiskal, tartibga solish, rag’batlantiruvchi, nazorat, axborot bilan ta’minlash;

C) Foiz olish, tartibga solish, rag’batlantiruvchi, axborot bilan ta’minlash;

D) Rag’batlantiruvchi, nazorat, axborot bilan ta’minlash, byudjetga tushish;

7. Soliqlarning fiskal funktsiyasi nimani anglatadi?

A) Soliqlar yordamida davlatning moliyaviy mablag’larni tashkil qilishni;

B) Davlat soliqlar orqali tovarlar, xizmatlarni ishlab chiqarish va sotishning iqtisodiy shart-sharoitini tartibga solishini;

C) Ishlab chiqarishni rivojlantirishga, moddiy xom ashyo resurslari, shuningdek moliyaviy va mehnat resurslari, jamg’arilgan mol-mulkdan samarali foydalanishga ta’sir ko’rsatishini;

D) Soliqlar vositasida shakllangan daromadlar haqida axborot berishni;

8. Soliqlarning tartibga solish funktsiyasi nimani anglatadi?

A) Ishlab chiqarishni rivojlantirishga, moddiy xom ashyo resurslari, shuningdek moliyaviy va mehnat resurslari, jamg’arilgan mol-mulkdan samarali foydalanishga ta’sir ko’rsatishini;

B) Davlat soliqlar orqali tovarlar, xizmatlarni ishlab chiqarish va sotishning iqtisodiy shart-sharoitini tartibga solishini;

C) Soliqlar yordamida davlatning moliya resurslarini tashkil qilishni;

D) Soliqlar vositasida shakllangan daromadlar haqida axborot berishni;

9. Soliqqa tortishning qanday tamoyillari mavjud?

A) Etarlilik, tadbirkorlik va investitsiyalarni rag’batlantirish, adolatlilik, oddiylik va xolislik, boshqarishga qulaylik, soliq yig’ish jarayonini arzonlashtirish, soliq stavkalarini qiyoslash;

B) Tenglik, adolatlilik, oddiylik va xolislik, boshqarishga qulaylik, soliq stavkalarini qiyoslash;

C) Adolatlilik, oddiylik va xolislik, boshqarishga qulaylik, soliq yig’ish jarayonini arzonlashtirish, soliq stavkalarini qiyoslash;

D) Tenglik, tadbirkorlik va investitsiyalarni rag’batlantirish, oddiylik va xolislik, boshqarishga qulaylik, soliq yig’ish jarayonini arzonlashtirish, soliq stavkalarini qiyoslash;

10. O’zbekiston Respublikasi soliq qonunchiligida tan olingan tamoyillar?

A) Majburiylik, oddiylik, yagonalilik va xolislik;

B) Majburiylik, aniqlik, adolatlilik, yagonalilik, oshkoralik, soliq to’lovchining haqligi prezumptsiyasi;

C) Oshkoralik, tenglik, soliq stavkalarini qiyoslash;

D) Tadbirkorlik va investitsiyalarni rag’batlantirish, hamma daromadlarni soliqqa tortish.

III-BOB. SOLIQ SIYOSATI VA UNING ASOSIY YO’NALIShLARI

3.1. Soliq siyosati tushunchasi va huquqiy nazariy asoslari

Jamiyat iqtisodiy taraqqiyoti bir tomondan uning ichki mexanizmiga bog’liq bo’lsa, ikkinchi tomondan boshqaruvning xarakteriga, ijtimoiy-siyosiy holatga, muvozanatga bog’liq bo’ladi. Oddiy qilib aytganda ustqurmaga ham bevosita bog’liqdir. Mazkur jarayonda ijtimoiy siyosat alohida rol o’ynaydi. Ijtimoiy siyosat o’z navbatida ichki va tashqi madaniy-ma’rifiy, siyosiy, iqtisodiy siyosat kabilarga bo’linadi. Iqtisodiy siyosat ham o’z navbatida moliya, pul-kredit, byudjet, soliq siyosati kabi turlarda amal qilib, ularni yaxlitligi makroiqtisodiy darajada qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatlari faoliyatlarining asosiy ajralmas qismiga aylanadi. Shu o’rinda soliq siyosatining mazmuniga to’xtalib o’tadigan bo’lsak, yuqorida qayd etilganidek, soliq siyosati iqtisodiy siyosatning ajralmas bir bo’lagi bo’lib, davlatning muayyan davrda aniq maqsadlarga qaratilgan soliq sohasidagi faoliyatidir. U tarkiban soliqlarni joriy etish, soliqqa oid huquqiy baza yaratish, joriy etilgan soliqlar va soliqsiz to’lovlarni amaliyotda ishlash mexanizmini shakllantirish va samaradorligini oshirishga qaratilgan davlatning tegishli vakolatli organlari tomonidan kompleks tarzda olib boriladigan chora-tadbirlar yig’indisidir. Mamlakat soliq tizimi xususiyatlari, yo’nalishlari, qanday soliqlarning joriy etilishi, ular o’rtasidagi nisbatni ta’minlash kabi masalalarni soliq siyosati belgilab beradi.

Soliq siyosatining huquqiy asoslari sifatida mustaqillikning dastlabki yillarida O’zbekiston Respublikasining 1991 yil 31 avgustdagi

«O’zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi to’g’risida»gi Qonuni, O’zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, O’zbekiston Respublikasining «Korxonalar, tashkilotlar, birlashmalardan olinadigan soliqlar to’g’risida»gi (1991 yil 15 fevral), «O’zbekiston Respublikasining fuqarolari, ajnabiy fuqarolar va fuqaroligi bo’lmaganlarning daromad solig’i to’g’risida»gi (1991 yil 15 fevral), «Mahalliy soliqlar va yig’imlar to’g’risida»gi (1993 yil 7 may) Qonunlari, O’zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmonlari, O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Kengashi va Vazirlar Mahkamasining Qarorlari kabi me’yoriy-huquqiy hujjatlaridan iborat bo’lgan bo’lsa, 1997-yilda qabul qilingan hamda 1998 yil 1 yanvardan kuchga kirgan O’zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi (2008 yil 1 yanvardan va 2020 yil 1 yanvardan kuchga kirgan yangi tahrirdagi O’zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi) va O’zbekiston Respublikasining «Davlat soliq xizmati to’g’risida»gi Qonuni yuqoridagi hujjatlarning ayrimlarini o’z kuchini yo’qotishiga olib kelgan bo’lsa, ayrimlarining huquqiy bazasi kengayishiga, kuchayishiga xizmat qilib kelmoqda. «O’zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi to’g’risida»gi Qonunga muvofiq, shu kundan e’tiboran O’zbekiston Respublikasi o’zining mustaqil soliq siyosatini olib boradi.

2023-yil 30-aprel kuni qabul qilingan va 1-maydan kuchga kirgan yangi tahrirdagi O’zbekiston Respublikasi Konstitustiyasida fuqarolarning burchlariga soliqlarni to’lash majburiyati ham kiritilgan: «Har bir shaxs Soliq kodeksida belgilangan soliqlar va boshqa majburiy to’lovlarni to’lashi shart. Soliq va yig‘imlar adolatli bo‘lishi hamda fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlarini amalga oshirishiga to‘sqinlik

qilmasligi kerak»[15]. Shuningdek respublikamiz hududida yagona soliq tizimi amal qilishi va uni belgilash vakolati haqidagi modda keltirilgan: «O’zbekiston Respublikasi hududida yagona soliq tizimi amal qiladi. Soliqlarni joriy qilishga faqat Oliy Majlis haqlidir».[16]

Shuningdek, yangi tahrirdagi O’zbekiston Respublikasi Konstitustiyasining 93-moddasida O’zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi va Senatining birgalikdagi vakolatlarida soliqlar va boshqa majburiy to’lovlarni joriy qilish, 115-moddasida O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi samarali iqtisodiy, ijtimoiy, soliq va byudjet siyosati amalga oshirilishi, ilm-fan, madaniyat, ta’lim, sog’liqni saqlashni hamda iqtisodiyotning va ijtimoiy sohaning boshqa tarmoqlarini rivojlantirishga doir dasturlarning ishlab chiqilishi hamda bajarilishi uchun javobgar bo’lishi vakolatlarni amalga oshirishi belgilangan.

O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 29 iyundagi “O’zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konstepstiyasi to’g’risida”gi PF-5468-son Farmoni asosan soliq yukini izchillik bilan kamaytirish, soliq solish tizimini soddalashtirish va soliq ma’muriyatchiligini takomillashtirish iqtisodiyotni jadal rivojlantirish hamda mamlakatning investistiyaviy jozibadorligini yaxshilashning eng muhim shartlari,iqtisodiy o’sishga, ishbilarmonlik va investistiyaviy faollikni oshirishga, sog’lom raqobat muhitini shakllantirishga, shuningdek, soliqlar va boshqa majburiy to’lovlar yig’iluvchanligining zarur darajasini ta’minlashga to’sqinlik qilayotgan bir qator tizimli muammolarni ko’rsatildi, xususan:

[15] O’zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. –T.: O’zbekiston, 2024. 63-modda.
[16] O’zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. –T.: O’zbekiston, 2024. 149-modda.

birinchidan, umumbelgilangan soliqlarni to’lovchilar uchun soliq yuki darajasining yuqoriligi, shuningdek, soliq solishning soddalashtirilgan va umumbelgilangan tizimida soliqlarni to’laydigan xo’jalik yurituvchi sub’ektlar o’rtasidagi soliq yuki darajasidagi farqning sezilarliligi;

ikkinchidan, qo’shilgan qiymat solig’ini undirishning samarasiz tizimi, soliq to’lovchilarning aylanma mablag’larini jalb qiladigan, shuningdek, iste’mol mahsulotining oraliq va yakuniy qiymati qimmatlashishiga olib keladigan hamda yirik va kichik biznes o’rtasidagi kooperastiyaning rivojlanishiga to’sqinlik qiladigan majburiy to’lovlarning mavjudligi;

uchinchidan, soliq to’lovchilar tomonidan xodimlarning real sonini va mehnatga haq to’lash fondini yashirishga olib keluvchi mehnatga haq to’lash fondi soliq stavkalarining yuqoriligi;

to’rtinchidan, imtiyozlarning samaradorligini monitoring va nazorat qilish bo’yicha ta’sirchan tizimning mavjud emasligi sababli sog’lom raqobatni ta’minlashga salbiy ta’sir ko’rsatuvchi, xo’jalik yurituvchi sub’ektlarni soliq va bojxona, shu jumladan individual xususiyatga ega bo’lgan imtiyozlar hisobiga qo’llab-quvvatlash amaliyotining keng tarqalganligi;

beshinchidan, davlat organlari va tashkilotlari o’rtasida axborot almashish mexanizmlarining, elektron soliq ma’muriyatchiligi hamda soliq nazoratini amalga oshirish shakl va uslublarining takomillashmaganligi;

oltinchidan, o’tkaziladigan nazorat tadbirlarining sifatiga salbiy ta’sir ko’rsatuvchi va insofli tadbirkorlik sub’ektlarining faoliyatiga

aralashishlarni kamaytirishga to’sqinlik qiluvchi nazorat faoliyatini amalga oshirishda xavf-xatarlarni tahlil qilish va boshqarishning aniq tizimi yo’qligi;

ettinchidan, mahalliy soliq va yig’imlarning ma’muriyatchiligi mexanizmlarining samarasizligi oqibatida ularning yig’iluvchanlik darajasi yetarli emasligi, shuningdek, ko’chmas mulk va yer uchastkalarini to’liq hisobga olish va qiymatini ob’ektiv aniqlashning mavjud emasligi.

Mavjud tizimli muammolarni bartaraf etish, 2017-2021-yillarda O’zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo’nalishi bo’yicha Harakatlar strategiyasida belgilangan soliq yukini kamaytirish va soliq solish tizimini soddalashtirish, soliq ma’muriyatchiligini takomillashtirish vazifalarini amalga oshirish maqsadida, shuningdek, keng jamoatchilik muhokamasi natijalari hamda Xalqaro valyuta jamg’armasi, Jahon banki va xalqaro ekspertlarning tavsiyalaridan kelib chiqib quyidagilar O’zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konstepstiyasining asosiy yo’nalishlari etib belgilandi:

- iqtisodiyotga soliq yukining darajasini kamaytirish, shuningdek, soliq solishning soddalashtirilgan va umumbelgilangan tizimi bo’yicha soliqlarni to’laydigan xo’jalik yurituvchi sub’ektlar o’rtasidagi soliq yuki darajasidagi nomutanosibliklarni bartaraf etish;
- soliqlarni unifikastiya qilish orqali ularning sonini optimallashtirish, shuningdek, o’xshash soliq solish bazasiga ega bo’lgan soliqlarni birlashtirish, soliq hisobotlarini qisqartirish va soddalashtirish, operastion xarajatlarni minimallashtirish;

- makroiqtisodiy vaziyatning barqarorligini, O’zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti va uning daromadlarini shakllantirishning mustahkamligini ta’minlash;
- soliq qonunchiligini soddalashtirish, soliq munosabatlari sohasida normativ-huquqiy hujjatlardagi qarama-qarshiliklar va ziddiyatlarni bartaraf etish, insofli soliq to’lovchilarning huquqlari va qonuniy manfaatlari himoyasini kuchaytirish;
- soliq solish masalalarini tartibga soladigan havolaki normalar va qonun osti hujjatlarini maksimal darajada cheklagan holda, soliq qonunchiligining barqarorligini hamda O’zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksi normalarining to’g’ridan-to’g’ri amal qilishini ta’minlash, shu jumladan Soliq Kodeksida soliqlar va boshqa majburiy to’lovlar stavkalarining miqdorlarini belgilash;
- xorijiy investorlar va investistiyalar uchun qulay rejimni saqlab qolish, ularni har tomonlama qo’llab-quvvatlash va ishonchli huquqiy himoyalash;
- soliq nazoratining shakl va mexanizmlarini, shu jumladan soliq solish ob’ektlari hamda soliq to’lovchilarni yanada to’liq qamrab olish va hisobini ta’minlaydigan zamonaviy axborot-kommunikastiya texnologiyalarini keng joriy etish hisobiga takomillashtirish, transfer narxlarni shakllantirish bilan bog’liq operastiyalarga soliq solish tartibini joriy etish.

O’zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konstepstiyasi doirasida 2019 yil 1 yanvardan boshlab:

birinchidan, mehnatga haq to’lash fondiga soliq yuki quyidagilar orqali kamaytirildi:

✓ barcha fuqarolar uchun jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig’ining yagona stavkasini 12 foiz miqdorida joriy etildi, shundan 0,1 foizini shaxsiy jamg’arib boriladigan pensiya hisobvaraqlariga yo’naltirildi. Bunda, ayrim toifadagi fuqarolarning mehnatga haq to’lashning eng kam miqdori 1,41 baravari miqdoridagi daromadlarini soliq solishdan ozod qilishning amaldagi tartibi saqlab qolindi;

✓ fuqarolarning mehnatga haq to’lash turidagi daromadlaridan Byudjetdan tashqari pensiya jamg’armasiga ushlab qolinadigan sug’urta badallari bekor qilindi;

✓ pensiya tizimining barqarorligini ta’minlash maqsadida byudjet tashkilotlari va davlat korxonalari, ustav jamg’armasi (kapitali)da davlat ulushi 50 foiz va undan ko’proq miqdorda bo’lgan yuridik shaxslar, ustav jamg’armasi (kapitali)ning 50 foizi va undan ko’proq miqdori davlat ulushi 50 foiz va undan ko’proq bo’lgan yuridik shaxsga tegishli yuridik shaxslar hamda ularning tarkibiy tuzilmalari uchun yagona ijtimoiy to’lovni (hozirgi Ijtimoiy soliq) 25 foiz miqdorida belgilandi, shuningdek, boshqa yuridik shaxslar uchun ushbu to’lov stavkasi 15 foizdan 12 foizga pasaytirildi;

ikkinchidan, oborot (tushum)dan soliqlarni optimallashtirgan holda umumbelgilangan va soddalashtirilgan soliqlar to’lovchilarni soliqqa tortish, shuningdek, soliq solishning soddalashtirilgan tartibiga o’tish mezonlari quyidagilar orqali takomillashtirildi:

✓ davlat maqsadli jamg’armalariga yuridik shaxslarning oboroti (tushumi)dan undiriladigan majburiy ajratmalarni bekor qilindi;

✓ yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig’i (hozirgi Foyda solig’i) stavkasini 14 foizdan 12 foizgacha, tijorat banklari uchun 22 foizdan 20 foizgacha pasaytirish, shuningdek, mobil aloqa xizmati ko’rsatayotgan yuridik shaxslar (uyali aloqa kompaniyalari) uchun rentabellik darajasidan kelib chiqib ular uchun qo’shimcha foyda solig’i hisoblash tartibini bekor qilgan holda 14 foizdan 20 foizga oshirildi;

✓ dividendlar va foizlar ko’rinishidagi daromadlar bo’yicha to’lov manbaidan ushlab qolinadigan foyda solig’i stavkasi 10 foizdan 5 foizga pasaytirildi;

✓ o’tgan yil yakunlari bo’yicha yillik oboroti (tushumi) 1 milliard so’mdan oshgan yoki yil davomida belgilangan chegaraviy miqdorga yetgan korxonalarni umumbelgilangan soliqlarni to’lashga o’tkazildi. Bunda, yillik oborot (tushum)ning 1 milliard so’m etib belgilangan chegaraviy miqdori 3 yilda kamida bir marta qayta ko’rib chiqiladigan bo’ldi;

✓ barcha tadbirkorlik sub’ektlari, shu jumladan oboroti (tushumi) 1 milliard so’mgacha bo’lgan yuridik shaxslar uchun yuridik shaxslarning mol-mulk solig’i, yer solig’i va suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to’lash joriy etildi;

uchinchidan, soliq solishning soddalashtirilgan tartibi bo’yicha (bu tartib 2020 yil 1 yanvardan bekor qilingan) soliq to’lovchilarga soliq siyosatini takomillashtirishning salbiy ta’sirini kamaytirish choralari quyidagilar orqali amalga oshirildi:

✓ yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq stavkasini, bino va inshootlardan, shu jumladan ilgari xususiylashtirilgan ob’ektlardan samarasiz foydalanayotgan yuridik shaxslar uchun

oshirilgan stavkada soliq hisoblash tartibini saqlab qolgan holda, 5 foizdan 2 foizga pasaytirildi;

✓ yillik oboroti (tushumi) 1 milliard so'mgacha bo'lgan soliq to'lovchilar uchun oborotdan (tushumdan) soliqni 4 foiz miqdordagi bazaviy stavkadan kelib chiqib hisoblash va to'lash tartibi hamda qo'shilgan qiymat solig'ini ixtiyoriy ravishda to'lash imkoniyati belgilandi;

✓ yagona yer solig'i (2020 yil 1 yanvardan bu soliq bekor qilindi) to'lovchilar uchun soliq solish tartibi saqlab qolindi.

to'rtinchidan, qo'shilgan qiymat solig'i va akstiz solig'ini hisoblash va to'lash tartibi quyidagilar orqali takomillashtirildi:

✓ qo'shilgan qiymat solig'ini to'liq hisobga olish tizimi joriy etildi, soliq solish bazasini aniqlashtirish va imtiyozlar sonini kamaytirish, shuningdek, 2019 yil yakuni bo'yicha mazkur soliq stavkasi miqdorini pasaytirish orqali qo'shilgan qiymat solig'ining 20 foiz miqdordagi amaldagi stavkasi saqlab qolindi (2019 yil 1 oktabrdan 15 foiz, 2023 yil 1 yanvardan esa 12 foiz qilib belgilandi);

✓ hozirgi vaqtda sotib olinadigan asosiy vositalar, qurilishi tugallanmagan ob'ektlar va nomoddiy aktivlar narxiga kiritiladigan qo'shilgan qiymat solig'ini hisobga olish summalariga kiritish huquqi berildi;

✓ tegishli tadbirlarni moliyalashtirish uchun mablag'larni respublika byudjetiga o'tkazgan holda, alkogol va tamaki mahsulotlarini ishlab chiqaruvchilar uchun har bir ishlab chiqariladigan mahsulot birligiga o'rnatilgan akstiz va yig'imlar birlashtirildi.

3.2. Hozirgi davrda soliq siyosatini ishlab chiqish va unda davlatning roli

Yuqorida qayd qilinganidek, soliq siyosati davlat, ya’ni uning vakolatli organlari tomonidan olib boriladi. Agar ushbu vakolatli organlar hokimiyat turi nuqtai-nazaridan olib qaraladigan bo’lsa, qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatlariga bo’linadi. Ayrim hollarda davlatning soliq siyosati O’zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo’mitasi tomonidan olib boriladi, degan fikrlar uchraydi. Amalda esa soliq siyosati davlat hokimiyatining barcha bo’g’inlari: Qonun chiqaruvchi, Ijro etuvchi va sud hokimiyatlari faoliyatlarining ajralmas qismi sifatida kompleks tarzda amalga oshiriladi.

Bu hokimiyatlar tomonidan soliq siyosati quyidagi tartibda ishlab chiqiladi va uning ijrosi ta’minlanadi: Qonun chiqaruvchi hokimiyat hisoblangan O’zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan soliqqa oid va unga bevosita tegishli bo’lgan qonunlar qabul qilinadi, o’zgartirish va qo’shimchalar kiritiladi yoki ayrimlari bekor qilinadi. Demak, soliq siyosatining huquqiy negizlari mazkur hokimiyat faoliyati bilan bog’liqdir. Ijro hokimiyati bo’lgan O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi va uning bo’linmalari, O’zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo’mitasi, Moliya vazirligi, Adliya vazirligi, Iqtisodiyot vazirligi, mahalliy hokimiyatlar va boshqa tegishli organlar tomonidan Oliy Majlis tomonidan qonun yo’li bilan joriy etilgan soliqlar va soliqlarga tenglashtirilgan majburiy to’lovlarning ishlash mexanizmini ta’minlashga xizmat qiluvchi huquqiy- me’yoriy hujjatlar orqali ularning ijrosi ta’minlanadi. Bunda albatta ijro hokimiyatining bir bo’g’ini hisoblangan Davlat soliq qo’mitasining soliq siyosati ijrosini

ta’minlashdagi alohida o’ringa ega ekanligini qayd etish lozim. Bundan tashqari, har yilning oxirida kelgusi yil uchun amal qiladigan soliqlar va soliqlarga tenglashtirilgan majburiy to’lovlar bo’yicha soliq stavkalarini tasdiqlash, o’zgartirishlar kiritish vakolati Vazirlar Mahkamasiga berilgan. Soliq siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirishda qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyatlar bo’g’inlari bilan birga sud hokimiyatining bo’g’inlari ham alohida ahamiyatga ega. Sud hokimiyati tomonidan qonuniy amal qilayotgan soliqlar va soliqlarga tenglashtirilgan majburiy to’lovlarning o’z vaqtida byudjetga kelib tushishi ustidan nazorat o’rnatilib, soliq qonunchiligi buzilishlarini oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlar qo’llanadi.

Soliq siyosatini ishlab chiqishda nafaqat alohida olingan muassasalar bevosita qatnashadi, shuningdek uni ishlab chiqishda soliq to’lovchilar qatnashishi mumkin, ya’ni bunda soliq to’lovchilarning o’zlarida soliqlarni takomillashtirishga qaratilgan takliflar, soliqlarni hisoblashni oson va samarali ishlash kabilar taklif sifatida berilishi mumkin.

Soliq solish sohasidagi davlat boshqaruvining samaradorligi ko’p jihatdan davlat apparatining turli bo’g’inlari faoliyatidagi moslashuvchanlikka bog’liq. Vakolat har bir organning o’ziga xos rolini belgilaydi va bir vaqtning o’zida uning boshqa organlar faoliyati bilan moslashuvini ta’minlaydi. Davlatning asosiy vazifalaridan birini hal etilishi - byudjetni to’ldirish, soliq to’lovchilarning iqtisodiy va yuridik xatti-harakatlariga ta’sir etishning u yoki bu dastagiga ega bo’lgan barcha davlat hokimiyati organlar faoliyatining muvofiqlashtiruvisiz mumkin emas. Ko’pgina adabiyotlarda ta’kidlanganidek, kontseptual

soliq tamoyillaridan biri davlat organlarining soliq siyosatini ishlab chiqishda va amalga oshirishda birgalikdagi ishtiroki hisoblanadi.

Soliq siyosatini ishlab chiqish va uni amalda qo’llash jarayonida bir qancha o’z vakolati doirasida faoliyat yuritadigan organlar birgalikda bahamjihat ishni tashkil etishlari shart. Bu organlar faoliyat turi, ularni tashkil etish asoslari, maqsad va vazifalarining farqlanishi soliq munosabatlarini tashkil etishda ayrim muammolarni keltirib chiqaradi. Bu jarayonda aktiv ishtirok etishni ta’minlash maqsadida ular faoliyatini muvofiqlashtirish va bir-biriga moslashuvchanligini ta’minlash kabi qator muammolarni hal etish zarur.

Shuni alohida qayd etish lozimki, asosiy iqtisodiy huquqlar va soliq to’lovchilarning erkinligini ta’minlash qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyatning doimiy nazorati ostida turadi. Prezident tomonidan ularning faoliyatiga nisbatan bildiriladigan asosiy talablar bevosita soliq sohasidagi ishlarning umumiy ahvoli, uni boshqarish, xo’jalik yurituvchi sub’ektlarning tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish va boshqalar bilan belgilanadi. Davlat soliq qo’mitasi va boshqa soliqlar bo’yicha bevosita va bilvosita vakolatga ega bo’lgan organlar ishini muvofiqlashtirgan holda hokimiyatning ushbu sohalari soliq solish bilan bog’liq shaxs huquqlarini ta’minlash uchun yuqori darajali javobgarlikni o’z zimmasiga oladi hamda ularning manfaatlari yo’lida muammoli vaziyatlarni oldini olish maqsadida o’zaro hamkorlikning barcha jihatlarini mukammal tartibga soladi.

Qonun chiqaruvchi organ hisoblangan Oliy Majlis Konstitutsiyaning 93-moddasi 11-bandi va «O’zbekiston Respublikasining Oliy Majlisi to’g’risida»gi qonunning 4-moddasiga muvofiq Hukumatning taqdimiga

muvofiq soliqlar va boshqa majburiy to’lovlarni belgilaydi. Soliq qo’mitasining vakolatiga kiruvchi masalalar bo’yicha qonunchilikni qo’llash amaliyotini umumlashtirish asosida soliq qonunchiligini takomillashtirishga doir takliflarni ishlab chiqish va ularni hukumatga kiritish huquqi uning Oliy Majlis bilan o’zaro munosabatlari hukumatning ishtiroki bilan qurilishiga yaqqol misol bo’la oladi. Ma’lumki, Vazirlar Mahkamasi Soliq qo’mitasiga nisbatan vakolatlari bo’yicha rahbar organ hisoblanadi. Soliq qonunchiligini qo’llash amaliyotini doimiy ravishda umumlashtirish, davlat hokimiyati va boshqaruvining yuqori organlarini mazkur sohaning xususiyatli jarayonlari haqida muntazam xabardor qilib borishi lozim.

Davlat soliq qo’mitasini boshqa hokimiyat organlari, tashkilotlar bilan turli yo’nalishlarda amalga oshiriladigan o’zaro hamkorligini tahlil qilish muhim ahamiyatga ega. Ushbu o’zaro hamkorlik o’zining yuridik tabiatiga ko’ra huquqiy bo’lgani holda, munosabatlar predmetining o’ziga xosligi bilan tavsiflanadi. Mahalliy hokimiyat organlari va davlat soliq organlarining o’zaro hamkorligini tartibga soluvchi me’yorlar turli yuridik kuchga ega bo’lgan qator me’yoriy hujjatlarga tayanadi. Umumiy xususiyatlarga ko’ra, o’zaro hamkorlik Konstitutsiya me’yorlarida, boshqa qonunchilik hujjatlarida aks ettirilgan, o’zaro hamkorlikning yanada aniq yuzaga kelishi ko’pincha soliq sohasidagi huquqiy munosabatlarni tartibga soluvchi boshqa me’yoriy hujjatlarda o’z aksini topgan. Mazkur davlat tuzilmalarining o’zaro munosabatlari xususiyatiga ta’sir etuvchi ob’ektiv omil mahalliy vakillik va ijro hokimiyati organlarining hududning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishi, mahalliy byudjetlarni shakllantirish va ijro etish, mahalliy

soliqlarni belgilash, byudjetdan tashqari fondlarni shakllantirish masalalarini hal etish uchun konstitutsiyaviy belgilanishi hisoblanadi. Bu bilan davlat hokimiyatini tashkil etishning tegishli darajalarida hal etiladigan boshqaruvning barcha masalalarida, shu jumladan, moliyaviy sohada ham yuridik vakolatlilik mustahkamlanadi.

Soliq organlari va mahalliy hokimiyat organlari o’rtasida yuzaga keladigan munosabatlarga nisbatan o’zaro hamkorlik respublikada olib boriladigan yagona soliq siyosatini olib borishda, soliqlar va boshqa soliqlarga tenglashtirilgan majburiy to’lovlarning hudud byudjetiga kelib tushishini ta’minlash bo’yicha vazifalarning bajarilishi natijalarini tahlil qilishda ishtirok etish orqali namoyon bo’ladi.

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki, respublikamizda soliq siyosati davlatning maxsus vakolatli organlari tomonidan ishlab chiqiladi va amalga oshiriladi. Soliqlar bo’yicha har bir hokimiyat organi maxsus vakolatlarga ega bo’lib, ularning har biri o’z faoliyatlarini samarali olib borishda ushbu vakolatlardan foydalanadi. Bunda vakolatli organlar sifatida barcha hokimiyat organlari, jumladan, qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatlari birgalikda faoliyat ko’rsatadi va unda Davlat soliq qo’mitasi soliq siyosatini amaliyotga joriy etishda muhim ahamiyatga ega bo’lgan vazifalarni bajaradi.

3.3. Soliq siyosatining o’ziga xos xususiyatlari va rivojlantirish yo’nalishlari

Respublikamizning mustaqillikka erishishi, o’zining mustaqil soliq tizimini shakllantirishni ham taqozo etadi. Shundan kelib chiqib, mustaqillikning dastlabki yillaridan e’tiboran mustaqil soliq tizimini shakllantirishga qaratilgan islohotlar izchillik bilan amalga oshirila

boshlandi va ushbu islohotlarning samarasi o’laroq hozirgi paytga kelib respublikamizda bir qadar o’ziga xos bo’lgan soliq tizimi shakllantirildi. O’ziga xos bo’lgan soliq tizimining shaklantirilishini soliq siyosatining samarasi sifatida e’tirof etish mumkin. Respublikamiz davlatchilik shaklidan kelib chiqib respublikamizda respublika byudjeti daromadlarini shakllantirishga qaratilgan umumdavlat soliqlari va mahalliy byudjetlar daromadlarini shakllantirishga qaratilgan mahalliy soliqlar va yig’imlar amal qiladi. Soliqlarning byudjetlar o’rtasida taqsimlanishi O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi bilan mustahkamlangan bo’lib, unga muvofiq respublikamiz soliq tizimida amal qiladigan har bir soliq turi u yoki bu byudjetga tushishi qat’iy belgilab qo’yilgan. Shuningdek, O’zbekiston Respublikasi Prezidentining qaroriga muvofiq ayrim umumdavlat soliqlari mahalliy byudjetlarga to’liqligicha biriktirilishi yoki ulardan tushumlar respublika va mahalliy byudjetlar o’rtasida taqsimlanishi mumkin. Ushbu tizim bir necha yillardan buyon mahalliy byudjetlar kamomadini bartaraf etish maqsadida amaliyotda samarali qo’llanilib kelinmoqda.

Yuridik shaxslarni soliqqa tortish tartibidagi o’ziga xoslikni mamlakatimiz soliq tizimining muhim xususiyati sifatida e’tirof etish lozim. Chunki respublikamiz soliq qonunchiligiga muvofiq bugungi kunda mamlakatimiz iqtisodiyotida muhim bo’lgan sohalar alohida tartib bo’yicha soliqqa tortib kelinmoqda.

Shuningdek, mamlakatimiz soliq tizimining muhim xususiyatlari sifatida soliq to’lovchilarga nisbatan ko’zda tutilgan imtiyozlarni ham qayd etish mumkin. Jumladan, eksport faoliyatini rag’batlantirishga, xorijiy investitsiyalar kirib kelishini rag’batlantirishga qaratilgan,

aholining ijtimoiy shart-sharoitini hisobga olgan holdagi imtiyozlarni ularning ifodasi sifatida keltirib o’tish mumkin.

Iqtisodiy adabiyotlarda soliq siyosatining asosiy yo’nalishlari sifatida ikki yo’nalish: korxona va tashkilotlarga nisbatan soliq siyosati va aholining turli ijtimoiy guruhlari uchun soliq siyosati kabi yo’nalishlarga bo’lib o’rganiladi.

Respublikamiz mustaqilligining dastlabki yillarida davlat soliq siyosatining asosiy yo’nalishi bozor munosabatlarini qaror toptirishga qaratilgan qator ilmiy asoslangan soliqlarni joriy etish va shu orqali mavjud soliq tizimini tubdan qayta tashkil etishdan iborat bo’ldi. Soliq siyosatining keyingi yo’nalishi esa joriy etilgan soliqlarning samarali amal qilishini ta’minlash maqsadida soliq munosabatlarini amalga oshiruvchi tegishli muassasalarni tashkil etishga qaratildi. Xususan, dastlab Vazirlar Mahkamasi qoshida Soliq bosh boshqarmasi tashkil etilgan bo’lsa, 1994 yilga kelib bu boshqarma Davlat soliq qo’mitasiga aylantirildi va uning hududiy bo’linmalari tashkil etildi. Bundan ko’rinadiki, bozor iqtisodiyotiga o’tishning birinchi bosqichida soliq siyosatida asosan tashkiliy jihatlarga e’tibor qaratildi, ya’ni soliqlarni joriy etish va soliq siyosatini bevosita amalga oshiruvchi tegishli muassasalar shakllantirildi.

Bu davrdagi soliq siyosatining asosiy xususiyatlaridan biri soliqlarning ko’proq fiskal ahamiyat kasb etishida, ya’ni ko’proq e’tibor davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishga qaratildi.

Jahon soliq siyosati tajribasiga e’tibor beradigan bo’lsak, soliqqa tortishning quyidagi yo’nalishlariga katta e’tibor beriladi:

1) har xil mulk shakllariga moslangan korxona va tashkilotlarning xo’jalik yuritishiga mumkin qadar iqtisodiy sharoit yaratish, ularni bozor munosabatlariga kirib borishiga har tomonlama ko’maklashish;

2) ijtimoiy-zaruriy umumdavlat vazifalarini bajarish uchun davlatni kerak bo’lgan moliyaviy manbalar bilan ta’minlash;

3) bozor iqtisodiyoti sharoitida yangi ijtimoiy-iqtisodiy omillarni tashkil qilishda qatnashish, ishsizlarni ish bilan ta’minlash, iqtisodiy nochorlarga yordam berish;

4) aholi turmush darajasini zaruriy me’yorda saqlab turish imkonini izlash va ta’minlash, soliqqa tortilmaydigan daromad minimumini vaqti-vaqti bilan oshirib borish. Bunda «iste’mol savatchasi» ma’lumotlarini e’tiborga olish.

Bugungi kunda respublikamiz soliq siyosatining muhim yo’nalishlari sifatida yuridik va jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortishni takomillashtirish, bilvosita soliqqa tortish samaradorligini ta’minlash, resurs soliqlariga ko’proq e’tibor qaratish, barqaror davlat byudjetini shakllantirish maqsadida soliq ma’murchiligini yanada takomillashtirish va erkinlashtirish, mahalliy byudjetlarning daromad qismini mustahkamlash, soliq tizimini yanada soddalashtirish va uning oshkoraligini ta’minlash, davlat xarajatlarini optimallashtirish kabilarni qayd etish mumkin.

Respublikamizda soliq tizimini takomillashtirish jarayonida xo’jalik yurituvchi sub’ektlarga nisbatan soliq yukini izchil kamaytirishga alohida e’tibor qaratish lozimligi ko’p bora ta’kidlanmoqda. Bunda birinchi navbatda ularning daromadlaridan undiriladigan bevosita soliqlarning salmog’ini kamaytirish lozimligi alohida ahamiyatga ega.

Buning natijasida korxonalar ixtiyorida qoladigan mablag’lar ulushining ko’payishi evaziga uning aylanma mablag’lari miqdorini ko’paytirib borish va optimal darajasini saqlash, ishlab chiqarishni zamonaviylashtirish, uning samaradorligini oshirish maqsadida ko’proq investitsiya kiritish, xodimlar mehnatini yanada rag’batlantirish imkonini beradi.

Bevosita soliqlar bo’yicha soliq yukini izchil kamaytirish soliq siyosatining samaradorligini YaIMga nisbatan ular tushumining barqaror kamayishi tendentsiyasi ham isbotlaydi. Soliq tizimini takomillashtirishda ustuvor ahamiyat bilvosita soliqqa tortishga qaratilgan. Bilvosita soliqlar tovarlarga nisbatan qo’shimcha bo’lgani holda, pirovard natijada ishlab chiqaruvchining moliyaviy holatiga to’g’ridan-to’g’ri ta’sir ko’rsatmaydi hamda ishlab chiqarishni rivojlantirishga to’sqinlik qilmaydi.

Resurs soliqlari yer, suv va boshqa tabiiy boyliklardan samarali foydalanishni ta’minlovchi amaliy vosita bo’lgani holda bozor iqtisodiyotida tabiiy resurslardan foydalanish va kelajak avlodlar uchun saqlash borasida muhim rol o’ynaydi.

Soliqqa tortish tizimini takomillashtirishning muhim yo’nalishlaridan biri soliq tizimini tartibga solish, soliq turlarini kamaytirish, hisob-kitob mexanizmini soddalashtirish va ular bo’yicha to’lov davriyligini kamaytirish hisoblanadi.

Soliq siyosatini ishlab chiqishda davlatning roli ijtimoiy sohalarni rivojlantirishni hisobga olgan holda soliqqa tortish tizimini takomillashtirishning muhim yo’nalishlari bilan soliq siyosatining asosiy yo’nalishlari o’zaro bog’liqligini ta’minlash lozim. Soliq siyosatining

asosiy yo’nalishlarini ishlab chiqishda bir qator ta’sir etuvchi mezonlarni hisobga olgan holda tashkil etish va bu yo’nalishlarni aniqlovchi muhim omilli ko’rsatkichlarni o’rganish hamda uning o’ziga xos xususiyatlarini tartiblash muammosi bugungi kundagi dolzarb masalalardan biri bo’lib qolmoqda.

Soliq siyosati choralarini ishlab chiqishda eng muhim vazifalardan biri davlat xarajatlarini o’z vaqtida va mo’ljallangan hajmda moliyalanishi uchun soliq tushumlarining etarliligi hisoblanadi. Bu esa, o’z navbatida, soliq yukini kamaytirish borasidagi siyosatni byudjetning xarajatlar qismini optimallashtirish choralari bilan qo’shib olib borilishini taqozo etadi.

Mamlakatimizda iqtisodiy erkinlashtirish sharoitida soliq siyosatini to’liq va aniq yuritilishini ta’minlaydigan vositalardan biri soliq siyosatini takomillashtirish jarayonida davlat xarajat-larini to’liq va o’z vaqtida moliyalashtirish hamda ishlab chiqarishni rivojlantirishga ta’sir etishni bosqichma-bosqich maqbullashtirishning o’ziga xos yo’nalishlarini ishlab chiqish va aniqlash muammosini hal etish bilan bog’liqligidadir.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. Soliq siyosati haqida tushuncha bering?
2. Soliq siyosatining taktikasi hakida gapirib bering?
3. Soliq siyosatining kontseptsiyasi to’g’risida ma’lumot bering?
4. Soliq siyosati strategiyasi deganda nimalarni tushunasiz?
5. Soliq siyosatini ishlab chiqishda davlatning roli qanday?

6. Soliq siyosati xususiyatlari va yo’nalishlarini tushuntirib bering?
7. O’zbekiston Respublikasi soliq siyosatining asosiy yo’nalishlari nimalardan iborat?

O‘zlashtirilgan bilimlarni sinash uchun test savollari

Testlar

1. Davlatning muayyan davrda aniq maqsadlarga qaratilgan soliq sohasidagi faoliyati - ... deyiladi?

A) Soliq siyosati;

B) Soliq tizimi;

C) Soliq strategiyasi;

D) Soliq taktikasi.

2. Quyidagilardan qaysi biri soliq siyosatining huquqiy asosi hisoblanadi?

A) O’zbekiston Respublikasining soliqqa oid qonunlari majmuasi;

B) O’zbekiston Respublikasining “Davlat byudjeti to’g’risida”gi qonuni;

C) O’zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi;

D) O’zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi.

3. Qaysi vakolatli organ soliq turlarini joriy etish huquqiga ega?

A) O’zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo’mitasi;

B) O’zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi;

C) O’zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi;

D) O’zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi.

4. Soliq siyosatini ishlab chiquvchi va amalga oshiruvchi organlarni ko’rsating?

A) O’zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo’mitasi;

B) O’zbekiston Respublikasi Oliy xo’jalik sudi;

C) O’zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, Davlat soliq qo’mitasi va vakolatli davlat organlari;

D) O’zbekiston Respublikasi Oliy sudi.

5. Soliq siyosati strategiyasi bu - ...?

A) Uzoq muddatga mo’ljallangan soliqqa oid iqtisodiy munosabatlarni asosiy yo’nalishlari va chora-tadbirlar yig’indisi;

B) Belgilangan soliq siyosati strategiyasi ijrosini ta’minlovchi, tez-tez o’zgarib turuvchi sa’yi-harakatlar;

C) Davlatning muayyan davrda aniq maqsadlarga qaratilgan soliq sohasidagi faoliyati;

D) Soliqlarni yo’nalishlarini aniq ilmiy asoslangan holda amalga oshirish g’oyalarining yaxlitligi.

6. Soliq siyosati taktikasi bu - ...?

A) Uzoq muddatga mo’ljallangan soliqqa oid iqtisodiy munosabatlarni asosiy yo’nalishlari va chora-tadbirlar yig’indisi;

B) Davlatning muayyan davrda aniq maqsadlarga qaratilgan soliq sohasidagi faoliyati;

C) Belgilangan soliq siyosati strategiyasi ijrosini ta’minlovchi, tez-tez o’zgarib turuvchi sa’yi-harakatlar;

D) Soliqlarni yo’nalishlarini aniq ilmiy asoslangan holda amalga oshirish g’oyalarining yaxlitligi.

7. Soliq kontseptsiyasi bu - ...?

A) Uzoq muddatga mo’ljallangan soliqqa oid iqtisodiy munosabatlarni asosiy yo’nalishlari va chora-tadbirlar yig’indisi;

B) Soliqlarni yo’nalishlarini aniq ilmiy asoslangan holda amalga oshirish g’oyalarining yaxlitligi;

C) Belgilangan soliq siyosati strategiyasi ijrosini ta’minlovchi, tez-tez o’zgarib turuvchi sa’yi-harakatlar;

D) Davlatning muayyan davrda aniq maqsadlarga qaratilgan soliq sohasidagi faoliyati.

IY-BOB. O’ZBEKISTON RESPUBLIKASI SOLIQ TIZIMI VA UNING ShAKLLANIShINING NAZARIY ASOSLARI

4.1. Soliq tizimi haqida tushuncha va uning mohiyati

Yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar, yig’imlar, bojlar va boshqa majburiy to’lovlar hamda ularning tuzilish tamoyillari, usullari, soliq nazoratining yig’indisi soliq tizimini tashkil etadi. Bu ta’rif soliq tizimini keng ma’noda tushunishdir. Soliq qonunchiligida soliq tizimi tor ma’noda talqin qilinib, bir xil mohiyatga ega bo’lgan va markazlashgan pul fondini tashkil etadigan soliq, yig’im, boj va boshqa majburiy to’lovlarning yig’indisi soliq tizimi deb ataladi. Soliq tizimiga nisbatan bunday yondashuv ayrim adabiyotlarda ham keltirilganligini ta’kidlash o’rinli. Qayd etilgan ta’rifda soliq va yig’imlar yagona mohiyat, ya’ni «majburiy xarakterga ega bo’lgan munosabat» va ularning bir-biri bilan bog’liqligi va nihoyat byudjetga tushishligini ko’rsatadi. Bu O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi mazmuniga mos keladi.

Soliqlar bo’yicha izlanishlar olib borgan ayrim mualliflarning soliq tizimiga yondashuvi boshqacha. Soliq tizimiga, xususan, soliqlar yoki ularga tenglashtirilgan to’lovlar tizimi (majmui) sifatida qarash mumkin emas. Soliq solishning muhim shart-sharoitlariga quyidagilar kiradi: soliqlarni belgilash va amalga kiritish tartibi, soliqlarning turlari, ularni byudjet darajalari o’rtasida taqsimlash tartibi, soliq nazoratini amalga oshirish shakllari va uslublari, soliq to’lovchilarning huquqlari, majburiyatlari, ular manfaatlarini himoya qilish usullari, soliq munosabatlari ishtirokchilarining javobgarligi va shu bilan birga ushbu elementlar soliq tizimining tarkibiy unsurlari ekanligini ta’kidlaydi va

soliq tizimi deganda ana shu elementlarning majmuasidan iborat bo’lgan va ular o’rtasidagi munosabatlar majmuasidan kelib chiqib ifodalash mumkin.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 17-moddasiga ko’ra O’zbekiston Respublikasi hududida quyidagi soliqlar belgilanadi:

1) qo’shilgan qiymat solig’i;

2) aktsiz solig’i;

3) foyda solig’i;

4) jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig’i;

5) yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq;

5^{1}) maxsus renta solig’i;

6) suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq;

7) mol-mulk solig’i;

8) yer solig’i;

9) ijtimoiy soliq.

O’zbekiston Respublikasi hududida yig’imlar belgilanishi mumkin. Yig’imlarni joriy etish, hisoblab chiqarish va to’lash tartibi Soliq kodeksida hamda boshqa qonun hujjatlarida belgilanadi.

Avtotransport yig’imini hisoblab chiqarish va to’lash tartibi Soliq kodeksi bilan tartibga solinadi.

Davlat bojini hisoblab chiqarish va undirish tartibi davlat boji to’g’risidagi qonun hujjatlarida belgilanadi.

Soliq to’lovchilarning ayrim toifalari uchun O’zbekiston Respublikasi hududida quyidagi maxsus soliq rejimlari belgilanadi:

1) aylanmadan olinadigan soliq;

2) mahsulot taqsimotiga oid bitimlar ishtirokchilariga soliq solishning alohida tartibi;

3) maxsus iqtisodiy zonalar ishtirokchilariga va ayrim toifadagi soliq to’lovchilarga soliq solishning alohida tartibi.

Maxsus iqtisodiy zonalar ishtirokchilariga va ayrim toifadagi soliq to’lovchilarga soliq solishning alohida tartibi qonun hujjatlarida yoki investitsiya bitimlarida nazarda tutilgan investitsiyalarni amalga oshirish hamda boshqa shartlarni bajarish bilan bog’liq holda muayyan muddat uchun belgilanadi.

Maxsus soliq rejimlari ayrim soliqlarni to’lashdan ozod etishni, pasaytirilgan soliq stavkalarini va boshqa soliq imtiyozlarini qo’llashni nazarda tutishi mumkin.

Umuman olganda soliq tizimini tarkiban soliqqa tortish tamoyillari, soliq siyosati, soliqqa tortish tizimi, soliq mexanizmi kabilarga ajratish mumkin. Ushbu elementlar bevosita mamlakatda amal qilayotgan soliqlarning tarkibini belgilab beradi.

4.2. Soliq tizimini guruhlashning o’ziga xos jihatlari

Soliq tizimi murakkab iqtisodiy jarayon bo’lib, u soliqlar va yig’imlar, davlatni soliq siyosati, soliq mexanizmi va soliqqa oid ilmiy tadqiqot jarayonlarini o’zaro bog’liqligi va yaxlitligidan iborat bo’lib, uni tarkibiy va mohiyati jihatidan oborotdan olinishiga qarab, iqtisodiy mohiyatiga ko’ra, paydo bo’lish manbaiga hamda byudjetga tushish jarayoniga qarab turkumlanadi.

Soliq tizimining asosi bo’lgan soliqlar o’ziga xos xususiyatlariga, bir qator belgilariga ko’ra guruhlanadi. Soliqlarning guruhlanishi ularning ob’ektiga, xo’jalik yurituvchi sub’ektlar moliyaviy faoliyatiga

ta’sir etishiga, undirilish usullari, paydo bo’lishiga (sub’ektiga), byudjetga yo’naltirilishiga va boshqa belgilariga ko’ra ularning tasniflanishidir.

Soliqlarni bunday tartibda guruhlarga ajratishdan maqsad ularni taqsimlash tamoyillarini belgilashda, ularning soliq funktsiya va vazifalarini qay darajada bajarayotganligini baholashda, umuman olganda davlat byudjetini doimiy ravishda va muntazam daromadlar bilan ta’minlashda, shuningdek xo’jalik yurituvchi sub’ektlarning tadbirkorlik faoliyatini cheklab qo’ymasdan faoliyat ko’rsatishi uchun soliqlarning har tomonlama ilmiy-nazariy jihatdan o’rganish, tahlil qilishdan iborat.

Tarixan soliqlar ijtimoiy-iqtisodiy tuzilishiga qarab yoki boshqacha qilib aytganda undirib olish manbasiga qarab ikki guruhga: to’g’ri va egri soliqlar guruhlariga bo’linadi. Soliqlarni belgilaydigan va ulardan tushgan mablag’ni tasarruf etishiga, ya’ni byudjetga o’tkazish nuqtai-nazaridan soliqlar umumdavlat va mahalliy soliqlarga bo’linadi. Shuningdek, soliqlar paydo bo’lish manbaiga ko’ra yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarga bo’linadi. Soliqlarning qayd etilgan guruhlarga ajratib o’rganishni alohida savol sifatida kengroq yoritishga harakat qilamiz.

Shu o’rinda soliqlarni guruhlashning ayrim turlarini ko’rib chiqamiz. Soliqlarni ob’ekti va iqtisodiy mohiyati bo’yicha guruhlash iqtisodiyotga ijobiy va salbiy ta’sir ko’rsatishni o’rganishning ilmiy va amaliy uslubidir.

Soliqlar soliqqa tortish ob’ektiga qarab uch guruhga bo’linadi:

1. Oborotdan olinadigan soliqlar. Bunda soliqlar xo’jalik yurituvchi sub’ektlarning bevosita oborotidan undiriladi, ularga qo’shilgan qiymat solig’i, aktsiz solig’i, transport vositalariga benzin, dizel yoqilg’isi va gaz ishlatganlik uchun olinadigan soliq, bojxona bojlari, yig’imlari va boshqalar kiradi.

2. Mol-mulk qiymatlaridan olinadigan soliqlar. Bunday soliqlar soliq to’lovchi sub’ektlar tasarrufida mavjud bo’lgan mol-mulkdan, erdan va boshqalarga nisbatan belgilanadigan soliqlardan iborat.

3. Daromaddan olinadigan soliqlar. Bunga yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig’i, obodonlashtirish va ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish solig’i, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig’i va boshqalar kiradi.

4.3. Soliqlarning iqtisodiy mohiyatiga ko’ra bo’linishi

Soliqlar iqtisodiy mohiyatiga, to’lovchi bilan davlatning o’zaro munosabatlariga bevosita yoki bilvosita bog’liqligiga ko’ra to’g’ri va egri soliqlarga bo’linadi. To’g’ri soliqlar to’g’ridan-to’g’ri daromadga va mol-mulkka qaratiladi (soliqqa tortishning bevosita shakli). Tovarning bahosida to’lanadigan yoki tarifga kiritiladigan tovarlar va xizmatlardan olinadigan soliqlar egri soliqlarga kiradi. Tovar va xizmatlarning egasi ularni sotishda soliq summalarini olib, ularni davlatga o’tkazadi.

Hozirgi kunda mamlakatimizda amal qilayotgan to’g’ri va egri soliqlar tarkibiga quyidagi soliqlar kiradi (1-jadval):

1- jadval

O’zbekiston Respublikasi hududida to’g’ri va egri soliqlar tarkibi

To’g’ri soliqlar	Egri soliqlar
1.Foyda solig’i 2.Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig’i 3.Yer solig’i 4.Mol-mulk solig’i 5.Yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq 6.Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq. 7.Ijtimoiy soliq.	1. Qo’shilgan qiymat solig’i 2. Aktsiz solig’i

Daromadlar oladigan (mol-mulkka va shu kabilarga egalik qiladigan) xo’jalik yurituvchi sub’ektlar to’g’ri soliqlarning pirovard to’lovchisi hisoblanadi, narxlarga ustamalar orqali soliq yuki yuklab qo’yiladigan tovarning iste’molchisi esa egri soliqlarning pirovard to’lovchisi hisoblanadi. Amaliyotda nafaqat egri soliqlar, shu bilan birga to’g’ri soliqlarni ham iste’molchilar zimmasiga o’tkazish imkoniyati mavjuddir. Masalan, korxonalar to’laydigan soliqlar yuki inflyatsiya davrida ko’pincha narx-navoni oshirib yuborish orqali iste’molchilar zimmasiga yuklab boriladi.

To’g’ri soliqlarga tortishda mablag’larning safarbar qilinishi yangi qiymatni taqsimlash paytida boshlanadi. Davlat daromad olingan paytdayoq uning bir qismiga o’z huquqlarini da’vo qiladi.

Soliq to’lovchining daromadi (ish haqi, foyda, foizlar va hokazo) va uning mol-mulkining (yer, uylar, qimmatli qog’ozlar va hokazo) qiymati to’g’ri soliqlar ob’ekti bo’ladi. Soliqqa tortishning bu shakli egri soliqlarga nisbatan birmuncha progressivdir, chunki u soliq to’lovchining daromadliligini, oilaviy ahvolini hisobga oladi, soliq

daromadni olish bosqichida undiriladi. Bundan tashqari, to’g’ri soliqlarga tortishda soliq to’lovchi o’z solig’ining summasini aniq biladi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, xulosa qilganimizda, to’g’ri soliqlarni to’g’ridan - to’g’ri soliq to’lovchilarning o’zi to’laydi, ya’ni soliqning huquqiy va haqiqiy to’lovchisi ham bitta shaxs (soliq tlovchining o’zi) hisoblanadi.

Egri soliqlarning huquqiy to’lovchisi bo’lib mahsulot ortuvchilar, ish, xizmatni bajaruvchilar hamda xizmat ko’rsatuvchilar, haqiqiy to’lovchisi bo’lib esa iste’molchilar hisoblanadi.

Respublikamizda amal kilayotgan soliqlar hozirgi kunda yalpi ichki mahsulotning qariyb uchdan bir qismini taqsimlab, byudjetga jalb etadi va u orqali davlatning ijtimoiy zaruriy xarajatlari moliyalashtirishga yo’naltiriladi. So’nggi yillarda to’g’ri soliqlarning salmog’i yalpi ichki mahsulot qiymatida bir oz kamayib, egri soliqlar salmog’i oshgan. Bu erda hozirgi sharoitda to’g’ri tendendiya mavjuddir, chunki egri soliqlar to’g’ridan- to’g’ri korxona investitsiya faoliyatining susayishiga olib kelmaydi. To’g’ri soliqlar salmog’i yalpi ichki mahsulot qiymatida pasayishi korxonalarning moddiy-texnikaviy bazasi kengayishiga, qo’shimcha mahsulot ishlab chiqarishiga imkon yaratadi.

4.4. Soliqlarning byudjetga tushishiga ko’ra bo’linishi

Respublikamizda asosan soliqlar byudjet tizimi daromadlarini shakllantiradi. Davlat byudjeti tizimi mamlakatning ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy hamda ma’naviy hayotini moliyaviy mablag’ bilan ta’minlaydi va bu O’zbekiston Respublikasining byudjet tizimida umumrespublika byudjetining etakchi bo’g’inidir. U umumdavlat resurslarining bir qismi bevosita davlat hokimiyatining ijro etuvchi va farmoyish beruvchi oliy

organi - O’zbekiston Respublikasi hukumatida markazlashuvni ta’minlaydi. Markazlashgan resurslar umumdavlat ahamiyatiga molik bo’lgan, umuman olganda jamiyat manfaatlarini ifodalaydigan tadbirlarni (xalq xo’jaligi ahamiyatidagi qurilishlarni, eng muhim ijtimoiy tadbirlarni, mudofaa, boshqaruv, davlatning tashqi iqtisodiy aloqalari, davlatning moddiy va moliyaviy zaxiralarini) mablag’ bilan ta’minlashga ishlatiladi. Umumrespublika byudjeti orqali milliy daromadni Qoraqalpog’iston Respublikasi, viloyatlar, Toshkent shahriga taqsimlash va qayta taqsimlash jarayoni izga solib turiladi. Davlat umumrespublika byudjetidan davlat byudjetining bu bo’g’ini ijrosi yuzasidan respublikadagi hamma ishlarni muvofiqlashtirish uchun foydalanadi.

Qoraqalpog’iston Respublikasining byudjeti pul mablag’larini respublikaning tegishli davlat hokimiyati va boshqaruv organlari amalga oshiradigan ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish tadbirlarini moliyalashtirish uchun markazlashtiradi.

Mahalliy byudjetlar O’zbekiston Respublikasi byudjet tizimining muhim tarkibiy qismini tashkil etadi. Ular davlat hokimiyatining har bir mahalliy organi o’z faoliyatini amalga oshirishi uchun uning ixtiyorida aniq moliyaviy baza yaratadi. Mahalliy byudjetlar tizimi mahalliy talab-ehtiyojlarni to’laroq hisobga olish hamda davlat tomonidan markazlashgan tartibda amalga oshiriladigan tadbirlar bilan to’g’ri olib borish imkonini beradi, mahalliy hokimiyat organlari mahalliy byudjet daromadlarining ko’payishi va resurslarning tejamkorlik bilan sarflanishi to’g’risida tinmay g’amxo’rlik qiladi, chunki joylarda iqtisodiyot va madaniyatning yuksalish sur’atlari to’g’ridan-to’g’ri

mahalliy xo’jalik zaxiralarini safarbar qilish, mablag’larni tejab ishlatish borasidagi ishlarni tashkil etish bilan bog’liq bo’ladi, bu esa o’z navbatida umuman O’zbekiston Respublikasi davlat byudjetining muvaffaqiyatli bajarilishiga yordam beradi. Mahalliy byudjetlardan uy-joy-kommunal xo’jaligi va obodonlashtirish, maorif va sog’liqni saqlash muassasalari (maktablar, kasalxonalar, maktabgacha tarbiya muassasalari va boshqalar), ijtimoiy ta’minot sohasidagi tadbirlar mablag’ bilan ta’minlanadi.

Respublikamizda soliqlar byudjet tizimi daromadlarini shakllantirishiga qarab asosan ikki guruhga bo’linadi:

1. Umumdavlat soliqlari; 2. Mahalliy soliqlar va yig’imlar.

Umumdavlat soliqlari har yili qonuniy tartibda belgilanadigan normativlar bo’yicha tegishli byudjetlar o’rtasida taqsimlanadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 17-moddasiga muvofiq mahalliy soliqlar va yig’imlarga quyidagilar kiradi: mol-mulk solig’i; yer solig’i.

Umumdavlat soliqlari asosan respublika byudjeti daromadlarini shakllantirishga qaratilgan bo’lsa, mahalliy soliqlar va yig’imlar mahalliy byudjetlar daromadlarini shakllantiradi.

Soliqlarning respublika va mahalliy byudjetlar o’rtasida taqsimlanishi ular daromad manbaini shakllantirishdagi bir qator muammolarni vujudga keltiradi. Bulardan asosiylaridan biri byudjetlarni moliyalashtirish yuzasidan soliqlarning byudjetlararo taqsimlanish tartibi mezonlarini belgilash muammosidir.

Qoraqalpog’iston Respublikasida mahalliy soliqlar va yig’imlar Soliq kodeksi, O’zbekiston Respublikasining boshqa qonun hujjatlari,

shuningdek Qoraqalpog’iston Respublikasining qonun hujjatlari bilan ham tartibga solinadi.

Soliq munosabatlari mavjud bo’lishining asosiy shartlaridan biri davlatning mavjudligi bo’lsa, ikkinchi sharti bo’lib soliqlarni to’lashga qobil bo’lgan soliq to’lovchilarning mavjudligidir. O’zbekiston Respublikasida soliqlar tizimi manbaiga qarab, soliqlar yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarga ajratiladi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 32-moddasiga muvofiq yuridik shaxslar deb quyidagilar e’tirof etiladi:

- O’zbekiston Respublikasining qonun hujjatlariga muvofiq tashkil etilgan, o’z mulkida, xo’jalik yuritishida yoki operativ boshqaruvida alohida mol-mulkka ega bo’lgan hamda o’z majburiyatlari yuzasidan ushbu mol-mulk bilan javob beradigan, mustaqil balansiga yoki smetasiga ega bo’lgan, o’z nomidan mulkiy va shaxsiy nomulkiy huquqlarga ega bo’la oladigan hamda ularni amalga oshira oladigan, majburiyatlarni bajara oladigan, sudda da’vogar va javobgar bo’la oladigan tashkilot;

- chet davlatning qonun hujjatlariga muvofiq tashkil etilgan chet el tashkiloti;

- O’zbekiston Respublikasining, chet davlatning qonun hujjatlariga yoki xalqaro shartnomaga muvofiq tashkil etilgan xalqaro tashkilot.

Yuridik shaxslardan olinadigan soliqlarga hamma egri soliqlar, foyda solig’i, yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq (shuningdek maxsus renta solig’i), suv resurslaridan foydalanganlik uchun, yer solig’i, mol-mulk solig’i, aylanmadan olinadigan soliq va boshqalar kiradi. Ba’zi soliqlarni (QQS, aktsiz) yuridik shaxslar ham, jismoniy

shaxslar ham to’laydilar. Yuridik shaxslardan olinadigan soliqlar davlat byudjeti daromadlarining hal qiluvchi qismini tashkil etadi. Bu soliqlarning muhim xususiyati naqd pulsiz shaklda korxonalar hisob (joriy) schyotlaridan byudjet schyotlariga ko’chirib qo’yiladi. Uni undirish oson va arzonga tushadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 30-moddasiga muvofiq jismoniy shaxslar deb O’zbekiston Respublikasi fuqarolari, chet davlatlar fuqarolari, shuningdek fuqaroligi bo’lmagan shaxslar e’tirof etiladi. Moliya yilida soliq solinadigan daromad, mol-mulk, yer uchastkasi maydoni va shu kabi boshqa predmetlarga ega bo’lgan jismoniy shaxslar ularga belgilangan soliqlarni to’laydilar. Jismoniy shaxslar to’laydigan soliqlarga daromad solig’i, yer solig’i, mol-mulk soliqlari kiradi.

Soliqqa tortish maqsaddida soliq to’lovchilar (yuridik va jismoniy shaxslar)ni 2 guruhga bo’lamiz:

1. Rezident shaxslar;

2. Norezident shaxslar.

O’zbekiston Respublikasining rezidenti deb quyidagilar e’tirof etiladi:

O’zbekiston Respublikasida davlat ro’yxatidan o’tgan yuridik shaxs;

O’zbekiston Respublikasida doimiy yashab turgan yoki joriy soliq davrida yakunlanayotgan har qanday ketma-ketlikdagi o’n ikki oylik davr ichida jami bir yuz sakson uch kun va undan ortiq muddat O’zbekiston Respublikasida turgan jismoniy shaxs.

Chet davlat fuqarosi yoki fuqaroligi bo’lmagan shaxsning quyidagilar sifatida turgan davri uning O’zbekiston Respublikasi hududida haqiqatda turgan vaqtiga kiritilmaydi:

1) diplomatik yoki konsullik maqomiga ega bo’lgan shaxs sifatida;

2) O’zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasiga ko’ra tuzilgan xalqaro tashkilotning xodimi sifatida;

3) 1)-bandda ko’rsatilgan shaxslarning oila a’zosi sifatida, bunday jismoniy shaxs tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirmagan taqdirda;

4) faqat bir chet davlatdan boshqa chet davlatga O’zbekiston Respublikasi hududi orqali o’tish (tranzit o’tish) uchun;

5) agar bu jismoniy shaxs O’zbekiston Respublikasida faqat turist sifatida, davolanish yoki dam olish maqsadlari bilan turgan bo’lsa.

Yuqorida qayd etilganlardan xulosa qilib aytishimiz mumkinki, mamlakatimiz soliq qonunchiligiga muvofiq soliq to’lovchilar ikki katta guruhga, ya’ni yuridik va jismoniy shaxslar guruhiga bo’linadi va ularning faoliyat ko’rsatish xususiyatidan kelib chiqib yana tarkibiy qismlarga ajratish mumkin. Respublikamiz davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda yuridik shaxslar to’laydigan soliqlar katta ahamiyatga egaligini yuqoridagi ma’lumotlardan bevosita ko’rishimiz mumkin.

4.5. O’zbekiston Respublikasi soliq tizimining shakllanish va rivojlanish bosqichlari

Mustaqillik yillarida soliq tizimi islohoti rivojlanishini yaqqol ko’rsatish uchun shu davrni uch bosqichga bo’lib ko’rsatish mumkin.

Birinchi bosqich 1991-1994 yillar – O’zbekistonning o’z soliq tizimini tashkil etish va soliqlarning xazinaviy ahamiyatini oshirish

bosqichidir.

Respublikamizning o’z soliq tizimini yaratishda 1991 yil 15 fevralda qabul qilingan “Korxonalar, tashkilotlar va birlashmalardan olinadigan soliqlar to’g’risida”gi qonun birinchi qonun bo’ldi. U o’zida birinchi marta soliq tizimining tuzilishi va ishlashining umumiy asoslarini aniqlab berdi, soliqlarni hisoblash va undirish tartibini o’rnatdi.

1992-yil 9-dekabrda qabul qilingan “O’zbekiston Respublikasi fuqarolari, chet el fuqarolari va fuqaroligi bo’lmaganlardan olinadigan daromad solig’i to’g’risida”gi qonunga bir qancha o’zgarishlar bilan qabul qilindi. Bu qonunga binoan soliq ob’ekti kengaytirildi, ya’ni ilgari daromad solig’ini jamoa xo’jaligi orqali to’lab yurgan jamoa a’zolari to’g’ridan - to’g’ri o’zlari to’laydigan bo’ldilar.

1993-yil 7-mayda O’zbekiston Respublikasining “Mahalliy soliqlar va yig’imlar to’g’risida”gi qonuni qabul qilindi. Bunday soliqlarga jismoniy shaxslarning mulk solig’i, yer solig’i, kurort zonalarida ishlab chiqarish ob’ektlari qurilish solig’i, reklama solig’i, avtomobil vositalarini qayta sotish solig’i, transport vositalarini egalaridan soliqlar va 13 ta har xil yig’imlar kiritildi.

Korxonalar soliqlari to’g’risidagi qonunga 1993 yil 7 mayda o’zgarishlar kiritilib, chet el valyutasida olinadigan tushumdan soliq joriy etildi. Bu soliqdan Respublika valyuta fondiga ajratma avval 25 %, keyinchalik 10 % qilib belgilandi. Demak, soliq islohotining birinchi bosqichida soliqlarning xazinaviy samaradorligiga erishish chora-tadbirlari keng amalga oshirildi, O’zbekistonning o’z milliy soliq tizimi joriy etildi.

Korxonalardan undiriladigan o’rmondan olinadigan daromad solig’i va bir qator boshqa soliqlar bekor qilindi. Daromad (foyda) solig’i; qo’shilgan qiymat solig’i; aktsiz solig’i; mol-mulk solig’i; respublikadan tashqariga olib chiqiladigan mahsulotlar va xom - ashyo resurslariga soliq joriy etildi.

1993 yilda ishlab chiqilgan tartibga ko’ra asosiy vositalar hisoblangan amortizatsiyaning 30 %i byudjetga o’tkazildi.

Xazinani to’ldirish, shuningdek resurslardan oqilona foydalanishini ta’minlash maqsadida 6 %li resurslar solig’i joriy etildi. Shuningdek, 1991 yil 15 fevraldagi «O’zbekiston Respublikasi fuqarolari, xorijiy fuqarolar va fuqaroligi bo’lmagan shaxslardan olinadigan daromad solig’i to’g’risida»gi qonunga bir qator o’zgartishlar kiritildi.

1993 yil 7 may kuni «Mahalliy soliqlar va yig’imlar to’g’risida»gi qonun qabul qilindi va ushbu qonunda ularga ta’rif berildi. Jismoniy shaxslar mol-mulkiga solinadigan soliq, yer solig’i, kurort zonalaridagi ishlab chiqarish maqsadlaridagi ob’ektlar qurilishiga solinadigan soliq, reklama solig’i, avtotransport vositalarini olib sotganlik uchun soliq, ularning egalariga solinadigan soliq-jami 19 turdagi har xil soliqlar va yig’imlar mahalliy soliqlar guruhiga kiritildi. 1993 yilning 7 mayida «Korxonalar, birlashmalar va tashkilotlardan olinadigan soliqlar to’g’risida»gi qonunga qo’shimchalar kiritildi.

Soliq islohotlarining ikkinchi bosqichi soliqlarni bozor iqtisodi talablariga moslashtirish va korxonalarning ishlab chiqarishni rag’batlantirishga qaratish davridir. Bu davrga 1995 —1997 yillar to’g’ri keladi.

Bu davrda soliqlar ishlab-chiqarish samaradorligini oshirishga

ta’sirini kuchaytirishga bag’ishlandi. Ularga soliqlardan xilma-xil imtiyozlar berildi. Ayniqsa yuridik shaxslarning foyda (daromad) solig’idan imtiyozlar ko’p edi, 1995 yildan boshlab korxonalar har bir foiz mahsulot ishlab chiqarish hajmini ko’paytirgani uchun 0,3 %dan foyda solig’i stavkasi kamaytirildi.

Xalq xo’jaligini iqtisodiy jihatdan barqarorlashtirish va tuzilmaviy jihatdan qayta qurish soliq tizimini isloh qilishni talab etdi va ko’plab korxonalar va tashkilotlarning foyda solig’ini daromad solig’i to’lashga o’tishi amalga oshirildi. Uning o’rtacha stavkasi 37 % etib belgilandi. Soliq to’lovchilar uchun imtiyozlar ko’zda tutildi. 1995 yildan boshlab soliq tizimini birxillashtirish boshlandi. Bir qator kam samarali soliqlar: respublika tashqarisiga olib chiqiladigan xom-ashyo resurslari uchun soliq, hisoblab yozilgan amortizatsiyadan byudjetga 30 foiz undirish va boshqalar bekor qilindi. Jamoa xo’jaligi a’zolari va xalq xo’jaligining boshqa sohalarida ishlayotganlar uchun soliqqa tortishning yagona tartibi o’rnatildi. Sarmoyadorlar uchun rag’batlantirishlar soliq tizimining barqarorlashuviga ko’mak beradi. 1996 yilning 1 yanvarigacha ro’yxatdan o’tkazilgan xorijiy sarmoya ishtirokidagi korxonalarga soliqqa tortish tizimida daromad yoki foydani soliqqa tortishni tanlash huquqi taqdim etildi, boshqa barcha xo’jalik yurituvchi sub’ektlar esa daromad solig’iga o’tkazilgan.

Soliqlarning bozor munosabatlarida qatnashishini kuchaytirishda ularning hammasi uchun yagona huquqiy asos – O’zbekiston Respublikasining ilk Soliq kodeksi 1997 yil 24 aprelda qabul qilindi.

Respublikada ilk Soliq kodeksining qabul qilinishi soliq qonunchiligini mustahkamlabgina kolmay, soliqlarni mahsulotlar

eksportini, import tovarlar o’rniga mahsulotlar ishlab chiqarishni, ishlab chiqarishda nogironlarning qatnashishini, mehr-muruvvat ishlarini rag’batlantirish vazifasini kuchaytirdi.

Soliq islohotining uchinchi bosqichi 1998 yildan hozirgi vaqtgacha davom etmoqda. Bu bosqichni soliq tizimida soliqlarni ixchamlashtirish kontseptsiyasining boshlanish davri deb atash mumkin.

Bu bosqichda soliq to’lovchi yuridik shaxslarga imkoni boricha soddalashtirilgan, ixchamlashtirilgan soliq tizimi joriy etilib, ularning soliq hisoblari, hisobotlarini, soliq to’lash muddatlari ixchamlashtirildi.

Shuningdek olib borilayotgan islohotlar, bozor iqtisodiyotini erkinlashtirish, liberallashtirish va modernizastiyalash sharoitida yuqoridagi birinchi Soliq kodeksiga ham yillar o’tgan sayin o’zgartirishlar va qo’shimchalar kiritishni taqozo qildi.

Shu munosabat bilan O’zbekiston Respublikasi Qonunchilik palatasi tomonidan 2019 yil 9 dekabrda qabul qilingan, Senat tomonidan 2019 yil 30 dekabrda ma’qullangan va O’zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2019 yil 30 dekabrda tasdiqlanib yangi qabul qilingan va 2020 yil 1 yanvardan boshlab kuchga kiritilgan 21 bo’lim, 71 bob, 483 moddadan iborat bo’lgan O’zbekiston Respublikasining Yangi tahrirdagi Soliq kodeksi barcha soliq munosabatlardagi muammo va tushunmovchiliklarga xozirgi davr uchun deyarli chek qo’ydi deyish mumkin.

O’zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi soliqlar va boshqa majburiy to’lovlarni belgilash, joriy etish, hisoblab chiqarish hamda O’zbekiston Respublikasining Davlat byudjetiga va davlat maqsadli

jamg’armalariga to’lash bilan, shuningdek soliq majburiyatlarini bajarish bilan bog’liq munosabatlarni tartibga soladi.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. Soliq tizimi va soliqqa tortish tizimi o’rtasida qanday farq bor?
2. Soliq tizimining tarkibiy tuzilishini tushuntirib bering?
3. Soliqlarni iqtisodiy mohiyatiga ko’ra guruhlang.
4. Soliqlar soliqqa tortish ob’ektiga ko’ra necha guruhga bo’linadi?
5. To’g’ri soliqlar davlat byudjeti daromadlarining necha foizini tashkil etadi?
6. To’g’ri soliqlar tarkibiga qaysi soliqlar kiradi?
7. Qaysi soliqlarni egri soliqlar tarkibiga kiritamiz?
8. Egri soliqlarning haqiqiy to’lovchisi kimlar hisoblanadi?

O‘zlashtirilgan bilimlarni sinash uchun test savollari

1. Bir xil mohiyatga ega bo’lgan va markazlashgan pul fondini tashkil etadigan soliq, yig’im, boj va boshqa majburiy to’lovlarning yig’indisi – bu ... deyiladi.

A) Soliq siyosati;

B) Soliq tizimi;

C) Soliq strategiyasi;

D) Soliq taktikasi.

2. Soliqlar sub’ektiga ko’ra ... larga bo’linadi?

A) Jismoniy va yuridik shaxslardan olinadigan soliq;

B) Oborotdan, mol-mulkdan va daromaddan olinadigan soliq;

C) Egri va to’g’ri soliq;

D) Mahalliy va umumdavlat soliq.

3. Soliqlar byudjetga tushishiga ko’ra ... larga bo’linadi?

A) Egri va to’g’ri soliq;

B) Oborotdan, mol-mulkdan va daromaddan olinadigan soliq;

C) Jismoniy va yuridik shaxslardan olinadigan soliq;

D) Mahalliy va umumdavlat soliqlari.

4. Soliqlarni soliqqa tortish ob’ektiga ko’ra guruhlang.

A) Mahalliy va umumdavlat soliqlari;

B) Oborotdan, mol-mulkdan va daromaddan olinadigan soliqlar;

C) Jismoniy va yuridik shaxslardan olinadigan soliqlar;

D) Egri va to’g’ri soliqlar.

5. Respublikamizda soliqlar byudjet tizimi daromadlarini shakllantirishiga qarab ...larga bo’linadi?

A) Jismoniy va yuridik shaxslardan olinadigan soliq;

B) Mahalliy va umumdavlat soliqlari;

C) Egri va to’g’ri soliq;

D) Oborotdan, mol-mulkdan va daromaddan olinadigan soliq.

6. To’g’ri soliqlar keltirilgan javobni ko’rsating?

A) QQS, aktsiz solig’i;

B) Foyda solig’i, mol-mulk solig’i, yer solig’i;

C) Aylanmadan soliq, yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq, aktsiz solig’i;

D) Bojxona bojlari, Aylanmadan soliq, yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq.

7. Qaysi qatorda mahalliy soliqlar keltirilgan?

A) Yer solig’i, mol-mulk solig’i;

B) QQS, yer solig’i, mol-mulk solig’i,;

C) yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq, transport vositalariga benzin, dizel yoqilg’isi va gaz ishlatganlik uchun soliq, aktsiz solig’i, yer solig’i;

D) foyda solig’i, suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq, YST.

9. Egri soliqlar keltirilgan javobni ko’rsating?

A) QQS, aktsiz solig’i,

B) Aktsiz solig’i, yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq;

C) Bojxona bojlari, aktsiz solig’i, mol-mulk solig’i;

D) QQS, aktsiz solig’i, yer solig’i.

10. O’zbekiston Respublikasining amaldagi yangi tahrirdagi Soliq kodeksi qachon qabul qilingan?

A) 2007 yil 24 dekabr;

B) 1997 yil 24 aprel;

C) 2019 yil 30 dekabr;

D) 1997 yil 30 dekabr.

II-BO’LIM. YURIDIK ShAXSLARDAN UNDIRILADIGAN SOLIQLAR VA BOShQA MAJBURIY TO’LOVLARNING TURLARI

V-BOB. QO’SHILGAN QIYMAT SOLIG’I

5.1. Qo’shilgan qiymat solig’i haqida tushuncha, uning iqtisodiy mohiyati va davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda tutgan o’rni

Respublikamizda davlat byudjeti daromadlarining asosiy qismini egri soliqlar, jumladan qo’shilgan qiymat solig’i (QQS) egallaydi.

Egri soliqlar to’g’ri soliqlardan o’zining niqoblanganligi bilan farqlanadi. Ushbu soliqlar sotilayotgan tovar bahosiga ustama sifatida belgilanadi va buning natijasida haqiqiy to’lovchining daromadi yoki mulki bilan bevosita bog’liq bo’lmaydi. Qonun tovar ishlab chiqaruvchi va sotuvchi yoki xizmat ko’rsatuvchi korxonaga tushum hisobidan soliqni byudjetga to’lashdek yuridik majburiyatni yuklaydi. Haqiqatda esa, soliq yuki ushbu tovarlarni (xizmatlarni) egri soliq summasiga oshirilgan narxda sotib oluvchi yoki oxirgi iste’molchi zimmasiga yuklatiladi.

Egri soliq hisoblangan qo’shilgan qiymat solig’i o’zining iqtisodiy mohiyatiga ko’ra, sotilgan mahsulotlar, ko’rsatilgan xizmatlarning qiymati bilan ishlab chiqarish jarayonida iste’mol qilingan oraliq tovarlar, xom-ashyolar va xizmatlarning qiymati o’rtasidagi farqdan iboratdir[17].

QQS tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni ishlab chiqarish, import qilish va sotish jarayonida yaratilgan qo’shilgan qiymatning bir qismini davlat

[17]Jo’raev A. Davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishning samarali yo’llari. -T.: “Fan”. 2004. 111-112 betlar.

byudjetiga o`tkazuvchi vosita bo’lib, iqtisodiy mohiyatiga ko’ra bilvosita (egri) soliq hisoblanadi.

QQS tovarlar (ishlar, xizmatlar)ni har bir ishlab chiqarish bosqichidan iste’molchilarga yetkazib berilgunga qadar bo’lgan jarayonlarda undiriladigan ko`p pog`onali soliqdir. QQS tovarlar (xizmatlar, ishlar)ning narxi tarkibida bo`ladi va ularning oxirgi iste’molchilari tomonidan to’lanadi.

Davlat byudjetining daromadlarini shakllantirishda QQSdan foydalanish 1919 yilda vujudga kelgan. QQS ilk bor Germaniyada 1919 yilda Vilgelm fon Simens tomonidan «Veredelte Umsatzteuer» nemischa mukammallashgan aylanma soliq nomi bilan joriy etildi. Bu soliq turi QQS nomi bilan frantsuz iqtisodchisi M.Lore tomonidan 1954 yilda taklif qilingan va 1960 yilda Kot–d–Ivuar Respublikasida joriy etilib, Frantsiya soliq tizimiga soliq turi sifatida kiritilgan.

QQS Osiyo, Afrika va Lotin Amerikasidagi 35 dan ortiq davlatlarda joriy etilgan va undirilib kelinmoqda. Mustaqil Davlatlar hamdo’stligiga (MDH) kirgan barcha davlatlarda 1992 yildan boshlab QQS joriy etilgan. Shu jumladan, O’zbekiston Respublikasida ham QQS 1992 yildan boshlab O’zbekiston Respublikasining 1991 yil 15 fevraldagi “Korxonalar, birlashmalar va tashkilotlardan olinadigan soliqlar to’g’risida”gi qonuni asosida joriy etildi[18].

QQS Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (IHTT)ga a’zo bo’lgan barcha mamlakatlarda joriy etilgan bo’lib, Avstraliya va AQSh bundan mustasnodir. QQSni chiqarib tashlash usulidan foydalaniladigan Yaponiyadan tashqari mazkur mamlakatlarning hammasi QQS kredit

[18] Yahyoyev Q. Soliqqa tortish nazariyasi va amaliyoti. //O’quv qo’llanma. -T.: 2003. 80-bet

hisob-kitobi usulidan foydalanadi. Bu usul korxona - shaxslardan ta’minotning barcha bug’inlari bo’yicha soliqqa tortiladigan xomashyo va materiallarning barcha turlari uchun tegishli stavka bo’yicha QQS hisobini yuritishni talab qiladi[19]. Soliq to’lovchilar xomashyo va materiallar etkazib beruvchilardan olinadigan QQS miqdori kreditdan chiqarib tashlanishiga xaqlidir. Buning tasdig’i sifatida bunday xomashyo va materiallarga ma’lum talablarga mos keladigan soliq hisob-kitobi yoziladi. IHTTga a’zo bo’lgan mamlakatlarning deyarli hammasida yillik aylanmaning eng yuqori miqdori (soliq chegarasi) belgilab qo’yilgan va shu tufayli ular QQS bo’yicha ro’yxatdan o’tmaslikka xaqlidir.

O’zbekistonda 1992 yildan beri qo’llanilib kelinayotgan QQS (aktsiz solig’i bilan birgalikda) oldin amal qilib kelgan bilvosita soliqlar – savdo va oborotdan olinadigan soliqlarning o’rnini to’liq almashtirdi. Ammo, QQS o’zining o’rni bo’yicha byudjetning daromad qismini shakllantirishda, respublika va korxonalar iqtisodiga ta’siri, narxlar proportsiyasini aniqlashda ulardan o’tib ketdi. QQS qo’llanila boshlangan vaqtdan hozirgi kungacha bo’lgan davrda O’zbekiston davlati byudjetining asosiy manbalaridan biriga aylandi.

O’tgan davrlar ichida QQS stavkasi 1992 yilda amal qilgan 30 foizdan 1997 yilga kelib 18 foizgacha tushirildi va 1998 yildan boshlab 20 foiz qilib belgilanib[20], ushbu stavka bugungi kunga kelib pasaytirildi, ya’ni 2019 yil 1 oktabrdan 15 foiz, 2023 yil 1 yanvardan 12 foiz qilib

[19] Toshmatov Sh., Komilov M. Qo’shilgan qiymat solig’i. -T.: “Iqtisodiyot va huquq dunyosi”. 2004. 19-bet

[20] Jo’raev A., Safarov G’. Soliq nazariyasi. //O’quv qo’llanma. –T.: “Iqtisod-moliya”. 2005. 38-bet

belgilandi. Hozirgi vaqtda amaliyotda “nollik” stavka ham qo’llanilmoqda.

QQSining iqtisodiy mazmuni va xususiyatlari quyidagilarda namoyon bo’ladi:

- ushbu soliq turi bilvosita soliqlar turkumiga kiradi, ya’ni soliq yuki iste’molchilarga tushadi. Shuning uchun ham, mazkur soliq yukinining o’sishi iste’mol harajatlarini ortishiga va inflyatsiyani kuchayishiga olib kelishi mumkin. Xususan, ushbu soliq iste’moldan olinadigan soliq hisoblanadi.

- ushbu soliq soliq tizimida faol tartibga soluvchi soliq hisoblanadi, ya’ni me’yoriy ajratmalar orqali mahalliy byudjetlarni daromad va harajatlarini tartibga solishda faol foydalaniladi;

- QQS har bir aylanma bosqichida undiriladigan soliqdir;

- QQS tashqi iqtisoiy faoliyatni tartibga solishdagi davlatning muhim moliyaviy instrumentlaridan biri hisoblanadi.

Respublikamiz mustaqillikka erishgandan so’ng dastlabki yillik (1992 yil) Davlat byudjetiga tashqaridan dotatsiya va subventsiya olmasdan tuzilishi bo’yicha talablar qo’yildi. Shundan kelib chiqib, boshlang’ich bosqichda soliq siyosati ijtimoiy-iqtisodiy yo’nalishga ega bo’lgan byudjet daromad va harajatlarining tengligini ta’minlash bilan bog’liq bo’lgan muammolarni xal qilishga qaratilgan edi. Uni respublikada ishlab chiqarish hajmi tushib ketgan bir sharoitda, yuqori inflyatsiya paytida va davlat moliya sohasidagi o’ta og’ir bir vaziyatda amalga oshirishga to’g’ri keldi.

Yuzaga kelgan vaziyat, bilvosita soliqlar (asosan QQS)ga asoslangan soliq tizimining fiskal vazifani bajarishi zarurligini taqozo

qildi. Soliqlarni joriy etilishining bosh maqsadi bo'lib, davlat taqdim etayotgan xizmatlarni moliyaviy resurslar bilan ta'minlashdan iboratdir. Shu sababli bu davrda soliq islohotida sezilarli muhim o'zgarishlar bo'lib o'tdi, bunda ayniqsa, aylanmaga soliq va sotishdan soliq o'rniga QQS joriy etilishi aloxida ahamiyat kasb etadi. QQS joriy qilinishining asosiy sabablaridan bo'lib, birinchi navbatda u yordamida davlat byudjetiga daromadlar tushumining tengligini ta'minlash va bozor munosabatlarini shakllantirish vaqtida katta ahamiyatga ega bo'lgan davlat byudjetini tuzishning barqaror bazasini yaratish hisoblanadi.

QQSning afzalliklari quyidagilardan iborat:

1. QQS mahsulotning sotuv narxiga qo'shilmay uning ustiga qo'yilib, xaridor tomonidan to'lab beriladi, bu esa o'z vaqtida ishlab chiqarishning xarajatlariga va rentabelligiga ta'sir etmaydi;
2. Soliqqa tortish ob'ekti mahsulotning butun ishlab chiqarish jarayonida yagona soliq stavkasida aniqlanishi mahsulot sotishning oxirgi bosqichida soliq summasini yig'ilib qolishidan saqlaydi va soliqqa tortish jarayonida qayta-qayta hisoblanishning oldini oladi;
3. Soliqqa tortish tizimining soddaligi soliq organi uchun hamda soliq to'lovchilar uchun ham qulaylik yaratadi. QQSni hisoblash jarayonini o'z-o'zini tekshirish jarayoni desa ham bo'ladi, chunki keyingi sotib oluvchi avvalgi ta'minotchini hisobvaraq–fakturasida to'langan soliq summasini belgilashda to'g'ri qo'yilishini tekshirib boradi;
4. QQS tarmoq va korxonalarning iqtisodiy faoliyat turlaridan, kapital jamg'armasidan, ishlab chiqarish turidan, katta-kichikligidan qat'iy nazar bir xilda soliqqa tortish darajasi qo'llaniladi;

5. QQSning hujjatlarda (schet-fakturada) alohida ko’rsatilib yozilishligi uni to’lashdan qochish holatlarini qiyinlashtiradi;
6. QQS bozor iqtisodiyotini soliqlar yordamida tartibga solishda foyda solig’i stavkasini pasaytirilishi natijasida byudjetning daromad qismidagi yo’qotishlarni qoplash uchun taktik vosita sifatida ishlatiladi;
7. Ko’pgina davlatlarda korxonaning o’zi ishlab chiqargan mahsulotini chetga eksport qiluvchi firmaga ularni qo’llab quvvatlash maqsadida eksport qilingan mahsulot sotuv narxiga kirgan QQSning bir qismini davlat tomonidan qaytarib beriladi. QQSning hisoblash mexanizmi esa eksport qilinayotgan mahsulotni firma tomonidan ishlab chiqarish uchun ketgan real xarajatlarini hisoblab chiqarish imkoniyatini beradi.
8. QQS har turdagi davlatlarning yagona soliq siyosatini yuritishi yordamida integratsiya funtsiyasini ham bajaradi. Masalan, Evropa Ittifoqi davlatlarining soliq siyosatidan ko’rinib turibdiki, QQS ularning byudjetdagi asosiy manbai bo’lishi bilan birga milliy iqtisodiyotlarini yaqinlashishiga olib kelmoqda.

QQSning ba’zi kamchiliklari quyidagilarda ko’rinadi:

1. Bozor iqtisodiyotiga o’tish davrida QQSining kamchilik tomonlari ko’rina boshlaydi, ular faqatgina xaridorlargagina emas, balki ishlab chiqaruvchilarga ham ta’sir etadi. Ularga quyidagilarni kiritish mumkin: QQSning haqiqiy to’lash vaqti ya’ni moddiy boyliklar, xizmatlar va ishlarni sotib olish vaqtida ba’zi holatlarda soliqqa tortiladigan mahsulotning sotish vaqtidan ancha avval keladi. Soliq hisobini yuritishda hisoblash usulini qo’llanilishi vaziyatni yanada

og’irlashtiradi. Chunki hisoblash usulida tovarni sotish vaqti korxona hisob raqamiga pul mablag’ining kelib tushgani emas, balki tovarning omborxonadan ortib yuborilgan vaqtiga to’g’ri keladi, shuning uchun korxona hisob raqamiga sotilgan tovar uchun pul mablag’i tushishidan qat’iy nazar QQS summasini byudjetga to’lashi shart.

2. Respublikamizda QQS bazasiga faqat qo’shilgan qiymatgina emas, balki unga umuman dahli bo’lmagan elementlar ham kiradi. O’zbekiston Respublikasi soliq qonunchiligiga muvofiq aktsiz tovarlarini respublika hududiga import qilinganida QQSda soliqqa tortish bazasiga to’langan aktsiz solig’i va bojxona boji ham kiradi.

3. QQSning yuqori stavkalarining qo’llanilishi aholining sotib olish qobiliyatini kamaytiradi va ishlab chiqaruvchi uchun esa tovar sotish bozorini qisqartiradi. QQSning yuqori qiymatda belgilanishi esa tovar ishlab chiqaruvchi tomonidan minimal foyda rejalashtirilgan taqdirda ham, sotib oluvchilarning imkoniyatlari chegaralangan bo’lganligi uchun tovarlarni tez va o’z vaqtida sotish imkoniyatini bermaydi. QQSning tartibga solib turuvchi imkoniyatlari rivojlangan bozor iqtisodiyoti va bozor uchun xos bo’lgan raqobatning mavjudligida namoyon bo’ladi.

QQSni davlat byudjetidagi ulushi???

5.2. Qo’shilgan qiymat solig’ini to’lovchilar tarkibi, soliq solish ob’ekti va soliq solinadigan bazasi

2020 yil 1 yanvardan kuchga kirgan O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 237-moddasiga muvofiq, O‘zbekiston Respublikasida tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi va (yoki) tovarlarni

(xizmatlarni) realizatsiya qiluvchi quyidagilar qo‘shilgan qiymat solig‘i (QQS)ni to‘lovchilar deb e’tirof etiladi:

1) O‘zbekiston Respublikasining yuridik shaxslari;

2) tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromadi soliq davrida bir milliard so‘mdan oshgan yoxud ixtiyoriy ravishda qo‘shilgan qiymat solig‘ini to‘lashga o‘tgan yakka tartibdagi tadbirkorlar;

3) O‘zbekiston Respublikasi hududida tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qiluvchi chet el yuridik shaxslari, shuningdek chet davlatning qonunchiligiga muvofiq tadbirkor sifatida ro‘yxatdan o‘tgan va tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi jismoniy shaxslar, agar bunday tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilish joyi deb O‘zbekiston Respublikasi e’tirof etilsa;

4) faoliyatni O‘zbekiston Respublikasida doimiy muassasalar orqali amalga oshiruvchi chet el yuridik shaxslari;

5) oddiy shirkat shartnomasi (birgalikdagi faoliyat to‘g‘risidagi shartnoma) doirasida amalga oshiriladigan faoliyat bo‘yicha — oddiy shirkatning ishlarini yuritish vazifasi zimmasiga yuklatilgan ishonchli shaxs – oddiy shirkatning ishtirokchisi;

6) O‘zbekiston Respublikasining bojxona chegarasi orqali tovarlarni olib o‘tuvchi shaxslar. Mazkur shaxslar bojxona to‘g‘risidagi qonunchilikka muvofiq QQSni to‘lovchilar deb e’tirof etiladi.

Quyidagilar QQS to’lovchilar deb hisoblanmaydi:

1) davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari – o‘z zimmasiga yuklatilgan vazifalarni bajarish doirasida. Bunda davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining yoki

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qaroriga asosan QQSni to‘lovchilar deb e’tirof etilishi mumkin;

2) aylanmadan olinadigan soliqni to‘lovchi shaxslar.

Soliq to‘lovchilar O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilangan tartibda soliq organlarida QQSni to‘lovchi sifatida maxsus ro‘yxatdan o‘tkazish hisobida turadi.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan quyidagilarning tartibi belgilanadi:

soliq organlarida soliq to‘lovchi sifatida maxsus ro‘yxatga olish hisobiga qo‘yilganlik to‘g‘risidagi guvohnomani berish;

guvohnomaning amal qilishini to‘xtatib turish, qayta tiklash, tugatish yoki uni bekor qilish;

guvohnoma o‘z vaqtida berilmaganligi yoki uni berish rad etilganligi yoxud guvohnomaning amal qilishi to‘xtatib turilganligi, tugatilganligi yoki uning bekor qilinganligi, shuningdek o‘z vaqtida qayta tiklanmaganligi munosabati bilan soliq organining qarori ustidan shikoyat qilish;

soliq to‘lovchi sifatida maxsus ro‘yxatga olish hisobidan chiqarish.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 238-moddasiga muvofiq QQSning soliq solish ob’ekti quyidagilardir:

1) realizatsiya qilish joyi O‘zbekiston Respublikasi bo‘lgan tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilish bo‘yicha aylanma;

2) O‘zbekiston Respublikasi hududiga tovarlarni olib kirish.

Faoliyatni O‘zbekiston Respublikasida doimiy muassasa orqali amalga oshiruvchi chet el yuridik shaxslari tovarlarni (xizmatlarni)

realizatsiya qilish bo‘yicha aylanmani bunday doimiy muassasaning faoliyatidan kelib chiqqan holda belgilaydi.

Quyidagilar soliq solish obyekti hisoblanmaydi:

1) yakka tartibdagi tadbirkor tomonidan o‘z tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish bilan bog‘liq bo‘lmagan shaxsiy (oilaviy) mol-mulkni realizatsiya qilish;

2) yuridik shaxs qayta tashkil etilayotganda uning mol-mulkini huquqiy vorisga (huquqiy vorislarga) o‘tkazish;

3) ishonchli boshqaruvning muassisi tomonidan mol-mulkni ishonchli boshqaruvchiga berish va ishonchli boshqaruv shartnomasining amal qilish muddati tugagan taqdirda, ishonchli boshqaruvchining o‘zi ishonchli boshqaruvga berilgan mol-mulkni qaytarishi;

4) milliy valyuta yoki chet el valyutasi muomalasi bilan bog‘liq operatsiyalarni amalga oshirish (bundan numizmatika maqsadlari mustasno).

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 239-moddasiga muvofiq Tovarlarni realizatsiya qilish bo‘yicha aylanma quyidagilardan iborat:

1) tovarga bo‘lgan mulk huquqini pullik asosda, shu jumladan tovarning qarz shartnomasi bo‘yicha o‘tkazish;

2) tovarni bepul berish, bundan shunday berish iqtisodiy jihatdan o‘zini oqlaydigan hollar mustasno;

3) mol-mulkni moliyaviy ijaraga (lizingga) berish;

4) tovarni bo‘lib-bo‘lib to‘lash shartlari asosida berish.

Tovarni realizatsiya qilishdan farq qiluvchi har qanday faoliyat, shu jumladan quyidagilar xizmatlarni realizatsiya qilish bo‘yicha aylanma deb e’tirof etiladi:

1) pullik asosda xizmatlar ko‘rsatish;

2) bepul xizmatlar ko‘rsatish, shu jumladan mol-mulkni soliq to‘lovchining bepul foydalanishi uchun berish, bundan shunday xizmatlarni ko‘rsatish iqtisodiy jihatdan o‘zini oqlaydigan hollar mustasno.

Tovarlarni bepul berish yoki bepul xizmatlar ko‘rsatish quyidagi shartlardan hech bo‘lmaganda biriga rioya etilganda iqtisodiy jihatdan o‘zini oqlaydi deb e’tirof etiladi:

1) daromad olishga qaratilgan faoliyatni amalga oshirish maqsadida ishlab chiqarilgan bo‘lsa;

2) shunday tadbirkorlik faoliyatini saqlash yoki rivojlantirish uchun zarur bo‘lsa va xarajatlarning tadbirkorlik faoliyati bilan bog‘liqligi asoslantirilgan bo‘lsa;

3) qonunchilikning qoidalaridan kelib chiqsa.

Ushbu bo‘limni qo‘llash maqsadida quyidagilar ham tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilish bo‘yicha aylanmadir:

1) yuridik shaxsning ustav fondiga (ustav kapitaliga) hissa sifatida tovarlarni berish (xizmatlar ko‘rsatish);

2) oddiy shirkat shartnomasi (birgalikdagi faoliyat to‘g‘risidagi shartnoma) ishtirokchilari o‘rtasida shunday shartnoma doirasida tovarlarni berish (xizmatlar ko‘rsatish);

3) quyidagilarga tovarlarni berish (xizmatlar ko‘rsatish):

a) yuridik shaxs ishtirokchilari tarkibidan ishtirokchi chiqqanda (chiqarilganda) yoki uning yuridik shaxsda ishtirok etish ulushi kamayganda yoxud ishtirokchidan ushbu yuridik shaxsda ishtirok etish ulushi (ulushning bir qismi) yuridik shaxs tomonidan qaytarib sotib olinganda, ishtirokchiga;

b) emitent bo‘lgan yuridik shaxs tomonidan aksiyadordan ushbu emitent chiqargan aksiyalarni qaytarib sotib olishda, aksiyadorga;

v) yuridik shaxs tugatilganda, aksiyadorga yoki ishtirokchiga;

4) xarajatlari Soliq kodeksining 317-moddasiga muvofiq (bundan 20-bandda nazarda tutilgan xarajatlar mustasno) foyda solig‘ini hisoblab chiqarishda chegirilmaydigan, soliq to‘lovchining o‘z ehtiyojlari uchun soliq to‘lovchi tomonidan ishlab chiqargan tovarlarni berish, o‘z kuchi bilan xizmatlar ko‘rsatish;

5) jismoniy shaxslarga mehnatga haq to‘lash yoki dividendlar to‘lash hisobiga tovarlarni berish (xizmatlar ko‘rsatish);

6) soliq to‘lovchi tomonidan o‘ziga tegishli mol-mulkni (xizmatlarni), agar bunday mol-mulk (xizmatlar) bo‘yicha soliq summasi to‘liq yoki qisman hisobga o‘tkazilgan bo‘lsa, boshqaruv organi a’zolariga, xodimlarga, ularning oila a’zolariga yoxud boshqa shaxslarga soliq to‘lovchining tadbirkorlik faoliyati bilan bog‘liq bo‘lmagan shaxsiy maqsadlarda foydalanish uchun berish (xizmatlar ko‘rsatish);

7) tovarlarni va boshqa mol-mulkni qaytarish sharti bilan qayta ishlashga berish, agar tovarlar va (yoki) mol-mulk qayta ishlash mahsuli shaklida shartnomada belgilangan muddatda qaytarilmagan bo‘lsa;

8) erkin bojxona hududining bojxona tartib-taomiliga soliq to‘lamasdan joylashtirilgan tovarni yo‘qotish, boshqa holatlarda soliqni to‘lash zarur bo‘lgan taqdirda;

9) qaytarilishi lozim bo‘lgan, ko‘p marta muomalada bo‘ladigan idishlarning sotuvchi tomonidan berilishi, agar idish bunday idishdagi mahsulotni yetkazib berishga doir shartnomada belgilangan muddatda qaytarilmasa.

Tovarlarni (xizmatlarni) olish huquqini beruvchi vaucherlarni realizatsiya qilish yoki bepul berish mazkur tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilish bo‘yicha aylanma deb e’tirof etiladi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 240-moddasiga muvofiq, quyidagi shartlardan hech bo‘lmaganda bittasi bajarilgan taqdirda, O‘zbekiston Respublikasi hududi tovarlarni realizatsiya qilish joyi deb e’tirof etiladi:

1) tovar O‘zbekiston Respublikasi hududida turgan bo‘lsa va bitim natijasida uning hududidan tashqariga chiqarilmaydigan bo‘lsa;

2) tovar jo‘natish yoki transportda tashish boshlangan paytda O‘zbekiston Respublikasi hududida turgan bo‘lsa.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 241-moddasiga muvofiq, agar 241-moddada boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, basharti bunday xizmatlarning xaridori O‘zbekiston Respublikasi hududida faoliyatni amalga oshirsa yoki tursa, O‘zbekiston Respublikasi hududi xizmatlarni realizatsiya qilish joyi deb e’tirof etiladi.

Agar xizmatlarning xaridori O‘zbekiston Respublikasi hududida yuridik shaxsni (uning filiallarini yoki vakolatxonalarini) yoki jismoniy shaxsni davlat ro‘yxatidan o‘tkazish asosida haqiqatda hozir bo‘lsa,

mazkur hudud xaridorning faoliyatni amalga oshirish joyi deb e’tirof etiladi. Davlat ro‘yxatidan o‘tkazilmagan taqdirda, xaridorning O‘zbekiston Respublikasi hududida haqiqatda hozir bo‘lishi yuridik shaxsning ta’sis hujjatlarida ko‘rsatilgan joy yoki uni boshqarish joyi, uning doimiy muassasasi joylashgan yer (agar xizmatlar ushbu doimiy muassasa orqali olingan bo‘lsa), jismoniy shaxsning yashash joyi asosida belgilanadi.

Quyidagi hollarda ham O‘zbekiston Respublikasi hududi xizmatlarni realizatsiya qilish joyi deb e’tirof etiladi, agar:

1) xizmatlar O‘zbekiston Respublikasi hududida turgan ko‘chmas mol-mulk bilan bevosita bog‘liq bo‘lsa. Bunday xizmatlar jumlasiga, xususan, arxitektura loyihasini ishlab chiqish, qurilish faoliyatini tayyorlash va muvofiqlashtirish, arxitektura va qurilish faoliyati ustidan mualliflik va (yoki) texnik nazorat bilan bog‘liq bo‘lgan qurilish, montaj qilish, qurilish-montaj xizmatlari, ko‘chmas mol-mulkka doir ishga tushirish-sozlash, ta’mirlash, restavratsiya qilish ishlari, ko‘kalamzorlashtirish ishlari, shuningdek ko‘chmas mol-mulkni ijaraga berish kiradi;

2) xizmatlar O‘zbekiston Respublikasi hududida haqiqatda bo‘lgan ko‘char mol-mulk bilan bevosita bog‘liq bo‘lsa, bundan transport vositalarini ijaraga berish mustasno. Bunday xizmatlar jumlasiga, xususan, ko‘char mol-mulkni montaj qilish, sozlash, yig‘ish, ishlov berish, qayta ishlash, ta’mirlash, texnik xizmat ko‘rsatish, saqlash kiradi;

3) umumiy ovqatlanish, ko‘ngilochar, dam olish va boshqa shunga o‘xshash xizmatlar, turizm, mehmonxona xizmatlari va joylashtiruvi, madaniyat, san’at, jismoniy tarbiya va sport, o‘qitish (ta’lim) sohasidagi,

shu jumladan malaka imtihonlari o‘tkazish, seminarlar, malaka oshirish kurslarini, pullik ko‘rgazmalarni, konferensiyalarni, simpoziumlarni va boshqa shunga o‘xshash tadbirlarni tashkil etishga doir xizmatlar haqiqatda O‘zbekiston Respublikasi hududida ko‘rsatilsa. Ushbu bandning qoidalari elektron shaklda ko‘rsatiladigan o‘qitish (ta’lim) sohasidagi xizmatlarga nisbatan tatbiq etilmaydi.

4) tashish va (yoki) transportda tashish bo‘yicha xizmatlar yoxud bevosita tashish va (yoki) transportda tashish bilan bog‘liq xizmatlar quyidagilar tomonidan ko‘rsatiladigan bo‘lsa:

a) O‘zbekiston Respublikasining yuridik shaxslari yoki yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan, agar jo‘natish punkti va (yoki) belgilangan punkt O‘zbekiston Respublikasi hududida joylashgan bo‘lsa. Ushbu kichik bandda ko‘rsatilgan qoida ushbu transport vositalarida tashishni (transportda tashishni) nazarda tutuvchi, kemada vaqtincha yuk tashishga doir shartnoma bo‘yicha (ekipaj bilan bo‘lgan vaqtga) transport vositalarini berish chog‘ida ham qo‘llaniladi. Bunda, agar havo kemalaridan O‘zbekiston Respublikasi hududidan tashqarida joylashgan punktlar o‘rtasida tashish uchun foydalaniladigan bo‘lsa, O‘zbekiston Respublikasi hududi kemada vaqtincha yuk tashish shartnomasiga ko‘ra havo kemalarini foydalanishga berish bo‘yicha xizmatlarni realizatsiya qilish joyi deb e’tirof etilmaydi;

b) chet ellik shaxslar tomonidan, agar jo‘natish punkti va belgilangan punkt O‘zbekiston Respublikasi hududida joylashgan bo‘lsa (bundan chet el yuridik shaxslari tomonidan yo‘lovchilarni, pochtani va yukni ushbu yuridik shaxsning doimiy bo‘lmagan muassasasi orqali tashishga doir xizmatlar mustasno). Ushbu kichik bandning qoidalari

tovarlarni O‘zbekiston Respublikasi hududiga yetib kelish joyidan O‘zbekiston Respublikasi hududidan chiqib ketish joyigacha transportda tashish chog‘ida bojxona tranzitining bojxona tartib-taomiliga joylashtirilgan tovarlarni bevosita tashish va (yoki) transportda tashish bilan bog‘liq xizmatlarga hamda ushbu qismning 5-bandida ko‘rsatilgan xizmatlarga nisbatan tatbiq etilmaydi;

5) tovarlarni O‘zbekiston Respublikasi hududiga yetib kelish joyidan O‘zbekiston Respublikasi hududidan chiqib ketish joyigacha tashish chog‘ida bojxona tranzitining bojxona tartib-taomiliga joylashtirilgan tovarlarni tashish va (yoki) transportda tashish bilan bevosita bog‘liq bo‘lgan xizmatlar (bundan ushbu qismning 7-bandida ko‘rsatilgan xizmatlar mustasno) O‘zbekiston Respublikasining rezidentlari bo‘lgan yuridik shaxslar yoki chet el yuridik shaxsining doimiy muassasasi yoxud yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan ko‘rsatilsa;

6) havo kemalariga bevosita O‘zbekiston Respublikasi aeroportlarida va O‘zbekiston Respublikasining havo hududida ko‘rsatiladigan xizmatlar, shu jumladan aeronavigatsiya xizmatlari ko‘rsatilsa;

7) O‘zbekiston Respublikasi hududi orqali tabiiy gazni quvurlar orqali tashishni tashkil etish bo‘yicha xizmatlar O‘zbekiston Respublikasi rezidentlari bo‘lgan yuridik shaxslar tomonidan ko‘rsatilsa;

8) ijaraga berish paytida O‘zbekiston Respublikasi hududida bo‘lgan transport vositalarini qisqa muddatli ijaraga berish bilan bog‘liq xizmatlar. Agar xizmatlar transport vositalarini uzoq muddatli ijaraga berish bilan bog‘liq bo‘lsa, transport vositalarining joylashgan yeridan

qat’i nazar, xizmatlarni sotib oluvchining faoliyatini amalga oshiradigan joyi (joylashgan yeri) bunday xizmatlarning realizatsiya qilish joyi deb e’tirof etiladi. Bunda havo va dengiz kemalariga, vertolyotlarga va temir yo‘l transportining harakatdagi tarkibiga nisbatan shartnoma, agarda u 90 kungacha bo‘lgan muddatga tuzilgan bo‘lsa, qisqa muddatli deb hisoblanadi. Boshqa transport vositalariga nisbatan bunday shartnomalar 30 kungacha bo‘lgan muddatga tuzilgan bo‘lsa, qisqa muddatli deb hisoblanadi;

9) televideniyeda va (yoki) radioda, ommaviy axborot vositalarida va boshqa shakllarda reklamani joylashtirish bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasining hududida amalga oshiriladigan xizmatlar;

10) Soliq kodeksining 282-moddasida ko‘rsatilgan elektron shakldagi xizmatlar O‘zbekiston Respublikasi hududida turgan yoki faoliyatni amalga oshirayotgan shaxslar tomonidan olinsa. Bunda, agar quyidagi shartlardan hech bo‘lmaganda bittasi bajarilsa, O‘zbekiston Respublikasining hududi jismoniy shaxs tomonidan elektron shakldagi xizmatlarni olish joyi deb e’tirof etiladi;

a) xaridorning yashash joyi O‘zbekiston Respublikasi bo‘lsa;

b) xaridor tomonidan xizmatlarga haq to‘lash uchun foydalaniladigan bank yoki xaridor tomonidan xizmatlarga haq to‘lash amalga oshiriladigan to‘lov tizimlarining operatori O‘zbekiston Respublikasi hududida joylashgan bo‘lsa;

v) xaridor xizmatlarni olish chog‘ida foydalangan tarmoqning manzili O‘zbekiston Respublikasida ro‘yxatdan o‘tkazilgan bo‘lsa;

g) xizmatlarni olish yoki xizmatlarga haq to‘lash uchun foydalaniladigan telefon raqami mansub bo‘lgan mamlakatning xalqaro kodi O‘zbekiston Respublikasi tomonidan berilgan bo‘lsa.

O‘zbekiston Respublikasi, agarda 241-moddaning uchinchi qismida nazarda tutilgan xizmatlarni realizatsiya qilish joyi unda belgilangan mezonlarga muvofiq bo‘lmasa, ushbu xizmatlarni realizatsiya qilish joyi deb e’tirof etilmaydi.

Agar xizmatlar ko‘rsatish asosiy xizmatlarni realizatsiya qilishga nisbatan yordamchi xususiyatga ega bo‘lsa, bunday realizatsiya qilish joyi deb asosiy xizmatlar realizatsiya qilingan joy e’tirof etiladi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 242-moddasiga muvofiq, agar ushbu moddada boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, mahsulot yetkazib beruvchi tomonidan hisobvaraq-faktura taqdim etilgan sana yoki tovarlar jo‘natilgan (berilgan) sana, agar ushbu sana hisobvaraq-faktura taqdim etilgan sanadan oldin kelsa, tovarlarni realizatsiya qilish bo‘yicha aylanma amalga oshirilgan sanadir.

Agar tovarni jo‘natish (berish) amalga oshirilmasa, tovarga bo‘lgan mulk huquqi xaridorga o‘tkazilgan kun tovarlarni realizatsiya qilish bo‘yicha aylanma amalga oshirilgan sanadir.

Ko‘chmas mol-mulk realizatsiya qilingan taqdirda, ko‘chmas mol-mulkni boshqa shaxs tasarrufiga o‘tkazish to‘g‘risidagi shartnomaning taraflari tomonidan imzolangan qabul qilib olish-topshirish dalolatnomasi bo‘yicha xaridorga ko‘chmas mol-mulk berilgan sana aylanma amalga oshirilgan sana deb hisoblanadi.

Xizmatlar ko‘rsatilganligi faktini tasdiqlovchi hisobvaraq-faktura yoki boshqa hujjat rasmiylashtirilgan (imzolangan) sana xizmatlarni realizatsiya qilish bo‘yicha aylanma amalga oshirilgan sanadir.

Soliq kodeksining 242-moddasi to’rtinchi qismi qoidalari boshlanishi bir hisobot (soliq) davriga, tamomlanishi esa boshqa hisobot (soliq) davriga to‘g‘ri keladigan xizmatlarga nisbatan ham qo‘llaniladi.

Elektr va (yoki) issiqlik energiyasi, suv, gaz, kommunal xizmatlar, aloqa xizmatlari, moliyaviy va sug‘urta xizmatlari, quvurlar tizimi orqali yuklarni tashishga doir xizmatlar realizatsiya qilinganda, tovarlar (xizmatlar) doimiy (uzluksiz) asosda realizatsiya qilingan boshqa hollarda tovarlar yetkazib berilgan (xizmatlar ko‘rsatilgan) kalendar oyning so‘nggi kuni tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilish bo‘yicha aylanma amalga oshirilgan sanadir.

Obyektlar qurilishida, shu jumladan obyektlarni foydalanish uchun tayyor holda qurishda, shuningdek uzoq (bir soliq hisoboti davridan ortiq) texnologik davriylikdagi uzoq muddatli shartnomalar bo‘yicha, agar tuzilgan uzoq muddatli shartnomalar shartlarida xizmatlarni har oyda topshirish nazarda tutilmagan bo‘lsa, har bir kalendar oyning oxirgi kuni aylanma amalga oshirilgan sana deb hisoblanadi.

Mol-mulk moliyaviy ijaraga (lizingga) berilganda, moliyaviy ijara (lizing) shartnomasi taraflari tomonidan imzolangan qabul qilish-topshirish dalolatnomasiga ko‘ra mol-mulk ijaraga oluvchining (lizingga oluvchining) tasarrufiga berilgan sana aylanma amalga oshirilgan sana deb hisoblanadi.

Soliq to‘lovchining o‘z ehtiyojlari uchun tovarlarni berishda (xizmatlar ko‘rsatishda) aylanma amalga oshirilgan sana deb soliq

to‘lovchining tegishli ichki hujjati bilan rasmiylashtirilgan, ushbu tovarni berish (xizmatlar ko‘rsatish) amalga oshirilgan kun e’tirof etiladi.

Tovarlar eksport bojxona tartib-taomiliga joylashtirilgan holda O‘zbekiston Respublikasi hududidan tashqariga olib chiqilgan taqdirda, quyidagi sanalar tovarni realizatsiya qilish bo‘yicha aylanma amalga oshirilgan sana deb hisoblanadi:

1) bojxona to‘g‘risidagi qonunchilikka muvofiq aniqlanadigan bojxona chegarasi haqiqatda kesib o‘tilgan sana;

2) bojxonaga oid deklaratsiyalashni amalga oshirgan bojxona organining belgilari qo‘yilgan holda tovarlarga taalluqli bojxona yuk deklaratsiyasi ro‘yxatdan o‘tkazilgan sana – davriy va (yoki) vaqtinchalik bojxonaga oid deklaratsiyalashdan foydalanilgan hollarda.

Soliq solishdan ozod etish

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 243-moddasiga muvofiq, tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilish bo‘yicha soliq solishdan ozod etiladigan aylanma keltirilgan.

Agar Soliq kodeksining 260-moddasida (Eksport operatsiyalariga va ularga tenglashtirilgan operatsiyalarga soliq solish) boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, quyidagilarni realizatsiya qilish bo‘yicha aylanma soliq solishdan ozod etiladi:

1) maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarga qarash bo‘yicha xizmatlarni;

2) bemorlar va keksalarni parvarish qilish bo‘yicha xizmatlarni;

3) dafn etish byurolari va qabristonlarning marosim xizmatlarini, diniy ashyolarni, diniy tashkilotlar hamda birlashmalar tomonidan udumlarni va marosimlarni o‘tkazishga doir xizmatlarni;

4) protez-ortopediya buyumlarini, nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun inventarni, shu jumladan ushbu buyumlar va inventarni ishlab chiqaruvchilar tomonidan realizatsiya qilinadigan buyumlar va inventarni, shuningdek nogironligi bo‘lgan shaxslarga ortopedik protezlash, nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun mo‘ljallangan protez-ortopediya buyumlarini va inventarni ta’mirlash hamda ularga xizmat ko‘rsatish bo‘yicha ko‘rsatiladigan xizmatlarni;

5) davolash muassasalari huzuridagi davolash-ishlab chiqarish ustaxonalarining mahsulotlarini ushbu muassasalar tomonidan realizatsiya qilish;

6) ishlovchilari umumiy sonining kamida 50 foizi nogironligi bo‘lgan shaxslardan iborat bo‘lgan hamda nogironligi bo‘lgan shaxslar mehnatiga haq to‘lash fondi umumiy mehnatga haq to‘lash fondining kamida 50 foizini tashkil etadigan, yagona ishtirokchisi nogironligi bo‘lgan shaxslarning jamoat birlashmalari hisoblangan yuridik shaxslar tomonidan realizatsiya qilinadigan tovarlar va xizmatlarni;

7) *pochta markalarini (kolleksiya qilinadiganlaridan tashqari), markali otkritkalarni, konvertlarni (2023-yil 1-apreldan bekor qilindi);*

8) pensiyalar va nafaqalar to‘lashga doir xizmatlarni;

9) *budjet mablag‘lari hisobidan bajariladigan ilmiy-tadqiqot va innovatsiya ishlarini. Mazkur soliq solishdan ozod etish tegishli moliya organining budjetdan mablag‘lar ajratish to‘g‘risidagi xulosasi mavjud bo‘lgan taqdirda qo‘llaniladi (2023-yil 1-apreldan bekor qilindi);*

10) o‘qitish (ta’lim) sohasidagi xizmatlarni, shu jumladan test sinovlari va imtihonlar o‘tkazishni tashkil etish xizmatlarini, xususan:

boshlang‘ich, o‘rta, o‘rta maxsus, texnik va kasb-hunar, oliy ta’lim va oliy o‘quv yurtidan keyingi ta’lim sohasidagi ta’lim xizmatlarini;

ta’lim muassasalari (tashkilotlari), shuningdek kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirishni amalga oshiradigan tashkilotlar tomonidan ko‘rsatiladigan qo‘shimcha ta’lim berish bo‘yicha xizmatlarni;

maktabgacha ta’lim va tarbiya dasturlari doirasida ta’lim va tarbiyalash faoliyatini amalga oshiruvchi tashkilotlarda bolalarga qarash va ularni parvarishlash bo‘yicha xizmatlarni, to‘garaklarda, seksiyalarda (shu jumladan sport seksiyalarida) va studiyalarda voyaga yetmagan bolalar bilan mashg‘ulotlar o‘tkazish bo‘yicha xizmatlarni;

11) *tibbiy xizmatlar (2024-yil 1-apreldan bekor qilindi);*

12) *veterinariya xizmatlarini (2024-yil 1-apreldan bekor qilindi);*

13) *dori vositalarini, veterinariya dori vositalarini, tibbiyot va veterinariya uchun mo‘ljallangan buyumlarni (2024-yil 1-apreldan bekor qilindi)*;

14) sanatoriy-kurort, sog‘lomlashtirish xizmatlarini, shuningdek budjet tashkilotlari tomonidan ko‘rsatiladigan jismoniy tarbiya va sportga doir xizmatlarni. Ushbu bandning maqsadida:

a) sanatoriy-kurort va sog‘lomlashtirish xizmatlari jumlasiga sanatoriylar, shifoxonalar, profilaktoriylar, kurortlar, pansionatlar, dam olish uylari va zonalari, bolalar dam olish oromgohlari hamda boshqa dam olish tashkilotlari tomonidan ularning asosiy faoliyati doirasida ko‘rsatiladigan, ular yuridik shaxslar yoki yuridik shaxslarning tarkibiy

bo‘linmalari tomonidan ko‘rsatilishidan qat’i nazar, yo‘llanmalar yoki joysiz davolanish uchun beriladigan hujjatlar bilan rasmiylashtirilgan xizmatlar kiradi;

b) budjet tashkilotlari tomonidan ko‘rsatiladigan jismoniy tarbiya va sport xizmatlari jumlasiga, xususan, sport inshootlarida, maktablarda, klublarda sport turlari bo‘yicha o‘quv guruhlari hamda jamoalarida sog‘lomlashtirish yo‘nalishidagi jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlarini o‘tkazishga oid xizmatlar, umumjismoniy tayyorgarlik xizmatlari, sport musobaqalarini yoki bayramlarini, sport-tomosha tadbirlarini o‘tkazish bo‘yicha xizmatlar, shuningdek mazkur tadbirlarga tayyorgarlik ko‘rish va ularni o‘tkazish uchun sport inshootlarini ijaraga berish kiradi;

15) yo‘lovchilarni yagona tariflar bo‘yicha tashish xizmatlarini ko‘rsatish:

a) umumiy foydalanishdagi yo‘lovchi tashish shahar transportida va yo‘lovchi tashish avtomobil transportida (bundan taksi, shu jumladan yo‘nalishli taksi mustasno) mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan belgilanadigan tariflar bo‘yicha;

b) shahar atrofidagi yo‘nalishda temir yo‘l transportida;

16) uy-joy fondini saqlash va ta’mirlash yuzasidan aholiga ko‘rsatilayotgan xizmatlar. Uy-joy fondini saqlash va ta’mirlash yuzasidan ko‘rsatiladigan xizmatlar jumlasiga lift xo‘jaliklari, O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi huzuridagi Kadastr agentligi Davlat kadastrlari palatasining hududiy boshqarmalari va bo‘limlari, uy-joy fondidan foydalanish, uni saqlash va ta’mirlash boshqarmalari hamda bo‘limlarining bevosita aholi tomonidan haq

to‘lanadigan xizmatlari, shu jumladan ushbu xizmatlarga uy-joy mulkdorlari shirkatlari orqali haq to‘lash kiradi;

16[1]) boshqaruvchi tashkilotlar yoki ko‘p kvartirali uylarni boshqaruvchilar tomonidan umumiy mol-mulkni boshqarish, unga texnik xizmat ko‘rsatish va uni ta’mirlash, shuningdek ko‘p kvartirali uylarga tutash yer uchastkalarini obodonlashtirish bo‘yicha ko‘rsatilayotgan xizmatlar hamda bajarilayotgan ishlar;

17) tovarlarni (xizmatlarni), agar tovarlarni berish (xizmatlar ko‘rsatish) O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining yoki O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori asosida bepul amalga oshirilsa;

18) qimmatbaho metallardan ishlangan bank va o‘lchovli quymalarini, qimmatbaho metallardan ishlangan quyma (investitsiya) tangalarni (numizmatika maqsadlari uchun foydalaniladigan tangalardan, shuningdek qimmatbaho metallardan ishlangan chet el tangalaridan tashqari), zargarlik buyumlarini, qimmatbaho metallarni ishlab chiqarish jarayonida hosil bo‘ladigan parchalarni va chiqindilarni, qimmatbaho metallarning o‘lchov plastinalari va granulalarini, qimmatbaho va yarim qimmatbaho toshlarni, shuningdek qimmatbaho metallardan va qimmatbaho toshlardan yasalgan yarim tayyor mahsulotlarni;

19) bojsiz savdo bojxona tartib-taomiliga joylashtirilgan tovarlarni;

20) yuridik va jismoniy shaxslarga muayyan huquqlar berilganda fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari va vakolatli organlar, tashkilotlar tomonidan ko‘rsatiladigan xizmatlarni, agar bunday xizmatlar ko‘rsatish shart ekanligi qonunchilikda belgilangan bo‘lsa,

faoliyatning muayyan sohasida ushbu organlar va tashkilotlarning zimmasiga yuklatilgan alohida vakolatlarni bajarish doirasida davlat boji yoki boshqa to‘lovlar undiriladi;

21) budjet mablag‘lari hisobidan bajariladigan yer-kadastr, yer tuzish, tuproqqa oid va geobotanika ishlarini;

22) *budjet mablag‘lari hisobidan har yillik mineral xomashyo bazasini rivojlantirish va qayta tiklash davlat dasturlari doirasida ko‘rsatiladigan geologiya xizmatlari (2023-yil 1-apreldan bekor qilindi)*;

23) xalqaro moliyaviy institutlarning qarzlari va hukumat tashkilotlarining xalqaro qarzlari hisobidan olinadigan tovarlarni (xizmatlarni), agar ularni soliqdan ozod etish qonunda nazarda tutilgan bo‘lsa;

24) O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasining qo‘riqlash bo‘linmalari xizmatlarini *(2023-yil 1-iyuldan bekor qilindi)*;

25) telekommunikatsiya tarmoqlarida operativ-qidiruv tadbirlari tizimining texnik vositalari, shuningdek mazkur vositalardan foydalanishga hamda ularga xizmat ko‘rsatishga doir xizmatlar;

26) metsenatlik ko‘magi tarzida beriladigan (ko‘rsatiladigan) tovarlarni (xizmatlarni);

27) Soliq kodeksining 244-moddasida nazarda tutilgan moliyaviy xizmatlarni;

28) Soliq kodeksining 245-moddasida nazarda tutilgan hayotni sug‘urta qilish xizmatlarini va boshqa sug‘urta xizmatlarini.

Soliq kodeksining 243-moddasida sanab o‘tilgan tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishga doir aylanma soliq to‘lovchilarda

bunday faoliyatni amalga oshirish uchun tegishli litsenziyalar va boshqa ruxsat etuvchi hujjatlar mavjud bo‘lgan taqdirda, agar uning amalga oshirilishini litsenziyalash lozim bo‘lsa yoki ruxsat etuvchi hujjatlar talab etsa, qonunchilikka muvofiq soliq solishdan ozod etiladi.

Soliq solinadigan aylanmalarni va 243-moddaning qoidalariga muvofiq soliq solishdan ozod etiladigan aylanmalarni amalga oshiradigan soliq to‘lovchilar Soliq kodeksining 268-moddasiga muvofiq aylanmalarning alohida hisobini yuritishi shart.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 244-moddasiga muvofiq, QQS solishdan ozod etiladigan moliyaviy xizmatlar keltirilgan.

Quyidagi moliyaviy xizmatlar soliq solishdan ozod etiladi:

1) bank operatsiyalari, bundan qiymati qat’iy summada belgilangan xizmatlar mustasno, xususan:

yuridik va jismoniy shaxslarning pul mablag‘larini omonatlarga jalb etish;

yuridik va jismoniy shaxslarning jalb etilgan pul mablag‘larini banklar nomidan hamda ularning hisobidan joylashtirish;

yuridik va jismoniy shaxslarning bank hisobvaraqlarini, shu jumladan bank kartalari bo‘yicha hisob-kitoblar uchun xizmat qiluvchi bank hisobvaraqlarini yuritish, shuningdek bank kartalariga xizmat ko‘rsatish bilan bog‘liq operatsiyalar;

yuridik va jismoniy shaxslarning, shu jumladan vakil banklarning topshirig‘iga ko‘ra ularning bank hisobvaraqlari bo‘yicha hisob-kitoblarni amalga oshirish;

yuridik va jismoniy shaxslarga kassa xizmatlarini bank kassalari yoki maxsus asbob-uskunalar (bankomat, avtomatik depozit mashinalar va hokazo) orqali ko‘rsatish;

chet el valyutasining naqd puldagi va naqd pulsiz oldi-sotdisi (shu jumladan chet el valyutasining oldi-sotdi operatsiyalariga doir vositachilik xizmatlari ko‘rsatish);

bank kafolatlarini bajarish (bank kafolati bo‘yicha to‘lov);

majburiyatlarning pul shaklida bajarilishini nazarda tutuvchi uchinchi shaxslar uchun kafillik berish;

akkreditivlar bo‘yicha hisob-kitoblar va to‘lovlar;

to‘lov tizimlari, dasturlaridan va uskunalardan foydalangan holda hisob-kitoblarni (to‘lovlarni) amalga oshirish;

2) hisob-kitoblar ishtirokchilari o‘rtasida axborot va texnologik hamkorlikni, shu jumladan hisob-kitoblar ishtirokchilariga bank kartalari bilan amalga oshiriladigan operatsiyalar bo‘yicha axborotni to‘plash, unga ishlov berish va uni taqdim etish yuzasidan xizmatlar ko‘rsatilishini ta’minlovchi tashkilotlar tomonidan amalga oshiriladigan operatsiyalar;

3) yuridik shaxslarning ustav fondidagi (ustav kapitalidagi) ulushlarini, kooperativlarning pay fondlaridagi va investitsiya pay jamg‘armalaridagi paylarni, qimmatli qog‘ozlarni hamda hosila moliyaviy vositalarni realizatsiya qilish, bundan soliq solinishi lozim bo‘lgan hosila moliyaviy vositalarning asos aktivini realizatsiya qilish mustasno. Ushbu bo‘lim maqsadlarida hosila moliyaviy vositani realizatsiya qilish deganda uning asos aktivini realizatsiya qilish, shuningdek kontrakt bo‘yicha mukofotlar summalarini, variatsiyaga oid

marja summalarini to‘lash, hosila moliyaviy vositalar shartlariga muvofiq asos aktiv to‘lovi bo‘lmagan hosila moliyaviy vosita taraflarining boshqa davriy yoki bir martalik to‘lovlari tushuniladi;

4) realizatsiya qilinishi ushbu qismning 3-bandiga binoan soliq solishdan ozod etiladigan hosila moliyaviy vositalar asosida yuzaga keladigan majburiyatlar bo‘yicha huquqlardan (talablardan) boshqa shaxs foydasiga voz kechish (ularni boshqalarga berish);

5) forfeyting va faktoring operatsiyalari;

6) zayomlarni pul shaklida berishga doir shartnomalardan va (yoki) kredit shartnomalaridan kelib chiqadigan majburiyatlar yuzasidan kreditorning huquqlaridan (talablaridan) boshqa shaxs foydasiga voz kechish (ularni boshqalarga berish, olish) bo‘yicha, shuningdek boshqa shaxs foydasiga voz kechish shartnomasi asosida dastlabki shartnoma yuzasidan qarz oluvchining har bir yangi kreditor oldidagi majburiyatlarining bajarilishga doir operatsiyalar;

7) kreditlarni, zayomlarni pul shaklida va qimmatli qog‘ozlar bilan berish, shu jumladan ular bo‘yicha foizlar bilan birga berish, shuningdek REPO operatsiyalari, shu jumladan REPO operatsiyalari bo‘yicha qimmatli qog‘ozlar berilganligi uchun to‘lanishi lozim bo‘lgan pul summalari;

8) mol-mulkni moliyaviy ijaraga (lizingga) berishga doir xizmatlarning ushbu xizmatlar bo‘yicha foizli daromadlar olishga taalluqli qismi bo‘yicha;

9) qimmatli qog‘ozlar (aksiyalar, obligatsiyalar va boshqa qimmatli qog‘ozlar) bilan bog‘liq operatsiyalar. Qimmatli qog‘ozlar bilan bog‘liq operatsiyalar jumlasiga qimmatli qog‘ozlarni saqlash, qimmatli

qog‘ozlarga bo‘lgan huquqni hisobga olish, qimmatli qog‘ozlarni o‘tkazish hamda ularning reyestrini yuritish, qimmatli qog‘ozlar savdosini tashkil etish bo‘yicha operatsiyalar kiradi, ularni tayyorlash bo‘yicha xizmatlar bundan mustasno;

10) tranzaksiyalarni bir vaqtning o‘zida to‘lov ishtirokchilari o‘rtasida vositachilik haqlarini taqsimlagan holda amalga oshirish bilan bog‘liq to‘lov tizimlarining moliya xizmatlari.

O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi bilan birgalikda O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki va qimmatli qog‘ozlarga taalluqli qism bo‘yicha qimmatli qog‘ozlar bozorini rivojlantirish bo‘yicha vakolatli organ bilan kelishilgan holda, ushbu moddaning qoidalarini qo‘llash tartibi yuzasidan tushuntirishlar, shu jumladan ayrim aylanmalarni batafsil aniqlashtirish bo‘yicha tushuntirishlar berishga haqli.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 245-moddasiga muvofiq, QQS solishdan ozod qilinadigan sug‘urta xizmatlari keltirilgan.

Sug‘urta qilish, birgalikda sug‘urta qilish va qayta sug‘urta qilish xizmatlari bo‘yicha sug‘urta bozorining professional ishtirokchilari tomonidan amalga oshiriladigan sug‘urta qilish bo‘yicha xizmatlar bu xizmatlar natijasida:

1) sug‘urta bozorining professional ishtirokchisi quyidagilarni olsa, qo‘shilgan qiymat solig‘idan ozod qilinadi:

sug‘urta qilish, birgalikda sug‘urta qilish va qayta sug‘urta qilish shartnomalari bo‘yicha sug‘urta mukofotlari;

qayta sug‘urta qilishga topshirilgan shartnomalar bo‘yicha vositachilik haqi va tantyemalar;

sug‘urta agenti, sug‘urta va qayta sug‘urta brokeri, syurveyer hamda sug‘urta bozorining boshqa professional ishtirokchilarining xizmatlari uchun vositachilik haqi;

sug‘urta bozorining professional ishtirokchilari (aktuariylar, ajasterlar, syurveyerlar, assistans xizmatlari va shu singarilar) ko‘rsatgan xizmatlardan olinadigan daromadlar;

qonunchilikka muvofiq sug‘urtalovchiga o‘tgan, sug‘urta qildiruvchining (naf oluvchining) yetkazilgan zarar uchun javobgar shaxslardan talab qilish huquqini realizatsiya qilishdan olinadigan mablag‘lar;

qayta sug‘urta qilish shartnomalari muddatidan ilgari tugatilgan taqdirda, ular bo‘yicha sug‘urta mukofotlarining qaytarib berilgan qismi summalari;

bevosita sug‘urta faoliyatini amalga oshirishdan olinadigan boshqa daromadlar;

2) sug‘urta qildiruvchi (naf oluvchi) quyidagilarni olsa, qo‘shilgan qiymat solig‘idan ozod qilinadi:

sug‘urta to‘lovi (sug‘urta tovoni);

preventiv tadbirlar o‘tkazish uchun beriladigan mablag‘lar;

sug‘urta qilish shartnomasi zararsiz amal qilishi uchun sug‘urtalovchi to‘laydigan mablag‘lar;

sug‘urta qilish shartnomasiga muvofiq boshqa mablag‘lar.

O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi bilan birgalikda ushbu modda

qoidalarining qo‘llanilish tartibi yuzasidan, ayrim aylanmalarni batafsillashtirgan xolda, tushuntirishlar berishga haqli.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 246-moddasiga muvofiq, quyidagilarni O‘zbekiston Respublikasi hududiga olib kirish soliq solishdan ozod etiladi:

1) jismoniy shaxslar tomonidan tovarlarni bojsiz olib kirishning bojxona to‘g‘risidagi qonunchilikda tasdiqlangan normalari doirasida olib kirilayotgan tovarlar;

2) O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadigan tartibda insonparvarlik yordami sifatida olib kirilayotgan tovarlar;

3) davlatlar, hukumatlar, xalqaro tashkilotlar, shuningdek O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlarida nazarda tutilgan hollarda — boshqa tashkilotlar va shaxslar yo‘nalishlari bo‘yicha xayriya yordami maqsadlarida, shu jumladan texnik yordam ko‘rsatish (grantlar) uchun olib kiriladigan tovarlar;

4) chet el diplomatik vakolatxonalari va ularga tenglashtirilgan vakolatxonalar rasmiy foydalanishi uchun, shuningdek ushbu vakolatxonalarning diplomatik va ma’muriy-texnik xodimlari, shu jumladan ularning o‘zlari bilan birga yashayotgan oila a’zolari shaxsiy foydalanishi uchun mo‘ljallangan tovarlar;

5) qonunchilikka muvofiq alohida qimmatga ega madaniy meros obyektlari jamoasiga kiritilgan, davlat madaniyat muassasalari tomonidan olingan yoki ular tomonidan sovg‘aga olingan madaniy qimmatliklar. Ushbu soliq solishdan ozod etish O‘zbekiston

Respublikasi Madaniyat vazirligining tegishli tasdiqnomasi mavjud bo‘lgan taqdirda qo‘llaniladi;

6) o‘xshashi O‘zbekiston Respublikasida ishlab chiqarilmaydigan, tasdiqlangan ro‘yxat bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi hududiga olib kiriladigan texnologik asbob-uskunalar;

7) xalqaro kitob almashinuvi bo‘yicha davlat kutubxonalari va muzeylari tomonidan olinadigan bosma nashrlarning barcha turlari, shuningdek xalqaro notijorat almashinuvini amalga oshirish maqsadida ixtisoslashtirilgan davlat tashkilotlari tomonidan olib kiriladigan kinematografiya asarlari;

8) milliy valyuta va chet el valyutasi, qonuniy to‘lov vositalari bo‘lgan banknotlar (bundan kolleksiyalash uchun mo‘ljallanganlari mustasno), shuningdek qimmatli qog‘ozlar;

9) xalqaro moliya institutlarining qarzlari va hukumat tashkilotlarining xalqaro qarzlari hisobidan olib kiriladigan tovarlar, agar ular olib kirilayotganda soliqdan ozod etilishi qonunda nazarda tutilgan bo‘lsa;

10) vakolatli davlat organining yozma shakldagi tasdig‘i mavjud bo‘lgan taqdirda, telekommunikatsiyalar operatorlari va tezkor-qidiruv tadbirlari tizimining texnik vositalarini sertifikatlashtirish bo‘yicha maxsus organ tomonidan olinadigan tezkor-qidiruv tadbirlari tizimining texnik vositalari;

11) *dori vositalari, veterinariya dori vositalari, tibbiyot va veterinariya uchun mo‘ljallangan buyumlar, shuningdek dori vositalarini, veterinariya dori vositalarini, tibbiyot va veterinariya uchun mo‘ljallangan buyumlarni ishlab chiqarish uchun qonunchilikda*

belgilanadigan ro‘yxat bo‘yicha olib kiriladigan xomashyo (2024-yil 1-apreldan bekor qilindi).

5.3. Soliq solinadigan bazani aniqlash

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 247-moddasida Soliq bazasini aniqlashning umumiy qoidalari keltirilgan.

Tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishda soliq bazasi soliq to‘lovchi tomonidan ushbu bobga muvofiq o‘zi ishlab chiqargan yoki olgan tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishning o‘ziga xos xususiyatlariga qarab aniqlanadi.

Tovarlarni O‘zbekiston Respublikasi hududiga olib kirishda soliq bazasi soliq to‘lovchi tomonidan Soliq kodeksining 34-bobiga va bojxona to‘g‘risidagi qonunchilikka muvofiq aniqlanadi.

Soliq bazasini aniqlash chog‘ida tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan tushum soliq to‘lovchining ushbu tovarlarga (xizmatlarga) pulda va (yoki) natura shakllaridagi to‘lov, shu jumladan qimmatli qog‘ozlar bilan haq to‘lash sifatida olingan barcha daromadlaridan kelib chiqqan holda hisobga olinadi.

Soliq bazasini aniqlash chog‘ida soliq to‘lovchining chet el valyutasida ifodalangan tushumi (xarajatlari) Soliq kodeksining 242-moddasida belgilangan tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilish bo‘yicha aylanma amalga oshirilgan sanada O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan belgilangan kurs bo‘yicha milliy valyutada qayta hisoblab chiqiladi.

Agar sotuvchi va xaridor o‘rtasidagi shartnomada tovarlarga (xizmatlarga) chet el valyutasida belgilangan summaga teng bo‘lgan summadagi milliy valyutada haq to‘lash nazarda tutilgan bo‘lsa hamda

bunda realizatsiya qilingan tovarlarga (xizmatlarga) haq to‘langan sana ularni realizatsiya qilish bo‘yicha Soliq kodeksining 242-moddasiga muvofiq aniqlanadigan aylanma amalga oshirilgan sanaga to‘g‘ri kelmasa, mazkur sanalarda chet el valyutasi kurslaridagi farq tufayli yuzaga kelgan tushum summasidagi ijobiy yoki salbiy farq soliq bazasini belgilashda hisobga olinmaydi. Bunday ijobiy yoki salbiy farq Soliq kodeksining XII bo’limiga muvofiq boshqa daromadlar yoki boshqa xarajatlar tarkibida sotuvchi tomonidan hisobga olinishi lozim.

Soliq kodeksining 239-moddasiga muvofiq o‘z ehtiyojlari uchun soliq solish obyekti deb e’tirof etiladigan tovarlar berilgan (xizmatlar ko‘rsatilgan) taqdirda, soliq bazasi soliq to‘lovchi tomonidan Soliq kodeksining 34-bobiga muvofiq aniqlanadi.

Agar Soliq kodeksining 248-moddasida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, soliq bazasi Soliq kodeksining 176-moddasi talablarini hisobga olgan holda, aksiz solig‘ini (aksiz to‘lanadigan tovarlar, xizmatlar uchun) hisobga olib, unga soliqni kiritmagan holda, bitim taraflari tomonidan qo‘llanilgan narxdan (tarifdan) kelib chiqqan holda realizatsiya qilinadigan tovarlarning (xizmatlarning) qiymati sifatida aniqlanadi.

Xaridorlarga realizatsiya qilish bo‘yicha aylanmani amalga oshirish sanasida chegirmalar (boshqa tijorat bonuslari) bergan soliq to‘lovchi soliq bazasini bunday chegirmalar (tijorat bonuslari) chegirib tashlangan holdagi narxdan (tarifdan) kelib chiqqan holda aniqlaydi.

Soliq bazasi quyidagi hollarda tovarlarning (xizmatlarning) O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlangan

tartibga muvofiq aniqlanadigan bozor qiymatidan kelib chiqqan holda aniqlanadi:

1) tovarlarni (xizmatlarni) boshqa tovarlarga (xizmatlarga) ayirboshlab realizatsiya qilishda;

2) agar Soliq kodeksining 239-moddasi birinchi qismi 2-bandida yoki ikkinchi qismining 2-bandida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, tovarlarni (xizmatlarni) bepul berishda (ko‘rsatishda);

3) yuridik shaxsning mol-mulkidan Soliq kodeksining 239-moddasi to‘rtinchi qismi 6-bandiga muvofiq shaxsiy maqsadlarda foydalanishda.

Agar bitimning narxi tovarlarning (xizmatlarning) bozor qiymatidan past yoki yuqori bo‘lsa, soliq organlari soliq bazasiga tuzatish kiritishga haqli. Soliq to‘lovchi bunday qaror yuzasidan bitimning narxi bozor narxlariga muvofiqligini va soliq to‘lashdan bo‘yin tovlashga qaratilmaganligining asoslarini taqdim etish yo‘li bilan nizolashishga haqli.

O‘zbekiston Respublikasi hududiga olib kirilgan (import qilingan) tovarlarni realizatsiya qilish chog‘ida soliq bazasi ushbu tovarlarni olib kirish (import qilish) chog‘ida budjetga haqiqatda to‘langan soliq hisoblab chiqarilgan qiymatdan past bo‘lishi mumkin emas.

Qaytarib berish sharti bilan qayta ishlashga berilgan xomashyo va materiallardan tovarlar ishlab chiqarish bo‘yicha xizmatlar realizatsiya qilingan taqdirda, soliq bazasi ularni qayta ishlashga doir xizmatlarning qiymati asosida, unga soliqni kiritmagan holda, aksiz to‘lanadigan tovarlar bo‘yicha esa ularni qayta ishlashga doir xizmatlarning qiymati asosida, Soliq kodeksga muvofiq hisoblab chiqarilgan aksiz solig‘i hisobga olingan holda aniqlanadi.

Obyektlarni qurishda, shu jumladan obyektlarni foydalanish uchun tayyor qilib qurishda, qurilish-montaj, ta’mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy ishlarni, shuningdek uzoq texnologik (bir hisobot davridan ortiq) davriylikdagi boshqa uzoq muddatli shartnomalarni bajarishda soliq bazasi har bir kalendar oyning oxirida haqiqatda bajarilgan ishlar hajmining Soliq kodeksining 303-moddasiga muvofiq soliq bazasi kiritilmagan holda aniqlanadigan qiymati asosida aniqlanadi. Agar shartnomaga binoan bu ishlarni materiallar bilan ta’minlash majburiyati buyurtmachining zimmasida bo‘lsa, ushbu materiallarga bo‘lgan mulk huquqi buyurtmachining o‘zida saqlanib qolgan taqdirda, soliq bazasi bajarilgan hamda tasdiqlangan ishlarning qiymatidan kelib chiqqan va buyurtmachi materiallarining qiymatini soliq bazasiga kiritmagan holda aniqlanadi.

Jismoniy shaxslarga mehnat haqi hisobiga yoki dividendlar to‘lovlari hisobiga tovarlar berilganda (xizmatlar ko‘rsatilganda), shuningdek Soliq kodeksining 239-moddasi to‘rtinchi qismi 3-bandida belgilangan hollarda soliq bazasi tovarlarning (xizmatlarning) ushbu moddaning birinchi qismiga muvofiq aniqlanadigan qiymatidan kelib chiqqan va soliqni hisobga olgan holda aniqlanadi.

Erkin bojxona hududining bojxona rejimiga soliq to‘lamasdan joylashtirilgan tovar yo‘qotilganda soliq bazasi Soliq kodeksining 254-moddasi birinchi qismiga muvofiq aniqlanadi.

Tovarlarni (xizmatlarni) olishga bo‘lgan huquqni beruvchi vaucherni realizatsiya qilish chog‘ida vaucherning soliq hisobga olingan holdagi qiymati soliq bazasi bo‘ladi.

Olib sotish uchun jismoniy shaxslardan olingan avtomobillar va uy-joy ko‘chmas mulk obyektlari realizatsiya qilingan taqdirda, soliq bazasi soliq summasini o‘z ichiga oladigan, realizatsiya qilish narxi va sotib olish qiymati o‘rtasidagi ijobiy farq sifatida aniqlanadi.

Foyda solig‘ini hisoblab chiqarishda Soliq kodeksining 317-moddasiga muvofiq xarajatlari chegirilmaydigan soliq to‘lovchining o‘z ehtiyojlari uchun o‘zi ishlab chiqargan tovarlardan foydalanilganda (o‘z kuchi bilan xizmatlar ko‘rsatilganda), soliq bazasi ushbu tovarlarning (xizmatlarning) bunday soliq to‘lovchi tomonidan o‘tgan 90 kun davomida realizatsiya qilingan aynan shunday (ular mavjud bo‘lmaganda shunga o‘xshash) tovarlarning (xizmatlarning) o‘rtacha o‘lchangan narxidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqarilgan qiymati sifatida, ko‘rsatilgan davrda bunday realizatsiya mavjud bo‘lmaganda esa aksizlar hisobga olingan (aksizosti tovarlar uchun) va soliq qo‘shilmagan bozor narxlaridan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Ushbu bo‘limga muvofiq realizatsiya qilishga doir aylanmalari soliq solinmaydigan aylanmalar bo‘lgan chiptalar, abonementlar, yo‘llanmalar (joysiz davolanish uchun berilgan hujjatlar) va xizmatlarni olish huquqini beruvchi boshqa hujjatlar realizatsiya qilingan taqdirda, soliq bazasi soliq summasini o‘z ichiga oladigan, realizatsiya qilish narxi va ularni sotib olish narxi o‘rtasidagi ijobiy farq sifatida aniqlanadi.

Soliq bazasini aniqlashning boshqa shartlar va holatlarni hisobga oladigan o‘ziga xos xususiyatlari Soliq kodeksining 249 – 256-moddalarida belgilanadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 249-moddasiga muvofiq, mol-mulk moliyaviy ijaraga (lizingga) berilgan taqdirda,

ijaraga beruvchining (lizingga beruvchining) soliq bazasi barcha davriy ijara (lizing) to‘lovlari summasi (shu jumladan, qaytarib sotib olish summasi, agar shartnomada shunday summa nazarda tutilgan bo‘lsa) sifatida, ijaraga beruvchining (lizingga beruvchining) foiz hisobidagi daromadi chegirib tashlangan va soliq hisobga olinmagan holda aniqlanadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 250-moddasiga muvofiq, komitentning (ishonch bildiruvchining) topshirig‘iga ko‘ra komitentga (ishonch bildiruvchiga) tegishli bo‘lgan tovarlar realizatsiya qilingan taqdirda, vositachilik (topshiriq) shartnomasining shartlariga muvofiq bo‘lgan shartlar asosida vositachi (ishonchli vakil) tomonidan uchinchi shaxs bilan tuzilgan bitim bo‘yicha komitent (ishonch bildiruvchi) bunday uchinchi shaxsga xizmatlar ko‘rsatganda soliq bazasi quyidagicha aniqlanadi:

1) vositachining (ishonchli vakilning) soliq bazasi – uning soliqni o‘z ichiga oladigan vositachilik haqi miqdorida;

2) komitentning (ishonch bildiruvchining) soliq bazasi – komitentning (ishonch bildiruvchining) topshirig‘iga ko‘ra vositachi (ishonchli vakil) tomonidan realizatsiya qilingan tovarlarning qiymati, shuningdek soliqni kiritmagan holda vositachi (ishonchli vakil) tomonidan uchinchi shaxs bilan tuzilgan bitim bo‘yicha komitent (ishonch bildiruvchi) bunday uchinchi shaxsga ko‘rsatgan xizmatlarning qiymati miqdorida.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 251-moddasiga muvofiq, korxona mol-mulk majmuasi sifatida realizatsiya qilinganda, soliq bazasi ushbu moddada belgilangan tartibda, uni realizatsiya

qilishning soliqni o‘z ichiga oladigan narxi miqdorida, ushbu korxona mol-mulkining har bir soliq obyekti bo‘yicha alohida aniqlanadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 252-moddasiga muvofiq, yo‘lovchilarni, bagajni, yuklarni yoki pochtani temir yo‘l, avtomobil, havo yoki daryo transportida tashishlar amalga oshirilganda soliq bazasi soliqni qo‘shmagan holdagi tashish qiymati sifatida aniqlanadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 253-moddasiga muvofiq, muddatli bitim deganda shartnomada belgilangan muddat tugagach bevosita ushbu shartnomada ko‘rsatilgan narx bo‘yicha tovarlar yetkazib berilishini (xizmatlar ko‘rsatilishini) taqozo etadigan bitim tushuniladi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 254-moddasiga muvofiq, tovarlarni O‘zbekiston Respublikasi hududiga olib kirishda soliq bazasi quyidagilarni qo‘shgan holda hisoblab chiqarilgan ushbu tovarlarning qiymati sifatida aniqlanadi:

1) tovarlarning bojxona to‘g‘risidagi qonunchilikka muvofiq aniqlanadigan bojxona qiymatini;

2) tovarlar O‘zbekiston Respublikasiga olib kirilayotganda to‘lanishi lozim bo‘lgan aksiz solig‘i va bojxona bojini.

O‘zbekiston Respublikasining bojxona hududidan tashqarida qayta ishlash bojxona tartib-taomiliga muvofiq O‘zbekiston Respublikasi hududidan ilgari olib chiqilgan tovarlarning qayta ishlash mahsulotlari ushbu hududga olib kirilayotganda soliq bazasi bunday qayta ishlashning qiymati sifatida aniqlanadi.

Soliq bazasi O‘zbekiston Respublikasi hududiga olib kiriladigan bir nomdagi, turdagi va markadagi tovarlarning har bir guruhi bo‘yicha alohida aniqlanadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 255-moddasiga muvofiq, O‘zbekiston Respublikasining hududi realizatsiya qilish joyi bo‘lgan tovarlar (xizmatlar) soliq to‘lovchilar sifatida soliq organlarida hisobda turmagan chet ellik shaxslar tomonidan realizatsiya qilingan taqdirda, soliq bazasi soliq agentlari tomonidan ushbu tovarlarni (xizmatlarni) aksizlar (aksiz to‘lanadigan tovarlar uchun) va soliq hisobga olingan holda realizatsiya qilishdan olingan daromadning summasi sifatida aniqlanadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 256-moddasiga muvofiq, O‘zbekiston Respublikasi hududida davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari tomonidan davlat mol-mulki ijaraga berilganda, davlat mulkini ijaraga berish bo‘yicha vakolatli organ soliq agenti deb e’tirof etiladi. Bunday hollarda soliq bazasi bunday mol-mulkning soliq hisobga olingan holdagi ijara shartnomasida belgilangan ijara to‘lovi miqdorida soliq agenti tomonidan aniqlanadi.

Soliq bazasiga tuzatish kiritish

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 257-moddasiga muvofiq, soliq to‘lovchida soliq bazasiga tuzatish kiritish quyidagi hollarda amalga oshiriladi:

1) tovarlar to‘liq yoki qisman qaytarilganda;

2) ko‘rsatilgan xizmatlardan voz kechilganda;

3) bitim shartlari o‘zgarganda, shu jumladan jo‘natilgan tovarlarning, ko‘rsatilgan xizmatlarning narxi va (yoki) soni (hajmi) o‘zgarganda;

4) tovarlarni (xizmatlarni) sotuvchi tomonidan chegirmalar berilganda. Ushbu bandda nazarda tutilgan tuzatish kiritish, agar siylovlar berish shartlari shartnoma shartlarida yoki soliq to‘lovchining narx (tarif) siyosatida nazarda tutilgan bo‘lsa, ilgari amalga oshirilgan tovarlarni (xizmatlarni) yetkazib berish bo‘yicha soliq bazasini kamaytiradi. Bunday shartlar tovarlar yetkazib berish (xizmatlar ko‘rsatish) shartnomasining muayyan shartlarini xaridor tomonidan bajarishni, shu jumladan tovarlarning (xizmatlarning) muayyan hajmini olishni va muddatidan oldin haq to‘lashni nazarda tutishi mumkin.

Soliq bazasiga uni kamaytirish yoki ko‘paytirish tarafga tuzatish kiritish bir yillik muddat doirasida, kafolat muddati belgilangan tovarlar (xizmatlar) bo‘yicha esa kafolat muddati doirasida amalga oshiriladi.

Soliq to‘lovchida soliq bazasiga tuzatish kiritish tovarlarga (xizmatlarga) haq to‘lash bo‘yicha majburiyat Soliq kodeksining 313-moddasiga muvofiq umid qilib bo‘lmaydigan qarzdorlik deb e’tirof etilganda va uni hisobdan chiqarish lozim bo‘lgan hollarda ham amalga oshiriladi. Bunday holda tuzatish kiritish tartibi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadi.

Soliq bazasiga tuzatish kiritish (salbiy yoki ijobiy) qo‘shimcha hisobvaraq-faktura yoki 257-moddaning birinchi qismida ko‘rsatilgan holatlar yuzaga kelganligini tasdiqlovchi boshqa hujjatlar asosida va ushbu moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan hollar ro‘y bergan soliq davrida amalga oshiriladi.

Soliq bazasi xatolarni tuzatish natijasida o‘zgartirilgan taqdirda, shuningdek ilgari yozib berilgan hisobvaraq-fakturaga o‘zgartish va (yoki) qo‘shimchalar kiritish zarur bo‘lganda ushbu moddaning qoidalari qo‘llanilmaydi. Bunday holda ilgari yozib berilgan hisobvaraq-faktura bekor qilinadi va uning o‘rniga qonunchilikda belgilangan tartibda tuzatilgan hisobvaraq-faktura rasmiylashtiriladi.

Tovarlarni (xizmatlarni) yetkazib beruvchi tomonidan soliq bazasiga tuzatish kiritish amalga oshirilayotganda, xaridor yetkazib beruvchi tomonidan rasmiylashtirilgan qo‘shimcha hisobvaraq-faktura asosida ilgari o‘zi hisobga olish uchun qabul qilgan soliq summasiga tegishli tarzda tuzatish kiritadi (ko‘paytiradi yoki kamaytiradi).

5.4. Qo’shilgan qiymat solig’i bo’yicha soliq stavkalari. Soliq davri.

Soliq qonunchiligiga muvofiq 1992 yilda dastlab QQS stavkasi 30 % miqdorida belgilangan. Keyinchalik kiritilgan qo’shimchalar va o’zgarishlarga muvofiq 25% qilib belgilandi.

1993 yilning 1 sentyabridan boshlab 1994 yilning iyunigacha korxonalar ixtiyorida QQS stavkasining 6% miqdori qoladigan bo’ldi, QQSning qolgan 19% stavkasi byudjetga o’tkazila boshladi.

Korxonalar 1994 yil 1 iyundan boshlab QQSni 20% miqdorida to’lay boshladilar va korxonalar ixtiyorida qoladigan QQSining 6%i bekor qilindi.

O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qaroriga binoan QQS stavkasi 1996 yilning 1 yanvaridan boshlab 17% qilib belgilandi. 1997 yilning 1 yanvariga kelib ayrim aholining birinchi navbatdagi

iste’mol tovarlari bo’yicha ushbu soliq miqdori 10%, boshqa tovar va xizmatlar uchun 18% darajasida o’rnatildi.

1998 yilning 1 yanvaridan eng zarur oziq-ovqat mahsulotlari uchun 10%, boshqa tovar va xizmatlar uchun 20% darajada o’rnatildi. 2002 yilning 1 yanvaridan esa eng zarur oziq-ovqat mahsulotlari uchun 15% o’rnatildi.

O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004 yil 26-dekabrdagi 610-sonli qaroriga asosan 2005 yil 1 yanvardan boshlab yuridik shaxslardan olinadigan daromad (foyda) solig’ining stavkasi 18%dan 15 % ga tushirildi va byudjet daromadlarini balansini ta’minlash uchun eng zarur oziq-ovqat mahsulotlari uchun QQS 2002 yildagi 15 foizlik stavkasini 2005 yil uchun 20 % qilib belgilandi.

2000 yildan 2019 yil 1 oktyabrgacha respublikamizda 20 foizli va “0” foizli stavka qo’llanilib kelinmoqda. 2019 yil 1 oktyabrdan 15 foiz qilib belgilandi. 2023 yil 1 yanvardan esa O‘zbekiston Respublikasining 2022-yil 30-dekabrdagi O‘RQ-812-sonli Qonuniga asosan soliq stavkasi 12 foizga tushirildi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 258-moddasiga muvofiq, soliq stavkasi 12 foiz miqdorida belgilanadi.

Shuningdek Soliq kodeksining 36-bobida (Nol darajali stavka bo‘yicha soliq solinadigan aylanma) nazarda tutilgan hollarda soliq stavkasi 0 foiz miqdorida belgilanadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 259-moddasiga muvofiq, Soliq kodeksining 39-bobida boshqacha qoida belgilanmagan bo‘lsa, **bir oy soliq davridir.**

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 260-moddasiga muvofiq, nol darajali stavka bo‘yicha soliq solinadigan aylanmani aniqlash maqsadida, eksport operatsiyalariga va ularga tenglashtirilgan operatsiyalarga soliq solish keltirilgan.

Nol darajali stavka bo‘yicha soliq solish quyidagilar realizatsiya qilinganda amalga oshiriladi:

1) O‘zbekiston Respublikasi hududidan eksport bojxona tartib-taomiliga olib chiqilgan tovarlar;

2) ilgari O‘zbekiston Respublikasi bojxona hududida qayta ishlash bojxona tartib-taomiliga joylashtirilgan, O‘zbekiston Respublikasi hududidan olib chiqilgan tovarlar va (yoki) O‘zbekiston Respublikasi hududidan bojxona hududida qayta ishlash bojxona tartib-taomiliga joylashtirilgan tovarlarni qayta ishlash natijasida olingan (hosil bo‘lgan) tovarlar (qayta ishlash mahsulotlari, chiqindilar va (yoki) qoldiqlar);

3) O‘zbekiston Respublikasi hududidan olib chiqilgan g‘amlab qo‘yilgan narsalar. Ushbu modda maqsadida havo kemalaridan risoladagidek foydalanilishini ta’minlash uchun zarur bo‘lgan yoqilg‘i va yonilg‘i-moylash materiallari g‘amlab qo‘yilgan narsalar deb e’tirof etiladi;

4) chet eldan keltirilgan tovarlarni tashish chog‘ida bojxona tranziti bojxona tartib-taomiliga joylashtirilgan tovarlarni bevosita O‘zbekiston Respublikasi hududiga yetib kelish joyidagi bojxona organidan O‘zbekiston Respublikasi hududidan chiqib ketish joyidagi bojxona organigacha tashish yoxud transportda tashish bilan bevosita bog‘liq bo‘lgan xizmatlar;

5) xalqaro tashishlar bilan bevosita bog‘liq bo‘lgan xizmatlar.

Nol darajali stavkani ayrim hollarda qo‘llashning o‘ziga xos xususiyatlari Soliq kodeksining 264-moddasida belgilangan.

Nol darajali stavkani qo‘llash huquqini tasdiqlovchi hujjatlar soliq hisoboti bilan birga taqdim etiladi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 261-moddasiga muvofiq, tovarlar eksport qilinganligini tasdiqlovchi hujjatlar quyidagilardan iborat:

1) kontrakt (kontraktning belgilangan tartibda tasdiqlangan ko‘chirma nusxasi);

2) tovarlarni chiqarishni amalga oshiruvchi bojxona organining tovarlarni O‘zbekiston Respublikasi bojxona hududidan olib chiqish uchun belgisi qo‘yilgan bojxona yuk deklaratsiyasi;

3) O‘zbekiston Respublikasining bojxona hududidan o‘tkazish punktida joylashgan bojxona organining tovarlar belgilangan mamlakatga jo‘natilganligini tasdiqlovchi belgisi qo‘yilgan, tovarga ilova qilinadigan hujjatlar.

Tovarlar eksportga vositachi (ishonchli vakil) orqali vositachilik (topshiriq) shartnomasi bo‘yicha realizatsiya qilinganda eksportni tasdiqlash uchun komitent (ishonch bildiruvchi) tomonidan qo‘shimcha tarzda soliq to‘lovchining vositachi yoki ishonchli vakil bilan tuzilgan vositachilik shartnomasi yoki topshiriq shartnomasi (shartnomaning ko‘chirma nusxasi) taqdim etiladi.

Tovarlar eksport qilinganligini tasdiqlash uchun amalga oshirilayotgan faoliyatning turiga qarab boshqa hujjatlar taqdim etilishi mumkin. Soliq to‘lovchining amalga oshiriladigan faoliyat turiga qarab nol soliq stavkasini qo‘llash huquqini tasdiqlash uchun zarur bo‘lgan

hujjatlar ro‘yxati hamda ularni taqdim etish tartibi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 262-moddasiga muvofiq, O‘zbekiston Respublikasining bojxona hududida tovarlarni qayta ishlash bo‘yicha xizmatlarga soliq solish tartibi keltirilgan.

Bojxona to‘g‘risidagi qonunchilikka muvofiq O‘zbekiston Respublikasining bojxona hududida qayta ishlash bojxona rejimiga joylashtirilgan tovarlarni qayta ishlash bo‘yicha xizmatlarga qayta ishlash mahsulotlarini O‘zbekiston Respublikasining bojxona hududidan tashqariga olib chiqish sharti bilan nol stavka bo‘yicha soliq solinadi.

O‘zbekiston Respublikasining bojxona hududida qayta ishlash bojxona rejimiga joylashtirilgan tovarlarni qayta ishlash bo‘yicha xizmatlarga qayta ishlash mahsulotlarini keyinchalik bojxona to‘g‘risidagi qonunchilikka muvofiq erkin muomalaga chiqarish rejimiga joylashtirgan holda Soliq kodeksining 258-moddasi birinchi qismida belgilangan soliq stavkasi bo‘yicha soliq solinishi lozim.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 263-moddasiga muvofiq, xalqaro tashishlar bilan bog‘liq xizmatlarga soliq solish tartibi keltirilgan.

Nol stavka bo‘yicha soliq solish quyidagilarni realizatsiya qilish chog‘ida amalga oshiriladi:

1) tovarlarni xalqaro tashish bo‘yicha xizmatlarni. Tovarlarni xalqaro tashish deganda tovarlarning jo‘natish punkti yoki belgilangan punkti O‘zbekiston Respublikasi hududidan tashqarida joylashgan taqdirda tovarlarni havo kemalari, temir yo‘l transporti va (yoki) avtotransport vositalari orqali tashish tushuniladi;

2) chet eldan keltirilgan tovarlarni tashish chog‘ida bojxona tranziti bojxona tartib-taomiliga joylashtirilgan tovarlarni O‘zbekiston Respublikasi hududiga yetib kelish joyidagi bojxona organidan to O‘zbekiston Respublikasi hududidan chiqib ketish joyidagi bojxona organigacha tashish yoki transportda tashish bilan bevosita bog‘liq bo‘lgan xizmatlarni;

3) tashishlar yagona xalqaro tashish hujjatlari asosida rasmiylashtirilgan taqdirda, basharti yo‘lovchilarni, pochtani va bagajni jo‘natish punkti yoki belgilangan punkti O‘zbekiston Respublikasi hududidan tashqarida joylashgan bo‘lsa, yo‘lovchilarni, pochtani va bagajni tashish bo‘yicha xizmatlarni;

4) O‘zbekiston Respublikasi hududidan tashqariga eksport qilinadigan tovarlarni tashish yoki transportda tashish, shuningdek O‘zbekiston Respublikasi hududidagi qayta ishlash mahsulotlarini O‘zbekiston Respublikasi hududidan olib chiqish bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasining yuridik shaxslari bo‘lgan tashuvchilar tomonidan ko‘rsatiladigan xizmatlarni. Ushbu bandning qoidalari, basharti tashish hujjatlarida bojxona organlarining belgilari qo‘yilgan bo‘lsa, qo‘llaniladi;

5) havo kemalariga bevosita O‘zbekiston Respublikasi aeroportlarida va O‘zbekiston Respublikasining havo hududida ko‘rsatiladigan xizmatlarni, shu jumladan aeronavigatsiya xizmatini.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 264-moddasida ayrim hollarda nol darajali stavkaning qo‘llanilishi keltirilgan.

Tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilish aylanmasi to‘langan soliqni qoplash (qaytarish) yo‘li bilan nol darajali stavkasi bo‘yicha tortiladi, agar ushbu tovarlar (xizmatlar) quyidagicha olinsa:

1) chet el diplomatik vakolatxonalarining va ularga tenglashtirilgan vakolatxonalarning rasmiy foydalanishi uchun, shuningdek ushbu vakolatxonalar diplomatik va ma’muriy-texnik xodimlarining (shu jumladan ular bilan birga yashaydigan oila a’zolarining) shaxsiy foydalanishi uchun;

2) Mahsulot taqsimotiga oid bitim doirasida tovarlarni (xizmatlarni) sotib olayotgan soliq to‘lovchilar tomonidan, agar bitimda nol darajali stavka qo‘llanilishi nazarda tutilgan bo‘lsa.

Agar tegishli chet davlatning qonunchiligida O‘zbekiston Respublikasining diplomatik vakolatxonalariga va ularga tenglashtirilgan vakolatxonalarga, ushbu vakolatxonalarning diplomatik hamda ma’muriy-texnik xodimlariga (shu jumladan ular bilan birga yashaydigan oila a’zolariga) nisbatan xuddi shunday tartib belgilangan bo‘lsa yoxud bunday norma O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasida nazarda tutilgan bo‘lsa, nol darajali stavkani qo‘llash 264-moddaning birinchi qismi 1-bandiga muvofiq amalga oshiriladi.

O‘zbekiston Respublikasining 2023-yil 28-dekabrdagi O‘RQ-891-sonli Qonuniga asosan, ***2024-yil 1-apreldan*** *“Suv ta’minoti, kanalizatsiya, sanitariya jihatdan tozalash, issiqlik ta’minoti bo‘yicha aholiga ko‘rsatiladigan xizmatlarni realizatsiya qilishga doir aylanmaga, shu jumladan bunday xizmatlarni uy-joy mulkdorlari shirkatlari tomonidan aholi nomidan, shuningdek idoraviy uy-joy fondi uylarida yashayotgan aholi uchun O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa*

vazirligining va O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasining bo‘linmalari tomonidan olishga” ***nol darajali stavka bekor qilindi***.

Nol darajali stavka qimmatbaho metallarni ishlab chiqaruvchilar tomonidan qimmatbaho metallarni olish bo‘yicha vakolatli organga realizatsiya qilinadigan bunday metallarga nisbatan qo‘llaniladi.

5.5. Soliqni hisoblab chiqarish va to‘lash tartibi. Soliq hisobotini taqdim etish tartibi.

Soliq kodeksining 37-bobi (265 – 274-moddalari)da soliqni hisoblab chiqarish va to‘lash tartibi, shuningdek soliq hisobotini taqdim etish tartiblari keltirilgan.

Soliq kodeksning 247 – 257-moddalariga muvofiq soliq bazasini aniqlashda soliq summasi soliq bazasining soliq stavkasiga muvofiq bo‘lgan foizli ulushi sifatida hisoblab chiqariladi.

Soliq summasi tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishga doir operatsiyalarning soliq bazasidan, tegishli soliq davriga taalluqli bo‘lgan aylanmalarni amalga oshirish sanasidan kelib chiqqan holda, tegishli soliq davrida soliq bazasini ko‘paytiradigan yoki kamaytiradigan barcha o‘zgartishlar hisobga olingan holda har bir soliq davrining yakunlariga ko‘ra hisoblab chiqariladi.

Tovarlarni O‘zbekiston Respublikasi hududiga olib kirishda soliqning umumiy summasi Soliq kodeksining 254-moddasiga muvofiq hisoblab chiqarilgan soliq bazasining soliq stavkasiga mos keladigan foizli ulushi sifatida hisoblab chiqariladi.

Agar Soliq kodeksining 254-moddasi to’rtinchi qismida belgilangan talablarga muvofiq soliq bazasi O‘zbekiston Respublikasi hududiga olib kiriladigan tovarlarning har bir guruhi bo‘yicha alohida aniqlansa, soliq

summasi mazkur soliq bazalarining har biri bo‘yicha alohida hisoblab chiqariladi. Bunda soliqning umumiy summasi bunday soliq bazalarining har biri bo‘yicha alohida hisoblab chiqarilgan soliq summalarini qo‘shish orqali hisoblab chiqariladi.

To‘langan soliq summalarini hisobga olish

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 266-moddasiga muvofiq, to‘langan soliq summalarini hisobga olish tartiblari aniqlanadi.

Budjetga to‘lanishi lozim bo‘lgan soliq summasini aniqlashda, agar Soliq kodeksining 267-moddasida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, soliq to‘lovchi haqiqatda olingan tovarlar (xizmatlar) bo‘yicha to‘langan (to‘lanishi lozim bo‘lgan) soliq summasini hisobga olish orqali Soliq kodeksining 265-moddasiga muvofiq hisoblab chiqarilgan soliqning umumiy summasini kamaytirishga, quyidagi shartlarni bir vaqtda bajargan taqdirda, haqli bo‘ladi:

1) soliq to‘lovchining tovarlarni ishlab chiqarish va (yoki) realizatsiya qilish (xizmat ko‘rsatish) bilan bog‘liq faoliyatini amalga oshirish chog‘ida tovarlardan (xizmatlardan), foydalanilganda realizatsiya qilish bo‘yicha aylanmasiga soliq solinishi, shu jumladan nol stavka bo‘yicha soliq solinishi lozim bo‘lganda;

2) olingan tovarlarga (xizmatlarga) soliq to‘lovchi tomonidan hisobvaraq-faktura yoki yetkazib beruvchi tomonidan taqdim etilgan soliq summasi alohida ajratib ko‘rsatilgan boshqa hujjat olinganda hamda tovarlarni (xizmatlarni) yetkazib beruvchi soliq to‘lovchi sifatida ro‘yxatdan o‘tkazilganda;

3) tovarlar olib kirilgan (import qilingan) taqdirda soliq budjetga to‘langanda;

4) Soliq kodeksining 255 va 256-moddalarida nazarda tutilgan hollarda soliq budjetga to‘langanda;

5) nol darajali stavka bo‘yicha soliq solinadigan tovarlar eksportida chet ellik sotib oluvchi (to‘lovchi) tomonidan eksport qilinayotgan tovarlar uchun haq to‘langanligini tasdiqlovchi bank hujjatidan ko‘chirma mavjud bo‘lsa, bundan 266-moddaning uchinchi qismida nazarda tutilgan hollar mustasno.

Nol darajali stavka bo‘yicha soliq solinadigan tovarlarni eksportga realizatsiya qilish aylanmasi maqsadida foydalaniladigan, haqiqatda olingan tovarlar (ishlar, xizmatlar) bo‘yicha to‘lanishi lozim bo‘lgan (to‘langan) soliq tovarlar eksportidan soliq to‘lovchining O‘zbekiston Respublikasidagi bank hisobvarag‘iga kelib tushgan valyuta tushumining ulushida hisobga olinadi, bundan 266-moddaning uchunchi qismida nazarda tutilgan hollar mustasno.

Agar soliq to‘lovchi oxirgi bir yil davomida valyuta tushumlarini o‘z vaqtida ta’minlab kelayotgan va eksport shartnomalari bo‘yicha muddati o‘tgan debitor qarzdorligi bo‘lmagan intizomli soliq to‘lovchilar toifasiga kiritilgan bo‘lsa, eksport qilinadigan tovarlar uchun ishlatilgan, haqiqatda olingan tovarlar (xizmatlar) bo‘yicha to‘lanishi lozim bo‘lgan (to‘langan) soliq summasi soliq to‘lovchining O‘zbekiston Respublikasi banklaridagi hisobvaraqlariga chet el valyutasi tushumi kelib tushishidan qat’i nazar hisobga olinadi. Tovarlar “eksport” bojxona rejimi ostida chiqarilgan kundan e’tiboran bir yuz sakson kalendar kuni ichida valyuta tushumi yoki uning bir qismi soliq to‘lovchining O‘zbekiston Respublikasi banklaridagi hisobvaraqlariga

kelib tushmagan taqdirda, hisobga olingan soliq summasi yoki uning tegishli qismi belgilangan tartibda hisobdan chiqariladi.

Nol darajali stavka bo‘yicha tortiladigan tovarlar eksporti vositachilik, topshiriq shartnomasi bo‘yicha vositachi, ishonchli vakil orqali amalga oshirilgan taqdirda, soliq vositachining, ishonchli vakilning yoki soliq to‘lovchining hisobvarag‘iga kelib tushgan valyuta tushumining summasi ulushida hisobga olinadi.

O‘zbekiston Respublikasi hududi realizatsiya qilish joyi deb e’tirof etilmaydigan xizmatlarni ko‘rsatuvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar va O‘zbekiston Respublikasining yuridik shaxslari ushbu bobda belgilangan tartibda haqiqatda olingan tovarlar bo‘yicha to‘langan (to‘lanishi lozim bo‘lgan) soliq summasini hisobga olish huquqiga ega. Bunda ushbu bobni qo‘llash maqsadida bunday xizmatlarni realizatsiya qilish bo‘yicha aylanmadan olinadigan soliq solinadigan aylanmaga tenglashtiriladi.

Soliq to‘lovchi tomonidan asosiy vositalar (shu jumladan o‘rnatiladigan asbob-uskunalar), nomoddiy aktivlar va ko‘chmas mulk obyektlari, shu jumladan qurilishi tugallanmagan obyektlar sotib olinganda, shuningdek kelgusida o‘z asosiy vositalari sifatida foydalanish uchun mo‘ljallangan aktivlarni yaratish uchun tovarlar (xizmatlar) sotib olinganda sotuvchi tomonidan soliq to‘lovchiga taqdim etilgan soliq summasini hisobga olish to‘liq hajmda amalga oshiriladi. Soliq to‘lovchi O‘zbekiston Respublikasi hududiga bunday tovarlarni olib kirish chog‘ida ushbu soliq to‘lovchi tomonidan to‘langan soliq summasini hisobga olish xuddi shunday tartibda amalga oshiriladi.

Mol-mulk ustav fondiga (ustav kapitaliga) hissa sifatida olingan taqdirda, oluvchi mol-mulkni ustav fondiga (ustav kapitaliga) berish chog‘ida ishtirokchi tomonidan to‘langan soliq summasini hisobga olish huquqiga ega. Ustav fondiga (ustav kapitaliga) hissa sifatida olingan asosiy vositalar, nomoddiy aktivlar va ko‘chmas mol-mulk obyektlari, shu jumladan qurilishi tugallanmagan obyektlar bo‘yicha ishtirokchi ularni berish chog‘ida to‘lagan soliq ushbu moddaning oltinchi qismida nazarda tutilgan tartibda berilgan aktivlarni oluvchi soliq to‘lovchida hisobga olinadi.

Agar ushbu Kodeksning 470[1]-moddasida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, soliq to‘lovchi bo‘lmagan shaxs soliq to‘lovchi sifatida Soliq kodeksining 237-moddasiga muvofiq maxsus ro‘yxatga olish hisobiga qo‘yilganda, shuningdek soliq to‘lashdan ozod etish bekor qilingan taqdirda soliq to‘lovchi maxsus ro‘yxatga olish hisobiga qo‘yish (ozod qilishni bekor qilish) sanasida o‘z balansida mavjud bo‘lgan tovar-moddiy zaxiralar qoldiqlarining va uzoq muddatli aktivlarning balans qiymatida hisobga olingan soliq summasini ushbu moddaning birinchi qismida belgilangan shartlarga rioya etilgan taqdirda, hisobga olish huquqiga ega.

Soliq kodeksining 266-moddasi beshinchi qismiga muvofiq hisobga olinadigan soliq summasi:

tovar-moddiy zaxiralarning qoldiqlari bo‘yicha — shaxs ro‘yxatdan o‘tkazish hisobiga qo‘yilgan sanadan oldingi so‘nggi o‘n ikki oy ichida olingan, soliq to‘lovchida uni ro‘yxatdan o‘tkazish hisobiga qo‘yish (ozod etishni bekor qilish) sanasida mavjud bo‘lgan tovar-moddiy

zaxiralar qoldig‘iga to‘g‘ri keladigan tovarlarning (xizmatlarning) haqiqiy qiymati bo‘yicha;

uzoq muddatli aktivlar bo‘yicha — mazkur obyektlarning shaxs soliq bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazish hisobiga qo‘yilgan (ozod etish bekor qilingan) sanadagi qayta baholanishi hisobga olinmagan, soliqning tegishli summasini o‘z ichiga olgan balans (qoldiq) qiymatidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Agar soliq to‘lovchi sifatida hisobda turmaydigan chet el shaxs komitent (ishonch bildiruvchi) bo‘lsa, tovar tegishli vositachilik (topshiriq) shartnomasiga muvofiq shartlar asosida vositachi (ishonchli vakil) tomonidan realizatsiya qilingan taqdirda, ushbu tovar O‘zbekiston Respublikasi hududiga olib kirilganda to‘langan soliq summasi tegishli soliq davrida vositachi (ishonchli vakil) tomonidan realizatsiya qilingan tovarlar ulushiga to‘g‘ri keladigan ulushda vositachi (ishonchli vakil) tomonidan hisobga olish uchun qabul qilinadi.

O‘zbekiston Respublikasining yuridik shaxsi yoki yakka tartibdagi tadbirkor bo‘lgan komitentning (ishonch bildiruvchining) topshirig‘iga ko‘ra olingan tovar O‘zbekiston Respublikasi hududiga vositachi (ishonchli vakil) tomonidan olib kirilgan taqdirda, import qilingan tovarning bojxona rasmiylashtiruvi chog‘ida vositachi (ishonchli vakil) tomonidan to‘langan soliq komitentda (ishonch bildiruvchida) hisobga olinishi lozim.

Transport ekspeditsiyasi shartnomasi bo‘yicha majburiyatlarni bajarish chog‘ida ekspeditor tomonidan tashuvchidan va (yoki) boshqa yetkazib beruvchilardan olingan xizmatlarga doir soliq summasi bunday

shartnoma bo‘yicha ekspeditorning mijozi bo‘lgan tarafda hisobga olinadi.

Sotuvchilar tomonidan O‘zbekiston Respublikasining soliq to‘lovchisi bo‘lmagan chet ellik shaxsga ushbu chet ellik shaxs tomonidan O‘zbekiston Respublikasida tovarlarni (xizmatlarni) olish chog‘ida taqdim etilgan yoki ushbu chet ellik shaxslar tovarlarni ishlab chiqarish va (yoki) realizatsiya qilish maqsadlari uchun O‘zbekiston Respublikasi hududiga olib kirishi chog‘ida ular tomonidan to‘langan soliq summalari hisobga olinishi lozim. Soliqning mazkur summalari Soliq kodeksining 255-moddasiga muvofiq soliq agenti tomonidan ushbu chet ellik shaxsning daromadlaridan ushlab qolingan soliq budjetga to‘langanidan keyin, ushbu shaxs olgan (olib kirgan) tovarlardan (xizmatlardan) faqat soliq agenti qiymatidan soliqni ushlab qolgan tovarlarni ishlab chiqarish va (yoki) realizatsiya qilish maqsadida foydalanilgan qismi bo‘yichagina hisobga olinishi yoki ushbu chet ellik shaxsga qaytarilishi lozim. Bunda soliqning mazkur summalari, basharti chet ellik shaxs Soliq kodeksining 237-moddasiga muvofiq soliq to‘lovchi sifatida maxsus ro‘yxatdan o‘tkazish hisobiga qo‘yilgan bo‘lsa, hisobga olinishi yoki ushbu shaxsga qaytarilishi lozim.

Agar soliq to‘lovchi realizatsiya qilish bo‘yicha aylanmasiga soliq solinishi lozim bo‘lgan tovarlarni (xizmatlarni), shuningdek realizatsiya qilish bo‘yicha aylanmasi soliq solishdan ozod etiladigan tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilsa, hisobga olinishi lozim bo‘lgan soliq summasi Soliq kodeksining 268-moddasida belgilangan tartibda aniqlanadi.

Agar hisobga olish huquqi tovarlarni (xizmatlarni) olish bo‘yicha qalbaki yoki ko‘zbo‘yamachilik uchun tuzilgan bitim natijasida vujudga kelganligiga oid dalillar mavjud bo‘lsa, soliq organlari hisobga olishni bekor qilishni yoki unga tuzatishni amalga oshirishga haqli.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 266^1-moddasiga muvofiq soliq summalarini hisobga olishning ayrim o‘ziga xos xususiyatlari keltirilgan.

Guvohnomasining amal qilishi to‘xtatib turilgan yoki tugatilgan yoxud bekor qilingan soliq to‘lovchi tomonidan haqiqatda olingan tovarlar (xizmatlar) bo‘yicha to‘langan (to‘lanishi lozim bo‘lgan) soliq summasi hisobga olinmaydi. Mazkur hodisalar yuzaga kelganda, bunday soliq to‘lovchiga undan haqiqatda olingan tovarlar (xizmatlar) bo‘yicha to‘langan (to‘lanishi lozim bo‘lgan) soliq summasi uning xaridorlarida ham hisobga olinmaydi.

Guvohnomaning amal qilishi to‘xtatib turilganligi munosabati bilan hisobga olish uchun qabul qilinmagan, haqiqatda olingan tovarlar (xizmatlar) bo‘yicha to‘langan (to‘lanishi lozim bo‘lgan) soliq summasi guvohnomaning amal qilishi qayta tiklangan taqdirda, guvohnomaning amal qilishi to‘xtatib turilgan sanadan e’tiboran soliq to‘lovchida va uning xaridorlarida hisobga olinadi (tuzatiladi).

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 267-moddasiga muvofiq tovarlarni (xizmatlarni) olish (olib kirish) chog‘ida soliq to‘lovchi tomonidan to‘langan soliq summasi hisobga olinmaydigan holatlar keltirilgan.

Tovarlarni (xizmatlarni) olish (olib kirish) chog‘ida soliq to‘lovchi tomonidan to‘langan soliq summasi Soliq kodeksining 266-moddasiga muvofiq quyidagi hollarda hisobga olinmaydi:

1) realizatsiya qilish bo‘yicha aylanmalari ushbu bo‘limga muvofiq soliq solishdan ozod etilgan tovarlarni ishlab chiqarish va (yoki) realizatsiya qilish (xizmatlar ko‘rsatish) uchun mo‘ljallangan asosiy vositalar, ko‘chmas mulk obyektlari va nomoddiy aktivlar sotib olinganda (olib kirilganda);

2) tovarlar (xizmatlar) ushbu qismning 1-bandida ko‘rsatilgan asosiy vositalarni, ko‘chmas mulk obyektlarini qurish, modernizatsiyalash, rekonstruksiya qilish, texnik jihatdan qayta jihozlash va ta’mirlash uchun sotib olinganda;

3) realizatsiya qilish bo‘yicha aylanmalari soliqdan ozod etilgan tovarlar (xizmatlar) ishlab chiqarish va (yoki) realizatsiya qilish (xizmatlar ko‘rsatish) uchun sotib olinganda;

4) tovarlar (xizmatlar) soliq to‘lovchi bo‘lmagan yuridik shaxslar yoki yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan sotib olinganda;

5) vakillik xarajatlari;

6) tovarlar (xizmatlar) bepul olinganda, bundan oluvchi ular bo‘yicha soliq to‘lagan hollar mustasno;

7) soliq to‘lovchining shaxsiy ehtiyojlari uchun foydalanishga mo‘ljallangan, Soliq kodeksining 317-moddasiga muvofiq foyda solig‘ini hisoblab chiqarishda xarajatlar chegirib tashlanmaydigan tovarlar (xizmatlar) sotib olinganda.

Soliq to‘lovchi tovarlarni (xizmatlarni) sotib olish chog‘ida to‘lagan soliq summalari quyidagi tovarlarni (xizmatlarni) sotib olish yoki olib

kirish chog‘ida ham, agar bu tovarlarni (xizmatlarni) sotib olish amalga oshirilayotgan faoliyat turiga bog‘liq bo‘lmasa, hisobga olinmaydi:

1) yengil avtomobillarni, mototsikllarni, vertolyotlarni, motorli qayiqlarni, samolyotlarni, shuningdek motorli vositalarning boshqa turlarini va ular uchun yoqilg‘ini;

2) alkogol va tamaki mahsulotlarini.

Soliq kodeksining 268 — 270-moddalarida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, hisobga olinmaydigan soliq summasi sotib olingan tovarlarning (xizmatlarning) qiymatida hisobga olinadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 268-moddasiga muvofiq, soliq solishdan ozod etiladigan realizatsiya qilish bo‘yicha aylanma mavjud bo‘lganda soliq summasini hisobga olish uchun qabul qilish tartibi keltirilgan.

Agar soliq to‘lovchi soliq solinadigan va soliq solishdan ozod etiladigan aylanmalarni amalga oshirsa, soliq solinadigan aylanmaga to‘g‘ri keladigan soliq summasi hisobga olish uchun qabul qilinadi.

Hisobga o‘tkazilishi lozim bo‘lgan soliq summasi soliq to‘lovchining tanloviga ko‘ra alohida-alohida usulda va (yoki) mutanosib usulda aniqlanadi.

Alohida-alohida usul bo‘yicha soliq to‘lovchi soliq solinadigan va soliq solishdan ozod etilgan aylanmalar uchun foydalaniladigan, olingan tovarlarning (xizmatlarning) hamda ular bo‘yicha to‘langan soliq summalarining alohida-alohida hisobini yuritadi. Bunda alohida-alohida hisobni yuritish imkoni bo‘lmagan umumiy xarajatlar bo‘yicha xarajatlarni ajratish mutanosib usulda amalga oshiriladi.

Mutanosib usul bo‘yicha soliq to‘lovchi tomonidan hisobga olish uchun qabul qilinadigan soliq summasi soliq solinadigan aylanma summasining tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilish (soliqni hisobga olmasdan) bo‘yicha aylanmaning umumiy summasidagi joriy kalendar yil ichida o‘sib boruvchi yakun bilan aniqlanadigan solishtirma miqdoridan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Mutanosib usuldan foydalanish chog‘ida hisobga olish uchun qabul qilinmagan soliq, shuningdek Soliq kodeksining 269-moddasida nazarda tutilgan tartibda hisobga olinishi lozim bo‘lgan soliq summasiga tuzatish kiritilgan hollarda hisobga olishga qabul qilinmagan soliq soliq to‘lovchi tomonidan foyda solig‘ini hisoblab chiqarish chog‘ida chegirib tashlanadigan xarajatlar tarkibida hisobga olinadi.

Agar soliq solinadigan aylanmalarning ulushi joriy soliq davrida aylanma umumiy summasining 5 foizidan oshib ketmasa, soliq to‘lovchi haqiqatda olingan tovarlar (xizmatlar bo‘yicha), shu jumladan uzoq muddatli aktivlar bo‘yicha to‘langan (to‘lanishi lozim bo‘lgan) soliq summasini joriy soliq davrida olingan tovarlarning (xizmatlarning) qiymatiga to‘liq kiritishga haqli.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 269-moddasiga muvofiq, hisobga olish uchun qabul qilingan soliq summalariga tuzatish kiritish tartibi keltirilgan.

Ilgari tovarlarni (xizmatlarni) olish chog‘ida hisobga olish uchun qabul qilingan, olingan tovarlar (xizmatlar) bo‘yicha soliq summasiga quyidagi hollarda tuzatish kiritilishi lozim:

1) tovarlardan (xizmatlardan) kelgusida soliq solishdan ozod etilgan aylanma uchun foydalanilganda;

2) ular buzilganda yoxud qonunchilikka muvofiq vakolatli organ tomonidan, ular yo‘qligida esa soliq to‘lovchi tomonidan belgilangan tabiiy kamayish normalaridan ortiqcha yo‘qotilgan taqdirda. Ushbu bandning qoidasi favqulodda holatlar (tabiiy ofat, yong‘in, avariya, yo‘l-transport hodisasi va boshqa shu kabi holatlar) munosabati bilan tovarlarning buzilishiga yoxud yo‘qotilishiga nisbatan tatbiq etilmaydi;

3) yetkazib beruvchi tomonidan taqdim etilgan hisobvaraq-fakturalar qonunchilikda belgilangan tartibda haqiqiy emas deb e’tirof etilganda;

4) soliq to‘lovchi maqomini yo‘qotganda (yoki soliq to‘lashdan ozod qilinganda);

5) ushbu tovarlar soliq organlarida hisobga qo‘yilmagan shartnomalar asosida ijaraga olingan yoki bepul foydalanilayotgan ko‘chmas mulk obyektlarida saqlanganda.

Agar Soliq kodeksining 470[1]-moddasida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, sotib olingan tovarlar (xizmatlar) bo‘yicha Soliq kodeks 267-moddasi birinchi qismining 1 — 4-bandlariga muvofiq ilgari hisobga olish uchun qabul qilinmagan soliq summasi kelgusida ulardan soliq solinadigan aylanma uchun foydalanilgan hollarda tuzatiladi (hisobga olinadi).

Tuzatish kiritilishi lozim bo‘lgan soliq summasi bunday tuzatishlarni amalga oshirishdan oldingi oxirgi o‘n ikki oy ichida olingan tovarlarning (xizmatlarning) soliq summasi qayta tiklanishi lozim bo‘lgan tovar-moddiy zaxiralar qoldiqlariga to‘g‘ri keladigan qiymati asosida aniqlanadi.

Asosiy vositalarning obyektlari, ko‘chmas mulk obyektlari va nomoddiy aktivlar bo‘yicha tuzatish kiritilishi lozim bo‘lgan soliq summasi Soliq kodeksining 270-moddasida nazarda tutilgan tartibda qayta baholash hisobga olinmagan, ushbu obyektlarning balans qiymatiga to‘g‘ri keladigan, ilgari bu obyektlar bo‘yicha hisobga olingan (yoki ularning qiymatiga kiritilgan) soliq summasidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Ilgari bunday tovarlar (xizmatlar) bo‘yicha hisobga olish uchun qabul qilingan miqdordagi, asosiy vositalarga, ko‘chmas mulk obyektlariga va nomoddiy aktivlarga nisbatan esa ularning qayta baholash hisobga olinmagan holdagi qoldiq (balans) qiymatiga mutanosib miqdordagi soliq summalari tiklanishi lozim.

Tovarlarni (xizmatlarni) yetkazib beruvchi tomonidan Soliq kodeksining 257-moddasiga muvofiq soliq bazasiga tuzatishlar kiritish amalga oshirilganda, xaridor yetkazib beruvchi tomonidan rasmiylashtirilgan qo‘shimcha (yoki tuzatilgan) hisobvaraq-faktura asosida u tomonidan ilgari hisobga qabul qilingan soliq summasiga tegishli tartibda tuzatish kiritishi kerak.

Soliqqa tuzatish kiritish summasi ko‘rsatilgan obyektlarning balans qiymatini oshirishga (yoki kamaytirishga) taalluqli bo‘ladi yoxud foyda solig‘ini hisoblab chiqarishda hisobga olinadigan xarajatlar (yoki daromadlar) tarkibiga kiritiladi.

Tovar reeksport bojxona tartib-taomiliga joylashtirilganda va ushbu tovarning importi chog‘ida soliq to‘lovchi tomonidan to‘langan soliq summasi unga bojxona to‘g‘risidagi qonunchilikda nazarda tutilgan tartibda qaytarilganda, soliq to‘lovchi hisobga o‘tkaziladigan soliq

summasiga o‘ziga qaytarilgan soliq summasi bo‘yicha tuzatish kiritadi (uni kamaytiradi).

Hisobga olingan soliq summasiga tuzatishlar kiritish ushbu moddada ko‘rsatilgan holatlar yuzaga kelgan soliq davrida amalga oshiriladi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 273-moddasiga muvofiq, **soliq hisobotini taqdim etish va soliqni to‘lash tartibi** keltirilgan.

Soliq to‘lovchilar, agar ushbu bobda boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, soliq hisobotini o‘zlari soliq hisobida turgan joydagi soliq organlariga o‘tgan soliq davridan keyingi oyning yigirmanchi kunidan kechiktirilmagan muddatda taqdim etishlari shart.

Soliq kodeksining 272-moddasiga muvofiq hisoblab chiqarilgan soliqni to‘lash agar ushbu moddada boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, soliq hisobida turilgan joy bo‘yicha har bir soliq davrining yakunlariga ko‘ra, soliq hisoboti taqdim etishlari muddatidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

O‘zbekiston Respublikasi hududiga tovarlarni olib kirish chog‘ida soliq ushbu bo‘lim qoidalari hisobga olingan holda, bojxona to‘g‘risidagi qonunchilikda belgilangan tartibda va muddatlarda budjetga to‘lanadi.

Soliq agentlari soliqni o‘zi soliq hisobida turgan joy bo‘yicha to‘laydi. Soliq to‘lovchilar bo‘lmagan soliq agentlari o‘zi soliq hisobida turgan joydagi soliq organlariga tegishli soliq hisobotini Soliq kodeksining 255 va 256-moddalariga muvofiq to‘lash amalga oshirilgan

o‘tgan soliq davridan keyingi oyning yigirmanchi kunidan kechiktirmay taqdim etishi shart.

Soliq hisobotiga soliq to‘lovchining xaridlar reyestrida va sotuvlar reyestrida ko‘rsatilgan ma’lumotlar kiritiladi.

273-moddaning to‘rtinchi qismida ko‘rsatilgan shaxslar, shuningdek vositachilik (topshiriq) va transport ekspeditsiyasi shartnomalari asosida boshqa shaxsning manfaatlarni ko‘zlab tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi shaxslar olingan va taqdim etilgan hisobvaraq-fakturalar daftarlaridagi ma’lumotlarni ham belgilangan shakl bo‘yicha taqdim etishi shart. Agar bunday shaxslar soliq to‘lovchilar bo‘lmasa, ular soliq hisobotiga faqat soliq agenti sifatida operatsiyalarni yoki vositachilik (topshiriq) shartnomasi asosida komitentning (ishonch bildiruvchining), transport ekspeditsiyasi shartnomasi asosida yukni oluvchining (yukni jo‘natuvchining) manfaatlarini ko‘zlab vositachilik operatsiyalarini amalga oshirish chog‘ida olingan hamda taqdim etilgan hisobvaraq-fakturalarni hisobga olish daftarlarida aks ettiriladigan ma’lumotlarni kiritadi.

Xaridlar va sotuvlar reyestrlarini, shuningdek kelib tushgan va taqdim etilgan hisobvaraq-fakturalarni hisobga olish daftarlarini yuritish shakllari va tartibi O‘zbekiston Respublikasi Soliq qo‘mitasi va Moliya vazirligi tomonidan belgilanadi.

5.6. Alohida hollarda soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 38-bobi “Alohida hollarda soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari” deb nomlangan bo’lib, 275-moddasiga muvofiq, birgalikdagi faoliyat, ishonchli boshqaruv yoki konsessiya bitimi doirasida operatsiyalarni amalga

oshirishda soliqni hisoblab chiqarish va to‘lashning o‘ziga xos xususiyatlari keltirilgan.

Agar oddiy shirkat shartnomasining (birgalikdagi faoliyat to‘g‘risidagi shartnomaning) ishtirokchilaridan hech bo‘lmaganda bittasi O‘zbekiston Respublikasining soliq rezidenti bo‘lgan O‘zbekiston Respublikasi yuridik shaxsi yoxud yakka tartibdagi tadbirkor bo‘lsa, soliq solish maqsadida birgalikdagi faoliyat doirasida amalga oshiriladigan hamda Soliq kodeksining 239-moddasiga muvofiq soliq solinishi lozim bo‘lgan operatsiyalarning umumiy hisobini yuritish shunday ishtirokchi (bundan buyon ushbu moddada ishonchli shaxs deb yuritiladi) tomonidan amalga oshirilishi kerak.

Mazkur qoida oddiy shirkat shartnomasiga (birgalikdagi faoliyat to‘g‘risidagi shartnomaga) muvofiq shirkat ishlarini yuritish kimning zimmasiga yuklatilganligidan qat’i nazar, qo‘llaniladi.

Oddiy shirkat shartnomasiga (birgalikdagi faoliyat to‘g‘risidagi shartnomaga) konsessiya bitimiga yoki mol-mulkni ishonchli boshqarish shartnomasiga muvofiq operatsiyalarni amalga oshirishda shirkatning ishonchli shaxsi, konsessioner yoki ishonchli boshqaruvchi zimmasiga soliq to‘lovchining ushbu bo‘limda belgilangan majburiyatlari yuklatiladi.

Oddiy shirkat shartnomasiga (birgalikdagi faoliyat to‘g‘risidagi shartnomaga) konsessiya bitimiga yoki mol-mulkni ishonchli boshqarish shartnomasiga muvofiq tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishda shirkatning ishonchli shaxsi, konsessioner yoki ishonchli boshqaruvchi soliq to‘g‘risidagi qonunchilikda belgilangan tartibda tegishli hisobvaraq-fakturalarni taqdim etishi shart.

Soliq solinishi lozim bo‘lgan tovarlarni (xizmatlarni) oddiy shirkat shartnomasi (birgalikdagi faoliyat to‘g‘risidagi shartnoma) doirasida ishlab chiqarish va (yoki) realizatsiya qilish uchun olinadigan tovarlar (xizmatlar) bo‘yicha soliqni hisobga olish imkoniyati faqat shirkatning ishonchli shaxsiga, basharti sotuvchilar tomonidan ushbu shaxsga soliq to‘g‘risidagi qonunchilikda belgilangan tartibda taqdim etilgan hisobvaraq-fakturalar mavjud bo‘lsa, beriladi.

Shirkatning ishonchli shaxsi tomonidan boshqa faoliyat amalga oshirilgan taqdirda, oddiy shirkat shartnomasiga (birgalikdagi faoliyat to‘g‘risidagi shartnomaga) muvofiq operatsiyalarni amalga oshirish chog‘ida foydalaniladigan va ushbu shaxs tomonidan o‘zining boshqa faoliyati amalga oshirilganda foydalaniladigan tovarlarning (xizmatlarning) alohida-alohida hisobi mavjud bo‘lganda, soliq summalarini hisobga olishga bo‘lgan huquq yuzaga keladi.

Soliqni hisobga olishga oid qism bo‘yicha xuddi shunday qoidalar konsessiya bitimiga yoki mol-mulkni ishonchli boshqarish shartnomasiga muvofiq amalga oshiriladigan operatsiyalarga nisbatan belgilanadi.

Shirkatning soliq hisobini yuritish uchun mas’ul bo‘lgan ishonchli shaxsi, konsessioner, ishonchli boshqaruvchi oddiy shirkat shartnomasini (birgalikdagi faoliyat to‘g‘risidagi shartnomani) konsessiya bitimini, mol-mulkni ishonchli boshqarish shartnomasini bajarish jarayonida amalga oshirilgan operatsiyalarning hisobini har bir ko‘rsatib o‘tilgan shartnoma bo‘yicha alohida-alohida yuritadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 276-moddasiga muvofiq, yuridik shaxs qayta tashkil etilganda soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari keltirilgan.

Yuridik shaxs qayta tashkil etilganda uning soliq majburiyati 276-moddada belgilangan o‘ziga xos xususiyatlar hisobga olingan holda, Soliq kodeksining 92-moddasiga muvofiq o‘zining huquqiy vorisi (huquqiy vorislari) tomonidan bajariladi.

Yuridik shaxs qayta tashkil etilganda, qayta tashkil etish shaklidan qat’i nazar, qayta tashkil etilgan yuridik shaxsga qo‘yilgan va (yoki) ushbu shaxs tomonidan tovarlarni (xizmatlarni) olishda (olib kirishda) to‘langan, lekin u tomonidan hisobga olish uchun qabul qilinmagan soliq summasi ushbu bo‘limda nazarda tutilgan tartibda ushbu yuridik shaxsning huquqiy vorisida, agar huquqiy voris soliq to‘lovchi sifatida ro‘yxatdan o‘tkazilgan bo‘lsa, hisobga olinishi lozim.

Soliq summalarini hisobga olish qayta tashkil etilgan yuridik shaxsning huquqiy vorisi tomonidan qayta tashkil etilgan yuridik shaxs tovarlarni (xizmatlarni) olganda, unga taqdim etilgan hisobvaraq-fakturalar asosida, shuningdek huquqiy voris tovarlarni (xizmatlarni) olganda unga taqdim etilgan hisobvaraq-fakturalar asosida amalga oshiriladi. Soliq summalarini hisobga olish qayta tashkil etilgan yuridik shaxs tomonidan tovarlar (xizmatlar) olinishi bilan bog‘liq majburiyatlar bo‘yicha qarz huquqiy vorisga o‘tkazilganidan keyin to‘liq hajmda amalga oshiriladi.

Agar qayta tashkil etilgan shaxs Soliq kodeksining 274-moddasiga muvofiq soliqning o‘rni qoplanishi huquqiga ega bo‘lsa, lekin soliqning o‘rni qoplanishi lozim bo‘lgan summasi qayta tashkil etish

tugallanguniga qadar unga qoplanmasa, ko‘rsatilgan soliq summasining o‘rni uning huquqiy vorisiga qoplanadi.

Agar yuridik shaxs qayta tashkil etilganda uning huquqiy vorisi (huquqiy vorislari) soliq to‘lovchi bo‘lmasa, qayta tashkil etilayotgan shaxs ushbu bo‘limda belgilangan tartibda soliqni hisobga olish uchun qabul qilingan soliq summasiga tuzatish kiritishni amalga oshirishi kerak.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 277-moddasiga muvofiq, O‘zbekiston Respublikasi hududiga tovarlarni olib kirishda va O‘zbekiston Respublikasi hududidan tovarlarni olib chiqishda soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari keltirilgan.

Tovarlarni O‘zbekiston Respublikasi hududiga olib kirishda soliq solish tanlangan bojxona rejimiga qarab, quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

1) tovarlar erkin muomalada bo‘lish (import) uchun chiqarish bojxona rejimiga joylashtirilganda soliq to‘liq hajmda hisoblanadi;

2) tovarlar reimport bojxona rejimiga joylashtirilganda soliq to‘lovchi ushbu Kodeksga muvofiq tovarlar eksport qilinganda to‘lashdan ozod etilgan soliq summalarini yoxud unga tovarlar eksport qilinganligi tufayli qaytarib berilgan summalarni to‘laydi. Sanab o‘tilgan summalarni to‘lash bojxona to‘g‘risidagi qonunchilikda nazarda tutilgan tartibda amalga oshiriladi;

3) tovarlar tranzit, bojxona ombori, reeksport, boj olinmaydigan savdo, erkin bojxona hududi, yo‘q qilish, davlat foydasiga voz kechish bojxona rejimiga, shuningdek g‘amlab qo‘yilgan narsalar bojxonada deklaratsiya qilinganda soliq to‘lanmaydi;

4) tovarlar O‘zbekiston Respublikasi bojxona hududida qayta ishlash bojxona rejimiga joylashtirilganda, basharti qayta ishlash mahsulotlarini muayyan muddatda O‘zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqilsa, soliq to‘lanmaydi;

5) tovarlar vaqtincha olib kirish bojxona rejimiga joylashtirilganda bojxona to‘g‘risidagi qonunchilikda nazarda tutilgan tartibda soliq to‘lashdan to‘liq yoki qisman ozod etish qo‘llaniladi;

6) bojxona hududidan tashqarida qayta ishlash bojxona rejimiga joylashtirilgan tovarlarni qayta ishlash mahsulotlari olib kirilgan taqdirda, soliq to‘lovi bojxona to‘g‘risidagi qonunchilikda nazarda tutilgan tartibda amalga oshiriladi;

7) tovarlar ichki iste’mol uchun qayta ishlash bojxona rejimiga joylashtirilganda soliq to‘liq hajmda to‘lanadi.

Tovarlar O‘zbekiston Respublikasi hududidan olib chiqilayotganda soliq solish quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

1) tovarlar O‘zbekiston Respublikasi hududidan eksport bojxona tartib-taomilida olib chiqilayotganda soliq to‘lanmaydi. Mazkur qoida tovarlarni keyinchalik eksport bojxona tartib-taomiliga muvofiq olib chiqish maqsadida ushbu tovarlar bojxona ombori tartib-taomiliga joylashtirilganda ham qo‘llaniladi;

2) tovarlar O‘zbekiston Respublikasi hududidan tashqariga reeksport bojxona tartib-taomilida olib chiqilayotganda soliq to‘lanmaydi, O‘zbekiston Respublikasi hududiga olib kirish chog‘ida to‘langan soliq summalari esa soliq to‘lovchiga bojxona to‘g‘risidagi qonunchilikda nazarda tutilgan tartibda qaytariladi. Mazkur qoida tovarlar reeksport bojxona tartib-taomiliga muvofiq keyinchalik olib

chiqish maqsadida bojxona ombori bojxona tartib-taomiliga joylashtirilganda ham qo‘llaniladi;

3) maxsus bojxona tartib-taomilini tugallash maqsadida g‘amlab qo‘yilgan narsalar, shuningdek tovarlar O‘zbekiston Respublikasi hududidan olib chiqilayotganda soliq to‘lanmaydi;

4) tovarlar O‘zbekiston Respublikasi hududidan ushbu qismning 1 — 3-bandlarida ko‘rsatilganlariga nisbatan boshqa tartib-taomillarga muvofiq olib chiqilayotganda, agar bojxona to‘g‘risidagi qonunchilikda boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, bojxona tartib-taomillari bilan soliq to‘lashdan ozod etish va (yoki) to‘langan soliq summalarini qaytarish amalga oshirilmaydi.

Jismoniy shaxslar tomonidan shaxsiy, oilaviy, uy-ro‘zg‘or ehtiyojlari va tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish bilan bog‘liq bo‘lmagan boshqa ehtiyojlar uchun mo‘ljallangan tovarlar olib o‘tilayotganda, tovarlar O‘zbekiston Respublikasining bojxona chegarasi orqali olib o‘tilayotganligi munosabati bilan soliq to‘lash tartibi bojxona to‘g‘risidagi qonunchilikda belgilanadi.

5.7. Elektron shaklda xizmatlar ko‘rsatuvchi chet el yuridik shaxslariga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 39-bobida “Elektron shaklda xizmatlar ko‘rsatuvchi chet el yuridik shaxslariga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari” keltirilgan.

Soliq kodeksining 278-moddasiga (Soliq to’lovchilar tarkibi) muvofiq, realizatsiya qilish joyi O‘zbekiston Respublikasi bo‘lgan elektron shakldagi xizmatlarni realizatsiya qilishni amalga oshiruvchi

chet el yuridik shaxslari bunday xizmatlarni jismoniy shaxslarga ko‘rsatishga oid qism bo‘yicha **soliq to‘lovchilar** deb e’tirof etiladi.

Agar chet el yuridik shaxslari jismoniy shaxslarga Soliq kodeksining 282-moddasida belgilangan xizmatlarni elektron shaklda ko‘rsatsa hamda ularni realizatsiya qilish joyi O‘zbekiston Respublikasi bo‘lsa, bunday xizmatlarni ko‘rsatuvchi chet el yuridik shaxslari bilan topshiriq, vositachilik, agentlik shartnomalari yoki boshqa shunga o‘xshash shartnomalar asosida bevosita jismoniy shaxslar bilan hisob-kitoblarda ishtirok etadigan vositachilar bo‘lgan chet el yuridik shaxslari bunday xizmatlarni realizatsiya qilishga doir operatsiyalarga nisbatan soliq agentlari deb e’tirof etiladi.

Agar bunday xizmatlar vositachilar bo‘lgan bir nechta yuridik shaxsning hisob-kitoblarida izchil ketma-ketlikda ishtirok etgan holda ko‘rsatilsa, bevosita jismoniy shaxslar bilan hisob-kitoblarda ishtirok etayotgan vositachi bo‘lgan chet el yuridik shaxsi, unda ushbu xizmatlarni ko‘rsatuvchi chet el yuridik shaxsi bilan shartnoma mavjudligidan qat’i nazar, soliq agenti deb e’tirof etiladi.

Agar bunday xizmatlar O‘zbekiston Respublikasining yuridik shaxslariga va O‘zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasalar orqali amalga oshiruvchi O‘zbekiston Respublikasi norezidentlari bo‘lgan yuridik shaxslarga ko‘rsatiladigan bo‘lsa, bunday xizmatlarning xaridorlari bo‘lgan mazkur shaxslar soliq agentlari deb e’tirof etiladi.

Soliq kodeksining 279-moddasiga muvofiq, elektron shaklda xizmatlar ko‘rsatuvchi chet el yuridik shaxslarini hisobga qo‘yish va hisobdan chiqarish tartibi keltirilgan.

Agar chet el yuridik shaxsi jismoniy shaxslarga Soliq kodeksining 282-moddasida ko‘rsatilgan, realizatsiya qilish joyi O‘zbekiston Respublikasi deb e’tirof etiladigan elektron shakldagi xizmatlar ko‘rsatadigan bo‘lsa, va agar bu yuridik shaxsning o‘zi vositachilarsiz xizmatlarni oluvchi bo‘lgan jismoniy shaxslar bilan hisob-kitoblarni amalga oshirsa, chet el yuridik shaxsini soliq organida hisobga qo‘yish (hisobdan chiqarish) hisobga qo‘yish (hisobdan chiqarish) to‘g‘risidagi ariza va O‘zbekiston Respublikasi Soliq qo‘mitasi tomonidan ro‘yxati tasdiqlanadigan boshqa hujjatlar asosida amalga oshiriladi. Shunday xizmatlarda soliq agenti deb e’tirof etiladigan vositachi bo‘lgan chet el yuridik shaxsini soliq organida hisobga qo‘yish (hisobdan chiqarish) xuddi shunday tartibda amalga oshiriladi.

Hisobga qo‘yish (hisobdan chiqarish) to‘g‘risidagi ariza chet el yuridik shaxslari tomonidan soliq organiga elektron shaklda xizmatlar ko‘rsatish boshlangan (tugatilgan) kundan e’tiboran o‘ttiz kalendar kundan kechiktirmay beriladi.

Soliq kodeksining 280-moddasiga muvofiq, elektron shaklda xizmatlar ko‘rsatish bo’yicha QQSni soliq solish obyekti, soliq bazasi, soliq davri va chet el yuridik shaxslari tomonidan soliqni hisoblab chiqarish tartibi belgilangan.

Jismoniy shaxslarga elektron shakldagi xizmatlarni realizatsiya qilish bo‘yicha aylanma **soliq solish obyektidir**.

Chet el yuridik shaxslari jismoniy shaxslarga O‘zbekiston Respublikasi realizatsiya qilish joyi deb e’tirof etiladigan, Soliq kodeksining 282-moddasida belgilangan elektron shakldagi xizmatlarni ko‘rsatganda **soliq bazasi** mazkur xizmatlarning ularni realizatsiya

qilishning haqiqiy narxlaridan kelib chiqib hisoblab chiqarilgan soliq summasi hisobga olingan holdagi qiymati sifatida aniqlanadi.

Bir chorak **soliq davridir**.

Soliq bazasi har bir chorak bo‘yicha ko‘rsatilgan xizmatlar uchun to‘lov (qisman to‘lov) kelib tushgan vaqtdan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Soliq bazasini 280-moddaga muvofiq aniqlash chog‘ida elektron shaklda ko‘rsatiladigan xizmatlarning chet el valyutasida ifodalangan qiymati O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining ko‘rsatilgan xizmatlar to‘lovi (qisman to‘lovi) kelib tushgan oyning oxirgi kunida belgilangan kursi bo‘yicha milliy valyutada qayta hisoblanadi.

Agar bunday xizmatlarni realizatsiya qilishga doir operatsiyalarga nisbatan soliqni hisoblab chiqarish bo‘yicha majburiyat ushbu moddaga muvofiq soliq agentining zimmasiga yuklatilmagan bo‘lsa, chet el yuridik shaxslari soliqni hisoblab chiqarishni mustaqil ravishda amalga oshiradi.

Soliq kodeksining 281-moddasiga muvofiq, elektron shaklda xizmatlar ko‘rsatishda chet el yuridik shaxslari tomonidan soliq hisobotlarini taqdim etish va soliqni to‘lash tartibi belgilangan.

Soliq kodeksining 82-moddasida belgilangan elektron shakldagi xizmatlar ko‘rsatuvchi chet el yuridik shaxslari soliq organiga soliq hisobotini soliq to‘lovchining shaxsiy kabineti orqali, belgilangan format bo‘yicha elektron shaklda taqdim etadi.

Chet el yuridik shaxslari tomonidan soliq organiga hujjatlarni (axborotni) va ma’lumotlarni taqdim etish uchun soliq to‘lovchining shaxsiy kabinetidan foydalanish mumkin bo‘lmagan davrda bunday

hujjatlar (axborot) va ma’lumotlar telekommunikatsiya aloqa kanallari orqali taqdim etiladi.

Soliq hisobotlari, hujjatlar (axborot) va boshqa ma’lumotlar o‘tgan chorakdan keyingi oyning yigirmanchi kunidan kechiktirmay taqdim etiladi.

Chet el yuridik shaxslari tomonidan soliqni to‘lash soliq hisobotini taqdim etish muddatidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Soliq kodeksining 282-moddasiga muvofiq, elektron shakldagi xizmatlar ro’yxati keltirilgan.

Ushbu bo‘limni qo‘llash maqsadida axborot texnologiyalaridan foydalangan holda jahon Internet axborot tarmog‘idan avtomatik usulda foydalanish orqali ko‘rsatilgan xizmatlar elektron shakldagi xizmatlar jumlasiga kiradi. Xususan, bunday xizmatlar jumlasiga quyidagilar kiradi:

1) dasturiy ta’minotdan (shu jumladan Internet tarmog‘i orqali yetkazib beriladigan o‘yinlardan), shuningdek ma’lumotlar bazalaridan, ularga kiritiladigan yangi ma’lumotlardan va qo‘shimcha funksional imkoniyatlardan Internet tarmog‘i orqali, shu jumladan ulardan masofadan turib foydalanish imkonini berish yo‘li bilan foydalanishga bo‘lgan huquqlarni taqdim etish;

2) elektron kitoblardan (nashrlardan) va boshqa elektron nashrlardan, axborot, ta’limga oid materiallardan, grafik tasvirlardan, matnli yoki matnsiz musiqa asarlaridan, audiovizual asarlardan foydalanish huquqini Internet tarmog‘i orqali, shu jumladan Internet tarmog‘i orqali ko‘rib chiqish yoki eshitish uchun ulardan masofadan turib foydalanish imkonini berish yo‘li bilan taqdim etish;

3) Internet tarmog‘ida, shu jumladan elektron hisoblash mashinalari uchun dasturlardan va Internet tarmog‘ida ishlab turgan ma’lumotlar bazalaridan foydalangan holda reklamaga oid xizmatlar ko‘rsatish, shuningdek Internet tarmog‘ida reklama uchun reklamaga oid maydon (joy) va vaqt berish;

4) Internet tarmog‘ida tovarlarni (xizmatlarni) va mulkiy huquqlarni olish (realizatsiya qilish) to‘g‘risida takliflar joylashtirish bo‘yicha xizmatlar ko‘rsatish;

5) Internet tarmog‘i orqali sotuvchilar va xaridorlar o‘rtasida aloqalar o‘rnatish va bitimlar tuzish uchun axborot texnologiyalari va tizimlaridan foydalangan holda amalga oshiriladigan texnik, tashkiliy, axborot imkoniyatlarini hamda boshqa imkoniyatlarni berish bo‘yicha xizmatlar ko‘rsatish. Bunday xizmatlar jumlasiga, xususan, Internet tarmog‘ida real vaqt rejimida ishlaydigan savdo maydonchasini berish kiradi, bu maydonda potensial xaridorlar avtomatlashtirilgan tartib-taomil vositasida o‘z narxini taklif etadi hamda taraflar avtomatik tarzda yaratiladigan xabar orqali sotuv to‘g‘risida xabardor qilinadi;

6) o‘z maqsadlari uchun yoki iqtisodiy faoliyatni amalga oshirish maqsadida Internet tarmog‘ida hozir bo‘lishni ta’minlash va (yoki) saqlab turish, foydalanuvchilarning elektron resurslarini (saytlarini va (yoki) Internet tarmog‘idagi saytlari sahifalarini) saqlab turish, ulardan Internet tarmog‘idan boshqa foydalanuvchilarning foydalanishini ta’minlash, foydalanuvchilarga ularni modifikatsiyalash imkonini taqdim etish;

7) dasturning masofadan va onlayn rejimida ishlashini avtomatik tarzda saqlab turish, Internet tarmog‘ida axborot tizimlarini, saytlarni va (yoki) sahifalarni boshqarish bo‘yicha xizmatlar ko‘rsatish;

8) basharti axborotni taqdim etgan shaxs undan Internet tarmog‘i orqali foydalanish imkoniga ega bo‘lsa, ushbu axborotni saqlash va unga ishlov berish;

9) axborot tizimida axborotni joylashtirish uchun real vaqt rejimida hisoblash quvvatini taqdim etish;

10) domen nomlar berish, xosting xizmatlarini ko‘rsatish;

11) Internet tarmog‘i orqali xaridor tomonidan ma’lumotlar kiritilayotganda avtomatik usulda yuzaga keladigan axborotni yetkazib berish, ma’lumotlarni qidirish, so‘rovlarga ko‘ra ularni saralash va ajratish, axborot-kommunikatsiya tarmoqlari orqali mazkur ma’lumotlarni foydalanuvchilarga taqdim etish bo‘yicha avtomatlashtirilgan xizmatlar ko‘rsatish. Bunday yetkazib berishlar jumlasiga, xususan, fond birjasining real vaqt rejimidagi ma’lumotlari, matnlarning avtomatlashtirilgan tarjimasini real vaqt rejimida amalga oshirish kiradi;

12) potensial xaridorlar to‘g‘risidagi axborotni qidirish va (yoki) buyurtmachiga taqdim etish bo‘yicha xizmatlar ko‘rsatish;

13) Internet tarmog‘idagi qidiruv tizimlaridan foydalanish imkonini berish;

14) Internet tarmog‘idagi saytlarda statistikani yuritish.

Elektron shakldagi xizmatlar jumlasiga quyidagilar kirmaydi:

1) agar Internet tarmog‘i orqali buyurtma berilganda tovarlar yetkazib berish (xizmatlar ko‘rsatish) aslida Internet tarmog‘idan

foydalanmagan holda amalga oshiriladigan bo‘lsa, tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilish;

2) elektron hisoblash mashinalari (shu jumladan kompyuter o‘yinlari) uchun dasturlarni va moddiy jismlardagi ma’lumotlar bazalarini realizatsiya qilish (ulardan foydalanish huquqlarini taqdim etish);

3) elektron pochta orqali maslahat xizmatlari ko‘rsatish;

4) Internet tarmog‘idan foydalanish imkonini berish bo‘yicha xizmatlar ko‘rsatish.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. Qo’shilgan qiymat nimalardan tarkib topadi?
2. Qo’shilgan qiymat solig’i haqida tushuncha bering?
3. O’zbekiston Respublikasida qo’shilgan qiymat solig’i qachon joriy etilgan?
4. Qo’shilgan qiymat solig’ining iqtisodiy mazmuni?
5. Qo’shilgan qiymat solig’ining davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda tutgan o’rni qanday?
6. Qo’shilgan qiymat solig’ini to’lovchilari bo’lib kimlar hisoblanadi?
7. Qo’shilgan qiymat solig’ini soliq solish ob’ekti qanday aniqlanadi?
8. Soliqqa tortiladigan aylanma deganda nimani tushunasiz?
9. Qo’shilgan qiymat solig’i stavkalari va qo’shilgan qiymat solig’i bo’yicha imtiyozlar?
10. Qo’shilgan qiymat solig’ini necha xil hisoblash usullari mavjud?
11. Hisobvaraq-faktura qanday tartibda to’ldiriladi?
12. Qo’shilgan qiymat solig’ini to’lash va hisobotni taqdim etish tartibi qanday?

VI-BOB. AKTSIZ SOLIG'I

6.1. Aktsiz solig'ining soliq tizimidagi ahamiyati va davlat byudjeti daromadlarida tutgan o'rni

Aktsiz solig'i o'z mohiyatiga ko'ra tovar bahosiga kiritiluvchi va oxirgi iste'molchi tomonidan to'lanadigan bilvosita soliqlarning bir turi hisoblanadi.

Aktsizlar – tovarlar uchun qo'yiladigan bilvosita soliqlarning bir turi bo'lib, qo'shilgan qiymat solig'idan farqli ma'lum bir chegaralangan tur va guruhdagi mahsulotlarning narxiga qo'shiladi. Aktsiz solig'i individual xarakterga ega bo'lib, faqat aktsiz osti tovarlarga nisbatan qo'llaniladi.

"Aktsiz" frantsuzcha (accise) va lotincha (accidere) so'zlaridan olingan bo'lib, tarjima qilinganda «kesib olish» ma'nosini anglatadi.

Uning ijtimoiy - iqtisodiy mohiyati faqat taqsimot darajasiga qarab ifodalanadi va takomillashtiriladi.

Aktsiz solig'ining iqtisodiy mohiyati byudjet tushumini ta'minlash orqali xalq xo'jaligi manfaatlarini qondirishga, ko'proq mablag'larni jalb ettirishi orqali namoyon bo'lsa, uning ijtimoiy mohiyati aholining, ya'ni asosiy iste'molchilarning to'lov qobiliyatlarini oshishida o'z ifodasini topadi. Bu esa aktsiz solig'i ob'ektlari (aktsiz osti tovarlari)ni qisqartirilishida, soliq stavkalari pasayishida, aholi to'lov qobiliyatini o'sishida namoyon bo'ladi. Shuni ham ta'kidlab o'tish kerakki, sub'ektlar aktsiz solig'i iste'molchilari sifatida yuzaga kelishi tabiiydir.

Aktsiz solig'ining asosiy vazifasi mablag' yig'ishdan iborat, ya'ni u fiskal funktsiyani to'liq bajaradi. Bozor iqtisodiyoti jarayonlari rivojlanib borgan sari aktsiz solig'i fiskal funktsiya bilan bir qatorda

boshqa vazifalarni ham bajara boshlaydi. Davlat iqtisodiyotni tartibga solish va ichki milliy bozorni rivojlantirishda hamda himoyalashda asosan aktsiz solig'iga tayanadi. Davlat aktsiz solig'i orqali mamlakat hududiga ayrim tovarlarni ko'proq olib kirish yoki olib chiqish va buning aksini ifodalovchi vazifalarni bajarishi mumkin.

Iqtisodiy mohiyatiga qarab soliqlar bevosita va bilvosita soliqlarga bo'linadi. Bilvosita soliqlarni huquqiy to'lovchilari mahsulot (ish, xizmat)ni yuklab yuboruvchilar hisoblanadi. Lekin soliq og'irligini haqiqatan ham byudjetga to'lovchilari tovar ish, xizmatni iste'mol qiluvchilardir, ya'ni egri soliqlarning barchasi bevosita iste'molchilar zimmasiga tushadi. Bu soliqlar tovar (ish, xizmat) qiymati ustiga qo'shimcha ravishda qo'yiladi.

Bilvosita soliqlar, xususan aktsizlar soliq tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Dastlab soliq tizimi vujudga kelishida to'g'ri, ya'ni bevosita soliqlar shakllanib, keyinchalik davlatning vazifalari kengayib borgandan so'ng bilvosita soliqlar, xususan aktsiz solig'i paydo bo'ldi va amaliyotga kiritildi.

Bilvosita soliqlar xususan, aktsiz solig'i davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda asosiy soliqlardan hisoblanadi (2021 yilda 11,8/12,9 trln. so'mni, 2022 yilda 15 trln/13,1 trln so'mni, 2023 yilda 17,8 trln/15,1 trln so'mni tashkil qilgan bo'lsa, 2024 yilda 17,5 trln so'm rejalashtirilgan). Davlat byudjeti daromadlari tarkibida eng yuqori soliq tushumlari ushbu soliqlardan tashkil topadi.

Bilvosita soliqlar tarkibida ikkinchi o'rinni aktsiz solig'i egallaydi. Aktsiz – bu ayrim tovarlarning narxiga yoki tarifiga kiritiladigan va

xaridor tomonidan to’lanadigan, muayyan tovarlarni ishlab chiqarish yoki sotish uchun belgilangan bilvosita soliqdir.

O’zbekiston Respublikasida aktsiz solig’i 1992 yildan boshlab qo’shilgan qiymat solig’i bilan birgalikda oldin amal qilib kelgan bilvosita soliqlar – savdo va oborotdan olinadigan soliqlarning o’rniga joriy qilingan.

6.2. Aktsiz solig’ining vazifalari va uning o’ziga xos xususiyatlari

Aktsiz solig’ini mohiyatini ochishda u bajaradigan quyidagi vazifalarni bilish muhimdir:

1. mamlakat byudjetining muhim daromad manbalaridan biri sanaladi. Soliq tizimi rivojlanish bosqichini boshdan kechirayotgan barcha davlatlar singari, mamlakatimizda ham aktsiz orqali daromadlarni tez va oson yig’ish imkoniyatlari yuzaga keladi;
2. aktsiz osti tovarlari iste’molini cheklash (asosan ijtimoiy zararli tovarlar) orqali muayyan bozor doirasida talab va taklifni tartibga solish. Iqtisodiy o’sish doirasini boshqarishda aktsizosti tovarlar ro’yxatini belgilash orqali davlat yalpi talab va taklifni egiluvchanligini ta’minlaydi;
3. davlatning milliy bozorni himoya qilish vazifasi aktsiz solig’i orqali shunday ta’minlanadiki, bunda yuqori soliq stavkalaridan foydalaniladi;
4. aktsiz solig’i monopol mavqedagi tovar ishlab chiqaruvchi yoki aniq mahsulot turini progressiv soliqqa tortish vazifasini o’taydi;
5. aktsiz solig’i aholini boy badavlat qatlamlari daromadlarini qayta soliqqa tortish usuli bo’lib hisoblanadi. Chunki aktsiz solig’i asosan

nufuzli (qiymati yuqori) tovarlarga qo’llaniladiki, bunday tovarlarni asosiy iste’molchilari boy-badavlat shaxslar hisoblanadi.

Aktsiz solig’ining xususiyatlarini quyidagilarda ko’rishimiz mumkin:

1. Aktsizlar ko’pgina holatlarda biron bir tovarni ishlab chiqarish uchun ketgan xarajatga nisbatan unga bo’lgan talabning yuqoriligi va doimiyligi natijasida, uning sotilish narxi ancha yuqori bo’lganda paydo bo’ladi, masalan, aroq, tamaki, kofe, paxta yog’i va x.k. Agarda Hukumat ushbu xususiyatlarini aktsiz solig’i yordamida undirmasa, u holda aktsiz tovarlarini ishlab chiqaruvchilar o’zlari bunga yarasha xizmat ko’rsatmagan holda yuqori daromadga ega bo’ladilar.
2. Aktsizlar jamiyat tomonidan zararli yoki iste’mol qilish keraksiz deb topilgan tovarlarga – spirtli ichimliklar, tamaki mahsulotlar va benzinga yoki energetic ichimliklarga qo’yiladi. Ular yordamida Hukumat bir tomondan inson salomatligiga, jamiyat va atrof muhitga zarar keltiradigan tovarlarni (tamaki, vino, aroq, benzin va h.k.) sotilishini ushlab tursa, ikkinchi tomondan, ushbu tovarlarni sotish natijasida jamiyatda etkaziladigan zararlarni moliyaviy qoplash uchun mablag’ undiradi.
3. Barcha bilvosita soliqlar kabi aktsiz ham soliqning fiskal funktsiyasini to’liq bajaradi, ya’ni byudjetni juda ham yaxshi mablag’ bilan ta’minlaydi.
4. Aktsizlar tabiiy monopolistlarning narx belgilashlaridagi jarayonda ham foydalaniladi (gaz, neft va b.).

«Aktsiz» so’zi frantsuz tilidan kelib chiqqan bo’lib, chopib tashlash ma’nosini bildiradi.[28]

Bu yerda ushbu to’lovning o’ziga xos xususiyatlari kelib chiqadi. Aktsizlar tovar narxiga qo’shiladi va davlatga uning qiymatidan bir qismini olishga yoki kesib olishga imkon beradi. Ustiga qo’yilgan qo’shimcha narx mahsulot ishlab chiqarishning unumdorligini yoki biron bir alohida xususiyatlarini bildirmaydi, balki aktsiz tovarlarini ishlab chiqarish va realizatsiya qilishning alohida sharoitlaridan kelib chiqib belgilanadi.

Aktsizni keng va tor ma’noda talqin qilish mumkin. Tor ma’noda bu tushuncha ostida, alohida tovarlarga aktsizlar yoki individual aktsizlar tushuniladi. Keng ma’noda esa aktsiz tushunchasi individual aktsizlarni ham, universal aktsizlarni ham qamrab oladi. Ular o’rtasidagi farqi, uni undirish usuli hisoblanishi va amal qilish sohasiga bog’liq. Bizga ma’lumki, tarixda dastlab individual aktsizlar paydo bo’lgan. Ular kiritish va undirish tartibi iqtisodiyotning rivojlanish darajasiga bog’liq bo’lib, soliqning bu turi alohida tovarlardan qat’iy belgilangan stavkalar asosida undirilgan. Universal aktsizlar esa keng qamrovga ega bo’lib, barcha holatlarda tovarlar, xizmatlar, ishlar realizatsiyasi aylanmasi uni undirish ob’ekti bo’lib hisoblanadi. Universal aktsizlarga oborotdan soliqlar, sotishdan olingan soliqlar, qo’shilgan qiymat soliqlari kiritilgan. Individual aktsizlar chegaralangan ma’lum tovarlarga belgilangan va narxga kiritilib iste’molchi tomonidan to’langan.

Hozirgi vaqtda soliq tizimida aktsizlar davlat moliyaviy resurslarining shakllanib borishi uchun muhim rol o’ynaydi. Alohida

[28] Zavalishina I.A. Soliqlar: nazariya va amaliyot.-Toshkent: «Iqtisodiyot va huquq dunyosi», 2005.-160-bet.

tovarlardan aktsiz solig’ini undirish zarurligi ulardan byudjetni to’ldirishning qo’shimcha manbai sifatida foydalanishdan tashqari, alohida iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlarni davlat tomonidan tartibga solish zarurligi bilan ham bog’liqdir. Ular jumlasiga:

1. Atrof muhit holatiga va inson salomatligiga zarar keltiradigan tovarlar iste’molini cheklash, ya’ni alkogol va tamaki mahsulotlari, avtomobil benzini.

2. Yuqori daromad olinadigan aholi iste’moli daromadlarini qayta taqsimlashga bo’lgan ehtiyoj.

3. Davlat monopoliyasida bo’lgan (neft, gaz) mahsulot ishlab chiqarish va realizatsiyadan kelgan yuqori daromadni qayta taqsimlashga bo’lgan ehtiyoj kabilarni kiritish mumkin.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga asosan, 1999 yildan boshlab, aktsiz solig’iga tortiladigan tovarlar ro’yxati e’lon qilindi. Bu ro’yxat aktsiz solig’iga tortish nazariyasiga ko’proq mos keladi. Aktsizlar asosan atrof-muhitga va inson salomatligiga zarar keltiradigan hamda zebu - ziynat buyumlaridan undirila boshlandi. Ushbu yondashuvga asosan, gilamlar, billur buyumlar, markali vinolar, tabiiy teridan tikilgan kiyimlar aktsiz solig’i undiriladigan tovarlar ro’yxatidan chiqariladi. Shu bilan birgalikda ba’zi buyumlar, ichimlik va etil spirtining barcha turlari, aroq, vino mahsulotlari, konyak, shampan vinosi va boshqa alkogolli ichimliklar, zargarlik buyumlari, yengil avtomashinalar, avtomobil benzini va moddiy xom ashyoning ba’zi turlari aktsiz solig’iga tortila boshlandi. Shu bilan bir qatorda eksportga chiqariladigan tovarlardan aktsiz solig’i undirilmaydigan bo’ldi, chunki ulardan ustama to’lov sifatida bojxona to’lovlari undiriladi.

6.3. Aktsiz solig’i to’lovchilar tarkibi, soliqqa tortish ob’ekti va soliq solinadigan baza

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 283-moddasiga muvofiq, Aksiz solig‘ini to‘lovchilar deb quyidagi shaxslar e’tirof etiladi:

1) O‘zbekiston Respublikasi hududida aksiz solig‘i solinadigan tovarlarni (aksiz to‘lanadigan tovarlarni) ishlab chiqaruvchilar;

2) tabiiy gazni iste’molchilarga realizatsiya qilishni amalga oshiruvchilar;

3) benzin, dizel yoqilg‘isini yakuniy iste’molchilarga realizatsiya qilishni, shu jumladan avtomobillarga yoqilg‘i quyish shoxobchalari orqali, shuningdek gazni gaz to‘ldirish stansiyalari va gaz to‘ldirish punktlari orqali realizatsiya qilishni amalga oshiruvchilar. Ushbu bo‘limni qo‘llash maqsadida yakuniy iste’molchilar deganda o‘z ehtiyojlari uchun benzin, dizel yoqilg‘isi hamda gaz oluvchi yuridik va jismoniy shaxslar tushuniladi;

4) oddiy shirkat ishtirokchisi bo‘lgan, oddiy shirkat shartnomasi doirasida amalga oshiriladigan aksiz to‘lanadigan tovarni ishlab chiqarish bilan bog‘liq bo‘lgan faoliyat bo‘yicha oddiy shirkat ishlarini yuritish vazifasi zimmasiga yuklatilgan ishonchli shaxs;

5) O‘zbekiston Respublikasining bojxona hududi orqali aksiz to‘lanadigan tovarlarni olib o‘tuvchilar. Bojxona to‘g‘risidagi qonunchilikka muvofiq mazkur shaxslar soliq to‘lovchilar deb e’tirof etiladi.

Quyidagilar ham soliq to‘lovchilar deb e’tirof etiladi:

1) telekommunikatsiya mobil aloqa xizmatlarini (aksiz to‘lanadigan xizmatlarni) ko‘rsatadigan O‘zbekiston Respublikasi yuridik shaxslari;

2) O‘zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshiradigan, aksiz solig‘i solinadigan tovarlarni ishlab chiqaruvchi yoki shunday tovarlarni olib kirishni amalga oshiruvchi chet el yuridik shaxslari.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 284-moddasiga muvofiq, Aksiz solig‘i solinadigan obyektlar quyidagilardan iborat:

1) aksiz to‘lanadigan tovarlarni realizatsiya qilish, shu jumladan aksiz to‘lanadigan tovarlarni boshqa tovarlarga (xizmatlarga) ayirboshlash uchun berish:

tovarga bo‘lgan mulk huquqini berish;

garov bilan ta’minlangan majburiyat bajarilmagan taqdirda, garovga qo‘yilgan aksiz to‘lanadigan tovarlarni garovga qo‘yuvchi tomonidan berish;

aksiz to‘lanadigan tovarlarni bepul berish;

aksiz to‘lanadigan tovarlarni (xizmatlarni) jismoniy shaxslarning mehnatiga haq to‘lash yoki dividendlar to‘lash hisobidan berish;

2) aksiz to‘lanadigan tovarlarni yuridik shaxsning ustav fondiga (ustav kapitaliga) hissa sifatida yoxud oddiy shirkat shartnomasi (birgalikdagi faoliyat to‘g‘risidagi shartnoma) bo‘yicha sherikning (ishtirokchining) hissasi sifatida berish;

3) aksiz to‘lanadigan tovarlarni:

a) ishtirokchiga (muassisga) u yuridik shaxs tarkibidan chiqqan (chiqib ketgan) taqdirda yoxud yuridik shaxsda ishtirok etish ulushi kamayganda yoki yuridik shaxs tomonidan ishtirokchidan ushbu yuridik

shaxsda ishtirok etish ulushi (ulushning bir qismi) qaytarib sotib olinganda ishtirokchiga berish;

b) yuridik shaxs bo‘lgan emitent tomonidan aksiyadordan ushbu emitent chiqargan aksiyalar qaytarib sotib olingan taqdirda aksiyadorga berish;

v) yuridik shaxsni tugatishda aksiyadorga yoki ishtirokchiga berish;

4) aksiz to‘lanadigan tovarlarni qaytarish sharti bilan qayta ishlash uchun topshirish, shuningdek qaytarish sharti bilan berilgan xomashyo va materiallarni qayta ishlash mahsuli bo‘lgan, shuningdek aksiz to‘lanadigan shunday xomashyo va materiallarning mahsuli bo‘lgan, aksiz to‘lanadigan tovarlarni qaytarish sharti bilan berilgan xomashyo va materiallarning mulkdoriga ishlab chiqaruvchi tomonidan topshirish;

5) aksiz to‘lanadigan tovarlardan o‘z ehtiyojlari uchun foydalanish;

6) aksiz to‘lanadigan tovarlarni O‘zbekiston Respublikasining bojxona hududiga olib kirish;

7) benzinni, dizel yoqilg‘isini va gazni yakuniy iste’molchilarga realizatsiya qilish yoki ulardan o‘z ehtiyojlari uchun foydalanish;

8) aksiz to‘lanadigan xizmatlar ko‘rsatish;

9) O‘zbekiston Respublikasi hududida ishlab chiqarilgan va (yoki) O‘zbekiston Respublikasining bojxona hududiga import qilinadigan aksiz to‘lanadigan tovarlarning buzilishi, yo‘qotilishi, bundan favqulodda vaziyatlar natijasida yuzaga kelgan hollar mustasno. Aybdor tomonidan tovarning qiymati sug‘urta orqali to‘langan yoki uning o‘rni qoplangan taqdirda, aksiz solig‘i sug‘urta orqali to‘lash (o‘rnini qoplash) ulushida to‘lanadi.

Quyidagilar soliq solish obyekti hisoblanmaydi:

1) aksiz to‘lanadigan tovarlarni eksportiga (eksportning bojxona tartib-taomillarida) realizatsiya qilish;

2) bojxona hududida qayta ishlash bojxona tartib-taomiliga joylashtirilgan tovarlardan ishlab chiqarilgan, qayta ishlash mahsuli bo‘lgan aksiz to‘lanadigan tovarlarni keyinchalik O‘zbekiston Respublikasining bojxona hududidan olib chiqib ketish sharti bilan berish;

3) ixtisoslashtirilgan gaz ta’minoti korxonalari orqali aholiga suyultirilgan gazni maishiy ehtiyojlar uchun realizatsiya qilish;

4) O‘zbekiston Respublikasining bojxona hududiga quyidagi aksiz to‘lanadigan tovarlarni:

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadigan tartibda insonparvarlik yordami sifatida olib kirish;

davlatlar, hukumatlar, xalqaro tashkilotlar orqali xayriya yordami maqsadida, shu jumladan texnik ko‘mak ko‘rsatish maqsadida olib kirish;

agar ular olib kirilayotganda soliqdan ozod etilishi qonunda nazarda tutilgan bo‘lsa, xalqaro moliya institutlarining qarzlari va hukumat tashkilotlarining xalqaro qarzlari hisobidan olib kirish;

5) aksiz to‘lanadigan tovarlarni O‘zbekiston Respublikasining bojxona hududiga soliq solinmaydigan tovarlarni olib kirish normalari doirasida jismoniy shaxslar tomonidan import qilish. O‘zbekiston Respublikasi hududiga soliq solinmaydigan tovarlarni jismoniy shaxslar tomonidan olib kirishning eng yuqori normalari qonunchilikda belgilanadi;

6) vakolatli davlat organining yozma shakldagi tasdig‘i bo‘lgan taqdirda, telekommunikatsiyalar operatorlari hamda tezkor-qidiruv tadbirlari tizimining texnik vositalarini sertifikatlashtirish bo‘yicha maxsus organ tomonidan olinadigan tezkor-qidiruv tadbirlari tizimining texnik vositalari.

7) ishlab chiqaruvchilar tomonidan turistik yo‘nalishlarda tashkil etilgan degustatsiya hududlarida (joylarida) realizatsiya qilinadigan tabiiy vino (shisha idishdagilardan tashqari) mahsulotlariga.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 285-moddasiga muvofiq soliq bazasi belgilangan soliq stavkalariga qarab aksiz to‘lanadigan tovarlarning (xizmatlarning) har bir turi bo‘yicha alohida aniqlanadi.

Aksiz to‘lanadigan tovarlarga (xizmatlarga) nisbatan soliq stavkalari mutlaq (qat’iy) summada belgilangan bo‘lsa, soliq bazasi aksiz to‘lanadigan tovarlarning (xizmatlarning) naturada ifodalangan hajmidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Ishlab chiqarilayotgan aksiz to‘lanadigan tovarlarga (xizmatlarga) soliq stavkalari foizlarda (advalor) belgilangan bo‘lsa, soliq bazasi bo‘lib realizatsiya qilingan aksiz to‘lanadigan tovarlarning (xizmatlarning) qiymati, biroq ularning haqiqiy tannarxidan past bo‘lmagan qiymati hisoblanadi.

Jismoniy shaxslar mehnatiga haq to‘lash, hisoblab chiqarilgan dividendlar hisobiga bepul yoki boshqa tovarlarga (xizmatlarga) ayirboshlash uchun beriladigan aksiz to‘lanadigan tovarlar bo‘yicha soliq bazasi 285-moddaning ikkinchi va uchinchi qismlarida belgilangan tartibda aniqlanadi.

Qaytarib berish sharti bilan qayta ishlangan xomashyo va materiallardan ishlab chiqarilgan aksiz to‘lanadigan tovarlar bo‘yicha soliq bazasi aksiz to‘lanadigan tovarlarni ishlab chiqarishga doir ishlarning qiymatini hamda qaytarish sharti bilan qayta ishlangan xomashyo va materiallarning qiymatini o‘z ichiga oladi.

Aksiz to‘lanadigan tovarlarga nisbatan qat’iy belgilangan va advalor soliq stavkalaridan iborat bo‘lgan aralash soliq stavkalari belgilangan bo‘lsa, soliq bazasi, agar 285-moddaning ikkinchi va uchinchi qismlarida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, aksiz to‘lanadigan tovarlarning naturada ifodalangan hajmidan hamda realizatsiya qilingan aksiz to‘lanadigan tovarlarning qiymatidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Chetdan olib kirilayotgan aksiz to‘lanadigan tovarlarga nisbatan foizlardagi (advalor) soliq stavkalari belgilangan bo‘lsa, soliq bazasi bojxona to‘g‘risidagi qonunchilikka muvofiq belgilanadigan bojxona qiymati asosida aniqlanadi.

Olib kirilayotgan aksiz to‘lanadigan tovarlarga nisbatan qat’iy belgilangan soliq stavkalari belgilangan bo‘lsa, soliq bazasi import qilingan aksiz to‘lanadigan tovarlarning natura holidagi hajmidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Olib kirilayotgan aksiz to‘lanadigan tovarlarga nisbatan qat’iy belgilangan va advalor soliq stavkalaridan iborat bo‘lgan aralash soliq stavkalari belgilangan bo‘lsa, soliq bazasi bojxona qonunchiligiga muvofiq belgilanadigan, aksiz to‘lanadigan tovarlarning naturada ifodalangan hajmidan va (yoki) aksiz to‘lanadigan tovarlarning bojxona

to‘g‘risidagi qonunchilikka muvofiq belgilanadigan bojxona qiymatidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Benzinni, dizel yoqilg‘isini va gazni yakuniy iste’molchilarga realizatsiya qilish chog‘ida realizatsiya qilingan va (yoki) shaxsiy ehtiyojlar uchun foydalanilgan benzinning, dizel yoqilg‘isi va gazning naturada ifodalangan hajmi soliq bazasi hisoblanadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 286-moddasiga muvofiq, Aksiz to‘lanadigan tovarlarga (xizmatlarga) doir soliq solinadigan operatsiyalar amalga oshiriladigan sana aniqlanadi.

Soliq kodeksining 242-moddasida tegishli operatsiyalar uchun nazarda tutilgan sana aksiz to‘lanadigan tovarlarga (xizmatlarga) doir soliq solinadigan operatsiyalar amalga oshirilgan sana hisoblanadi.

Olib kirilayotgan aksiz to‘lanadigan tovarlar bo‘yicha soliq solish operatsiyalarini amalga oshirish sanasi ularni bojxonaning import tartib-taomilidan chiqarish sanasi hisoblanadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 287-moddasiga muvofiq, soliq bazasiga tuzatish kiritish Soliq kodeksining 257-moddasida nazarda tutilgan hollarda va tartibda, soliq to‘lovchi tomonidan amalga oshiriladi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 288-moddasiga muvofiq, Aksiz to‘lanadigan tovarlar eksportini tasdiqlovchi hujjatlar quyidagilardan iboratdir:

1) eksport qilinadigan aksiz to‘lanadigan tovarlarni yetkazib berishga doir kontrakt (kontraktning belgilangan tartibda tasdiqlangan ko‘chirma nusxasi);

2) tovarlarni eksport rejimida chiqarishni amalga oshiruvchi bojxona organining belgisi qo‘yilgan bojxona yuk deklaratsiyasi;

3) O‘zbekiston Respublikasining bojxona chegarasidagi o‘tkazish punktida joylashgan bojxona organining tovarlar tayinlangan mamlakatga jo‘natilganligini tasdiqlovchi belgisi qo‘yilgan, tovarga ilova qilinadigan hujjatlar;

4) chet ellik sotib oluvchi (to‘lovchi) tomonidan eksport qilinayotgan tovarlar uchun haq to‘langanligini tasdiqlovchi bank hujjatidan ko‘chirma.

Tovarlarni chet el valyutasida eksport qilish yuzasidan daromadlar tovarlar eksport rejimiga chiqarilgan kundan e’tiboran bir yuz sakson kalendar kuni ichida kelib tushmagan taqdirda, tovarlarni eksportga realizatsiya qilish soliq solishning obyekti deb e’tirof etiladi.

Tovarlar eksportga vositachi (ishonchli vakil) orqali vositachilik (topshiriq) shartnomasi bo‘yicha realizatsiya qilingan taqdirda eksportni tasdiqlash uchun komitent (topshiriq beruvchi) tomonidan soliq to‘lovchining vositachi yoki ishonchli vakil bilan tuzilgan vositachilik shartnomasi yoki topshiriq shartnomasi (shartnomaning ko‘chirma nusxasi) qo‘shimcha ravishda taqdim etiladi.

6.4. Aktsiz solig’i stavkalari va soliqdan belgilangan imtiyozlar

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 289-moddasiga muvofiq soliq stavkalari tovarning yoki xizmatning qiymatiga nisbatan foizlarda (advalor), naturada ifodalangan o‘lchov birligiga nisbatan mutlaq summada (qat’iy belgilangan), shuningdek advalor va qat’iy belgilangan soliq stavkalarini o‘z ichiga olgan aralash stavkada belgilanadi.

O‘zbekiston Respublikasining “2023 yil uchun O‘zbekiston Respublikasining davlat byudjeti to‘g‘risida”gi O‘RQ-813-sonli Qonuni, Soliq va byudjet siyosatining 2023 yilga mo‘ljallangan asosiy yo‘nalishlari qabul qilinganligi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasining ayrim Qonun hujjatlariga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasining 2022 yil 30 dekabrdagi O‘RQ-812-sonli Qonuni, va O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 30 dekabrdagi O‘zbekiston Respublikasining “2023 yil uchun O‘zbekiston Respublikasining davlat byudjeti to‘g‘risida”gi Qonuni ijrosini ta’minlash chora tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-471-sonli qarori qabul qilindi.

Mazkur normativ huquqiy hujjatlarga asosan soliq qonunchiligа quyidagi qator o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritildi.

Jumladan, 2023 yilning 1 yanvaridan boshlab alkogol va tamaki mahsulotlarini import qilishda aksiz solig‘i stavkalari 5 foizga pasaytirildi.

2023 yilning 1 yanvaridan boshlab alkogol mahsulotlarini (kuchsiz alkogolli ichimliklar bundan mustasno) ishlab chiqarishda aksiz solig‘i aksiz to‘lanadigan mahsulot tarkibidagi etil spirtining ulushidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi. Bunda ishlab chiqariladigan alkogol mahsulotining o‘lchov birligi «litr» deb belgilandi (*ilgari «dal» edi)*. *2022 yilda aroq, konyak va boshqa alkogol mahsulotlariga aksiz solig‘i stavkasi 1 litr uchun 13 800 so‘m miqdorida belgilangan edi. 2023 yilda ushbu mahsulotlarga aksiz solig‘i stavkasi 1 litri uchun 34 500 so‘m miqdorida belgilanmoqda. Ya’ni aksiz stavkasi 2,5 barobarga oshgan.*

O‘zbekistonda 1 litr spirtdagi aksiz ulushi 6,2 % ni tashkil qiladi (1 litr spirtning qiymati 23 905 so‘m, aksiz – 1490 so‘m).

Rossiya Federatsiyasida ushbu ko‘rsatkich 54,8%ni tashkil qiladi, Qozog‘istonda – 51,7 %, Qirg‘izistonda 26,3%ni tashkil qiladi.

Aksiz solig‘i stavkasini 5 baravarga oshirganda 1 litr spirtdagi aksiz ulushi 25 % dan oshmaydi, bu Rossiya va Qozog‘istondagiga nisbatan 2 baravar pastdir.

O‘zbekiston Respublikasining “2024 yil uchun O‘zbekiston Respublikasining davlat byudjeti to‘g‘risida”gi O‘RQ-886-sonli Qonuni, Soliq va byudjet siyosatining 2024 yilga mo‘ljallangan asosiy yo‘nalishlari qabul qilinganligi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasining ayrim Qonun hujjatlariga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasining 2023 yil 28 dekabrdagi O‘RQ-891-sonli Qonuni, O‘zbekiston Respubikasi Prezidentining 2023 yil 29 dekabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ayrim farmonlariga o‘zgartirish va qo‘shimcha kiritish to‘g‘risida”gi PF-221-sonli Farmoni va O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 29 dekabrdagi O‘zbekiston Respublikasining “2024 yil uchun O‘zbekiston Respublikasining davlat byudjeti to‘g‘risida”gi Qonuni ijrosini ta’minlash chora tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-422-sonli qarori qabul qilindi.

Mazkur normativ huquqiy hujjatlarga asosan soliq qonunchiliga quyidagi qator o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritildi. Jumladan Soliq kodeksining 289^{1}-moddasidagi tamaki mahsulotlari aksiz solig‘i stavkasi 2024 yil 1 yanvardan 12 foizga indeksatsiya qilingan.

Soliq kodeksining 289^2-moddasidagi etil spirti ishlab chiqarish aksiz solig‘i stavkasi 2024 yil 1 yanvardan 2 barobarga oshirildi.Mazkur holatda 1 litr etil spirti ulushi 40-43 foizni tashkil qilmoqda.

Jahon sog‘liqni saqlash tashkilotining tavsiyalariga ko‘ra, alkogolli mahsulotlar narxida aksiz solig‘ining ulushi 60% dan kam bo‘lmasligi zarur. Rossiyada bu ko‘rsatkich 76 foiz, Qozog‘istonda 51 foizni tashkil etadi.

Aroq konyak boshqa alkogolli mahsulotlarni ishlab chiqarish uchun aksiz solig‘i stavkasi 5-10 gacha indeksatsiya qilindi.

Soliq kodeksining 289^3-moddasidagi Neft mahsulotlari va boshqa aksiz to‘lanadigan tovarlar va xizmatlarga doir soliq stavkalari 2024 yil 1 apreldan o‘rtacha 12 foizga indeksatsiya qilindi.

Aholi salomatligiga salbiy ta’sirlarni kamaytirish va tabiatga keltiriladigan zararlarni qisqartirish maqsadida tarkibida zararli gaz moddalari ulushi yuqori bo‘lgan benzin mahsulotlariga aksiz solig‘i stavkasi indeksatsiya qilinmoqda va Yevrostandart talablariga javob beradigan benzin mahsulotlariga amaldagi stavka saqlanib qolinmoqda.

Yakuniy iste’molchilar uchun realizatsiya qilinadigan benzin, dizel yoqilg‘isi va suyultirilgan gaz uchun to‘lanadigan aksiz solig‘i stavkasi 2024 yil 1 apreldan boshlab 12 foizga indeksatsiya qilinmoqda.

2024 yil 1 apreldan boshlab:

– tarkibida shakar yoki boshqa shirinlashtiruvchi va (yoki) xushbo‘ylashtiruvchi qo‘shimchalari bo‘lgan mineral va gazlangan ichimliklarga 1 litr uchun 500 so‘m, shuningdek energetik va tetiklashtiruvchi ichimliklarga 1 litr uchun 2 000 so‘m miqdorida aksiz solig‘i joriy etilmoqda.

Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti tarkibida gazlangan shakar va boshqa turdagi shirinlantiruvchi moddalar qo‘shilgan alkogolsiz ichimliklar mavjud ichimliklarni ko‘p iste’mol qilish ortiqcha vazn paydo bo‘lishi, qandli diabet, karies kabi kasalliklarni ko‘payishiga sabab bo‘lishini inobatga olib ushbu ichimliklar uchun qo‘shimcha soliq kiritishni tavsiya etgan.

Hozirgi kunda 50 dan ortiq mamlakatlarda mazkur turdagi ichimliklarga aksiz solig‘i kiritilgan, xususan Fransiya, Finlandiya, Vengriya, Irlandiya, Latviya, Buyuk Britaniya, Norvegiya kabi Yevropa davlatlarida, MDHga a’zo davlatlar ichida Rossiya, Qirg‘iziston, Tojikiston va Ozarbayjonda joriy etilgan.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 289^1-moddasiga muvofiq 2023 yilda Tamaki mahsulotlariga nisbatan soliq stavkalari quyidagi miqdorlarda belgilanadi (2-jadval):

2-jadval

Tamaki mahsulotlariga nisbatan soliq stavkalari (2023)

T/r	Tamaki mahsulotlari turlari	Soliq stavkalari	
		import qilinganda	ishlab chiqariladigan
1.	Filtrli, filtrsiz sigaretalar, papiroslar, sigarillalar (sigaritlar), bidi, kretek	342 000 so‘m/1000 dona + 10 foiz	2023-yil 1-yanvardan: 203 500 so‘m/1000 dona + 10 foiz 2023-yil 1-fevraldan: 223 850 so‘m/1000 dona + 10 foiz
2.	Sigara	5 720 so‘m/1 dona	
3.	Chilim uchun tamaki	341 000 so‘m/kg*	
4.	Chekiladigan, o‘rama tamaki	341 000 so‘m/kg	
5.	Chaynaladigan, hidlanadigan, shimiladigan tamaki	341 000 so‘m/kg	
6.	Qizdiriladigan tamaki tayoqchasi, qizdiriladigan tamakili kapsula va tarkibida tamaki bo‘lgan o‘xshash tamoyil bilan foydalaniladigan boshqa mahsulotlar	341 000 so‘m/kg	
7.	Nikotinli tamakisiz snyus	137 500 so‘m/kg	
8.	Tarkibida nikotin mavjud bo‘lgan suyuqlik (kartridjlarda, rezervuarlarda va elektron sigaretlarda foydalanish uchun boshqa konteynerlarda)**	605 so‘m/ml	

* Belgilangan soliq stavkasi bo‘yicha soliq chilim uchun tamakisiz aralashmani olib kirishda ham to‘lanadi.

** Tarkibida nikotin mavjud bo‘lgan suyuqlikni (nikotinni) uni iste’mol qilish tizimlarida (elektron va boshqalar) olib kirishda soliq mazkur suyuqlik tarkibidagi nikotin miqdoridan kelib chiqqan holda to‘lanadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 289[1]-moddasiga muvofiq 2024 yilda Tamaki mahsulotlariga nisbatan soliq stavkalari quyidagi miqdorlarda belgilanadi (3-jadval):

3-jadval

Tamaki mahsulotlariga nisbatan soliq stavkalari (2024)

T/r	Tamaki mahsulotlari turlari	Soliq stavkalari	
		import qilinganda	ishlab chiqariladigan
1.	Filtrli, filtrsiz sigaretalar, papiroslar, sigarillalar (sigaritlar), bidi, kretek	325 000 so‘m/1000 dona + 10 foiz	250 700 so‘m/1000 dona + 10 foiz
2.	Sigara	6 400 so‘m/1 dona	
3.	Chilim uchun tamaki	382 000 so‘m/kg*	
4.	Chekiladigan, o‘rama tamaki	382 000 so‘m/kg	
5.	Chaynaladigan, hidlanadigan, shimiladigan tamaki	382 000 so‘m/kg	
6.	Qizdiriladigan tamaki tayoqchasi, qizdiriladigan tamakili kapsula va tarkibida tamaki bo‘lgan o‘xshash tamoyil bilan foydalaniladigan boshqa mahsulotlar	382 000 so‘m/kg	
7.	Nikotinli tamakisiz snyus	154 000 so‘m/kg	
8.	Tarkibida nikotin mavjud bo‘lgan suyuqlik (kartridjlarda, rezervuarlarda va elektron sigaretlarda foydalanish uchun boshqa konteynerlarda)**	670 so‘m/ml	

* Belgilangan soliq stavkasi bo‘yicha soliq chilim uchun tamakisiz aralashmani olib kirishda ham to‘lanadi.

** Tarkibida nikotin mavjud bo‘lgan suyuqlikni (nikotinni) uni iste’mol qilish tizimlarida (elektron va boshqalar) olib kirishda soliq mazkur suyuqlik tarkibidagi nikotin miqdoridan kelib chiqqan holda to‘lanadi.

Soliq kodeksining 289[1]-modda birinchi qismining 1-bandida aksiz solig‘ining qat’iy belgilangan stavkasi natura ifodalangan aksiz to‘lanadigan tovarlar hajmiga nisbatan qo‘llaniladi, aksiz solig‘ining advalor soliq stavkasi ishlab chiqaruvchining aksiz solig‘i va qo‘shilgan qiymat solig‘i qo‘shilmagan holda sotilgan tovarlar qiymatiga nisbatan qo‘llaniladi. Tovar importida advalor soliq stavkasi bojxona to‘g‘risidagi qonunchilikka muvofiq aniqlanadigan bojxona qiymatiga nisbatan qo‘llaniladi.

Soliq kodeksining 289[1]-modda birinchi qismining 3 — 6-bandlarida soliq stavkasi tamaki mahsulotidagi tamaki xomashyosi massasiga nisbatan tamaki xomashyosi massasi to‘g‘risidagi axborotni iste’mol qadog‘ida (idishda) ko‘rsatish sharti bilan qo‘llaniladi. Agar chilim

uchun tamaki bo‘yicha tamaki xomashyosi massasi netto og‘irligining 20 foizdan kamni tashkil etgan taqdirda, u holda aksiz solig‘i netto og‘irligining 20 foizidan hisoblab chiqariladi. Iste’mol qadog‘ida (idishida) tamaki xomashyosining og‘irligi to‘g‘risida axborot mavjud bo‘lmagan taqdirda, soliq stavkasi netto og‘irligiga nisbatan qo‘llaniladi.

Soliq kodeksining 289^1-modda birinchi qismining 7-bandida soliq stavkasi tovarning netto og‘irligiga nisbatan qo‘llaniladi, bunda iste’mol qadog‘ining (plastik bankaning, karton qutisining va shu kabilarning) og‘irligi hisobga olinmaydi. Iste’mol qadog‘ida (idishida) tovarning og‘irligi to‘g‘risida ma’lumot mavjud bo‘lmagan taqdirda, soliq stavkasi iste’mol qadog‘ini (idishini) hisobga olgan holda netto og‘irligiga nisbatan qo‘llaniladi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 289^2-moddasiga muvofiq 2023 yilda Alkogol mahsulotlariga nisbatan soliq stavkalari quyidagi miqdorlarda belgilanadi (4 -jadval):

4-jadval

Alkogol mahsulotlariga doir soliq stavkalari (2023)

T/r	Alkogol mahsulotlari turlari	Soliq stavkalari (1 litr uchun)		
		import qilinganda	ishlab chiqariladigan	
			2023-yil 1-yanvardan	2023-yil 1-fevraldan
1.	Oziq-ovqat xomashyosidan rektifikatsiya-langan etil spirti, rektifikatsiyalangan va efiroaldegidli fraksiyadan texnik etil spirti va etil spirtining boshlang‘ich fraksiyasi	70%	7 450 so‘m	
2.	Aroq, konyak va boshqa alkogol mahsulotlari (акциз тўланадиган товар таркибидаги сувсиз этил спиртининг 1 литри учун, бундан 3 ва 4-бандлар мустасно)	106 800 so‘m	34 500 so‘m	38 000 so‘m
3.	Vino:			
	tabiiy ravishda achitilgan tabiiy vinolar (etil spirti qo‘shilmagan holda)	30 000 so‘m	1 so‘m	
	boshqa vinolar, shu jumladan vermut	42 750 so‘m	1 980 so‘m	2 200 so‘m
4.	Pivo	50%, biroq 12 800 so‘mdan kam bo‘lmagan	1 380 so‘m	1 550 so‘m

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 289^2-moddasiga muvofiq 2024 yilda Alkogol mahsulotlariga nisbatan soliq stavkalari quyidagi miqdorlarda belgilanadi (5-jadval):

5-jadval

Alkogol mahsulotlariga doir soliq stavkalari (2024)

T/r	Alkogol mahsulotlari turlari	Soliq stavkalari (1 litr uchun)		
		import qilinganda	ishlab chiqariladigan	
			2024-yil 1-yanvardan	2024-yil 1-iyuldan
1.	Oziq-ovqat xomashyosidan rektifikatsiya-langan etil spirti, rektifikatsiyalangan va efiroaldegidli fraksiyadan texnik etil spirti va etil spirtining boshlang‘ich fraksiyasi	70%	14 900 so‘m	
2.	Aroq, konyak va boshqa alkogol mahsulotlari (aksiz to‘lanadigan tovar tarkibidagi suvsiz etil spirtining 1 litri uchun, bundan 3 va 4-bandlar mustasno)	101 500 so‘m	38 000 so‘m	40 000 so‘m
3.	Vino:			
	tabiiy ravishda achitilgan tabiiy vinolar (etil spirti qo‘shilmagan holda)	28 500 so‘m	1 so‘m	
	boshqa vinolar, shu jumladan vermut	40 600 so‘m	2 200 so‘m	2 310 so‘m
4.	Pivo	50%, biroq 12 200 so‘mdan kam bo‘lmagan	1 550 so‘m	1 628 so‘m

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 289^3-moddasiga muvofiq 2023 yilda Neft mahsulotlari va boshqa aksiz to‘lanadigan tovarlar va xizmatlarga nisbatan soliq stavkalari quyidagi miqdorlarda belgilanadi (6-jadval):

6-jadval

Neft mahsulotlari va boshqa aksiz to‘lanadigan tovarlar va xizmatlarga doir soliq stavkalari (2023)

T/r	Tovarlar (xizmatlar) nomi	Soliq stavkasi	
		2023-yil 1-yanvardan	2023-yil 1-fevraldan
1.	Neft mahsulotlari:		
	benzin	275 000 so‘m/tonna	303 000 so‘m/tonna
	aviakerosin (sintetikdan tashqari)	220 000 so‘m/tonna	242 000 so‘m/tonna
	dizel yoqilg‘isi (sintetikdan tashqari)	264 000 so‘m/tonna	291 000 so‘m/tonna
	EKO dizel yoqilg‘isi (sintetikdan tashqari)	237 600 so‘m/tonna	262 000 so‘m/tonna
	dizel yoki karbyurator (injektor) dvigatellari uchun motor moyi	374 000 so‘m/tonna	412 000 so‘m/tonna
2.	Polietilen granulalar	10%	
3.	Tabiiy gaz, bundan O‘zbekiston Respublikasiga olib kirilgan gaz mustasno	20%	
4.	Yakuniy iste’molchiga realizatsiya qilinadigan:		
	benzin	1 litr uchun 385 so‘m/1 tonna uchun 512 000 so‘m	1 litr uchun 425 so‘m/1 tonna uchun 565 000 so‘m
	dizel yoqilg‘isi	1 litr uchun 385 so‘m/1 tonna uchun 468 000 so‘m	1 litr uchun 425 so‘m/1 tonna uchun 516 000 so‘m
	suyultirilgan gaz	1 litr uchun 385 so‘m/1 tonna uchun 730 000 so‘m	1 litr uchun 425 so‘m/1 tonna uchun 807 500 so‘m

	siqilgan gaz	1 kub metr uchun 550 so‘m	1 kub metr uchun 605 so‘m
5.	Mobil aloqa xizmatlari	10%	
6.	Xushbo‘ylashtiruvchi yoki rang beruvchi qo‘shimchalarsiz oq shakar	20%	

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 289^3-moddasiga muvofiq 2024 yilda Neft mahsulotlari va boshqa aksiz to‘lanadigan tovarlar va xizmatlarga nisbatan soliq stavkalari quyidagi miqdorlarda belgilanadi (7-jadval):

7-jadval

Neft mahsulotlari va boshqa aksiz to‘lanadigan tovarlar va xizmatlarga doir soliq stavkalari (2024)

T/r	Tovarlar (xizmatlar) nomi	Soliq stavkasi	
		2024-yil 1-yanvardan	2024-yil 1-apreldan
1.	Neft mahsulotlari:		
	Ai-80 va undan yuqori benzin	303 000 so‘m/tonna	340 000 so‘m/tonna
	Ai-91 va undan yuqori benzin	303 000 so‘m/tonna	
	aviakerosin (sintetikdan tashqari)	242 000 so‘m/tonna	271 000 so‘m/tonna
	dizel yoqilg‘isi (sintetikdan tashqari)	291 000 so‘m/tonna	326 000 so‘m/tonna
	EKO dizel yoqilg‘isi (sintetikdan tashqari)	262 000 so‘m/tonna	293 000 so‘m/tonna
	dizel yoki karbyurator (injektor) dvigatellari uchun motor moyi	412 000 so‘m/tonna	461 000 so‘m/tonna
2.	Polietilen granulalar	10%	
3.	Tabiiy gaz, bundan O‘zbekiston Respublikasiga olib kirilgan gaz mustasno	20%	
4.	Yakuniy iste’molchiga realizatsiya qilinadigan:		
	AI-80 va undan yuqori benzin	1 litr uchun 425 so‘m/1 tonna uchun 565 000 so‘m	1 litr uchun 476 so‘m/1 tonna uchun 633 000 so‘m
	AI-91 va undan yuqori benzin	1 litr uchun 425 so‘m/1 tonna uchun 565 000 so‘m	
	dizel yoqilg‘isi	1 litr uchun 425 so‘m/1 tonna uchun 516 000 so‘m	1 litr uchun 476 so‘m/1 tonna uchun 578 000 so‘m
	suyultirilgan gaz	1 litr uchun 425 so‘m/1 tonna uchun 807 500 so‘m	1 litr uchun 476 so‘m/1 tonna uchun 904 000 so‘m
	siqilgan gaz	1 kub metr uchun 605 so‘m	1 kub metr uchun 678 so‘m
5.	Mobil aloqa xizmatlari	10%	
6.	Xushbo‘ylashtiruvchi yoki rang beruvchi qo‘shimchalarsiz oq shakar	20%	
7.	Tarkibida shakar yoki boshqa shirinlashtiruvchi yoki xushbo‘ylashtiruvchi moddalar bo‘lgan, gazlangan hamda iste’mol qadog‘iga qadoqlangan ichimliklar (bundan energetik va tetiklashtiruvchi ichimliklar mustasno)	-	1 litr uchun 500 so‘m
	Energetik va tetiklashtiruvchi ichimliklar	-	1 litr uchun 2 000 so‘m

Soliq kodeksi 289^3-modda birinchi qismining 3 va 5-bandlarida soliq stavkalari O‘zbekiston Respublikasida ishlab chiqariladigan (ko‘rsatiladigan) aksiz to‘lanadigan tovarlarga (xizmatlarga) belgilangan, va mazkur tovarlarni olib kirishda qo‘llanilmaydi.

Soliq kodeksi 289^3-modda birinchi qismining 4-bandida nazarda tutilgan olib kirilgan (import qilingan) aksiz to‘lanadigan tovarlarni o‘z extiyojlari uchun ishlatilganda, soliq to‘lovchilari bo‘lib ushbu tovarlarni o‘z extiyojlari uchun olib kirishni amalga oshirgan shaxslar e’tirof etiladi.

Soliq kodeksi 289^3-modda birinchi qismining 6-bandida belgilangan soliq stavkasi O‘zbekiston Respublikasi hududiga olib kiriladigan xushbo‘ylashtiruvchi yoki rang beruvchi qo‘shimchalarsiz oq shakarga qo‘llaniladi. Bunda O‘zbekiston Respublikasi hududiga shakar xomashyosini olib kirishga aksiz solig‘i solinmaydi.

6.5. Aktsiz solig’ini soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisobotini taqdim etish va soliq to‘lash tartibi. Soliq davri

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 290-moddasiga muvofiq soliqni hisoblab chiqarish soliq solinadigan bazadan va soliqning belgilangan stavkalaridan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

Import qilingan, aksiz to‘lanadigan, o‘ziga nisbatan aralash — advalor va qat’iy belgilangan soliq stavkalari belgilangan tovarlar bo‘yicha soliq soliq bazasi va advalor stavkadan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi. Bunda soliq summasi qat’iy belgilangan stavka qo‘llanilgan holda hisoblab chiqarilgan summadan kam bo‘lishi mumkin emas.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 291-moddasiga muvofiq aktsiz solig’ini soliq davri bo’lib bir oy hisoblanadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 292-moddasiga muvofiq, soliq hisoboti, agar 292-moddaning ikkinchi qismida

boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, soliq bo‘yicha hisobda turilgan joydagi soliq organlariga har oyda, soliq davridan keyingi oyning o‘ninchi kunidan kechiktirmay taqdim etiladi.

Benzin, dizel yoqilg‘isi va gaz avtomobillarga yoqilg‘i quyish shoxobchalari orqali realizatsiya qilingan taqdirda, soliq hisoboti avtomobillarga yoqilg‘i quyish shoxobchalari joylashgan erdagi soliq organlariga har oyda, soliq davridan keyingi oyning o‘ninchi kunidan kechiktirmay taqdim etiladi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 293-moddasiga muvofiq soliqni to‘lash soliq hisobotini taqdim etish muddatidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Import qilinadigan tovarlar bo‘yicha soliqni to‘lash bojxona to‘g‘risidagi qonunchilikda belgilangan muddatlarda amalga oshiriladi. Aksiz markalari bilan tamg‘alanishi lozim bo‘lgan olib kiriladigan aksiz to‘lanadigan tovarlar bo‘yicha soliq aksiz markalari olinguniga qadar to‘lanadi.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. Aktsiz tushunchasi qanday ma’noni anglatadi?
2. O’zbekiston Respublikasida aktsiz solig’i qachon joriy etilgan?
3. Aktsiz solig’ini to’lovchilar bo’lib kimlar hisoblanadi?
4. Aktsiz solig’i solish ob’ektiga nimalar kiradi?
5. Aktsiz solig’i bo’yicha qanday soliq imtiyozlari mavjud?
6. Aktsiz solig’i stavkalari va hisoblash tartibi qanday?
7. Aktsiz solig’i summasi byudjetga qanday muddatlarda to’lanadi?
8. Aktsiz solig’ini respublika byudjetiga o’tkazish tartibi qanday?
9. Bojxona yuk deklaratsiyasida aktsiz solig’ini aks ettirish tartibi qanday?
10. Alohida tovarlar bo’yicha byudjetga to’lanadigan aktsiz solig’ini hisoblab chiqishning xususiyatlari qanday?

VII-BOB. FOYDA SOLIG’I

7.1. Yuridik shaxslardan olinadigan soliqlar va boshqa majburiy to’lovlar

Soliqlar deganda soliq qonunchiligida belgilangan, muayyan miqdorlarda undiriladigan, muntazam, qaytarib berilmaydigan va beg’araz xususiyatga ega bo’lgan, byudjetga yo’naltiriladigan majburiy pul to’lovlari tushuniladi.

Boshqa majburiy to’lovlar deganda soliq qonunchiligida belgilangan davlat maqsadli jamg’armalariga majburiy pul to’lovlari, bojxona to’lovlari, shuningdek vakolatli organlar hamda mansabdor shaxslar tomonidan yuridik ahamiyatga molik harakatlarni to’lovchilarga nisbatan amalga oshirish uchun, shu jumladan muayyan huquqlarni yoki litsenziyalar va boshqa ruxsat beruvchi hujjatlarni berish uchun to’lanishi lozim bo’lgan yig’imlar, davlat boji tushuniladi.

Yuridik shaxslardan olinadigan soliqlarga quyidagilar kiradi:

1. Foyda solig’i.
2. Qo’shilgan qiymat solig’i.
3. Aktsiz solig’i.
4. Yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq.
5. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq.
6. Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq
7. Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig’i
8. Ijtimoiy soliq.

Yuridik shaxslarning hamma soliqlari naqd pulsiz to’lanadi. Biroq, ayrim yig’imlar (davlat va bojxona bojlari) naqd pulli bo’lishi mumkin.

Yuridik shaxslar soliqlarini naqd pulsiz to’lanishi juda katta iqtisodiy ahamiyatga ega. Pul o’tkazishlar tezlashadi, ijtimoiy xarajatlar tejaladi.

2020-yil 1-yanvardan e’tiboran kuchga kirgan O’zbekiston Respublikasining Yangi tahrirdagi Soliq kodeksining 17-moddasiga asosan O’zbekiston Respublikasi hududida quyidagi soliqlar va boshqa majburiy to’lovlar amal qiladi:

1. Qo’shilgan qiymat solig’i.
2. Aktsiz solig’i.
3. Foyda solig’i.
4. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig’i.
5. Yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq.

5^1. Maxsus renta solig’i.(2022-yil 1-yanvardan)

6. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq.
7. Mol-mulk solig’i.
8. Yer solig’i.
9. Ijtimoiy soliq.

Mamlakatimiz soliq qonunchiligiga muvofiq soliq to’lovchilar ikki katta guruhga, ya’ni yuridik va jismoniy shaxslar guruhiga bo’linadi va ularning faoliyat ko’rsatish xususiyatidan kelib chiqib yana tarkibiy qismlarga ajratish mumkin. Respublikamiz davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda yuridik shaxslar to’laydigan soliqlar katta ahamiyatga ega.

7.2. Soliq munosabatlarining sub’ektlari

Soliq to’lovchi yuridik shaxslar va vakolatli organlar soliq munosabatlarining sub’ektlari bo’lib hisoblanadi. Yuridik shaxs deb quyidagilar e’tirof etiladi:

1) O’zbekiston Respublikasining qonun hujjatlariga muvofiq tashkil etilgan, o’z mulkida, xo’jalik yuritishida yoki operativ boshqaruvida alohida mol-mulkka ega bo’lgan hamda o’z majburiyatlari yuzasidan ushbu mol-mulk bilan javob beradigan, mustaqil balansiga yoki smetasiga ega bo’lgan, o’z nomidan mulkiy va shaxsiy nomulkiy huquqlarga ega bo’la oladigan hamda ularni amalga oshira oladigan, majburiyatlarni bajara oladigan, sudda da’vogar va javobgar bo’la oladigan tashkilot.

2) Chet davlatning qonun hujjatlariga muvofiq tashkil etilgan chet el tashkiloti.

3) O’zbekiston Respublikasining, chet davlatning qonun hujjatlariga yoki xalqaro shartnomaga muvofiq tashkil etilgan xalqaro tashkilot.

Notijorat tashkilotlari deganda foyda olishni faoliyatining asosiy maqsadi qilib olmagan va olingan daromadlarni o’z qatnashchilari (a’zolari) o’rtasida taqsimlamaydigan yuridik shaxslar tushuniladi.

Notijorat tashkilotlariga byudjet tashkilotlari, shu jumladan davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari, shu jumladan O’zbekiston Respublikasida davlat ro’yxatidan o’tgan xalqaro nodavlat notijorat tashkilotlari, shuningdek fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari va qonun hujjatlariga muvofiq boshqa tashkilotlar kiradi.

Soliq to’lovchilar soliq qonunchiligiga muvofiq zimmasiga soliqlar va boshqa majburiy to’lovlarni to’lash majburiyati yuklatilgan yuridik shaxslar va ularning alohida bo’linmalaridir.

Soliq agentlari soliq qonunchiligiga muvofiq zimmasiga soliqlar va boshqa majburiy to’lovlarni hisoblab chiqarish, soliq to’lovchidan

ushlab qolish hamda byudjetga va davlat maqsadli jamg’armalariga o’tkazish majburiyati yuklatilgan shaxslardir.

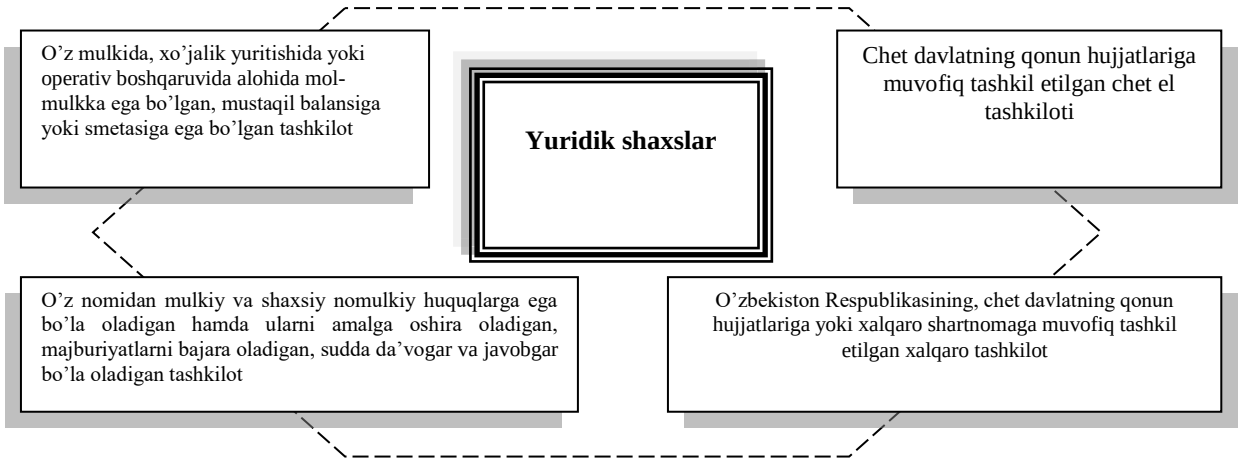

7.2.1-rasm. Yuridik shaxslarning o’ziga xos xususiyatlari

Soliq to’lovchining vakillari qonunga yoki ta’sis hujjatiga muvofiq soliq to’lovchining vakili bo’lishga vakolatli shaxslardir.

Vakolatli organlar quyidagilardir:

1. Davlat soliq xizmati organlari - O’zbekiston Respublikasi Soliq qo’mitasi, Qoraqalpog’iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar soliq boshqarmalari, shuningdek tumanlar, shaharlar va shahardagi tumanlar soliq inspektsiyalari.

2. Bojxona organlari - O’zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo’mitasi, Davlat bojxona qo’mitasining Qoraqalpog’iston Respublikasi, viloyatlar, Toshkent shahri bo’yicha boshqarmalari, bojxona komplekslari va bojxona postlari.

3. Moliya organlari - O’zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, Qoraqalpog’iston Respublikasi Moliya vazirligi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklarining moliya boshqarmalari, tuman va shahar hokimliklarining moliya bo’limlari.

4. Boshqa majburiy to’lovlarni undirish vazifasini amalga oshiruvchi davlat organlari va tashkilotlari.

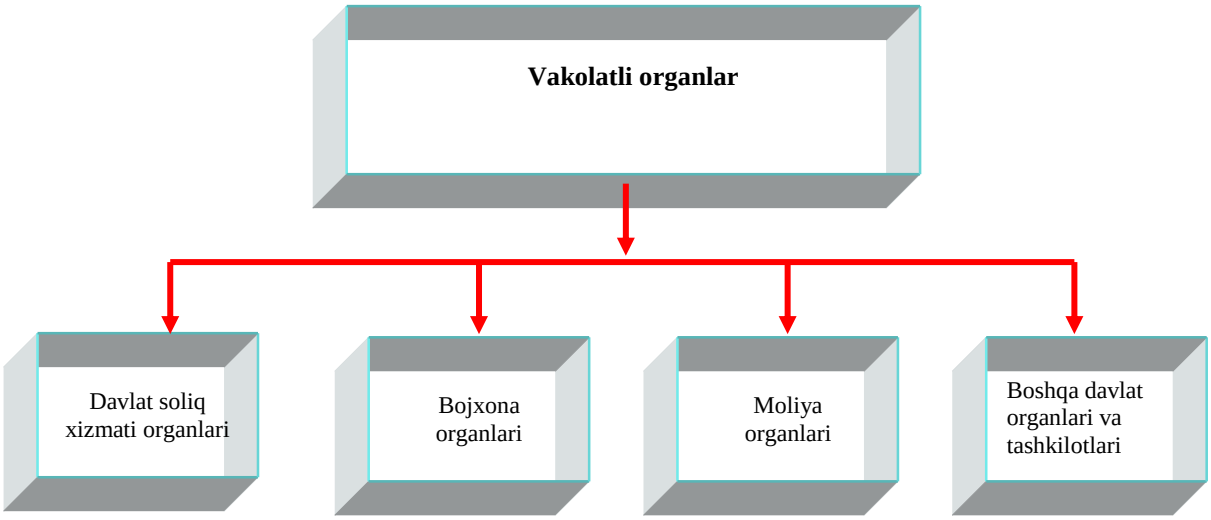

7.2.2-rasm. Vakolatli organlar

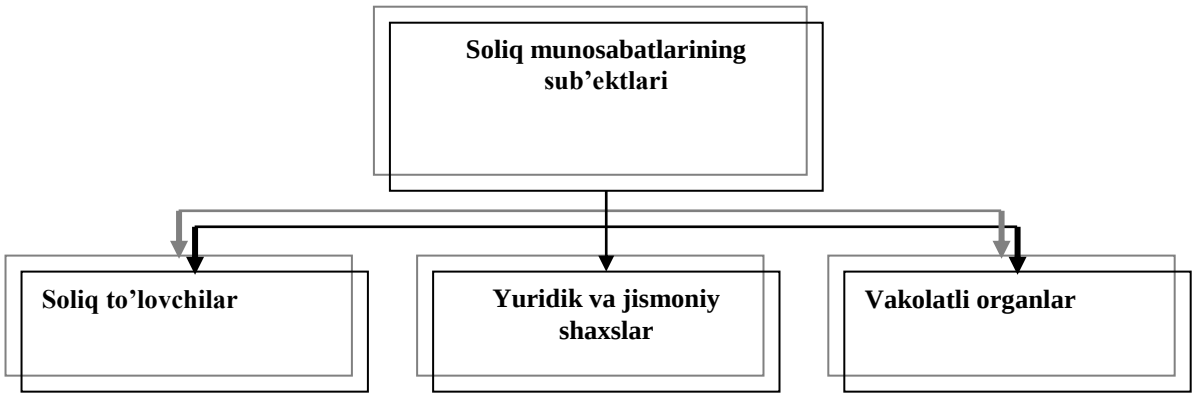

7.2.3-rasm. Soliq munosabatlarining sub’ektlari

O’zbekiston Respublikasining rezidenti deb O’zbekiston Respublikasida davlat ro’yxatidan o’tgan yuridik shaxs e’tirof etiladi.

Norezidentning O’zbekiston Respublikasidagi doimiy muassasasi deganda norezident O’zbekiston Respublikasi hududida tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirayotgan, shu jumladan faoliyatni vakolatli shaxs orqali amalga oshirayotgan har qanday joy e’tirof etiladi.

7.3. Foyda solig’i to’lovchilari tarkibi, soliq solish ob’ekti va soliq solinadigan bazasi

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 294-moddasiga muvofiq foyda solig’ini to’lovchi yuridik shaxslar bo’lib quyidagilar hisoblanadi:

1. O‘zbekiston Respublikasining soliq rezidentlari bo‘lgan yuridik shaxslar;

2. O‘zbekiston Respublikasining norezidentlari bo‘lgan yuridik shaxslar, shuningdek O‘zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasalar orqali amalga oshiradigan, yuridik shaxs tashkil etmagan holdagi chet el tuzilmalari;

3. O‘zbekiston Respublikasidagi manbalardan daromadlar oluvchi O‘zbekiston Respublikasi norezidentlari bo‘lgan yuridik shaxslar;

4. soliq to‘lovchilar konsolidatsiyalashgan guruhining mas’ul ishtirokchilari bo‘lgan yuridik shaxslar;

5. soliq davrida tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olgan daromadlari bir milliard so‘mdan ortiq bo‘lgan yoki o‘z ixtiyori bilan foyda solig‘ini to‘lashga o‘tgan yakka tartibdagi tadbirkorlar;

6. oddiy shirkat shartnomasi (birgalikdagi faoliyat to‘g‘risidagi shartnoma) doirasida amalga oshiriladigan faoliyat bo‘yicha oddiy shirkatning ishonchli shaxsi.

Soliq to‘lovchilarning konsolidatsiyalashgan guruhi ishtirokchilari (bundan buyon ushbu bo‘limda konsolidatsiyalashgan guruh ishtirokchilari deb yuritiladi) soliq to‘lovchilarning konsolidatsiyalashgan guruhi bo‘yicha foyda solig‘ining mazkur guruh

mas’ul ishtirokchisi tomonidan hisoblab chiqarish uchun zarur bo‘lgan qismi bo‘yicha soliq to‘lovchilarning majburiyatlarini bajaradi.

Soliq kodeksining 36-moddasi to’qqizinchi qismiga muvofiq agent vazifalarini amalga oshiruvchi jismoniy shaxs, ushbu modda birinchi qismining 2-bandiga muvofiq soliq to‘lovchi deb e’tirof etiladi.

Agar Soliq kodeksida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, aylanmadan soliq to‘lovchi shaxslar soliq (foyda solig’ini) to‘lovchilar hisoblanmaydi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 295-moddasiga muvofiq foyda solig’ining soliqqa tortish ob’ekti bo’lib soliq to‘lovchi tomonidan olingan **foyda** hisoblanadi.

Ushbu bo‘lim maqsadida **quyidagilar foyda deb e’tirof etiladi:**

1) yuridik shaxs uchun — ushbu bo‘limda nazarda tutilgan jami daromad va xarajatlar o‘rtasidagi farq;

2) faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshiruvchi norezident uchun — Soliq kodeksining 49-bobida belgilangan o‘ziga xos xususiyatlar inobatga olingan holda, ushbu bo‘limda nazarda tutilgan doimiy muassasaning faoliyati bilan bog‘liq bo‘lgan jami daromad (shu jumladan bunday doimiy muassasaning faoliyati bilan bog‘liq bo‘lgan, O‘zbekiston Respublikasidan tashqaridagi manbalardan olingan daromadlar) va xarajatlar o‘rtasidagi farq;

3) norezident uchun — Soliq kodeksining 50-bobida belgilangan xususiyatlar inobatga olingan holda, O‘zbekiston Respublikasidagi manbalardan olingan daromadlar;

4) yakka tartibdagi tadbirkor uchun — Soliq kodeksining 51-bobida belgilangan o‘ziga xos xususiyatlar inobatga olingan holda, ushbu bo‘limda nazarda tutilgan jami daromad va xarajatlar o‘rtasidagi farq;

5) zimmasiga oddiy shirkat ishlarini yuritish yuklatilgan shaxs uchun — birgalikda ishlab chiqarilgan tovarni (ko‘rsatilgan xizmatni) realizatsiya qilishdan olingan daromad va birgalikda ishlab chiqarilib realizatsiya qilingan tovarga (xizmatga) to‘g‘ri keladigan birgalikdagi faoliyatga kiritilgan mablag‘lar summasi o‘rtasidagi farq.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 295-moddasiga muvofiq aniqlanadigan, soliq solinishi lozim bo‘lgan **foyda summasi** soliq bazasi hisoblanadi (296-modda).

Soliq solinadigan baza jami daromad bilan soliq qonunchiligida nazarda tutilgan chegirib tashlanadigan xarajatlar o’rtasidagi farq sifatida, soliq qonunchiligida, boshqa qonunlarda va O’zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlarida nazarda tutilgan imtiyozlar hamda soliq qonunchiligiga muvofiq soliq solinadigan foydaning kamaytirilishi summalari inobatga olingan holda hisoblab chiqarilgan soliq solinadigan foydadan kelib chiqib belgilanadi.

Soliq bazasini ushbu bo‘limda belgilangan tartibda va shartlarda aniqlashda soliq to‘lovchi daromadlarining va (yoki) xarajatlarining (zararlarining) ayrim turlari maxsus qoidalar bo‘yicha inobatga olinishi yoki inobatga olinmasligi mumkin.

Soliq to‘lovchi ushbu bo‘limga muvofiq foydani va zararni hisobga olishning umumiy tartibidan farq qiladigan tartibi nazarda tutilgan operatsiyalar bo‘yicha daromadlarning (xarajatlarning) alohida-alohida hisobini yuritadi.

Soliq bazasi, agar Soliq kodeksining 48 va 50-boblarida boshqacha qoida belgilanmagan bo‘lsa, soliq davri boshlanganidan e’tiboran ortib boruvchi yakun bilan aniqlanadi.

Soliq to‘lovchi tomonidan hisobot (soliq) davrida ko‘rilgan zararlar soliq solish maqsadlarida soliq bazasini Soliq kodeksining 46-bobida belgilangan tartibda va shartlarda kamaytiradi.

Soliq bazasi nazorat qilinadigan chet el kompaniyalarining Soliq kodeksining VII bo’limi va 331-moddasiga muvofiq belgilanadigan umumiy foydasini ham o‘z ichiga oladi.

Soliq bazasiga ushbu bo‘limda belgilangan hollarda va tartibda tuzatishlar kiritiladi.

Soliq to‘lovchining daromadlariga va (yoki) xarajatlariga (zararlariga) Soliq kodeksining VI bo’limida nazarda tutilgan hollarda tuzatishlar kiritiladi.

Natura shaklidagi daromadlar va xarajatlar, agar ushbu qismda boshqacha tartib nazarda tutilmagan bo‘lsa, soliq to‘lovchi tomonidan bitimning haqiqiy narxidan kelib chiqqan holda inobatga olinadi. Agar bunday bitimdagi tovarlarning (xizmatlarning) narxi ularning bozor narxidan farq qilsa va bunday farqlanish soliq to‘lovchining soliq bazasi kamayishiga yoki zarari ko‘payishiga olib kelsa, soliq bazasi Soliq kodeksining VI bo’limiga muvofiq belgilanadigan bozor narxlaridan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

7.4. Yuridik shaxslarning jami daromadlari tarkibi

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 297-moddasiga muvofiq, **jami daromad** yuridik shaxs tomonidan O‘zbekiston

Respublikasidagi va uning hududidan tashqaridagi manbalardan hisobot (soliq) davri mobaynida olingan daromadlardan iboratdir.

Jami daromad, agar Soliq kodeksining 299-moddasida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, qo‘shilgan qiymat solig‘ini va aksiz solig‘ini inobatga olmagan holda aniqlanadi.

Ushbu bo‘lim maqsadida jami daromadga (daromadga) har qanday shaklda va (yoki) har qanday faoliyatdan olinishi lozim bo‘lgan daromadlar (olingan daromadlar), xususan, quyidagi daromadlar kiradi:

1) tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromad;

2) kredit (qarz, mikrokredit va boshqa moliyaviy operatsiyalar) bo‘yicha mukofot tarzidagi daromad;

3) sug‘urta, qayta sug‘urta tashkilotining sug‘urta, qayta sug‘urta qilish shartnomalari bo‘yicha daromadi;

4) REPO operatsiyalari bo‘yicha daromad;

5) qimmatli qog‘ozlar va (yoki) muddatli bitimlarning moliyaviy vositalariga doir operatsiyalar bo‘yicha Soliq kodeksining 327 – 329-moddalariga muvofiq olingan daromad;

6) amortizatsiya qilinadigan aktivlarning va boshqa mol-mulkning Soliq kodeksining 298-moddasiga muvofiq chiqib ketishidan olingan daromad;

7) moliyaviy ijara (lizing) shartnomasiga binoan mol-mulkni berish bo‘yicha pul mukofoti tarzidagi daromad;

8) mol-mulkni mulk ijarasiga (ijaraga) berishdan olingan daromad, bundan moliyaviy ijara (lizing) mustasno;

9) royalti;

10) Soliq kodeksining 299-moddasiga muvofiq tekin olingan mol-mulk (olingan xizmatlar);

11) inventarizatsiya natijasida aniqlangan ortiqcha tovar-moddiy zaxiralarning va boshqa mol-mulkning qiymati tarzidagi daromad;

12) qonunchilikda belgilangan tartibda majburiyatlarni hisobdan chiqarishdan olingan daromad, bundan Soliq kodeksining 317-moddasiga muvofiq ilgari chegirib tashlanmagan xarajatlarni hisobdan chiqarishdan olingan daromadlar mustasno;

13) Soliq kodeksining 300-moddasiga muvofiq talab qilish huquqidan o‘zganing foydasiga voz kechish shartnomasi bo‘yicha olingan daromad;

14) Soliq kodeksining 301-moddasiga muvofiq ilgari chegirib tashlangan xarajatlar yoki zararlarning o‘rnini qoplash tarzidagi daromad;

15) Soliq kodeksining 302-moddasiga muvofiq xizmat ko‘rsatuvchi xo‘jaliklardan olinadigan daromad;

16) Soliq kodeksining 319-moddasiga muvofiq birgalikdagi faoliyatda ishtirok etishdan olingan daromad;

17) qarzdor tomonidan e’tirof etilgan yoxud qarzdor tomonidan sudning qonuniy kuchga kirgan hujjati asosida shartnoma majburiyatlarini buzganlik uchun to‘lanishi lozim bo‘lgan jarimalar, penyalar va boshqa sanksiyalar, shuningdek zararlarning (ziyonning) o‘rnini qoplash summalari;

18) Soliq kodeksining 320-moddasiga muvofiq kursdagi ijobiy farq;

19) dividendlar va foizlar;

20) ishonchli boshqaruv muassisi tomonidan mol-mulkni ishonchli boshqarishdan olingan daromad;

21) shakllantirilish xarajatlari Soliq kodeksining 44 va 45-boblarida belgilangan tartibda va shartlarda xarajatlar tarkibiga qabul qilingan, qayta tiklangan zaxiralar summalari;

22) aksiyador, ishtirokchi yuridik shaxs foydasiga o‘z ulushining (ulushi bir qismining) qiymatini olishdan voz kechgan taqdirda, mazkur yuridik shaxsning ustav fondi (ustav kapitali) kamayishi munosabati bilan olgan daromad;

23) korxonani mol-mulk majmui sifatida sotishdan olingan daromad;

24) Soliq kodeksining VI bo’limida belgilangan hollarda va tartibda narxlarga tuzatishlar kiritish tufayli olingan daromad;

25) Soliq kodeksining VII bo’limida belgilangan hollarda va tartibda nazorat qilinadigan chet el kompaniyasining foyda tarzidagi daromadi;

25^{1}) Soliq kodeksi 248-moddasining to’rtinchi qismida belgilangan hollarda va tartibda soliq bazasiga tovarlarning (xizmatlarning) bozor qiymatidan kelib chiqqan holda tuzatish kiritish natijasida olingan daromad;

26) alohida hisobi mavjud bo‘lmagan va (yoki) ulardan maqsadli foydalanilmagan maqsadli mablag‘lar tarzidagi daromad (bundan budjet to‘g‘risidagi qonunchilik normalari qo‘llaniladigan budjet mablag‘lari mustasno);

27) boshqa daromadlar.

Daromadlar soliq to‘lovchi tomonidan olingan daromadlarni tasdiqlovchi birlamchi hujjatlar va boshqa hujjatlar, shu jumladan elektron hujjatlar, shuningdek soliqni hisobga olishga doir hujjatlar asosida aniqlanadi.

Jami daromad ushbu bo‘lim maqsadlarida pul, natura shaklida va (yoki) boshqa shakllarda kelib tushgan barcha tushumlardan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Soliq to‘lovchi tomonidan olingan, qiymati chet el valyutasida ifodalangan daromadlar qiymati milliy valyutada ifodalangan daromadlar bilan birgalikda hisobga olinadi.

Yuridik shaxs qayta tashkil etilganda, mol-mulkning va pulda ifodalanadigan bahoga ega bo‘lgan nomulkiy huquqlarning qiymati va (yoki) yuridik shaxslarni qayta tashkil etish chog‘ida huquqiy vorislik tartibida olinadigan (o‘tkaziladigan), qayta tashkil etilayotgan yuridik shaxslar o‘zining qayta tashkil etilish sanasiga qadar olgan majburiyatlarining qiymati yangi tashkil etilgan, qayta tashkil etilayotgan va qayta tashkil etilgan yuridik shaxslarning daromadlari deb e’tirof etilmaydi.

Agar daromadni buxgalteriya hisobi to‘g‘risidagi qonunchilik talablariga muvofiq e’tirof etish daromadni Soliq kodeksiga muvofiq aniqlash va e’tirof etish tartibidan farq qilsa, mazkur daromad soliq solish maqsadlarida Soliq kodeksida belgilangan tartibda hisobga olinadi.

Agar ushbu bo‘limda boshqacha qoida belgilanmagan bo‘lsa, buxgalteriya hisobi to‘g‘risidagi qonunchilikni qo‘llash chog‘ida aktivlar va (yoki) majburiyatlarning qiymati o‘zgarganligi munosabati bilan

buxgalteriya hisobida aks ettirilgan daromadlarga soliq solish maqsadidagi daromadlar sifatida qaralmaydi, bundan haqiqatda olingan daromadlar mustasno.

Agar Soliq kodeksida boshqacha qoida belgilanmagan bo‘lsa, daromadni e’tirof etish sanasi buxgalteriya hisobi to‘g‘risidagi qonunchilik talablariga muvofiq aniqlanadi.

Soliq to‘lovchining daromadlariga tuzatish kiritish Soliq kodeksining 332-moddasiga muvofiq amalga oshiriladi.

Agar muayyan bir daromad daromadlarning bir nechta moddasida nazarda tutilgan bo‘lsa, jami daromadni aniqlashda mazkur daromad faqat bir marta kiritiladi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 298-moddasiga muvofiq aniqlanadigan, chiqib ketishdan olinadigan moliyaviy natija **amortizatsiya qilinadigan aktivlarning va boshqa mol-mulkning chiqib ketishidan olinadigan daromad (zarar)** deb e’tirof etiladi.

Amortizatsiya qilinadigan aktivning chiqib ketishidan olinadigan moliyaviy natija (foyda yoki zarar) amortizatsiya qilinadigan aktivning chiqib ketishidan olinadigan daromaddan uning qoldiq qiymatini chegirib tashlash orqali aniqlanadi. Amortizatsiya qilinadigan aktivning qoldiq qiymati Soliq kodeksi 306-moddasining yigirma oltinchi va yigirma ettinchi qismlariga hamda 307-moddasining yettinchi qismiga muvofiq aniqlanadi.

Amortizatsiya qilinadigan aktivning chiqib ketishidan olinadigan moliyaviy natijani (foydani yoki zararni) aniqlashda bunday aktiv bo‘yicha 2021-yilning 1-yanvar holatiga ko‘ra to‘plangan qo‘shimcha baholash summasi (ilgari qayta baholangan narxini oshirish

summasining oldingi narxni pasaytirish summasidan ortiq summalari) amortizatsiya qilinadigan aktivning chiqib ketishidan olinadigan daromad tarkibiga kiritiladi.

Boshqa mol-mulkning chiqib ketishidan olinadigan moliyaviy natija buxgalteriya hisobi to‘g‘risidagi qonunchilikka muvofiq aniqlanadi. Mazkur qismning qoidalari Soliq kodeksining 45-bobiga muvofiq soliq bazasini aniqlashning o‘ziga xos xususiyatlari nazarda tutiladigan mol-mulkning chiqib ketish hollariga nisbatan tatbiq etilmaydi.

Agar Soliq kodeksida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, 299-moddasiga muvofiq, **soliq to‘lovchi tomonidan tekin olingan mol-mulk va (yoki) xizmatlar soliq to‘lovchining daromadi deb e’tirof etiladi.**

Mol-mulkni (xizmatlarni) tekin asosda olish chog‘ida oluvchi shaxsning daromadlari, agar 299-moddaning to’rtinchi qismida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, ushbu mol-mulkning (xizmatlarning) bozor qiymatidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Tekin olingan mol-mulkning (xizmatlarning) bozor qiymati hujjat bilan tasdiqlanishi kerak. Xususan, quyidagilar shunday hujjatlar bo‘lishi mumkin:

1) yuklab jo‘natishga, yetkazib berishga yoki topshirishga doir hujjatlar;

2) mahsulot yetkazib beruvchilarning narxga doir ma’lumotlari (prays-varaqlar);

3) ommaviy axborot vositalaridan olingan ma’lumotlar;

4) birja xabarlari;

5) davlat statistika organlarining ma’lumotlari.

Qarz beruvchiga foizli daromad to‘lash majburiyatisiz qarz (qaytarish sharti bilan moliyaviy yordam) olish chog‘ida qarz oluvchining daromadi qarz (qaytarish sharti bilan moliyaviy yordam) olish sanasida O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan belgilangan qayta moliyalashtirish stavkasidan kelib chiqqan holda aniqlanadi. Qarz beruvchining daromadini aniqlashning xuddi shunday tartibi qarz (qaytarish sharti bilan moliyaviy yordam) olish sanasida stavkasi O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan belgilangan qayta moliyalashtirish stavkasidan kam bo‘lgan foizlar to‘lash sharti bilan berilgan qarzlarga (qaytarish sharti bilan moliyaviy yordamga) nisbatan qo‘llaniladi.

Soliq kodeksining 299-modda to’rtinchi qismining qoidalari:

1) banklararo operatsiyalarga va kredit tashkilotlari tomonidan berilgan kreditlarga;

2) O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlariga ko‘ra, shuningdek O‘zbekiston Respublikasining norezidentlari tomonidan beriladigan qarzlarga (ssudalarga);

3) soliq to‘lovchilar konsolidatsiyalashgan guruhining bir ishtirokchisi tomonidan ayni shu konsolidatsiyalashgan guruhning boshqa ishtirokchisiga beriladigan qarzlarga (qaytarib berish sharti bilan moliyaviy yordamga) nisbatan tatbiq etilmaydi.

299-moddaning birinchi qismi qoidalari Soliq kodeksining 322-moddasida nazarda tutilgan soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda mol-mulkni ishonchli boshqaruvga berishdan naf oluvchi oladigan daromadlarga nisbatan ham tatbiq etiladi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 300-moddasida **“talab qilish huquqidan o‘zganing foydasiga voz kechish shartnomasi bo‘yicha olingan daromadlar”** keltirilgan.

Talab qilish huquqidan o‘zganing foydasiga voz kechish shartnomasi bo‘yicha olingan daromadlar quyidagilarning o‘rtasidagi ijobiy farq sifatida aniqlanadi:

1) talab qilish huquqini oluvchi soliq to‘lovchi uchun — qarzdordan talab bo‘yicha asosiy qarzdan olinishi lozim bo‘lgan summa, shu jumladan talab qilish huquqidan o‘zganing foydasiga voz kechish sanasidagi asosiy qarzdan ortiq summa bilan talab qilish huquqini olish qiymati o‘rtasidagi ijobiy farq;

2) talab qilish huquqidan o‘zganing foydasiga voz kechgan soliq to‘lovchi uchun — talab qilish huquqidan o‘zganing foydasiga voz kechish qaysi qiymat bo‘yicha amalga oshirilgan bo‘lsa, o‘sha qiymat bilan soliq to‘lovchining dastlabki hisobga olish hujjatlariga binoan talab qilish huquqidan o‘zganing foydasiga voz kechish sanasida qarzdordan olinishi lozim bo‘lgan talabning qiymati o‘rtasidagi ijobiy farq;

3) qarzni talab qilish huquqini bundan buyon amalga oshiruvchi soliq to‘lovchi uchun — talab qilish huquqidan o‘zganing foydasiga voz kechish qiymati bilan mazkur talabni sotib olish xarajatlarining summasi o‘rtasidagi ijobiy farq.

Talab qilish huquqidan o‘zganing foydasiga voz kechishdan olingan daromad talab qilish huquqidan voz kechish amalga oshirilgan hisobot (soliq) davrida e’tirof etiladi.

Soliq kodeksi 300-moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan talab qilish huquqidan o‘zganing foydasiga voz kechish shartnomasiga

ko‘ra olingan salbiy farq soliq to‘lovchining zarari deb e’tirof etiladi va soliq bazasi aniqlanayotganda chegirib tashlanadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 301-moddasiga muvofiq **“Ilgari chegirib tashlangan xarajatlarning yoki zararlarning o‘rnini qoplash tarzidagi daromadlar”** keltirilgan.

Ilgari chegirib tashlangan xarajatlarning yoki zararlarning o‘rnini qoplash tarzidagi daromadlar jumlasiga quyidagilar kiradi:

1) joriy soliq davrida o‘rni qoplangan, shu jumladan bunday talablarga bo‘lgan huquqlardan o‘zganing foydasiga qayta voz kechish yo‘li bilan o‘rni qoplangan, oldin xarajatlar jumlasiga kiritilgan, umidsiz (tavakkal qilingan) deb e’tirof etilgan talablarning summalari;

2) chiqimlarning (xarajatlarning) o‘rnini qoplash uchun O‘zbekiston Respublikasi davlat budjetidan olingan mablag‘larning summalari;

3) sug‘urta tashkiloti yoki zarar yetkazgan shaxs tomonidan to‘langan zararni kompensatsiya qilish summalari, bundan Soliq kodeksining 304-moddasida ko‘rsatilgan sug‘urta to‘lovlari mustasno;

4) ilgari chegirmalar jumlasiga kiritilgan chiqimlarning o‘rnini qoplashdan olingan boshqa kompensatsiyalar.

Olingan kompensatsiya u qaysi hisobot (soliq) davrida olingan bo‘lsa, o‘sha hisobot (soliq) davrining daromadi bo‘ladi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 302-moddasiga muvofiq **“Xizmat ko‘rsatuvchi xo‘jaliklardan olingan daromadlar”** keltirilgan.

Xizmat ko‘rsatuvchi xo‘jaliklar deganda faoliyati soliq to‘lovchining asosiy faoliyatiga xizmat ko‘rsatishga qaratilgan va soliq

to‘lovchining asosiy faoliyati doirasida tovarlar ishlab chiqarish va xizmatlar ko‘rsatish bilan bog‘liq bo‘lmagan xo‘jaliklar tushuniladi.

Xizmat ko‘rsatuvchi xo‘jaliklar jumlasiga quyidagilar kiradi:

1) yordamchi xo‘jaliklar;

2) uy-joy-kommunal xo‘jaligi obyektlari: uy-joy fondi, mehmonxonalar (turistik mehmonxonalar bundan mustasno), tashrif buyuruvchilar uchun uylar va yotoqxonalar, tashqi obodonlashtirish obyektlari, sun’iy inshootlar, cho‘milish havzalari, plyajlarning inshootlari hamda asbob-uskunalari, aholini gaz, issiqlik va elektr bilan ta’minlash obyektlari, uy-joy-kommunal xo‘jaligi obyektlariga texnik xizmat ko‘rsatish hamda ularni ta’mirlash uchun mo‘ljallangan uchastkalar, sexlar, bazalar, ustaxonalar, garajlar, maxsus mashinalar va mexanizmlar, omborxonalar;

3) ijtimoiy-madaniy soha obyektlari: sog‘liqni saqlash va madaniyat obyektlari, bolalar maktabgacha ta’lim obyektlari, bolalarning dam olish oromgohlari, sanatoriylar (profilaktoriylar), dam olish bazalari, pansionatlar, jismoniy tarbiya va sport obyektlari, aholiga maishiy xizmat ko‘rsatish sohasining ishlab chiqarishga oid bo‘lmagan obyektlari (hammomlar, saunalar, kirxonalar, tikuvchilik ustaxonalari hamda maishiy xizmatlar ko‘rsatuvchi boshqa ustaxonalar);

4) o‘z xodimlariga yoki o‘zga shaxslarga xizmatlarni realizatsiya qilishni amalga oshiruvchi umumiy ovqatlanish punktlari, o‘quv kombinatlari va shunga o‘xshash boshqa xo‘jaliklar, ishlab chiqarishlar hamda xizmatlar.

Xizmat ko‘rsatuvchi xo‘jaliklardan olingan daromadlar xizmat ko‘rsatuvchi xo‘jaliklar tomonidan tovarlarni va xizmatlarni realizatsiya

qilishdan olingan mablag‘larning summasi bilan xizmat ko‘rsatuvchi xo‘jaliklarning umumiy faoliyatiga bog‘liq xarajatlarning summasi o‘rtasidagi ijobiy farq sifatida aniqlanadi.

Ushbu bo‘limga muvofiq chegirib tashlanishi lozim bo‘lgan xarajatlar xizmat ko‘rsatuvchi xo‘jaliklarning faoliyati bilan bog‘liq xarajatlar deb e’tirof etiladi.

Chegirib tashlanadigan xarajatlarning daromadlardan ortib ketishi xizmat ko‘rsatuvchi xo‘jaliklardan ko‘rilgan zarar deb e’tirof etiladi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 303-moddasiga muvofiq **“Uzoq muddatli kontraktlar bo‘yicha daromadlar”** keltirilgan.

Agar tuzilgan kontraktlar shartlarida xizmatlarni bosqichma-bosqich topshirish nazarda tutilmagan bo‘lsa, uzoq texnologik siklli ishlab chiqarish (bir soliq davridan ortiq) bo‘yicha mazkur xizmatlarni realizatsiya qilishdan olingan daromad hisobga olish ma’lumotlari asosida daromadni bir me’yorda e’tirof etish prinsipi inobatga olingan holda soliq to‘lovchi tomonidan taqsimlanadi.

Uzoq muddatli kontraktni hisobot davrining oxiriga kelib haqiqatda ijro etish kontraktni bajarish boshlangandan e’tiboran qilingan xarajatlarning solishtirma miqdorini kontraktni bajarishga doir xarajatlarning umumiy summasida hisob-kitob qilish asosida aniqlanadi.

Hisobot davrining oxiridagi daromad qilingan xarajatlarning hisob-kitob qilingan solishtirma miqdori va kontrakt bo‘yicha daromadning (kontrakt narxlari) umumiy summasidan kelib chiqib aniqlanadi. Mazkur kontrakt bo‘yicha ilgari hisobga olingan daromadlar joriy hisobot

davrida xizmatlarni realizatsiya qilishdan olingan daromadni aniqlash chog‘ida chegirib tashlanadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 304-moddasiga muvofiq **“Soliq solishda hisobga olinmaydigan daromadlar”** keltirilgan.

Quyidagilar daromad sifatida hisobga olinmaydi:

1) ustav fondiga (ustav kapitaliga) qo‘shilgan hissa tarzida olingan mablag‘lar;

2) aksiyalarni (ulushlarni) joylashtirish narxining ularning nominal qiymatidan (dastlabki miqdoridan) ortiqcha summasi;

3) ishtirokchilar tarkibidan chiqish (chiqib ketish) chog‘ida ustav fondiga (ustav kapitaliga) qo‘shilgan hissa doirasida olingan yoki ishtirokchining ulushi miqdorini kamaytirish, shuningdek tugatilayotgan yuridik shaxsning mol-mulkini ishtirokchilar o‘rtasida taqsimlash chog‘ida olingan mablag‘lar;

4) oddiy shirkat shartnomasi bo‘yicha birgalikdagi faoliyatni amalga oshirish uchun birlashtiriladigan mablag‘lar;

5) oddiy shirkat shartnomasi bo‘yicha sherikning (ishtirokchining) shartnoma sheriklari (ishtirokchilari) umumiy mulkidagi ulushi qaytarilgan yoki bunday mol-mulk bo‘lingan taqdirda, ushbu sherik (ishtirokchi tomonidan) qo‘shilgan hissa miqdorida olingan mablag‘lar;

6) realizatsiya qilinadigan tovarlar (xizmatlar) uchun oldindan to‘lov (bo‘nak) tarzida boshqa shaxslardan olingan mablag‘lar;

6^{1}) boshqaruvchi tashkilotlar yoki ko‘p kvartirali uylarni boshqaruvchilar tomonidan umumiy mol-mulkni boshqarish, unga texnik xizmat ko‘rsatish va uni ta’mirlash, shuningdek ko‘p kvartirali

uylarga tutash yer uchastkalarini obodonlashtirish bo‘yicha ko‘rsatilgan xizmatlardan hamda bajarilgan ishlardan olingan mablag‘lar;

7) qonunchilikka muvofiq ushbu majburiyatlarning ta’minoti sifatida garov yoki zakalat tarzida olingan mablag‘lar, ularga bo‘lgan mulk huquqi boshqa shaxsga o‘tgan paytga qadar;

8) O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining yoki O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari asosida, shuningdek O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalariga muvofiq tekinga olingan mol-mulk va xizmatlar;

9) Soliq kodeksining 48-moddasida nazarda tutilgan talablar bajarilishi sharti bilan olingan grantlar, insonparvarlik yordami va maqsadli tushumlar;

10) sug‘urta shartnomalari bo‘yicha sug‘urta tovoni (sug‘urta summasi) tarzida olingan mablag‘lar;

11) vositachiga yoki boshqa ishonchli vakilga vositachilik, topshiriq shartnomasi yoki vositachilik xizmatlari ko‘rsatishga doir boshqa shartnoma bo‘yicha majburiyatlarni bajarishi munosabati bilan, shuningdek vositachi yoki boshqa ishonchli vakil tomonidan komitent yoxud boshqa ishonch bildiruvchi uchun amalga oshirilgan xarajatlarning o‘rnini qoplash hisobidan kelib tushgan mol-mulk (pul mukofoti bundan mustasno). Bunday xarajatlar, agar tuzilgan shartnomalar shartlarida bu xarajatlarning o‘rnini qoplash nazarda tutilgan bo‘lsa, vositachidan yoki ishonchli vakildan chegirib tashlanmaydi;

12) moliyaviy ijara (lizing) obyektining qiymati o‘rnini ijaraga beruvchi (lizing beruvchi) tomonidan olingan ijara (lizing) to‘lovining qismi tarzida qoplash;

13) mol-mulk ijarasiga doir shartnoma bo‘yicha olingan mol-mulk, bundan moliyaviy ijara (lizing) mustasno;

14) telekommunikatsiya tarmoqlaridagi tezkor-qidiruv tadbirlari tizimining tekin olingan texnik vositalari, shuningdek ulardan foydalanish va ularga xizmat ko‘rsatish bo‘yicha xizmatlar;

15) investor va davlat mulkini boshqarish bo‘yicha vakolatli davlat organi o‘rtasida tuzilgan shartnomaga binoan investitsiya majburiyatlari sifatida kiritiladigan mol-mulk;

16) kredit yoki qarz shartnomalari bo‘yicha mablag‘lar yoki boshqa mol-mulk (mablag‘ jalb qilishni rasmiylashtirish usulidan qat’i nazar, boshqa shunday mablag‘lar yoki boshqa mol-mulk, shu jumladan qarz qimmatli qog‘ozlar), shuningdek bunday jalb qilingan mablag‘larni to‘lash hisobidan mablag‘lar yoki boshqa mol-mulk;

17) konsessiya bitimi bo‘yicha qonunchilikka muvofiq olingan mol-mulk;

18) davlat muassasalari tomonidan barcha darajalardagi ijro etuvchi hokimiyat organlarining qaroriga ko‘ra olingan mol-mulk;

19) O‘zbekiston Respublikasining davlat obligatsiyalari va davlatning boshqa qimmatli qog‘ozlari bo‘yicha olingan daromadlar, shuningdek O‘zbekiston Respublikasi tomonidan va O‘zbekiston Respublikasi yuridik shaxslari tomonidan chiqarilgan xalqaro obligatsiyalar bo‘yicha daromadlar;

20) soliq to‘g‘risidagi qonunchilikka muvofiq hisobdan chiqarilgan penyalarning va jarimalarning summasi.

7.5. Yuridik shaxslarning xarajatlarini guruhlash

Yuridik shaxslarni eng asosiy maqsadi daromad yoki foyda olish bo’lsa, ushbu maqsadga erishish uchun daromadlari bilan bir qatorda xarajatlarni ham hisobga olish zarurati paydo bo’ladi. Shuningdek, Soliq kodeksining 44-bobida **yuridik shaxslarning xarajatlari** keltirilgan.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 305-moddasiga muvofiq, Soliq kodeksning 294-moddasi birinchi qismining birinchi bandida ko‘rsatilgan yuridik shaxslarning soliq bazasini aniqlashda ushbu shaxslarning jami daromadidan daromad olish bilan bog‘liq barcha xarajatlar chegirib tashlanadi (bundan ushbu bo‘limga ko‘ra chegirib tashlanmaydigan xarajatlar mustasno).

Ushbu bo‘lim maqsadlarida soliq to‘lovchi tomonidan O‘zbekiston Respublikasida ham, uning hududidan tashqarida ham hisobot (soliq) davri davomida amalga oshirilgan (ko‘rilgan), asoslangan va hujjatlar bilan tasdiqlangan chiqimlari (Soliq kodeksining 333 – 336-moddalarida nazarda tutilgan hollarda esa zararlar) xarajatlar deb e’tirof etiladi.

Asoslangan xarajatlar deganda bahosi pul shaklida ifodalangan, iqtisodiy jihatdan o‘zini oqlagan chiqimlar tushuniladi.

Har qanday chiqimlar, basharti ular hech bo‘lmaganda quyidagi shartlardan biriga muvofiq kelgan taqdirda, iqtisodiy jihatdan o‘zini oqlagan chiqimlar deb e’tirof etiladi:

1) daromad olishga qaratilgan faoliyatni amalga oshirish maqsadida qilingan bo‘lsa;

2) shunday tadbirkorlik faoliyatini saqlab turish yoki rivojlantirish uchun zarur bo‘lsa yoxud xizmat qilsa va xarajatlarning tadbirkorlik faoliyati bilan aloqasi aniq asoslangan bo‘lsa;

3) qonunchilikning qoidalaridan kelib chiqsa.

Hujjatlar bilan tasdiqlangan xarajatlar deganda quyidagi hujjatlar bilan tasdiqlangan chiqimlar tushuniladi:

1) O‘zbekiston Respublikasining qonunchiligiga muvofiq rasmiylashtirilgan hujjatlar;

2) tegishli xarajatlar amalga oshirilgan chet davlat hududida qo‘llaniladigan tartibga muvofiq rasmiylashtirilgan hujjatlar;

3) boshqa shaklda rasmiylashtirilgan, shu jumladan xizmat safari to‘g‘risidagi buyruq, yo‘l hujjatlari, shartnomaga muvofiq ko‘rsatilgan xizmat haqidagi hisobot bilan rasmiylashtirilgan hujjatlar.

Soliq kodeksining 37-bobiga muvofiq, jumladan amortizatsiya qilinadigan aktivlarni sotib olish va hisobga olinadigan qo‘shilgan qiymat solig‘ining summasi, shu xarajat sifatida e’tirof etilmaydi (bundan Soliq kodeksining 314-moddasida nazarda tutilgan hollar mustasno).

Agar ayni bir xarajatlar xarajatlarning bir nechta moddasida nazarda tutilgan bo‘lsa, soliq bazasini hisob-kitob qilishda mazkur xarajatlar faqat bir marta chegirib tashlanadi.

Soliq to‘lovchining qiymati chet el valyutasida ifodalangan xarajatlari milliy valyutada qiymati ifodalangan xarajatlar bilan birgalikda hisobga olinadi.

Agar buxgalteriya hisobi to‘g‘risidagi qonunchilik talablariga muvofiq xarajatni e’tirof etish Soliq kodeksiga muvofiq xarajatni

aniqlash va e’tirof etish tartibidan farq qilsa, mazkur xarajat soliq solish maqsadlarida Soliq kodeksida belgilangan tartibda hisobga olinadi.

Agar ushbu bo‘limda boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, soliq solish maqsadlarida, buxgalteriya hisobi to‘g‘risidagi qonunchilikni qo‘llash chog‘ida aktivlar va (yoki) majburiyatlarning qiymati o‘zgarganligi munosabati bilan buxgalteriya hisobida aks ettirilgan chiqimlarga xarajatlar sifatida qaralmaydi, bundan haqiqatda to‘langan xarajatlar mustasno.

Agar Soliq kodeksida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, buxgalteriya hisobi to‘g‘risidagi qonunchilik talablariga muvofiq, uzoq muddatli aktivlarning dastlabki qiymatiga va zaxiralarning tannarxiga kiritiladigan xarajatlar amortizatsiya ajratmalari vositasida va bunday zaxiralarning tannarxi orqali chegirmalar jumlasiga kiritilishi lozim.

Soliq kodeksi 306-moddasining yettinchi qismiga muvofiq amortizatsiya ajratmalari hisoblanmaydigan uzoq muddatli aktivlarning qiymati mazkur aktivlar Soliq kodeksining 298-moddasida nazarda tutilgan tartibda chiqib ketayotganda soliq bazasini aniqlashda hisobga olinadi.

Soliq to‘lovchining xarajatlariga tuzatishlar kiritish Soliq kodeksining 332-moddasiga muvofiq amalga oshiriladi.

Soliq kodeksining 306 – 316-moddalari va 45-bobida ko‘rsatilgan xarajatlar ushbu moddaning ikkinchi qismida nazarda tutilgan shartlarga rioya etilgan holda chegirmalar jumlasiga kiritiladi.

Amortizatsiya xarajatlari

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 306-moddasiga muvofiq, soliq to‘lovchi amortizatsiya qilinadigan aktivlar sifatida

hisobga oladigan asosiy vositalar va nomoddiy aktivlar Soliq kodeksi maqsadlarida **amortizatsiya qilinadigan aktivlar** deb e’tirof etiladi.

O‘zbekiston Respublikasida birlik (to‘plam) uchun belgilangan (asosiy vosita sifatida e’tirof etilgan sanadagi), qiymati bazaviy hisoblash miqdorining ellik baravari miqdoridan yuqori bo‘lgan, soliq to‘lovchida mulk huquqi asosida turgan (agar ushbu moddada boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa) va soliq to‘lovchi tomonidan tovarlarni ishlab chiqarishda (xizmatlar ko‘rsatishda) yoki ma’muriy-boshqaruv ehtiyojlari uchun uzoq vaqt (davomiyligi o‘n ikki oydan ortiq vaqt) mobaynida foydalaniladigan mol-mulk soliq solish maqsadlarida asosiy vosita deb e’tirof etiladi.

Soliq to‘lovchi soliq davri uchun soliq solish maqsadlaridagi hisob siyosatida mol-mulk qiymatini asosiy vositalar tarkibida hisobga olish uchun mol-mulkning eng kam chegarasini belgilashga haqli.

Unitar korxona amortizatsiya qilinadigan aktivni unitar korxona mulkdoridan operativ boshqaruvga yoki xo‘jalik yurituviga olganda bunday aktiv ushbu moddada belgilangan tartibda shu unitar korxonada amortizatsiya qilinishi lozim.

Ijaraga beruvchining (qarz beruvchining) roziligi bilan ijaraga va (yoki) bepul foydalanishga berilgan amortizatsiya qilinadigan aktivga ijaraga oluvchi (qarz oluvchi) tomonidan amalga oshirilgan ajratib bo‘lmaydigan yaxshilash shaklidagi kapital qo‘yilmalar ham amortizatsiya qilinadigan aktiv deb e’tirof etiladi.

Moliyaviy ijara shartnomasi (lizing shartnomasi) bo‘yicha olingan amortizatsiya qilinadigan aktiv ijara (lizing) obyektini oluvchida amortizatsiya qilinadigan aktivlar tarkibiga kiritiladi.

Quyidagi aktivlar amortizatsiya qilinmaydi:

1) yer va tabiatdan foydalanishga doir boshqa obyektlar (suv, yer osti boyliklari va boshqa tabiiy resurslar);

2) mahsuldor chorva mollari;

3) axborot-kutubxona fondi;

4) muzey ashyolari;

5) moddiy madaniy meros obyektlari;

6) umumiy foydalanishdagi avtomobil yo‘llari, yo‘lkalar, sayilgohlar, xiyobonlar, mahalliy davlat hokimiyati organlari tasarrufida bo‘lgan obodonlashtirish inshootlari;

7) qiymati soliq solish maqsadida ushbu soliq to‘lovchida ilgari to‘liq xarajatlar jumlasiga kiritilgan amortizatsiya qilinadigan aktiv;

8) soliq to‘lovchi tomonidan amortizatsiya qilinadigan aktivlar tarkibiga o‘tkazilmagan kapital qo‘yilmalar;

9) budjet tashkilotlarining amortizatsiya qilinadigan aktivlari, bundan tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilishi munosabati bilan sotib olingan va bunday faoliyatni amalga oshirish uchun foydalaniladigan amortizatsiya qilinadigan aktivlar mustasno;

10) maqsadli moliyalashtirishning budjet mablag‘lari hisobiga sotib olingan (yaratilgan) amortizatsiya qilinadigan aktivlar (tegishli qismi bo‘yicha). Mazkur norma soliq to‘lovchi tomonidan xususiylashtirish chog‘ida olingan amortizatsiya qilinadigan aktivga nisbatan qo‘llanilmaydi;

11) Soliq kodeksi 304-moddasining 8, 9, 14 df 15-bandlariga muvofiq kelib tushgan mablag‘lar hisobidan olingan yoki sotib olingan (yaratilgan), shuningdek soliq va bojxona imtiyozlari berilishi natijasida

bo‘shagan mablag‘lar hisobidan olingan yoki sotib olingan (yaratilgan) amortizatsiya qilinadigan aktiv (tegishli qismi bo‘yicha).

Ushbu modda maqsadida quyidagilar amortizatsiya qilinadigan aktivlar tarkibidan chiqarib tashlanadi:

1) konservatsiya davri uchun — qonunchilikda belgilangan tartibda konservatsiya qilingan amortizatsiya qilinadigan aktiv;

2) soliq to‘lovchining qaroriga ko‘ra o‘n ikki oydan ortiq vaqt rekonstruksiya qilishda yoki modernizatsiyalashda bo‘lgan amortizatsiya qilinadigan aktiv, bundan rekonstruksiya qilish yoki modernizatsiyalash jarayonida bunday aktivdan soliq to‘lovchi tomonidan o‘z faoliyatida foydalanilishi davom ettiriladigan hollar mustasno.

Agar mazkur moddada boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, ushbu modda maqsadida amortizatsiya qilinadigan aktiv boshlang‘ich qiymat bo‘yicha hisobga olinadi.

2021-yil 31-dekabrdan keyin sotib olingan (olingan, yaratilgan) amortizatsiya qilinadigan aktivning boshlang‘ich qiymati uni sotib olishga, qurishga, ishlab chiqarishga, yetkazib berishga va foydalanish uchun yaroqli bo‘lgan holatga keltirishga doir xarajatlar summasi sifatida (agar bunday aktiv soliq to‘lovchi tomonidan bepul olingan yoxud inventarizatsiya natijasida aniqlangan bo‘lsa, shu aktivning Soliq kodeksining 299-moddasiga muvofiq belgilanadigan bozor qiymati sifatida) aniqlanadi.

Moliyaviy ijara va (yoki) lizing predmeti bo‘lgan amortizatsiya qilinadigan aktivning boshlang‘ich qiymati 306-moddaning o’ninchi qismida ko‘rsatilgan tartibga o‘xshash tartibda aniqlanadi.

Aksiyadorning (ishtirokchining, mulkdorning) ustav fondiga (ustav kapitaliga) hissasi hisobidan olingan, amortizatsiya qilinadigan aktivlarning boshlang‘ich qiymati deb mazkur aktivlarning aksiyadorlar (ishtirokchilar, mulkdorlar) tomonidan kelishilgan, lekin Soliq kodeksining 299-moddasida ko‘rsatilgan tartibga o‘xshash tartibda aniqlanadigan bozor qiymatidan yuqori bo‘lmagan puldagi bahosi e’tirof etiladi.

Soliq to‘lovchining o‘zi barpo etgan (tayyorlagan, yaratgan), amortizatsiya qilinadigan aktivning boshlang‘ich qiymati deb bunday aktivni barpo etish (qurish, qo‘shimcha qurish, tayyorlash, yaratish) bo‘yicha haqiqiy xarajatlar summasi e’tirof etiladi.

Amortizatsiya qilinadigan aktivning boshlang‘ich qiymati quyidagilar hisobga olinmagan holda aniqlanadi:

Soliq kodeksining 37-bobiga muvofiq hisobga olingan va (yoki) 314-moddasiga muvofiq xarajatlar tarkibida hisobga olinadigan qo‘shilgan qiymat solig‘i;

foizlar bo‘yicha xarajatlarni va Soliq kodeksiga muvofiq chegirib tashlanishi lozim bo‘lgan yoki xarajatlar tarkibida hisobga olinadigan amortizatsiya qilinadigan aktivni sotib olish bilan bog‘liq boshqa xarajatlar.

Sotish uchun mo‘ljallangan zaxiralar yoki aktivlar tarkibidan o‘tkazilgan amortizatsiya qilinadigan aktivning boshlang‘ich qiymati ushbu aktivning buxgalteriya hisobi to‘g‘risidagi qonunchilikka muvofiq bunday kelib tushish sanasida aniqlangan balans qiymatidir.

Agar amortizatsiya qilinadigan aktiv soliq to‘lovchi tomonidan qayta tashkil etish natijasida (bundan tashkiliy-huquqiy shakl o‘zgargan

hollar mustasno) olingan bo‘lsa, bunday aktivning topshirish dalolatnomasida yoki taqsimlash balansida ko‘rsatilgan balans qiymati uning boshlang‘ich qiymati bo‘ladi.

2021-yil 1-yanvar holatiga ko‘ra buxgalteriya hisobi ma’lumotlariga ko‘ra soliq to‘lovchida mavjud bo‘lgan, amortizatsiya qilinadigan aktivning boshlang‘ich (qayta tiklanish) qiymati soliq solish maqsadlarida ilgari o‘tkazilgan qayta baholashlarni hisobga olgan holda uning boshlang‘ich qiymati sifatida aniqlanadi.

Amortizatsiya qilinadigan aktivning qayta tiklanish qiymatini aniqlashda ushbu modda maqsadida soliq to‘lovchining qarori bo‘yicha 2020-yilning 1-yanvar holatiga ko‘ra amalga oshirilgan va soliq to‘lovchining buxgalteriya hisobida 2020-yil 1-yanvardan keyin aks ettirilgan amortizatsiya qilinadigan aktivning qayta baholanishi hisobga olinadi.

Ushbu bo‘lim maqsadida soliq to‘lovchi tomonidan 2021-yil 1-yanvardan keyin amortizatsiya qilinadigan aktiv qiymatini qayta baholash (narxini pasaytirish) amalga oshirilganda, bunday qayta baholashning ijobiy (salbiy) summasi daromad (xarajat) deb e’tirof etilmaydi, amortizatsiya qilinadigan aktivning qayta tiklanish qiymatini aniqlashda va amortizatsiyani hisoblashda hisobga olinmaydi.

Amortizatsiya qilinadigan aktivning boshlang‘ich qiymati bunday aktivga soliq to‘lovchi tomonidan kapital qo‘yilmalar amalga oshirilgan taqdirda, basharti ular iqtisodiy jihatdan o‘rinli bo‘lsa, o‘zgaradi.

Amortizatsiya qilinadigan aktivning boshlang‘ich qiymati tegishli obyektlar qo‘shimcha qurilgan, qo‘shimcha jihozlangan, rekonstruksiya qilingan, modernizatsiya qilingan, texnologik jihatdan qayta

jihozlangan, qisman tugatilgan hollarda va boshqa shunga o‘xshash asoslarga, shu jumladan tabiatni muhofaza qilish maqsadlariga ko‘ra o‘zgaradi.

Asbob-uskunalar, binolar, inshootlarning yoki boshqa amortizatsiya qilinadigan aktivning texnologik yoki xizmat ko‘rsatish jihatidan belgilangan maqsadining o‘zgarishi va (yoki) boshqa yangi sifatlarning olinishi bilan bog‘liq ishlar, qo‘shimcha qurish, qo‘shimcha jihozlash, modernizatsiya qilishga doir ishlar jumlasiga kiradi.

306-modda maqsadida ishlab chiqarishni takomillashtirish va uning texnik-iqtisodiy ko‘rsatkichlarini oshirish bilan bog‘liq bo‘lgan hamda ishlab chiqarish quvvatlarini ko‘paytirish, tovarlar (xizmatlar) sifatini yaxshilash va (yoki) ularning nomenklaturasini o‘zgartirish maqsadida amortizatsiya qilinadigan aktivni rekonstruksiya qilish loyihasi bo‘yicha amalga oshiriladigan, mavjud amortizatsiya qilinadigan aktivni qayta qurish rekonstruksiya qilish jumlasiga kiradi.

Amortizatsiya qilinadigan aktivning yoki uning ayrim qismlarining texnik-iqtisodiy ko‘rsatkichlarini texnika va texnologiyani o‘zgartirish, ishlab chiqarishni mexanizatsiyalashtirish va avtomatlashtirish, ma’nan eskirgan hamda jismonan ishdan chiqqan asbob-uskunalarni modernizatsiyalash va almashtirish asosida oshirishga doir kompleks tadbirlar texnik jihatdan qayta jihozlash jumlasiga kiradi. Texnik jihatdan qayta jihozlash yangi ishlab chiqarishlarni barpo etishni va amaldagilarini kengaytirishni ham o‘z ichiga oladi.

Ijaraga olingan amortizatsiya qilinadigan aktivlarga va (yoki) bepul foydalanish shartnomasi bo‘yicha olingan amortizatsiya qilinadigan aktivlarga kapital qo‘yilmalar quyidagi tartibda amortizatsiya qilinadi:

ijaraga beruvchi tomonidan ijaraga oluvchiga (qarz beruvchi tomonidan qarz oluvchiga) qiymatining o‘rni qoplanadigan kapital qo‘yilmalar ijaraga beruvchi (qarz beruvchi) tomonidan amortizatsiya qilinadi;

ijaraga oluvchi ijaraga beruvchining roziligi bilan (qarz beruvchining roziligi bilan qarz oluvchi) amalga oshirgan, qiymatining o‘rni ijaraga beruvchi (qarz beruvchi) tomonidan qoplab berilmaydigan kapital qo‘yilmalar ijaraga oluvchi (qarz oluvchi) tomonidan amortizatsiya qilinadi.

2020-yil 31-dekabr holatiga ko‘ra soliq to‘lovchida mavjud bo‘lgan amortizatsiya qilinadigan aktivlarning qoldiq qiymati bunday amortizatsiya qilinadigan aktivlarning boshlang‘ich (tiklanish) qiymati va 2021-yil 1-yanvargacha hisoblangan (jamg‘arilgan) amortizatsiya summasi o‘rtasidagi farq sifatida aniqlanadi.

2020-yilning 31-dekabridan keyin ishga tushirilgan amortizatsiya qilinadigan aktivning qoldiq qiymati uning boshlang‘ich qiymati va soliqni hisoblab chiqarish maqsadida hisoblangan (jamg‘arilgan) amortizatsiya summasi o‘rtasidagi farq sifatida aniqlanadi. Soliq kodeksi 308-moddasining yettinchi qismiga muvofiq investitsiyaviy chegirma bekor qilingan taqdirda, jamg‘arilgan amortizatsiya investitsiyaviy chegirma chegirib tashlangan holda aniqlanadi.

Amortizatsiya qilinadigan aktivning qiymati Soliq kodeksining 308-moddasida nazarda tutilgan amortizatsiya ajratmalari va (yoki) investitsiyaviy chegirmalar orqali xarajatlar jumlasiga kiritiladi.

Agar 306-moddaning o’n yettinchi qismida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, amortizatsiya qilinadigan aktivning qiymati

amortizatsiya ajratmalarini qayta baholash hisobga olinmagan holda boshlang‘ich qiymatdan hisoblanadigan amortizatsiya ajratmalari orqali xarajatlar jumlasiga kiritiladi.

Amortizatsiya qilinadigan aktivlar amortizatsiyani hisoblash maqsadida, ushbu moddaning qoidalariga muvofiq va O‘zbekiston Respublikasi asosiy fondlarining statistik tasniflari hisobga olingan holda aktivni ishga tushirish sanasida amortizatsiya guruhlari (kichik guruhlari) bo‘yicha taqsimlanadi.

Amortizatsiya qilinadigan barcha aktivlar (bundan nomoddiy aktivlar mustasno) bo‘yicha amortizatsiyani hisoblash amortizatsiyaning quyidagi eng yuqori normalari qo‘llanilgan holda to‘g‘ri chiziqli usul orqali amalga oshiriladi:

Guruhlar tartib raqami	**Kichik guruhlar tartib raqami**	**Amortizatsiya guruhlarining (kichik guruhlarining) nomi**	**Amortizatsiyaning normasi, foizlarda**
I		**Binolar va inshootlar**	
	1	Binolar	5
	2	Inshootlar	10
II		**Quvurlar, elektr uzatish va telekommunikatsiyalar liniyalari**	15
III		**Mashinalar va uskunalar (transport uskunalaridan tashqari)**	20
IV		**Transport uskunalari**	
	1	Havo va kosmik uchish apparatlari va ular bilan bog‘liq uskunalar, kemalar va qayiqlar, lokomotivlar va harakatdagi tarkib (temir yo‘l tarkibi)	10
	2	Avtotransport vositalari, avtomobil kuzovlari (korpuslari), tirkamalar va yarim tirkamalar, boshqa transport uskunalari	20
V		**Kompyuterlar va periferiya uskunalari**	40
VI		**Boshqa guruhlarga kiritilmagan amortizatsiya qilinadigan aktivlar**	15

Soliq to‘lovchi soliqni hisoblab chiqarish maqsadida amortizatsiyani 306-moddada belgilanganidan pastroq normalar bo‘yicha hisoblashga haqli.

Soliq solish maqsadi uchun amortizatsiya summasi soliq to‘lovchilar tomonidan har oyda aniqlanadi. Amortizatsiya har bir amortizatsiya qilinadigan aktiv bo‘yicha alohida hisoblanadi hamda uning boshlang‘ich qiymatining va ushbu obyekt uchun belgilangan amortizatsiya normasining ko‘paytmasi sifatida aniqlanadi.

Amortizatsiya qilinadigan aktiv, shu jumladan qonunchilikka muvofiq huquqlari davlat ro‘yxatidan o‘tkazilishi lozim bo‘lgan amortizatsiya qilinadigan aktivlar bo‘yicha amortizatsiyani hisoblash ushbu aktiv, u davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan sanadan qat’i nazar, foydalanishga topshirilgan sanadan e’tiboran boshlanadi.

Agar soliq to‘lovchi biror-bir kalendar oy ichida ta’sis etilgan, tugatilgan yoki qayta tashkil etilgan bo‘lsa, amortizatsiya quyidagi xususiyatlar hisobga olingan holda hisoblanadi:

1) amortizatsiya ta’sis etilayotgan, qayta tashkil etish natijasida tashkil etilayotgan soliq to‘lovchi tomonidan u davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan sanadan e’tiboran hisoblanadi;

2) amortizatsiya tugatilayotgan soliq to‘lovchi tomonidan tugatish yakunlanadigan sanagacha, qayta tashkil etilayotgan soliq to‘lovchi tomonidan esa qayta tashkil etish tugatiladigan sanagacha hisoblanadi.

306-modda o’ttiz beshinchi qismining qoidalari o‘zining tashkiliy-huquqiy shaklini o‘zgartirayotgan soliq to‘lovchilarga nisbatan tatbiq etilmaydi.

Amortizatsiyani hisoblash amortizatsiya qilinadigan aktivning qiymati to‘liq hisobdan chiqarilgan sanadan e’tiboran yoki bunday aktiv soliq to‘lovchining amortizatsiya qilinadigan aktivlari tarkibidan har qanday asoslarga ko‘ra chiqarilganda tugatiladi.

306-moddaning sakkizinchi qismiga muvofiq amortizatsiya qilinadigan aktiv tarkibidan chiqarib tashlangan aktivlar bo‘yicha amortizatsiyani hisoblash ushbu aktiv amortizatsiya qilinadigan aktiv tarkibidan chiqarib tashlangan sanadan e’tiboran tugatiladi va amortizatsiya qilinadigan aktiv raskonservatsiya qilingan yoki uni rekonstruksiya qilish (modernizatsiyalash) yakunlangan sanadan e’tiboran qayta tiklanadi.

Soliq solish maqsadlarida amortizatsiya qilinadigan aktivning qiymatiga Soliq kodeksi 317-moddasining 17-bandida nazarda tutilgan xarajatlar kiritilmaydi.

Nomoddiy aktivlarning qiymati Soliq kodeksining 307-moddasida nazarda tutilgan tartibda xarajatlar jumlasiga kiritiladi.

Nomoddiy aktivlarni amortizatsiya qilish xarajatlari

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 307-moddasiga muvofiq, soliq to‘lovchining tovarlar ishlab chiqarishda (xizmatlar ko‘rsatishda) yoki ma’muriy-boshqaruv ehtiyojlari uchun uzoq vaqt (davomiyligi o‘n ikki oydan ortiq vaqt) mobaynida foydalaniladigan intellektual faoliyat natijalari va boshqa intellektual mulk obyektlari (ularga bo‘lgan mutlaq huquqlar) soliq solish maqsadlarida **nomoddiy aktivlar** deb e’tirof etiladi.

Nomoddiy aktivlar jumlasiga, xususan, basharti soliq to‘lovchi ushbu aktivlarga nisbatan mutlaq huquqlarga ega bo‘lsa, Soliq kodeksi 44-moddasining birinchi qismida ko‘rsatilgan aktivlar kiradi.

Nomoddiy aktivni tan olish uchun quyidagilar zarur:

soliq to‘lovchiga iqtisodiy naf (daromad) olib kelish imkoniyatining mavjudligi;

nomoddiy aktivning o‘zi mavjudligini va (yoki) soliq to‘lovchida intellektual faoliyat natijalariga bo‘lgan mutlaq huquq mavjud ekanligini tasdiqlovchi lozim darajada rasmiylashtirilgan hujjatlarning (shu jumladan patentlar, guvohnomalarning, boshqa muhofaza hujjatlarining, patentdan, tovar belgisidan o‘zganing foydasiga voz kechishga (uni olishga) doir shartnomaning) mavjudligi.

Nomoddiy aktivdan foydali tarzda foydalanish muddatini aniqlash patentning, guvohnomaning amal qilish muddatidan va (yoki) intellektual mulk obyektlaridan O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligiga yoki chet davlatning qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan qonunchiligiga muvofiq foydalanish muddatlariga doir boshqa cheklovlardan kelib chiqqan holda yoxud nomoddiy aktivlardan foydali tarzda foydalanishning tegishli shartnomalarda shartlashilgan muddatidan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

Nomoddiy aktivlar bo‘yicha amortizatsiya har oyda soliq to‘lovchi tomonidan ularning boshlang‘ich qiymatidan va bunday nomoddiy aktivdan foydali tarzda foydalanish muddatidan, biroq soliq to‘lovchining faoliyati muddatidan ko‘p bo‘lmagan muddatdan kelib chiqqan holda hisob-kitob qilingan normalar bo‘yicha hisoblanadi.

Foydali tarzda foydalanish muddatini aniqlash mumkin bo‘lmagan nomoddiy aktivlar bo‘yicha amortizatsiya normalari besh yillik muddatga belgilanadi.

307-moddada nazarda tutilgan istalgan nomoddiy aktivdan foydalanish va foydalanish huquqi uchun soliq to‘lovchi tomonidan to‘lanadigan davriy (joriy) to‘lovlar Soliq kodeksi 305-moddasining ikkinchi qismida nazarda tutilgan shartlarga rioya etilgan taqdirda xarajatlar deb e’tirof etiladi va chegirmalar jumlasiga mutanosib ravishda foydalanish muddat davomida kiritiladi.

Investitsiyaviy chegirma

Soliq to‘lovchi Soliq kodeksining 306-moddasiga muvofiq aniqlanadigan aktivning boshlang‘ich qiymatidan kelib chiqqan holda amortizatsiya qilinishi lozim bo‘lgan amortizatsiya qilinadigan aktivlar bo‘yicha **investitsiyaviy chegirmalarni** “Investitsiyaviy chegirma” deb nomlangan 308-moddada belgilangan tartibda va shartlarda qo‘llashga haqli.

Investitsiyaviy chegirma amortizatsiya xarajati deb e’tirof etiladi.

Investitsiyaviy chegirma quyidagi miqdorda qo‘llaniladi:

1) yangi texnologik uskunalar qiymatining, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, texnik va (yoki) texnologik jihatdan qayta jihozlash xarajatlarining va (yoki) axborot tizimlarini yaratishga doir investitsiya loyihalari doirasida mahalliy ishlab chiqarishning dasturiy ta’minotini sotib olishga yo‘naltiriladigan mablag‘lar summalarining 20 foizi miqdorida;

2) ishlab chiqarishni yangi qurilish shaklida kengaytirishga, ishlab chiqarish ehtiyojlari uchun foydalaniladigan binolar va inshootlarni rekonstruksiya qilishga yo‘naltiriladigan mablag‘lar summasining 10 foizi miqdorida.

Soliq kodeksi 317-moddasining 17-bandiga muvofiq chegirib tashlanmaydigan xarajatlar bo‘yicha investitsiyaviy chegirma berilmaydi.

Investitsiyaviy chegirma yangi texnologik uskunani ishga tushirish amalga oshirilgan yoxud o‘z ishlab chiqarishini modernizatsiya qilish, texnik va (yoki) texnologik jihatdan qayta jihozlash amalga oshirilgan, ishlab chiqarish yangi qurilish shaklida kengaytirilgan, ishlab chiqarish ehtiyojlari uchun foydalaniladigan binolar va inshootlarni rekonstruksiya qilish amalga oshirilgan, laboratoriya testlarini va sinovlarini o‘tkazish uchun komplekslar, axborot tizimlarini yaratish bo‘yicha investitsiya loyihalari doirasida mahalliy ishlab chiqarishning dasturiy ta’minoti sotib olingan hisobot (soliq) davrida qo‘llaniladi.

308-modda maqsadlarida tovarlarni (xizmatlarni) ishlab chiqarish jarayonida soliq to‘lovchi tomonidan foydalaniladigan, chiqarilgan kunidan e’tiboran ko‘pi bilan uch yil o‘tgan mashinalar va uskunalar (shu jumladan transport uskunalari) yangi texnologik uskunalar deb e’tirof etiladi.

Amortizatsiya qilinadigan aktiv u bo‘yicha investitsiyaviy chegirma qo‘llanilgan sanadan e’tiboran uch yil ichida realizatsiya qilingan, bepul berilgan va boshqacha tarzda chiqib ketgan taqdirda, investitsiyaviy chegirmaning amal qilishi bunday aktivning chiqib ketishi ro‘y bergan

hisobot (soliq) davrida jamg‘arilgan amortizatsiya summasidan uni chegirib tashlash orqali bekor qilinadi.

308-modda yettinchi qismining qoidalari amortizatsiya qilinadigan aktivning favqulodda vaziyatlar (tabiiy ofat, yong‘in, avariya va shunga o‘xshash boshqa holatlar) tufayli chiqib ketishi hollariga nisbatan, shuningdek amortizatsiya qilinadigan aktivning boshlang‘ich qiymati uning chiqib ketish sanasiga qadar Soliq kodeksining 306-moddasida belgilangan normalar bo‘yicha to‘liq amortizatsiya qilinishi mumkin bo‘lgan hollarda tatbiq etilmaydi.

Amortizatsiya qilinadigan aktivlarni ta’mirlash xarajatlari

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 309-moddasiga muvofiq, Soliq solish maqsadlarida soliq to‘lovchi tomonidan amortizatsiya qilinadigan aktivlarni ta’mirlash uchun amalga oshirilgan xarajatlar qaysi hisobot (soliq) davrida amalga oshirilgan bo‘lsa, o‘sha hisobot (soliq) davrida haqiqiy chiqimlar miqdorida xarajatlar jumlasiga kiritiladi.

Agar ijaraga oluvchi va ijaraga beruvchi o‘rtasidagi shartnomada (qarz oluvchi va qarz beruvchi o‘rtasidagi shartnomada) ijaraga oluvchining (qarz oluvchining) xarajatlari o‘rnini ijaraga beruvchi (qarz beruvchi) tomonidan qoplash nazarda tutilgan bo‘lmasa, ushbu modda qoidalari ijaraga oluvchining (qarz oluvchining) mazkur xarajatlariga nisbatan ham qo‘llaniladi.

Foizlar va ayrim chiqimlar bo‘yicha xarajatlar

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 310-moddasiga muvofiq, Soliq to‘lovchining qarz majburiyatlari (kreditlar, tovar va tijorat kreditlari, qarzlar, bank omonatlari, bank hisobvaraqlari yoki

rasmiylashtirish usulidan qat’i nazar, boshqa jalb qilingan mablag‘lar) bo‘yicha foizlar tarzidagi xarajatlari Soliq kodeksining VI bo’limida nazarda tutilgan o‘ziga xos xususiyatlar inobatga olingan holda, haqiqiy stavkadan kelib chiqib, chegirib tashlanadi.

Yuridik shaxsning nazorat qilinadigan qarzi bilan bog‘liq xarajatlari 310-moddaning birinchi qismi qoidalari hisobga olingan holda, ushbu moddada belgilangan eng ko‘p qiymatlardan oshmaydigan miqdorda chegirib tashlanadi. Mazkur qoida quyidagilarga nisbatan qo‘llaniladi:

1) qarz mablag‘laridan foydalanganlik uchun foizlarga;

2) neustoykalarning (jarimalar, penyalarning) summalari, javobgarlikning boshqa choralari qo‘llanilganligi natijasida, shu jumladan shartnoma majburiyatlarini buzganlik uchun zararlarning o‘rnini qoplash natijasida to‘lanishi lozim bo‘lgan summalarga.

Soliq kodeksining 310-moddasi maqsadlarida yuridik shaxsning quyidagi qarzlari nazorat qilinadigan qarzlar deb e’tirof etiladi:

1) O‘zbekiston Respublikasining soliq rezidenti bo‘lmagan, mazkur soliq to‘lovchi aksiyalarining (ustav fondidagi (ustav kapitalidagi) paylar, ulushlarning) 20 foizidan ortig‘iga bevosita yoki bilvosita egalik qiladigan chet ellik yuridik yoki jismoniy shaxs oldidagi qarzi;

2) Soliq kodeksining 37-moddasiga muvofiq ushbu qismning 1-bandida ko‘rsatilgan chet ellik shaxsning o‘zaro bog‘liq shaxsi deb e’tirof etiladigan boshqa shaxs oldidagi qarzi;

3) ushbu qismning 1 va (yoki) 2-bandlarida ko‘rsatilgan shaxslar oldida kafillik qiluvchi, kafil sifatida ish yurituvchi shaxs yoki ushbu soliq to‘lovchining ushbu moddaning to’rtinchi qismida ko‘rsatilgan

qarzini to‘lashni ta’minlash yuzasidan majburiyatni boshqacha tarzda o‘z zimmasiga oladigan boshqa shaxs oldidagi qarz.

Nazorat qilinadigan qarz soliq davridagi quyidagi qarzlarning jami summalarini o‘z ichiga oladi:

qarz mablag‘lari bo‘yicha;

javobgarlikning boshqa choralari qo‘llanilganligi natijasida, shu jumladan shartnoma majburiyatlarini buzganlik uchun zararlarning o‘rni qoplanishi natijasida to‘lanishi lozim bo‘lgan neustoykalar (jarimalar, penyalar) summalari bo‘yicha.

Soliq kodeksining 310-moddaning to‘rtinchi qismi maqsadlari uchun soliq davrida mavjud bo‘lgan qarz deganda, qaysi xo‘jalik operatsiyasi natijasida joriy hisobot (soliq) davrida qarz yuzaga keladigan yoki ko‘payadigan bo‘lsa, o‘sha har bir xo‘jalik operatsiyasining qiymat ko‘rsatkichlari summasi, shuningdek joriy hisobot (soliq) davrining boshida to‘lanmagan qarzning summasi tushuniladi.

Agar Soliq kodeksi 310-moddaning uchinchi qismida ko‘rsatilgan chet ellik shaxs yoki boshqa shaxslar oldidagi nazorat qilinadigan qarz miqdori soliq to‘lovchining xususiy kapitalidan uch baravardan ortiq bo‘lsa, faqat lizing faoliyati bilan shug‘ullanuvchi banklar va soliq to‘lovchilar uchun esa o‘n uch baravardan ortiq bo‘lsa, xarajatlarning chegirib tashlanishi lozim bo‘lgan eng ko‘p miqdorini aniqlashda ushbu moddaning yettinchi – to’qqizinchi qismlarida belgilangan qoidalar qo‘llaniladi.

Soliq to‘lovchi nazorat qilinadigan qarzning har bir turi bo‘yicha eng ko‘p summalarni har bir hisobot (soliq) davrining oxirgi sanasida

hisoblab chiqarishi shart. Hisob-kitob nazorat qilinadigan qarz bo‘yicha ayrim chiqimlarning (xarajatlarning) soliq davri boshlanganidan e’tiboran o‘sib boruvchi yakun bilan aniqlangan summasini tegishli hisobot (soliq) davrining oxirgi sanasida hisob-kitob qilinadigan kapitallashtirish koeffitsiyentiga bo‘lish yo‘li bilan amalga oshiriladi.

Soliq kodeksi 310-moddaning yettinchi qismida ko‘rsatilgan kapitallashtirish koeffitsiyenti tegishli nazorat qilinadigan, to‘lanmagan qarz miqdorini ushbu chet el tashkilotining soliq to‘lovchi ustav fondidagi (ustav kapitalidagi) bevosita yoki bilvosita ishtirok etishi ulushiga muvofiq bo‘lgan xususiy kapital miqdoriga bo‘lish hamda olingan natijani uchga, banklar va faqat lizing faoliyati bilan shug‘ullanuvchi soliq to‘lovchilar uchun esa o‘n uchga bo‘lish yo‘li bilan aniqlanadi.

Xususiy kapital miqdorini aniqlashda soliq to‘lovchining aktivlari summasi va majburiyatlari miqdori (soliqlar va yig‘imlar bo‘yicha qarz summalari, shu jumladan ular bo‘yicha kechiktirish va bo‘lib-bo‘lib to‘lash summalari hisobga olinmaydi) tegishli hisobot (soliq) davrining oxirgi kunidagi buxgalteriya hisobi ma’lumotlari asosida aniqlanadi.

Nazorat qilinadigan qarzning har bir turi bo‘yicha 310-moddaning oltinchi – to’qqizinchi qismlariga muvofiq hisob-kitob qilingan, biroq haqiqatda hisoblangan xarajatlardan ko‘p bo‘lmagan summalar xarajatlar jumlasiga kiritiladi.

Geologik jihatdan o‘rganish, qidirish va tabiiy resurslarni qazib olishga doir tayyorgarlik ishlari uchun xarajatlar

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 311-moddasiga muvofiq, Yer qa’ridan foydalanuvchi tomonidan qazib olishni

boshlashdan oldin geologik jihatdan o‘rganish, qidirish, foydali qazilmalarni qazib olishga doir tayyorgarlik ishlari uchun amalga oshirilgan xarajatlar, shu jumladan baholashga, jihozlashga doir xarajatlar, shuningdek Soliq kodeksiga muvofiq chegirib tashlanishi lozim bo‘lgan boshqa xarajatlar amortizatsiya qilinadigan aktivning alohida guruhini tashkil etadi. Bunda Soliq kodeksida nazarda tutilgan hollarda, bunday chiqimlar belgilangan normalar doirasida xarajatlar jumlasiga kiritiladi.

Konda foydali qazilmalarni qazib olish davrida xuddi shu konda ustki qatlamni ochish ishlari bo‘yicha qilingan xarajatlar loyihaning texnik-iqtisodiy asosnomasiga va soliq to‘lovchining soliq solish maqsadlaridagi hisob siyosatiga muvofiq ruda jismlarining bosqichlari yoki tarkibiy qismlari kesimidagi hajmlarga mutanosib ravishda hisoblangan amortizatsiya qilinadigan aktivning alohida guruhini hosil qiladi.

Soliq kodeksi 311-moddaning birinchi va ikkinchi qismlarida ko‘rsatilgan xarajatlar foydali qazilmalarni qazib olish boshlangan yoki ustki qatlamni ochish ishlari yakunlangan paytdan e’tiboran soliq to‘lovchining jami daromadidan amortizatsiya ajratmalari tarzida chegirib tashlanadi.

Amortizatsiya ajratmalarining har yilgi summasi, soliq to‘lovchining xohishiga ko‘ra belgilanadigan amortizatsiya normasini qo‘llash yo‘li bilan:

biroq 311-moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan amortizatsiya qilinadigan aktiv guruhi bo‘yicha to‘plangan xarajatlar summasining 15 foizidan ortiq bo‘lmagan miqdorda;

biroq 311-moddaning ikkinchi qismida nazarda tutilgan amortizatsiya qilinadigan aktiv guruhi bo‘yicha to‘plangan xarajatlar summasining 33 foizidan ortiq bo‘lmagan miqdorda hisoblab chiqariladi.

Nomahsuldor quduq tugatilgan yoxud soliq to‘lovchi yer qa’ri uchastkasidagi ishlarni iqtisodiy jihatdan maqsadga muvofiq emasligi, geologik jihatdan istiqbolsizligi yoki boshqa sabablarga ko‘ra tugatish to‘g‘risida qaror qabul qilgan taqdirda, basharti yer qa’ridan foydalanish huquqi to‘liq tugatilsa, soliq to‘lovchi bunday huquq tugatilgan hisobot (soliq) davrida qilingan xarajatlar summasini chegirib tashlashga haqli.

Ilmiy tadqiqotlarga va (yoki) tajriba-konstruktorlik ishlanmalariga doir xarajatlar

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 312-moddasiga muvofiq, ushbu bo‘lim maqsadlarida yangi ilmiy yoki texnik bilimlar va g‘oyalarni olish maqsadida amalga oshirilgan original hamda rejali tadqiqotlar jumlasiga kiradigan xarajatlar **ilmiy tadqiqotlarga doir xarajatlar** deb e’tirof etiladi.

Ushbu bo‘lim maqsadlarida yangi mahsulotni (tovarlarni, xizmatlarni) yaratish yoki ishlab chiqarilayotgan mahsulotni (tovarlarni, xizmatlarni) takomillashtirishga, ishlab chiqarishni va boshqaruvni tashkil etishning yangi texnologiyalarini, usullarini yaratish yoki qo‘llanilayotganlarini takomillashtirish jumlasiga kiradigan xarajatlar **tajriba-konstruktorlik ishlanmalariga doir xarajatlar** deb e’tirof etiladi.

Ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlanmalariga doir xarajatlarga ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik faoliyati bilan

bevosita bog‘liq bo‘lgan yoki asoslantirilgan tarzda ushbu konstruktorlik faoliyati turlari jumlasiga kiritilishi mumkin bo‘lgan barcha xarajatlar kiritiladi.

Soliq to‘lovchining ilmiy tadqiqotlarga va (yoki) tajriba-konstruktorlik ishlanmalariga doir xarajatlari, amortizatsiya qilinadigan aktivlarni olishga oid xarajatlardan tashqari, tegishli ilmiy tadqiqotlar va (yoki) tajriba konstruktorlik ishlanmalarining natijasidan qat’i nazar, ushbu moddada nazarda tutilgan tartibda bunday tadqiqotlar va ishlanmalar (xizmatlarning alohida bosqichlari) tugallangan va (yoki) qabul qilish-topshirish dalolatnomasini taraflar imzolaganidan keyin 2-koeffitsiyent qo‘llanilgan holda chegirib tashlanadi.

Agar soliq to‘lovchi ilmiy tadqiqotlar va (yoki) tajriba-konstruktorlik ishlanmalari yuzasidan amalga oshirilgan xarajatlar natijasida intellektual faoliyat natijalariga bo‘lgan mutlaq huquqlarni olsa, mazkur huquqlar nomoddiy aktivlar deb e’tirof etiladi. Bunday holda ko‘rsatilgan xarajatlar Soliq kodeksining 307-moddasida nazarda tutilgan tartibda chegirib tashlanadi.

Soliq kodeksi 312-moddaning qoidalari shartnoma bo‘yicha ilmiy tadqiqotlarni va (yoki) tajriba-konstruktorlik ishlanmalarini ijrochi (pudratchi yoki subpudratchi) sifatida bajaruvchi soliq to‘lovchilarning xarajatlarini soliq solish maqsadlarida e’tirof etishga nisbatan tatbiq qilinmaydi.

Umidsiz qarzlar bo‘yicha xarajatlar

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 313-moddasiga muvofiq, sudning qaroriga ko‘ra, bankrotlik, tugatish, qarzdor vafot etganligi tufayli majburiyatlar tugatilganligi oqibatida yoki da’vo

muddati o‘tganligi oqibatida to‘lanishi mumkin bo‘lmagan **qarz umidsiz qarz** deb e’tirof etiladi.

Soliq to‘lovchi oldingi hisobot (soliq) davrlarida soliq solinadigan daromadlar olish bilan bog‘liq bo‘lgan umidsiz qarzlarni chegirib tashlashga haqli.

Umidsiz qarzlarni chegirib tashlashga faqat qarz hisobdan chiqarilgan va soliq to‘lovchining buxgalteriya hisobotida aks ettirilgan taqdirda yo‘l qo‘yiladi.

Qo‘shilgan qiymat solig‘iga doir xarajatlar

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 314-moddasiga muvofiq, agar ushbu moddada boshqacha qoida belgilanmagan bo‘lsa, sotib olingan tovarlarning (xizmatlarning) qiymatida qo‘shilgan qiymat solig‘i bo‘yicha quyidagi chiqimlar hisobga olinadi:

1) Soliq kodeksining 267-moddasida nazarda tutilgan tartibda hisobga olinmaydigan qo‘shilgan qiymat solig‘i summasi;

2) Soliq kodeksi 268-moddasining oltinchi qismida nazarda tutilgan tartibda qo‘shilgan qiymat solig‘i summasi;

3) Soliq kodeksining 270-moddasida ko‘rsatilgan holda qo‘shilgan qiymat solig‘iga tuzatish kiritish summasi.

Qo‘shilgan qiymat solig‘i to‘lovchisi hisobga olinmaydigan qo‘shilgan qiymat solig‘i summasini quyidagi hollarda xarajatlar jumlasiga kiritishga haqli:

1) Soliq kodeksi 268-moddasining beshinchi qismiga muvofiq mutanosib usulni qo‘llashda;

2) agar soliqning tuzatish kiritish summasini bunday tuzatish amalga oshirilayotgan sotib olingan tovarlarning (xizmatlarning)

qiymatiga kiritish mumkin bo‘lmasa, qo‘shilgan qiymat solig‘iga Soliq kodeksining 269 va 270-moddalariga muvofiq tuzatish kiritishda;

3) Soliq kodeksining 271-moddasiga nazarda tutilgan tartibda qo‘shilgan qiymat solig‘iga tuzatish kiritishda.

Zaxira fondlarini shakllantirish xarajatlari

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 315-moddasiga muvofiq, banklar va bank operatsiyalarini amalga oshirishga doir litsenziya asosida bank operatsiyalarining ayrim turlarini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar, shuningdek sug‘urta tashkilotlari qonunchilik talablariga muvofiq zaxira fondlarini tashkil etadi.

Soliq kodeksi 315-moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan zaxira fondlariga ajratmalar qonunchilikda nazarda tutilgan tartibda, quyidagi normalar doirasida xarajatlar jumlasiga kiritiladi:

banklar tomonidan — qonunchilikda belgilangan normaning 80 foizidan ko‘p bo‘lmagan miqdorda;

bank operatsiyalarini amalga oshirishga doir litsenziya asosida bank operatsiyalarining ayrim turlarini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar va sug‘urta tashkilotlari tomonidan — qonunchilikda nazarda tutilgan normalardan yuqori bo‘lmagan miqdorda.

Ushbu modda birinchi va ikkinchi qismlarining qoidalari sof foyda hisobidan shakllantiriladigan zaxira fondlarini tashkil etish hollariga nisbatan tatbiq etilmaydi.

Haqiqiy xarajatlar, ularga nisbatan zaxira fondi shakllantirilgan bo‘lsa, tashkil etilgan zaxira fondi summasi hisobidan hisobdan chiqariladi.

Kafolatli ta’mirlash va kafolatli xizmat ko‘rsatish yuzasidan kelgusi xarajatlar uchun zaxirani shakllantirish xarajatlari

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 316-moddasiga muvofiq, Tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishni amalga oshiruvchi soliq to‘lovchi kafolatli ta’mirlash va kafolatli xizmat ko‘rsatish yuzasidan kelgusi xarajatlar uchun zaxira tashkil etishga haqli. Bunday zaxirani shakllantirishga doir ajratmalar ushbu moddada nazarda tutilgan tartibda chegirmalar jumlasiga kiritiladi. Soliq to‘lovchi bunday zaxirani tashkil etish to‘g‘risidagi qarorni mustaqil ravishda qabul qiladi va soliq solish maqsadlari uchun hisob siyosatida ajratmalarning eng yuqori miqdorini aniqlaydi.

Zaxira xaridor bilan tuzilgan shartnoma shartlariga muvofiq kafolatli muddat davomida xizmat ko‘rsatish va ta’mirlash nazarda tutilgan tovarlarga (xizmatlarga) nisbatan tashkil etiladi. Mazkur tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilish sanasidagi zaxiraga ajratmalar summasi xarajatlar jumlasiga kiritiladi.

Tashkil etilgan zaxiraning miqdori kafolatli ta’mirlash va xizmat ko‘rsatish bo‘yicha soliq to‘lovchi tomonidan haqiqatda amalga oshirilgan xarajatlarning mazkur tovarlarni (xizmatlarni) o‘tgan uch yil davomida realizatsiya qilishdan olingan tushum hajmidagi ulushi sifatida aniqlanadigan, hisobot (soliq) davrida mazkur tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan tushum summasiga ko‘paytirilgan eng ko‘p miqdordan oshmasligi kerak. Agar soliq to‘lovchi tovarlarni (xizmatlarni) kafolatli ta’mirlashni va xizmat ko‘rsatishni bajarish sharti bilan realizatsiya qilishni uch yildan kam muddatda amalga oshirayotgan bo‘lsa, tashkil etilayotgan zaxiraning eng

ko‘p miqdorini hisob-kitob qilish uchun mazkur tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan tushumning bunday realizatsiya qilishning haqiqiy davridagi hajmi inobatga olinadi.

Ilgari tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishni kafolatli ta’mirlash va xizmat ko‘rsatish sharti bilan amalga oshirmagan soliq to‘lovchi mazkur chiqimlar uchun kutilayotgan xarajatlarning miqdoridan oshmaydigan miqdordagi zaxirani tashkil etishga haqli. Kutilayotgan xarajatlar deganda kafolat muddati inobatga olingan holda kafolat majburiyatlarini bajarish rejasida nazarda tutilgan xarajatlar tushuniladi.

Soliq davri tugagach, soliq to‘lovchi tashkil etilgan zaxiraning miqdoriga kafolatli ta’mirlash va xizmat ko‘rsatish bo‘yicha haqiqatda amalga oshirilgan xarajatlarning mazkur tovarlarni (xizmatlarni) o‘tgan davrda realizatsiya qilishdan olingan tushum hajmidagi ulushidan kelib chiqqan holda tuzatish kiritishi kerak.

Soliq to‘lovchi tomonidan soliq davrida kafolatlar berish sharti bilan realizatsiya qilingan tovarlar (xizmatlar) bo‘yicha kafolatli ta’mirlash va xizmat ko‘rsatish uchun to‘liq foydalanilmagan zaxira summasi soliq to‘lovchi tomonidan keyingi soliq davriga o‘tkazilishi mumkin. Bunda keyingi soliq davrida yangi tashkil etilayotgan zaxiraning summasiga zaxiraning oldingi soliq davridagi qoldig‘i summasi miqdorida tuzatish kiritilishi kerak. Agar yangi tashkil etilayotgan zaxiraning summasi oldingi soliq davrida tashkil etilgan zaxira qoldig‘ining summasidan kam bo‘lsa, ular o‘rtasidagi farq soliq to‘lovchining joriy soliq davridagi daromadlari tarkibiga kiritilishi lozim.

Agar soliq to‘lovchi zaxira tashkil etish to‘g‘risida qaror qabul qilsa, kafolatli ta’mirlashga doir haqiqiy xarajatlarni hisobdan chiqarish tashkil etilgan zaxira hisobidan amalga oshiriladi. Agar tashkil etilgan zaxiraning summasi soliq to‘lovchi tomonidan amalga oshirilgan ta’mirlash xarajatlarining summasidan kam bo‘lib qolsa, ular o‘rtasidagi farq chegirmalar jumlasiga kiritilishi lozim.

Soliq to‘lovchi tovarlarni (xizmatlarni) kafolatli ta’mirlash va ularga kafolatli xizmat ko‘rsatish sharti bilan sotishni tugatish to‘g‘risida qaror qabul qilganda, ilgari tashkil etilgan va foydalanilmagan zaxiraning summasi kafolatli ta’mirlash va kafolatli xizmat ko‘rsatishga doir shartnomalarning amal qilish muddatlari tugaganidan keyin daromadlar tarkibiga kiritilishi lozim.

Chegirib tashlanmaydigan xarajatlar (317-modda)

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 317-moddasiga muvofiq, Soliq bazasini aniqlashda chegirib tashlanmaydigan xarajatlar jumlasiga quyidagilar kiradi:

1) qonunchilikka muvofiq vakolatli organ tomonidan belgilangan moddiy qimmatliklarning tabiiy kamayishi normalaridan, ular mavjud bo‘lmaganda esa, soliq to‘lovchi tomonidan belgilangan normalardan ortiqcha tovarlar yo‘qolishi;

2) umumiy ovqatlanish korxonalariga yoki boshqa tashkilotlarga joylarni tekin berish xarajatlari, ushbu korxonalar va tashkilotlar uchun kommunal xizmatlarning qiymatini to‘lash;

3) soliq to‘lovchining Soliq kodeksining 376-moddasida nazarda tutilgan, jismoniy shaxsning moddiy naf tarzidagi daromadlari hisoblanadigan xarajatlari, bundan tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya

qilishdan olingan daromadlarining 0,5 foizidan ko‘p bo‘lmagan miqdorda o‘z xodimlariga va ularning yaqin qarindoshlariga ommaviy-madaniy hamda konsert-tomosha tadbirlariga borishi uchun chiptalar xarid qilishga doir xarajatlar mustasno;

4) dala (safar) ta’minoti, xodimning shaxsiy avtotransportidan xizmat maqsadlarida foydalanganlik uchun qonunchilikda belgilangan normalardan ortiqcha to‘lovlar;

5) pensiyalarga ustamalar va qo‘shimcha to‘lovlar;

6) Soliq kodeksi 377-moddasi birinchi qismi 10-bandining to’rtinchi va beshinchi xatboshilarida ko‘rsatilgan moddiy yordam;

7) xayriya yordamini amalga oshirish uchun xarajatlar, bundan metsenatlik ko‘magini ko‘rsatish, o‘quv-tarbiya muassasalariga yoki yetim bolalarga va ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalarga moddiy yordam ko‘rsatish uchun yo‘naltirilgan mablag‘lar, shuningdek Bolalarni qo‘llab-quvvatlash jamoat fondiga xayriya qilingan mablag‘lar mustasno;

8) qonunchilikda nazarda tutilgan normalardan ortiqcha tarzda atrof-muhitni ifloslantirganlik va chiqindilar joylashtirganlik uchun kompensatsiya to‘lovlari;

9) loyihalar va qurilish-montaj ishlaridagi kamchiliklarni, obyekt yonidagi omborga tashib keltirilguniga qadar yuz bergan buzilishlar va deformatsiyalarni bartaraf etishga doir xarajatlar, korroziyaga qarshi muhofazadagi nuqsonlar tufayli taftish o‘tkazish (asbob-uskunalarni qismlarga ajratish) xarajatlari hamda ushbu xarajatlarning o‘rnini kamchiliklar, buzilishlar yoki zararlar uchun javobgar bo‘lgan mahsulot yetkazib beruvchi yoki boshqa xo‘jalik yurituvchi subyektlar hisobidan

qoplash imkoni bo‘lmagan miqdordagi boshqa shunga o‘xshash xarajatlar;

10) aybdorlari aniqlanmagan talon-taroj qilishlar va kamomadlardan yoki aybdor taraf hisobidan zarur summalarning o‘rnini qoplash imkoni bo‘lmagan taqdirda ko‘rilgan zararlar;

11) boshqa shaxslar uchun to‘langan soliqlar;

12) soliq tekshiruvlari natijalari bo‘yicha qo‘shimcha hisoblangan soliqlar va yig‘imlar;

13) soliq to‘lovchining tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish bilan bog‘liq bo‘lmagan tadbirlarga (sog‘liqni saqlashga oid, sport va madaniy tadbirlar, dam olishni tashkil etish hamda boshqa shunga o‘xshash tadbirlarga) doir xarajatlari, bundan tadbirlarni o‘tkazishga doir majburiyatlar qonunchilik bilan soliq to‘lovchining zimmasiga yuklatilgan hollar mustasno;

14) kasaba uyushmalari qo‘mitalariga yordam ko‘rsatish;

15) mahsulot ishlab chiqarish bilan bog‘liq bo‘lmagan xizmatlar (shaharlarni va shaharchalarni obodonlashtirish bo‘yicha xizmatlar, qishloq xo‘jaligiga yordamlashish va xizmatlarning boshqa turlari) ko‘rsatganlik uchun qilingan xarajatlar;

16) ushbu bo‘limda nazarda tutilgan hollardan tashqari soliq solinmaydigan daromad olish bilan bog‘liq xarajatlar;

17) haqiqatda xizmatlar ko‘rsatmasdan, tovarlarni jo‘natmasdan turib amalga oshirilgan operatsiyalar bo‘yicha xarajatlar, agar bunday fakt sudning qonuniy kuchga kirgan qarori bilan aniqlangan va unda ushbu xarajatlarni amalga oshirgan soliq to‘lovchining nomi ko‘rsatilgan bo‘lsa;

18) daromad olishga qaratilgan faoliyat bilan bog‘liq bo‘lmagan xarajatlar, agar qonunchilikka muvofiq bunday xarajatlarni amalga oshirish majburiyati soliq to‘lovchining zimmasiga yuklatilmagan bo‘lsa;

19) budjet tizimiga kiritilishi lozim bo‘lgan (kiritilgan) penyalar, jarimalar va boshqa sanksiyalar;

20) sotib olishga, ishlab chiqarishga, qurilishga, montaj qilishga, o‘rnatishga doir va amortizatsiya qilinadigan aktivlarning qiymatiga qo‘shiladigan boshqa xarajatlar, shu jumladan qo‘shimcha qurish, qo‘shimcha jihozlash, rekonstruksiya qilish, modernizatsiya qilish, texnik jihatdan qayta jihozlash hollarida amalga oshiriladigan, amortizatsiya chegirmalari vositasidagi xarajatlar jumlasiga kiritiladigan xarajatlar;

21) soliq to‘lovchining amortizatsiya qilinmaydigan mol-mulkning boshlang‘ich qiymatiga Soliq kodeksining 306-moddasiga muvofiq kiritiladigan xarajatlari;

22) Soliq kodeksida chegirmalar jumlasiga kiritish normalari belgilangan xarajatlarning mazkur normalar qo‘llanilgan holda hisoblab chiqarilgan chegirmaning eng yuqori summasidan ortiq bo‘lgan summa;

23) shakllantirilishi ushbu bo‘limda va (yoki) qonunchilik talablarida nazarda tutilmagan zaxiralarga, zaxira fondlari va boshqa fondlarga ajratmalar, bundan Soliq kodeksining 315, 316 va 326-moddalarida nazarda tutilgan normalar doirasidagi xarajatlar mustasno;

24) soliq to‘lovchi tomonidan hisoblangan dividendlar summalari;

25) soliq to‘lovchi tomonidan boshqa shaxslarning foydasiga to‘lanadigan ixtiyoriy sug‘urta badallari;

26) soliq to‘lovchi tomonidan Soliq kodeksining 310-moddasiga muvofiq soliq solish maqsadlarida xarajatlar deb e’tirof etiladigan xarajatlarning summasidan ortiqcha hisoblangan foizlar va ayrim chiqimlar;

27) tekin berilgan mol-mulkning (xizmatlarning) qiymati va bunday berish bilan bog‘liq bo‘lgan (shu jumladan qo‘shilgan qiymat solig‘i summasi kiritilgan) xarajatlar, bundan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining yoki O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qaroriga ko‘ra mol-mulkni o‘tkazish, shuningdek telekommunikatsiya tarmoqlaridagi tezkor-qidiruv tizimining texnik vositalarini o‘tkazish va ulardan foydalanish bo‘yicha xizmatlar ko‘rsatish mustasno;

28) ishonchli boshqaruv muassisining ishonchli boshqaruv shartnomasini bajarish bilan bog‘liq bo‘lgan xarajatlari, agar ishonchli boshqaruv shartnomasiga ko‘ra muassis naf oluvchi bo‘lmasa;

29) notijorat tashkilotlariga va xalqaro tashkilotlarga to‘lanadigan badallar, yig‘imlar va boshqa to‘lovlar, bundan bunday badallarni, yig‘imlarni va boshqa to‘lovlarni to‘lash qonunchilikda (shu jumladan chet davlatlarning qonunchilikda) nazarda tutilgan va (yoki) ushbu badallarni, yig‘imlarni va boshqa to‘lovlarni to‘lagan soliq to‘lovchilar tomonidan faoliyatni amalga oshirishning sharti yoxud mazkur tashkilotlar tomonidan soliq to‘lovchilar o‘z faoliyatini yuritishi uchun zarur xizmatlar taqdim etishning sharti bo‘lgan hollar mustasno;

30) soliq to‘lovchi tomonidan tashkil etilgan zaxira mablag‘lari hisobiga amalga oshirilgan xarajatlar, agar bunday zaxiralarni tashkil etishga doir xarajatlar Soliq kodeksida yoki boshqa qonunchilikda belgilangan tartibda chegirmalar jumlasiga kiritilgan bo‘lsa;

31) mol-mulk narxining pasayish (qadrsizlanish) summalari;

32) oddiy shirkat shartnomasi doirasida sheriklar (ishtirokchilar) tomonidan shartnoma sheriklarining (ishtirokchilarining) umumiy mulkdagi ulushni qaytarish yoki bunday mol-mulkni bo‘lish chog‘ida ko‘rilgan zararlar;

33) soliq to‘lovchilarning konsolidatsiyalashgan guruhi ishtirokchisi tomonidan ushbu guruhning mas’ul ishtirokchisiga soliqni (bo‘nak to‘lovlarini, joriy to‘lovlarni, penyalarni, jarimalarni) Soliq kodeksida soliq to‘lovchilarning konsolidatsiyalashgan guruhi uchun belgilangan tartibda to‘lash uchun berilgan pul mablag‘lari, shuningdek soliq to‘lovchilar konsolidatsiyalashgan guruhining mas’ul ishtirokchisi tomonidan shu guruhning ishtirokchisiga ushbu soliq to‘lovchilar konsolidatsiyalashgan guruhi bo‘yicha to‘lanishi lozim bo‘lgan soliq (bo‘nak to‘lovlari, joriy to‘lovlar, penyalar, jarimalar) summasi aniqlashtirilishi munosabati bilan berilgan pul mablag‘lari;

34) tovar-moddiy qimmatliklarni yaroqsizligi sababli (saqlash muddati o‘tganligi, jismoniy va (yoki) ma’naviy eskirganligi, shunga o‘xshash boshqa sabablarga ko‘ra) hisobdan chiqarishdan ko‘rilgan zararlar, bundan favqulodda holatlar (tabiiy ofat, yong‘in, avariya, yo‘l-transport hodisasi va hokazolar) oqibatida ko‘rilgan zararlar mustasno);

35) muddati o‘tgan va kechiktirilgan kreditlar (qarzlar) bo‘yicha muddatli qarz uchun kredit shartnomasida nazarda tutilgan stavkalardan ortiqcha foizlar;

36) xo‘jalik shartnomalari shartlarini buzganlik uchun to‘langan yoki tan olingan jarimalar, penyalar va sanksiyalarning boshqa turlari.

Soliq bazasiga tuzatish kiritish (332-modda)

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining “Soliq bazasiga tuzatish kiritish” deb nomlangan 46-bobi hamda 332-moddasiga muvofiq, **Daromadlar va xarajatlarga tuzatish kiritish tartibi** belgilangan.

Hisobot soliq davridagi daromad (xarajatlar) miqdorining soliq bazasini aniqlashda ilgari daromad (xarajat) deb e’tirof etilgan summa doirasida ko‘payishi yoki kamayishi tuzatish kiritish deb e’tirof etiladi.

Daromadlar va xarajatlarga quyidagi hollarda tuzatish kiritilishi lozim:

1) tovarlar, shuningdek sug‘urtalanuvchiga sug‘urta mukofoti to‘liq yoki qisman qaytarilganda;

2) bitim shartlari o‘zgartirilganda;

3) narxlar o‘zgartirilganda, sotib oluvchi tomonidan chegirmadan foydalanilganda;

4) ko‘rsatilgan xizmatlardan voz kechilganda.

Soliq kodeksi 332-moddasining ikkinchi qismida nazarda tutilgan daromadlar va xarajatlarga tuzatish kiritish quyidagicha amalga oshiriladi:

kafolat muddati belgilangan tovarlar (xizmatlar) bo‘yicha — kafolat muddati doirasida;

sug‘urta mukofotlari bo‘yicha — shartnomani bekor qilish paytida;

boshqa hollarda — bir yillik muddat doirasida.

Soliq kodeksi 332-moddaga muvofiq daromadlar va xarajatlarga tuzatish kiritish mazkur moddaning ikkinchi qismida ko‘rsatilgan hollar yuzaga kelganligini tasdiqlovchi hujjatlar asosida amalga oshiriladi. Bunda tovarni (xizmatni) sotuvchi Soliq kodeksining 257-moddasida

nazarda tutilgan tartibda tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromadga tuzatish kiritadi.

Soliq kodeksi 332-moddaning ikkinchi qismida nazarda tutilgan hollarda daromadlar va xarajatlarga tuzatish kiritish mazkur hollar sodir bo‘lgan soliq davrida amalga oshiriladi.

Daromadlar va xarajatlarga tuzatish kiritish soliq to‘lovchi soliq solishning umumbelgilangan tartibiga o‘tgan taqdirda ham amalga oshiriladi, bundan tuzatish kiritilayotgan daromadlar bo‘yicha soliq imtiyozlarini qo‘llash hollari mustasno.

Zararlarni kelgusiga o‘tkazish (333-modda)

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 333-moddasiga muvofiq, nazarda tutilgan daromadlar va xarajatlarga kiritilgan tuzatishlarni inobatga olgan holda chegirilishi lozim bo‘lgan xarajatlarning jami daromaddan oshib ketishi **soliq to‘lovchining zarari** deb e’tirof etiladi.

Muomaladagi qimmatli qog‘ozlar va muddatli bitimlarning muomaladagi moliyaviy vositalariga doir operatsiyalar bo‘yicha zararlar **tadbirkorlik faoliyatidan ko‘rilgan zararlar** deb e’tirof etiladi.

Oldingi soliq davrida (davrlarida) 333-moddaning birinchi qismiga muvofiq hisoblab chiqarilgan zarari (zararlari) bo‘lgan soliq to‘lovchi joriy soliq davrining foydasini ushbu ko‘rilgan zararning butun summasiga yoki ushbu summaning bir qismiga kamaytirishga haqlidir.

Soliq bazasi oldingi soliq davrida (davrlarida) ko‘rilgan zarar summasiga faqat joriy soliq davrining yakunlari bo‘yicha kamaytirilishi mumkin.

Bir kalendar yildan ortiq yillarda ko‘rilgan zararlar ular ko‘rilgan ketma-ketlikda o‘tkaziladi.

Bosh bankdan umidsiz qarzlarni oluvchi sho‘ba tashkiloti tomonidan ko‘rilgan zararlar kelgusi davrlarga o‘tkazilmaydi.

Zararlarni o‘tkazishning alohida hollardagi o‘ziga xos xususiyatlari Soliq kodeksining 334 – 336-moddalarida nazarda tutilgandir.

Qayta tashkil etilganda zararlarni o‘tkazish (334-modda)

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 334-moddasiga muvofiq, qayta tashkil etish munosabati bilan o‘tkaziladigan zararlar soliq to‘lovchilar bo‘lgan huquqiy vorislar o‘rtasida taqsimlash balansi asosida o‘tkaziladigan aktivlar qiymatining qayta tashkil etilayotgan yuridik shaxs aktivlari qiymatidagi taqsimlash balansini tuzish sanasidan oldingi sanadagi holatiga ko‘ra solishtirma miqdoriga mutanosib ravishda taqsimlanadi va Soliq kodeksining 333-moddasida nazarda tutilgan tartibda o‘tkaziladi.

Huquqiy voris bo‘lgan soliq to‘lovchi qayta tashkil etilgan taqdirda, uning ilgari o‘z faoliyatini tugatgan soliq to‘lovchidan ko‘rgan zararlari o‘tkazilmaydi.

Soliq to‘lovchilarning konsolidatsiyalashgan guruhi bo‘yicha zararlarni o‘tkazish (335-modda)

Soliq kodeksi 333-moddaning qoidalari soliq to‘lovchilarning konsolidatsiyalashgan guruhiga nisbatan ushbu moddada belgilangan o‘ziga xos xususiyatlar hisobga olingan holda qo‘llaniladi.

Agar soliq to‘lovchilarning konsolidatsiyalashgan guruhi oldingi soliq davrida (davrlarida) zarar (zararlar) ko‘rgan bo‘lsa, bunday guruhning mas’ul ishtirokchisi joriy soliq davrining

konsolidatsiyalashgan soliq bazasini zararning butun summasiga yoki ushbu summaning bir qismiga kamaytirishga haqli.

Soliq to‘lovchilar konsolidatsiyalashgan guruhining ishtirokchisi konsolidatsiyalashgan guruh tarkibidan chiqib ketganidan keyin (ushbu guruh faoliyatini tugatgandan keyin):

1) joriy soliq davrining soliq bazasini mazkur guruh faoliyat ko‘rsatgan davrda ko‘rilgan zararning summasiga (ushbu summaning bir qismiga) kamaytirishga haqli emas;

2) joriy soliq davrining soliq bazasini mazkur ishtirokchi tomonidan u soliq to‘lovchilar konsolidatsiyalashgan guruhining ishtirokchisi bo‘lmagan soliq davrlarining yakunlari bo‘yicha ko‘rilgan zarar summasiga (ushbu summaning bir qismiga) ushbu moddada nazarda tutilgan tartibda va shartlarda kamaytirishga haqli.

Agar soliq to‘lovchilar konsolidatsiyalashgan guruhining ishtirokchisi mazkur guruhdagi o‘zining ishtirok etish davrida qo‘shib yuborish yoki qo‘shib olish shaklida qayta tashkil etilgan bo‘lsa, mazkur guruh tarkibidan chiqib ketganidan keyin (ushbu guruh faoliyatini tugatganidan keyin) bu ishtirokchi joriy soliq davrining soliq bazasini o‘zi huquqiy vorisi bo‘lgan soliq to‘lovchilarning konsolidatsiyalashgan guruhi ishtirokchilari bo‘lmagan bunday qayta tashkil etilgan soliq to‘lovchilar soliq davri yakunlari bo‘yicha qayta tashkil etilgan soliq to‘lovchidan olingan zararlar summasiga (shu summaning bir qismiga) ushbu moddada nazarda tutilgan tartibda va shartlarda kamaytirishga ham haqli.

Agar soliq to‘lovchilar konsolidatsiyalashgan guruhining ishtirokchisi mazkur guruhdagi o‘zining ishtirok etish davrida yuridik

shaxsni bo‘lish yo‘li bilan yangidan tashkil etilgan bo‘lsa, mazkur guruh tarkibidan chiqib ketganidan keyin (ushbu guruh faoliyatini tugatganidan keyin) bu ishtirokchi joriy soliq davrining soliq bazasini o‘zi huquqiy vorisi bo‘lgan soliq to‘lovchilarning konsolidatsiyalashgan guruhi ishtirokchilari bo‘lmagan bunday qayta tashkil etilgan yuridik shaxs soliq davri yakunlari bo‘yicha qayta tashkil etilgan soliq to‘lovchidan olingan zararlar summasiga (shu summaning bir qismiga) ushbu moddada nazarda tutilgan tartibda va shartlarda, Soliq kodeksining 92-moddasini hisobga olgan holda kamaytirishga ham haqli.

Operatsiyalarning ayrim turlari bo‘yicha zararlarni o‘tkazishning o‘ziga xos xususiyatlari (336-modda)

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 336-moddasiga muvofiq, yuridik shaxsning mol-mulk majmui sifatidagi korxonani ustav fondida (ustav kapitalida) ishtirok etish ulushini realizatsiya qilishdan yoki uning boshqacha tarzda chiqib ketishidan ko‘rilgan zarar realizatsiya qilingan (chiqib ketgan) aktivlarga aynan o‘xshash aktivlarni realizatsiya qilishdan (ularning chiqib ketishidan) olingan daromadlar hisobidan kompensatsiya qilinadi.

Ishonchli boshqaruv shartnomasi bo‘yicha ko‘rilgan zararlar ishonchli boshqaruv muassisining soliq bazasini belgilashda hisobga olinmaydi. Bunday zararlar ushbu ishonchli boshqaruvning kelgusidagi daromadlariga o‘tkaziladi.

Oddiy shirkat shartnomasida (birgalikdagi faoliyat to‘g‘risidagi shartnomada) ishtirok etishdan sheriklarning (ishtirokchilarning) olgan

zarari ishonchli shaxsda ushbu oddiy shirkat oladigan kelgusi daromadlarga o‘tkaziladi.

Xizmat ko‘rsatuvchi xo‘jaliklardan ko‘rilgan zararlar birgalikda aniqlanadi va tadbirkorlik faoliyatidan olinadigan soliq bazasini aniqlashda hisobga olinmaydi. Bunday zararlar shu xizmat ko‘rsatuvchi xo‘jaliklardan olinadigan kelgusi daromadlarga o‘tkaziladi.

Muomalada bo‘lmagan qimmatli qog‘ozlar va muddatli bitimlarning muomalada bo‘lmagan moliyaviy vositalariga doir operatsiyalar bo‘yicha zararlar alohida aniqlanadi va xuddi shunday operatsiyalardan olingan daromadlar hisobidan har bir soliq bazasi doirasida kompensatsiya qilinadi.

7.6. Foyda solig’i stavkalari

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 337-moddasiga muvofiq, 2024 yilda foyda solig’i stavkalari quyidagi miqdorda belgilangan (8-jadval):

8-jadval

Foyda solig’i stavkalari[21]

№	To’lovchilar	Soliq stavkalari, soliq solinadigan bazaga nisbatan %da
1.	Banklar	20
2.	Quyidagi soliq to‘lovchilar: polietilen granulalar ishlab chiqarishni amalga oshiruvchi; faoliyatining asosiy turi mobil aloqa xizmatlarini ko‘rsatishdan iborat bo‘lgan	20
3.	O‘zi ishlab chiqargan o‘z qishloq xo‘jaligi mahsulotini realizatsiya qilishdan olingan foyda bo‘yicha Soliq kodeksining 57-moddasida nazarda tutilgan mezonlarga javob beruvchi qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari va baliq xo‘jaligi korxonalari	0
4.	Ijtimoiy sohada faoliyatni amalga oshiruvchi soliq to‘lovchilar	0
5.	Qo‘shimcha manbalardan daromadlar oluvchi budjet tashkilotlari	0

[21] O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi.

6.	Tovarlarni (ishlarni) eksportga realizatsiya qilishdan olingan foyda	0
7.	Bozor va savdo komplekslarida xizmat ko‘rsatishdan olingan foyda	20
8.	Tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) elektron savdosini amalga oshiruvchi soliq to‘lovchilar	7,5
9.	Yagona ishtirokchilari nogironligi bo‘lgan shaxslarning jamoat birlashmalari bo‘lgan va umumiy xodimlar sonida nogironligi bo‘lgan shaxslar kamida 50 foizni tashkil etadigan va nogironligi bo‘lgan shaxslarning mehnatiga haq to‘lash jamg‘armasi mehnatga haq to‘lash umumiy fondining kamida 50 foizini tashkil etadigan soliq to‘lovchilar	0
10.	O‘zbekiston Respublikasi Xalq banki tomonidan fuqarolarning shaxsiy jamg‘arib boriladigan pensiya hisobvaraqlaridagi mablag‘lardan foydalanishdan olinadigan daromadlar	0
11.	Dividendlar tarzidagi daromadlar	5
12.	Qolgan soliq to‘lovchilar, bundan 1 — 11-bandlarda ko‘rsatilganlar mustasno	15

Polietilen granulalar ishlab chiqarishni amalga oshiruvchi va faoliyatining asosiy turi mobil aloqa xizmatlarini ko‘rsatishdan iborat bo‘lgan soliq to‘lovchilar faoliyatning barcha turlari bo‘yicha belgilangan soliq stavkasini qo‘llaydi.

Qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilari va baliq xo‘jaligi korxonalari, agar o‘zi ishlab chiqargan qishloq xo‘jaligi mahsulotini realizatsiya qilishdan olingan daromadlari jami daromadning 90 foizdan ko‘prog‘ini tashkil etsa, faoliyatning barcha turlari bo‘yicha 0 foiz miqdorida soliq stavkasini qo‘llashga haqlidir.

Ijtimoiy sohada faoliyatni amalga oshiruvchi soliq to‘lovchi Soliq kodeksining 59-moddasida belgilangan mezonlarga rioya etmagan taqdirda, mazkur shartlarga rioya etmaganlik ro‘y bergan soliq davrining boshlanishidan e’tiboran 15 foizlik soliq stavkasini ilgari o‘tgan soliq davrlari uchun aniqlashtirilgan soliq hisobotini taqdim etgan holda qo‘llaydi.

Tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) elektron savdosini amalga oshiruvchi soliq to‘lovchilar, agar ko‘rsatilgan faoliyat turlarini amalga oshirishdan olingan daromadlar joriy hisobot (soliq) davri yakunlari

bo‘yicha jami daromadning kamida 90 foizini tashkil etsa, 7,5 foiz miqdoridagi soliq stavkasini qo‘llashga haqli.

Qo‘shimcha manbalardan daromad oluvchi budjet tashkilotlari, basharti bo‘shatilayotgan mablag‘lardan qonunchilikda belgilangan tartibda budjet tashkilotlarining moddiy-texnika va ijtimoiy bazasini mustahkamlash, o‘z xodimlarini moddiy rag‘batlantirish uchun maqsadli tarzda foydalansa, 2024-yilning 1-yanvariga qadar 0 foiz miqdoridagi soliq stavkasini qo‘llaydi.

O‘zida ishlovchilarning umumiy o‘rtacha yillik sonining 3 foizidan ko‘prog‘i nogironligi bo‘lgan shaxslarni tashkil etadigan yuridik shaxslar uchun soliq stavkasi ushbu moddada belgilangan normadan ortiqcha ishga joylashtirilgan nogironligi bo‘lgan shaxslarning har bir foiziga soliq stavkasining bir foizi hisobidan kamaytiriladi.

Tovarlarni (ishlarni) eksportga realizatsiya qilishdan olingan foyda uchun 0 darajali foiz miqdoridagi soliq stavkasini soliq to‘lovchilar tovarlarni (xizmatlarni) eksport qilishdan olinadigan daromadlar qismida qo‘llaydi, bundan faoliyatni doimiy muassasalar orqali amalga oshiruvchi norezidentlarga ko‘rsatiladigan xizmatlar mustasno.

Tovarlar eksport qilinganda, shu jumladan tovar vositachi (ishonchli vakil) orqali realizatsiya qilinganda, 0 darajali foiz miqdoridagi soliq stavkasi soliq to‘lovchilar tomonidan, Soliq kodeksining 261-moddasida nazarda tutilgan tovarlarning eksportini tasdiqlovchi hujjatlar mavjud bo‘lganda, qo‘llaniladi.

Tovarlar eksport qilinganda, 0 darajali foiz miqdoridagi soliq stavkasi soliq to‘lovchilar tomonidan, tovarlarni chet el valyutasida eksport qilish yuzasidan daromadlar tovarlar (xizmatlar) eksportga

chiqarilgan kundan e’tiboran bir yuz sakson kalendar kuni ichida kelib tushmagan taqdirda, qo‘llanilmaydi.

Quyidagilar 337-modda birinchi qismining 12-bandida belgilangan soliq stavkasini 50 foizga pasaytirishga haqli:

2022-yil 1-sentabrdan keyin ilk marotaba soliq to‘lashga o‘tgan aylanmadan olinadigan soliq to‘lovchilar — soliq to‘lovchi soliq to‘lashga o‘tgan yildan keyingi bir soliq davri mobaynida, basharti pasaytirilgan soliq stavkasi qo‘llaniladigan soliq davrida soliq to‘lovchining jami daromadi o‘n milliard so‘mdan oshmasa;

2022-yil 1-sentabrdan keyin jami daromadi joriy soliq davri mobaynida ilk marta o‘n milliard so‘mdan oshgan soliq to‘lovchilar — joriy soliq davri va keyingi soliq davri mobaynida, basharti pasaytirilgan soliq stavkasi qo‘llaniladigan soliq davrlarida jami daromadi yuz milliard so‘mdan oshmasa.

Bunda 337-modda o‘n birinchi qismining ikkinchi xatboshisida ko‘rsatilgan soliq to‘lovchilar soliq bazasini jami daromadning 25 foizi miqdorida soddalashtirilgan tartibda aniqlashga haqli.

Soliq kodeksi 337-moddaning o’n birinchi qismida nazarda tutilgan pasaytirilgan soliq stavkasi yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliqni va aksiz solig‘ini to‘lovchilarga nisbatan, shuningdek soliq to‘lovchi tugatilgan hollarda va (yoki) berilgan pasaytirilgan soliq stavkasini qo‘llash uchun ikki va undan ortiq tadbirkorlik subyekti o‘rtasida soliq to‘lovchining tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromadlarini ajratish (bo‘lish) faktlari aniqlangan taqdirda, tatbiq etilmaydi.

Soliq kodeksi 337-modda birinchi qismining 6-bandi qoidalari quyidagilarga nisbatan tatbiq etilmaydi:

1) ro‘yxati O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan tasdiqlanadigan xomashyo tovarlar eksportiga;

2) xalqaro tashishlar xizmatlariga, bundan avtotransportda tashishlar mustasno;

3) tovarlarni quvurlar orqali va gaz quvurlari orqali tashish bo‘yicha xizmatlarga.

Foydali qazilmalarni qazib olish sohasida faoliyatni amalga oshirayotgan ayrim soliq to‘lovchilar uchun O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan oshirilgan soliq stavkalari belgilanishi mumkin.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 50-bob “Norezidentlarning doimiy muassasa bilan bog‘liq bo‘lmagan daromadlariga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari”, 353-moddasiga muvofiq, 2024-yilda Norezidentlarning doimiy muassasa bilan bog‘liq bo‘lmagan daromadlariga foyda solig’i stavkalari quyidagi miqdorda belgilangan (9-jadval):

9-jadval

Norezidentlarning doimiy muassasa bilan bog‘liq bo‘lmagan daromadlariga foyda solig’i stavkalari

T/r	Soliq solinadigan daromad	Soliq stavkalari, foizlarda
1	Dividendlar va foizlar	10
2	Sug‘urta, birgalikda sug‘urta qilish va qayta sug‘urta qilish shartnomalari bo‘yicha sug‘urta mukofotlari	10
3	Xalqaro aloqa uchun telekommunikatsiyalar, xalqaro tashishlar (fraxtdan olingan daromadlar)	6

4	Investitsiya loyihalarini moliyalashtirish uchun jalb etilgan kreditlar bo‘yicha, O‘zbekiston Respublikasi banklari va lizing beruvchilari tomonidan chet el moliya institutlariga to‘lanadigan daromadlar	0
5	O‘zbekiston Respublikasining rezidentlari bo‘lgan banklarning vakillik hisobvaraqlarini ochish va yuritish hamda ular yuzasidan hisob-kitoblarni amalga oshirish, shuningdek xalqaro to‘lov kartochkalari vositasida hisob-kitoblarni amalga oshirish bilan bog‘liq xizmatlar ko‘rsatishdan olinadigan daromadlar	0
6	Boshqa daromadlar, bundan 1 — 5-bandlarda ko‘rsatilgan daromadlar mustasno	20

7.7. Foyda solig’ini hisoblash chiqarish, soliq hisobotini taqdim etish va to’lash tartibi

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 338-moddasiga muvofiq, kalendar yil soliq davridir. Yilning choragi hisobot davridir.

Hisobot (soliq) davrining yakunlari bo‘yicha soliq summasi soliq to‘lovchi tomonidan mustaqil ravishda aniqlanadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 339-moddasiga muvofiq, hisobot davri yakunlari bo‘yicha soliq summasi soliq davrining boshidan oshib boruvchi yakun bilan, soliq bazasining soliq stavkasiga muvofiq bo‘lgan foizlardagi ulushi sifatida hisoblab chiqariladi.

Yuridik shaxslarning jami daromadlari tarkibi O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1999-yil 5-fevraldagi 54-son qarori bilan tasdiqlangan «Mahsulotlar (ishlar, xizmatlar)ni ishlab chiqarish va sotish xarajatlari tarkibi hamda moliyaviy natijalarini shakllantirish tartibi to’g’risida»gi Nizom bilan aniqlanadi va quyidagi ketma-ketlikdagi ko’rsatkichlar bilan ifodalanadi[22]:

[22] Vahobov A., Jo’raev A. Soliqlar va soliqqa tortish. Darslik. - T:.Sharq, 2009. 76-bet.

Ko’rsatkichlarni aniqlash tartibi	Ko’rsatkichlarning ma’nosi
SST = YaT – ES	SST – sotishdan olingan sof tushum YaT – yalpi tushum ES – egri soliqlar
YaF = SST – IT	YaF – yalpi foyda SST – sotishdan olingan sof tushum IT – sotilgan mahsulotning ishlab chiqarish tannarxi
AFF = YaF – DX + BD – BZ	AFF – asosiy faoliyatdan olingan foyda YaF – yalpi foyda DX – davr xarajatlari BD – asosiy faoliyatdan olingan boshqa daromadlar BZ – asosiy faoliyatdan ko’rilgan boshqa zararlar
UF = AFF + MD – MX	UF – umumxo’jalik faoliyatidan olingan foyda AFF – asosiy faoliyatdan olingan foyda MD – moliyaviy faoliyatdan olingan daromadalar MX – moliyaviy faoliyat xarajatlari
STF = UF + FP – FZ	STF – soliq to’langungacha foyda UF – umumxo’jalik faoliyatidan olingan foyda FP – favqulodda vaziyatlardan olingan foyda FZ – favqulodda vaziyatlardan ko’rilgan zarar

Soliq to‘lovchi Soliq kodeksining 342-moddasida belgilangan hollarda va tartibda foyda solig‘ini yoki chet davlatda to‘langan daromadlardan olinadigan xuddi shunday turdagi to‘langan soliqni hisobga o‘tkazish yo‘li bilan soliq summasini kamaytirishga haqli.

Agar 339-moddada boshqacha qoida belgilanmagan bo‘lsa, soliq hisoboti barcha soliq to‘lovchilar tomonidan har bir hisobot va soliq davri o‘tganidan keyin soliq bo‘yicha hisobda turgan joyidagi soliq organiga taqdim etiladi.

Agar 339-moddada boshqacha qoida belgilanmagan bo‘lsa, soliq hisoboti quyidagi muddatlarda taqdim etiladi:

1) hisobot davri yakunlari bo‘yicha — hisobot davridan keyingi oyning yigirmanchi kunidan kechiktirmay;

2) soliq davri yakunlari bo‘yicha — soliq davri o‘tgandan keyingi yilning 1-martidan kechiktirmay.

Budjet tashkilotlari va nodavlat notijorat tashkilotlari tomonidan soliq bo‘yicha soliq hisoboti soliq davri yakunlariga ko‘ra taqdim etiladi, bundan matlubot kooperativlari mustasno. Bunda o‘tgan soliq davri yakunlari bo‘yicha jami daromad mavjud bo‘lmagan taqdirda soliq hisobotini taqdim etish talab qilinmaydi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 340-moddasiga muvofiq, soliqni to‘lash hisobot (soliq) davri yakunlari bo‘yicha, tegishli hisobot (soliq) davri uchun soliq hisobotini taqdim etish muddatlaridan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Jami daromadi joriy soliq davridan oldingi soliq davri uchun kiritilgan tuzatishlar hisobga olingan holda besh milliard so‘mdan oshadigan soliq to‘lovchilar hisoblab chiqarilgan har oylik bo‘nak to‘lovlarini hisobot davri har bir oyining yigirma uchinchi kunidan kechiktirmay to‘laydi.

Joriy soliq davrining birinchi choragida to‘lanishi lozim bo‘lgan har oylik bo‘nak to‘lovining summasi o‘tgan soliq davrining oxirgi choragida to‘lanishi lozim bo‘lgan har oylik bo‘nak to‘lovi summasiga teng etib qabul qilinadi.

Joriy soliq davrining ikkinchi choragida to‘lanishi lozim bo‘lgan har oylik bo‘nak to‘lovining summasi joriy yilning birinchi hisobot davri uchun soliq hisoboti bo‘yicha hisoblab chiqarilgan foyda solig‘i summasining uchdan biriga teng etib qabul qilinadi.

Joriy soliq davrining uchinchi choragida to‘lanishi lozim bo‘lgan har oylik bo‘nak to‘lovining summasi yarim yillik yakunlariga ko‘ra

soliq hisoboti bo‘yicha hisoblab chiqarilgan foyda solig‘ining summasi va birinchi chorak yakunlari bo‘yicha hisoblab chiqarilgan foyda solig‘ining summasi o‘rtasidagi farqning uchdan biriga teng etib qabul qilinadi.

Joriy soliq davrining to‘rtinchi choragida to‘lanishi lozim bo‘lgan har oylik bo‘nak to‘lovining summasi to‘qqiz oylik yakunlariga ko‘ra soliq hisoboti bo‘yicha hisoblab chiqarilgan foyda solig‘ining summasi va yarim yillik yakunlari bo‘yicha hisoblab chiqarilgan foyda solig‘ining summasi o‘rtasidagi farqning uchdan biriga teng etib qabul qilinadi.

Agar 340-moddaning uchinchi – oltinchi qismlariga muvofiq hisoblab chiqarilgan har oylik bo‘nak to‘lovining summasi manfiy yoki nolga teng bo‘lsa, ko‘rsatilgan to‘lovlar tegishli chorakda amalga oshirilmaydi.

Soliq to‘lovchilar, shu jumladan yangidan tashkil etilgan, jami daromadi joriy hisobot davri mobaynida besh milliard so‘mdan oshgan soliq to‘lovchilar har oylik bo‘nak to‘lovlarini bunday oshib ketish sodir bo‘lgan to‘liq chorak o‘tganidan keyin to‘laydi.

Bo‘lish yoki ajratib chiqarish yo‘li bilan qayta tashkil etish natijasida yangidan tashkil etilgan yuridik shaxs, jami daromadining miqdoridan qat’i nazar, har oylik bo‘nak to‘lovlarini, agar bo‘lish yoki ajratib chiqarish yo‘li bilan qayta tashkil etilgan yuridik shaxs soliq bo‘yicha har oylik bo‘nak to‘lovlarini bunday qayta tashkil etish amalga oshirilgan soliq davrida hisoblab chiqargan bo‘lsa, ikkita kelgusi soliq davri mobaynida to‘laydi.

Hisobot (soliq) davri yakunlari bo‘yicha hisobot (soliq) davri mobaynida to‘langan har oylik bo‘nak to‘lovlari summasi hisobot (soliq)

davri uchun soliq hisoboti bo‘yicha hisoblab chiqarilgan soliqni to‘lash chog‘ida hisobga olinadi.

Har oylik bo‘nak to‘lovini hisoblab chiqarish soliq organlari tomonidan amalga oshiriladi. Bunda soliq to‘lovchi kelgusi chorak birinchi oyining 15-sanasidan kechiktirmay joriy chorakda kutilayotgan foyda summasidan kelib chiqqan holda, bo‘nak to‘lovlari summasi to‘g‘risida soliq organlariga ma’lumotnoma taqdim etish huquqiga ega. Kutilayotgan foyda summasi asossiz kamaytirib ko‘rsatilgan taqdirda soliq organlari soliq to‘lovchilar tomonidan taqdim etiladigan soliq bo‘yicha bo‘nak to‘lovlari summasi to‘g‘risidagi ma’lumotnomaga o‘zgartirishlar kiritishga haqli.

Jami yillik daromadning miqdoridan qat’i nazar, soliq hisobotini soliq bo‘yicha faqat soliq davri yakunlari yuzasidan taqdim etuvchi soliq to‘lovchilar har oylik bo‘nak to‘lovlarini to‘lamaydi.

Soliq to‘lovchi tugatilganda soliq tugatish yakunlanguniga qadar to‘lanishi lozim.

Yuridik shaxsni tugatish to‘g‘risida qaror qabul qilingan taqdirda, davlat soliq xizmati organi har oylik bo‘nak to‘lovlarini hisoblashni ro‘yxatdan o‘tkazuvchi organdan bunday axborot olingan oydan e’tiboran to‘xtatib turadi.

Faoliyat tiklangan va tugatish jarayoni to‘xtatilgan taqdirda, har oylik bo‘nak to‘lovlarini hisoblash ularni hisoblash to‘xtatilgan oydan e’tiboran tiklanadi.

7.8. Yakka tartibdagi tadbirkorlarning daromadlariga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 359-moddasiga muvofiq, soliq solinadigan daromadlarni va chegiriladigan xarajatlarni hisobga olishning o‘ziga xos xususiyatlari keltirilgan.

Soliq davrida yakka tartibdagi tadbirkorlar, agar Soliq kodeksining 359-moddasida va 360-moddasining sakkizinchi qismida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, yuridik shaxslar uchun nazarda tutilgan tartibda soliq solinadigan daromadlarning va chegiriladigan xarajatlarning hisobini yuritishi shart.

Savdo faoliyatini amalga oshiruvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar daromadlarni va tovar operatsiyalarini hisobga olish registrlarida soliq solinadigan daromadlarning hamda amalga oshirilgan tovar operatsiyalarining hisobini yuritishi shart.

Quyidagilar soliq solinadigan daromadlarni va tovar operatsiyalarini hisobga olish registrlaridir:

1) chakana savdo faoliyati bilan shug‘ullanuvchi yakka tartibdagi tadbirkorning soliq solinadigan daromadlarini va tovar operatsiyalarini hisobga olish kitobi;

2) tovar cheklari kitobi.

Soliq solinadigan daromadlarni va tovar operatsiyalarini hisobga olish registrlarining shakli O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi tomonidan tasdiqlanadi.

Soliq solinadigan daromadlarni va tovar operatsiyalarini hisobga olish registrlari yakka tartibdagi tadbirkorning arizasi asosida yakka

tartibdagi tadbirkor soliq hisobida turgan joydagi soliq organlari tomonidan ro‘yxatdan o‘tkaziladi.

Soliq solinadigan daromadlarni va tovar operatsiyalarini hisobga olish registrlari yakka tartibdagi tadbirkorda oxirgi yozuv kiritilgan paytdan e’tiboran uch yil mobaynida saqlanadi hamda ularga raqamlar qo‘yilgan, ip o‘tkazib bog‘langan va tegishli soliq organining muhri bilan tasdiqlangan bo‘lishi kerak.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 360-moddasiga muvofiq, soliq solish obyektini va soliq bazasini aniqlashning o‘ziga xos xususiyatlari keltirilgan.

Soliq solish obyekti va soliq bazasi ushbu moddada nazarda tutilgan o‘ziga xos xususiyatlar hisobga olingan holda, Soliq kodeksining 295 va 296-moddalarida nazarda tutilgan tartibda aniqlanadi.

Jami daromad yakka tartibdagi tadbirkor tomonidan tadbirkorlik faoliyati doirasida olingan daromadlardan iborat bo‘ladi.

Jismoniy shaxs o‘zining tadbirkorlik faoliyati bilan bog‘liq bitimlarni tuzishda, agar bu bitimlarni tuzish vaziyatining o‘zidan aniq kelib chiqmasa, u yakka tartibdagi tadbirkor sifatida faoliyat yuritayotganligini ko‘rsatishi kerak.

Yakka tartibdagi tadbirkorning jami daromadidan soliq bazasini aniqlashda, agar 360-moddaning beshinchi qismida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, Soliq kodeksining 44-bobiga muvofiq chegirib tashlanmaydigan xarajatlardan tashqari soliq solinadigan daromadning olinishi bilan bog‘liq barcha xarajatlar chegirib tashlanadi.

Amortizatsiya qilinadigan aktivlar bo‘yicha amortizatsiya ajratmalari aktivdan tadbirkorlik faoliyatida foydalanilgan taqdirda va

tadbirkorlik faoliyati bilan xarajatlarning aloqasi aniq asoslangan bo‘lsa, jami daromaddan chegirib tashlanadi.

Yakka tartibdagi tadbirkor soliq bazasini hisoblab chiqarishning soddalashtirilgan tartibini tanlashga haqli.

Soddalashtirilgan tartibdagi soliq bazasi jami daromadning 25 foizi miqdorida belgilanadi.

Yakka tartibdagi tadbirkor soliq bazasini hisoblab chiqarishning soddalashtirilgan tartibini tanlaganda soliqni hisoblab chiqarish maqsadida xarajatlar hisobini yuritish majburiyatlaridan ozod qilinadi, bundan Soliq kodeksi 359-moddasining ikkinchi qismida ko‘rsatilgan yakka tartibdagi tadbirkorlar mustasno.

Yakka tartibdagi tadbirkorlar soliq bazasini hisoblab chiqarishning soddalashtirilgan tartibini qo‘llash uchun soliq hisobida turgan joydagi soliq organiga O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi tomonidan belgilangan shakldagi bildirishnomani quyidagi muddatlarda taqdim etadi:

1) yangidan ro‘yxatdan o‘tkazilganlar — tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish boshlanguniga qadar;

2) foyda solig‘ini to‘lashga o‘tganlar, shu jumladan ixtiyoriy ravishda o‘tganlar — bir vaqtning o‘zida foyda solig‘ini to‘lashga o‘tish to‘g‘risidagi bildirishnomani soliq hisobida turgan joydagi soliq organiga yuborganda;

3) qolganlari — joriy yilning 25-yanvaridan kechiktirmay.

Yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan soliq bazasini hisoblab chiqarishning soddalashtirilgan tartibini qo‘llash quyidagi muddatlarda boshlanadi:

1) ushbu modda to‘qqizinchi qismining 1-bandida ko‘rsatilganlar uchun — tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish boshlangan paytdan;

2) ushbu modda to‘qqizinchi qismining 2- bandida ko‘rsatilganlar uchun — yakka tartibdagi tadbirkor foyda solig‘ini to‘lashga o‘tish to‘g‘risidagi bildirishnomani va soliq bazasini soddalashtirilgan tartibda hisoblab chiqarish haqidagi arizani soliq organiga taqdim etgan oydan keyingi oyning birinchi sanasidan boshlab;

3) ushbu modda to‘qqizinchi qismining 3-bandida ko‘rsatilganlar uchun — joriy yilning 1-yanvaridan boshlab.

Soliq bazasini hisoblab chiqarishning soddalashtirilgan tartibidan ixtiyoriy ravishda voz kechish va soliq bazasini hisoblab chiqarishning ushbu moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan umumiy tartibiga o‘tish kelgusi soliq davri boshlanganidan e’tiboran amalga oshiriladi.

Soliq bazasini hisoblab chiqarishning umumiy tartibiga o‘tish to‘g‘risidagi bildirishnoma O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi tomonidan belgilangan shaklda soliq davri boshlanishidan kamida bir oy oldin soliq hisobida turgan joydagi soliq organiga taqdim etiladi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 361-moddasiga muvofiq, soliq solishda hisobga olinmaydigan daromadlar keltirilgan.

Soliq solishda quyidagilar hisobga olinmaydi:

1) yakka tartibdagi tadbirkorning unga mulk huquqi asosida, shuningdek mol-mulkka egalik qilish va (yoki) undan foydalanishga yo‘l qo‘yuvchi boshqa ashyoviy huquq tufayli tegishli bo‘lgan ko‘chmas mulkni sotishdan olingan daromadlar jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i solinishi lozim bo‘lgan daromadlari;

2) jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘ini hamda yakka tartibdagi tadbirkor foyda solig‘ini to‘lashga o‘tguniga qadar aylanmadan soliqni to‘lash davrida tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olinadigan daromadlar.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 362-moddasiga muvofiq, soliqni hisoblab chiqarish va soliq hisobotini taqdim etish tartibi keltirilgan.

Hisobot (soliq) davri yakunlari bo‘yicha soliq summasi yakka tartibdagi tadbirkor tomonidan mustaqil ravishda aniqlanadi.

Hisobot davri yakunlari bo‘yicha soliq summasi, agar ushbu moddada boshqacha qoida belgilanmagan bo‘lsa, soliq bazasining soliq stavkasiga muvofiq bo‘lgan foizli ulushi sifatida soliq davri boshlanishidan e’tiboran oshib boruvchi yakun tarzida hisoblab chiqariladi.

Soliq hisoboti yakka tartibdagi tadbirkor tomonidan har bir hisobot va soliq davri o‘tganidan keyin, soliq solinadigan obyektlar mavjudligi yoki mavjud emasligidan qat’i nazar, soliq hisobida turgan joydagi soliq organiga taqdim etiladi.

Soliq hisoboti yakka tartibdagi tadbirkor tomonidan quyidagi muddatlarda taqdim etiladi:

hisobot davri yakunlari bo‘yicha — hisobot choragidan keyingi oyning yigirmanchi kunidan kechiktirmay;

soliq davri yakunlari bo‘yicha — o‘tgan soliq davridan keyingi yilning 1-martidan kechiktirmay.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 363-moddasiga muvofiq, soliqni to‘lash tartibi keltirilgan bo’lib, soliqni to‘lash Soliq kodeksining 340-moddasida nazarda tutilgan tartibda amalga oshiriladi.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. Foyda solig’ini to’lovchilar bo’lib kimlar hisoblanadi?
2. Foyda solig’ida soliq solish ob’ekti bo’lib nima hisoblanadi ?
3. Jami daromad tarkibiga nimalar kiradi ?
4. Foyda solig’i bo’yicha qanday soliq stavkalari va soliq imtiyozlari mavjud?
5. Norezident yuridik shaxslarning foydasiga soliq solishning o’ziga xos xususiyatlari nimalardan iborat?
6. Yuridik shaxslardan undiriladigan foyda solig’ini hisobga olish tartibi qanday?

Testlar

1. Soliq sohasidagi vakolatli organlarga qaysi organlar kiradi?

A) Davlat soliq xizmati organlari, bojxona organlari, moliya organlari, boshqa majburiy to’lovlarni undirish vazifasini amalga oshiruvchi davlat organlari va tashkilotlari

B) Davlat soliq xizmati organlari, bojxona organlari

C) Davlat soliq xizmati organlari, bojxona organlari, banklar

D) Davlat soliq xizmati organlari, bojxona organlari, o’z-o’zini boshqarish organlari

2. Foyda solig’i qaysi soliqlar tarkibiga kiradi?

A) To’g’ri soliqlar

B) Egri soliqlar

C) Mahalliy soliqlar

D) Barcha javoblar to’g’ri.

3. Yuridik shaxslar soliqlarni qanday shaklda to’laydilar?

A) Ixtiyoriy shaklda

B) Naqd pulsiz shaklida

C) Ayrim hollarda har ikkalasidan ham foydalanish mumkin

D) Natura shaklda.

4. Yuridik shaxslar uchun foyda solig’i qachon joriy etilgan?

A) 1991 yil 1 yanvardan

B) 1992 yil 14 yanvardan

C) 1993 yil 6 maydan

D) 1995 yil 1 yanvardan

5. Soliq to’lovchilarni Davlat Soliq Reestrida kodlashtirishning yagona tizimini shakllantiruvchi raqam - bu…

A) STIR B) JBPTR C) MFO D) XXTUT

6. Foyda solig’ining bazaviy stavkasi 2024 yil 1 yanvardan necha foiz qilib belgilangan?

A) 9

B) 8

C) 7,5

D) 15

8. O’zbekiston Respublikasida yuridik shaxslarning oladigan dividend va foiz daromadlari qanday stavkada soliqqa tortiladi?

A) 12 %

B) 13 %

C) 15 %

D) 10 %.

VIII-BOB. YURIDIK SHAXSLARNING MOL-MULKIGA SOLINADIGAN SOLIQ

8.1. O’zbekiston Respublikasi soliq tizimida mol-mulk solig’ining joriy etilishi va uning davlat byudjeti daromadlarida tutgan o’rni

O’zbekistonda 1991 yil 15-fevralda qabul qilingan «Korxonalar, tashkilotlar va birlashmalardan olinadigan soliqlar to’g’risida»gi Qonun respublikamizda yangi soliq tizimi shakllanishini boshlab berdi. Bu Qonun birinchi bor soliq tizimining tuzilishini va ishlashining umumiy mexanizmini aniqlab berdi, soliqlar, yig’imlar va boshqa to’lovlar ro’yxatini, ularni hisoblash va undirish tartibini, soliq to’lovchilarning burchlari va javobgarligini ko’rsatdi.

Ushbu Qonunga ko’ra, 1992-yil 1-yanvardan e’tiboran korxonalar mol-mulkiga soliq joriy qilindi va mamlakatimiz soliq tizimida yangi muhim mahalliy soliq amal qila boshladi.

Xo’jalik faoliyatini amalga oshiruvchi korxonalar 1997-yilgacha alohida mol-mulk solig’ini va transport vositalari uchun soliqni to’lardilar. Bunda korxona balansida turuvchi asosiy ishlab chiqarish fondlarining balans (eskirish hisobga olinmagan) qiymati soliq ob’ekti hisoblanardi. Soliqlarni unifikatsiyalash qoidasiga asosan 1997-yildan boshlab yuqoridagi ikkita soliq o’rniga yagona – korxonalar mol-mulk solig’i undirila boshlandi.

Korxonalarning mol-mulkidan olinadigan soliq bevosita soliqlar tarkibiga kiradi va mol-mulk egasidan undiriladi. Mol-mulk solig’ining iqtisodiy mohiyati, soliqqa tortiladigan mol-mulkdan foydalanish tufayli aniq bir iqtisodiy shart-sharoitlarda olinadigan muayyan o’rtacha

daromadning bir qismini byudjetga undirishdir. Bundan soliqning rag’batlantiruvchi vazifasi kelib chiqib, mol-mulkdan ishlab chiqarishda samarali foydalanish, xom-ashyo, materiallarning foydalanilmaydigan zahiralarini, likvidsizlikni va tugallanmagan ishlab chiqarishni hajmini qiskartirishdan iborat.

Mol-mulk solig’ini O’zbekiston Respublikasi hududida joriy etishdan maqsad: birinchidan, korxonalarda o’zlarining xo’jalik faoliyatini yuritishi bilan bog’liq faoliyatlarida ortiqcha va foydalanilmayotgan mol-mulkni sotishga qiziqishni uyg’otish;

Ikkinchidan, xo’jalik yurituvchi sub’ektlar balansidagi mol-mulkdan samarali foydalanishni rag’batlantirishdan iborat.

Ushbu soliq moliyaviy nuqtai nazardan olganda, rag’batlantiruvchilik va nazorat qilish, mahalliy byudjetlarni to’ldirish nuqtai nazaridan esa, fiskal vazifalarini bajaradi.

Hozirgi vaqtda mol-mulk solig’ining huquqiy asosi bo’lib, O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi, O’zbekiston Respublikasining «Davlat soliq xizmati to’g’risida»gi Qonuni, O’zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari hamda boshqa soliq qonunchiligi bilan bog’liq bo’lgan hujjatlar hisoblanadi.

Mol-mulk solig’i soliq tizimida o’z o’rniga va boshqa soliqlarga nisbatan quyidagi o’ziga xos xususiyatlarga ega:

- mulk solig’i soliq ob’ekti bo’lgan mulkning soliqqa tortish maqsadida buxgalteriya balansida ko’rsatilgan aniq qiymati asosida undiriladi, ya’ni unga nisbatan hech qanday chegirma yoki qo’shilmalar qo’shilmaydi;

- mulk solig’i soliqqa tortiladigan mulklarga moliya-xo’jalik faoliyatida foydalanish yoki foydalanmasligidan qat’iy nazar soliq solinadi, hattoki ikki barobar miqdorida ham undirilishi mumkin.

O’zbekiston Respublikasida mahalliy soliqlar va yig’imlar tizimi birmuncha mukammal holda 1993-yil 7-maydagi “Mahalliy soliqlar va yig’imlar to’g’risida”gi Qonun qabul qilinganidan so’ng vujudga keldi. Mahalliy soliqlar va yig’imlar mahalliy byudjetga o’tkaziladi.

8.2. Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni to’lovchilar tarkibi, soliq solish ob’ekti va soliq bazasi

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 410-moddasiga muvofiq yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqning soliq to‘lovchilari deb quyidagilar e’tirof etiladi:

1) O‘zbekiston Respublikasi hududida Soliq kodeksning 411-moddasiga muvofiq soliq solish obyekti hisoblanuvchi mol-mulkka ega bo‘lgan O‘zbekiston Respublikasi yuridik shaxslari;

2) O‘zbekiston Respublikasi hududida ko‘chmas mulkka ega bo‘lgan O‘zbekiston Respublikasining norezidentlari bo‘lgan yuridik shaxslar.

Agar ko‘chmas mulk mulkdorining joylashgan yerini aniqlashning imkoni bo‘lmasa, ushbu mulkka egalik qiluvchi va (yoki) undan foydalanuvchi shaxs soliq to‘lovchi hisoblanadi.

Agar yuridik shaxs ko‘chmas mulkni moliyaviy ijaraga (lizing) olgan bo‘lsa, u ham soliq to‘lovchi deb e’tirof etiladi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 411-moddasiga muvofiq **ko‘chmas mulk** yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq soliq solish obyekti hisoblanadi.

Ko‘chmas mulk jumlasiga quyidagilar kiradi:

1) ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazuvchi organlarda ro‘yxatdan o‘tkazilishi lozim bo‘lgan binolar va inshootlar;

2) qurilishi tugallanmagan obyektlar. Qurilishi tugallanmagan obyektlarga qurilish obyektiga doir loyiha-smeta hujjatlarida belgilangan normativ muddatda qurilishi tugallanmagan obyektlar, agar qurilishning normativ muddati belgilanmagan bo‘lsa, ushbu obyektning qurilishiga vakolatli bo‘lgan organning ruxsatnomasi olingan oydan e’tiboran yigirma to‘rt oy ichida qurilishi tugallanmagan obyektlar kiradi;

3) temir yo‘llar, magistral quvurlar, aloqa va elektr uzatish liniyalari, shuningdek mazkur obyektlarning ajralmas texnologik qismi bo‘lgan inshootlar;

4) qurilish tashkilotlari yoki imoratlarni quruvchilar balansida keyinchalik sotish uchun ko‘rsatilgan turar joy ko‘chmas mulk obyektlari, ko‘chmas mulk obyekti foydalanishga topshirilgandan keyin olti oy o‘tgach.

Quyidagi ko‘chmas mulk obyektlari soliq solish obyekti hisoblanmaydi:

1) notijorat tashkilotlari tomonidan notijorat faoliyatini amalga oshirish doirasida foydalaniladigan obyektlar;

2) uy-joy-kommunal xo‘jaligining va belgilangan maqsadi bo‘yicha foydalaniladigan boshqa umumfuqaroviy ahamiyatga molik shahar xo‘jaligi obyektlari. Uy-joy-kommunal hamda boshqa umumfuqaroviy ahamiyatga molik shahar xo‘jaligi obyektlari jumlasiga shaharlar va shaharchalarni sanitariya jihatdan tozalash, obodonlashtirish hamda

ko‘kalamzorlashtirish obyektlari, tashqi yoritish, kommunal-maishiy ehtiyojlar uchun va aholiga vodoprovod (suv olish va tozalash inshootlari bilan), kanalizatsiya (tozalash inshootlari bilan), gaz, qozonxonalar hamda issiqlik taqsimlanadigan tarmoqlar (ularning inshootlari bilan), shuningdek uy-joy-kommunal xo‘jaligi obyektlariga texnik jihatdan xizmat ko‘rsatish va ularni ta’mirlash, boshqaruvchi tashkilotlar yoki ko‘p kvartirali uylarni boshqaruvchilar tomonidan umumiy mol-mulkni boshqarish, unga texnik xizmat ko‘rsatish va uni ta’mirlash, ko‘p kvartirali uylarga tutash yer uchastkalarini obodonlashtirish bo‘yicha xizmatlar ko‘rsatish uchun mo‘ljallangan binolar, shuningdek ko‘p kvartirali uylarda joylashgan ko‘p kvartirali uy mulkdorlarining umumiy mol-mulki kiradi;

3) umumiy foydalanishdagi avtomobil yo‘llari;

4) sug‘orish va kollektor-drenaj tarmoqlari;

5) soliq to‘lovchining balansida bo‘lgan hamda tadbirkorlik faoliyatida foydalanilmayotgan, fuqaro muhofazasi va safarbarlik ahamiyatiga molik obyektlar;

6) tabiatni muhofaza qilish va sanitariya-tozalash maqsadlari, yong‘in xavfsizligi uchun foydalaniladigan obyektlar. Obyektlarni tabiatni muhofaza qilish, sanitariya-tozalash maqsadlari va yong‘in xavfsizligi uchun foydalaniladigan obyektlar jumlasiga kiritish tegishli ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish yoki yong‘in xavfsizligi organining ma’lumotnomasi asosida amalga oshiriladi;

7) yer uchastkalari.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 412-moddasiga muvofiq **quyidagilar** yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqning **soliq bazasidir:**

1) Soliq kodeksi 411-moddasi ikkinchi qismining 1 (*binolar va inshootlar*) va 3-bandlari (*temir yo‘llar, magistral quvurlar, aloqa va elektr uzatish liniyalari, shuningdek mazkur obyektlarning ajralmas texnologik qismi bo‘lgan inshootlar*)da nazarda tutilgan obyektlar bo‘yicha — **o‘rtacha yillik qoldiq qiymati**.

Ko‘chmas mulkning qoldiq qiymati ushbu mol-mulkning boshlang‘ich (tiklanish) qiymati bilan soliq to‘lovchining hisob siyosatida belgilangan usullardan foydalanilgan holda hisoblab chiqilgan amortizatsiya miqdori o‘rtasidagi farq sifatida aniqlanadi.

Soliqni hisoblab chiqarish maqsadida Soliq kodeksi 411-moddasi ikkinchi qismining 1-bandida (*binolar va inshootlar*) nazarda tutilgan obyektlarga nisbatan **soliq bazasi quyidagi miqdorlarda 1 kv. metr uchun mutlaq miqdorda belgilangan eng kam qiymatdan past bo‘lishi mumkin emas:**

Toshkent shahrida — uch million so‘m;

Nukus shahrida va viloyat markazlarida — ikki million so‘m;

boshqa shaharlarda va qishloq joylarda — bir million ikki yuz ming so‘m;

Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi va xalq deputatlari viloyatlar Kengashlari ushbu bandda belgilangan eng kam qiymatga tumanlarning iqtisodiy rivojlanishiga qarab 0,5 gacha bo‘lgan kamaytiruvchi koeffitsiyent kiritishi mumkin;

Agar obyektning 1 kv. metri qiymati ushbu bandda belgilangan eng kam qiymatdan past bo‘lsa, soliq to‘lovchi ko‘chmas mulk obyektlari qiymatini mustaqil baholashni amalga oshirishga haqli. Bunda mustaqil baholash natijalari, shu jumladan soliq to‘lovchi tomonidan o‘tgan ikki yilda o‘tkazilgan mustaqil baholash natijalari soliq bazasi sifatida e’tirof etiladi. Ushbu bandda belgilangan eng kam qiymat tatbiq etilmaydigan ko‘chmas mulk obyektlari qonunchilikda belgilanadi.

2) Soliq kodeksining 411-moddasi ikkinchi qismining 2-bandida (*qurilishi tugallanmagan obyektlar*) nazarda tutilgan obyektlar bo‘yicha — **tugallanmagan qurilishning o‘rtacha yillik qiymati**;

3) Soliq kodeksining 411-moddasi ikkinchi qismining 4-bandida (*qurilish tashkilotlari yoki imoratlarni quruvchilar balansida keyinchalik sotish uchun ko‘rsatilgan turar joy ko‘chmas mulk obyektlari*) belgilangan obyektlar bo‘yicha — **mazkur obyektlarning o‘rtacha yillik qiymati (realizatsiya qilinmagan qismi bo‘yicha).**

O‘zbekiston Respublikasi norezidentlarining ko‘chmas mulk obyektlariga nisbatan **soliq bazasi ushbu mol-mulkning o‘rtacha yillik qiymatidir.**

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 413-moddasiga muvofiq soliq bazasi quyidagicha, ya’ni: soliq solish obyektlarining o‘rtacha yillik qoldiq qiymati (o‘rtacha yillik qiymat) soliq davridagi har bir oyning oxirgi kunidagi holatga ko‘ra soliq solish obyektlarining qoldiq qiymatlarini (o‘rtacha yillik qiymatlarini) qo‘shishdan olingan summaning o‘n ikkidan bir qismi sifatida ortib boruvchi yakun bilan aniqlanadi.

O‘zbekiston Respublikasi norezidentlarining ko‘chmas mulk obyektlari bo‘yicha soliq bazasi mazkur obyektlarga bo‘lgan mulk huquqini tasdiqlovchi hujjatlarda ko‘rsatilgan qiymat asosida aniqlanadi.

Soliq bazasi har bir soliq solish obyekti bo‘yicha alohida aniqlanadi.

Soliq to‘lovchi tomonidan soliqni to‘lash nazarda tutilmagan faoliyat turlari amalga oshirilgan taqdirda, soliq bazasi soliq solinadigan va soliq solinmaydigan mol-mulk hisobini alohida-alohida yuritish asosida aniqlanadi. Alohida-alohida hisob yuritishning imkoni bo‘lmasa, soliq bazasi soliq to‘lanishi nazarda tutilgan faoliyatdan olinadigan sof tushumning jami sof tushum hajmidagi ulushiga qarab aniqlanadi.

8.3. Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq stavkalari, soliqdan belgilangan imtiyozlar, soliq davri

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 414-moddasiga muvofiq yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq hisoblab chiqarilayotganda soliq bazasi quyidagilarning o‘rtacha yillik qoldiq qiymatiga (o‘rtacha yillik qiymatiga) kamaytiriladi:

1) madaniyat va san’at, ta’lim, sog‘liqni saqlash (bundan turistik zonalarda joylashgan sanatoriy-kurort obyektlari mustasno), jismoniy tarbiya va sport, ijtimoiy ta’minot obyektlarining;

2) qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini yetishtirish va saqlash uchun, shuningdek ipak qurti yetishtirish uchun foydalaniladigan qishloq xo‘jaligi korxonalari balansida bo‘lgan mol-mulkning;

3) yangi neft va gaz quduqlarining — ular foydalanishga topshirilgan oydan boshlab ikki yil muddatga.

Soliq kodeksining 414-modda birinchi qismining 3-bandida nazarda tutilgan yangi neft va gaz quduqlariga nisbatan soliq imtiyozlarining

amal qilish muddati tugagandan keyin uch yil davomida belgilangan soliq stavkasining 50 foizga kamaytirilgan soliq stavkasi qo‘llaniladi.

Quyidagilar yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqdan ozod qilinadi:

1) yagona ishtirokchilari nogironligi bo‘lgan shaxslarning jamoat birlashmalari bo‘lgan va xodimlarining umumiy sonida nogironligi bo‘lgan shaxslar kamida 50 foizni tashkil etadigan hamda nogironligi bo‘lgan shaxslarning mehnatiga haq to‘lash fondi mehnatga haq to‘lash umumiy fondining kamida 50 foizini tashkil etadigan yuridik shaxslar;

2) qayta tiklanuvchi energiya manbalari qurilmalarini (nominal quvvati 0,1 MVt va undan ortiq bo‘lgan) o‘rnatganlik uchun qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan energiya ishlab chiqaruvchilar, ular foydalanishga joriy etilgan paytdan e’tiboran o‘n yil muddatga.

3) qishloq joylarda joylashgan (bundan shaharlar va tumanlarning markazlari mustasno) antenna-machta metall konstruksiyalari, shu jumladan ularga o‘rnatilgan hamda ularning ajralmas qismi bo‘lgan konstruksiyalar.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 415-moddasiga muvofiq yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq stavkasi, agar 415-moddada boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, 1,5 foiz miqdorida belgilanadi.

Qurilishi normativ muddatda tugallanmagan obyektlarga nisbatan soliq stavkasi 3 foiz miqdorida belgilanadi.

Soliq stavkasi quyidagilarga nisbatan 0,6 foiz miqdorida belgilanadi:

1) umumiy foydalanishdagi temir yo‘llar, magistral quvurlar, aloqa va elektr uzatish liniyalari, shuningdek mazkur obyektlarning ajralmas texnologik qismi bo‘lgan inshootlar;

2) konservatsiya qilinishi to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori qabul qilingan ko‘chmas mulk va tugallanmagan qurilish obyektlari.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 416-moddasiga muvofiq yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqning soliq davri bo’lib kalendar yil hisoblanadi.

8.4. Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisobotini taqdim etish va soliqni to’lash tartibi

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 417-moddasiga muvofiq yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisobotini taqdim etish va soliqni to’lash tartibi keltirilgan.

Soliq to‘lovchilar soliqni Soliq kodeksining 412-moddasiga muvofiq aniqlangan soliq bazasidan va tegishli soliq stavkasidan kelib chiqqan holda mustaqil ravishda hisoblab chiqaradi.

Soliq hisoboti soliq bo‘yicha hisobga olish joyidagi soliq organiga yilda bir marta, soliq hisoboti davridan keyingi yilning 1-martidan kechiktirmay taqdim etiladi.

Agar ko‘chmas mulk, Soliq kodeksi 411-moddasining ikkinchi qismi 3-bandida ko‘rsatilgan (*temir yo‘llar, magistral quvurlar, aloqa va elektr uzatish liniyalari, shuningdek mazkur obyektlarning ajralmas texnologik qismi bo‘lgan inshootlar*) obyektlardan tashqari, soliq

to‘lovchining soliq bo‘yicha hisobga olish joyida joylashmagan bo‘lsa, soliq hisoboti ko‘chmas mulk joylashgan yerdagi soliq organlariga taqdim etiladi.

Soliq davri mobaynida soliq to‘lovchilar (bundan O‘zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasalar orqali amalga oshirmaydigan O‘zbekiston Respublikasi norezidentlari bo‘lgan yuridik shaxslar mustasno) soliq bo‘yicha bo‘nak to‘lovlarni to‘laydi.

Bo‘nak to‘lovlar miqdorini hisoblab chiqarish uchun soliq to‘lovchilar joriy soliq davrining 20-yanvarigacha, yangi tashkil qilinganlari esa, davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan sanadan e’tiboran o‘ttiz kundan kechiktirmay soliq organlariga mo‘ljallanayotgan soliq bazasidan (tegishli yil uchun mol-mulkning o‘rtacha yillik qoldiq qiymatidan (o‘rtacha yillik qiymatidan) va tegishli soliq stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblangan joriy soliq davri uchun soliq summasi to‘g‘risidagi ma’lumotnomani taqdim etadi. Soliq bo‘yicha majburiyatlari soliq davri mobaynida yuzaga kelgan soliq to‘lovchilar soliq summasi to‘g‘risidagi ma’lumotnomani soliq majburiyati yuzaga kelgan sanadan e’tiboran o‘ttiz kundan kechiktirmay taqdim etadi.

Soliq kodeksi 417-moddaning to’rtinchi qismiga muvofiq hisoblab chiqarilgan bo‘nak to‘lovlar quyidagicha to‘lanadi:

aylanmadan soliq to‘lovchilar tomonidan — yillik soliq summasining to‘rtdan bir qismi miqdorida yilning har choragi uchinchi oyining 20-kunidan kechiktirmay;

aylanmadan soliq to‘lovchilar hisoblanmaydigan soliq to‘lovchilar tomonidan — yillik soliq summasining o‘n ikkidan bir qismi miqdorida

har oyning 10-kunidan kechiktirmay. Bunda yanvar oyi uchun 20-yanvardan kechiktirmay to‘lanadi.

Soliq davri mobaynida mo‘ljallanayotgan soliq bazasi o‘zgargan taqdirda soliq to‘lovchi soliq summasi to‘g‘risida aniqlashtirilgan ma’lumotnoma taqdim etishga haqli. Bunda soliq davrining qolgan qismi uchun bo‘nak to‘lovlarga soliqning o‘zgarish summasiga teng ulushlarda tuzatish kiritiladi.

Soliq davri uchun to‘lanishi lozim bo‘lgan soliq summasi, bo‘nak to‘lovlar hisobga olingan holda, soliq hisobotini taqdim etish muddatidan kechiktirmay budjetga o‘tkaziladi.

Soliq davrida soliq bo‘yicha bo‘nak to‘lovlar summasi soliq hisobotida ko‘rsatilgan budjetga to‘lanishi lozim bo‘lgan soliq summasiga nisbatan 10 foizdan ortiq kamaytirilgan taqdirda, soliq organi bo‘nak to‘lovlarni soliqning haqiqiy summasidan kelib chiqib, penya hisoblagan holda qaytadan hisoblab chiqadi.

O‘zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasalar orqali amalga oshirmaydigan O‘zbekiston Respublikasining norezidentlari tomonidan soliq har yili bir marta soliq hisoboti davridan keyingi yilning 15-fevralidan kechiktirmay to‘lanadi.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. O’zbekiston Respublikasi soliq tizimida mol-mulk solig’ini tutgan o’rni va o’ziga xos xususiyatlari nimalardan iborat?
2. Mol-mulk solig’ini davlat byudjeti daromadlari tarkibidagi ahamiyati
3. YuShlarning mol-mulkiga solinadigan soliqni to’lovchilari bo’lib kimlar hisoblanadi?
4. Mol-mulk bo’yicha soliqqa tortiladigan ob’ekt va soliq solinadigan bazaga nimalar kiradi?
5. YuShlarning mol- mulkiga solinadigan soliq stavkalari qanday belgilangan?
6. YuShlarning mol-mulkiga solinadigan soliq bo’yicha qanday soliq imtiyozlari mavjud?
7. Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni hisoblash va byudjetga o’tkazish tartibi qanday?

IX-BOB. YURIDIK SHAXSLARDAN OLINADIGAN YER SOLIG'I

9.1. Yer solig'ining huquqiy asoslari, iqtisodiy mohiyati va davlat byudjeti daromadlarida tutgan o'rni

Mamlakatimizda yer solig‘ining huquqiy asoslari 1990-yil 20-iyunda “Yer to‘g‘risida”gi Qonun qabul qilindi va ushbu qonunga ko‘ra yerga egalik qilish va yerdan foydalanishning pullik bo‘lishi belgilandi hamda yer uchun haq yillik yer solig‘i sifatida undiriladigan bo‘ldi.

O‘zbekiston Respublikasi “Yer to‘g‘risida”gi Qonunning 16-moddasiga muvofiq O‘zbekiston Respublikasi yerga egalik qilish va yerdan foydalanish uchun haq to‘lanadi.

Albatta, jamiyatimizdagi barcha jarayonlar kabi yerni soliqqa tortish tizimini ham eng avvalo, boshlang’ich va asosiy huquqiy poydevor sifatida O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi tartibga soladi.

2023-yil 1-maydan kuchga kirgan Bosh Qomusimizning 68-moddasida quyidagicha mustahkamlangan: “Yer, yer osti boyliklari, suv, o‘simlik va hayvonot dunyosi hamda boshqa tabiiy resurslar umummilliy boylikdir, ulardan oqilona foydalanish zarur va ular davlat muhofazasidadir.

Yer qonunda nazarda tutilgan hamda undan oqilona foydalanishni va uni umummilliy boylik sifatida muhofaza qilishni ta’minlovchi shartlar asosida va tartibda xususiy mulk bo‘lishi mumkin”[23].

Aytish mumkinki, yer solig’i stavkalari oshirib kelinishidan birinchi maqsad daromadga soliqlarning soliq yukidagi ulushini yer

[23] O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –T.: O’zbekiston, 2023.

va boshqa resurs soliqlariga o’tkazib borish bo’lsa, ikkinchisi respublikamizda qoniqarsiz ahvolda bo’lgan resurslardan foydalanishda sub’ektlarni tejamkorlikka o’rgatishdir. Aynan shu masala, ko’rinib turibdiki, dastlab Konstitutsiyada qat’iy inobatga olingan.

Qolaversa, bosh qomusimizning 63-moddasida e’tirof etilganidek: “Fuqarolar qonun bilan belgilangan soliqlar va yig‘imlarni to‘lashi shart. Soliq va yig‘imlar adolatli bo‘lishi hamda fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlarini amalga oshirishiga to‘sqinlik qilmasligi kerak”[24].

Shuningdek, Konstitutsiyaning 149-moddasida mustahkamlangan qoida barchamizga ma’lum: "O’zbekiston Respublikasi hududida yagona soliq tizimi amal qiladi. Soliqlar joriy qilishga huquqi O’zbekiston Respublikasining Oliy Majlisiga tegishlidir”[25].

1991-yil "Korxonalar, birlashmalar va tashkilotlardan olinadigan soliqlar to’g’risida"gi Qonun qabul qilingan. Unda foyda solig’i, aylanmadan olinadigan soliq, mahsulot sotish solig’i va boshqa soliqlarni to’lash tartibi belgilangan bo’lsada, yer solig’i to’lash nazarda tutilmagan edi. Holbuki, 1990-yilda qabul qilingan "Yer solig’i to’g’risida"gi Qonunda yerdan foydalanish uchun haq to’lanishi asosiy tamoyil sifatida mujassamlangan edi.

Mazkur Qonunning 16-moddasida yozilganidek, yer uchun haq har yili yer solig’i shaklida olinadi, uning miqdori yer uchastkasining sifatiga, joylashishiga va suv bilan ta’minlanish darajasiga qarab belgilanadi. Xalq deputatlari kengashlari yerni ijaraga

[24] O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –T.: O’zbekiston, 2023
[25] O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –T.: O’zbekiston, 2023.

bergan taqdirda, yer uchun to’lov miqdori taraflarning kelishuviga muvofiq belgilanadigan ijara haqi shaklida olinadi.

Biroq yerdan foydalanganlik uchun haq to’lash keyinroq, 1993-yil qabul qilingan “Yer solig’i to’g’risida”gi Qonunga binoan joriy etildi. Oliy Kengashning “Yer solig’i to’g’risida”gi O’zbekiston Respublikasi Qonunini amalga kiritish tartibi haqida”gi 1993-yil 6-mayda qabul qilingan qarori bilan yer solig’ini 1994-yil 1-yanvardan e’tiboran joriy etish belgilandi. Jamoa xo’jaliklari, davlat xo’jaliklari, boshqa qishloq xo’jalik korxonalari hamda dehqonchilik va chorvachilik mahsulotlari etishtirishga aloqador tashkilotlardan esa bunday soliq 1995-yil 1-yanvardan boshlab undiriladigan bo’ldi.

Bu kechiktirish zamirida qishloq xo’jalik mahsulotlari etishtiruvchilarining moliyaviy ahvolini engillashtirish muddaosi yotar edi. O’sha kezlari qishloq xo’jalik erlaridan soliqning asoslantirilgan stavkalari yo’qligi ham bir jihatdan shunday ish tutilishiga sababchi bo’ldi.

Mazkur Qonunda “Yer to’g’risida”gi Qonunda mujassam etilgan asosiy tamoyillar saqlab qolindi, binobarin yer solig’i to’lovchilari, bunday soliq stavkalarini tamoyillari, yer solig’ini hisoblab chiqarish va to’lash tartibi, ushbu soliq bo’yicha imtiyozlar belgilab qo’yildi. Davlat Soliq Qo’mitasi Moliya vazirligi bilan birgalikda yer solig’i stavkalarini yer uchastkalari tuman, shahar va qo’rg’on hududida joylashganligini inobatga olgan holda belgilash tamoyillarini ishlab chiqdi. Qishloq xo’jaligi ixtiyorida bo’lmagan yerlar hamda fuqarolarning tomorqa yerlari muhandislik kommunikatsiyalari bilan ta’minlanganlik darajasiga, joylashuviga,

tumanlarning va shaharchalarning hududida infratuzilma mavjudligiga qarab iqtisodiy zonalarga bo'lindi. Chunonchi, Toshkent shahri hududi 14 ta, viloyat markazlari va yirik shaharlar hududi 4 ta, o'rta shaharlar hududi 3 ta, kichik shaharlar va qo'rg'onlar hududlari ikkita iqtisodiy zonaga bo'lindi. Qishloq joylardagi yerlar ikkita yirik zonaga, ya'ni sug'oriladigan hamda lalmi-yaylov yerlar zonasiga bo'lindi.[26]

Yer qishloq xo'jaligida asosiy ishlab chiqarish negizidir. Shu bois uning sifati qishloq xo'jaligi mahsuloti ishlab chiqaruvchi uchun asosiy omil hisoblanadi. Ana shundan kelib chiqib, sug'oriladigan yer uchastkalari uchun soliq stavkalari zaminning tabiiy unumdorligini ifoda etuvchi tuproq boniteti ballarini ham inobatga olgan holda yerlarning toifalari bo'yicha belgilangan. Lalmi va yaylov yerlar uchun soliq stavkalari balandlik mintaqalari bo'yicha, ko'p jihatdan ularning unumdorligini belgilovchi yog'ingarchilik va namgarchilik bilan ta'minlanganlik darajasini ham inobatga olgan holda belgilab qo'yildi. Jamoat imoratlari va hovlilar, yo'llar va suv ob'ektlari egallab turgan yer uchastkalariga, shuningdek qishloq xo'jaligida foydalanilmayotgan boshqa erlarga ham yer solig'ining uncha katta bo'lmagan miqdordagi stavkalari belgilandi. Yer solig'i stavkalarini belgilashning ana shu tamoyillari amaliyotda o'zini oqladi va hozirgi kunga qadar saqlanib turibdi.

Yer solig'i joriy etilgach, davlat soliq xizmati organlari shaharlar va qo'rg'onlarda yerlarni hisobga olish ishi olib

[26] O'zbekiston Respublikasi "Yer solig'i to'g'risida"gi Qonuni.

borilmaganligi sababli, yerdan foydalanuvchilarni hamda ular egallab turgan yer maydonlarini aniqlashda muayyan qiyinchiliklarga duch keldilar. Bu muammoni hal etish uchun O’zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo’mitasi tashabbusi bilan O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi 1994-yil 31-dekabrda “O’zbekiston Respublikasida erlardan foydalanishni yalpi inventarizatsiyadan o’tkazish to’g’risida”gi 636-sonli Qarorini qabul qildi. Bu ish ko’p jihatdan yerdan foydalanuvchilarning to’liq hisobi yuritilishini va ayniqsa, ularning shahar va qo’rg’onlarda yer solig’i to’lashga jalb etilishini ta’minladi.

Xalq xo’jaligida iqtisodiy islohotlar olib borilishi munosabati bilan O’zbekiston Respublikasining “Yer solig’i to’g’risida”gi Qonuni takomillasha bordi, unga bir qancha o’zgartirish va qo’shimchalar kiritildi. Xususan, 1995-yildagi belgilanganiga ko’ra, soliq bo’yicha imtiyozlar mo’ljallangan maqsadda foydalanilmagan yer uchastkalariga nisbatan tatbiq etilmaydigan bo’ldi. Bu me’yor O’zbekiston Respublikasi “Yer to’g’risida”gi Qonuniga asoslangan bo’lib, Qonunga ko’ra erlar qaysi maqsadda foydalanish uchun berilgan bo’lsa, ulardan aynan shu maqsadda foydalanilishi shart.[27]

1997-yil 24-aprelda O’zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi qabul qilinishi va 1998-yil 1-yanvardan kuchga kiritilishi bilan yer solig’ining huquqiy asoslari yaratildi.

[27] O’zbekiston Respublikasi "Yer to’g’risida"gi Qonuni.

2020-yil 1-yanvardan e’tiboran kuchga kirgan O’zbekiston Respublikasining Soliq kodeksining 17-moddasida mahalliy soliqlar, shu jumladan yer solig’i amal qilishi belgilab qo’yildi.

O’zbekiston Respublikasi davlat byudjeti daromadlari tarkibida yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq singari yuridik shaxslardan olinadigan yer solig’ining ulushi ham yuqori ulushga ega emas.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 424-moddasiga muvofiq yer uchastkalaridan foydalanganlik uchun budjetga to‘lovlar yer solig‘i yoki yer uchun ijara to‘lovi tarzda amalga oshiriladi.

Tuman (shahar) hokimi bilan tuzilgan yer uchastkasining ijara shartnomasi asosida berilgan yer uchastkalari uchun to‘lanadigan ijara to‘lovi yer solig‘iga tenglashtiriladi. Yer uchastkalarini ijaraga olgan yuridik shaxslarga yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘ini to‘lovchilar uchun belgilangan soliq stavkalari, soliq imtiyozlari, soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisobotini taqdim etish va soliqni to‘lash tartibi tatbiq etiladi.

Yuridik shaxslar mulk huquqi, egalik qilish, foydalanish yoki ijara huquqlari asosida foydalaniladigan yer uchastkalari uchun yer solig‘i to‘laydi.

9.2. Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig’ini to’lovchilar tarkibi, soliq solish ob’ekti va soliq solinadigan baza

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 425-moddasiga muvofiq mulk huquqi, egalik qilish, foydalanish yoki ijara huquqlari asosida yer uchastkalariga ega bo‘lgan yuridik shaxslar, shu jumladan

O‘zbekiston Respublikasining norezidentlari yuridik shaxslardan olinadigan **yer solig‘ini to‘lovchilar** deb e’tirof etiladi.

Ko‘chmas mulk ijaraga berilgan taqdirda, ijaraga beruvchi soliq to‘lovchi deb e’tirof etiladi. Bunda moliyaviy ijara (lizing) shartnomasiga muvofiq moliyaviy ijaraga (lizing) berilgan (olingan) ko‘chmas mulk obyektlari bo‘yicha ijaraga oluvchi (lizing oluvchi) soliq to‘lovchi deb e’tirof etiladi.

Yer uchastkasidan bir nechta yuridik shaxs birgalikda foydalangan taqdirda, har bir yuridik shaxs yer uchastkasining foydalanilayotgan maydonidagi o‘z ulushi uchun soliq to‘lovchi deb e’tirof etiladi.

Vaziyatli masala. *Toshkent shahar Bektemir tumani 5-hududda joylashgan bitta binoning jami yer maydoni 1,2ga tashkil etadi. Shundan, “Arena” MChJ 0,53ga va “Xumo” MChJ 0,67ga yerlardan o‘z ehtiyojlari uchun foydalanib kelingan yuridik shaxslarga jami bino uchun yiliga qancha yer solig‘i soliq hisoblanadi?*

2024 yil uchun yer solig‘i qanday tartibda hisoblanadi?

Har bir yuridik shaxs yer uchastkasining foydalanilayotgan maydonidagi o‘z ulushi uchun soliq to‘lovchi hisoblanadi!

Toshkent shahar Bektemir tumani 5-zonada joylashgan 1 ga yer uchun 2024 yilgi yer solig‘i stavkasi 56,0 mln.so‘m.

Masalani yechimi:

“Arena” MChJ 0,53ga X 56,0 mln.so‘m = 29,68 mln.so‘m

“Xumo” MChJ 0,67ga X 56,0 mln.so‘m = 37,52 mln.so‘m

Jami 67,2 mln.so‘m.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 426-moddasiga muvofiq **mulk huquqi, egalik qilish, foydalanish yoki ijara huquqlari**

asosida yuridik shaxslarda bo‘lgan yer uchastkalari yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘ining **soliq solish obyektidir**.

Quyidagi yer uchastkalari **soliq solish obyekti sifatida hisoblanmaydi**:

1) notijorat tashkilotlari tomonidan notijorat faoliyati doirasida foydalaniladigan yerlar;

2) aholi punktlarining, bog‘dorchilik, uzumchilik yoki polizchilik shirkatlarining umumiy foydalanishdagi yerlari (maydonlar, ko‘chalar, tor ko‘chalar, yo‘llar, shaxobcha yo‘llar, sug‘orish tarmoqlari, kollektorlar, sohil bo‘yi yerlari va boshqa shu kabi umumiy foydalanishdagi yerlar);

3) umumiy foydalanishdagi avtomobil yo‘llari egallagan yerlar;

4) aholining madaniy-maishiy ehtiyojlarini qondirish va dam olishi uchun foydalaniladigan yerlar (daraxtzorlar, istirohat bog‘lari, sayilgohlar, xiyobonlar, aholining ommaviy dam olishi va turizmini tashkil etish uchun belgilangan joylar, shuningdek ariq tarmoqlari egallagan yerlar);

5) davlat qo‘riqxonalarining, kompleks (landshaft) buyurtma qo‘riqxonalarining, tabiat bog‘larining, davlat tabiat yodgorliklarining, buyurtma qo‘riqxonalarning (bundan ovchilik xo‘jaliklarida tashkil etiladigan buyurtma qo‘riqxonalar mustasno), tabiiy pitomniklarning, davlat biosfera rezervatlarining, milliy bog‘larning yerlari;

6) sog‘lomlashtirish ahamiyatiga molik yerlar – tegishli muassasalar va tashkilotlarga doimiy foydalanishga berilgan, profilaktika hamda davolash ishlarini tashkil etish uchun qulay tabiiy shifobaxsh omillarga ega bo‘lgan yer uchastkalari;

7) rekreatsiya ahamiyatiga molik yerlar – aholining ommaviy dam olishi va turizmini tashkil etish uchun tegishli muassasalar hamda tashkilotlarga berilgan yer uchastkalari;

8) tarixiy-madaniy ahamiyatga molik yerlar – tegishli muassasalar va tashkilotlarga doimiy foydalanishga berilgan moddiy madaniy meros obyektlari, xotira bog‘lari egallagan yer uchastkalari;

9) gidrometeorologiya va gidrogeologiya stansiyalari hamda postlari egallagan yerlar;

10) yuridik shaxs balansida bo‘lgan va fuqaro muhofazasi hamda safarbarlik ahamiyatiga molik alohida joylashgan obyektlar egallagan yerlar;

11) kommunal-maishiy ahamiyatga molik yerlar (dafn etish joylari, maishiy, qurilish va boshqa chiqindilarni yig‘ish, qaytadan ortish va saralash joylari, shuningdek chiqindilarni zararsizlantirish hamda utilizatsiya qilish joylari);

12) ko‘p kvartirali uylar va yotoqxonalar egallagan yerlar, shuningdek ko‘p kvartirali uylarga tutash yer uchastkalari, bundan yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk obyektlari egallagan yer uchastkalari mustasno;

13) suv fondi;

14) zaxiralar;

15) geologiya-qidiruv va (yoki) izlanish ishlarini o‘tkazish uchun ajratilgan yer uchastkalari.

Agar Soliq kodeksi 426-moddaning ikkinchi qismida (1-15 bandlarda) ko‘rsatilgan yer uchastkalari xo‘jalik faoliyatini yuritish

uchun foydalanilsa, ular ushbu bobda belgilangan tartibda soliq solish obyekti hisoblanadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 427-moddasiga muvofiq quyidagilar yuridik shaxslardan olinadigan yer solig’ini **soliq bazasi hisoblanadi**:

qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallanmagan yerlar bo‘yicha — Soliq kodeksining 428-moddasi ikkinchi qismiga muvofiq soliq solinmaydigan yer uchastkalari maydonlari chegirib tashlangan holda, **qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallanmagan yer uchastkasining umumiy maydoni**;

qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yerlar bo‘yicha — Soliq kodeksning 428-moddasi ikkinchi qismiga muvofiq soliq solinmaydigan yer uchastkalari chegirib tashlangan holda, yer uchastkalarining qonunchilikka muvofiq aniqlangan **normativ qiymati**.

Yer uchastkalariga bo‘lgan mulk huquqi, egalik qilish, foydalanish yoki ijara huquqi yil mobaynida soliq to‘lovchiga o‘tgan bo‘lsa, soliq bazasi yer uchastkalariga tegishli huquq vujudga kelganidan keyingi oydan e’tiboran hisoblab chiqariladi. Yer uchastkasining maydoni kamaytirilgan taqdirda, soliq bazasi yer uchastkasi maydoni kamaytirilgan oydan e’tiboran kamaytiriladi.

Vaziyat №1

*Hokimning **30 martdagi** qarori bilan korxonaga yer uchastkasi ajratildi. Foydalanish huquqini davlat ro‘yxatidan o‘tkazish va yer uchastkasiga guvohnoma berish **27 aprelda** amalga oshirildi.*

*Ushbu yer uchastkasi bo‘yicha yer solig‘i **1 maydan** boshlab hisoblanadi.*

Vaziyat №2

Korxonadan yer uchastkasining bir qismi olib qo‘yildi, 10 sentyabrdan foydalanish huquqi to‘xtatilgan. Soliq bazasi 1 sentyabrdan boshlab kamaytiriladi.

Yuridik shaxslarda soliq imtiyoziga bo‘lgan huquq vujudga kelgan taqdirda, soliq bazasi ushbu huquq vujudga kelgan oydan e’tiboran kamaytiriladi.

Vaziyatli masala. *“BARAKA SAVDO” MChJi mulk huquqi asosida 0.08 gektardan iborat yer uchastkasiga ega. Yer uchastkasi Toshkent shahar Mirobod tumani Afrosiyob MFYdagi yer solig‘i to‘lovining 1-zonasida joylashgan. “BARAKA SAVDO” MChJida 2024-yil 15-mayda soliq imtiyoziga bo‘lgan huquq (soliq solinmaydigan yer uchastkasi toifasiga o‘tkazilgan – 0.025 gektar) vujudga kelgan.*

2024-yilda Toshkent shahar Mirobod tuman xalq deputatlari Kengashi tomonidan qo‘llanilishi belgilangan koeffitsient – 1,3 ni tashkil etadi.

Toshkent shahri 1-zonasi bo‘yicha 1 gektar uchun bazaviy soliq stavkasi – 242 mln. so‘m miqdorida belgilangan.

2024-yil uchun yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘i miqdorini aniqlang?

Masalani yechimi:

1. *0,08 gektardan iborat yer uchastkasi 1-zona*
2. *Soliq solinmaydigan yer uchastkasi toifasiga o‘tkazilgan – 0.025 gektar 2024-yil 15-mayda soliq imtiyoziga bo‘lgan huquq*
3. *Belgilangan koeffitsient – 1,3*
4. *1 gektar uchun bazaviy soliq stavkasi – 242 mln. so‘m*

5. *242 000 000 x 1,3 = 314 600 000 so‘m*
6. *0,08 gektar x 314 600 000 so‘m=25 168 000 so‘m*
7. *25 168 000 so‘m : 12 oy=2 097 333,3 so‘m*
8. *2 097 333,3 so‘m x 5 oy =**10 486 666,6 so‘m***
9. *0,08 gektar-0.025 gektar=0,055 gektar*
10. *314 600 000 so‘m : 12 oy=26 216 666,6 x 7 oy =183 516 666,6 so‘m*
11. *0,055 gektar x 183 516 666,6 so‘m = **10 093 416,6 so‘m***
12. *10 486 666,6+10 093 416,6**=20 580 083,2 so‘m***

Yuridik shaxslarda soliq imtiyoziga bo’lgan huquq vujudga kelgan taqdirda, soliq bazasi ushbu huquq vujudga kelgan oydan e’tiboran kamaytiriladi.

Soliq imtiyoziga bo‘lgan huquq bekor qilingan taqdirda, soliq bazasi ushbu huquq tugatilganidan keyingi oydan e’tiboran hisoblab chiqariladi (ko‘paytiriladi).

Vaziyatli masala. *“CHINOR KUCH” MChJi mulk huquqi asosida 0.055 gektardan iborat yer uchastkasiga ega. Yer uchastkasi Samarqand viloyati Samarqand shahar Abduraxmon Jomiy MFYda joylashgan. “CHINOR KUCH” MChJida 2024-yil 8-iyunda soliq imtiyoziga bo‘lgan huquq (0.018 gektar uchun) bekor qilingan.*

2024-yilda Samarqand viloyati xalq deputatlari Kengashi tomonidan – 1,23 koeffitsient, Samarqand shahar xalq deputatlari Kengashi tomonidan qo‘llanilishi belgilangan koeffitsient – 1,3 ni tashkil etadi.

Samarqand viloyati bo‘yicha 1 gektar uchun bazaviy soliq stavkasi – 39 mln. so‘m miqdorida belgilangan.

2024-yil uchun yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘i miqdorini aniqlang?

Masalani yechimi:

1. 0,055 gektardan iborat yer uchastkasi

2. 2024-yil 8-iyunda soliq imtiyoziga bo‘lgan huquq (0.018 gektar uchun) bekor qilingan

3. 1,23 koeffitsient

4. 1 gektar uchun bazaviy soliq stavkasi – 39 mln. so‘m

5.39000000 x 1,23 =47 970 000 so‘m

6.47 970 000 so‘m : 12 oy=3997500 so‘m

7.0,055 gektar-0.018 gektar=0,037 gektar

*8.0,037 gektarx3997500 so‘m=147 907,5 x 6 oy=**887 445 so‘m***

*9.0,055 gektarx3997500 so‘m= 219 862,5 x 6 oy= **1 319 175 so‘m***

Soliq imtiyoziga bo’lgan huquq bekor qilingan taqdirda, soliq bazasi ushbu huquq tugatilganidan keyingi oydan e’tiboran hisoblab chiqariladi

Soliq to‘lovchi soliq to‘lash nazarda tutilmagan faoliyat turlarini amalga oshirganda, soliq bazasi soliq solinadigan va soliq solinmaydigan yer uchastkasi bo‘yicha alohida-alohida hisob yuritish asosida aniqlanadi. Alohida-alohida hisob yuritish imkoniyati bo‘lmaganda, soliq bazasi soliqni to‘lash nazarda tutilgan faoliyatdan olinadigan sof tushumning umumiy sof tushum hajmidagi ulushidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

9.3. Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'i bo'yicha soliq imtiyozlari, soliq stavkalari va soliq davri

O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 428-moddasiga muvofiq qayta tiklanadigan manbalardan energiya ishlab chiqaruvchilar qayta tiklanadigan energiya manbalari (nominal quvvati 0,1 MVt va ko‘proq) uskunalari egallagan yer uchastkalari bo‘yicha ular ishga tushirilgan paytdan e'tiboran **o‘n yil muddatga soliqdan ozod etiladi**.

Soliq solinmaydigan yer uchastkalari jumlasiga quyidagi yerlar kiradi:

madaniyat, ta'lim, sog‘liqni saqlash (bundan turistik zonalarda joylashgan sanatoriy-kurort obyektlari band qilgan yerlar mustasno) va ijtimoiy ta'minot obyektlari egallagan yerlar;

sport va jismoniy tarbiya-sog‘lomlashtirish majmualari, o‘quv-mashq bazalari va bolalar-sog‘lomlashtirish oromgohlari egallagan yerlar;

shahar elektr transporti yo‘llari va metropoliten liniyalari, shu jumladan jamoat transporti bekatlari va metropoliten stansiyalari hamda ularning inshootlari egallagan yerlar;

aholi punktlarining suv ta'minoti va kanalizatsiya inshootlari (magistral suv quvurlari, vodoprovod tarmoqlari, kanalizatsiya kollektorlari va ularning inshootlari, nasos stansiyalari, suv olish va tozalash inshootlari, vodoprovod va kanalizatsiya tarmoqlaridagi kuzatish quduqlari va dyukerlari, suv bosimi hosil qiladigan minoralar hamda shunga o‘xshash inshootlar egallagan yerlar);

magistral issiqlik trassalari, shu jumladan nasos (ko‘paytiruvchi, kamaytiruvchi, aralashtiruvchi, drenaj) stansiyalari, issiq suv

ta’minotining issiqlikni hisobga olish va nazorat qilish asboblari, isitkichlari, sirkulatsiya nasoslari hamda shunga o‘xshash inshootlar egallagan yerlar;

ihota o‘rmon daraxtzorlari egallagan yerlar. Ihota o‘rmon daraxtzorlari jumlasiga quyidagilar kiradi: o‘rmonlarning daryolar, ko‘llar, suv omborlari va boshqa suv obyektlari sohillari bo‘ylab o‘tgan taqiqlangan mintaqalari; o‘rmonlarning ovlanadigan qimmatli baliqlar uvildiriq sochadigan joylarni muhofaza qiluvchi taqiqlangan mintaqalari; eroziyadan saqlaydigan o‘rmonlar; o‘rmonlarning temir yo‘llar va avtomobil yo‘llari yoqalab o‘tgan ihota mintaqalari; cho‘l va chala cho‘l zonalaridagi o‘rmonlar; shahar o‘rmonlari va o‘rmon-bog‘lari; shaharlar, boshqa aholi punktlari va sanoat markazlarining ko‘kalamzorlashtirilgan zonalari atrofidagi o‘rmonlar; suv ta’minoti manbalarini sanitariya jihatidan muhofaza qilish zonalaridagi o‘rmonlar; kurort tabiiy hududlarni sanitariya jihatidan muhofaza qilish tegrasidagi o‘rmonlar; alohida qimmatga ega bo‘lgan o‘rmonlar; ilmiy yoki tarixiy ahamiyatga ega bo‘lgan o‘rmonlar;

suvni tejaydigan (tomchilatib, yomg‘irlatib, diskret va boshqa) sug‘orish texnologiyalari joriy etilgan yerlar — suvni tejaydigan sug‘orish texnologiyalari joriy etilgan oyning boshidan e’tiboran **besh yil muddatga**. Ushbu imtiyoz suvdan foydalanish va suv iste’moli sohasidagi vakolatli organning xulosasi asosida beriladi. Agarda suvni tejaydigan sug‘orish texnologiyalari joriy etilgan oyning boshidan boshlab besh yil davomida foydalanishga yaroqsiz bo‘lgan yoki demontaj qilingan bo‘lsa, soliq imtiyozi butun soliq davri uchun soliqni to‘lash bo‘yicha majburiyatlarning tiklanishi bilan bekor qilinadi;

qishloq xo‘jaligi maqsadlari uchun yangi o‘zlashtirilayotgan yerlar — vakolatli organ tomonidan tasdiqlangan loyihaga muvofiq, ularni o‘zlashtirish ishlari bajariladigan davrda va ular o‘zlashtirilgan vaqtdan e’tiboran **besh yil mobaynida**;

melioratsiya ishlari amalga oshirilayotgan mavjud sug‘oriladigan yerlar — vakolatli organ tomonidan tasdiqlangan loyihaga muvofiq, ishlar boshlanganidan e’tiboran **besh yil muddatga**;

yangi barpo etilayotgan bog‘lar, tokzorlar va tutzorlar egallagan yerlar, daraxtlarning qator oralaridan qishloq xo‘jaligi ekinlarini ekish uchun foydalanilishidan qat’i nazar, **besh yil muddatga**. Kuzda o‘tqazilgan yangi ko‘chatlar uchun beriladigan soliq imtiyozi muddatini hisoblab chiqarish keyingi yilning 1-yanvaridan e’tiboran boshlanadi, bahorda o‘tqazilgan ko‘chatlar uchun esa joriy soliq davrining 1-yanvaridan e’tiboran boshlanadi;

ilmiy tashkilotlarning, qishloq xo‘jaligi va o‘rmon xo‘jaligi sohasidagi ilmiy-tadqiqot tashkilotlari hamda o‘quv yurtlariga qarashli tajriba, eksperimental va o‘quv-tajriba xo‘jaliklarining bevosita ilmiy hamda o‘quv maqsadlari uchun foydalaniladigan qishloq xo‘jaligi ahamiyatiga molik bo‘lgan yerlar va o‘rmon fondining yerlari. Ushbu bandga muvofiq ilmiy tajribalar, eksperimental ishlar, yangi navlarning seleksiyasi o‘tkazilishi uchun hamda mavzulari tasdiqlangan boshqa ilmiy va o‘quv maqsadlari uchun foydalaniladigan ekinlar hamda daraxtzorlar egallagan yer uchastkalari soliq to‘lashdan ozod qilinadi.

Qishloq joylarda joylashgan (bundan shaharlar va tumanlarning markazlari mustasno) antenna-machta metall konstruksiyalari,

shuningdek ularga o‘rnatilgan hamda ularning ajralmas qismi bo‘lgan konstruksiyalar egallagan yer uchastkalari.

Soliq kodeksining 428-moddasida belgilangan soliq imtiyozlari belgilangan maqsadda bevosita foydalanilmayotgan yer uchastkalariga nisbatan tatbiq etilmaydi.

Soliq kodeksining 483-moddasida yer solig’ini to’lashdan ozod qilish tarzidagi vaqtinchalik soliq imtiyozlari belgilangan. Jumladan:

2024-yil 1-yanvargacha bo’lgan muddatga - Prezidentning qarorida Qoraqalpog‘istonning har bir shahari va tumani uchun «o‘sish nuqtasi» deb belgilangan faoliyat turlarini amalga oshirayotgan yangidan tashkil etilgan tadbirkorlik sub’ektlari;

2024-yil 1-yanvargacha - Qoraqalpog‘istonning Taxtako‘pir, Bo‘zatov va Shumanay tumanlarida joylashgan, yangidan tashkil etilgan sanoat sohasidagi tadbirkorlik sub’ektlari;

2026-yil 1-yanvargacha - Qoraqalpog‘istonda xizmatlar ko‘rsatishga ixtisoslashtirilgan va og‘ir sharoitlardagi 45 ta mahalla va ovullarda joylashgan, yangidan tashkil etilgan tadbirkorlik sub’ektlari;

2024-yil 1-yanvargacha - Surxondaryo viloyatining Bandixon, Qiziriq, Muzrabot, Sherobod tumanlarida, tog‘li hududlarida va yer maydonlari sho‘rlangan hududlarida davlat ro‘yxatidan o‘tib, yangidan tashkil etilgan va ushbu tumanlarda (hududlarda) o‘z faoliyatini amalga oshirayotgan tadbirkorlik sub’ektlari (bundan klasterlar mustasno);

2025-yil 1-yanvargacha - Xo‘jaliklarda baliq yetishtirishni kooperatsiya asosida yo‘lga qo‘ygan soliq to‘lovchilar, basharti jami daromadning umumiy hajmida baliq yetishtirish faoliyatidan olingan daromadining ulushi 90 %dan ortiqni tashkil etsa;

2023-yil 1-yanvardan 2026-yil 1-yanvargacha quyidagi soliq to‘lovchilar:

- *chorva mollarini so‘yish bo‘yicha zamonaviy avtomatlashtirilgan komplekslarga ega bo‘lgan;*
- *terini qayta ishlovchi va charmdan tayyor mahsulot ishlab chiqaruvchi.*

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 429-moddasiga muvofiq 2023-2024 yillarda qishloq xo‘jaligi uchun mo‘ljallanmagan yerlar bo‘yicha bazaviy soliq stavkalari respublika hududlari kesimida 1 gektar uchun mutlaq o‘lchamda quyidagi miqdorlarda belgilanadi (11-jadval):

11-jadval

Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig’i stavkalari

Respublika hududlari	1 gektar uchun bazaviy soliq stavkasi (mln so‘mda)	
	2023	2024
Toshkent shahri: 1 zona 2 zona 3 zona 4 zona 5 zona	 242 193 149 99 50	 271 216 167 111 56
Qoraqalpog‘iston Respublikasi	31	35
Andijon viloyati	39	44
Buxoro viloyati	32	36
Jizzax viloyati	32	36
Qashqadaryo viloyati	32	36
Navoiy viloyati	32	36
Namangan viloyati	39	44
Samarqand viloyati	39	44
Surxondaryo viloyati	29	32
Sirdaryo viloyati	24	27
Toshkent viloyati	33	37
Farg‘ona viloyati	33	37
Xorazm viloyati	32	36

Qishloq xo‘jaligi uchun mo‘ljallanmagan yerlar uchun soliq stavkalarining aniq miqdori quyidagi tartibda aniqlanadi:

Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi va viloyatlar xalq deputatlari Kengashlari 0,5 dan 2,0 gacha bo‘lgan kamaytiruvchi va oshiruvchi koeffitsiyentlarni qo‘llagan holda, Soliq kodeksining 429-moddasining birinchi qismida belgilangan (*Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig’i stavkalari*) bazaviy soliq stavkalari asosida qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallanmagan yerlar uchun tuman va shaharlar kesimida, ularning iqtisodiy rivojlanishiga qarab, soliq stavkalarini belgilaydi;

tumanlar va shaharlar xalq deputatlari Kengashlari, Soliq kodeksining 429-moddasi ikkinchi qismining ikkinchi xatboshisida belgilangan soliq stavkalariga, Toshkent shahri uchun esa — 429-moddaning birinchi qismida (*5 ta zona bo’yicha*) belgilangan bazaviy soliq stavkalariga 0,7 dan 3,0 gacha bo‘lgan kamaytiruvchi va oshiruvchi koeffitsiyentlarni ularning hududlarida joylashgan daha, massiv, mahalla, ko‘cha kesimida kiritadi.

Tumanlar va shaharlar xalq deputatlari Kengashlari tomonidan joriy soliq davri uchun soliq stavkalari qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallanmagan yer uchastkalari joylashgan joydagi soliq organlariga har yili 10-yanvarga qadar taqdim etiladi. Yer uchastkalari joylashgan joydagi soliq organlari ushbu soliq stavkalarini besh kun ichida soliq to‘lovchilarga ma’lumot uchun yetkazishlari kerak.

Qishloq xo‘jaligi uchun mo‘ljallangan yerlar uchun soliq stavkalari qishloq xo‘jaligi ekinzorlarining normativ qiymatiga nisbatan **0,95 foiz miqdorda belgilanadi**.

Yagona ishtirokchilari nogironligi bo‘lgan shaxslarning jamoat birlashmalaridan iborat bo‘lgan va xodimlar umumiy sonining kamida 50 foizini nogironligi bo‘lgan shaxslar tashkil etadigan hamda nogironligi bo‘lgan shaxslarning mehnatiga haq to‘lash fondi mehnatga haq to‘lash umumiy fondining kamida 50 foizini tashkil etadigan yuridik shaxslar tomonidan egallangan yer uchastkalariga nisbatan soliq stavkalariga 0,25 koeffitsiyent qo‘llaniladi.

Vaziyatli masala. *Yagona ishtirokchilari nogironligi bo‘lgan shaxslarning jamoat birlashmalaridan iborat bo‘lgan ABS korxona xodimlar umumiy sonining* ***40 foizini*** *nogironligi bo‘lgan shaxslar tashkil etadi. Korxona ishlab chiqarish faoliyatini amalga oshiradi. Yer maydoni 500 kv.m. Shuningdek, korxona 2024-yil mart oyida 200 kv.m savdo maqsadlarida magazin binosini ijaraga olgan. ABS korxonaning 2024-yil 1-kvartal uchun yer solig‘i summasini hisoblang. Soliq stavkasi 1 gektar uchun 149 mln so‘m.*

Hisoblash.

Yagona ishtirokchilari nogironligi bo‘lgan shaxslarning jamoat birlashmalaridan iborat bo‘lgan va xodimlar umumiy sonining kamida 50 foizini nogironligi bo‘lgan shaxslar tashkil etadigan hamda nogironligi bo‘lgan shaxslarning mehnatiga haq to‘lash fondi mehnatga haq to‘lash umumiy fondining kamida 50 foizini tashkil etadigan yuridik shaxslar tomonidan egallangan yer uchastkalariga nisbatan soliq stavkalariga 0,25 koeffitsient qo‘llaniladi. ***Yuqoridagi masala bo‘yicha imtiyoz qo‘llanmaydi.***

Ijaraga olingan yer bo‘yicha ijaraga beruvchi soliq to‘laydi.

*Yillik yer solig‘i summasi 500/10000*149000000= 7 450 000*

1-kvartal uchun soliq summasi 7 450 000/4 = 1 862 500

Quyidagilar egallagan yer uchastkalari uchun soliq stavkasiga 0,4 koeffitsiyent qo‘llaniladi:

elektr uzatish liniyalari, ularning podstansiyalari va inshootlari egallagan yerlar;

umumdavlat aloqa liniyalari (havo va kabelli aloqa liniyalari, tirgakli liniyalar va radiofikatsiyalar, yer osti kabelli liniyalari, ularni bildiruvchi signalli va harakatsiz belgilar, radiorele aloqa liniyalari, kabelli telefon kanalizatsiyalari, yer ustidagi va yer ostidagi xizmat ko‘rsatilmaydigan kuchaytirgich punktlari, taqsimlagich shkaflar, erga ulash konturi qutilari hamda boshqa aloqa inshootlari) egallagan yerlar;

umumiy foydalanishdagi temir yo‘llar, shu jumladan tuproq ko‘tarmasi, sun’iy inshootlar, liniya-yo‘l binolari, temir yo‘l aloqasi hamda elektr ta’minoti qurilmalari, inshootlar va yo‘l qurilmalaridan iborat temir yo‘l stansiyalari hamda saralash joylari, shuningdek belgilangan tartibda temir yo‘l transporti korxonalari, muassasalari va tashkilotlariga doimiy yoki vaqtinchalik foydalanishga berilgan ihota daraxtzorlari egallagan yerlar;

magistral neft va gaz quvurlari, shu jumladan kompressor, nasos stansiyalari, yong‘inga qarshi va avariyaga qarshi stansiyalar, quvurlarni katodli himoyalash stansiyalari ularni tarmoqqa ulash uzellari bilan, quvurlarni tozalash qurilmalari hamda shunga o‘xshash inshootlar band etgan yerlar;

samolyotlarning uchish-qo‘nish maydonlari, erda boshqarish yo‘lkalari va to‘xtash joylari, fuqaro aviatsiyasi aeroportlarining radionavigatsiya va elektr yoritish uskunalari egallagan yerlar;

O‘zbekiston Respublikasining rivojlantirish Davlat dasturlariga kiritilgan obyektlar qurilishi uchun ajratilgan yerlar — qurilishning normativ muddati davrida;

konservatsiyaga qo‘yilishi to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari qabul qilingan obyektlar egallagan yerlar — ularning konservatsiyasi davrida.

Soliq kodeksining 429-moddasi beshinchi va oltinchi qismlari belgilangan tartibda yuridik shaxslarga ajratilgan yer uchastkalariga nisbatan qo‘llaniladi.

Bunda 429-modda oltinchi qismining ikkinchi – beshinchi xatboshilarida nazarda tutilgan obyektlarga nisbatan respublikaning har bir tumani va shahari bo‘yicha o‘rtacha belgilangan soliq stavkasiga 0,4 koeffitsiyent qo‘llaniladi. Har bir tuman va shahar bo‘yicha o‘rtacha soliq stavkasi qishloq xo‘jaligi uchun mo‘ljallanmagan yer uchastkasi joylashgan joydagi soliq organlari tomonidan xalq deputatlari tuman va shahar Kengashlari belgilagan soliq stavkalari asosida aniqlanadi hamda ular har yili 5-yanvarga qadar soliq to‘lovchilar e’tiboriga yetkaziladi.

Yer uchastkasi mulkdorining, yer egasining, yerdan foydalanuvchining yoki ijarachining aybi bilan qishloq xo‘jaligi yerlarining sifati yomonlashgan (bonitet bali pasaygan) taqdirda, soliq yuridik shaxslar tomonidan yerning sifati yomonlashguniga qadar mavjud bo‘lgan bonitent balidan kelib chiqqan holda to‘lanadi.

Qishloq xo‘jaligi yerlarining sifati yaxshilangan taqdirda (bonitet bali oshganda), soliq yuridik shaxslar tomonidan tuproq bonitirovkasi o‘tkazilgan yildan keyingi yilning boshidan yangi bonitet balidan kelib chiqqan holda, qishloq xo‘jaligi yerlarining normativ qiymati bo‘yicha,

agrotexnik tadbirlar tugagan davrlarda qayta hisob-kitob qilinmasdan to‘lanadi.

Shaharlar va shaharchalarning ma’muriy chegaralarida joylashgan qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yerlar uchun soliq qishloq xo‘jaligi yerlari uchun belgilangan soliq stavkalarining **ikki baravari miqdorida to‘lanadi.**

Qurilishi tugallanmagan obyektlar egallagan yer uchastkalari uchun, agar qonunchilikda boshqacha tartib nazarda tutilmagan bo‘lsa, **soliq ikki baravar soliq stavkalari bo‘yicha to‘lanadi**, shuningdek qonunchilikda belgilangan soliq imtiyozlari va kamaytiruvchi koeffitsiyentlar mazkur yer uchastkalarida qurilish tugallanguniga qadar ularga nisbatan tatbiq etilmaydi.

Tugallanmagan qurilish obyektlari jumlasiga ushbu qurilish obyektiga doir loyiha-smeta hujjatlarida belgilangan normativ muddatda qurilishi tugallanmagan obyektlar, agar qurilishning normativ muddati belgilanmagan bo‘lsa, ushbu obyektlarning qurilishiga vakolatli bo‘lgan organning ruxsatnomasi olingan oydan e’tiboran yigirma to‘rt oy ichida qurilishi tugallanmagan obyektlar kiradi.

Yer maydonlaridan hujjatlarsiz yoxud yer uchastkasiga bo‘lgan huquqni tasdiqlovchi hujjatlarda ko‘rsatilganidan kattaroq hajmda foydalanilganda soliq stavkasi belgilangan soliq stavkalarining **to‘rt baravari miqdorida belgilanadi.**

Vaziyatli masala. *“NP Pharm” MChJga mulk huquqi asosida umumiy maydoni 0.0453 gektardan iborat yer uchastkasi mavjud. Yer uchastkasi Toshkent shahar Shayxontoxur tumani Beltepa MFYdagi yer solig‘i to‘lovining 3-zonasida joylashgan. Shu bilan birga korxona yer*

uchastkasiga bo‘lgan huquqni tasdiqlovchi hujjatlarda ko‘rsatilganidan kattaroq hajmda, ya’ni ***o‘zboshimchalik bilan egallab olingan yer maydoni – 0.0212 gektarni tashkil etadi.***

2024-yilda Toshkent shahar Shayxontoxur tuman xalq deputatlari Kengashi tomonidan qo‘llanilishi belgilangan koeffitsient – 1,13 ni tashkil etadi. Toshkent shahri 3-zonasi bo‘yicha 1 gektar uchun bazaviy soliq stavkasi – 149 mln. so‘m miqdorida belgilangan.

Soliq davri uchun yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘i summasini aniqlang?

Masalani yechimi:

1.Umumiy maydoni 0.0453 gektardan iborat yer uchastkasi

2.Yer uchastkasi 3-zona

3.O‘zboshimchalik bilan egallab olingan yer maydoni – 0.0212 gektar

4.Koeffitsient – 1,13

5.3-zonasi bo‘yicha 1 gektar uchun bazaviy soliq stavkasi – 149 mln. s

6.149000000 x 1,13=168 370 000 so‘m

7.1 gektar uchun-168 370 000 so‘m

8. 0,0453 gektar x 168 370 000 so‘m=7 627 161 so‘m

9. 0,0212 gektar x168 370 000 so‘m=3 569 444 x4=14 277 776 so‘m

7 627 161 + 14 277 776 = 21 904 937 so’m

Konlar va karyerlar band etgan yerlar uchun soliq tumanlar va shaharlar xalq deputatlari Kengashlari belgilagan soliq stavkalariga

nisbatan 0,1 koeffitsiyent, lalmi-yaylov zonada joylashgan yerlar uchun esa — 0,05 koeffitsiyent qo‘llanilgan holda to‘lanadi.

Lalmi-yaylov zonada joylashgan yerlar uchun soliq tumanlar va shaharlar xalq deputatlari Kengashlari belgilagan soliq stavkalariga nisbatan 0,3 koeffitsiyent qo‘llanilgan holda to‘lanadi, bundan 429-moddaning o‘n beshinchi qismida nazarda tutilgan hollar mustasno.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 430-moddasiga muvofiq yuridik shaxslardan olinadigan yer solig’ining **soliq davri bo’lib kalendar yil hisoblanadi.**

9.4. Soliqni hisoblab chiqarish va soliq hisobotini taqdim etish tartibi

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 431-moddasida soliqni hisoblab chiqarish va soliq hisobotini taqdim etish tartibi keltirilgan.

Soliq har bir soliq davrining 1-yanvariga bo‘lgan holatga ko‘ra hisoblab chiqariladi va soliq hisoboti yer uchastkasi joylashgan yerdagi soliq organiga quyidagi muddatlarga taqdim etiladi:

qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallanmagan yerlar bo‘yicha — joriy soliq davrining 20-yanvaridan kechiktirmay;

qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yerlar bo‘yicha — joriy soliq davrining 1-mayidan kechiktirmay.

Soliq to‘lovchilar soliqni Soliq kodeksining 427-moddasiga muvofiq aniqlangan soliq bazasidan va tegishli soliq stavkasidan kelib chiqqan holda mustaqil ravishda hisoblab chiqaradi.

Soliq bazasi (hisoblab chiqarilgan soliq summasi) soliq davri mobaynida o‘zgarish bo‘lganda yuridik shaxslar bir oylik muddat ichida soliq organiga aniqlashtirilgan soliq hisobotini taqdim etishi shart.

Soliq davri mobaynida qishloq xo‘jaligi ekinzorlarining umumiy maydonida va tarkibida o‘zgarishlar yuz bergan yuridik shaxslar qishloq xo‘jaligi uchun mo‘ljallangan yerlari bo‘yicha aniqlashtirilgan soliq hisobotini joriy yilning 1-dekabriga qadar taqdim etadi.

Soliq kodeksining 426-moddasi ikkinchi qismida ko‘rsatilgan obyektlar joylashgan yer uchastkalariga ega bo‘lgan yuridik shaxslar joriy soliq davrining 20-yanvaridan kechiktirmay mazkur obyektlarning joylashgan yeri bo‘yicha soliq organlariga soliq solish obyekti hisoblanmaydigan, yuridik shaxsda mavjud bo‘lgan yer uchastkalari to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi tomonidan tasdiqlangan shakldagi ma’lumotnomani taqdim etadi.

Vaziyat. *Toshkent shahrining ma’muriy chegarasi qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallanmagan yer uchastkasining o‘rtasidan o‘tadi: uning bir qismi Toshkent shahri hududida, ikkinchi qismi Toshkent viloyatining hududida joylashgan. Korxona yer uchastkasining tegishli qismlari uchun soliq hisobotini taqdim etish va soliq to‘lashni ularning Toshkent shahri va Toshkent viloyatida* ***joylashgan joyi bo‘yicha amalga oshiradi****.*

Agar yil davomida soliq solinadigan yer uchastkalarining maydonida o‘zgarish bo‘lsa, bir oy muddatda aniqlashtirilgan yer solig‘i hisob-kitobini taqdim etishi shartligi belgilangan (Soliq kodeksi 431-m. 3-q)

Ko‘p kvartirali uylarda joylashgan turar joy bo‘lmagan ko‘chmas mulk obyektlari bilan band bo‘lgan yer uchastkalari bo‘yicha soliq turar joy bo‘lmagan ko‘chmas mulk obyektining qavatlar soniga bo‘lingan maydonidan kelib chiqqan holda hisoblanadi.

Vaziyat. *Korxona 7 qavatli uyning birinchi qavatida joylashgan maydoni 210 kv. m. bo‘lgan noturar joyga ega.*

Yer solig‘i 0,003 ga (210 : 10 000 : 7) teng bo‘lgan yer uchastkasining maydonidan kelib chiqib, 1 ga = 10 000 kv. m ekanligini hisobga olgan holda, hisoblab chiqariladi.

Vaziyatli masala. *Korxona konsalting xizmatlarini ko‘rsatish bilan shug‘ullanadi. Korxona Toshkent shahrida joylashgan o‘z ofisiga ega. Ofis 5-zonada joylashgan. Soliq stavkasi 5-zona uchun gektariga 56 mln so‘m. Ofis to‘rt qavatli binoning ikkinchi qavatida joylashgan bo‘lib, umumiy maydoni 900 kv.m bo‘lgan maydonning 300 kv.mni egallaydi. 2024-yil 1-kvartal uchun yer solig‘i summasini hisoblang.*

Hisoblash.

Soliq solinadigan maydon – 300 kv m/10000/4 qavat=0,0075 ga.

*Yillik soliq summasi 0,0075*56 mln= 420 000 so‘m.*

1-kvartal uchun 375000/4= 105 000 so‘m.

Soliqni to‘lash tartibi

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 432-moddasiga muvofiq qishloq xo‘jaligi uchun mo‘ljallanmagan yerlar uchun soliqni to‘lash quyidagicha amalga oshiriladi:

aylanmadan soliq to‘lovchilar uchun − yillik soliq summasining to‘rtdan bir qismi miqdorida, har chorak uchinchi oyining 20-sanasidan kechiktirmay;

aylanmadan soliq to‘lovchi bo‘lmagan soliq to‘lovchilar uchun − yillik soliq summasining o‘n ikkidan bir qismi miqdorida, har oyning 10-sanasidan kechiktirmay. Bunda yanvar oyi uchun 20-yanvardan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Soliq davri davomida soliq to‘lashning belgilangan muddatidan keyin majburiyatlar yuzaga kelganda, ushbu summani to‘lash majburiyatlar yuzaga kelgan sanadan e’tiboran o‘ttiz kundan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yerlar uchun soliqni to‘lash quyidagicha amalga oshiriladi:

hisobot yilining 1-sentabriga qadar — yillik soliq summasining 30 foizi;

hisobot yilining 1-dekabriga qadar — soliqning qolgan summasi.

Vaziyat. *Korxona tomonidan qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yerlar uchun hisoblab chiqarilgan yer solig‘i summasi kalendar yili uchun 16 mln. so‘mni tashkil etdi.*

Joriy yilning 1 sentyabriga qadar yillik soliq summasining 30 %ini – 4,8 mln so‘m (16 x 30 %) to‘lash lozim.

Soliqning qolgan summasi (70 %) – 11,2 mln so‘m (16 x 70%) miqdorida joriy yilining 1 dekabriga qadar to‘lanadi.

Yer solig‘ini to‘lashni kechiktirish yoki bo‘lib-bo‘lib to‘lash qanday qo‘llaniladi?

Mahalliy davlat hokimiyati organlari soliq to‘lovchilarga **2 yilgacha muddatga** kechiktirish yoki bo‘lib-bo‘lib to‘lash imkoniyatini berish orqali yer solig‘ini to‘lash muddatlarini o‘zgartirishi to‘g‘risida qaror qabul qilishi mumkin (**SK 11-bob**).

Soliq to‘lash muddatlarini uzaytirganlik uchun **Markaziy bankning qayta moliyalashtirish stavkasi miqdorida foizlar undiriladi**, agarda (**SK 100-m. 6-qismi**):

- bir yo‘la to‘lashi oqibatida uning nochorligi (bankrotligi) alomatlari paydo bo‘lishi xavfi yuzaga kelganida;
- manfaatdor shaxs faoliyatni 3 yildan ortiq vaqtdan buyon amalga oshirayotganligi hamda hisoblangan soliqlarni o‘z vaqtida to‘lab kelganligi, ammo moliyaviy ahvoliga ko‘ra soliq qarzini belgilangan muddatlarda to‘lash imkoniyatiga ega bo‘lmaganida;
- soliq to‘lovchi tomonidan tovarlar va xizmatlarni ishlab chiqarish va (yoki) realizatsiya qilish mavsumiy xususiyatga ega bo‘lganida.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig’ining huquqiy asoslari bo’lib qaysi hujjatlar hisoblanadi?
2. Kimlar yer solig’ini to’lovchilari bo’lib hisoblanadilar?
3. Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig’ini solish ob’ekti nimalardan iborat?
4. Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig’i stavkalari qanday mezonlar asosida belgilanadi?
5. Yer solig’i bo’yicha imtiyozlardan kimlar foydalanadi?
6. Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig’ini hisoblash va to’lash tartibi qanday amalga oshiriladi?

X-BOB. SUV RESURSLARIDAN FOYDALANGANLIK UChUN SOLIQ

10.1. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning huquqiy asoslari va uning davlat byudjeti daromadlarida tutgan o’rni

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq respublikada joriy qilingan soliq tizimining eng oson va nisbatan takomillashgan shaklidir. Respublikamizda suvga doir munosabatlarni tartibga solish, aholi va xalq xo’jaligi ehtiyojlari uchun suvdan oqilona foydalanish, suv ob’ektlarining holatini yaxshilash kabi vazifalardan kelib chiqqan holda 1993-yil 6-mayda O’zbekiston Respublikasining “Suv va suvdan foydalanish to’g’risida”gi qonuni qabul qilindi. Ushbu qonunga asosan bu soliq turi 1993-yilda suv to’lovi sifatida joriy etilgan edi. Respublikamizda suv tanqisligini hisobga olgan holda va suv resurslaridan tejamkorlik va oqilona foydalanish maqsadida 1995-yildan e’tiboran suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq deb joriy etildi.

1998-yildan boshlab esa, O’zbekiston Respublikasining ilk Soliq kodeksi joriy qilingandan keyin, suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq deb yuritila boshlandi.

Respublikamizda suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq 2020-yil 1-yanvardan kuchga kirgan O’zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Soliq kodeksiga muvofiq undiriladi va huquqiy tartibga solinadi. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq Soliq kodeksining XVII bo’lim, 63-bob, 441-448-moddalari bilan tartibga solinadi.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq o’zining iqtisodiy mohiyatiga ko’ra to’g’ri soliq deb yuritiladi, chunki u faqat ishlatilgan suv hajmi uchun olinadigan soliqdir va shu bois uning to’lovchisi

mahsulot ishlab chiqaruvchi yoki biror xizmat bajaruvchi korxona, tashkilot, birlashmadir.

Davlat byudjeti daromadlarini tashkil etishda suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning ahamiyati xilma-xildir.

Suv resurslari mamlakatimizning katta boyligi hisoblanib, undan samarali foydalanish har bir O'zbekiston Respublikasi fuqarosining burchi hisoblanadi. Shuning uchun suv resurslaridan oqilona va tejamkorlik bilan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni hisoblash mexanizmi qanchalik mukammal bo'lmasin uni suv tanqisligi sharoitida qayta ko'rib chiqish zarurdir. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni belgilashda soliq to'lovchilarni iqtisodiy holati va hududiy joylashishiga qarab o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda belgilash lozim.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq umumdavlat solig'i hisoblanib, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qaroriga muvofiq 2005 yildan boshlab Davlat boshqaruvi organlarining va mahalliy davlat hokimiyati organlarining barcha darajalardagi mahalliy byudjetlar daromadlari va xarajatlarini shakllantirishdagi roli, mustaqilligi va mas'uliyatini oshirish, mahalliy byudjetlarning O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjetidagi ulushini ko'paytirish maqsadida mahalliy byudjetga o'tkaziladi.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq 2023 yilda soliqlarning umumiy massasida soliqning salmog'i atigi 0,5%ni tashkil etsa-da, uning tushumlari yuqori dinamikaga ega – 791,4 mlrd.so'm Dinamika soliq stavkalarini har yili indeksatsiya qilish bilan

ta’minlanadi, bunda ayrim tarmoqlar uchun - 30% miqdorida oshirilgan indeksatsiya bilan.

10.2. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to’lovchilar

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 441-moddasiga muvofiq, Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq to‘lovchilar O‘zbekiston Respublikasi hududida suvdan birlamchi foydalanishni yoki suvni iste’mol qilishni amalga oshiruvchi quyidagi shaxslardan iborat:

O‘zbekiston Respublikasining yuridik shaxslari;

faoliyatini O‘zbekiston Respublikasida doimiy muassasalari orqali amalga oshirayotgan O‘zbekiston Respublikasining norezidentlari bo‘lgan yuridik shaxslar;

suvdan tadbirkorlik faoliyati uchun foydalanuvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar, shuningdek tadbirkorlik faoliyati va (yoki) daromad olish uchun mo‘ljallangan, yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk obyektlariga ega bo‘lgan jismoniy shaxslar;

dehqon xo‘jaliklari, shuningdek qishloq xo‘jaligi yerlariga ega bo‘lgan jismoniy shaxslar.

Aholi punktlarining suv ta’minoti uchun suv yetkazib berishni amalga oshiruvchi yuridik shaxslar faqat o‘z ehtiyojlari uchun foydalanadigan suv uchun soliqni to‘lovchilar deb e’tirof etiladi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 131-moddasiga muvofiq, Soliq to‘lovchini hisobga qo‘yish soliq solish obyekti joylashgan yerdagi soliq organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Soliq to‘lovchini obyektlar bo‘yicha hisobga qo‘yish u Soliq kodeksining 129-moddasida belgilangan tartibda hisobga qo‘yilganidan

keyin, agar Soliq kodeksiga muvofiq soliq to‘lovchida soliq to‘lovchi sifatida hisobga olinmagan joydagi yer solig‘i, mol-mulk solig‘i, **suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq** va (yoki) noruda qazilma boyliklari bo‘yicha yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq to‘lash majburiyati yuzaga kelgan bo‘lsa, amalga oshiriladi.

Hisobga qo‘yilmagan joyda yer solig‘ini, mol-mulk solig‘ini yoki suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to‘lash majburiyati o‘zida yuzaga kelgan soliq to‘lovchi mazkur majburiyat yuzaga kelgan kundan e’tiboran o‘n kun ichida soliq solish obyektlarini ular joylashgan yerda hisobga qo‘yish uchun davlat soliq xizmati organlariga qonunchilikda belgilangan tartibda murojaat qilishi kerak.

Demak agar soliq to‘lovchi birinchi marta o‘zi hisobga turmagan joy bo‘yicha suvdan foydalanishni boshlasa, soliq **solish ob’ekti yuzaga kelgan kundan e’tiboran 10 kun ichida** korxona, suvdan foydalanish yoki suv iste’moli joyi bo‘yicha, soliq hisobiga turishga majbur.

Vaziyat. *Korxona* ***Yakkasaroy tumani DSIda*** *hisobda turadi. Mirobod tumanida bino sotib oldi va u yerda suv resurslaridan foydalanishni boshladi.*

Soliq solish ob’ekti yuzaga kelgan kundan ***e’tiboran 10 kun davomida*** *u Mirobod tumani DSIda hisobga turishi kerak.*

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni kimlar to‘lamaydi?

Quyidagilar suv resurslaridan foydalanganlik uchun **soliqni to‘lamaydi**:

1. aholi punktlari suv ta’minoti uchun suvni yetkazib beruvchi **yuridik shaxslar**. **Ular soliqni faqat o‘z ehtiyojlari uchun foydalangan suv uchun to‘laydilar** (**SK 441-m. 2-q**);

2. notijorat faoliyatini amalga oshirish doirasida suvdan foydalanadigan **notijorat tashkilotlari**. **Tadbirkorlik faoliyati bilan shug‘ullanganda ular tadbirkorlik faoliyatida foydalanadigan suv hajmi bo‘yicha soliqni to‘laydilar (SK 442-m. 2-q);**

3. **ijaraga oluvchilar**, agar ular suv ta’minoti tashkiloti bilan shartnoma tuzmasalar **(SK 444-m. 5-q)**;

boshqa tashkilotlar hududida ta’mirlash-qurilish va boshqa ishlarni bajaruvchi tashkilotlar (**SK 444-m. 8-q**).

1-vaziyat. – Ijarada ushbu soliqni to‘lash bo’yicha

«A» korxonasi binoning bir qismini «B» korxonasiga ijaraga berdi.

«TOSHKENT SHAHAR SUV TA’MINOTI» MChJ bilan suvni yetkazib berish to‘g‘risidagi shartnoma «A» korxonasi bilan tuzilgan.

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni kim to‘laydi?

– Soliqni ijaraga beruvchi – «A» korxonasi to‘laydi, chunki aynan u suv ta’minotchisi bilan shartnoma tuzgan.

2-vaziyat – Qurilishda suv solig‘ini kim to‘laydi?

1. «A» korxonasi – pudratchi «B» korxonasi – buyurtmachining ob’ektida qurilish ishlarini bajarmoqda. Qurilish jarayonida suvdan foydalanilmoqda. Ushbu holatda suv resurslaridan foydalanganlik uchun ***soliqni ishlarning buyurtmachisi – «B» korxonasi to‘laydi****.*

*2. «A» korxonasi **o‘zining hududida ob’ekt qurmoqda**. Ishlarning bir qismini pudratchi – «B» korxonasi bajarmoqda.* ***Qurilish jarayonida foydalanilgan butun suv hajmi uchun soliqni «A» korxonasi to‘laydi.***

10.3. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning soliq solish ob’ekti va soliq solinadigan bazani aniqlash tartibi

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 442-moddasiga muvofiq, suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning soliqqa tortish obyekti bo’lib Yer usti va yer osti manbalaridan olib foydalaniladigan suv resurslari hisoblanadi.

Quyidagilar suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning soliq solish obyekti bo‘lmaydi:

1) notijorat tashkilotlar tomonidan notijorat faoliyatni amalga oshirish doirasida foydalaniladigan suv resurslari;

2) sog‘liqni saqlash muassasalari tomonidan davolash maqsadida foydalaniladigan yer osti mineral suvlari, bundan savdo tarmog‘ida realizatsiya qilish uchun foydalanilgan suv hajmi mustasno;

3) atrof-muhitga zararli ta’sir ko‘rsatishining oldini olish maqsadida chiqarib olingan yer osti suvlari, bundan ishlab chiqarish va texnik ehtiyojlar uchun foydalanilgan suv hajmi mustasno;

4) shaxtadan suvlarni qochirish uchun, foydali qazilmalarni qazib olish paytida chiqarib olingan va qatlamdagi bosimni saqlab turish uchun yer qa’riga qayta quyiladigan yer osti suvlari, bundan ishlab chiqarish va texnik ehtiyojlar uchun foydalanilgan suv hajmi mustasno;

5) gidroelektrostansiyalar gidravlik turbinalarining harakati uchun foydalaniladigan suv resurslari;

6) issiqlik elektr stansiyalari va issiqlik elektr markazlari tomonidan qayta quyiladigan suv resurslari;

7) qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan sho‘rlangan yerlarni yuvish uchun foydalaniladigan, suvdan foydalanish va suv iste’moli sohasidagi vakolatli organ tomonidan tasdiqlangan sho‘rlarni yuvish normalari doirasidagi suv resurslari.

8) kollektor va drenaj tarmoqlaridan ishlatiladigan suv resurslari.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 443-moddasiga muvofiq suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni soliq solinadigan bazasi bo’lib **foydalanilgan suvning hajmi** hisoblanadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 444-moddasiga muvofiq Suv resurslarining yer usti va yer osti manbalaridan olingan suv hajmi suvdan foydalanishning buxgalteriya (dastlabki) hisobi hujjatlarida aks ettirilgan suv o‘lchagich asboblar ko‘rsatkichlari asosida aniqlanadi.

Suvdan o‘lchagich asboblarsiz foydalanilgan taqdirda, uning hajmi suv obyektlaridan suv olish limitlaridan, suvni iste’mol qilishning texnologik va sanitariya normalaridan, ekinlar hamda yashil daraxtzorlarni sug‘orish normalaridan yoki ma’lumotlarning to‘g‘riligini ta’minlovchi boshqa usullardan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Suv olish limitlari quyidagilar bo‘yicha belgilanadi (06.05.1993 y. 837-XII son O‘RQ, 30-m. Nizomning IV bo‘limi, 19.03.2013 y. 82-son VMQga 1-ilova):

- **suv manbalari bo‘yicha** (daryolar, kollektor-drenaj suvlari, boshqa yer usti suvlari);

- **havza irrigatsiya tizimlari, magistral kanallar** (tizimlar), irrigatsiya tizimlari, iqtisodiyot tarmoqlari, hududlar, suvdan foydalanuvchilar va suv iste'molchilari – **suv xo'jaligi organlari tomonidan**;
- **yer osti suvlari bo'yicha** – geologiya va mineral resurslar organlari bilan kelishgan holda, **suv xo'jaligi organlari tomonidan**;
- **fermer va dehqon xo'jaliklari uchun** – ularga xizmat ko'rsatuvchi **suv iste'molchilari uyushmalari tomonidan**;
- **kommunal va maishiy xo'jaliklar uchun** – tegishli **foydalanuvchi tashkilotlar tomonidan**

Soliq to'lovchilar yer usti va yer osti manbalaridan olib foydalanilgan suv resurslari hajmlarining alohida hisobini yuritadi. Suv resurslarining yer usti va yer osti manbalaridan suv keladigan vodoprovod tarmog'idagi suvdan foydalanilganda, soliq bazasi manbaning har bir turi bo'yicha alohida aniqlanadi. Suv yetkazib berishni amalga oshiruvchi yuridik shaxslar vodoprovod tarmog'iga suv resurslarining yer usti va yer osti manbalaridan kelib tushadigan suv hajmlarining nisbati to'g'risidagi ma'lumotlarni soliq organlariga joriy soliq davrining 15-yanvariga qadar taqdim etishi kerak. Soliq organlari uch kun ichida ushbu ma'lumotlarni soliq to'lovchilar e'tiboriga yetkazishi lozim.

Issiq suv hamda bug' hosil qilinishi bo'yicha soliq bazasi soliq to'lovchi tomonidan ishlab chiqarish va texnik ehtiyojlar uchun o'zi foydalangan suv resurslari hajmidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Binolarning bir qismi, alohida inshootlar ijaraga berilganda soliq bazasi suv yetkazib berishni amalga oshiruvchi yuridik shaxs bilan shartnoma tuzgan ijaraga beruvchi tomonidan aniqlanadi.

Binolarning bir qismini, alohida inshootlarni ijaraga olgan va suv yetkazib berishni amalga oshiruvchi soliq to‘lovchilar bilan shartnoma tuzgan yuridik shaxslar soliq bazasini mustaqil ravishda aniqlaydi.

Soliq to‘lovchilar yuridik shaxslar bilan suv yetkazib berilishi yuzasidan solishtirib ko‘rish jarayonida olingan suvning hajmini aniqlashtirishda suv hajmining farqini solishtirish amalga oshirilgan davrdagi hisob-kitoblarda aks ettiradi.

Yuridik shaxslarning hududida ta’mirlash-qurilish ishlarini va boshqa ishlarni bajaruvchi soliq to‘lovchilar ushbu ishlarni bajarish jarayonida foydalaniladigan suv uchun soliq to‘lamaydi. Ta’mirlash-qurilish ishlarini va boshqa ishlarni bajarayotganda foydalaniladigan suv hajmi uchun bu ishlar qaysi yuridik shaxslar uchun bajarilayotgan bo‘lsa, o‘sha yuridik shaxslar soliq to‘laydi. Qurilish ishlari yangi qurilish maydonchasida bajarilgan taqdirda, qurilishda foydalaniladigan suv hajmi uchun qurilish tashkiloti soliq to‘laydi.

Suvdan foydalanish va suv iste’moli sohasidagi vakolatli organ soliq bazasini aniqlash uchun soliq organlariga, shuningdek qishloq xo‘jaligida, shu jumladan baliqchilik xo‘jaligida suv resurslaridan foydalanuvchi yuridik shaxslarga ular tomonidan foydalanilishi kutilayotgan suv resurslarining hajmini har yili joriy soliq davrining 10-dekabridan kechiktirmay, dehqon xo‘jaliklari, tadbirkorlik faoliyati va (yoki) daromad olish uchun mo‘ljallangan, yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk obyektlariga ega bo‘lgan jismoniy

shaxslar bo‘yicha esa — suvdan foydalanish yoki suvni iste’mol qilish joyi bo‘yicha soliq organlariga hisobot yilidan keyingi yilning 20-yanvaridan kechiktirmay taqdim etadi.

Dehqon xo‘jaliklari, shuningdek qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yerlarga hamda tadbirkorlik faoliyati va (yoki) daromad olish uchun mo‘ljallangan, yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk obyektlariga ega bo‘lgan jismoniy shaxslar uchun soliq bazasi suvdan foydalanish va suv iste’moli sohasidagi vakolatli organ taqdim etgan ma’lumotlarga asosan soliq organlari tomonidan aniqlanadi.

Sun’iy suv havzalarida baliq yetishtiruvchi baliqchilik xo‘jaliklari soliq bazasini tabiiy va sun’iy suv obyektlaridan olingan va ushbu suv obyektlariga qaytarib quyiladigan suv hajmi, bundan kollektor-drenaj tarmoqlariga qaytarib quyiladiganlar mustasno, o‘rtasidagi farqdan kelib chiqib aniqlaydilar.

Qishloq xo‘jaligida, shu jumladan baliq yetishtirishda suv resurslarini hisobga olish vositalari mavjud emasligi va foydalaniladigan suv resurslarining haqiqiy hajmini aniqlashning imkoni bo‘lmagan taqdirda, soliq bazasi suvdan foydalanish va suvni iste’mol qilish sohasidagi vakolatli organ tomonidan tasdiqlangan suv resurslari iste’molining normativlariga ko‘ra aniqlanadi.

Ishlab chiqarish jarayonida suvni maxsus uskunalarni (turbinalarni) sovitish uchun ishlatadigan soliq to‘lovchilar soliq bazasini tabiiy suv obyektlaridan maxsus uskunalarni (turbinalarni) sovitish uchun olingan va tabiiy suv obyektlariga qaytarib quyiladigan suv hajmi o‘rtasidagi farqdan kelib chiqib aniqlaydi. Ushbu norma suvning haqiqiy hisobi

yoki suvdan maxsus foydalanish ruxsatnoma mavjud bo‘lganda qo‘llaniladi.

Soliq to‘lovchi soliq to‘lash nazarda tutilmagan faoliyat turlarini amalga oshirgan taqdirda, soliq bazasi soliq solinadigan va soliq solinmaydigan suv resurslari hajmining hisobini alohida yuritish asosida aniqlanadi. Alohida hisob yuritish imkoniyati bo‘lmagan taqdirda, soliq bazasi qaysi faoliyat bo‘yicha soliq to‘lash sof tushumning umumiy hajmida nazarda tutilgan bo‘lsa, o‘sha faoliyatdan olinadigan sof tushumning solishtirma hajmidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Alkogolli mahsulot va alkogolsiz ichimliklarni ishlab chiqarish va boshqa maqsadlar uchun foydalanilgan suvning hajmi ishlab chiqaruvchi yuridik shaxslar uchun soliq bazasi hisoblanadi. Alkogolli mahsulot va alkogolsiz ichimliklar ishlab chiqarish uchun foydalaniladigan suv hajmi deganda iste’mol idishidagi tayyor mahsulotga to‘g‘ri keladigan suvning hajmi tushuniladi.

Soliq solish obyekti va (yoki) soliq stavkasi turli xil bo‘lgan bir necha turdagi faoliyat bilan shug‘ullanuvchi soliq to‘lovchilar bunday faoliyat turlari bo‘yicha alohida-alohida hisob yuritishlari va tegishli soliq stavkalari bo‘yicha soliq to‘lashlari shart.

10.4. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari, soliq davri va soliq bo’yicha belgilangan imtiyozlar

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 445-moddasiga muvofiq 2024-yilda belgilangan limit doirasida yer usti va yer osti manbalaridan olinadigan suv resurslari uchun soliq stavkalari mutlaq miqdorda bir kub metr uchun quyidagi miqdorlarda belgilanadi (12-jadval):

12-jadval

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari

T/r	Soliq to‘lovchilar va soliq solish obyektlari	1 kub. m uchun soliq stavkasi, (so‘mda):	
		yer usti suv resurslari manbalari	yer osti suv resurslari manbalari
1.	Iqtisodiyotning barcha tarmoqlaridagi korxonalar, (bundan 2 va 3-bandlarda ko‘rsatilganlari mustasno), shuningdek yakka tartibdagi tadbirkorlar	345	415
2.	Sanoat korxonalari	638	760
3.	Elektr stansiyalari va kommunal xizmat ko‘rsatish korxonalari	101	123
4.	Qishloq xo‘jaligi yerlarini sug‘orish va baliqlarni o‘stirish (yetishtirish) uchun foydalaniladigan suv hajmi, shu jumladan dehqon xo‘jaliklari	100	100
5.	Avtotransport vositalarini yuvish uchun ishlatilgan suv hajmi	2 700	2 700
6.	Alkogolsiz ichimliklarni hamda pivo va vinodan tashqari alkogol mahsulotlarini ishlab chiqarish uchun foydalaniladigan suv hajmi	34 160	34 160

Soliq kodeksining 445-modda birinchi qismining 4-bandida nazarda tutilgan soliq stavkasi 0,7 kamaytiruvchi koeffitsiyentni hisobga olgan holda, suv o‘lchash uskunalari asosida aniqlanadigan, foydalanilgan suv hajmiga qo‘llaniladi.

Suvdan foydalanish uchun belgilangan limitlardan ortiqcha suv olinganda, bunday ortiqcha qism bo‘yicha soliq stavkalari belgilangan soliq stavkalarining besh baravari miqdorida belgilanadi.

Suv resurslaridan ruxsat beruvchi hujjatlarsiz foydalanilganda, shuningdek avtotransport vositalarini yuvishni amalga oshiruvchi korxonalar tomonidan yer usti manbalaridan olingan suvdan

foydalanilganda soliq stavkasi belgilangan soliq stavkalarining besh baravari miqdorida belgilanadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 446-moddasiga muvofiq suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning **soliq davri bo’lib kalendar yil hisoblanadi.**

Soliq kodeksining 441-448-moddalarida suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq bo’yicha **soliq imtiyozlari ko’zda tutilmagan.**

Soliq kodeksining 483-moddasida yer solig’ini to’lashdan ozod qilish tarzidagi **vaqtinchalik soliq imtiyozlari belgilangan**. Jumladan:

2022-yil 1-yanvardan 2031-yil 1-yanvarga qadar bo‘lgan davrda Qoraqalpog‘iston Respublikasining Mo‘ynoq tumanidagi mahalliy sanoat, qishloq xo‘jaligi va xizmatlar sohalaridagi tadbirkorlik subyektlari:

yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni, yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘ini va suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni mazkur soliqlar bo‘yicha hisoblangan summaning 1 foizi miqdoridagi soliq stavkalari bo‘yicha to‘laydi.

Xo‘jaliklarda baliq yetishtirishni kooperatsiya asosida yo‘lga qo‘ygan soliq to‘lovchilar 2025-yil 1-yanvarga qadar bo‘lgan davrda barcha soliqlarni (bundan qo‘shilgan qiymat solig‘i va ijtimoiy soliq mustasno) to‘lashdan ozod etiladi. Ushbu imtiyoz joriy hisobot (soliq) davri yakunlari bo‘yicha jami daromadning umumiy hajmida baliq yetishtirish faoliyatidan olingan daromadining ulushi 90 foizdan ortiqni tashkil etgan soliq to‘lovchilarga nisbatan qo‘llaniladi.

2023-yil 1-yanvardan 2026-yil 1-yanvarga qadar O‘zbekiston futbol assotsiatsiyasi, uning hududiy bo‘linmalari, “O‘zbekiston Professional futbol ligasi” jamoat birlashmasi, O‘zbekiston futbol hakamlari markazi va professional futbol klublari:

barcha turdagi soliqlarni (bundan ijtimoiy soliq mustasno) to‘lashdan ozod etiladi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 473-moddasiga muvofiq Maxsus iqtisodiy zonalarning ishtirokchilariga kiritilgan investitsiyalar hajmiga qarab, mol-mulk solig‘idan, yer solig‘idan va **suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq**dan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan belgilangan muddatga ozod qilish tarzida soliq imtiyozlari beriladi.

Maxsus iqtisodiy zonalarning ishtirokchilari foyda solig‘ini to‘lashdan o‘zi kiritgan investitsiyalar hajmiga qarab:

3 million AQSh dollaridan 5 million AQSh dollarigacha bo‘lgan miqdordagi investitsiyalar uchun — 3 yil muddatga;

5 million AQSh dollaridan 15 million AQSh dollarigacha bo‘lgan miqdordagi investitsiyalar uchun — 5 yil muddatga;

15 million AQSh dollari va undan yuqori miqdordagi investitsiyalar uchun — 10 yil muddatga ozod etiladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 8 iyuldagi “Respublikada mavjud yaylovlardan unumli foydalanish, ipak va junni qayta ishlashni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-5178-sonli qaroriga muvofiq, 2022 yil 1 yanvardan 2025 yil 1 yanvargacha:

tutzorlarni sug‘orish uchun foydalanilgan suv hajmiga suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkasi 50 foiz miqdorda qo‘llaniladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 13 yanvardagi “Baliqchilik tarmog‘ini yanada rivojlantirishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida ”gi PQ-83-sonli qaroriga muvofiq, 2022 yil 1 fevraldan 2025 yil 1 yanvargacha:

baliqchilikni intensivlashtirish uchun zarur bo‘lgan asbob-uskunalar va texnologiyalar (aerator, basseyn, avtokormushka, UZV) hamda qayta ishlash uskunalarini ishlab chiqarishni yo‘lga qo‘ygan, biroq daromadining 80 foizidan ortig‘ini ushbu uskunalarni ishlab chiqarishdan oladigan sub’ektlar uchun:

- foyda solig‘i (tijorat banklarida joylashtirilgan mablag‘lardan olingan foizlardan tashqari);
- yuridik shaxslar olinadigan yer solig‘i;
- yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq;

◆**suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq** stavkalari 50 foizga kamaytiriladi.

Baliq yetishtiruvchi xonadon egalari uchun:

yer solig‘i;

mol-mulk solig‘i stavkasi 50 foiz miqdorida belgilandi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 25 dekabrdagi “Naslchilik xo‘jaliklarini davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-403-sonli qaroriga muvofiq naslchilik sub’ektlari uchun ularning asosiy faoliyat turi

bo‘yicha foyda solig‘i (tijorat banklarida joylashtirilgan mablag‘lardan olingan foizlardan tashqari), mol-mulk solig‘i, yer solig‘i va **suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq**ni 50 foiz pasaytirilgan stavkada to‘lash shaklidagi soliq imtiyozi muddati iqtisod qilingan mablag‘larni asosiy faoliyatni rivojlantirishga yo‘naltirish sharti bilan 2025 yil 1 yanvarga qadar uzaytirildi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 446-moddasiga muvofiq suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning **soliq davri bo’lib kalendar yil** hisoblanadi.

10.5. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisobotini taqdim etish va byudjetga to’lash tartibi

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 447-moddasiga muvofiq suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq summasi soliq solinadigan bazadan va belgilangan soliq stavkalardan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Soliq organlari soliq bazasidan va belgilangan soliq stavkalaridan kelib chiqqan holda quyidagilar uchun soliq summasini aniqlaydi:

dehqon xo‘jaliklari uchun;

qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yerlarga ega bo‘lgan jismoniy shaxslar uchun;

tadbirkorlik faoliyati va (yoki) daromad olish uchun mo‘ljallangan, yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk obyektlariga ega bo‘lgan jismoniy shaxslar uchun;

1-oktabrga qadar qishloq xo‘jaligi korxonalari uchun — qishloq xo‘jaligi yerlarini sug‘orish va baliqlarni yetishtirish (o‘stirish) uchun ular tomonidan avvalgi soliq davrida foydalanilgan suv hajmining 70

foizi miqdorida. Avvalgi soliq davrida qishloq xo‘jaligi korxonasi tomonidan foydalanilgan suvning hajmi to‘g‘risidagi axborot mavjud bo‘lmagan taqdirda, soliq summasi suvdan foydalanish va suv iste’moli sohasidagi vakolatli organ tomonidan tasdiqlangan suv iste’moli normativlari bo‘yicha aniqlanadi.

Soliq hisoboti suvdan foydalanish yoki suvni iste’mol qilish joyi bo‘yicha soliq organlariga quyidagilar tomonidan yilda bir marta taqdim etiladi:

O‘zbekiston Respublikasining yuridik shaxslari tomonidan, bundan qishloq xo‘jaligi korxonalari mustasno — hisobot davridan keyingi yilning 1-martidan kechiktirmay;

qishloq xo‘jaligi korxonalari tomonidan — joriy soliq davrining 15-dekabridan kechiktirmay;

O‘zbekiston Respublikasida faoliyatini doimiy muassasalar orqali amalga oshirayotgan O‘zbekiston Respublikasining norezidentlari bo‘lgan yuridik shaxslar, shuningdek yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan — soliq davridan keyingi yilning 20-yanvaridan kechiktirmay.

Vaziyat. *Korxona Toshkent shahar Yashnobod tumanida ro‘yxatdan o‘tkazilgan. Shu tumanda ofis binosini ijaraga olgan, ijaraga beruvchi bilan unda suvni iste’mol qilish shartnomasi tuzilgan. Korxonaning ishlab chiqarish hududi, suvdan foydalanish joyi – Bektemir tumanida joylashgan. Korxona qaysi tumanga suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq hisobotini taqdim etishi kerak?*

Korxona suvdan foydalanish joyi – Bektemir tuman DSIga soliq hisob-kitobini taqdim etishi kerak.

Soliq organlari soliq to‘lash to‘g‘risidagi to‘lov xabarnomasini dehqon xo‘jaliklariga, shuningdek qishloq xo‘jaligi yerlariga hamda tadbirkorlik faoliyati va (yoki) daromad olish uchun mo‘ljallangan, yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk obyektlariga ega bo‘lgan jismoniy shaxslarga imzo qo‘ydirib yoki, mavjud bo‘lgan taqdirda, soliq to‘lovchining shaxsiy kabinetiga elektron tarzda, soliq to‘lovchining nomiga rasmiylashtirilgan uyali telefon raqamiga va soliq organlarining maxsus mobil ilovasiga SMS-xabarnoma tarzida, shuningdek to‘lov xabarnomasi olinganligi faktini va olingan sanani tasdiqlovchi boshqa usulda soliq davridan keyingi yilning 1-martidan kechiktirmay topshiradi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 448-moddasiga muvofiq Soliq davri mobaynida soliq to‘lovchilar soliq bo‘yicha bo‘nak to‘lovlarni to‘laydi, bundan qishloq xo‘jaligi korxonalari, O‘zbekiston Respublikasida faoliyatini doimiy muassasalar orqali amalga oshirayotgan O‘zbekiston Respublikasining norezidentlari bo‘lgan yuridik shaxslar, shuningdek dehqon xo‘jaliklari va qishloq xo‘jaligi yerlariga hamda tadbirkorlik faoliyati va (yoki) daromad olish uchun mo‘ljallangan, yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk obyektlariga ega bo‘lgan jismoniy shaxslar mustasno.

Bo‘nak to‘lovlar miqdorini hisoblab chiqarish uchun soliq to‘lovchilar joriy soliq davrining 20-yanvaridan kechiktirmay, yangi tashkil etilganlari esa davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan kundan e’tiboran o‘ttiz kundan kechiktirmay, suvdan foydalanish yoki suvni iste’mol qilish joyidagi soliq organlariga mo‘ljallanayotgan soliq bazasidan (foydalaniladigan suv hajmidan) va belgilangan soliq stavkalaridan kelib

chiqqan holda hisoblangan joriy soliq davri uchun soliq summasi to‘g‘risidagi ma’lumotnomani taqdim etadi. Soliq bo‘yicha majburiyatlari soliq davri ichida yuzaga kelgan soliq to‘lovchilar soliq summasi to‘g‘risidagi ma’lumotnomani soliq majburiyati yuzaga kelgan sanadan e’tiboran o‘ttiz kundan kechiktirmay taqdim etadi.

448-moddaning ikkinchi qismiga muvofiq hisoblab chiqarilgan bo‘nak to‘lovlar:

soliq davrida soliq summasi bazaviy hisoblash miqdorining ikki yuz baravaridan ko‘proqni tashkil etadigan yuridik shaxslar tomonidan (bundan aylanmadan olinadigan soliqni to‘lovchilar mustasno) — har oyning 20-sanasidan kechiktirmay yillik soliq summasining o‘n ikkidan bir qismi miqdorida;

soliq davrida soliq summasi bazaviy hisoblash miqdorining ikki yuz baravaridan kamroqni tashkil etadigan, aylanmadan olinadigan soliqni to‘lovchilar bo‘lmagan yuridik shaxslar, shuningdek aylanmadan olinadigan soliqni to‘lovchilar va yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan — har chorak uchinchi oyining 20-sanasidan kechiktirmay yillik soliq summasining to‘rtdan bir qismi miqdorida to‘lanadi.

Soliq davri davomida mo‘ljallanayotgan soliq bazasi o‘zgarganda, soliq to‘lovchi soliq summasi to‘g‘risida aniqlashtirilgan ma’lumotnoma taqdim etishga haqli. Bunda soliq davrining qolgan qismi uchun bo‘nak to‘lovlarga soliqning o‘zgargan summasiga teng ulushlarda tuzatish kiritiladi.

Vaziyat. *Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq summasi va undan kelib chiqqan holda bo‘nak to‘lovlarini 3 200 ming so‘m*

hisobidan amalga oshirgan. Bo‘nak to‘lovlari chorakda 800 ming so‘m (3 200 : 4) miqdorida o‘tkazilgan.

Korxona avgust oyida ishlab chiqarish binolaridan birini sotdi. Tegishincha, suvni iste’mol qilish hajmi ham kamaydi. Navbatdagi bo‘nak to‘lovining muddati kelgunga qadar – 20 sentyabrdan kechiktirmay – soliqning yangi summasidan kelib chiqib, bo‘nak to‘lovlarining summasini qayta hisob-kitob qilish va bo‘nak to‘lovlari to‘g‘risida aniqlashtirilgan ma’lumotnomani topshirish kerak.

Qayta hisob-kitobdan so‘ng soliqning summasi 2 600 ming so‘mni tashkil qildi.

Qolgan III va IV choraklar uchun korxona bo‘nak to‘lovlari sifatida 500 ming so‘mdan ((2 600 – 800 x 2) : 2) o‘tkazib berishi lozim bo‘ladi.

Soliq davri uchun bo‘nak to‘lovlar hisobga olingan holda soliqni to‘lash soliq to‘lovchilar tomonidan, bundan dehqon xo‘jaliklari mustasno, suvdan foydalanish yoki suv iste’moli joyida, soliq hisoboti taqdim etiladigan muddatdan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Soliq davri uchun bo‘nak to‘lovlar summasi soliq hisobotida ko‘rsatilgan budjetga to‘lanishi lozim bo‘lgan soliq summasiga nisbatan 10 foizdan ortiq miqdorga kamaytirilgan taqdirda, soliq organi bo‘nak to‘lovlarni soliqning haqiqiy summasidan kelib chiqib, penya hisoblagan holda qaytadan hisob-kitob qiladi.

Qishloq xo‘jaligi korxonalari tomonidan soliq davri uchun soliqni to‘lash quyidagi tartibda amalga oshiriladi:

1-oktabrga qadar — soliq organlari tomonidan aniqlangan yillik soliq summasining 70 foizi;

15-dekabrga qadar — soliqning qolgan summasi.

Dehqon xo‘jaliklari, shuningdek qishloq xo‘jaligi yerlariga hamda tadbirkorlik faoliyati va (yoki) daromad olish uchun mo‘ljallangan, yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk obyektlariga ega bo‘lgan jismoniy shaxslar tomonidan soliqni to‘lash yilda bir marta, soliq davridan keyingi yilning 1-mayidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Mavzuga doir 1-masala. *Sanoat korxonasi hisobot davrida 20000 kub.metr suv resurslaridan foydalangan bo’lib, shundan suvning 72 foizi yer ustidagi va qolgan qismi esa yer osti manbalaridan olingan.*

Korxona 2022 yilda davlat byudjetiga suv resurslaridan foydalanganligi uchun o’tkazishi lozim bo’lgan soliq summasini hisoblang.

Hisoblanishi:

*20000*72%=14400 kub.m suv yer usti manbasidan kelib tushgan*

*20000*28%=5600 kub.m suv yer osti manbasidan kelib tushgan*

14400 kub.m 520 sum= 7488000 so’m*

5600 kub.m 620 sum=3472000 so’m*

Jami 10960000 so’m 2022 yilga suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq summasi

Mavzuga doir 2-masala. *Suv o‘lchagich asbob ko‘rsatkichlariga ko‘ra sanoat korxonasi 2023 yilda suv quvurlari tarmog‘idan foydalangan umumiy suv hajmi 1000 kub metrga teng. Soliq bazasi quyidagi miqdorni tashkil etadi:*

- *yer usti manbalaridan foydalaniladigan suv bo‘yicha – 909 kub m (1000 x 90,89 %);*

- *yer osti manbalaridan olingan suv bo‘yicha – 91 kub m (1000 x 9,11 %).*

Sanoat korxonalari uchun 2023 yilgi suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari quyidagi miqdorlarda tasdiqlangan:

- *yer usti manbalaridan – 1 kub m uchun 570 so‘m;*
- *yer osti manbalaridan – 1 kub m uchun 680 so‘m.*

Korxona 2023 yilda davlat byudjetiga suv resurslaridan foydalanganligi uchun o’tkazishi lozim bo’lgan soliq summasini hisoblang.

909 kub.m 570 sum= 518 130 so’m*

91 kub.m 680 sum=61 880 so’m*

Jami 580 010 so’m 2023 yilga suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq summasi

Mavzuga doir 3-masala. *Korxona alkogolsiz gazlangan ichimliklarni ishlab chiqaradi, ishlab chiqarish hajmi – yiliga 250 000 litr.*

Suv resurslarining yer usti va yer osti manbalaridan foydalanilgan umumiy suv hajmi hisoblagichlarning ko‘rsatkichlariga asosan yiliga 350 kub metrni tashkil etdi. 1 litr tayyor mahsulotga 1 litr suv to‘g‘ri keladi. Binobarin, tayyor mahsulotga to‘g‘ri keladigan suv hajmi litrlarda kubmetrlarga o‘tkazilgan mahsulot ishlab chiqarish hajmiga teng bo‘ladi (1 kub m = 1 000 l). Ushbu korxona uchun yillik SRF uchun soliq summasini hisoblang.

Masalani yechimi:

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq bo‘yicha soliq bazasi quyidagini tashkil etadi:

- *alkogolsiz ichimliklar ishlab chiqarish uchun foydalanilgan suv hajmi bo‘yicha – 250 kub m (250 000 : 1 000);*
- *boshqa maqsadlarda foydalanilgan suv hajmi bo‘yicha – 100 kub m (350 – 250).*

2024 yil uchun alkogolsiz ichimliklar ishlab chiqaruvchilarga suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning quyidagi stavkalari belgilangan:

- *alkogolsiz ichimliklar va alkogol mahsulotlari ishlab chiqarish uchun suv hajmi bo‘yicha (pivo va vinodan tashqari) – suv resurslarining manbalaridan qat’i nazar (yer osti yoki yer usti)* ***1 kub m uchun 34 160 so‘m;***
- *boshqa maqsadlarga ishlatilgan suv hajmi bo‘yicha – yer usti va yer osti manbalaridan mos ravishda 638 so‘m/kub m va 760 so‘m/kub*

«TOSHKENT SHAHAR SUV TA’MINOTI» MChJ tomonidan 2024 yil uchun Toshkent shahrida belgilangan vodoprovod tarmog‘iga keladigan suv hajmi nisbatini hisobga olgan holda korxona tomonidan boshqa maqsadlarda (100 kub m) foydalanilgan suv hajmi quyidagicha taqsimlanadi:

- *yer usti manbalaridan – 90,89 kub m (100 x 90,89 %);*
- *yer osti manbalaridan – 9,11 kub m (100 x 9,11 %).*

Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq summasi quyidagini tashkil etadi:

- *alkogolsiz ichimliklarni ishlab chiqarish uchun foydalanilgan suv hajmi bo‘yicha – 8 540 000 so‘m (250 x 34 160);*
- *boshqa maqsadlarda foydalanilgan suv hajmi bo‘yicha – 65 002,31 so‘m (90,89 x 638 + 9,11 x 760).*

Yillik soliq summasi 8 605 002,3 so‘mga (8 540 000 + 65 002,31) teng.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. O‘zbekistonda Respublikasida qachondan boshlab suv solig‘ini joriy etila boshlandi?
2. Suv solig‘ini soliq to‘lovchilari kimlar?
3. Suv solig‘ini soliq soliq solish ob’ekti qanday aniqlanadi?
4. Suv solig‘ini soliq soliq solish bazasi qanday aniqlanadi?
5. Suv solig‘i stavkalari haqida gapirib bering?
6. Suv solig‘ining soliq davrini aytib bering?

7. Suv solig‘ini hisoblab chiqarish tartibi qanday amalga oshiriladi?

8. Suv solig‘i bo‘yicha soliq hisobotlari qaysi muddatlarda taqdim etiladi?

9. Suv solig‘ini bo‘nak to‘lovi deganda nimani tushunasiz?

10. Yuridik shaxslar bo‘nak to‘lovini qanday tartibda va qaysi muddatlarda to‘laydi?

11. Yakka tartibdagi tadbirkorlar bo‘nak to‘lovini qanday tartibda va qaysi muddatlarda to‘laydi?

12. Qishloq xo‘jaligi korxonalari, O‘zbekiston Respublikasining norezidentlari bo‘lgan yuridik shaxslar hamda dehqon xo‘jaliklari bo‘nak to‘lovlarini to‘laydimi?

13. Suv resurslaridan ruxsat beruvchi hujjatlarsiz foydalanganda qanday stavkada soliq undiriladi?

14. Soliq to‘lovchi suvdan foydalanish uchun belgilangan limitlardan ortiqcha suv olinganda, ortiqcha foydalangan qismi bo‘yicha qanday stavkada soliq undiriladi?

15. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq qaysi byudjetga o’tkaziladi va davlat byudjeti daromadlarida qanday o’rin tutadi?

16. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to’lovchilar kimlar hisoblanadi?

17. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq solish ob’ektiga nimalar kiradi?

18. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning 2024 yilgi stavkalari haqida ma’lumot bering?

19. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni hisoblash tartibi qanday?

20. Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to’lash muddatlari qanday?

XI-BOB. YER QA’RIDAN FOYDALANGANLIK UChUN SOLIQ VA FOYDALI QAZILMALARNI QAZIB OLGANLIK UChUN MAXSUS RENTA SOLIG‘I

11.1. Yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliqning huquqiy asoslari va davlat byudjeti daromadlarida tutgan o’rni

Tabiiy resurslardan foydalanganlik uchun to’lovlarning joriy etilishi tabiatdan foydalanishni iqtisodiy tartibga solish, turli xil tabiiy resurslardan samarali va oqilona foydalanish, tabiatni va tabiiy resurslarni muhofaza qilish va takror ishlab chiqarish uchun pul fondlarini shakllantirish kabi maqsadlarni ko’zlaydi. Tabiiy resurslardan foydalanganlik uchun to’lovlarning muhim ko’rinishi, ulardan foydalanish bilan bog’liq maqsad uchun joriy etilgan soliqlardir. Ular yerdan, suv ob’ektlaridan, yer osti boyliklaridan foydalanish va ularni muhofaza qilish samarasini oshirishga, mineral-xom ashyo resurslarini qazib olish va ulardan oqilona foydalanishga ijobiy ta’sir etishga qaratiladi.

Davlatning tabiiy resurslardan foydalanganlik uchun soliq siyosati ikki yo’nalishda amalga oshiriladi:

- tabiiy resurslardan foydalanganlik uchun maxsus soliqlar joriy etish;

- imtiyozli soliqqa tortish va soliqdan ozod qilish.

Mamlakatimiz soliq tizimida tabiiy resurslardan foydalanganlik uchun soliqlarga: yer solig’i, yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq, suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq kabilar kiradi. Joriy etilgan maxsus soliqlar orqali tabiiy resurslardan foydalanish muayyan darajada tartibga solinsa, imtiyozli soliqqa tortish orqali esa xo’jalik yurituvchi

sub’ektlarning tabiatni muhofaza qilish tadbirlari rag’batlantiriladi. Shuningdek, ayrim tabiiy resurslardan me’yoridan ortiq foydalanganlik uchun iqtisodiy jazo choralari ham belgilangan.

Tabiiy resurs soliqlari tarkibida muhim ahamiyatga ega bo’lgan yer qa’ridan foydalanganlik uchun olinadigan soliqning mexanizmi borasida to’xtaladigan bo’lsak, respublikamizning mustaqillikka erishishi natijasida uning hududidagi er osti boyliklarini o’zlashtirish va ulardan foydalanish mexanizmida ham keng qamrovli o’zgarishlar amalga oshirildi va O’zbekiston Respublikasining 1994 yil 23 sentyabrdagi “Yer osti boyliklari to’g’risida»gi qonuniga muvofiq 1995 yildan e’tiboran yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq joriy etildi va yer osti boyliklaridan foydalanuvchilar ularning xajmidan kelib chiqqan holda maxsus soliq to’lay boshladilar.

Mamlakatimiz iqtisodiyotida amalga oshirilgan islohotlar natijasida mazko’r soliq mexanizmida ham keng qamrovli o’zgarishlarga erishildi va ularning huquqiy bazasi mustahkamlandi. Jumladan, respublikamizda mineral xom-ashyoga bo’lgan talabni hamda boshqa extiyojlarni qondirish uchun yer qa’ridan oqilona, kompleks foydalanishni, yer qa’ri, atrof tabiiy muhit muhofaza qilinishini ta’minlash kabi vazifalardan kelib chiqqan holda 2002 yil 13 dekabrda “Yer osti boyliklari to’g’risida”gi qonunning yangi tahriri tasdiqlandi va mazkur qonunning asosiy vazifasi qilib yer osti boyliklariga egalik qilish, ulardan foydalanish va tasarruf etishda yuzaga keladigan munosabatlarni tartibga solishdan iborat ekanligi belgilandi.

Respublikamizda yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq hamda Foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun **maxsus renta solig‘i** O’zbekiston

Respublikasi Soliq kodeksining 449-454 (454^{1-7})-moddalariga muvofiq undiriladi va huquqiy tartibga solinadi.

Soliq kodeksiga ko'ra yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq umumdavlat soliqlari tarkibiga kiradi. Ushbu soliq tabiiy boyliklardan foydalanishning samaradorligini ta'minlash bilan birga sof fiskal vazifani ham bajaradi.

O'zbekiston Respublikasi hududida konlarni aniqlash va qidirish, foydali qazilmalarni kavlab olish, mineral xom ashyodan va (yoki) texnogen mineral hosilalardan foydali komponentlarni ajratib olishni amalga oshirayotgan, shuningdek foydali qazilmalardan foydali komponentlarni ajratib olgan holda ularni qayta ishlashni amalga oshirayotgan yuridik va jismoniy shaxslar soliq solish maqsadida yer qa'ridan foydalanuvchilar hisoblanadi.

Davlat byudjeti daromadlarini tashkil etishda yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqning ahamiyati xilma-xildir.

Iqtisodiy mohiyatiga ko'ra to'g'ri soliq, byudjet tarkibiga ko'ra resurs solig'i hisoblangan yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqni Davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishdagi ulushi oshib bormoqda.

Resurs soliqlari bo'yicha daromadlarning asosiy ulushi yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqqa to'g'ri keladi - 68,6%. O'sish dinamikasi - jami 107,6%, barcha soliqlar bo'yicha 146,8%ga nisbatan. Bundan tashqari, soliqlarning umumiy tushumida soliqning salmog'i kamayib bormoqda. Ushbu soliqdan asosiy tushumlar (74%) yana "NKMK" AJ va "OKMK" AJ hissasiga to'g'ri keladi. Soliq tushumlari dinamikasiga quyidagi omillar ta'sir ko'rsatdi va ta'sir ko'rsatmoqda:

- qimmatbaho, rangli, nodir metallar, shuningdek, neftь, tabiiy gaz va gaz kondensati uchun yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq stavkalarini 2021 yil 1 yanvardan (shuningdek, 2022 yil 1 yanvardan ham kamaytirish) kamaytirish;

- boshqa tomondan, soliq stavkalarining kamayishi oltin va mis narxlarining o’sishi, ularni ishlab chiqarish hajmining oshishi, shuningdek ayirboshlash kursining o’zgarishi hisobiga soliq tushumini muvozanatlashtirdi;

- soliq tushumlariga 2022 yil boshidan qimmatbaho va rangli metallar bo’yicha soliq solinadigan bazani aniqlash bo’yicha kiritilgan o’zgartirishlar ta’sir ko’rsatadi. Xususan, uning hisob-kitobida tan olingan xalqaro metall birjalarida belgilangan o’rtacha arifmetik narxdan kelib chiqiladi;

- yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliqning amal qilishi bilan bir qatorda unga yaqin soliq - tijoratbop topilma bonusi undiriladi, uni hisoblab chiqarish uchun baza bo’lib yana foydali qazilmalar zaxiralarining qazib olinadigan hajmining qiymati hisoblanadi. Bonus stavkasi - foydali qazilmalarning qazib olinadigan hajmi qiymatining 0,1%ini tashkil qiladi. 2022 yildan qimmatbaho, rangli va (yoki) radioaktiv metallarni, nodir elementlarni va nodir yer elementlarini qazib oluvchi, shuningdek uglevodorod xomashyosini qazib oluvchi yuridik shaxslar uchun renta solig’i joriy etiladi. Soliq solish ob’ekti bo’lib renta daromadi - qazib olingan (ajratib olingan) metallarni yoki uglevodorod xomashyosini realizatsiya qilishdan olingan daromadlar hamda ularni qazib olish (ajratib olish) bilan bevosita bog’liq xarajatlar o’rtasidagi farq hisoblanadi. Ya’ni ayni bir soliq solish ob’ekti bo’yicha

bir-biriga yaqin uchta soliq amal qilmoqda.

11.2. Yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq va Foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun maxsus renta solig‘ining to’lovchilari tarkibi, soliq solish ob’ekti va soliq solinadigan bazasi

1. Yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 449-moddasiga muvofiq O‘zbekiston Respublikasi hududida yer qa’ridan foydali qazilmalarni qazib olishni va (yoki) texnogen mineral hosilalardan foydali qazilmalarni ajratib olishni amalga oshiruvchi yuridik va jismoniy shaxslar yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliqni **soliq to‘lovchilari** deb e’tirof etiladi.

Qonunchilikda nazarda tutilgan shartlarga rioya etgan holda qimmatbaho metallarni oltin izlovchilar usulida qazib olishga doir faoliyatni amalga oshiruvchi jismoniy shaxslar qimmatbaho metallarni oltin izlovchilar usulida qazib olishga doir faoliyatni amalga oshirishga taalluqli qism bo‘yicha soliq to‘lovchilar bo‘lmaydi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 450-moddasiga muvofiq yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliqning **soliq solish ob’ekti bo’lib** quyidagilar hisoblanadi:

foydali qazilmani qazib olish (ajratib olish) hajmi;

qazib olingan (ajratib olingan) qora, qimmatbaho, rangli va radioaktiv metallarning, shuningdek noyob elementlarning va noyob yer elementlarining haqiqatda realizatsiya qilingan hajmi.

Qazib olingan (ajratib olingan) foydali qazilmaning hajmi qazib olish (ajratib olish), birlamchi ishlov berish, qayta ishlash va transportda tashishning butun texnologik sikli doirasida yuzaga keladigan

texnologik yo‘qotishlarni hisobga olgan holda, qonunchilikda belgilangan tartibda vakolatli organ tomonidan tasdiqlangan normalar doirasida, bunday normalar mavjud bo‘lmaganda esa — soliq to‘lovchi tomonidan tasdiqlangan normalar doirasida aniqlanadi.

Foydali qazilmalarni qazib olishning (ajratib olishning) va foydali qazilmalarga birlamchi ishlov berishning (ularni qayta ishlashning) texnologik sikli doirasidagi yo‘qotishlar texnologik yo‘qotishlar deb e’tirof etiladi, xususan:

foydali qazilmalarni qazib olish chog‘idagi yo‘qotishlar (bundan normadan ortiq yo‘qotishlar mustasno), shu jumladan ularning qoldiqlari (ajratib olib bo‘lmaydigan zaxiralari);

uglevodorodlarni dastlabki sanoat maqsadida qayta ishlash chog‘idagi yo‘qotishlar;

qatlamdagi bosimni saqlab turish va (yoki) uglevodorodlarni yopiq texnologik sikl doirasida ajratib olish uchun mahsuldor qatlamga qayta haydab kiritiladigan tabiiy gaz hajmi.

Soliq solish obyekti foydali qazilmaning har bir turi bo‘yicha alohida aniqlanadi.

Quyidagilar soliq solish obyekti bo‘lmaydi:

soliq to‘lovchilarga berilgan yer uchastkalari doirasida qazib olingan (ajratib olingan) hamda shaxsiy xo‘jalik va maishiy ehtiyojlari uchun foydalanilgan, keng tarqalgan foydali qazilmalar. Keng tarqalgan foydali qazilmalar ro‘yxati qonunchilikda belgilanadi;

qonunchilikda belgilangan tartibda daryo o‘zanlarini tozalash va qirg‘oqlarni mustahkamlash ishlari natijasida qazib olingan (ajratib

olingan) noruda foydali qazilmalar, bundan realizatsiya qilingan foydali qazilmaning hajmi mustasno.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 451-moddasiga muvofiq soliq bazasi soliq to‘lovchi tomonidan mustaqil ravishda har bir qazib olingan (ajratib olingan) foydali qazilmaga nisbatan aniqlanadi.

Quyidagilar yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliqning soliq bazasi hisoblanadi:

agar ushbu qismning uchinchi xatboshisida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, qazib olingan (ajratib olingan) foydali qazilma hajmining qiymati;

qazib olingan (ajratib olingan) qora, qimmatbaho, rangli va radioaktiv metallarning, shuningdek noyob elementlarning va noyob yer elementlarining haqiqatda realizatsiya qilingan hajmi qiymati.

Agar 451-moddaning to’qqizinchi – o’n birinchi qismlarida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, soliq bazasi soliq (hisobot) davri boshlanganidan e’tiboran o‘sib boruvchi yakun bilan aniqlanadi va soliq (hisobot) davri uchun o‘rtacha olingan realizatsiya qilish bahosi bo‘yicha hisob-kitob qilinadi.

Soliq (hisobot) davri uchun o‘rtacha olingan realizatsiya qilish bahosi har bir qazib olingan (ajratib olingan) foydali qazilma bo‘yicha pulda ifodalangan realizatsiya qilish hajmlarini (qo‘shilgan qiymat solig‘ini va aksiz solig‘ini chegirgan holda) naturada ifodalangan realizatsiya qilish hajmiga bo‘lish orqali alohida aniqlanadi.

Agar qazib olingan (ajratib olingan) foydali qazilmadan shaxsiy ishlab chiqarish yoki xo‘jalik ehtiyojlari uchun qisman foydalanilsa, soliq bazasi qazib olingan (ajratib olingan) foydali qazilmaning butun

hajmi hisobida, ushbu foydali qazilmaning o‘rtacha olingan realizatsiya qilish bahosidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Soliq (hisobot) davrida foydali qazilma realizatsiya qilinmagan taqdirda, soliq bazasi realizatsiya qilish amalga oshirilgan oxirgi soliq (hisobot) davrida foydali qazilmani realizatsiya qilishning o‘rtacha olingan narxidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Foydali qazilmalarni qazib olish (ajratib olish) boshlanganidan buyon ular realizatsiya qilinmagan taqdirda, soliq bazasi soliq (hisobot) davrida mazkur foydali qazilmalarni qazib olishning (ajratib olishning) 20 foizga oshirilgan ishlab chiqarish tannarxidan kelib chiqqan holda aniqlanadi. Bunda soliq to‘lovchi realizatsiya qilish amalga oshirilgan birinchi hisobot davrida hisoblangan soliq summasiga hisobot davrida shakllangan o‘rtacha olingan narxidan kelib chiqqan holda keyingi tuzatishni kiritishi shart.

Qazib olingan (ajratib olingan) foydali qazilmadan to‘laligicha shaxsiy ishlab chiqarish yoki xo‘jalik ehtiyojlari uchun foydalanilgan hollarda soliq bazasi qazib olingan (ajratib olingan) foydali qazilmaning 20 foizga oshirilgan ishlab chiqarish tannarxidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Soliq to‘lovchi qazib olingan tabiiy gazni, neftni va (yoki) gaz kondensatini qayta ishlashni mustaqil ravishda yoxud qaytarish sharti bilan qayta ishlashga berish asosida amalga oshirgan hollarda, soliq bazasi ushbu foydali qazilmalardan olingan mahsulotlarni realizatsiya qilish bahosidan kelib chiqqan, ularni keyinchalik qayta ishlash va transportda tashish uchun soliq to‘lovchi tomonidan qilingan xarajatlar chegirib tashlangan holda aniqlanadi.

Agar Soliq kodeksining 451^1 –moddasida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, qimmatbaho, rangli va radioaktiv metallarni, shuningdek nodir elementlarni hamda nodir yer elementlarini qazib olishda soliq bazasi ushbu foydali qazilmalarni realizatsiya qilishning o‘rtacha olingan narxidan kelib chiqqan, keyinchalik ularni qayta ishlash (eritish, affinaj) va (yoki) transportda tashish xarajatlari chegirib tashlangan holda aniqlanadi.

451-moddaning to‘qqizinchi va o‘ninchi qismlarida, shuningdek Soliq kodeksining 451^1 –moddasida nazarda tutilgan foydali qazilmalarga nisbatan soliq bazasini aniqlash chog‘ida, qazib olingan foydali qazilmalarni transportda tashish va (yoki) qayta ishlash, shu jumladan ularni qaytarish sharti bilan qayta ishlashga berish asosida qayta ishlash bilan bog‘liq xarajatlar summasi soliq to‘lovchi tomonidan soliq organlari bilan birgalikda aniqlanadi. Mazkur xarajatlarning summasi kalendar yil natijalariga ko‘ra shunga o‘xshash tartibda tuzatilishi mumkin.

Foydali qazilmalarning ayrim turlariga nisbatan soliq bazasini aniqlashning o‘ziga xos xususiyatlari Soliq kodeksining 451^1 – moddasida belgilanadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 451^1-moddasiga muvofiq metallarning ayrim turlarini qazib olish (ajratib olish) chog‘ida soliq bazasini aniqlashning o‘ziga xos xususiyatlari belgilangan.

Oltin, kumush, platina, palladiy, mis, rux, qo‘rg‘oshin va molibden bo‘yicha soliq bazasi ruda, konsentrat va (yoki) qayta ishlashning yakuniy mahsuloti (tayyor mahsulot) tarkibidagi har bir metallga nisbatan aniqlanadi.

Metallarni qazib olish (ajratib olish) chog‘ida quyidagilar soliq bazasi bo‘ladi:

1) agar ushbu qismning 2-bandida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, rudani (konsentratni) realizatsiya qilish chog‘ida — qazib olingan (ajratib olingan) metallning haqiqatda realizatsiya qilingan qiymati, ushbu qiymat rudaning (konsentratning) tarkibida mavjud bo‘lgan metall hajmiga nisbatan qo‘llaniladigan soliq (hisobot) davri uchun o‘rtacha arifmetik birja bahosi va o‘rtacha olingan realizatsiya qilish bahosi o‘rtasida olingan yuqoriroq narx bo‘yicha hisob-kitob qilinib, ushbu metallni keyinchalik qayta ishlash (eritish, affinaj) va (yoki) transportda tashish xarajatlari chegirib tashlanadi;

2) oltin va misni realizatsiya qilish chog‘ida — qazib olingan (ajratib olingan) metallning haqiqatda realizatsiya qilingan qiymati, ushbu qiymat ruda, konsentrat va (yoki) qayta ishlashning yakuniy mahsuloti (tayyor mahsulot) tarkibida mavjud bo‘lgan metall hajmiga nisbatan qo‘llaniladigan soliq (hisobot) davri uchun o‘rtacha arifmetik birja bahosi va o‘rtacha olingan realizatsiya qilish bahosi o‘rtasida olingan yuqoriroq narx bo‘yicha hisob-kitob qilinib, ushbu metallni keyinchalik qayta ishlash (eritish, affinaj) va transportda tashish xarajatlari chegirib tashlanmaydi. Bunda soliq to‘lovchi oltin va mis bo‘yicha soliq bazasini ushbu xarajatlarni chegirib tashlagan holda belgilashga haqli;

3) mustaqil ravishda yoxud qaytarish sharti bilan qayta ishlashga berish asosida ajratib olingan kumushni, platinani, palladiyni, ruxni, qo‘rg‘oshinni yoki molibdenni realizatsiya qilish chog‘ida — qazib olingan (ajratib olingan) metallning haqiqatda realizatsiya qilingan

qiymati, ushbu qiymat soliq (hisobot) davrida o‘rtacha arifmetik birja bahosi va o‘rtacha olingan realizatsiya qilish bahosi o‘rtasida olingan yuqoriroq narx bo‘yicha hisob-kitob qilinib, soliq to‘lovchi tomonidan ushbu metallni keyinchalik qayta ishlash (eritish, affinaj) va (yoki) transportda tashish uchun qilingan xarajatlar chegirib tashlanadi.

Agar ajratib olingan kumush, platina, palladiy, rux, qo‘rg‘oshin yoki molibden rudadagi asosiy metall bo‘lmasa yoki ularni ajratib olish oltin va (yoki) mis ajratib olinayotgan (boyitilayotgan, qayta ishlanayotgan) ishlab chiqarish quvvatlarida amalga oshirilayotgan bo‘lsa, soliq to‘lovchi soliq bazasini ularni keyinchalik qayta ishlash (eritish, affinaj) va transportda tashish xarajatlarini chegirib tashlamagan holda aniqlashga haqli.

Kumushni, platinani, palladiyni, ruxni, qo‘rg‘oshinni yoki molibdenni ajratib olish chog‘ida ushbu metallar rudadagi asosiy metallar bo‘lsa, boshqa metallar, shu jumladan oltin va mis bo‘yicha soliq bazasi ularni keyinchalik qayta ishlash (eritish, affinaj) va transportda tashish xarajatlari chegirib tashlangan holda aniqlanadi.

Agar soliq to‘lovchi metallar bilan birga boshqa qimmatbaho, rangli va radioaktiv metallarni, shuningdek 451^{1}-moddaning birinchi qismida nazarda tutilmagan nodir elementlarni va nodir yer elementlarini ajratib olayotgan bo‘lsa, boshqa metallar (elementlar) bo‘yicha soliq bazasi ularni keyinchalik qayta ishlash (eritish, affinaj) va transportda tashish xarajatlari chegirib tashlangan holda, o‘rtacha olingan realizatsiya qilish bahosi bo‘yicha aniqlanadi.

Agar soliq to‘lovchi rudadagi asosiy metallar bilan birga boshqa metallarni, shu jumladan texnogen chiqindilardan (chang, shlak, kek,

shlam va boshqalardan) metallarni ajratib olsa, ushbu metallar (elementlar) bo‘yicha soliq solinadigan baza ularni keyinchalik qayta ishlash (eritish, affinaj) va transportda tashish xarajatlari chegirib tashlangan holda o‘rtacha olingan (o‘rtacha arifmetik birja) realizatsiya qilish bahosidan kelib chiqib aniqlanishi mumkin.

Soliq (hisobot) davri uchun oltin, kumush, palladiy va platina bo‘yicha o‘rtacha arifmetik birja narxi soliq organlari tomonidan London qimmatli metallar bozori uyushmasining (London Bullion Market Association) ertalabki fiksingi asosida, boshqa metallar bo‘yicha esa London metallar birjasining (London Metal Exchange) ma’lumotlari asosida aniqlanadi.

Soliq (hisobot) davri uchun o‘rtacha arifmetik birja narxi narxlar qaysi valyutada belgilangan bo‘lsa, shu valyuta bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan e’lon qilingan valyuta kursiga ko‘paytirilgan metallar narxlarini qo‘shishda hosil bo‘lgan summani ko‘rsatilgan narxlar belgilangan kunlar soniga bo‘lish orqali aniqlanadi.

Soliq (hisobot) davri uchun o‘rtacha olingan realizatsiya qilish bahosi soliq to‘lovchi tomonidan mustaqil ravishda, Soliq kodeksi 451-moddasining to’rtinchi qismida belgilangan tartibda aniqlanadi.

Soliq organlari har oyda, soliq (hisobot) davridan keyingi oyning o‘ninchi sanasidan kechiktirmay, o‘zlari 451^1-moddaning yettinchi va sakkizinchi qismlariga muvofiq hisob-kitob qilgan har bir metall turi uchun o‘rtacha arifmetik birja narxini O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasining rasmiy veb-saytiga joylashtiradi.

2. Foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun maxsus renta solig‘i.

O’zbekiston Respublikasining 2021-yil 29-dekabrdagi “O’zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga kiritilgan asosiy o’zgartirish va qo’shimchalar to’g’risida”gi O’RQ-741-sonli Qonuni bilan **2022-yil 1-yanvardan** foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun **maxsus renta solig‘i joriy etildi**.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 454^1-moddasiga muvofiq foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun **maxsus renta solig‘i to’lovchilari bo’lib** Qimmatbaho, rangli va (yoki) radioaktiv metallarni, nodir elementlarni va nodir yer elementlarini qazib oluvchi va (yoki) ularni texnogen mineral hosilalardan ajratib oluvchi, shuningdek uglevodorod xomashyosini qazib oluvchi yuridik shaxslar hisoblanadi.

Soliq kodeksi 452-moddasining birinchi qismida nazarda tutilgan foydali qazilmalarning tegishli guruhlaridagi foydali qazilmalar jumlasiga qimmatbaho, rangli va radioaktiv metallar, nodir elementlar va nodir yer elementlari kiradi.

Tabiiy gaz, gaz kondensati va neft uglevodorod xomashyosi jumlasiga kiradi.

Soliq kodeksining 69-bobiga muvofiq faoliyatini mahsulot taqsimotiga oid bitimlar doirasida amalga oshiruvchi yuridik shaxslar soliq to‘lovchi hisoblanmaydi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 454^2-moddasiga muvofiq foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun maxsus renta solig‘ini solish obyekti bo’lib Soliq kodeksining 454^3-moddasida belgilangan tartibda aniqlanadigan, qazib olingan (ajratib olingan) metallni yoki uglevodorod

xomashyosini realizatsiya qilishdan olingan **renta daromadi** hisoblanadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 454^3-moddasiga muvofiq qazib olingan (ajratib olingan) metallarni yoki uglevodorod xomashyosini realizatsiya qilishdan olingan, Soliq kodeksining 176-moddasi talablari hisobga olingan holda bahoga qo‘shimcha qiymat solig‘ini va aksiz solig‘ini kiritmay aniqlanadigan, bitim taraflari tomonidan qo‘llanilgan bahodan kelib chiqib hisoblab chiqarilgan daromadlar hamda ularni qazib olish (ajratib olish) bilan bevosita bog‘liq xarajatlar o‘rtasidagi farq **renta daromadi deb e’tirof etiladi**.

Renta daromadi birlamchi ishlov berishdan (sanoat yo‘sinida dastlabki qayta ishlashdan, rudani boyitishdan) o‘tgan va realizatsiya qilish uchun yaroqli bo‘lgan metallarni yoki uglevodorod xomashyosini qazib olish (ajratib olish) faoliyati doirasida aniqlanadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 454^4-moddasiga muvofiq foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun **maxsus renta solig‘ini soliq bazasi bo’lib renta daromadining summasi** hisoblanadi (renta zarari mavjud bo‘lganda esa soliq bazasi nolga teng deb e’tirof etiladi).

Soliq bazasi Soliq kodeksining 454^3-moddasida o‘ziga nisbatan renta daromadini aniqlash nazarda tutilgan yer qa’rining har bir litsenziyalangan uchastkasi (litsenziyalangan uchastkalar guruhi) bo‘yicha alohida hisoblab chiqariladi.

11.3. Yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq va Foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun maxsus renta solig‘ining stavkalari

a) yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq bo’yicha

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 452-moddasiga muvofiq 2024-yil uchun yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari quyidagi miqdorlarda belgilanadi:

14-jadval

Yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari

T/r	Foydali qazilmalar guruhi	Soliq solish obyektining nomi	Soliq stavkalari, foizlarda
1.	Energiya manbalari	Neft, tabiiy gaz, gaz kondensati	10
		Utilizatsiya qilingan tabiiy gaz, realizatsiya qilingan hajmi bo‘yicha	5
		Yer ostiga joylashtirilgan gaz	2,6
		Ko‘mir, yonuvchi slanslar	4
2.	Qimmatbaho metallar	Oltin, kumush, palladiy, platina va platina guruhi, osmiy va boshqa qimmatbaho metallar	7
3.	Rangli metallar	Mis, qo‘rg‘oshin, rux, molibden, nikel, kobalt, qalay, surma, simob, alyuminiy	7
		Boshqa rangli metallar	10
4.	Radioaktiv metallar, nodir elementlar va nodir yer elementlari	Uran, toriy, radiy	8
		Volfram	2,7
		Reniy, selen, tellur, indiy, vismut, tantal, niobiy, berilliy, litiy, rubidiy, seziy, galiy, titan, sirkoniy, gafniy, talliy, kadmiy	8
		Lantan va lantanoidlar, ittriy, skandiy	8
		Boshqa radioaktiv metallar, nodir elementlar va nodir yer elementlari	8
5.	Nodir tosh xomashyosi	Feruza, listvenit, rodonit, zmeyevik, marmar yo‘l-yo‘l aqiq, kaxolong, yashma, xalsedon, aqiq, gematit va boshqa qimmatbaho, yarim qimmatbaho va zeb-ziynat uchun toshlar xomashyosi	10
6.	Qora metallar	Temir	2
		Titan, marganets, xrom, vanadiy va boshqa qora metallar	4
7.	Kon-kimyo xomashyosi	Mineral pigmentlar	5,5
		Yod	4,8
		Mineral tuzlar (tosh tuz (ovqatga ishlatiladigani), kaliy tuzi, sulfat tuzi), karbonat xomashyosi (ohaktoshlar, dolomitlar), mineral o‘g‘itlar (glaukonit,	3,5, biroq 5 600 so‘m/kub.m dan kam

		fosforitlar va boshqalar) hamda boshqa kon-kimyo xomashyosi	bo‘lmagan
8.	Kon-ruda xomashyosi	Eruvchan shpat, dala shpati xomashyosi, kvars va kvarsit, kaolin (realizatsiya qilingan hajmi bo‘yicha), tabiiy grafit	7,9
		Shisha xomashyosi, kvars qum, brusit marmar	3
		Talk va talk toshi, talkli magnezit, vollastonit, asbest, barit, vermikulit, qoliplash xomashyosi, felzit	4
		Serpentinit va boshqa kon-ruda xomashyosi	5
9.	Noruda qurilish materiallari	Sement ishlab chiqarish uchun mo‘ljallangan ohaktoshdan tashqari tsement xomashyosi	5
		Sement ishlab chiqarishga mo‘ljallangan ohaktosh	6000 so‘m/tonna*
		Tabiiy bezaktoshdan bloklar, arralanadigan xarsangtosh, xar-sangtosh, marmar, ohaktosh-chig‘anoq, ohaktosh (sement va ohak ishlab chiqarish uchun mo‘ljallangan ohaktoshdan tashqari), dolomitlar, qurilishda ishlatiladigan mayda toshlar, bazalt, granitlar, granodioritlar, granosiyenitlar, siyenitlar, porfiritlar, diabaz-porfiritlar, gabbro, slanets jinslari, karbonat xomashyosi, travertin	5, biroq 5 600 so‘m/kub.m dan kam bo‘lmagan
		Gips toshi, gips va angidrid, ganch	5, biroq 14 500 so‘m/tonna dan kam bo‘lmagan
		G‘isht-cherepitsa xomashyosi, lyosslar va lyossimon jinslar, qurilish qumi, qumtoshlar, qum-shag‘al aralashmasi	5, biroq 4 200 so‘m/kub.m dan kam bo‘lmagan
		Ohak ishlab chiqarishga mo‘ljallangan ohaktosh, farfor xomashyosi, keramzit xomashyosi, mergel, argillitlar, vulqon jinslari, pelitli tuffitlar, mineral tola ishlab chiqarish uchun bazalt, diabaz, gliyej, andezibazalt, temir tarkibli qo‘shimchalar, magnetit — gematitli jinslar va boshqa noruda qurilish materiallari hamda keng tarqalgan foydali qazilmalar	5
10.	Texnogen mineral hosilalardan ajratib olingan foydali qazilmalar		Asosiy foydali qazilmani qazib olganlik uchun soliq stavkasining 50 foizi

* Belgilangan soliq stavkasi bo‘yicha soliq sement ishlab chiqaruvchi zavodlar, shuningdek ularga sement xomashyosi — ohaktoshni realizatsiya qiladigan soliq to‘lovchilar tomonidan to‘lanadi.

Agar 2021-yilning 1-sentabriga qadar kuchga kirgan bitimlar va shartnomalarda boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, uglevodorodlarni, qimmatbaho, rangli va (yoki) radioaktiv metallarni, nodir elementlarni va nodir yer elementlarini qazib olishni (ajratib olishni) amalga oshiruvchi, shuningdek mahsulot taqsimotiga oid bitim doirasida amalga oshiruvchi, davlat ulushi ustun mavqega ega bo‘lgan korxonalarga, agar 452-moddaning uchinchi qismida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq bo‘yicha oshirilgan stavkalarni belgilashi mumkin.

452-moddaning birinchi qismida belgilangan soliq stavkalari (bundan oltin, kumush, palladiy, mis va uran uchun belgilangan soliq stavkalari mustasno) 2022-yil 1-yanvardan keyin qazib olish boshlangan yer qa’ri uchastkasida uglevodorodlarni, qimmatbaho, rangli va radioaktiv metallarni, nodir elementlarni va nodir yer elementlarini qazib olishni (ajratib olishni) amalga oshiruvchi, davlat ulushi ustun mavqega ega bo‘lgan korxonalarga nisbatan ham qo‘llaniladi.

b) Foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun maxsus renta solig‘i bo’yicha:

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 454^5-moddasiga muvofiq foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun **maxsus renta solig‘i minimal soliq stavkasi**, agar 454^5-moddaning ikkinchi qismida boshqacha qoida belgilanmagan bo‘lsa, soliq bazasiga nisbatan **25 foiz miqdorida belgilanadi.**

Yer qa’ri uchastkasidan geologik jihatdan o‘rganish uchun foydalanish yoki ahamiyatli tijorat salohiyatiga ega bo‘lgan, avval qidiruv o‘tkazilgan yer qa’ri uchastkasida alohida obyektlar bo‘yicha metallarni yoxud uglevodorod xomashyosini qazib olish huquqi tanlov savdolariga qo‘yilganda, tanlov savdolarining tashkilotchisi yoki tanlov savdolarining ishtirokchilari soliq stavkasining oshirilgan miqdorini taklif qilishga haqli. Bunda soliq to‘lovchi soliqlarni oshirilgan soliq stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqaradi.

11.4. Yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq va Foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun maxsus renta solig‘ini hisoblab chiqarish, soliq hisobotlarini taqdim etish va soliqni to’lash tartibi

1. Yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq bo’yicha.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 453-moddasiga muvofiq yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliqning **soliq davri** va **hisobot davri** belgilangan.

Quyidagilar soliq davridir:

yuridik shaxslar uchun — chorak;

jismoniy shaxslar uchun — kalendar yil.

Quyidagilar hisobot davridir:

yuridik shaxslar uchun — bir oy;

jismoniy shaxslar uchun — kalendar yil.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 454-moddasiga muvofiq yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisobotlarini taqdim etish va soliqni to‘lash tartibi belgilangan.

Soliq to‘lovchilar yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliqni Soliq kodeksining 451 va 451^1–moddalariga muvofiq aniqlangan soliq

bazasidan va tegishli soliq stavkasidan kelib chiqqan holda, mustaqil ravishda hisoblab chiqaradi.

Foydali qazilmalarning alohida turlari bo‘yicha soliq summasi soliq bazasidan va belgilangan soliq stavkasidan, lekin belgilangan soliq summasidan kam bo‘lmagan stavkasidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Soliq to‘lovchilar tomonidan soliq hisoboti har bir hisobot va soliq davri tugagandan keyin soliq hisobida turgan joydagi, noruda qurilish materiallari bo‘yicha esa — qazib olish amalga oshirilgan joydagi soliq organlariga quyidagi muddatlarda taqdim etiladi:

yuridik shaxslar tomonidan — soliq davri boshlanganidan e’tiboran ortib boruvchi yakun bilan har oyda, hisobot davridan keyingi oyning 20-sanasidan kechiktirmay;

jismoniy shaxslar tomonidan — yilda bir marta, soliq davridan keyingi yilning 1-fevralidan kechiktirmay.

Soliqni to‘lash quyidagicha amalga oshiriladi:

yuridik shaxslar tomonidan — har oyda keyingi oyning 20 sanasidan kechiktirmay;

jismoniy shaxslar tomonidan — soliq hisobotini taqdim etish muddatidan kechiktirmay.

2. Foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun maxsus renta solig‘i bo’yicha.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 454^{7}-moddasiga muvofiq foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun maxsus renta solig‘ini hisoblab chiqarish, soliq hisobotlarini taqdim etish va soliqni to‘lash tartibi belgilangan.

Soliq to‘lovchilar ushbu soliqni mustaqil ravishda, Soliq kodeksining 454^4–moddasiga muvofiq aniqlangan soliq bazasidan va tegishli soliq stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqaradi. Bunda chet el valyutasida ifodalangan soliq bazasi O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining soliq hisobotini taqdim etish sanasida belgilangan kursi bo‘yicha milliy valyutada qayta hisob-kitob qilinadi.

Soliq hisoboti soliq bo‘yicha hisobga olish joyidagi soliq organiga soliq to‘lovchi tomonidan har bir hisobot va soliq davri tugaganidan keyin quyidagi muddatlarda taqdim etiladi:

renta zarari mavjud bo‘lgan davrda — yilda bir marta, soliq davridan keyingi yilning 1-martidan kechiktirmay;

soliq bazasi mavjud bo‘lgan davrda — har chorakda, ortib boruvchi yakun bilan hisobot davridan keyingi oyning 20-sanasidan kechiktirmay, yil yakunlari bo‘yicha esa hisobot davridan keyingi yilning 1-martidan kechiktirmay.

Soliqni to‘lash har chorakda keyingi oyning 20-sanasidan kechiktirmay, yil yakunlari bo‘yicha esa hisobot davridan keyingi yilning 1-martidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Soliq kodeksining 483-moddasida Foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun maxsus renta solig‘i bo’yicha (2024-yil 1-yanvardan 2025-yil 31-dekabrga qadar**)** vaqtinchalik soliq imtiyozlari belgilangan. Jumladan:

Qimmatbaho, rangli va (yoki) radioaktiv metallarni, nodir elementlarni hamda nodir yer elementlarini qazib oluvchi va (yoki) ularni texnogen mineral hosilalardan (bundan buyon matnda metallar deb yuritiladi) ajratib oluvchi, shuningdek uglevodorod xomashyosini

qazib oluvchi yuridik shaxslarga nisbatan Soliq kodeksining XVIII[1] (Foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun maxsus renta solig‘i) bo‘limida nazarda tutilgan qoidalar **2024-yil 1-yanvardan 2025-yil 31-dekabrga qadar bo‘lgan davrda tatbiq etilmaydi**. Mazkur qoida qazib olish 2024-yil 1-yanvardan 2025-yil 31-dekabrga qadar bo‘lgan davrda boshlangan yer qa’ri uchastkasiga nisbatan qo‘llaniladi va metallarni yoki uglevodorod xomashyosini qazib olish (ajratib olish) bo‘yicha faoliyatni amalga oshirishning butun davri uchun tatbiq etiladi.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. Yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliqni to’lovchilar kimlar hisoblanadi?
2. Foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun maxsus renta solig‘ini to’lovchilar kimlar hisoblanadi?
3. Yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliqni soliqqa tortish ob’ektlariga nimalar kiradi?
4. Foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun maxsus renta solig‘ini soliqqa tortish ob’ektlariga nimalar kiradi?
5. Yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq bo’yicha qanday soliq stavkalari mavjud?
6. Foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun maxsus renta solig‘i bo’yicha qanday soliq stavkalari mavjud?
7. Yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliqni hisoblash hisoblash tartibi qanday?
8. Foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun maxsus renta solig‘ini hisoblash hisoblash tartibi qanday?
9. Yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliqni to’lash muddatlari qanday?
10. Foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun maxsus renta solig‘ini to’lash muddatlari qanday?

XII-BOB. IJTIMOIY SOLIQ

12.1. Ijtimoiy soliqni to’lovchilar tarkibi

O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2003 yil 25 dekabrdagi 567-sonli qarori bilan byudjetdan tashqari Pensiya jamg’armasiga ajratmalarni hisoblash va to’lash tartiblarini soddalashtirish maqsadida, byudjetdan tashqari Pensiya jamg’armasiga ajratmalar, bandlik fondiga ajratmalar va kasaba uyushmalari jamg’armasiga ajratmalar birgalikda ***yagona ijtimoiy to’lov*** nomi bilan 2004 yil 1 yanvardan amal qilib kelmoqda[28].

“O’zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga o’zgartish va ko’shimchalar kiritish to’g’risida”gi O’RQ-599-sonli Qonuni (30.12.2019 yil) 4-moddasiga asosan yagona ijtimoiy to’lov o’rniga **ijtimoiy soliq** kiritildi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 402-moddasiga muvofiq **ijtimoiy soliq to’lovchilari** bo’lib quyidagilar hisoblanadi:

O‘zbekiston Respublikasining *yuridik shaxslari*;

O‘zbekiston Respublikasida *faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshiruvchi O‘zbekiston Respublikasi norezidentlari bo‘lgan yuridik shaxslar, chet el yuridik shaxslarining vakolatxonalari va filiallari*;

Soliq kodeksining 408 va 409-moddalarida nazarda tutilgan tartibga muvofiq ijtimoiy soliq to‘laydigan *jismoniy shaxslarning ayrim toifalari*.

Jismoniy shaxslarning ayrim toifalari deganda quyidagilar hisoblanadi:

1. yakka tartibdagi tadbirkorlar;

[28] Vahobov A., Jo’raev A. Soliqlar va soliqqa tortish. Darslik. - T:.Sharq, 2009. 271-bet.

2. yakka tartibdagi tadbirkor bilan mehnat munosabatlarida bo‘lgan jismoniy shaxslar;

3. oilaviy tadbirkorlar;

4. o‘zini o‘zi band qilgan shaxslar;

5. dehqon xo‘jaliklari;

6. hunarmandlar.

12.2. Ijtimoiy soliqni soliq solish ob’ekti va soliq solinadigan bazasi

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 403-moddasiga muvofiq **ijtimoiy soliq soliq solish ob’ekti** bo’lib, *ish beruvchining xodimlar mehnatiga haq to‘lashga doir xarajatlari* hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi hududida ishlash uchun chet ellik xodimlar bilan ta’minlash yuzasidan xizmatlar ko‘rsatishga doir shartnomalar bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi norezidenti bo‘lgan yuridik shaxsga to‘lanadigan *chet ellik xodimlarning daromadlari* ham soliq solish obyektidir.

Jismoniy shaxslarning ayrim toifalari uchun ular tomonidan tadbirkorlik faoliyatini va (yoki) yakka tartibdagi mehnat *faoliyatini amalga oshirish* soliq solish obyektidir.

Quyidagilar soliq solish obyekti hisoblanmaydi:

ish beruvchining xodimga mehnatda mayib bo‘lganligi yoki sog‘ligiga boshqacha shikast yetganligi bilan bog‘liq zararning o‘rnini qoplash tarzidagi, Soliq kodeksi 369-moddasi uchinchi qismining 10-bandida ko‘rsatilgan miqdorlardan ortiqcha xarajatlari;

paxta yig‘im-terimi bo‘yicha mavsumiy qishloq xo‘jaligi ishlariga jalb qilingan jismoniy shaxslarning bu ishlarni bajarganligi uchun mehnat haqi to‘lashga doir xarajatlar.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 404-moddasiga muvofiq soliqni hisoblab chiqarish uchun soliq bazasi Soliq kodeksning 371-moddasga (mehnatga haq to‘lash tarzidagi daromadlar) muvofiq to‘lanadigan xarajatlar summasi sifatida aniqlanadi.

O‘zbekiston Respublikasining diplomatik vakolatxonalari va konsullik muassasalari xodimlari, shuningdek O‘zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi tomonidan xalqaro hukumatlararo tashkilotlarga kvota qilingan lavozimlarga xizmat safariga yuborilgan shaxslar uchun soliqni hisoblab chiqarish maqsadida soliq bazasi ularning O‘zbekiston Respublikasida budjet tashkilotlari xodimlari uchun ish haqi miqdorining oshishi inobatga olingan holda qayta hisoblab chiqariladigan, ular O‘zbekiston Respublikasi hududidan tashqariga ishga yuborilguniga qadar oxirgi ish joyida mehnatga haq to‘lash tarzida olgan daromadlaridan kelib chiqib aniqlanadi.

Soliq kodeksi 403-moddasining ikkinchi qismida ko‘rsatilgan daromadlar bo‘yicha soliqni hisoblab chiqarish uchun soliq bazasi chet ellik xodimlarga to‘lanadigan daromadlar summasi sifatida, biroq O‘zbekiston Respublikasi hududida ishlash uchun chet ellik xodimlar bilan ta’minlash yuzasidan xizmatlar ko‘rsatishga doir shartnoma bo‘yicha xarajatlar umumiy summasining 90 foizidan kam bo‘lmagan summada belgilanadi.

12.3. Ijtimoiy soliq stavkalari, soliq davri

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 405-moddasiga muvofiq (agar Soliq kodeksining 408-moddasida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa), ijtimoiy soliq stavkalari quyidagi miqdorlarda belgilanadi:

15-jadval

t/r	Ijtimoiy soliqni to’lovchilar	Soliq stavkalari, foizlarda
1.	Soliq to’lovchilar, bundan 2 — 4-bandlarda nazarda tutilganlar mustasno	12
2.	Byudjet tashkilotlari	25
3.	«SOS — O’zbekiston Bolalar mahallalari» uyushmalari	7
4.	Ixtisoslashtirilgan sexlar, uchastkalar va korxonalarda ishlovchi nogironligi bo’lgan shaxslar mehnatidan foydalanuvchi soliq to’lovchilar	4,7

Ijtimoiy soliqni to’lovchilarning ayrim toifalari uchun O’zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan pasaytirilgan soliq stavkalari belgilanishi mumkin.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 406-moddasiga muvofiq ijtimoiy soliq bo’yicha kalendar yil soliq davridir. Yil oyi hisobot davridir.

12.4. Ijtimoiy soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisobotini taqdim etish va soliqni to‘lash tartibi

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 407-moddasiga muvofiq ijtimoiy soliq soliq bazasidan va belgilangan soliq stavkalaridan kelib chiqqan holda har oyda hisoblab chiqariladi.

Ijtimoiy soliq ish beruvchining va ayrim toifadagi jismoniy shaxslarning mablag‘lari hisobidan to‘lanadi.

O‘zbekiston Respublikasining diplomatik vakolatxonalari va konsullik muassasalari xodimlari bo‘yicha, shuningdek O‘zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi tomonidan xalqaro hukumatlararo tashkilotlarga kvota qilingan lavozimlarga xizmat safariga yuborilgan shaxslar bo‘yicha soliqni to‘lash majburiyati O‘zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligining zimmasiga yuklatiladi.

Soliq hisoboti soliq to‘lovchi tomonidan soliq bo‘yicha hisobga olish joyidagi soliq organlariga har oyda hisobot davridan keyingi oyning o‘n beshinchi kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo‘yicha esa — keyingi yilning 15-fevralidan kechiktirmay taqdim etiladi.

Soliqni to‘lash har oyda, soliq hisobotini taqdim etish muddatlaridan kechiktirmay amalga oshiriladi.

12.5. Ayrim toifadagi jismoniy shaxslar tomonidan soliqni hisoblab chiqarish va to‘lashning o‘ziga xos xususiyatlari

Soliq, agar Soliq kodeksi 408-moddaning ikkinchi va uchinchi qismlarida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, soliq to‘lovchining kalendar oyda ishlagan kunlari sonidan qat’i nazar:

1) yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan — oyiga bazaviy hisoblash miqdorining bir baravaridan kam bo‘lmagan miqdorda;

2) savdo majmualari va bozorlarda faoliyatni amalga oshirayotgan yakka tartibdagi tadbirkor bilan mehnat munosabatlarida bo‘lgan jismoniy shaxslar tomonidan — oyiga bazaviy hisoblash miqdorining 50 foizi miqdorida;

3) faoliyatni yuridik shaxs tashkil etmagan holda, oilaviy tadbirkorlik shaklida amalga oshiruvchi oila a’zolari tomonidan:

yakka tartibdagi tadbirkor sifatida ro‘yxatdan o‘tgan oila a’zosi tomonidan — oyiga bazaviy hisoblash miqdorining bir baravaridan kam bo‘lmagan miqdorda;

oilaning boshqa a’zolari tomonidan (bundan o‘n sakkiz yoshga to‘lmaganlar mustasno) — oyiga bazaviy hisoblash miqdorining 50 foizi miqdorida majburiy tartibda to’lanadi.

Mehnat stajini hisoblab chiqarish uchun yiliga bazaviy hisoblash miqdorining kamida bir baravari miqdorida:

o‘zini o‘zi band qilgan shaxslar;

shaxsiy tomorqa yer uchastkalarida band bo‘lgan yoki mazkur maydonda chorvachilik (qoramol, qo‘ylar, echkilar, otlar va boshqalar), issiqxona xo‘jaligi, parrandachilik (tovuqlar, bedanalar, kurkalar, g‘ozlar, o‘rdaklar), quyonchilik, asalarichilik, baliqchilik, bog‘dorchilik, limonchilik, gulchilik bilan shug‘ullanayotgan shaxsiy tomorqa yer uchastkalarining egalari yoki ularning oila a’zolari bo‘lgan fuqarolar tomonidan (ularga tegishli tomorqa yer uchastkasining maydonidan yoki ular tomonidan parvarish qilinayotgan uy hayvonlari va parrandalarning sonidan qat’i nazar);

dehqon xo‘jaligining a’zolari (bundan dehqon xo‘jaligi boshlig‘i mustasno) va dehqon xo‘jaligida band bo‘lgan jismoniy shaxslar;

mehnat shartnomasi asosida chet elda yollanib ishlayotgan O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari;

O‘zbekiston Respublikasining davlat organlari va boshqa tashkilotlari tomonidan chet davlatlarda tashkil etilgan (ochilgan) savdo

uylarida, vakolatxonalarda (shu jumladan yuridik shaxs tashkil etmasdan), tashkilotlarda ishlayotgan O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari;

ishlamaydigan eri (xotini) uchun soliq to‘lovini amalga oshiruvchi ishlayotgan fuqarolar tomonidan ixtiyoriy tartibda soliq to‘lanadi.

Mehnat stajini hisoblab chiqarish uchun yiliga bazaviy hisoblash miqdorining kamida bir baravari miqdorida:

“Hunarmand” uyushmasining a’zosi bo‘lgan hunarmandchilik faoliyati subyektlari;

“Usta-shogird” maktablari o‘quvchilari — ular yigirma besh yoshga to‘lguniga qadar ishlagan davrda;

dehqon xo‘jaligi boshlig‘i;

yakka tartibdagi tadbirkor bilan mehnat munosabatlarida bo‘lgan jismoniy shaxslar (bundan 408-modda birinchi qismining 2-bandida ko‘rsatilgan jismoniy shaxslar mustasno) tomonidan majburiy tartibda soliq to‘lanadi.

Yoshga doir pensiya va nafaqa oluvchi hunarmandchilik faoliyati subyektlari bo‘lgan “Hunarmand” uyushmasining a’zolari soliq to‘lashdan ozod etiladi, Soliq kodeksi 408-moddaning birinchi, ikkinchi va uchinchi qismlarida ko‘rsatilgan, yoshga doir pensiya olish huquqiga ega bo‘lgan qolgan shaxslar, shuningdek I va II guruh nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun esa soliq miqdori uning belgilangan eng kam miqdorining kamida 50 foizini tashkil etishi kerak. Mazkur imtiyozlar pensiya guvohnomasi yoki tibbiy-ijtimoiy ekspert komissiyasining ma’lumotnomasi asosida beriladi. Imtiyozlarga bo‘lgan huquq kalendar yil davomida vujudga kelgan yoki tugatilgan taqdirda, soliqni qayta

hisob-kitob qilish ushbu huquq yuzaga kelgan yoki tugatilgan oydan e’tiboran amalga oshiriladi.

Soliqni to‘lash quyidagicha amalga oshiriladi:

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi 408-moddaning birinchi qismida ko‘rsatilgan shaxslar tomonidan — har oyda tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilgan oyning **o‘n beshinchi kunidan kechiktirmay**;

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi 408-moddaning ikkinchi va uchinchi qismlarida ko‘rsatilgan shaxslar tomonidan — hisobot yilining 1-dekabrigacha amalga oshiriladi. Bunda soliqning miqdori to‘lov kunida belgilangan bazaviy hisoblash miqdoridan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Yangi ro‘yxatdan o‘tgan yakka tartibdagi tadbirkorlar va yuridik shaxs tashkil etmagan holda oilaviy tadbirkorlik shaklidagi faoliyatni amalga oshiruvchi oila a’zolari tomonidan soliqni to‘lash ular yakka tartibdagi tadbirkor sifatida davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan oydan keyingi oydan e’tiboran amalga oshiriladi.

Soliqni to‘lash majburiyati:

yuridik shaxs tashkil etmagan holda oilaviy tadbirkorlik shaklidagi faoliyatni amalga oshirayotgan oila a’zolari uchun — oilaviy tadbirkorlik subyekti nomidan ish yuritadigan, yakka tartibdagi tadbirkor sifatida ro‘yxatdan o‘tgan oila a’zosining;

yakka tartibdagi tadbirkor bilan mehnat munosabatlarida bo‘lgan jismoniy shaxslar uchun — ushbu xodimlar bilan mehnat shartnomasini tuzgan yakka tartibdagi tadbirkorning zimmasiga yuklatiladi.

To‘lov topshiriqnomasida (kirim orderida) soliq to‘lovchining familiyasi, ismi, otasining ismi, identifikatsiya raqami va to‘lov kiritilayotgan davr ko‘rsatilishi shart. Bunda oila a’zolari — oilaviy tadbirkorlik ishtirokchilari va xodim yollagan yakka tartibdagi tadbirkorlar bo‘yicha to‘lov topshiriqnomasi (kirim orderi) har bir oila a’zosi uchun va yakka tartibdagi tadbirkorning har bir yollangan xodimi uchun alohida-alohida yoziladi. Agar to‘lov topshiriqnomasida (kirim orderida) davr ko‘rsatilmagan bo‘lsa, to‘lov u amalga oshirilayotgan oy (dehqon xo‘jaliklari a’zolari va dehqon xo‘jaligida band bo‘lgan jismoniy shaxslar, shuningdek 408-modda uchinchi qismining beshinchi xatboshisida ko‘rsatilgan jismoniy shaxslar uchun — yil) uchun to‘langan deb hisoblanadi.

Yakka tartibdagi tadbirkorning faoliyati vaqtinchalik to‘xtatib turilganligi to‘g‘risida soliq organlari tomonidan olingan axborot yakka tartibdagi tadbirkor o‘z faoliyatini amalga oshirmaydigan davr uchun soliqni hisoblashni to‘xtatib turish uchun asos bo‘ladi.

Soliq organlari tomonidan olingan, har bir yollangan xodim uchun belgilangan tartibda berilgan hisobga olish kartochkalari yakka tartibdagi tadbirkor o‘z faoliyatini amalga oshirmaydigan davr uchun yakka tartibdagi tadbirkorning har bir xodimiga soliqni hisoblashni to‘xtatib turish uchun asos bo‘ladi.

Agar faoliyatini to‘xtatib turgan yakka tartibdagi tadbirkor yakka tartibdagi tadbirkorning har bir xodimi uchun hisobga olish kartochkasini soliq organiga belgilangan muddatlarda topshirmasa, yakka tartibdagi tadbirkorning majburiyatlari bo‘yicha soliqni hisoblash to‘xtatilmaydi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi 408-moddaning birinchi qismida, uchinchi qismi beshinchi xatboshisida ko‘rsatilgan soliq to‘lovchilar soliqni Soliq kodeksining 405-moddasida ko‘rsatilgan soliq stavkalari bo‘yicha jami yillik daromad to‘g‘risida deklaratsiyada ko‘rsatilgan mehnatga haq to‘lash tarzida olingan daromadlar summasidan kelib chiqib, biroq 408-moddada belgilangan uning eng kam miqdoridan kam bo‘lmagan holda, soliqni ixtiyoriy ravishda to‘lash haqida jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiyani taqdim etish bilan bir vaqtda beriladigan ariza asosida to‘lashga haqli. Bunda to‘lanishi lozim bo‘lgan soliqning uzil-kesil summasi 408-moddaning birinchi – oltinchi qismlariga muvofiq to‘langan summalarni hisobga olgan holda aniqlanadi.

12.6. Ixtiyoriy ravishda soliqni hisoblab chiqarish va to’lashning o’ziga xos xususiyatlari

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 409-moddasiga hamda qonunchilikka muvofiq soliqni hisoblab chiqarish va ushlab qolish majburiyati zimmasiga yuklatilmagan ish beruvchidan daromadlar oluvchi jismoniy shaxslar soliqni jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiyada ko‘rsatilgan mehnatga haq to‘lash tarzidagi daromadlar summasidan kelib chiqqan holda, soliqni ixtiyoriy ravishda to‘lash haqida jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiyani taqdim etish bilan bir vaqtda beriladigan ariza asosida ixtiyoriy asosda to‘laydi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi 409-moddaning birinchi qismida ko‘rsatilgan shaxslar tomonidan soliqni to‘lash jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiya ma’lumotlari bo‘yicha soliq organlari

tomonidan hisoblab chiqariladigan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘ini to‘lash muddatlarida amalga oshiriladi.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. Ijtimoiy soliqni to’lovchilari bo’lib kimlar hisoblanadi?
2. Ijtimoiy soliqni solish ob’ekti va soliq solinadigan bazasi qanday aniqlanadi?
3. Ijtimoiy soliq bo’yicha qanday imtiyozlar nazarda tutilgan?
4. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida ijtimoiy soliqni o’ziga xos xususiyatlari nimalardan iborat?

O‘zlashtirilgan bilimlarni sinash uchun test savollari

1. Ijtimoiy solig‘ini to‘lovchilar kimlar?

A) Yuridik shaxslar va jismoniy shaxslarning ayrim toifalari

B) Byudjet muassasalari xodimlari

C) Fermer xo‘jaliklari ishchilari

D) Xususiy korxona rahbari

3. Ijtimoiy soliq to‘lovchilar hisoblanmaydigan javobni belgilang

A) Paxta yig‘im-terimi bo‘yicha mavsumiy qishloq xo‘jaligi ishlariga jalb qilingan jismoniy shaxslar

B) Jismoniy shaxslarning ayrim toifalari

C) Byudjet muassasalari xodimlari

D) Dehqon xo‘jaliklari boshqaruvchilari

4. Qaysi javobda ijtimoiy soliqning soliq solish obyekti ko‘rsatilgan?

A) Ish beruvchining xodimlar mehnatiga haq to‘lashga doir xarajatlari

B) Paxta yig‘im-terimi bo‘yicha mavsumiy qishloq xo‘jaligi ishlariga jalb qilingan jismoniy shaxslar

C) Ish beruvchining xodimga mehnatda mayib bo‘lganligi bilan bog‘liq zararning o‘rnini qoplash tarzidagi xarajatlari (ko‘rsatilgan miqdorlardan

ortiqcha xarajatlari bundan mustasno)

D) Innovatsiya markazi rezidentlari

5. Ijtimoiy soliq to‘lovchilarning ayrim toifalari uchun pasaytirilgan soliq stavkalari kaysi meyoriy xujjatga asosan belgilanishi mumkin?

A) O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qaroriga asosan

B) O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasi qaroriga asosan

C) O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq kumitasi raisi qaroriga asosan

D) O‘zbekiston Respublikasi Moliya vaziri qaroriga asosan

6. Ixtisoslashtirilgan sexlar, uchastkalar va korxonalarda ishlovchi nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun ijtimoiy soliq stavkasini necha foiz?

A) 4,7 foiz B) 7 foiz C) 12 foiz D) 25 foiz

7. Davlat ulushi 50 foiz va undan ortiq bo‘lgan korxonalarga ijtimoiy soliq stavkasi necha foiz?

A) 12 foiz B) 7 foiz C) 4,7 foiz D) 25 foiz

8. Byudjet tashkilotlariga ijtimoiy soliq stavkasi necha foiz?

A) 25 foiz B) 7 foiz C) 4,7 foiz D) 12 foiz

9. Yakka tartibdagi tadbirkorlar ijtimoiy soliqni qancha miqdorda to‘laydilar?

A) Oyiga bazaviy hisoblash miqdorining 1 baravaridan kam bulmagan miqdorda

B) 822 000 C) 25 foiz D) 12 foiz

10. Yakka tartibdagi tadbirkor bilan mehnat munosabatlarida bo‘lgan jismoniy shaxslar tomonidan oyiga qancha miqdorda ijtimoiy soliq to‘lanadi.

A) bazaviy hisoblash miqdorining 50 foizi miqdorida

B) bazaviy hisoblash miqdorida

C) bazaviy hisoblash miqdorining 2,5 baravaridan kam bo‘lmagan

D) bazaviy hisoblash miqdorining 25 foizi miqdorida

III-BO’LIM. JISMONIY ShAXSLARDAN OLINADIGAN SOLIQLAR

13.1. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘ining tarixi va budjetda tutgan o‘rni

O‘zbekiston Respublikasida mustaqillikning dastlabki yillaridan joriy etilgan soliqlardan biri bu jismoniy shaxslar, ya’ni aholidan olinadigan daromad solig‘idir. Mamlakatimizda aholini daromadlarini soliqqa tortish tizimi dastlab 1991-yil 15-fevralda qabul qilingan (hozirgi kunda o‘z kuchini yo‘qotgan) «O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari, ajnabiy fuqarolardan va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslardan olinadigan daromad solig‘i to‘g‘risida»gi Qonun asosida joriy etildi. Ushbu qonun bilan aholidan olinadigan daromad solig‘ining barcha elementlari belgilab berilgan edi. Jumladan, unda daromad solig‘ini to‘lovchilar, soliq solinadigan va soliq solinmaydigan daromadlar, daromad solig‘i stavkalari, mazkur soliq yuzasidan qo‘llaniladigan imtiyozlar tarkibi, fuqarolar oladigan ish haqi, to‘lovlar, mukofotlar va boshqa daromadlarga soliq hisoblash tartiblari, daromad solig‘ini to‘lash paytida xorijda to‘langan soliqlarning hisobga olinishi, shuningdek dehqon xo‘jaligini yuritishdan oligan daromadlardan soliq undirish tartibi hamda ajnabiy fuqarolar va fuqaroligi bo‘lmagan shaxslarga soliq solish tartiblari ko‘rsatib o‘tilgan edi.

> *Soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida soliqning barcha elementlari aniqlab qo‘yilgan taqdirdagina ushbu soliq belgilangan deb hisoblanadi.*
>
> *O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi 69-modda*

Mazkur qonunga asosan fuqarolar daromadlarining ma’lum bir summagacha bo‘lgan qismi soliqqa tortilmagan. Undan oshgan qismi esa progressiv stavkada daromad solig‘iga tortilgan. Masalan 1991-yilda

asosiy ish joyidan yiliga 1920 so‘mdan oshmaydigan ish haqi va boshqa turdagi pul mukofoti oladigan, bir korxona, muassasa va tashkilotda to‘liq bo‘lmagan yil mobaynida ishlaganida esa, har bir ishlagan oyi uchun 160 so‘m oladigan ishchilar, xizmatchilar va boshqa fuqarolardan daromad solig‘i ushlanmagan.

> *Jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar bir tomondan, xodimlarni o‘z mehnati bilan ijtimoiy ishlab chiqarishda faol ishtirok etishga rag‘batlantirishi, ikkinchi tomondan, ish haqi darajasi sarflangan mehnat samarasiga mutanosib bo‘lishga yordam ko‘rsatishi, mehnatkashlarning daromadlaridagi tafovut asossiz ravishda katta bo‘lishiga olib kelmasligi lozim.*
>
> *I.Karimov*
> *O‘zbekiston Respublikasining birinchi prezidenti*

Barcha soliqlar qatorida aholidan olinadigan daromad solig‘ining qonuniy asoslari ham Soliq kodeksida jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i sifatida aks ettirildi. Keyinchalik 2007-yilda hamda 2019-yillarda O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining yangi tahrirlari qabul qilindi. Natijada jismoniy shaxslarning daromadlarini soliqqa tortish tizimi ham takomillashib bordi.

Ma’lumki, ko‘pchilik jismoniy shaxslar asosan mehnat faoliyati evaziga daromad olish imkoniyatiga egadirlar. Daromadlar turli manbaalardan tashkil topishi ularga nisbatan chegaralangan soliq munosabatlarini joriy etilish zaruriyatini keltirib chiqaradi. Bu borada shuni ham ta’kidlab o‘tish zarurki, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i faqat budjet daromadlarini oshirishga xizmat qilish bilan chegaralanmasligi, balkim keng xalq ommasining turmush darajasini, daromad to‘lov qobiliyatlarini oshirishga ham xizmat qilmog‘i lozim. Davlat soliqlar yordamida fuqarolarning daromadlari va turmush darajasini tartibga solib turadi. Ushbu ta’sirning qanchalik darajada bo‘lishi jismoniy shaxslarning daromadlarini legallashtirishni, xususiy

tadbirkorlikka bo‘lgan qiziqishlarni va mulkning qaysi holatda saqlanishini belgilab beradi.

Jahon amaliyoti ko‘rsatishicha, agar ta’sir darajasi ham, soliq yuki ham yuqori bo‘lsa daromadlarni ko‘proq yashirishga moyillik ortadi, daromad olishga bo‘lgan qiziqishlar bir muncha so‘nadi, aksincha, soliq yuki kam bo‘lsa aks holat yuz beradi. Shunga ko‘ra mamlakatimizda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘ining stavkalari yillar davomida pasaytirilib kelindi va 2019 yilda mazkur soliqning progressiv stavkasidan voz kechildi (16 -jadval).

Soliq stavkalarining pasaytirilishiga qaramay, ishchilar sonining legallashtirilishi va yangi ish o‘rinlarining yaratilishi hisobiga davlat budjetida daromad solig‘i o‘ziga xos salmoqqa ega bo‘lmoqda.

16-jadval.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘ining 1999-2021- yillardagi solishtirma stavkalari (foiz hisobida)[29]

Eng kam ish haqining darajasi	1999 y	2000 y	2001 y	2002 y	2003 y	2004 y	2005 y	2006 y	2007 y	2008 y	2009 y	2010 y	2011 y	2012 y	2013 y	2014 y	2015 y	2016-2017y	2018 y	2019-h.y
1 barobari	15	15	12	13	13	13	13	13	13	13	12	11	10	9	8	7,5	0	0	0	12
2 barobari																	8,5	7,5	7,5	
3 barobari																				
4 barobari	25	25																		
5 barobari			25	23																
6 barobari	35	36			22	21	21	20	18	18	17	17	16	16	16	16	17	17	16,5	
7 barobari																				
8 barobari																				
9 barobari			36	33																
10 barobari																				
10 barobaridan yuqori	40	40			32	30	30	29	25	25	22	22	22	22	22	22	23	23	22,5	
15 bar. yuqori	45																			

[29] Budjet parametrlariga doir O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari va amaldagi Soliq kodeksi asosida mualliflar tomonidan tayyorlangan.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i daromad solig‘i nafaqat jismoniy shaxslar to‘layotgan soliqlar ichida, balki barcha soliq turlari orasida budjet tushumlaridan salmoqli o‘rinni egallaydigan soliq turi hisoblanadi (17-jadval)

17-jadval.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘ini Davlat budjeti daromadlarida tutgan o‘rni[30]

№	Soliq turlari	2021 yil		2022-yil		2023-yil	
		so‘mda, mlrd.	%da	so‘mda, mlrd.	%da	so‘mda, mlrd.	%da
I.Daromadlar		164799	100	202043	100	231721	100
1.	Bevosita soliqlar	58930	35,7	64447	31,9	73104	31,5
1.1.	*Shu jumladan,* **Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i**	**18918**	**11,5**	**24285**	**12**	**29917**	**12,9**
2.	Bilvosita soliqlar	56290	34,2	71390	35,3	83326	36
3.	Resurs to‘lovlari va mol-mulk solig‘i	23036	14	23913	11,8	28079	12,1
4.	Boshqa daromadlar	26542	16,1	42293	21	47212	20,4

Yuqoridagi ma’lumotlardan, so‘ngi yillarda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i tushumining davlat budjeti daromadlaridagi foizli ulushi 2021-2023-yillar davomida ko‘payish tendensiyasiga ega bo‘lib, birgina o‘tgan uch yil davomida 1,5 foizgacha oshganligini, shuning bilan birgalikda mazkur yillar davomida daromad solig‘ining summadagi ulushi ortib borganligini kuzatish mumkin bo‘ladi. 2023-yilda mazkur soliqning ulushi davlat budjeti daromadlarida 12,9 foizni tashkil qilgan.

Bugungi kunda mahalliy budjetlarning daromadlarini oshirish, barqarorligini ta’minlash maqsadida jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i bo‘yicha prognozdan orttirib bajarilgan qismi to‘liq mahalliy budjetlarda qoldiriladigan bo‘ldi.

[30] Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Soliq qo‘mitasi ma’lumotlari asosida tayyorlangan.

13.2. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining mohiyati, soliq to'lovchilar tarkibi, soliq ob'ekti va soliq bazasi

O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga[31] ko‘ra jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘ining soliq to‘lovchilari deb quyidagilar e’tirof etiladi:

1) O‘zbekiston Respublikasining rezidentlari bo‘lgan jismoniy shaxslar;

2) O‘zbekiston Respublikasidagi manbalardan daromad oluvchi O‘zbekiston Respublikasining norezidenti bo‘lgan jismoniy shaxslar.

Jismoniy shaxslarning daromadlari O‘zbekiston Respublikasidagi manbalardan olinadigan daromadlar va O‘zbekiston Respublikasidan tashqarisidagi manbalardan olingan daromadlardan iborat bo‘ladi. Biz quyida jismoniy shaxslar, aniqrog‘i aholining daromadlarini individual daromadlar sifatida ko‘rib chiqamiz.

Avvalombor individual daromad deganda- biron bir shaxs tasarrufiga (qo‘liga) kelib tushgan ma’lum bir summa yoki iqtisodiyot subyektining yangidan yaratilgan real qiymati tushuniladi. Individual daromad - bu korxona tomonidan ma’lum vaqt oralig‘ida qo‘lga kiritilgan iste’mol va jamg‘arish imkoniyati bo‘lib, u odatda pul shaklida ifodalanadi.

AQSHda - uy xo‘jaliklari va jismoniy shaxslar uchun daromad soliq qonunchiligi bo‘yicha kalendar yilida olingan har qanday ish haqi, foyda, foizlar to‘lovi, ijara yoki boshqa shakldagi daromadlarni o‘z ichiga olgan summa sifatida belgilanadi.

[31] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 364-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.

Aholiga tegadigan daromad ish haqi, foyda, foiz, renta, dividend shakllariga ega. Shaxsiy daromad oldindan mavjud qimmatliklarning bir qo‘ldan ikkinchisiga oddiy ko‘chishi (masalan, lotereya yoki qimorda yutish, o‘ziga tegishli shaxsiy mulkini sotish) tarzida namoyon bo‘ladi.

Iqtisodiyotda shaxsiy daromad deganda jismoniy shaxsning ish haqi, investitsiya korxonalari va boshqa korxonalardan olgan jami daromadlari tushuniladi. Bu ma’lum bir davrda barcha jismoniy shaxslar yoki uy xo‘jaliklari tomonidan olingan barcha daromadlarning yig‘indisidir.

Shaxsiy daromad - bu mamlakatdagi jismoniy shaxslar yoki uy xo‘jaliklari tomonidan yil davomida barcha manbalardan olinadigan daromad. Umuman olganda, bu shaxs olgan barcha mahsulotlar va pullarga tegishli. Shaxsiy daromad - bu uy xo‘jaliklari tomonidan tuman ichida yoki undan tashqarida olingan daromad yoki o‘tkazilgan daromad. Shuningdek, shaxsiy daromad - bu shaxsning ma'lum vaqt davomida hayoti davomida turli manbalardan oladigan umumiy kapitali. Shaxsiy daromad nafaqat ish haqi, balki bir qator qo‘shimcha daromadlarni ham o‘z ichiga olishi mumkin (masalan, qimmatli qog‘ozlar bo‘yicha dividendlar, transfertlar, pensiyalar, ijtimoiy nafaqalar, ijara va boshqalar). Shaxsiy daromad sub'yektdan olinadigan shaxsiy soliqlarni chegirib tashlashdan oldin hisoblanadi.

Shaxsiy daromad - bu odamlarning haqiqiy farovonligini va to‘lash qobiliyatini ko‘rsatadigan ko‘rsatkich (soliqlargacha bo‘lgan). Shaxsiy daromad turlari:

Nominal shaxsiy daromad - barcha turdagi faoliyatdan olingan daromadlar miqdorini bildiradi. Soliqlar va majburiy xarajatlar hisobga

olinmaydi. Bu, asosan, pul bilan bog‘liq bo‘lib, shaxsiy budjetni tashkil qiladi.

Bir martalik shaxsiy daromad - bu shaxs haqiqatda ishlatadigan pul miqdorini aniqlash. Boshqacha qilib aytganda, bu nominal daromad va barcha majburiy xarajatlar, masalan, uy-joy ijarasi, kommunal xizmatlar va boshqalar.

Haqiqiy shaxsiy daromad - inflyatsiya hisobga olingan holda shaxsiy daromad. Bu usul uzoq vaqt davomida belgilangan to‘lovlarni hisoblash uchun foydalidir.

Iqtisodiy daromad - bu mahsulotni sotishdan olingan daromad va foydalanilgan barcha materiallar xarajatlari, shuningdek har qanday bevosita xarajatlari o‘rtasidagi farq.

O‘zbekiston Respublikasidagi iqtisodiy faoliyatdan olingan daromadlar hamda O‘zbekiston Respublikasining yurisdiksiyasi, huquq layoqati va (yoki) uning davlat organlari va iqtisodiy munosabatlarning boshqa subyektlari bilan iqtisodiy munosabatlarga bevosita bog‘liq bo‘lgan boshqa daromadlar O‘zbekiston Respublikasidagi manbalardan olingan daromadlar jumlasiga kiradi.

Shakllanish manbaiga ko‘ra individual daromadlarni faol (aktiv) va nofaol (passiv) daromadlarga bo‘lish mumkin.

Faol (aktiv) daromad - soliq to‘lovchi moddiy bo‘lgan manbalardan olinadigan daromadi hisoblanadi. Bu daromadlar mehnat faoliyatidan va tadbirkorlik faoliyatidan olingan daromadlardan iborat bo‘ladi. Jismoniy shaxslar uchun bu ish haqi va o‘z-o‘zini ish bilan ta’minlash daromadlarini o‘z ichiga oladi.

Passiv daromad shaxsdan hech qanday yoki doimiy harakat (mehnat) talab qilmasdan olinadigan daromad passiv daromad hisoblanadi.

Olish manbai va mohiyatiga ko‘ra nofaol (passiv) daromad turlarini 5 ta yo‘nalishga ajratish mumkin:

- investitsiyaviy; intelellektual; yuridik; marketing va boshqalar.

Daromad pul va moddiy shaklga ega bo‘lib, ularning yig‘indisi jami daromadni hosil qiladi.

Daromad egalik nuqtayi nazaridan aholi daromadi, korxona (korporativ) daromadi va davlat daromadlariga bo‘linadi.

Soliq to‘lovchi **jismoniy shaxsning jami daromadi** jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘ining soliq **solish ob’ekti** deb hisoblanadi.

13.3. Jismoniy shaxslarning jami daromad tarkibi

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 368-moddasiga muvofiq jami daromad soliq to’lovchi jismoniy shaxs tomonidan hisobot (soliq) davri davomida olingan quyidagi daromadlardan tashkil topadi:

1) O’zbekiston Respublikasining rezidentlari uchun - O’zbekiston Respublikasidagi va uning tashqarisidagi manbalardan olingan daromadlardan;

2) O’zbekiston Respublikasining norezidentlari uchun - O’zbekiston Respublikasidagi manbalardan olingan daromadlardan.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 370-moddasiga muvofiq Jismoniy shaxslarning jami daromadiga quyidagilar kiradi:

1. Mehnatga haq to’lash tarzidagi daromadlar (371-modda).

2. Mulkiy daromadlar (375-modda).
3. Moddiy naf tarzidagi daromadlar (376-modda).
4. Boshqa daromadlar (377-modda).

Jami daromad tarkibi quyidagilardan iborat (rasm).

-rasm. Jismoniy shaxsning jami daromadi tarkibi[32]

Ish beruvchi bilan mehnatga oid munosabatlarda bo‘lgan va tuzilgan mehnat shartnomasiga (kontraktiga) muvofiq ishlarni bajarayotgan xodimlarga hisoblanadigan hamda to‘lanadigan ish haqi, ish haqiga turli ustamalar, moddiy rag‘batlantirish va kompensatsiya to‘lovlari hamda haqiqatda bajarilgan ish uchun haq hisoblangan boshqa to‘lovlar **mehnatga haq to‘lash tarzidagi daromadlar** deb e’tirof etiladi.

Soliq to‘lovchi jismoniy shaxslarning mehnatga haq to‘lash tarzidagi daromadlari

O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga ko‘ra[33], ish beruvchi bilan mehnatga oid munosabatlarda bo‘lgan va tuzilgan mehnat shartnomasiga (kontraktiga) muvofiq ishlarni bajarayotgan xodimlarga hisoblanadigan hamda to‘lanadigan to‘lovlar mehnatga haq to‘lash tarzidagi daromadlar deb e’tirof etiladi.

[32] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 370-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.
[33] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 371-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.

Aholining umumiy daromadini hisoblash tartibiga muvofiq, mulkiy egalik qilish huquqi bo‘lgan moliyaviy va nomoliyaviy aktivlarni boshqa shaxslarga foydalanish uchun berishdan uy xo‘jaliklariga tushgan tushumlar mulkiy daromad hisoblanadi. Aholining umumiy daromadlari tarkibida mulkiy daromadlar birlamchi daromadlar guruhiga kiradi.

Mulkiy daromadlarga foizlar, dividendlar, ishlab chiqarilmagan aktivlardan foydalanish uchun renta to‘lovlari va intellektual mulkdan foydalanganlik uchun mualiflik haqi ko‘rinishidagi tushumlar kiradi. Soliq solish maqsadida jismoniy shaxslarning mulkiy daromadlari soliq solinadigan jami daromadning alohida guruhiga kiradi.

Shaxs manfaatlarini ko‘zlab, tovarlar (xizmatlar), mulkiy huquqlar haqini to‘lash, mol-mulkni tekinga topshirish, xizmatlar haqini to‘lash moddiy naf tarzidagi daromadlar toifasiga kiradi. Shuningdek ba’zi adabiyotlarda moddiy naf tarzidagi daromadlarga quyidagicha ta’rif berib o‘tiladi: Moddiy naf tarzidagi daromad - bu bajarilgan ishlar, xizmatlar va boshqalar uchun mehnatga haq to‘lash bilan bog‘liq bo‘lmagan daromadlar toifasi. Moddiy naf tarzidagi daromad oluvchi ham korxona xodimlari, ham boshqa jismoniy shaxslar bo‘lishi mumkin. Moddiy naf tarzidagi daromadlarning manbai yuridik shaxs hisoblanadi.

Soliq solish maqsadida jismoniy shaxslarning jami daromadlari tarkibiga kiritilmaydigan daromadlar

Jismoniy shaxslarning soliqqa tortish maqsadida jami daromadlariga kiritilmaydigan daromadlari Soliq kodeksining 369-moddasida belgilab qo‘yilgan bo‘lib, jumladan quyidagilar jami daromad tarkibiga kiritilmaydi:

1) O‘zbekiston Respublikasining davlat mukofotlariga va davlat pul mukofotlariga sazovor bo‘lgan soliq to‘lovchi olgan bir yo‘la beriladigan davlat pul mukofoti yoki shunga teng bahodagi esdalik sovg‘alarining qiymati, shuningdek O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining yoki O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori asosida bir yo‘la beriladigan pul mukofoti va sovg‘alar;

2) donorlik uchun pul mukofotlari, shuningdek tibbiyot muassasalarining xodimlari tomonidan qon olganlik uchun olinadigan summalar;

3) olingan alimentlar;

4) fuqarolar tomonidan olinadigan sug‘urta tovoni summalari;

5) qonunchilikda belgilangan miqdorlarda va tartibda to‘lanadigan stipendiyalar;

6) qonunchilikka muvofiq uy-joy-kommunal xizmatlar haqini to‘lash bo‘yicha har oylik kompensatsiya pul to‘lovlari;

7) davlat pensiyalari, qonun hujjatlarida belgilangan nafaqalar, bundan vaqtincha mehnatga layoqatsizlik nafaqasi (oilaning betob a’zosini parvarish qilish bo‘yicha nafaqa) mustasno;

8) majburiy jamg‘arib boriladigan pensiya badallari, ular bo‘yicha foizli daromadlar, shuningdek jamg‘arib boriladigan pensiya to‘lovlari.

9) qonunchilikda belgilanadigan tartibda o‘zini o‘zi band qilgan shaxslarning mehnat faoliyati natijasida olingan daromadlari, shu jumladan talabalarning O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tashkilotlari hududida pulli o‘quv kurslarini, sport to‘garaklarini tashkil etishdan va boshqa ta’lim xizmatlarini ko‘rsatishdan olingan daromadlari. Mazkur shaxslarning mehnat faoliyati natijasida yoki tovarlarni (xizmatlarni)

realizatsiya qilishdan olingan daromadlariga ushbu daromadlar soliq davrida yuz million so‘mdan oshgan kundan e’tiboran yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun belgilangan tartibda soliq solinadi;

10) O‘zbekiston Respublikasi va O‘zbekiston Respublikasi rezidentlari bo‘lgan yuridik shaxslar tomonidan chiqarilgan xalqaro obligatsiyalar bo‘yicha daromadlar.

Soliq agentlarining Soliq kodeksining 386-moddasida nazarda tutilgan jismoniy shaxs foydasiga amalga oshiradigan quyidagi xarajatlariga soliq to‘lovchining daromadi sifatida qaralmaydi:

1) mehnat sharoitlari noqulay bo‘lgan ishlarda band bo‘lgan xodimlarni qonunchilikda belgilangan tartibda sut, davolash-profilaktika oziq-ovqati, gazlangan sho‘r suv, shaxsiy himoya va gigiyena vositalari bilan ta’minlash bo‘yicha xarajatlari;

2) kasaba uyushmasi qo‘mitasi tomonidan amalga oshiriladigan to‘lovlar, shu jumladan a’zolik badallari hisobidan kasaba uyushmasi a’zolariga beriladigan moddiy yordam, bundan kasaba uyushmasi qo‘mitasining xodimlariga mehnat vazifalarini bajarganlik uchun beriladigan pul mukofotlari va boshqa to‘lovlar mustasno;

3) favqulodda holatlar munosabati bilan yetkazilgan zararlar summasi doirasida beriladigan moddiy yordam summalari;

4) xodimlarni ish joyiga olib borish va olib qaytish bo‘yicha xarajatlari;

5) diniy rasm-rusumlar va marosimlarni, bayram tantanalarini o‘tkazish, vakillik xarajatlari, shahar yo‘lovchilar transportida xodimlarning xizmat qatnovlari uchun foydalaniladigan yo‘l kartochkalarini olish, shuningdek yuridik shaxsning xodimlarning

mehnat va dam olish sharoitlarini ta’minlash bilan bog‘liq hamda muayyan jismoniy shaxslarning daromadi hisoblanmaydigan boshqa xarajatlari;

6) xodimga xizmat vazifalarini bajarish uchun zarur bo‘lgan maxsus kiyim-bosh, maxsus poyabzal, formali kiyim-bosh berish xarajatlari yoki ularni pasaytirilgan baholarda sotish munosabati bilan qilingan xarajatlar, shuningdek qonunchilikda nazarda tutilgan hollarda ayrim toifadagi xodimlarni o‘z xizmat vazifalarini bajarishi chog‘ida oziq-ovqat bilan ta’minlash bo‘yicha xarajatlar;

7) xodim boshqa joyga ishga o‘tkazilganda yoxud ko‘chib borganda ko‘chish, mol-mulkini ko‘chirib borishga, joy ijarasiga (yo‘l xarajatlari uchun beriladigan pul) oid xarajatlarni to‘lash yoki bu xarajatlarning o‘rnini qoplash xarajatlari, shu jumladan O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan aniqlanadigan olis va borish qiyin bo‘lgan hududlarda joylashgan budjet tashkilotlariga oliy ta’lim muassasalari bitiruvchilari orasidan bakalavriatni yoki magistraturani tamomlagandan so‘ng uch yil ichida ishga qabul qilingan xodimlarga, shuningdek mazkur olis va borish qiyin bo‘lgan hududlarda joylashgan oilaviy shifokorlik punktlariga va oilaviy poliklinikalarga hamda ta’lim muassasalariga ishga qabul qilingan, boshqa hududlarda yashaydigan oliy ma’lumotli shifokorlarga va mutaxassislarga to‘lanadigan boshlang‘ich yordam puli;

8) xizmat safarlariga oid quyidagi kompensatsiya to‘lovlari:

tasdiqlovchi hujjatlar asosida xizmat safari joyiga borish va u yerdan qaytib kelish uchun, shu jumladan joy band qilish uchun haq to‘lashni qo‘shgan holda haqiqatda amalga oshirilgan to‘lovlar. Yo‘l

hujjatlari bo‘lmagan taqdirda, temir yo‘l transportidagi (agar temir yo‘l qatnovi bo‘lmasa, shaharlararo avtobusdagi) yo‘l haqi qiymati miqdorida, lekin aviachipta qiymatining 30 foizidan oshmaydigan miqdorda;

uy-joyni ijaraga olish bo‘yicha haqiqatda amalga oshirilgan to‘lovlar. Yashaganligini tasdiqlovchi hujjatlar bo‘lmagan taqdirda, qonunchilikda belgilangan normalar doirasida;

tasdiqlovchi hujjatlar asosida uy-joyni band qilish uchun to‘lovlar;

qonunchilikda belgilangan normalar doirasida xizmat safarida bo‘lingan vaqt uchun to‘lanadigan kundalik xarajatlar uchun haq (sutkalik pullar);

qonunchilikda belgilangan va hujjatlar bilan tasdiqlangan boshqa to‘lovlar;

9) qonunchilikda nazarda tutilgan normalar doirasida xodimga to‘lanadigan kompensatsiya to‘lovlari (kompensatsiyalar):

doimiy ishi yo‘lda kechadigan, harakatlanish va (yoki) qatnov tusiga ega bo‘lgan, shuningdek vaxta usulida ishlarni bajarishda xodimga kompensatsiya to‘lovlari (kompensatsiyalar);

xizmat ishlarida shaxsiy avtomobildan foydalanganlik uchun kompensatsiya to‘lovlari (kompensatsiyalar), bundan xizmat safarlari mustasno;

dala ta’minoti;

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan aniqlanadigan olis va borish qiyin bo‘lgan hududlarda joylashgan budjet tashkilotlariga oliy ta’lim muassasalari bitiruvchilari orasidan bakalavriatni yoki magistraturani tamomlagandan so‘ng uch yil ichida

ishga qabul qilingan xodimlarga, shuningdek mazkur olis va borish qiyin bo‘lgan hududlarda joylashgan oilaviy shifokorlik punktlariga va oilaviy poliklinikalarga hamda ta’lim muassasalariga ishga qabul qilingan, boshqa hududda yashaydigan oliy ma’lumotli shifokorlarga va mutaxassislarga uy-joy ijarasi uchun har oylik pul kompensatsiyasi;

qonunchilikda nazarda tutilgan tartibda va normalar bo‘yicha boshqa kompensatsiya to‘lovlari (kompensatsiyalar), bundan Soliq kodeksining 373 va 377-moddalarida ko‘rsatilganlari mustasno;

10) mehnatda mayib bo‘lganlik yoki sog‘liqqa boshqacha tarzda shikast yetganlik bilan bog‘liq zararning o‘rnini qoplash bo‘yicha quyidagi miqdordagi to‘lovlar:

jabrlanuvchi mehnatda mayib bo‘lguniga qadar olgan o‘rtacha oylik ish haqiga nisbatan foiz hisobidagi, uning kasbga oid mehnat qobiliyatini yo‘qotganlik darajasiga muvofiq belgilanadigan har oylik to‘lovlar (voyaga yetmagan shaxs mehnatda mayib bo‘lib qolgan taqdirda, zararning o‘rni uning ish haqi (daromadi) miqdoridan kelib chiqqan holda, lekin qonunchilikda belgilangan mehnatga haq to‘lashning eng kam miqdorining 1,76 baravaridan kam bo‘lmagan miqdorda qoplanadi);

maxsus tibbiy parvarishga muhtoj jabrlanuvchilarga qo‘shimcha xarajatlar uchun oyiga mehnatga haq to‘lashning eng kam miqdorining 70,3 foizi miqdoridagi to‘lovlar;

jabrlanuvchining maishiy parvarishi uchun qo‘shimcha xarajatlar tariqasida har oyda mehnatga haq to‘lashning eng kam miqdorining 17,6 foizi miqdoridagi to‘lovlar;

xodimning sog‘lig‘iga shikast yetkazilganligi munosabati bilan ish beruvchi tomonidan bir yo‘la to‘lanadigan nafaqa tariqasida jabrlanuvchining yillik o‘rtacha ish haqi miqdoridagi to‘lovlar;

11) boquvchisi vafot etganligi munosabati bilan quyidagi miqdordagi to‘lovlar:

marhumning o‘rtacha ish haqining vafot etgan boquvchining qaramog‘ida bo‘lgan va uning vafoti munosabati bilan zararni undirishga haqli bo‘lgan mehnatga qobiliyatsiz shaxslarga to‘g‘ri keladigan ulushi miqdoridagi to‘lovlar;

boquvchisi vafot etganligi munosabati bilan zararni undirishga haqli bo‘lgan shaxslarga bir yo‘la to‘lanadigan nafaqa tariqasida marhumning o‘rtacha yillik ish haqining olti baravari miqdoridagi to‘lovlar;

12) o‘quvchilar va talabalarning ta’lim olishi uchun O‘zbekiston Respublikasining professional va oliy ta’lim tashkilotlari bilan to‘g‘ridan to‘g‘ri shartnomalar bo‘yicha pulli-kontrakt asosida o‘tkaziladigan mablag‘lar;

12^{1}) nodavlat maktabgacha ta’lim tashkilotlarining va maktablarning, shu jumladan davlat-xususiy sheriklik shartlari asosida tashkil etilgan nodavlat maktabgacha ta’lim tashkilotlarining va maktablarning qonunchilikda belgilangan normalar doirasida ijtimoiy ko‘makka muhtoj oilalarning iste’dodli va iqtidorli farzandlarini, shuningdek maxsus kontingentdagi tarbiyalanuvchilarning muayyan sonini bepul o‘qitish bilan bog‘liq xarajatlari;

13) xodimlarning malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash xarajatlari.

14) soliq to‘lovchining mijozlarning tovarlar va xizmatlarni sotib olish faolligini oshirishga qaratilgan va bonuslar (ballar, mijozni ushbu tashkilotlardan tovarlar (xizmatlar) sotib olish faolligini belgilovchi boshqa birliklar) hisoblanishini nazarda tutuvchi dasturlarda ishtiroki natijasida ushbu dasturda belgilangan asoslar bo‘yicha olingan pul va natura shaklidagi daromadlari.

15) fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari, kasaba uyushmalari, xayriya, ekologiya jamg‘armalari va O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari bilan tashkil etilgan boshqa jamg‘armalar tomonidan ko‘rsatilgan yordam:

Ustavda nazarda tutilgan faoliyat doirasida bajarilgan ishlar va ko‘rsatilgan xizmatlar;

davolash va tibbiy xizmatlar qiymati, nogironligi bo‘lgan shaxslarni profilaktika va reabilitatsiya qilish uchun texnik asbob-uskunalar olish;

jismoniy shaxsning manfaatlarini ko‘zlab, tovarlar va xizmatlarni yetkazib beruvchidan olish;

xayriya maqsadida boshqa shakllarda qo‘llab-quvvatlash (bundan pul shaklida qo‘llab-quvvatlash mustasno).

16) soliq to‘lovchining O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining yoki O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari bilan belgilanadigan dasturlarda ishtirok etishi natijasida olingan bonuslar, pul mukofotlari tarzidagi pul to‘lovlaridan iborat daromadlari.

Mehnatga haq to’lash tarzidagi daromadlar

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 371-moddasiga muvofiq ish beruvchi bilan mehnatga oid munosabatlarda bo’lgan va tuzilgan mehnat shartnomasiga (kontraktiga) muvofiq ishlarni

bajarayotgan jismoniy shaxslarga hisoblanadigan va to’lanadigan barcha to’lovlar mehnatga haq to’lash tarzidagi daromadlar deb e’tirof etiladi:

1. Mehnatga haq to’lashning qabul qilingan shakllari va tizimlariga muvofiq ishbay narxlardan, tarif stavkalaridan va mansab maoshlaridan kelib chiqqan holda hisoblab chiqarilgan, haqiqatda bajarilgan ish uchun hisoblangan ish haqi;

2. Ilmiy daraja va faxriy unvon uchun ustamalar;

3. Rag’batlantirish xususiyatiga ega to’lovlar (Soliq kodeksining 372-moddasiga muvofiq).

4. Kompensatsiya to’lovlari (kompensatsiya) (Soliq kodeksining 373-moddasiga muvofiq).

5. Ishlanmagan vaqt uchun haq to’lash (Soliq kodeksining 374-moddasiga muvofiq).

6. Haqiqatda bajarilgan ish uchun haq hisoblangan boshqa to’lovlar.

Mehnatga haq to’lash tarzidagi daromadlarga quyidagilar ham kiradi:

predmeti ishlarni bajarish va xizmatlar ko’rsatishdan iborat bo’lgan, tuzilgan fuqarolik-huquqiy tusdagi shartnomalarga muvofiq jismoniy shaxslarga to’lovlar (bundan yakka tartibdagi tadbirkorlik faoliyatidan olingan daromadlar mustasno);

yuridik shaxsning boshqaruv organi (kuzatuv kengashi yoki boshqa shunga o’xshash organi) a’zolariga yuridik shaxsning o’zi tomonidan amalga oshiriladigan to’lovlar;

O’zbekiston Respublikasining Mudofaa, Ichki ishlar va Favqulodda vaziyatlar vazirliklarining, O’zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik

xizmati, O’zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi, O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Davlat xavfsizlik xizmatining, harbiy xizmatchilariga, ichki ishlar organlarining oddiy askarlar, serjantlar va ofitserlar tarkibiga hamda O’zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo’mitasining va boshqa harbiy xizmat nazarda tutilgan idoralar xodimlariga xizmatni o’tashi (xizmat majburiyatlarini bajarishi) munosabati bilan to’lanadigan pul ta’minoti, pul mukofotlari va boshqa to’lovlar.

Rag’batlantirish xususiyatiga ega to’lovlar

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 372-moddasiga muvofiq rag’batlantirish xususiyatiga ega to’lovlar jumlasiga quyidagilar kiradi:

1) yillik ish yakunlari bo’yicha mukofot;

2) yuridik shaxsning mukofotlash to’g’risidagi qoidasida nazarda tutilgan rag’batlantirish xususiyatiga ega to’lovlar;

3) kasb mahorati, murabbiylik uchun tarif stavkalariga va maoshlarga ustamalar;

4) ta’tilga qo’shimcha haqlar;

5) ko’p yil ishlaganlik uchun pul mukofoti va to’lovlar;

6) ratsionalizatorlik taklifi uchun to’lov;

7) mehnat natijalari bilan bog’liq bo’lmagan bir yo’la beriladigan mukofotlar.

Kompensatsiya to’lovlari (kompensatsiya)

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 373-moddasiga muvofiq mehnatga haq to’lash tarzida daromadga kiritiladigan

kompensatsiya to’lovlari (kompensatsiyalar) jumlasiga quyidagilar kiradi:

1) tabiiy-iqlim sharoitlari noqulay bo’lgan joylardagi ishlar bilan bog’liq qo’shimcha to’lovlar (ish staji uchun ustamalar, baland tog’li, cho’l va suvsiz hududlarda ishlaganlik uchun belgilangan koeffitsientlar bo’yicha to’lovlar);

2) O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlangan kasblar va ishlar ro’yxati bo’yicha og’ir, zararli, o’ta zararli mehnat sharoitlarida ishlaganlik uchun ustamalar, shu jumladan shunday sharoitlardagi uzluksiz ish staji uchun ish haqiga ustamalar;

3) texnologik jarayon jadvalida nazarda tutilgan tungi vaqtda, ish vaqtidan tashqari, dam olish kunlarida va bayram (ishlanmaydigan) kunlarida ishlaganlik uchun tarif stavkalariga hamda maoshlarga ustamalar va qo’shimcha to’lovlar;

4) ko’p smenali rejimda ishlaganlik, shuningdek bir necha kasbda, lavozimda ishlaganlik, xizmat ko’rsatish doirasi kengayganligi, bajariladigan ishlar hajmi ortganligi, o’zining asosiy ishi bilan bir qatorda ishda vaqtincha bo’lmagan xodimlarning vazifalarini bajarganlik uchun ustamalar;

5) doimiy ishi yo’lda kechadigan, harakatlanish va (yoki) qatnov tusiga ega bo’lgan xodimlarning, shuningdek doimiy ishi ishlarni vaxta usulida bajarilishini nazarda tutadigan xodimlarning ish haqiga qonun hujjatlarida belgilangan normalardan ortiqcha to’lanadigan ustamalar;

6) yuridik shaxs joylashgan erdan (yig’ilish punktidan) ishlash joyigacha va orqaga qaytish uchun vaxtada ishlash jadvalida nazarda tutilgan ishlar vaxta usulida bajarilgan taqdirda yo’lga ketadigan kunlar,

shuningdek xodimlar meteorologik sharoitlar sababli va transport tashkilotlarining aybi bilan yo’lda ushlanib qolgan kunlar uchun tarif stavkasi, maosh miqdorida to’lanadigan summalar;

7) yer osti ishlarida doimiy band bo’lgan xodimlarga ularning ishlash joyiga borish va u yerdan qaytish uchun shaxtada (konda) harakatlanishining me’yoriy vaqti uchun to’lanadigan qo’shimcha haqlar;

8) qonun hujjatlarida belgilangan normalardan ortiqcha dala ta’minoti;

9) xizmat safarlari vaqtidagi qonun hujjatlarida belgilangan normalardan ortiqcha kundalik xarajatlar uchun haq (sutkalik pullar);

10) ishlar vaxta usulida tashkil qilinganda, ish vaqti umumlashtirilgan holda hisobga olinayotganda va qonun hujjatlarida belgilangan boshqa hollarda xodimlarga ish vaqtining belgilangan davomiyligidan ortiq ishlaganliklari munosabati bilan beriladigan dam olish kunlari (otgullar) uchun to’lovlar;

11) xizmat ishlari uchun xodimning shaxsiy avtomobilidan yoki xizmat maqsadlari uchun uning boshqa mol-mulkidan qonun hujjatlarida belgilangan normalardan ortiqcha foydalanganlik uchun to’lovlar;

12) mehnatda mayib bo’lganlik yoki sog’liqqa boshqacha shikast etganlik bilan bog’liq zararning o’rnini qoplash uchun soliq qonunchiligida ko’rsatilgan miqdorlardan ortiqcha olingan summalar;

13) oziq-ovqat va yo’l chiptalarining qiymati yoki oziq-ovqat va yo’l chiptalarining qiymatini qoplash.

Ishlanmagan vaqt uchun haq to’lash

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 374-moddasiga muvofiq ishlanmagan vaqt uchun haq to’lashga quyidagilar kiradi:

1) qonun hujjatlariga muvofiq:

a). yillik asosiy (uzaytirilgan asosiy) ta’tilga haq to’lash, shuningdek ushbu ta’tildan foydalanilmaganda, shu jumladan xodim bilan mehnat shartnomasi bekor qilinganda pullik kompensatsiya to’lash;

b). noqulay va o’ziga xos mehnat sharoitlarida, shuningdek og’ir va noqulay tabiiy-iqlim sharoitlarida ishlaganligi uchun ayrim tarmoqlarning xodimlariga beriladigan qo’shimcha ta’tilga haq to’lash;

v). o’qish bilan bog’liq ta’tilga va ijodiy ta’tillarga haq to’lash;

g). o’n ikki yoshga to’lmagan ikki va undan ortiq bolasi yoki o’n olti yoshga to’lmagan nogiron bolasi bor ayollarga berilgan qo’shimcha ta’tilga haq to’lash.

2) asosiy ish haqi qisman saqlanib qolgan holda majburiy ta’tilda bo’lgan xodimlarga beriladigan to’lovlar;

3) donor xodimlarga ko’rikdan o’tish, qon topshirish va qon topshirilgan har bir kundan keyin beriladigan dam olish kunlari uchun haq to’lash;

4) O’zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksiga muvofiq davlat yoki jamoat vazifalarini bajarganlik uchun mehnatga haq to’lash;

5) qishloq xo’jaligi va boshqa ishlarga jalb qilinadigan xodimlarning asosiy ish joyi bo’yicha saqlab qolinadigan ish haqi;

6) boshqa yuridik shaxslardan avvalgi ish joyida lavozim bo’yicha maoshi miqdorlari ma’lum bir muddat davomida saqlab qolingan holda

ishga olingan, shuningdek vaqtinchalik vazifani bajarib turganda xodimlarga maoshdagi farqni to’lash;

7) yuridik shaxslarning xodimlariga kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimida ishdan ajralgan holda o’qishlari vaqtida asosiy ish joyi bo’yicha ularga to’lanadigan ish haqi;

8) xodimning aybisiz bekor turib qolingan vaqt uchun haq to’lash;

9) mehnat layoqatini vaqtincha yo’qotgan xodimlarga qo’shimcha haq to’lash;

10) qonun hujjatlariga muvofiq yoki yuridik shaxsning qarori bilan majburiy progul vaqti yoki kam haq to’lanadigan ishni bajarganlik uchun haq to’lash;

11) o’n sakkiz yoshga to’lmagan shaxslarning imtiyozli soatlariga, onalarga bolani ovqatlantirishi uchun ishda beriladigan tanaffuslarga, shuningdek tibbiy ko’rikdan o’tish bilan bog’liq vaqt uchun haq to’lash;

12) yuridik shaxslarning asosiy ishidan ozod qilingan va ozod qilinmagan holda xodimlar tayyorlash, ularni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish uchun hamda o’quvchilar va talabalarning ishlab chiqarish amaliyotiga rahbarlik qilish uchun jalb qilinadigan yuqori malakali xodimlari mehnatiga haq to’lash;

13) yuridik shaxsning mablag’lari hisobidan to’lanadigan pensiyalar va nafaqalarga qo’shimchalar, stipendiyalar;

14) oliy o’quv yurtini tamomlaganidan keyin yosh mutaxassislarga ta’til vaqti uchun yuridik shaxs hisobidan to’lanadigan nafaqalar.

Mulkiy daromadlar

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 375-moddasiga muvofiq jismoniy shaxslarning mulkiy daromadlari tarkibiga quyidagilar kiradi:

1) foizlar;

2) dividendlar;

3) mol-mulkni ijaraga berishdan olingan daromadlar;

4) soliq to’lovchiga mulk huquqi asosida tegishli bo’lgan mol-mulkni realizatsiya qilishdan olingan daromadlar. Mol-mulkni realizatsiya qilishdan olingan daromadlar mazkur mol-mulkni realizatsiya qilish summasining hujjatlar bilan tasdiqlangan uni olish qiymatidan oshgan qismi sifatida aniqlanadi. Mazkur qiymatni tasdiqlovchi hujjatlar mavjud bo’lmagan taqdirda, mol-mulkni realizatsiya qilish qiymati, ko’chmas mulk bo’yicha esa – kadastr qiymati hamda realizatsiya qilish narxi o’rtasidagi ijobiy farq daromad deb e’tirof etiladi;

5) sanoat mulki ob’ektlariga, selektsiya yutug’iga oid patent (litsenziya) egasi bo’lgan soliq to’lovchining patentdan boshqa shaxs foydasiga voz kechganda yoki litsenziya shartnomasi tuzganda olgan daromadi;

6) royalti;

7) ishonchli boshqaruvga berilgan mol-mulk bo’yicha ishonchli boshqaruvchidan olingan daromad;

8) Soliq kodeksining 324-moddasida nazarda tutilgan tartibda aniqlanadigan REPO operatsiyalari bo’yicha daromad;

9) Soliq kodeksining 327 – 329-moddalarida nazarda tutilgan tartibda aniqlanadigan, qimmatli qog’ozlar va (yoki) muddatli bitimlarning hosila moliyaviy vositalari bilan operatsiyalar bo’yicha daromad;

10) Soliq kodeksining VII bo’limida belgilangan hollarda va tartibda nazorat qilinadigan chet el kompaniyasining foyda tarzidagi daromadi;

11) Soliq kodeksining 319-moddaga muvofiq aniqlanadigan, oddiy shirkat shartnomasiga (birgalikdagi faoliyat to’g’risidagi shartnomaga) muvofiq ishtirok etishdan olingan daromadlar;

12) 375-moddaning 1-11 bandlarida ko’rsatilmagan mulkiy xususiyatga ega boshqa daromadlar.

Moddiy naf tarzidagi daromadlar

Soliq to’lovchi tomonidan moddiy naf tarzida olingan daromadlar, agar Soliq kodeksi 369-moddasining ikkinchi qismida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo’lsa, quyidagilardan iborat:

1) soliq agenti tomonidan soliq to’lovchi manfaatlarini ko’zlab, tovarlar (xizmatlar), mulkiy huquqlar haqini to’lash, shu jumladan:

soliq to’lovchining bolalarini maktabgacha ta’lim tashkilotlarida o’qitish, tarbiyalash haqini to’lash;

soliq to’lovchilarga berilgan uy-joyning kommunal xizmatlar haqini, uy-joydan foydalanish xarajatlarini, yotoqxonadagi joylar haqini yoki ularning o’rnini qoplash qiymatini to’lash;

sanatoriy-kurortlarda davolanish yo’llanmalari qiymatini, dam olish, statsionar va ambulator davolanish haqini yoki ularning o’rnini qoplash qiymatini to’lash;

soliq agentining soliq to’lovchi daromadi bo’lgan boshqa xarajatlarini to’lash;

2) soliq to’lovchining manfaatlarini ko’zlab tekin, shu jumladan hadya shartnomasi bo’yicha berilgan mol-mulkning va ko’rsatilgan xizmatlarning qiymati;

3) tovarlarni (xizmatlarni) soliq to’lovchilarga realizatsiya qilish narxi hamda shu tovarlarning (xizmatlarning) 376- moddaning ikkinchi va uchinchi qismlariga muvofiq hisoblab chiqarilgan qiymati o’rtasidagi salbiy farq;

4) qonun hujjatlariga muvofiq xodimlarga temir yo’l, aviatsiya, daryo, avtomobil transporti va shahar elektr transportida yurish bo’yicha beriladigan imtiyozlar summasi;

5) jismoniy shaxsning soliq agenti oldidagi qarzining yuridik shaxs qarori bilan hisobdan chiqarilgan summalari;

6) soliq agenti tomonidan to’lovlar hisobiga to’lanib, soliq to’lovchidan ushlab qolinishi lozim bo’lgan, lekin ushlab qolinmagan summalar.

Soliq to’lovchi tomonidan soliq agentidan tovarlar (xizmatlar) olingan taqdirda, ushbu tovarlarning (xizmatlarning) qiymati ularni sotib olish narxidan yoki tannarxidan kelib chiqqan holda aniqlanadi.

Soliq to’lovchi tomonidan soliq agentidan aktsiz to’lanadigan tovarlar yoki qo’shilgan qiymat solig’i solinadigan tovarlar (xizmatlar) olingan taqdirda, bunday tovarlarning (xizmatlarning) qiymatida aktsiz solig’ining va qo’shilgan qiymat solig’ining tegishli summasi hisobga olinadi.

Boshqa daromadlar

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 377-moddasiga muvofiq jismoniy shaxslarning boshqa daromadlariga quyidagilar kiradi:

Soliq to’lovchining boshqa daromadlariga quyidagilar kiradi:

1) fuqarolarning o’zini o’zi boshqarish organlari, xayriya va ekologiya jamg’armalari tomonidan soliq to’lovchilarga beriladigan nafaqalar hamda boshqa turlardagi yordam;

2) hayvonlarni (qoramollarni, parrandalarni, mo’ynali va boshqa hayvonlarni, baliqlarni va boshqalarni) tirik holda hamda ularni so’yib, mahsulotlarini xom yoki qayta ishlangan holda sotishdan, ipak qurtini, chorvachilik, asalarichilik va dehqonchilik mahsulotlarini tabiiy va qayta ishlangan holda sotishdan olingan daromadlar;

3) jismoniy shaxslardan tekin (shu jumladan hadya shartnomalari bo’yicha) olingan mol-mulkning, mulkiy huquqlarning qiymati;

4) musobaqalarda, ko’riklarda, tanlovlarda sovrinli o’rinlar uchun beriladigan sovrinlar, pul mukofotlari;

5) yutuqlar;

6) grant beruvchidan olingan grantlarning, shu jumladan chet davlatlar grantlarining summalari;

7) soliq to’lovchilarning yaratilgan ilm-fan, adabiyot va san’at asarlari (predmetlari) uchun olgan daromadlari;

8) xalqaro sport musobaqalaridagi sovrinli o’rinlarni egallaganligi uchun sportchilar olgan bir yo’la beriladigan pul mukofoti;

9) xodim bilan tuzilgan mehnat shartnomasi (kontrakti) bekor qilinganda mehnat to’g’risidagi qonun hujjatlariga muvofiq beriladigan ishdan bo’shatish nafaqasi va boshqa to’lovlar;

10) quyidagicha ko’rsatiladigan moddiy yordam:

vafot etgan xodimning oila a’zolariga yoki oila a’zosi vafot etganligi munosabati bilan xodimga ko’rsatiladigan;

xodimga mehnatda mayib bo’lganligi, kasb kasalligi yoxud sog’lig’iga boshqacha tarzda shikast etganligi bilan bog’liq holda ko’rsatiladigan;

bola tug’ilishi, xodim yoki uning farzandlari nikohdan o’tishi munosabati bilan ko’rsatiladigan;

qishloq xo’jaligi mahsulotlarini berish yoki ularni sotib olish uchun mablag’lar berish tarzida ko’rsatiladigan moddiy yordam;

11) ishlamaydigan pensionerlarga soliq agenti tomonidan to’lanadigan to’lovlar;

12) ma’naviy zararni kompensatsiya qilish bo’yicha pullik to’lovlar;

13) Soliq kodeksining VI bo’limida belgilangan hollarda va tartibda narxlarga tuzatish kiritish tufayli olingan daromad;

14) Soliq kodeksining 300-moddasida nazarda tutilgan tartibda aniqlanadigan talab qilish huquqidan o’zganing foydasiga voz kechish shartnomasi bo’yicha olingan daromad;

15) soliq to’lovchining Soliq kodeksining 371-376 moddalarida ko’rsatilmagan boshqa daromadlari.

13.4. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig’i bo’yicha soliq imtiyozlari

Soliq imtiyozlari byudjet tanqisligi sezilarli bo’lgan vaqtda aholi manfaatlarini davlat manfaatlariga bo’ysunishiga xizmat qilsa, byudjet tanqisligi bartaraf etilishi bilan davlat va aholi manfaatlari teng ravishda muvofiqlashtirilgan. Bunday muvofiqlashtirish korxonalar va aholining

moliyaviy holatini yoki daromad, to’lov qobiliyatini kuchaytirishga xizmat qilgan. Soliq to’lovchilar va undiruvchilar manfaatlaridan kelib chiqqan holda imtiyozlar soliq qonuniyatlari doirasida turlicha namoyon bo’lgan.

Davlat faqatgina imtiyozlar orqaligina soliqlarning rag’batlantirish funktsiyasini amalga oshirishi mumkin. Aks holda, soliqlarning rag’batlantirish funktsiyasi o’z ifodasini topa olmaydi.

Soliq kodeksi bo’yicha bir necha imtiyozlar qo’llanilganki, u orqali aholi ixtiyorida nominal daromadning salmoqli qismi bevosita va bilvosita qolishiga xizmat qilmoqda.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig’i bo’yicha belgilangan imtiyozlar 3 guruhga bo’linadi:

1. Jismoniy shaxslarning soliq solinmaydigan daromadlari (378-modda);

2. Daromad solig’idan ozod etilgan jismoniy shaxslar (379-modda);

3. Ayrim toifadagi soliq to’lovchilarning jami daromadini kamaytirish (380-modda).

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 378-moddasiga muvofiq jismoniy shaxslarning quyidagi daromadlariga soliq solinmaydi:

1) moddiy yordam summalari:

vafot etgan xodimning oila a’zolariga yoki oila a’zosi vafot etganligi munosabati bilan xodimga beriladigan moddiy yordam summalari — mehnatga haq to’lashning eng kam miqdorining 4,22 baravarigacha miqdorda;

Soliq kodeksining 377-moddasida ko’rsatilgan boshqa hollarda, — soliq davri uchun mehnatga haq to’lashning eng kam miqdorining 4,22 baravarigacha miqdorda;

2) soliq agenti tomonidan quyidagi yo’llanmalar qiymatini to’liq yoki qisman qoplash summalari, bundan turistik yo’llanmalar mustasno:

O’zbekiston Respublikasi hududida joylashgan sanatoriy-kurort va sog’lomlashtirish muassasalariga yo’llanmalar qiymatini nogironligi bo’lgan shaxslarga, shu jumladan ushbu ish beruvchida ishlamaydigan nogironligi bo’lgan shaxslarga to’liq yoki qisman qoplash summalari;

O’zbekiston Respublikasi hududida joylashgan bolalar oromgohlari va boshqa sog’lomlashtirish oromgohlari, shuningdek sanatoriy-kurort hamda sog’lomlashtirish muassasalariga o’z xodimlarining o’n olti yoshgacha bolalari (o’qiydiganlarga — o’n sakkiz yoshgacha) uchun yo’llanmalar qiymatini to’liq yoki qisman qoplash summalari;

3) o’z xodimlariga hamda ularning bolalariga ambulatoriya va (yoki) statsionar tibbiy xizmat ko’rsatilganligi uchun ish beruvchi tomonidan to’langan summalar, shuningdek ish beruvchining davolashga hamda tibbiy xizmat ko’rsatishga, nogironlik profilaktikasi va nogironligi bo’lgan shaxslarning salomatligini tiklashga doir texnik vositalarni olishga oid xarajatlari. Xodimlarni davolaganlik, ularga tibbiy xizmat ko’rsatganlik uchun ish beruvchilar tomonidan sog’liqni saqlash muassasalariga naqd pulsiz haq to’langan taqdirda, shuningdek sog’liqni saqlash tashkilotlari tomonidan yozib berilgan hujjatlar asosida ushbu maqsadlar uchun mo’ljallangan naqd pul mablag’lari bevosita xodimga, xodim yo’qligida esa — uning oila a’zolariga, ota-onasiga berilgan yoki mazkur maqsadlar uchun mo’ljallangan mablag’lar

xodimning bankdagi hisobvarag’iga kiritilgan taqdirda, bu daromadlar soliq solishdan ozod qilinadi;

4) O’zbekiston Respublikasi fuqarolarining O’zbekiston Respublikasidan tashqariga ishlash uchun yuborilishi munosabati bilan qonun hujjatlarida belgilangan summalar doirasida byudjet tashkilotlaridan chet el valyutasida olingan ish haqi summalari va boshqa summalar;

5) vaqtinchalik bir martalik ishlarni bajarishdan olingan daromadlar, agar bunday ishlarga yollash vaqtinchalik bir martalik ish bilan ta’minlash markazlari ko’magida amalga oshirilayotgan bo’lsa;

6) xalqaro sport musobaqalarida sovrinli o’rinlarni egallaganligi uchun sportchilar olgan bir yo’la beriladigan pul mukofoti;

7) soliq to’lovchilarga xususiy mulk huquqi asosida tegishli bo’lgan mol-mulkni sotishdan olinadigan daromadlar, bundan quyidagilarni sotishdan olingan daromadlar mustasno:

qimmatli qog’ozlarni (bundan fond birjasida realizatsiya qilinadigan emissiyaviy qimmatli qog’ozlar mustasno), yuridik shaxslarning ustav fondidagi (ustav kapitalidagi) ulushlarini (paylarini);

noturar joylarni;

o’ttiz olti kalendar oydan kam muddatda soliq to’lovchining mulkida bo’lgan turar joylarni;

8) uy xo’jaligida, shu jumladan dehqon xo’jaligida etishtirilgan hayvonlarni (qoramollarni, parrandalarni, mo’ynali va boshqa hayvonlarni, baliqlar va hokazolarni) tirik holda hamda ularni so’yib mahsulotlarini xom yoki qayta ishlangan holda sotishdan (bundan sanoatda qayta ishlash mustasno) chorvachilik, asalarichilik va

dehqonchilik mahsulotlarini tabiiy va qayta ishlangan holda sotishdan olinadigan daromadlar, bundan manzarali bog’dorchilik (gulchilik) mahsulotlari mustasno;

9) xalqaro hamda respublika tanlovlari va musobaqalarida olingan buyum tarzidagi sovrinlarning qiymati;

10) ish beruvchidan soliq davri mobaynida mehnatga haq to’lashning eng kam miqdorining 2,11 baravarigacha bo’lgan qiymatdagi:

xodimlar natura shaklida olgan sovg’alar;

ilgari mazkur ish beruvchining xodimlari bo’lgan ishlamayotgan pensionerlar va mehnat qobiliyatini yo’qotgan shaxslar, vafot etgan xodimning oila a’zolari tomonidan olingan sovg’alar hamda boshqa turlardagi yordam;

11) jismoniy shaxslardan meros yoki hadya tartibida, shuningdek tekinga olingan pul va natura shaklidagi daromadlar, bundan quyidagilar mustasno:

ilm-fan, adabiyot va san’at asarlarining, adabiyot hamda san’at asarlari ijrochilarining, shuningdek kashfiyotlar, ixtirolar va sanoat namunalari mualliflarining merosxo’rlariga (huquqiy vorislariga) to’lanadigan pul mukofotlari;

yaqin qarindosh bo’lmagan shaxslar o’rtasidagi ko’chmas mulk, avtotransport vositalari, qimmatli qog’ozlar, yuridik shaxslarning ustav fondlaridagi (ustav kapitallaridagi) ulushlar;

12) davlat zayomining obligatsiyalari bo’yicha yutuqlar, shuningdek O’zbekiston Respublikasining davlat qimmatli qog’ozlari bo’yicha foizlar;

13) jamg’arma sertifikatlari, davlat qimmatli qog’ozlari bo’yicha daromadlar, shuningdek banklardagi omonatlar bo’yicha foizlar va yutuqlar;

14) nodavlat notijorat tashkilotlaridan, xalqaro hamda chet el tashkilotlari va fondlaridan, shuningdek vakolatli organning xulosasi mavjud bo’lsa, O’zbekiston Respublikasining ilmiy-texnika hamkorligi sohasidagi xalqaro shartnomalari doirasida soliq to’lovchi grant beruvchidan bevosita olgan grantning summasi;

15) soliq to’lovchilarning ish haqi va boshqa daromadlarining hayotni uzoq muddatli sug’urtalash (hayot sug’urtasi sohasining barcha toifalarida) bo’yicha sug’urta mukofotlarini to’lash uchun O’zbekiston Respublikasida sug’urta faoliyatini amalga oshirishga litsenziyasi bo’lgan yuridik shaxslarga yo’naltiriladigan qismi, quyidagi shartlarda:

sug’urta badallari o’sib bormaydigan tartibda to’langanda va bir yo’la to’lanadigan sug’urta summasi shartnoma bo’yicha sug’urta davri boshlanishi sanasidan 12 oydan so’ng olinganda. Sug’urtalangan shaxsning muayyan yoshgacha yashashi yoki hayotni uzoq muddatli sug’urtalash shartnomasida ko’rsatilgan muddatdan boshqacha tarzdagi sug’urta hodisasi sodir bo’lgan taqdirda, sug’urta summasi ushbu ko’rsatilgan shartlarga amal qilmagan xolda to’lanishi mumkin;

shartnoma bo’yicha sug’urta davri boshlanish sanasidan kamida 12 oydan so’ng renta (annuitet) olinganda va rentani (annuitetni) to’lash sanasida shartnoma bo’yicha haqiqatda jamlangan mablag’lar (zaxira) summasi ko’rsatib o’tilgan rentaning (annuitetning) to’rt baravaridan kam bo’lmaganda;

renta (annuitet) to’lash shartnoma bo’yicha sug’urta davri boshlanishi sanasidan 12 oy o’tmasdan boshlanganda, bunda dastlabki rentani (annuitetni) to’lash boshlanadigan vaqtda haqiqatda to’langan sug’urta badallari summasi shartnoma bo’yicha sug’urta mukofotining yillik miqdoridan kam bo’lmasligi kerak va rentalarni (annuitetlarni) to’lash sanasiga haqiqatda jamlangan mablag’lar (zaxira) summasi ko’rsatib o’tilgan rentaning (annuitetning) to’rt baravaridan kam bo’lmaganda.

Mazkur bandning shartlari buzilganda yoxud shartnoma muddatidan oldin bekor qilinganda va sug’urtachi sug’urta badalini to’liq yoki qisman qaytarganda, qaytarilgan sug’urta badali sug’urtachi tomonidan soliqqa tortiladi.

16) soliq to’lovchining quyidagilarga yo’naltiriladigan, soliq solinishi lozim bo’lgan ish haqi va boshqa daromadlari:

O‘zbekiston Respublikasining professional va oliy ta’lim tashkilotlarida ta’lim olish (o‘zining, farzandlarining, shuningdek yigirma olti yoshga to‘lmagan erining (xotinining) ta’lim olishi) uchun to‘lov. Mazkur imtiyoz soliq to‘lovchining professional va oliy ta’lim tashkilotlarida o‘qish uchun tijorat banklari tomonidan ajratilgan ta’lim kreditlariga (foizlari bilan) qoplashga yo‘naltirilgan daromadlariga nisbatan ham qo‘llaniladi;

farzandlariga nodavlat maktabgacha ta’lim tashkilotlari va (yoki) maktablar ko‘rsatadigan ta’limga oid xizmatlar uchun ota-ona (farzandlikka oluvchilar) tomonidan har bir farzand uchun to‘lanadigan oyiga 3 million so‘mgacha bo‘lgan to‘lovlar;

soliq bazasining 50 foizidan oshmagan holda, metsenatlik ko‘magini ko‘rsatish;

olingan ipoteka kreditlarini va ular bo‘yicha hisoblangan foizlarni soliq davri davomida jami mehnatga haq to‘lash eng kam miqdorining sakson baravarigacha bo‘lgan miqdorda qoplashga, basharti uy-joy fondining ko‘chmas mulk obyektlarini sotib olish, qurish yoki rekonstruksiya qilish dastlabki badalning va (yoki) ipoteka krediti bo‘yicha foizlarning bir qismini qoplash uchun budjetdan ajratilgan subsidiyalar hisobga olingan holda amalga oshirilgan bo‘lsa. Mazkur soliq imtiyozi qarz oluvchiga va (yoki) birga qarz oluvchilarga nisbatan, basharti ularning soliq solinmaydigan daromadlari jami summasi belgilangan miqdordan oshmasa, tatbiq etiladi. Bunda yosh oila bo‘lgan er-xotinning olgan ipoteka kreditlarini hamda ular bo‘yicha hisoblangan foizlarni to‘lashga yo‘naltirilgan ish haqiga va boshqa daromadlariga nisbatan soliq imtiyozi er-xotin yoki ulardan biri belgilangan yoshga to‘lguniga qadar, ushbu xatboshida budjetdan ajratilgan subsidiyalar bo‘yicha belgilangan shartlar inobatga olinmagan holda qo‘llaniladi. Agar 2023-yil 1-yanvardan keyin ipoteka krediti hisobiga sotib olingan, qurilgan yoki rekonstruksiya qilingan uy-joy fondining ko‘chmas mulk obyektlari ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlar davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan sanadan e’tiboran o‘ttiz olti oy ichida boshqa shaxsga o‘tkazilgan bo‘lsa, soliq imtiyozining amal qilishi soliq imtiyozini qo‘llashning butun davri uchun soliqni to‘lash majburiyati tiklangan holda bekor qilinadi;

fuqarolarning O‘zbekiston Respublikasi Xalq bankidagi ixtiyoriy ravishda shaxsiy jamg‘arib boriladigan pensiya hisobvaraqlariga;

17) jismoniy shaxslardan tekin (shu jumladan hadya shartnomalari bo’yicha) olingan ulushlar, paylar va aktsiyalar tarzidagi daromadlar, agar bu ulushlarni, paylarni va aktsiyalarni berish yaqin qarindoshlar o’rtasida amalga oshirilsa.

Yuridik shaxs tashkil etmagan chet el tuzilmasiga nisbatan yoki qaysi chet el yuridik shaxsi uchun ro’yxatdan o’tish mamlakatining qonun hujjatlariga muvofiq kapitalda ishtirok etish nazarda tutilmagan bo’lsa, o’sha chet el yuridik shaxsiga nisbatan nazorat qilish huquqi, agar bunday huquqlar ularni bir oilaning a’zolari va (yoki) yaqin qarindoshlar bo’lgan shaxslar o’rtasida o’tkazish natijasida olingan bo’lsa, daromad olish yoki daromadni tasarruf etish huquqining yuzaga kelishi deb e’tirof etilmaydi;

18) paxta yig’im-terimi bo’yicha qishloq xo’jaligi ishlariga jalb qilinadigan soliq to’lovchilarning bu ishlarni bajarganlik uchun olgan daromadlari;

19) soliq to’lovchi bo’lgan qimmatbaho metallar qidiruvchilarning qonun hujjatlarida belgilangan tartibda qazib olish yo’li bilan ega bo’lgan qimmatbaho metallarni realizatsiya qilishdan olgan daromadlari.

19[1]) soliq to‘lovchining uy-joylarni talabalarga ijaraga berishdan olingan daromadlari;

20) fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari, kasaba uyushmalari, xayriya va ekologiya jamg‘armalari tomonidan soliq to‘lovchilarga beriladigan nafaqalar, shuningdek pul mablag‘lari tarzidagi yordamning boshqa turlari, biroq soliq davri mobaynida o‘n besh million so‘mdan oshmagan holda;

21) soliq to‘lovchining soliq davri davomida quyidagilarni to‘lash uchun yo‘naltiriladigan, bazaviy hisoblash miqdorining sakkiz baravarigacha bo‘lgan miqdordagi ish haqi summalari va boshqa daromadlari:

xalqaro tashkilotlarga a’zolik badallarini, tegishli xalqaro tashkilot a’zosi sifatida bunday badallarning to‘langanligi to‘g‘risida hujjat mavjud bo‘lganda;

qayta tayyorlash va malaka oshirish uchun nodavlat ta’lim tashkilotlariga to‘lovlarni, kursni tugatganlik to‘g‘risida shunday tashkilotlar tomonidan berilgan hujjat mavjud bo‘lganda.

22) aksiyalar ommaviy joylashtirilganda korxonalar xodimlarining o‘z oylik ish haqidan va unga tenglashtirilgan to‘lovlardan oshmaydigan, ushbu korxonalar xodimlarining aksiyalarga egalik qilish rejasi doirasida aksiyalarni sotib olishga yo‘naltirilgan mablag‘lari;

23) soliq to‘lovchilar ish haqining va boshqa daromadlarining mahalliy fond bozorida emissiya qilingan qimmatli qog‘ozlarni sotib olish uchun shaxsiy investitsiya hisobvarag‘iga yo‘naltiriladigan qismi, quyidagi shartlarda:

soliq davri davomida jami mehnatga haq to‘lash eng kam miqdorining yuz baravarigacha bo‘lgan miqdorda;

to‘lovlar o‘sib bormaydigan tartibda to‘langanda va bir yo‘la to‘lanadigan to‘lovlarni shartnomaning amal qilish muddati boshlangan kundan e’tiboran o‘n ikki oy ichida qaytarib olmaslik sharti bilan. Ushbu bandning shartlari buzilgan yoxud shartnoma muddatidan oldin bekor qilingan va pul mablag‘lari to‘liq yoki qisman qaytarilgan taqdirda, qaytariladigan mablag‘larga to‘lov manbaida soliq solinishi lozim.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 379-moddasiga muvofiq Soliq solishdan quyidagi jismoniy shaxslar ozod qilinadi:

1) chet davlatlar diplomatik vakolatxonalarining boshliqlari va xodimlari, konsullik muassasalarining mansabdor shaxslari, ularning o’zlari bilan birga yashaydigan oila a’zolari, agar ular O’zbekiston Respublikasining fuqarosi bo’lmasa — O’zbekiston Respublikasidagi manbalardan olinadigan, diplomatlik va konsullik xizmati bilan bog’liq bo’lmagan daromadlaridan tashqari barcha daromadlari bo’yicha;

2) chet davlatlar diplomatik vakolatxonalari va konsullik muassasalarining ma’muriy-texnik xodimlari hamda ularning o’zlari bilan birga yashaydigan oila a’zolari, agar ular O’zbekiston Respublikasi fuqarosi bo’lmasa yoki O’zbekiston Respublikasida doimiy yashamasa, — O’zbekiston Respublikasidagi manbalardan olinadigan, diplomatlik va konsullik xizmati bilan bog’liq bo’lmagan daromadlaridan tashqari barcha daromadlari bo’yicha;

3) chet davlatlarning diplomatik vakolatxonalariga, konsullik muassasalariga xizmat ko’rsatadigan xodimlar tarkibiga kirgan shaxslar, agar ular O’zbekiston Respublikasi fuqarosi bo’lmasa yoki O’zbekiston Respublikasida doimiy yashamasa — o’z xizmati yuzasidan oladigan barcha daromadlari bo’yicha;

4) chet davlatlar diplomatik vakolatxonalari va konsullik muassasalari xodimlarining uylarida ishlovchilar, agar ular O’zbekiston Respublikasining fuqarosi bo’lmasa yoki O’zbekiston Respublikasida doimiy yashamasa — o’z xizmati yuzasidan oladigan barcha daromadlari bo’yicha;

5) xalqaro nohukumat tashkilotlarining mansabdor shaxslari — agar ular O’zbekiston Respublikasining fuqarosi bo’lmasa, ularning ushbu tashkilotlarda olgan daromadlari bo’yicha.

Soliq kodeksining 380-moddasiga muvofiq ayrim toifadagi soliq to’lovchilarning jami daromadini kamaytirish bo’yicha quyidagi soliq to’lovchilar qisman (daromadlar qaysi oyda olingan bo’lsa, o’sha oyda har bir oy uchun mehnatga haq to’lashning eng kam miqdorining 1,41 baravari miqdoridagi daromadlar bo’yicha) soliq solishdan ozod etiladi:

1) «O’zbekiston Qahramoni», Sovet Ittifoqi Qahramoni, Mehnat Qahramoni unvonlariga sazovor bo’lgan shaxslar, uchala darajadagi Shuhrat ordeni bilan taqdirlangan shaxslar. Bu imtiyoz tegishincha «O’zbekiston Qahramoni» unvoni berilganligi to’g’risidagi guvohnoma, Sovet Ittifoqi Qahramoni, Mehnat Qahramoni daftarchalari, orden daftarchasi yoki mudofaa ishlari bo’yicha bo’limning ma’lumotnomasi asosida beriladi;

2) urush nogironlari va ishtirokchilari, shuningdek ularga tenglashtirilgan va doirasi qonun hujjatlarida belgilanadigan shaxslar. Bu imtiyoz urush nogironining (ishtirokchisining) tegishli guvohnomasi yoki mudofaa ishlari bo’yicha bo’limning yoxud boshqa vakolatli organning ma’lumotnomasi asosida, boshqa nogironlarga (ishtirokchilarga) nogironning (ishtirokchining) imtiyozlarga bo’lgan huquqi to’g’risidagi guvohnoma asosida beriladi;

3) bolalikdan nogironligi bo’lgan shaxslar, shuningdek I va II guruh nogironligi bo’lgan shaxslar. Bu imtiyoz pensiya guvohnomasi yoki

tibbiy-mehnat ekspert komissiyasining ma’lumotnomasi asosida beriladi;

4) sobiq SSSRni, O’zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy tuzumini himoya qilish yoki harbiy xizmatning yoxud ichki ishlar organlaridagi xizmatning boshqa majburiyatlarini bajarish chog’ida yaralanganligi, kontuziya bo’lganligi yoki shikastlanganligi oqibatida yoxud frontda bo’lish bilan bog’liq kasallik tufayli halok bo’lgan harbiy xizmatchilarning hamda ichki ishlar organlari xodimlarining ota-onalari va beva xotinlari (beva erlari). Bu imtiyoz «Halok bo’lgan askarning beva xotini (beva eri, onasi, otasi)» yoki «Ichki ishlar organlari halok bo’lgan xodimining beva xotini (beva eri, onasi, otasi)» shtampi qo’yilgan yoxud pensiya guvohnomasini bergan muassasa rahbarining imzosi va ushbu muassasa muhri bilan tasdiqlangan tegishli yozuvli pensiya guvohnomasi asosida beriladi. Agar mazkur shaxslar pensioner bo’lmasa, imtiyoz ularga sobiq SSSR Mudofaa vazirligi, Davlat xavfsizlik qo’mitasi yoki Ichki ishlar vazirligining, shuningdek O’zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi, Davlat xavfsizlik xizmati yoki O’zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi, O’zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligi, O’zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi, O’zbekiston Respublikasi Prezidenti Davlat xavfsizlik xizmati, O’zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo’mitasi va boshqa harbiy xizmat nazarda tutilgan idoralarning tegishli organlari tomonidan berilgan harbiy xizmatchining yoki ichki ishlar organlari xodimining halok bo’lganligi to’g’risidagi ma’lumotnoma asosida beriladi. Sobiq SSSRni, O’zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy tuzumini himoya qilish yoki harbiy xizmatning yoxud ichki ishlar organlaridagi

xizmatning boshqa majburiyatlarini bajarish chog’ida yoki frontda bo’lish bilan bog’liq kasallik tufayli halok bo’lgan harbiy xizmatchilarning yoxud ichki ishlar organlari xodimlarining beva xotinlariga (beva erlariga) imtiyoz faqat ular yangi nikohdan o’tmagan taqdirda beriladi;

5) ikki va undan ortiq o’n olti yoshga to’lmagan bolalari bor yolg’iz onalar. Bu imtiyoz har bir bola uchun fuqarolik holati dalolatnomalarini yozish organlari tomonidan taqdim etiladigan ma’lumotnoma asosida beriladi;

6) ikki va undan ortiq o’n olti yoshga to’lmagan bolalari bor hamda boquvchisini yo’qotganlik uchun pensiya olmaydigan beva ayol va beva erkaklar. Bu imtiyoz erning (xotinning) vafot etganligi to’g’risidagi guvohnoma, bolalar tug’ilganligi to’g’risidagi guvohnomalar, yangi nikohdan o’tmaganlik hamda O’zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi byudjetdan tashqari Pensiya jamg’armasi tuman (shahar) bo’limining boquvchisini yo’qotganlik uchun pensiya olinmasligi haqidagi ma’lumotnomasi taqdim etilgan taqdirda beriladi;

7) bolaligidan nogironligi bo’lgan shaxs, doimiy parvarishni talab etadigan farzandi bilan birga yashab, uni tarbiyalayotgan ota yoki ona. Bu imtiyoz pensiya guvohnomasi yoki sog’liqni saqlash muassasasining doimiy parvarish zarurligini tasdiqlovchi tibbiy ma’lumotnomasi asosida beriladi.

380-moddada nazarda tutilgan soliq imtiyozlari tegishli hujjatlar taqdim etilgan taqdirda qo’llaniladi.

Soliq imtiyoziga bo’lgan huquq kalendar yil davomida vujudga kelgan taqdirda, soliq imtiyozi unga bo’lgan huquqlar vujudga kelgan paytdan e’tiboran qo’llaniladi.

Agar soliq to’lovchi 380-moddada nazarda tutilgan bir nechta asos bo’yicha soliq imtiyoziga doir huquqqa ega bo’lsa, unga xohishiga qarab faqat bitta soliq imtiyozi beriladi.

Soliq imtiyozini qo’llash soliq to’lovchining asosiy ish (xizmat, o’qish) joyi bo’yicha, asosiy ish joyi mavjud bo’lmagan taqdirda esa — yashash joyidagi soliq organlari tomonidan jami yillik daromad to’g’risidagi deklaratsiya asosida soliqni hisoblab chiqarish chog’ida amalga oshiriladi. Soliq imtiyoziga bo’lgan huquq yo’qotilgan taqdirda, soliq to’lovchi imtiyozga bo’lgan huquqni yo’qotgan paytidan e’tiboran o’n besh kun ichida bu haqda undan soliqni ushlab qoladigan yuridik shaxsga ma’lum qilishi kerak.

380-moddaning birinchi qismida sanab o’tilgan soliq imtiyozlari soliq to’lovchining foizlar va dividendlar tarzida olingan daromadlariga, shuningdek mol-mulkni ijaraga topshirishdan olingan daromadlariga nisbatan ham tatbiq etiladi. Agar foizlar va dividendlar asosiy ish joyi bo’yicha hisoblansa, soliq imtiyozini qo’llash asosiy ish joyi bo’yicha amalga oshiriladi. Agar foizlar va dividendlar asosiy bo’lmagan ish joyi bo’yicha hisoblansa, soliq imtiyozi jami yillik daromad to’g’risidagi deklaratsiya asosida jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig’ini hisoblab chiqarish chog’ida soliq to’lovchining yashash joyidagi soliq organlari tomonidan qo’llaniladi. Shunga o’xshash tartib mol-mulkni ijaraga berishdan olingan daromadlarga nisbatan ham qo’llaniladi.

13.5. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig’i bo’yicha soliq stavkalari

O’zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish kontseptsiyasi doirasida 2019 yil 1 yanvardan boshlab mehnatga haq to’lash fondiga soliq yukini kamaytirish, xo’jalik yurituvchi sub’ektlar tomonidan ish haqining oshirilishi, ishchilar sonini legallashtirilishi va yangi ish o’rinlarining yaratilishini ta’minlash hamda aholi real daromadlarini yanada oshirish maqsadida barcha fuqarolar uchun jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig’ining progressiv shkalasidan voz kechilib, O’zbekiston Respublikasining 2018 yil 24 dekabrdagi O’RQ-508-son Qonuni 2-modda, 32-bandiga muvofiq Soliq kodeksining 181-moddasiga kiritilgan o’zgarishga asosan tekis (proportsional) yagona 12 foizlik stavkasi joriy etildi. Shundan 0,1 foizini shaxsiy jamg’arib boriladigan pensiya hisobvaraqlariga yo’naltiriladigan bo’ldi. Qolaversa, fuqarolarning mehnatga haq to’lash turidagi daromadlaridan Byudjetdan tashqari pensiya jamg’armasiga ushlab qolinadigan sug’urta badallari bekor qilindi. Bugungi kunda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig’i stavkalarini soliq to’lovchilarning rezident va norezidentligi, daromadlarning shakllanish manbaiga qarab quyidagi guruhlarga ajratish mumkin:

- O’zbekiston Respublikasi rezidenti bo’lgan jismoniy shaxslarning daromadlariga nisbatan soliq stavkasi;
- Jismoniy shaxslar ayrim toifalarining tadbirkorlik faoliyatidan olinadigan daromadlariga nisbatan soliq stavkalari;

- O’zbekiston Respublikasi rezidenti bo’lgan jismoniy shaxslarning dividendlar va foizlar tariqasida oladigan daromadlariga nisbatan soliq stavkasi;
- norezident jismoniy shaxslarning O’zbekiston Respublikasidagi manbalardan olingan daromadlariga nisbatan soliq stavkalari;
- ayrim hollarda imtiyozli soliq stavkalari.

Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig’ining stavkalari daromadlarga nisbatan ma’lum foiz ko’rinishida, shuningdek tadbirkorlik faoliyati bilan shug’ullanayotgan jismoniy shaxslarning (ularning tanloviga ko’ra) daromadiga bog’liq bo’lmagan holda qat’iy summalar ko’rinishida bo’ladi. Shunga ko’ra rezident va norezident jismoniy shaxslar uchun jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig’ining stavkalari O’zbekiston Respublikasining Soliq kodeksida alohida belgilab qo’yilgan.

1998-1999 yillarda jismoniy shaxslar daromadlaridan soliq besh pog’onali 15%, 25%, 35%, 40% va 45% shkala bo’yicha olingan bo’lsa, 2001-2014 yillardan boshlab uchta pog’onali, 2015-2018 yillardan esa to’rt pog’onali shkala bo’yicha undiriladi. (20-jadval).

Soliq kodeksining 381-moddasiga muvofiq **O’zbekiston Respublikasining rezidentlari bo’lgan jismoniy shaxslar uchun soliq stavkalari quyidagicha:**

O’zbekiston Respublikasi rezidenti bo’lgan jismoniy shaxsning daromadlariga, agar 381 moddaning ikkinchi qismida boshqa qoida nazarda tutilmagan bo’lsa, 12 foizlik soliq stavkasi bo’yicha soliq solinadi.

Dividendlar va foizlar tarzidagi daromadlarga 5 foizlik soliq stavkasi bo'yicha soliq solinadi.

20- jadval

2001-2022 yillarda daromad solig'ining stavkalari dinamikasi (%, foizda)

Eng kam oylik ish haqining miqdori	2001 yil	2002 yil	2003 yil	2004 yil	2005 yil	2006 yil	2007 yil	2008 yil	2009 yil	2010 yil	2011yil	2012 yil	2013 yil	2014 yil	2015 yil	2016-17	2018 yil	2019-24
1 barobar	**12**	**13**	**13**	**13**	**13**	**13**	**13**	**13**	**12**	**11**	**10**	**9**	**8**	**7,5**	**0 %**	**0 %**	**0 %**	**12**
2 barobar															**7,5**	**8,5**	**7,5**	
3 barobar																		
4 barobar																		
5 barobar	**25**																	
6 barobar		**23**	**22**	**21**	**21**	**20**	**18**	**18**	**17**	**17**	**16**	**16**	**16**	**16**	17	17	16,5	
7 barobar																		
8 barobar																		
9 barobar	**36**																	
10 barobar																		
10 barobaridan yuqori		**33**	**32**	**30**	**30**	**29**	**25**	**25**	**22**	**22**	**22**	**22**	**22**	**22**	**23**	**23**	**22,5**	

Jismoniy shaxslarning – O'zbekiston Respublikasi norezidentlarining daromadlariga solinadigan soliq stavkalari

Soliq kodeksining 382-moddasiga muvofiq O'zbekiston Respublikasining norezidenti bo'lgan jismoniy shaxsning O'zbekiston Respublikasidagi manbalardan olingan daromadlariga quyidagi soliq stavkalar bo'yicha soliq solinadi (21-jadval):

21- jadval

№	Soliq ob'ekti	Soliq stavkalari, foizlarda
1.	Dividendlar va foizlar	10
2.	Xalqaro tashishlarda transport xizmatlari taqdim etishdan olinadigan daromadlar (fraxtdan olinadigan daromadlar).	6

3.	Mehnat shartnomalari (kontraktlari) va fuqarolik-huquqiy xususiyatdagi shartnomalar bo’yicha olingan daromadlar	20*

*2022 yil 1 maydan O’zbekiston Respublikasining norezidenti bo’lgan jismoniy shaxsning O’zbekiston Respublikasidagi manbalardan olingan daromadlariga 12 foizlik daromad solig’i stavkasi belgilandi (“Tadbirkorlik muhitini yaxshilash va xususiy sektorni rivojlantirish orqali barqaror iqtisodiy o’sish uchun shart-sharoitlar yaratish borasidagi navbatdagi islohotlar to’g’risida”gi Prezident farmoniga asosan 08.04.2022 yil).

O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 17 yanvardagi "Kapital bozorini qo’llab-quvvatlashning samarali mexanizmlarini joriy etishga doir qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida"gi PQ-90-son Qarori tasdiqlandi.

Unga ko’ra quyidagi imtiyozlar taqdim etiladi:

2022 yil 1 apreldan 2024 yil 31 dekabrga qadar:

▼ O’zbekiston rezidenti va norezidenti bo’lgan jismoniy shaxslarning aktsiyalar bo’yicha hisoblangan dividendlar tarzidagi daromadlari daromad solig’idan ozod qilinadi;

▼O’zbekiston norezidenti bo’lgan yuridik shaxslarning aktsiyalar bo’yicha hisoblangan dividendlar tarzidagi daromadlariga O’zbekiston rezidenti bo’lgan yuridik shaxslar singari foyda solig’ining 5 foiz stavkasi tatbiq etiladi;

▼O’zbekiston rezidenti va norezidenti bo’lgan jismoniy va yuridik shaxslarning xo’jalik jamiyatlari obligatsiyalari bo’yicha hisoblangan foizlar tarzidagi daromadlari jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig’i va yuridik shaxslardan olinadigan foyda solig’idan ozod qilinadi.

2022 yil 1 iyuldan boshlab qimmatli qog’ozlarning birjadan tashqari uyushgan savdosida qimmatli qog’ozlarga doir bitimlar tuzilganda

sotuvchi (emitent bundan mustasno) tomonidan foyda solig'i va daromad solig'i o'rniga bitim summasining 0,3 foizi miqdorida yig'im to'lanadi.

13.6. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini hisoblash va ushlab qolish tartibi

Soliq kodeksining 385-moddasiga muvofiq soliq quyidagilar tomonidan hisoblab chiqariladi va to'lanadi:

1) soliq to'lovchiga daromad to'laydigan soliq agentlari tomonidan;

2) soliq to'lovchi tomonidan mustaqil ravishda.

Soliq to'lovchilarning alohida toifalari soliqni:

Soliq kodeksining 392-moddasida belgilangan tartibda qat'iy belgilangan miqdorda to'lashni;

Soliq kodeksining 397-moddasida belgilangan tartibda jami yillik daromadi to'g'risidagi deklaratsiya asosida to'lashni tanlashga haqli.

Soliq kodeksi 385-moddaning ikkinchi qismidagi qoidalar quyidagi toifadagi soliq to'lovchilarga tatbiq etiladi:

1) tovarlar (xizmatlar) realizatsiyasidan daromadi kalendar yilida yuz million so'mdan oshmaydigan yakka tartibdagi tadbirkorlarga. Agar kalendar yilida tovarlar (xizmatlar) realizatsiyasidan daromadi belgilangan miqdordan oshsa, yakka tartibdagi tadbirkor Soliq kodeksida nazarda tutilgan tartibda aylanmadan soliq yoxud qo'shilgan qiymat solig'i va foyda solig'i to'lashga o'tadi.

3) yuridik shaxs tashkil etmagan holda oilaviy tadbirkorlik shaklida faoliyatni amalga oshirayotgan oila a'zolariga;

4) «Hunarmand» uyushmasi a'zolari bo'lgan hunarmandchilik faoliyati sub'ektlariga.

Soliq kodeksi 385-moddaning uchinchi qismida ko’rsatilgan soliq to’lovchilar soliq to’lash tartibini quyidagilar orqali tanlashga haqli:

1) tadbirkorlik sub’ektining davlat ro’yxatidan o’tkazilishi chog’ida tanlangan soliq to’lash tartibini ko’rsatish;

2) doimiy yashash joyi bo’yicha soliq organlariga joriy yilning 25 yanvaridan kechiktirmasdan tanlangan soliq to’lash tartibi to’g’risida bildirish xati taqdim etish.

Hisoblab chiqarilgan soliq summasi qonun hujjatlarida belgilangan tartibda hisoblangan jismoniy shaxslarning shaxsiy jamg’arib boriladigan pensiya hisobvaraqlariga o’tkaziladigan majburiy oylik badallar summasiga kamaytiriladi.

Soliq kodeksi 385-modda birinchi qismining 1-bandiga muvofiq yakka tartibdagi tadbirkor bilan mehnat munosabatlarida bo’lgan jismoniy shaxslardan olinadigan soliq soliq agenti tomonidan hisoblab chiqariladi va to’lov manbaida ushlab qolinadi.

Soliq kodeksining 386-moddasiga muvofiq soliqni to’lov manbaida hisoblab chiqarish, ushlab qolish va byudjetga o’tkazish majburiyati soliq to’lovchiga daromad to’laydigan va soliq agentlari deb e’tirof etilgan quyidagi shaxslarning zimmasiga yuklatiladi:

1) O’zbekiston Respublikasining yuridik shaxslariga;

2) yakka tartibdagi tadbirkorlarga;

3) O’zbekiston Respublikasida faoliyatini doimiy muassasa orqali amalga oshiradigan O’zbekiston Respublikasining norezidenti bo’lgan yuridik shaxslarga;

4) O’zbekiston Respublikasi norezidenti bo’lgan yuridik shaxslarning vakolatxonalariga;

5) Soliq kodeks 351-moddasi ikkinchi qismining 5-bandida ko’rsatilgan mol-mulkni sotib olgan jismoniy shaxslarga;

6) soliq to’lovchining mol-mulkini ishonchli boshqarishni amalga oshiruvchi ishonchli boshqaruvchiga.

Soliq kodeksi 386-modda birinchi qismining 5-bandida ko’rsatilgan shaxslar Soliq kodeksining 356-moddasida nazarda tutilgan tartibda soliqni hisoblab chiqarish, ushlab qolish va byudjetga o’tkazishni amalga oshiradi.

Soliq summasi ushlab qolinmagan taqdirda, soliq agenti ushlab qolinmagan summani va u bilan bog’liq penyani Soliq kodeksiga muvofiq byudjetga o’tkazishi shart.

Soliq agentlari jismoniy shaxsning talabiga binoan unga daromadlarining summalari va turlari haqida, shuningdek jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig’ining ushlab qolingan summasi to’g’risida O’zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo’mitasi tomonidan O’zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi bilan kelishilgan holda tasdiqlanadigan shaklda ma’lumotnoma berishi shart.

Soliq kodeksining 388-moddasiga muvofiq soliq agentlari tomonidan soliqni hisoblab chiqarish va ushlab qolish tartibi belgilangan. Unga ko’ra soliq agentlari soliq hisobining registrlarida jismoniy shaxslarning ulardan soliq davrida olgan daromadlari, jismoniy shaxslarga to’lov manbaida qo’llanilgan soliq imtiyozlari, hisoblab chiqarilgan va ushlab qolingan soliqlar hisobini yuritadi.

Soliq hisobi registrlarining shakllari, ularda soliq hisobining tahliliy ma’lumotlarini hamda birlamchi hisobga olish hujjatlari ma’lumotlarini aks ettirish tartibi soliq agenti tomonidan mustaqil ravishda ishlab

chiqiladi. Mazkur shakllarda soliq to’lovchini identifikatsiya qilish imkonini beradigan ma’lumotlar, soliq to’lovchilarga to’lanadigan daromad turlari va to’lov manbaida unga qo’llanilgan soliq imtiyozlari, ularni to’lash sanasi, soliq to’lovchining maqomi, soliqni ushlab qolish va to’lash sanasi ko’rsatilishi kerak.

O’zbekiston Respublikasi norezidentlari bo’lgan jismoniy shaxslar uchun O’zbekiston Respublikasidagi manbalardan olingan daromadlarga soliq solish soliq agentlari tomonidan soliq bazasi hamda belgilangan stavkadan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

Soliq agentlari soliq to’lovchining Soliq kodeksining 387-moddasida ko’rsatilgan daromadlaridan hisoblangan soliq summasini ushlab qolishi shart.

Soliqning hisoblangan summasini soliq to’lovchidan ushlab qolish, soliq agenti soliq to’lovchiga to’layotgan har qanday pul mablag’lari hisobidan, bu pul mablag’lari soliq to’lovchiga yoki uning topshirig’iga binoan uchinchi shaxslarga to’lanayotganda amalga oshiriladi.

Soliqni hisoblab chiqarish va ushlab qolish ushbu bo’limda belgilangan soliq bazasi hamda soliq stavkalaridan kelib chiqqan holda, daromad hisoblanishiga qarab, yil boshidan e’tiboran har oyda ortib boruvchi yakun bilan soliq to’lovchining ish joyi bo’yicha soliq agenti tomonidan amalga oshiriladi.

Asosiy bo’lmagan ish joyidan yoki boshqa soliq agentlaridan sovg’a, moddiy yordam va boshqa turlardagi yordam olgan jismoniy shaxslarning soliq summasini qayta hisob-kitob qilish jismoniy shaxs yillik jami daromadi to’g’risida deklaratsiya topshirganda soliq organlari tomonidan amalga oshiriladi.

Yil mobaynida asosiy ish (xizmat, o’qish) joyi o’zgargan taqdirda, soliq to’lovchi joriy yilda o’ziga to’langan daromadlar va ushlab qolingan soliq summalari to’g’risidagi ma’lumotnomani yangi asosiy ish (xizmat, o’qish) joyidagi soliq agentiga dastlabki ish haqi hisoblanguniga qadar taqdim etishi shart. Ilgarigi ish (xizmat, o’qish) joyidan ma’lumotnoma taqdim etilmagan yoki soliq to’lovchining identifikatsiya raqami taqdim etilmagan taqdirda, tegishli imtiyozlar qo’llanilmagan holda ushlab qolinadi. Ma’lumotnoma va soliq to’lovchining identifikatsiya raqami taqdim etilgan taqdirda, soliq summasi ilgari asosiy ish (xizmat, o’qish) joyida olingan daromadlar inobatga olingan holda qayta hisob-kitob qilinadi.

Yangi asosiy ish (xizmat, o’qish) joyida soliqni hisoblab chiqarish kalendar yil boshidan e’tiboran ilgarigi va yangi asosiy ish (xizmat, o’qish) joylaridan olingan jami daromaddan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi.

Mehnat shartnomasi (kontrakt) bekor qilingandan keyin xodimga ilgarigi ish joyidan to’lov amalga oshirilganda, bunday to’lovlar tegishli soliq imtiyozlari qo’llanilmagan holda soliqqa tortiladi.

Jismoniy shaxslarning asosiy bo’lmagan ish joyidan olgan daromadlaridan soliqning yakuniy summasi jami yillik daromad to’g’risida taqdim etilgan deklaratsiyaning ma’lumotlari bo’yicha soliq organi tomonidan hisoblab chiqariladi.

Soliq kodeksining 389-moddasiga muvofiq soliq agentlari o’zlarining soliq bo’yicha hisobda turgan joydagi soliq organiga quyidagilarni taqdim etishi shart:

1) soliq davri tugaganidan keyin o’ttiz kun ichida — soliq organlariga to’lov manbaidan soliq solinmagan moddiy naf tarzida daromadlar olgan jismoniy shaxslar to’g’risida O’zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo’mitasi tomonidan O’zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi bilan kelishilgan holda tasdiqlanadigan shakldagi ma’lumotnomani;

2) har oyda, hisobot davridan keyingi oyning o’n beshinchi kunidan kechiktirmay, yil yakunlari bo’yicha esa — yillik moliyaviy hisobotni taqdim etish muddatida hisoblangan va haqiqatda to’langan daromadlar summalari hamda ushlab qolingan soliqning summalari to’g’risidagi — O’zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo’mitasi tomonidan O’zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi bilan kelishilgan holda tasdiqlanadigan shakldagi ma’lumotlarni. O’zbekiston Respublikasida faoliyatni doimiy muassasa orqali amalga oshirayotgan O’zbekiston Respublikasining norezidenti bo’lgan yuridik shaxslar yil yakunlari bo’yicha hisoblangan va amalda to’langan daromadlarning summalari hamda ushlab qolingan, soliq summalari to’g’risidagi ma’lumotlarni hisobot yilidan keyingi yilning 25 martiga qadar taqdim etadi.

O’zbekiston Respublikasining yuridik shaxslari bo’lgan, xodimlari 25 nafardan ortiq bo’lgan alohida bo’linmalarga va (yoki) filiallarga ega soliq agentlari, bundan yirik soliq to’lovchilar mustasno, ushbu alohida bo’linmalar va (yoki) filiallar xodimlariga nisbatan 389-moddaning birinchi qismida ko’rsatilgan soliq hisobotini — alohida bo’linmalar va (yoki) filiallar hisobda turgan joydagi soliq organiga taqdim etadi.

Soliq kodeksining 390-moddasiga muvofiq to’lov manbaida hisoblab chiqarilgan soliq summasi soliq to’lovchiga daromadlarni

to’lash bilan bir vaqtda, lekin soliq hisobotini taqdim etish muddatlaridan kechiktirmay soliq agenti tomonidan to’lanadi.

Daromadlar natura shaklida amalga oshirilganda soliq natura tarzidagi to’lov amalga oshirilgan oy tugaganidan keyin besh kun ichida to’lanadi.

Soliq kodeksining 391-moddasiga muvofiq, soliq agenti tomonidan soliq to’lovchining daromadidan ortiqcha ushlangan soliq summasi soliq to’lovchining yozma arizasiga asosan qaytarilishi lozim.

Soliq agenti tomonidan bir soliq davri ichida ortiqcha ushlangan soliq summasi qaytariladi.

Soliq to’lovchiga ortiqcha ushlangan soliq summasini qaytarish daromadlaridan bunday soliq agenti tomonidan ushlab qolinadigan soliq to’lovchi bo’yicha ham, boshqa soliq to’lovchilar bo’yicha ham kelgusi to’lovlar hisobidan byudjet tizimiga o’tkazilishi lozim bo’lgan ushbu soliq summasi hisobidan, soliq agenti soliq to’lovchining tegishli arizasini olgan kundan e’tiboran uch oy ichida soliq agenti tomonidan amalga oshiriladi.

Soliq to’lovchiga ortiqcha ushlangan soliq summasini qaytarish soliq agenti tomonidan soliq to’lovchining arizasida ko’rsatilgan bankdagi hisobvarag’iga pul mablag’larini o’tkazish yo’li bilan naqd pulsiz shaklda amalga oshiriladi.

Soliq agenti bo’lmaganda yoxud ushbu bandning ikkinchi qismida belgilangan soliq davri tugaganda, soliq to’lovchi soliq davrining yakuniga ko’ra soliq deklaratsiyasini bir vaqtning o’zida taqdim etgan holda, ilgari soliq agenti tomonidan ortiqcha ushlangan va byudjet

tizimiga o’tkazilgan soliq summasini qaytarish to’g’risida soliq organiga ariza berishga haqli.

Soliq davrida O’zbekiston Respublikasining rezidenti maqomini olgan soliq to’lovchi ushbu soliq davrida norezident maqomida to’lagan soliq summasini qayta hisob-kitob qilishga va qaytarib olishga haqli. Soliq summasini soliq to’lovchiga qaytarish soliq to’lovchi Soliq kodeksining 397-moddasida belgilangan tartibda ko’rsatilgan soliq davri yakuniga ko’ra soliq deklaratsiyasini taqdim etgan taqdirda yashash joyi (turgan joyi) bo’yicha hisobga qo’yilgan soliq organi tomonidan amalga oshiriladi. Ushbu deklaratsiyaga mazkur soliq davrida O’zbekiston Respublikasining rezidenti maqomini tasdiqlaydigan hujjatlar ilova qilinishi kerak.

Soliq agentlari tomonidan daromad solig’ini hisoblab chiqarish tartibi.

1-vaziyat: Pul shaklidagi daromadlarini hisobga olgan holda JShDS hisob kitobi:

Xodimga yanvar oyida hisoblangangan ish haqi- 3 100 000 so’m.

Jami daromadi: 3 100 000 so’m

Soliq hisoblash: 3 100 000*12%=372 000 so’m.

ShJBPH majburiy badallar summasi: 3 100 000*0,1%=3 100 so’m.

Yanvar oyi uchun byudjetga: 372 000-3 100=368 900 so’m soliq summasi o’tkaziladi.

Xodimga: 3 100 000 - 372 000=2 728 000 so’m to’lanadi.

2-vaziyat: Har bir oy uchun mehnatga haq to’lashning eng kam miqdorining 1,41 baravari miqdoridagi imtiyozni hisobga olgan holda JShDS hisob kitobi:

Afg’on urushi qatnashchisi bo’lgan xodim:

Yanvar oyida hisoblangan ish haqi- 2 800 000 so’m.

Jami daromadi: 2 800 000 so’m.

Soliq solinadigan daromad hisob-kitobi: 2 800 000 - (679 330 x 1,41) = 1 842 145 so’m.

Soliq hisoblash: 1 842 145 x 12% = 221 057 so’m.

ShJBPHga majburiy badallar summasi: 1 842 145 x 0,1 %= 1 842 so’m.

Yanvar oyi uchun byudjetga: 221 057-1 842 = 219 215 so’m soliq summasi o’tkaziladi.

Xodimga: 2 800 000 - 221 057=2 578 943 so’m to’lanadi.

3-vaziyat: Moddiy yordam olinganda imtiyozni (mehnatga haq to’lashning eng kam miqdorining 4,22 baravarigacha miqdorda) hisobga olgan holda JShDS hisob kitobi:

Xodimga yanvar oyida hisoblangan ish haqi- 1 400 000 so’m.

Farzandli bo’lganligi munosabati bilan 2 800 000 so’m moddiy yordam ko’rsatilgan.

Jami daromadi: 4 200 000 so’m.

Soliq solinadigan daromad hisob-kitobi: 4 200 000 – 2 800 000 = 1 400 000 so’m.

Soliq hisoblash: 1 400 000 x 12% = 168 000 so’m.

ShJBPHga majburiy badallar summasi: 1 400 000 x 0,1 % = 1 400 so’m.

Yanvar oyi uchun byudjetga: 168 000-1 400 = 166 600 so’m soliq summasi o’tkaziladi.

Xodimga: 4 200 000 – 168 000 =4 032 000 so’m to’lanadi.

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini to'lovchilar bo'lib kimlar hisoblanadi?
2. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i bo'yicha soliq solish ob'ektiga nimalar kiradi ?
3. Jismoniy shaxslarning jami daromadi tarkibi nimalardan iborat ?
4. Mehnatga haq to'lash tarzidagi daromadlarga qanday daromadlar kiradi?
5. Mulkiy daromadlar qanday daromadlardan iborat ?
6. Moddiy naf tarzidagi daromadlar bo'lib qanday daromadlar hisoblanadi?
7. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i bo'yicha qanday soliq imtiyozlari joriy etilgan ?
8. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i bo'yicha qanday soliq stavkalari belgilangan ?
9. Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini hisoblash va ushlab qolish tartibi qanday ?

10

O'zlashtirilgan bilimlarni sinash uchun test savollari

1. Qaysi yildan boshlab jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining progressiv stavkasidan voz kechildi?

A) 2019-yildan B) 2020-yildan C) 2018-yildan D) 2022-yildan

2. Bugungi kunda mahalliy budjetlarning daromadlarini oshirish, barqarorligini ta'minlash maqsadida jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining prognozdan orttirib bajarilgan qismining necha foizi mahalliy budjetlarda qoldirilmoqda?

A) prognozdan orttirib bajarilgan qismi to'liq B) 20 % C) 35 % D) 50 %

3. Shakllanish manbaiga ko'ra individual daromadlarni qanday daromadlarga bo'lish mumkin?

A) faol (aktiv) va nofaol (passiv)

B) investitsiyaviy va intelellektual

C) yuridik va marketing

D) pul va mulk

4. Olish manbai va mohiyatiga ko‘ra nofaol (passiv) daromad turlarini quyidagi qaysi yo‘nalishlarga ajratish mumkin?

A) B va C javoblar to‘g‘ri

B) investitsiyaviy va intelellektual

C) yuridik va marketing

D) faol (aktiv) va nofaol (passiv)

5. O‘zbekiston Respublikasining rezidentlari uchun jami daromad qaysi daromadlardan tashkil topadi?

A) O‘zbekiston Respublikasidagi va uning tashqarisidagi manbalardan olingan daromadlardan

B) O‘zbekiston Respublikasidagi manbalardan olingan daromadlardan

C) O‘zbekiston Respublikasining tashqarisidagi manbalardan olingan daromadlardan

D) to‘g‘ri javob yo‘q

6. O‘zbekiston Respublikasining norezidentlari uchun jami daromad qaysi daromadlardan tashkil topadi ?

A) O‘zbekiston Respublikasidagi manbalardan olingan daromadlardan

B) O‘zbekiston Respublikasining tashqarisidagi manbalardan olingan daromadlardan

C) O‘zbekiston Respublikasidagi va uning tashqarisidagi manbalardan olingan daromadlardan

D) to‘g‘ri javob yo‘q

7. Jismoniy shaxslarning soliqqa tortish maqsadida jami daromadlariga kiritilmaydigan daromadlari Soliq kodeksining nechanchi moddasida belgilab qo‘yilgan?

A) 369-moddasida B) 379-moddasida C) 381-moddasida D) 386-moddasida

8. Quyidagi daromadlarning qaysi biri soliqqa tortish maqsadida jismoniy shaxslarning jami daromadlariga kiritilmaydigan daromadlar hisoblanadi?

A) barchasi to‘g‘ri

B) donorlik uchun pul mukofotlari hamda majburiy jamg‘arib boriladigan pensiya badallari

C) olingan alimentlar va davlat pensiyalari

D) qonunchilikda belgilangan miqdorlarda va tartibda to‘lanadigan stipendiyalar va fuqarolar tomonidan olinadigan sug‘urta tovoni summalari

9. Soliq agentlarining Soliq kodeksining 386-moddasida nazarda tutilgan jismoniy shaxs foydasiga amalga oshiradigan quyidagi qaysi xarajatlariga soliq to‘lovchining daromadi sifatida qaralmaydi?

A) barchasi to‘g‘ri

B) o‘quvchilar va talabalarning ta’lim olishi uchun O‘zbekiston Respublikasining professional va oliy ta’lim tashkilotlari bilan to‘g‘ridan to‘g‘ri shartnomalar bo‘yicha pulli-kontrakt asosida o‘tkaziladigan mablag‘lar

C) xodimlarni ish joyiga olib borish va olib qaytish bo‘yicha xarajatlari

D) xodimga xizmat vazifalarini bajarish uchun zarur bo‘lgan maxsus kiyim-bosh, maxsus poyabzal, formali kiyim-bosh berish xarajatlari yoki ularni pasaytirilgan baholarda sotish munosabati bilan qilingan xarajatlar

10. Ish beruvchilar tomonidan xodimlarni malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash uchun amalga oshirgan xarajatlari xodimning jami daromadiga kiritiladimi?

A) yo‘q B) ha

C) malakasini oshirish yoki uni qayta tayyorlash uchun amalga oshirgan xarajatlar bazaviy hisoblash miqdorining 30 baravaridan oshsa xodimning jami daromadiga kiritiladi

D) malakasini oshirish yoki uni qayta tayyorlash uchun amalga oshirgan xarajatlar mehnatha haq to‘lash eng kam miqdorining 3 baravaridan oshsa xodimning jami daromadiga kiritiladi

XIV-BOB. JISMONIY SHAXSLARNING DAROMADLARINI DEKLARATSIYA ASOSIDA SOLIQQA TORTISH XUSUSIYATLARI

14.1. Jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiya haqida tushuncha

Deklaratsiya - soliq idoralariga soliq to‘lovchi jismoniy shaxslar tomonidan topshiriladigan va o‘z ichiga daromadlar hamda daromadlar bilan bog‘liq xarajatlar haqidagi ma’lumotlarni aks ettiradigan, soliq to‘lovchining hisoblangan soliqlarni ixtiyoriy ravishda va belgilangan vaqtda davlat budjetiga to‘lashga majbur etadigan hujjat hisoblanadi.

> ***Deklaratsiya*** *lotincha so‘z bo‘lib, “**declaratio**” - **ma’lum qilaman, e’lon qilaman** ma’nolarini bildiradi.*

O‘zbekiston Respublikasida jismoniy shaxslarning jami daromadini deklaratsiyalash tizimini bosqichma-bosqich joriy etish borasida dastlabki huquqi asos sifatida prezident farmoni e’lon qilingan[34]. O‘z navbatida daromad deklaratsiyasi- moliya yoki kalendar yilida fuqarolar (jismoniy shaxslar) tomonidan soliqqa tortiladigan jami daromadlari ko‘rsatilgan va davlat organlariga taqdim etiladigan xabarnoma. Deklaratsiya soliq to‘lovchining olingan yillik daromadi to‘g‘risidagi yozma arizasidan iborat bo‘ladi. Jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiyaning shakli Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Soliq qo‘mitasi tomonidan O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi bilan kelishilgan holda tasdiqlanadi[35].

Deklaratsiyada quyidagi ma’lumotlar ko‘rsatilishi kerak:

[34] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Faromni. Jismoniy shaxslarning jami daromadini deklaratsiyalash tizimini bosqichma-bosqich joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida.. PF-3127-son, 2002-yil 5- sentabr. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024- yil.

[35] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 396-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024- yil.

-soliq to‘lovchining ismi-sharifi, tug‘ilgan yili, jinsi, fuqaroligi, doimiy yashash joyi manzili, pasport ma’lumotlari, STIR;

- asosiy ish joyidan olingan daromadlar;
- asosiy bo‘lmagan ish joyidan olingan daromadlar;
- mualliflik haqi tariqasida olingan daromadlar;
- grant ko‘rinishida olingan daromadlar;
- mol-mulkni ijaraga berishdan olingan daromadlar;
- foizlar, dividendlar va boshqa mulkiy daromadlar;
- soliq agentlari bo‘lmagan manbalardan olingan daromadlar;
- soliq agenti tomonidan soliq ushlab qolinmagan soliq solinadigan boshqa daromadlar;
- O‘zbekiston Respublikasi hududidan tashqaridagi manbalardan olingan daromadlar;
- moddiy yordam summasi, sovg‘alar summasi, jami yillik daromaddan chegirmalar;
- chet el jismoniy shaxslar tomonidan ko‘rsatiladigan ma’lumotlar va b.

14.2. Jismoniy shaxslarning deklaratsiya asosida soliq solinadigan daromadlari

O‘zbekiston Respublikasi soliq qonunchiligiga ko‘ra deklaratsiya asosida rezident va norezident jismoniy shaxslarning daromadlariga soliq solinadi. Shunga ko‘ra deklaratsiya asosida soliq solinadigan daromadlarga O‘zbekiston Respublikasi rezidentlari bo‘lgan jismoniy shaxslarning quyidagi daromadlari kiradi (-rasm).

-rasm. O‘zbekiston Respublikasi rezidentlari bo‘lgan jismoniy shaxslarning deklaratsiya asosida soliq solinadigan daromadlari[36]

Ilm-fan, adabiyot va san’at asarlarini yaratganlik hamda ulardan foydalanganlik uchun mualliflik haqi olayotgan soliq to‘lovchi jismoniy shaxslar daromadlar olish bilan bog‘liq daromadlar va xarajatlar hisobini yuritishi shart hamda u ijodiy faoliyatni amalga oshirish bilan bog‘liq bo‘lgan, haqiqatda sarflangan va hujjatlar bilan tasdiqlangan xarajatlarni daromaddan chegirish huquqiga ega, lekin chegirma olingan jami daromad summasining 30 foizidan ko‘p bo‘lmasligi kerak.

Bu xarajatlarga ijodiy faoliyatni amalga oshirish bilan bog‘liq bo‘lgan quyidagi xarajatlar kiradi:

ilm-fan, adabiyot va san’at asarlarini yaratish hamda ulardan foydalanish uchun zarur materiallar sotib olishga doir xarajatlar;

[36] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 395-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.

faqat ilm-fan, adabiyot va san’at asarlarini yaratish, nashr qilish, ijro etish yoki ulardan boshqacha tarzda foydalanish maqsadida foydalaniladigan bino va mol-mulk ijarasiga doir xarajatlar.

Jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiya, agar soliq to‘lovchining asosiy bo‘lmagan ish joyidan olingan daromadlaridan soliq uning arizasi bo‘yicha ushlab qolingan bo‘lsa taqdim qilinmaydi, bundan O‘zbekiston Respublikasi hududidan tashqaridagi manbalardan olingan daromadlar mustasno.

14.3. Mol-mulkni ijaraga berishdan olingan daromadlar va ular bo‘yicha dastlabki deklaratsiya taqdim etish hamda soliq to‘lash tartibi

Jismoniy shaxslar o‘ziga tegishli bo‘lgan mol-mulkini, jumladan ko‘chmas mulklarini, avtoransport vositalarini o‘zga shaxslarga ijara asosida, yaqin qarindoshlariga esa tekinga foydalanishga berishlari mumkin. Shu o‘rinda jismoniy

shaxslar tomonidan o‘z mulkini ijaraga berishning quyidagi tartiblari mavjud:

- Jismoniy shaxslar o‘rtasida tuzilgan ko‘chmas mulk ijara shartnomalarini davlat soliq xizmati organlarida majburiy hisobga qo‘ygan holda ijaraga berish. *(O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 2-apreldagi 150-son “Soliq to‘lovchilarni hisobga qo‘yish sohasidagi ayrim davlat xizmatlarini ko‘rsatish bo‘yicha ma’muriy reglamentlarni tasdiqlash to‘g‘risida”gi qaroriga muvofiq).*

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 22-sentabrdagi 595-sonli qaroriga asosan 2022-yil 1-yanvardan boshlab,

yuridik shaxslar bilan bir qatorda jismoniy shaxslar tomonidan ham ko‘chmas mulkni ijaraga berish yoki tekin foydalanish shartnomalarini davlat soliq xizmati organlarining elektron tizimlarida hisobga qo‘yish masofadan turib faqat elektron shaklda (ijara.soliq.uz orqali) amalga oshiriladigan bo‘ldi.

- Bo‘stonliq tumanida tajriba tariqasida jismoniy shaxslar tomonidan ko‘chmas mulk ob’ektlari hamda ayrim mol-mulk turlarini soliq organlarining tayanch punktlari tomonidan soliq solish ob’ektlarining hisobga qo‘yilgani to‘g‘risidagi bepul beriladigan guvohnoma asosida ijaraga berish.*(Vazirlar Mahkamasining 20.02.2020-yildagi 107-sonli qarori asosida).*
- Shartnoma asosida ko‘char mulk, jumladan avtomobil transportini ijaraga berish;

Agar jismoniy shaxslar mol-mulkini, jumladan ko‘chmas mulklarini, avtoransport vositalarini o‘zga shaxslarga ijaraga beradigan bo‘lsa, ijara shartnomasi tuzishlari lozim bo‘ladi.

O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksida *(159[1]-modda)* fuqarolar o‘rtasida binoni, inshootni yoki ularning bir qismini, turar joyni ijaraga berish shartnomasining, tekin foydalanishga berish shartnomasining mavjud emasligi yoxud davlat soliq organlarida ijaraga berish shartnomasining majburiy hisobga qo‘yilishiga rioya etmaslikka nisbatan ***ma’muriy jarima*** *nazarda tutilgan*. Jumladan:

Fuqarolar o‘rtasida binoni, inshootni yoki ularning bir qismini, turar joyni ijaraga berish shartnomasining, tekin foydalanishga berish shartnomasining mavjud emasligi yoxud davlat soliq organlarida

ijaraga berish shartnomasining majburiy hisobga qo‘yilishiga rioya etmaslik, - BHMning besh baravaridan o‘n baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Shuning bilan birgalikda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 25-maydagi PQ-3741-sonli Qarori hamda Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 2-apreldagi 150-son qarori bilan tasdiqlangan “Ko‘chmas mulk ijara yoki tekin foydalanish shartnomalarini davlat soliq xizmati organlarida hisobga qo‘yish bo‘yicha davlat xizmatini ko‘rsatish MA’MURIY REGLAMENTI” ga asosan jismoniy shaxslar o‘rtasida tuzilgan ko‘chmas mulk ijara shartnomalari davlat soliq xizmati organlarida majburiy hisobga qo‘yilishi lozim.

Har yili O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to‘g‘risidagi qonuni bilan mol-mulkini shartnoma asosida ijaraga beruvchi jismoniy shaxslar uchun ijara to‘lovining eng kam stavkalari belgilab qo‘yiladi (-jadval).

-jadval.

2024-yil uchun mol-mulkini shartnoma asosida ijaraga beruvchi jismoniy shaxslar uchun ijara to‘lovining eng kam stavkalari[37]

T /r	**Ijaraga beriladigan mol-mulk turi**	**Stavka miqdorini tavsiflovchi ko‘rsatkich**	**Oylik ijara to‘lovi stavkalarining eng kam miqdorlari, so‘mda**		
			Toshkent shahri	Nukus sh. va vil. mar.shaharlar	boshqa aholi punk
1.	Uy-joylar:				
	turar joy	umumiy maydonning 1 kv.m. uchun	25 000	12 000	5 000
	noturar joy		40 000	23 500	10 000
2.	Avtomobil transporti:				
	yengil avtomobil (yo‘lov-chilar o‘rindiqlari soni 8 tadan ko‘p bo‘lmagan avtotransport vositasi)	1 ta avtotransport vositasi uchun	780 000		
	mikroavtobuslar, avtobuslar va yuk avtomobillari		1 550 000		

[37] O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. 2024-yil uchun O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to‘g‘risida. O‘RQ-886-sonli, 25.12.2023-yil. 8-ilova.

Izoh: Mazkur stavkalar jismoniy shaxslarning mol-mulkni ijaraga berishdan olingan daromadlariga soliq solish maqsadida qo‘llaniladi.

Masalan: 2024-yilda Toshkent viloyati Bo‘ka tumanida joylashgan umumiy maydoni 60 kv. metr bo‘lgan kvartiraning shartnoma bo‘yicha oylik ijara to‘lovi miqdori 250 ming bo‘lsa, soliq 60 kv.m x 5 000 so‘m =300 000 so‘mga nisbatan hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 20-iyuldagi PF-6029-sonli Farmoniga asosan 2020-yil 1-iyuldan 2020-yil 31-dekabrga qadar:

-jismoniy shaxslar ko‘chmas mulkni ijaraga berishdan olingan daromadlar bo‘yicha jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i to‘lashdan ozod etiladigan bo‘ldi;

-mol-mulkini (binolar va avtomobil transporti) ijaraga beruvchi jismoniy shaxslarga soliq maqsadida ijara to‘lovlarining eng kam stavkalarini qo‘llash tartibi to‘xtatib turiladigan bo‘ldi;

-ijaraga beruvchilarga 2020-yil uchun ijara to‘lovi miqdorini pasaytirish maqsadida, shu jumladan taqdim etilayotgan soliq imtiyozlarini inobatga olgan holda ijara to‘lovini qayta ko‘rib chiqish tavsiya etildi.

Soliq kodeksining 375-moddasiga asosan mol-mulklarni ijaraga berishdan olinadigan daromadlar jismoniy shaxslarning mulkiy daromadlari hisoblanadi va

Ijara to‘lovi (ijara haqi) ijaraga beruvchi jismoniy shaxs uchun mulkiy daromad hisoblanadi.

ushbu daromadlar jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘ining soliq ob’ekti hisoblangan jami daromad tarkibiga kiradi. Jismoniy shaxslarning mol-mulklarni ijaraga berishdan olinadigan daromadlari (agarda ushbu daromadlardan soliq agenti tomonidan soliq ushlab qolinmagan bo‘lsa) soliq qonunchiligiga ko‘ra jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiya asosida soliq solinadigan daromadlar tarkibiga kiradi va ularga nisbatan deklaratsiya asosida soliq solinadi. Mol-mulkini ijaraga berishdan to‘lov manbaida soliq solinmaydigan daromadlar olayotgan jismoniy shaxslar jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiyani belgilangan muddatlarda taqdim etish bilan bir qatorda dastlabki tarzdagi deklaratsiyani ijaradan daromadlar paydo bo‘lgan kundan e’tiboran birinchi oy tugaganidan keyin besh kun muddatda taqdim etishlari lozim.

Taqdim etilgan dastlabki tarzdagi deklaratsiya asosida soliq organlari ijaradan olingan daromadlar bo‘yicha to‘lanishi lozim bo‘lgan soliq summasini hisoblab beradi va quyidagi -rasmda keltirilgan ko‘rinishdagi to‘lov xabarnomalarini taqdim etadi.

САМАРҚАНД ШАҲАР
ДАВЛАТ СОЛИҚ ИНСПЕКЦИЯСИ

FARRUX XAMRAYEV ODILJONOVICH
(солиқ тўловчи – жисмоний шахснинг Ф.И.Ш)

СТИР 483627810

Самарқанд вилояти Самарқанд шаҳар Г. САМАРКАНД А.ЯССАВИЙ МАХ-СИ Х. АБДУЛЛАЕВА (ЯНГИРАБОТ 2) Д.63 А КВ.25
(солиқ тўловчининг яшаш манзили)

№415424 2020 йил «26» июнь

Жисмоний шахснинг кўчмас мулкни ижарага беришдан олинадиган даромади бўйича ҳисобланган жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғи суммаси тўғрисида

Т/р	Ойлар кесимида	Кўчмас мулкни ижарага беришдан олинадиган солиқ солинадиган даромад суммаси *	Солиқ ставкаси (%да)	Ҳисобланган даромад солиғи суммаси	Тўлаш муддатлари
1	Январь	0	0	0	-
2	Февраль	0	0	0	-
3	Март	0	0	0	-
4	Апрель	0	0	0	-
5	Май	0	0	0	-
6	Июнь	700 000	12	30 800	15.07.2020
7	Июль	700 000	12	84 000	15.08.2020
8	Август	700 000	12	84 000	15.09.2020
9	Сентябрь	700 000	12	84 000	15.10.2020
10	Октябрь	700 000	12	84 000	15.11.2020
11	Ноябрь	700 000	12	84 000	15.12.2020
12	Декабрь	700 000	12	84 000	15.01.2021
Жами		4 900 000		534 800	

Изоҳ: Солиқ кодексининг 398-моддасига асосан жисмоний шахслардан олинадиган даромад солиғи ҳар йилда, даромад олинган ойдан кейинги ойнинг ўн бешинчи кунидан кечиктирмай тўланиши лозим. Ўз вақтида тўланмаган солиқ суммаси белгиланган тартибда мажбурий ундирувга қаратилади, ҳамда тўлов муддати ўтказиб юборилган ҳар бир кун учун пенянинг фоиз ставкаси Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг шу даврда амалда бўлган қайта молиялаш ставкасининг уч юздан бирига тенг этиб қабул қилинади.

Тўлов учун ҳисоб рақам: 10002286001840131116000093
МФО: 00014

* Жисмоний шахсларнинг мол-мулкини ижарага беришдан олинган даромадларига Ўзбекистон Республикасининг2019 йил 9 декабрдаги ЎРҚ-589-сон Қонуни 12-иловасида белгиланган ойлик ижара тўлови ставкаларининг энг кам миқдорлари қўлланилади.

Инспектор:ТОШОВ АЗИЗ ТЕМУРОВИЧ Тел.

САМАРҚАНД ШАҲАР Давлат солиқ инспекциясидан 2020 йил «26» июндаги 415,424-сонли тўлов хабарномани олдим, фуқаро: FARRUX XAMRAYEV ODILJONOVICH (СТИР: 483627810)

Имзо

namuna

-rasm. Jismoniy shaxsning ko‘chmas mulkni ijaraga berishdan olinadigan daromadi bo‘yicha hisoblangan daromad solig‘i summasi to‘g‘risida xabarnoma[38]

[38] Soliq qo‘mitasi ma’lumoti

Masalan: *Fuqaro* ***Mamarasulov Islomjon Anvarovich*** *2024- yil yanvar oyidan shartnoma asosida DAMAS avtomobilini 1 yilga ijaraga bergan. Ushbu avtomobil uchun shartnoma bo‘yicha oylik ijara to‘lovi miqdori 700 ming so‘mni, yiliga 8 400 ming so‘m. Ushbu fuqaro oyiga 700 ming so‘m ijaraga daromadiga ega bo‘lganligi sababli bu haqda dastlabki deklaratsiyani topshirishi lozim.*

Ko‘chmas mulkning ijara shartnomasi soliq organlarida hisobga qo‘yilayotganda dastlabki deklaratsiya taqdim etilmaydi.

Yuqorida keltirib o‘tilgan fuqaroga ijara daromadidan kelib chiqib soliq organlari tomonidan dastlabki deklaratsiya asosida har oyda oyiga 84 ming so‘m (700 000 * 12 %) daromad solig‘i hisoblanadi. Fuqaro har oyda oladigan 700 000 so‘m daromadi (ijara haqi)dan yanvar oyi uchun 15 fevralgacha, fevral oyi uchun 15 martgacha, v.h. dekabr oyi uchun esa keyingi yilning 15 yanvarigacha 84 ming so‘mdan daromad solig‘ini to‘lab borishi lozim.

Mol-mulkni ijaraga berishdan daromad olish tugagan taqdirda soliq to‘lovchi doimiy yashash joyidagi soliq organini bu haqda yozma shaklda xabardor etadi.

14.4. Mualliflik haqi tarzida olingan daromadlarga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari

Ilm-fan, adabiyot va san’at asarlarini yaratganlik hamda ulardan foydalanganlik uchun mualliflik haqi tarzida daromad oluvchi soliq to‘lovchilar bunday faoliyatni yakka tartibdagi tadbirkor sifatida davlat ro‘yxatidan o‘tmagan holda amalga oshirish huquqiga ega.

Mualliflik haqi tarzida olingan daromadlariga soliq solinadigan soliq to‘lovchilar soliqni soliq organining yozma xabarnomasi asosida to‘laydi.

Ilm-fan, adabiyot va san’at asarlarini yaratganlik hamda ulardan foydalanganlik uchun mualliflik haqi olayotgan soliq to‘lovchi daromadlar olish bilan bog‘liq daromadlar va xarajatlar hisobini yuritishi shart hamda u ijodiy faoliyatni amalga oshirish bilan bog‘liq bo‘lgan, haqiqatda sarflangan va hujjatlar bilan tasdiqlangan xarajatlarni daromaddan chegirish huquqiga ega, lekin chegirma olingan jami daromad summasining 30 foizidan ko‘p bo‘lmasligi kerak.

Ijodiy faoliyatni amalga oshirish bilan bog‘liq bo‘lgan xarajatlarga quyidagilar kiradi:

ilm-fan, adabiyot va san’at asarlarini yaratish hamda ulardan foydalanish uchun zarur materiallar sotib olishga doir xarajatlar;

faqat ilm-fan, adabiyot va san’at asarlarini yaratish, nashr qilish, ijro etish yoki ulardan boshqacha tarzda foydalanish maqsadida foydalaniladigan bino va mol-mulk ijarasiga doir xarajatlar.

Masalan: Rassom 1 oyda 4 mln. so‘m daromad olgan. 1 oy davomida ustaxona ijarasiga 400 ming so‘m, zarur materiallar sotib olish uchun 500 ming so‘m xarajat qilgan.

Xarajatlarni tasdiqlovchi hujjatlar mavjud.

(400 000+500 000)=900 000 so‘m xarajat jami daromadning 22,5 foizi.

Soliq solinadigan daromad: 3 100 000 so‘m =(4 000 000 -900 000)

*Daromad solig‘i summasi: 3 100 000*12%=372 000 so‘mni tashkil qiladi.*

14.5. Daromadlar to‘g‘risidagi deklaratsiyani taqdim etish, soliq hisoblash va to‘lash tartibi

Deklaratsiya asosida soliq solinadigan daromadlarga ega bo‘lgan jismoniy shaxslar jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiyani doimiy yashash joyidagi soliq organiga hisobot yilidan keyingi yilning 1 aprelidan kechiktirmay taqdim etadi.

Koronavirus pandemiyasi tufayli O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 19-martdagi PF-5969-sonli Farmoniga 2019-yil uchun jismoniy shaxslarning jami yillik daromadlari to‘g‘risidagi deklaratsiyani taqdim etish muddati 2020-yil 1-avgustga qadar uzaytirildi.

Deklaratsiya qilinishi shart bo‘lmagan daromadlarni olgan soliq to‘lovchilar doimiy yashash joyidagi soliq organiga jami yillik daromadi to‘g‘risidagi deklaratsiyani ixtiyoriy ravishda taqdim etishi ham mumkin. Shu jumladan, har qanday ketma-ketlikdagi o‘n ikki oylik davr ichida jami bir yuz sakson uch kun va undan ortiq muddat O‘zbekiston Respublikasining tashqarisida turgan O‘zbekiston Respublikasining fuqarolari O‘zbekiston Respublikasiga qaytgan sanadan e’tiboran bir oydan kechiktirmay doimiy yashash joyidagi soliq organiga O‘zbekiston Respublikasidagi va uning tashqarisidagi manbalardan olgan daromadlari bo‘yicha jami yillik daromadi to‘g‘risidagi deklaratsiyani ixtiyoriy ravishda taqdim etishi mumkin. Bunda O‘zbekiston Respublikasidan tashqarida olingan daromadlar bo‘yicha jismoniy shaxs O‘zbekiston Respublikasining soliq rezidenti deb e’tirof etish mezonlariga muvofiq kelmagan davr uchun soliq to‘lanmaydi.

Grant olgan soliq to‘lovchi jami yillik daromadi to‘g‘risidagi deklaratsiyani topshirayotganda grant bo‘yicha olingan daromad

summasini, soliq miqdorini ko‘rsatadi, shuningdek vakolatli organning tegishli xulosasini ilova qiladi.

Joriy yilning 1-apreliga qadar O‘zbekiston Respublikasining rezidentiga aylangan chet ellik jismoniy shaxs oldingi soliq davri uchun jami yillik daromadi to‘g‘risida deklaratsiya topshiradi. O‘zbekiston Respublikasining rezidenti bo‘lgan chet ellik jismoniy shaxs belgilangan tartibga muvofiq soliq solinishi lozim bo‘lgan daromad keltirayotgan faoliyatini kalendar yili ichida tugatgan va O‘zbekiston Respublikasi hududidan tashqariga chiqib ketayotgan bo‘lsa, uning O‘zbekiston Respublikasi hududida turgan davrda joriy soliq davrida haqiqatda olgan daromadlari to‘g‘risidagi deklaratsiya bu jismoniy shaxs O‘zbekiston Respublikasi hududidan tashqariga chiqib ketishidan bir oy avval taqdim etilishi lozim. Agar O‘zbekiston Respublikasining norezidenti bo‘lgan chet ellik jismoniy shaxs joriy yilning 1-fevraliga qadar chet elga doimiy yashashga chiqib ketsa, joriy yil uchun daromadlar bo‘yicha deklaratsiya taqdim etilmaydi.

Deklaratsiya asosida soliq solinadigan daromadlariga ega rezident jismoniy shaxslar jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiyaga to‘langan daromadlar va ushlab qolingan soliq summalari to‘g‘risida soliq agenti tomonidan berilgan 6-ilovadagi ko‘rsatilgan shakldagi ma’lumotnomani ilova qiladi.

Soliq agentida soliq solinmagan moddiy naf tarzidagi daromad olgan jismoniy shaxslar ham taqdim etayotgan deklaratsiyasiga soliq agenti tomonidan berilgan Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Soliq qo‘mitasi tomonidan O‘zbekiston

O‘zi bilan mehnatga oid munosabatlarda bo‘lmagan (o‘rindosh asosida ishlovchi) rezident jismoniy shaxsga moddiy naf tarzida daromad to‘lovchi soliq agenti jismoniy shaxsning yozma arizasi asosida soliqni ushlab qolmaslikka haqli.

Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi bilan kelishilgan holda tasdiqlangan 7-ilovada ko‘rsatilgan shakldagi ma’lumotnomani ilova qilishlari lozim bo‘ladi.

Soliq organlari taqdim etilgan jami yillik daromadlar to‘g‘risidagi deklaratsiya hamda deklaratsiya taqdim etgan shaxslarga doir o‘zlarida mavjud ma’lumotlar (tashqi va ichki manbalar) asosida daromad solig‘ini hisoblab chiqaradi. Bunda O‘zbekiston Respublikasining rezidenti bo‘lgan jismoniy shaxslarning O‘zbekiston Respublikasi hududidan tashqaridagi manbalardan olingan daromadlarini deklaratsiya asosida soliqqa tortishda ushbu shaxslarning respublikamizdan tashqarida to‘lagan soliqlari ham hisobga olinadi.

Soliq organi tomonidan soliq to‘lovchi taqdim etgan jami yillik daromadi to‘g‘risidagi deklaratsiyada to‘lanishi lozim bo‘lgan soliq summasining kamayishiga olib keluvchi xatolar aniqlangan taqdirda, soliq organi jami yillik daromad haqidagi taqdim etilgan deklaratsiyada aniqlangan xatolar to‘g‘risida soliq to‘lovchiga bildirish xati yuboradi. Xabarnomani olgan soliq to‘lovchi o‘n kun ichida jami yillik daromadi to‘g‘risidagi deklaratsiyaga zarur bo‘lgan o‘zgartirishlarni kiritishi shart. Bunday hollarda soliq to‘lovchi jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiyani o‘zgartirish haqidagi arizani soliq organiga soliqni to‘lash muddati o‘tguniga qadar topshirsa, soliq to‘lovchi Soliq kodeksida belgilangan javobgarlikdan ozod etiladi.

Agar jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiyani o‘zgartirish haqidagi ariza soliqni to‘lash muddati o‘tganidan keyin, lekin xatolar soliq organi tomonidan

Soliq to‘lovchi soliq organining taqdim etilgan jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiyada aniqlangan xato to‘g‘risidagi bildirish xatini olgan kun soliq organi tomonidan xato aniqlangan kun, deb hisoblanadi.

aniqlanguniga qadar berilsa, soliq to‘lovchi soliqning yetishmayotgan summasini hamda unga tegishli penyani to‘lagan taqdirda, javobgarlikdan ozod etiladi.

Agar soliq to‘lovchi jami yillik daromadi to‘g‘risidagi deklaratsiyani taqdim etmagan bo‘lsa, shuningdek oldin taqdim etilgan deklaratsiyada noto‘g‘ri ma’lumotlar aniqlangan va (yoki) soliq to‘lovchi tomonidan jami yillik daromadi to‘g‘risidagi deklaratsiyaning o‘zgarganligi haqidagi arizani soliqni to‘lash muddati o‘tguniga qadar taqdim etmagan taqdirda, soliq organi soliq summasini o‘zidagi mavjud axborot asosida hisoblashga va to‘lanishi lozim bo‘lgan, hisoblangan soliq summasi to‘g‘risida soliq to‘lovchiga o‘n kunlik muddatda to‘lov xabarnomasini topshirishga haqli. Shuningdek, soliq to‘lovchi jami yillik daromadi to‘g‘risidagi deklaratsiyani taqdim etmagan bo‘lsa qonun hujjatlarida belgilangan tartibda javobgarlikka tortiladi.

Soliq to‘lovchi tomonidan jami yillik daromadi to‘g‘risidagi deklaratsiya yoki to‘g‘rilangan deklaratsiya taqdim etilgan taqdirda, soliqning yakuniy summasi ushbu deklaratsiyani hisobga olgan holda aniqlanadi.

Ilm-fan, adabiyot va san’at asarlarini yaratganlik hamda ulardan foydalanganlik uchun mualliflik haqi tarzida daromad oluvchi soliq to‘lovchilar daromad solig‘ini soliq organining yozma xabarnomasi asosida to‘laydi.

Soliq organlari tomonidan hisoblab chiqariladigan soliqni to‘lash jismoniy shaxslar tomonidan to‘lov xabarnomasida ko‘rsatilgan muddatlarda amalga oshirilishi kerak.

O‘zbekiston Respublikasining rezidenti bo‘lgan jismoniy shaxslar jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiyaning ma’lumotlariga ko‘ra hisoblab chiqarilgan soliqni o‘tgan soliq davridan keyingi yilning 1 iyunidan kechiktirmay to‘lashlari lozim bo‘ladi.

Jami yillik daromadlar to‘g‘risidagi deklaratsiya asosida soliq chegirmalarini berish (qaytarish)tartibi:

Masalan:

2023-yil sentabr oyida talabaning otasi naqd pulda 9 000 000 so‘m to‘lov kontrakt pulini to‘lagan. Talabaning ota-onasi ham Olmazor tumanida doimiy ro‘yxatda (propiskada) turadi.

Talaba otasining 2023-yilgi yillik daromadi 36 000 000 so‘m (shundan 1 000 000 so‘mi moddiy yordam) bo‘lib, ushlab qolingan soliq summasi -4 200 000 so‘mni tashkil qiladi. Ushbu summaning SHJBPJga – 35000 so‘mi, budjetga esa 4 165 000 so‘mi o‘tkazilgan.

Soliq chegirmasiga bo‘lgan huquqni tasdiqlash uchun talabaning otasi my3.soliq.uz orqali elektron tarzda deklaratsiya topshirishi lozim.

Soliq xizmati organlari o‘zlarida mavjud ma’lumotlar va taqdim etilgan hujjatlar asosida imtiyoz qo‘llanilmaganligini aniqlaydilar va deklaratsiyada ko‘rsatilgan daromad summasidan chegirma qilib beradilar. Bunda kontrakt uchun to‘langan 9 000 000 ga nisbatan daromad solig‘i 1 080 000 so‘mni (9 000 000*12%) tashkil qiladi. Ushbu summadan SHJBPJga o‘tkazilishi mumkin bo‘lgan summani chegirish orqali budjetga to‘lanadigan daromad solig‘i summasini topamiz:

1 080 000 –(9 000 000 *0,1%)=1 071 000

Demak, talabaning otasiga 1071 000 so‘m miqdorida chegirma qaytariladi.

O‘zbekiston Respublikasining rezidenti bo‘lgan chet ellik jismoniy shaxs belgilangan tartibga muvofiq soliq solinishi lozim bo‘lgan daromad keltirayotgan faoliyatini kalendar yili ichida tugatgan va O‘zbekiston Respublikasi hududidan tashqariga chiqib ketayotgan bo‘lsa, O‘zbekiston Respublikasi hududidan tashqariga chiqib ketishidan bir oy avval taqdim etgan deklaratsiyasi asosida hisoblangan soliqni deklaratsiya taqdim etilgan sanadan e’tiboran o‘n besh kun ichida (respublika hududidan tashqariga chiqib ketishidan 15 kun oldin) to‘lashi lozim bo‘ladi.

O‘zbekiston Respublikasining rezidenti bo‘lgan jismoniy shaxslar hisoblab chiqarilgan soliqni chet davlatda joylashgan bank hisobvarag‘idan chet el valyutasida to‘lamoqchi bo‘lsa, bunday holda milliy valyutada ifodalangan soliq O‘zbekiston Respublikasining Markaziy banki tomonidan belgilangan soliq to‘langan sanadagi kurs bo‘yicha chet el valyutasida qayta hisoblab chiqariladi.

Deklaratsiya asosida hisoblangan soliqni jismoniy shaxs naqd pulda yoki plastik kartochka orqali bank kassasi orqali yoxud onlayn (masofaviy) tarzda elektron to‘lov tizimlari: click, Payme, Paynet, upay hamda «soliq» mobil ilovasi orqali to‘lashlari mumkin bo‘ladi. Soliq soliq agentlari yoki deklaratsiya asosida soliq to‘lovchi yakka tartibdagi tadbirkorlar esa banklardagi o‘z hisobvaraqlaridan naqd pulsiz shaklda pul ko‘chirish yo‘li orqali to‘laydilar.

14.6. O‘zbekiston Respublikasi norezidentlari bo‘lgan jismoniy shaxslarning daromadlariga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari

O‘zbekiston Respublikasining norezidenti bo‘lgan jismoniy shaxslarning daromadlariga soliq solish to‘lov manbaida to‘lovlar O‘zbekiston Respublikasining ichkarisida yoki tashqarisida qilinganligidan qat’i nazar amalga oshiriladi. Ularning daromadlariga O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalarini hisobga olgan holda soliq solinadi, bundan soliqni undirish o‘zarolik prinsipi bo‘yicha tugatilishi yoki cheklanishi mumkin bo‘lgan hollar mustasno.

O‘zbekiston Respublikasining norezidenti bo‘lgan jismoniy shaxsga daromadlarni to‘lash to‘lov manbaida soliqni ushlab qolmasdan yoki ikkiyoqlama soliq solishga yo‘l qo‘ymaslik masalalarini tartibga soluvchi O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasi qoidalariga va xalqaro shartnomalar bo‘yicha soliqlarni to‘lashdan bo‘yin tovlashning oldini olishga doir maxsus qoidalarga muvofiq pasaytirilgan stavkani qo‘llagan holda amalga oshiriladi. Soliq summasi ushlab qolinmaganligi yoki O‘zbekiston Respublikasi xalqaro shartnomasining qoidalari g‘ayriqonuniy tarzda qo‘llanilishi mazkur soliq ushlab qolinmasligiga yoki to‘liq ushlab qolinmasligiga sabab bo‘lgan taqdirda, soliq agenti deb e’tirof etilgan shaxslar tomonidan ushlab qolinmagan soliq summasini va u bilan bog‘liq penya summasini qonun hujjatlariga muvofiq budjetga o‘tkazilishi shart.

Soliq kodeksining qoidalariga muvofiq soliq agenti tomonidan norezidentlar daromadlaridan hisoblab chiqarilgan soliq summasi undan ushlanmasdan o‘z mablag‘lari hisobidan to‘langanda, soliq agentining

soliqni to‘lov manbaidan ushlab qolish va ko‘chirib berish majburiyati bajarilgan hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasining tegishli xalqaro shartnomasi qo‘llanishi huquqiga ega bo‘lgan norezident jismoniy shaxs tomonidan O‘zbekiston Respublikasidagi manbalardan olingan daromadlardan soliq ushlab qolingan va budjetga to‘langan taqdirda, bunday norezident Soliq kodeksida nazarda tutilgan tartibda to‘langan soliqni qaytarib olish huquqiga ega.

Kapital bozorini yanada rivojlantirish, davlat aksiya paketlarini kapital bozori orqali xususiylashtirish amaliyotini kengaytirish, aholining qimmatli qog‘ozlarga investitsiya kiritishini rag‘batlantirish va moliya bozorida sog‘lom raqobat muhitini yaratish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori[39] bilan 2022-yil 1-apreldan 2028-yil 31-dekabrga qadar O‘zbekiston Respublikasining rezidenti va norezidenti bo‘lgan jismoniy shaxslarning aksiyalar bo‘yicha hisoblangan dividendlar tarzidagi daromadlari daromad solig‘idan ozod qilindi. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasining rezidenti va norezidenti bo‘lgan jismoniy shaxslarning xo‘jalik jamiyatlari obligatsiyalari bo‘yicha hisoblangan foizlar tarzidagi daromadlari jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘idan ozod qilindi.

Nazorat va muhokama uchun savollar:

1. Jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiya deganda nimani tushunasiz?

[39] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Kapital bozorini qo‘llab-quvvatlashning samarali mexanizmlarini joriy etishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. PQ-90-sonli, 2022-yil 17-yanvar.

2. Deklaratsiya asosida soliq solinadigan daromadlarga qandan daromadlar kiradi?

3. Kimlar dastlabki deklaratsiya topshirishi lozim?

4. Ko‘chmas mulkini ijaraga bergan jismoniy shaxs dastlabki deklaratsiya asosida qachon soliq to‘laydi?

5. Mualliflik haqi tarzida olingan daromadlarga soliq solishda qanday xarajatlar chegiriladi?

7. Jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiya qanday tartibda taqdim etiladi?

8. Jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiya bo‘yicha qanday tartibda soliq to‘lanadi?

O‘zlashtirilgan bilimlarni sinash uchun test savollari

1. Jismoniy shaxslar tomonidan jami yillik daromad to‘g‘risidagi deklaratsiya qachongacha taqdim etiladi?

A) hisobot yilidan keyingi yilning 1-aprelidan kechiktirmay

B) hisobot yilidan keyingi yilning 1-fevralidan kechiktirmay

C) hisobot yilidan keyingi yilning 1-martidan kechiktirmay

D) hisobot yilidan keyingi yilning 15-yanvaridan kechiktirmay

2. Rezidentga aylangan chet ellik jismoniy shaxs oldingi soliq davri uchun jami yillik daromadi to‘g‘risida deklaratsiyani qachongacha taqdim etadi?

A) joriy yilning 1-apreliga qadar

B) joriy yilning 1-avgustiga qadar

C) joriy yilning 1-oktabriga qadar

D) joriy yilning 5-sentabriga qadar

3. Deklaratsiyada aniqlangan xatolar to‘g‘risida xabarnomani olgan soliq to‘lovchi necha kun ichida deklaratsiyaga zarur bo‘lgan o‘zgartirishlarni kiritishi shart?

A) 10 kun ichida B) 15 kun ichida C) 5 kun ichida D) 3 kun ichida

4. O‘zbekiston Respublikasining rezidenti bo‘lgan jismoniy shaxslar deklaratsiya asosida hisoblab chiqarilgan soliqni qaysi sanasidan kechiktirmay to‘lashlari kerak?

A) 1 iyunidan B) 1 mayidan C) 1 iyulidan D) 1 aprelidan

5. Mol-mulkni ijaraga berishdan daromad oladigan jismoniy shaxslar dastlabki tarzdagi deklaratsiyani qaysi muddatda taqdim etadi?

A) ijaradan daromadlar paydo bo‘lgan kundan e’tiboran birinchi oy tugaganidan keyin 5 kun muddatda

B) ijara shartnomasi tuzilgan kundan e’tiboran 14 kun muddatda

C) ijara sharnomasi ro‘yxatdan o‘tkazilgan kundan e’tiboran 25 kun muddatda

D) ijaradan daromadlar paydo bo‘lgan kundan e’tiboran birinchi oy tugaganidan keyin 20 kun muddatda

6. Mol-mulkni ijaraga beruvchi jismoniy shaxslar uchun ijara to‘lovining eng kam stavkalari qaysi qaysi me’yoriy hujjat bilan belgilanadi?

A) O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to‘g‘risidagi Qonuni bilan

B) O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi bilan

C) O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan

D) O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori bilan

7. Mol-mulkni ijaraga berishdan daromad oladigan jismoniy shaxslar soliqni taqdim etilgan dastlabki deklaratsiya asosida qachon to‘laydi?

A) daromad olingan oydan keyingi oyning 15-kunigacha har oyda

B) daromad olingan oydan keyingi oyning 5-kunigacha har oyda

C) daromad olingan oydan keyingi oyning 25-kunigacha har oyda

D) daromad olingan oydan keyingi oyning 10-kunigacha har oyda

8. Mol-mulkni ijaraga berishdan daromad oladigan jismoniy shaxslar deklaratsiya asosida necha foizlik daromad solig‘ini to‘laydi?

A) 12 B) 10 C) 20 D) 5

9. 2024- yilda jismoniy shaxs tomonidan yengil avtomobilni ijaraga berishda oylik ijara to‘lovi stavkasining eng kam miqdori qancha?

A) 1 ta avtotransport vositasi uchun 780 ming so‘m

B) 1 ta avtotransport vositasi uchun 800 ming. so‘m

C) 1 ta avtotransport vositasi uchun 300 ming so‘m

D) 1 ta avtotransport vositasi uchun 900 ming so‘m

10. 2024-yilda jismoniy shaxs tomonidan mikroavtobuslar, avtobuslar va yuk avtomobillarini ijaraga berishda oylik ijara to‘lovi stavkasining eng kam miqdori qancha?

A) 1 ta avtotransport vositasi uchun 1 mln. 375 ming so‘m

B) 1 ta avtotransport vositasi uchun 1 mln. 550 ming so‘m

C) 1 ta avtotransport vositasi uchun 1 mln. 600 ming so‘m

D) 1 ta avtotransport vositasi uchun 1 mln. 250 ming so‘m

XV-bob. JISMONIY SHAXSLARDAN OLINADIGAN MOL-MULK SOLIG'I

15.1. Mulk, mulk turlari, mulk huquqi va jismoniy shaxslarda mulk huquqining yuzaga kelishi

Yer, yer osti boyliklari, suvlar, havo bo‘shlig‘i, o‘simlik va hayvonot dunyosi hamda boshqa tabiiy resurslar, korxonalar, ashyolar, shu jumladan binolar, kvartiralar, inshootlar, asbob-uskunalar, xom ashyo va mahsulot, pul, qimmatli qog‘ozlar va boshqa mol-mulk, shuningdek intellektual mulk ob’ektlari mulk bo‘lishi mumkin. Mol-mulk fuqarolik huquqlari ob’ekti sifatida ko‘chmas mulkka va ko‘char mulkka bo‘linadi.

Ko‘chmas mulk jumlasiga yer uchastkalari, yer osti boyliklari, binolar, inshootlar, ko‘p yillik dov-daraxtlar va yer bilan uzviy bog‘langan boshqa mol-mulk, ya’ni belgilangan maqsadiga nomutanosib zarar yetkazmagan holda joyini o‘zgartirish mumkin bo‘lmaydigan ob’ektlar kiradi. Ko‘chmas mulk jumlasiga kirmaydigan mol-mulk ko‘char mulk hisoblanadi. Ko‘char mulkka bo‘lgan huquqlarni ro‘yxatdan o‘tkazish talab etilmaydi[40]. Mulk huquqi shaxsning o‘ziga qarashli mol-mulkka o‘z xohishi bilan va o‘z manfaatlarini ko‘zlab egalik qilish, undan foydalanish va uni tasarruf etish, shuningdek o‘zining mulk huquqini, kim tomonidan bo‘lmasin, har qanday buzishni bartaraf etishni talab qilish huquqidan iboratdir. Mulk huquqi muddatsizdir. O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari, fuqarolarning oilaviy va o‘zga birlashmalari, boshqa davlatlarning fuqarolari, fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar mulkiy huquq sub’ektlari hisoblanadi. Mol-mulk

[40] O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. 83-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil

mulk huquqi asosida bir shaxsga yoki ikki va undan ortiq shaxslarga qarashli bo‘lishi mumkin. Ko‘chmas mulkka egalik huquqi va boshqa ashyoviy huquqlar, bu huquqlarning vujudga kelishi, boshqa shaxslarga o‘tishi, cheklanishi va bekor bo‘lishi davlat ro‘yxatidan o‘tkazilishi kerak. Ko‘chmas mulk ob’ektlariga bo‘lgan huquqlar davlat ro‘yxatidan o‘tkazilmasdan amalga oshirilgan ko‘chmas mulk bilan bog‘liq bitimlar haqiqiy emas deb hisoblanadi.

> *Belgilangan tartibda ajratib berilgan yer uchastkasida qurilayotgan yangi uy-joyga mulk huquqi davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan paytdan boshlab vujudga keladi.*
>
> *O‘zbekiston Respublikasining Uy-joy kodeksi*

Jismoniy shaxslarning ko‘chmas mulk ob’ektiga bo‘lgan huquqlarini ko‘chmas mulk ob’ektlariga bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazuvchi organ tomonidan davlat ro‘yxatidan o‘tkazadi. Davlat ro‘yxatidan o‘tkazish hukumat qarori bilan tasdiqlangan ko‘chmas mulk ob’ektlariga bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazish tartibiga doir nizom asosida amalga oshiriladi.

Respublikamizda fuqarolar tomonidan uy-joylarni qurish qoidalarini buzish yoki uy-joylarga doir mulk huquqlarini ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazishni amalga oshiruvchi organlarda o‘z vaqtida rasmiylashtirmaslik holatlari ham mavjud bo‘lib,
bunday holatlarda fuqarolar O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksiga[41] asosan tegishli tartibda ma’muriy javobgarlikka tortilishi belgilab qo‘yilgan. O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksida fuqarolar tomonidan uy-joylarni qurish qoidalari buzish holatlari yoki uy-joylarga doir mulk huquqlarini ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni

[41] O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi. 160-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.

davlat ro‘yxatidan o‘tkazishni amalga oshiruvchi organlarda o‘z vaqtida rasmiylashtirmaganlik holatlari ma’muriy huquqbuzarlik sifatida e’tirof etilgan bo‘lib, ushbu holatlarda fuqarolarga nisbatan ma’muriy huquqbuzarlik sodir etganligi uchun ma’muriy jazo chorasi sifatida jarima qo‘llanilishi belgilangan. Jumladan, Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksning 160-moddasiga asosan:

Fuqarolarning uy-joylarni, xo‘jalik va ro‘zg‘or binolarini qurish qoidalarini buzishi, -bazaviy hisoblash miqdorining besh baravaridan o‘n baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Fuqarolarning uy-joyga doir mulk huquqini ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazishni amalga oshiruvchi organlarda o‘z vaqtida rasmiylashtirmasligi, -

bazaviy hisoblash miqdorining bir baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

O‘zboshimchalik bilan qurilgan binolar va inshootlarga bo‘lgan huquqlar, shuningdek, qurilish davrida foydalanish uchun qurilgan vaqtinchalik imoratlarga bo‘lgan huquqlar davlat ro‘yxatidan o‘tkazilmaydi, qonun hujjatlarida ko‘rsatilgan hollar (masalan, o‘zboshimchalik bilan qurilgan turar joylarga nisbatan mulk huquqini e’tirof etish bo‘yicha bir martalik umumdavlat aksiyasi) bundan mustasno.

Yuqoridagilardan tashqari Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksning 68-moddasida fuqarolar tomonidan xo‘jalik ichidagi yer tuzish loyihalaridan o‘zboshimchalik bilan chetga chiqish, davlat yer kadastri yuritish qoidalarini buzish holatlariga nisabatan ham javobgarlik choralari belgilangan bo‘lib, jumladan, tasdiqlangan yer

tuzilishi loyiha hujjatlaridan tegishli ruxsat bo‘lmay turib chetga chiqish, xuddi shuningdek tegishli organlar bilan kelishmay turib ob’ektlarni joylashtirish, loyihalashtirish, qurish va ularni foydalanishga topshirish, davlat yer kadastri yuritish qoidalarini buzish, yerlardan foydalanish to‘g‘risidagi hisobotlarni buzib ko‘rsatish, axborotlarni berishdan bo‘yin tovlash yoki noto‘g‘ri axborot berish –

fuqarolarga bazaviy hisoblash miqdorining bir baravaridan uch baravarigacha,

mansabdor shaxslarga esa - uch baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Xuddi shunday huquqbuzarliklar ma’muriy jazo chorasi qo‘llanilganidan keyin bir yil davomida takror sodir etilgan bo‘lsa, - fuqarolarga bazaviy hisoblash miqdorining uch baravaridan besh baravarigacha miqdorda jarima solishga sabab bo‘ladi.

Fuqarolar va yuridik shaxslar ko‘p kvartirali uylardagi yashash uchun mo‘ljallanmagan joylardan bevosita belgilangan maqsadda foydalanishlari shart.

Shuning bilan birgalikda mamlakatimizda o‘zboshimchalik bilan egallab olingan yer uchastkalarida yoki imorat qurish uchun ruxsatnoma olmasdan qurilgan turar joylarga nisbatan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni bilan o‘zboshimchalik bilan qurilgan turar joylarga nisbatan mulk huquqini e’tirof etish bo‘yicha tegishli tartibda bir martalik umumdavlat aksiyasi o‘tkazildi.

O‘zboshimchalik bilan egallab olingan yer uchastkalarida yoki imorat qurish uchun ruxsatnoma olmasdan qurilgan turar joylarga nisbatan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 20-apreldagi «Fuqarolarni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar hamda o‘zboshimchalik bilan qurilgan turar joylarga nisbatan mulk huquqini e’tirof etish bo‘yicha bir martalik umumdavlat aksiyasini o‘tkazish to‘g‘risida» PF-5421-son Farmoniga asosan mulk huquqini e’tirof etish bo‘yicha bir martalik umumdavlat aksiyasi e’lon qilindi va u 2019-yil 1-mayga qadar davom etishi belgilab qo‘yildi. Mazkur Farmonning ijrosini ta’minlash maqsadida Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 21 iyundagi 461-sonli qarori qabul bilan “Ko‘chmas mulkka nisbatan mulk huquqini e’tirof etish bo‘yicha bir martalik umumdavlat aksiyasi doirasida ko‘chmas mulklarga nisbatan mulk huquqini e’tirof etish tartibi to‘g‘risida” Nizom tasdiqlandi va bir

Turar joyga bo‘lgan mulk huquqi muddatsiz bo‘lib, fuqarolar va yuridik shaxslarning, davlatning huquqlarini hamda qonun bilan qo‘riqlanadigan manfaatlarini buzmagan holda shaxsning o‘ziga tegishli turar joyga o‘z xohishi va manfaatlariga ko‘ra egalik qilish, undan foydalanish va uni tasarruf etish, shuningdek o‘zining mulk huquqi buzilishini bartaraf etishni talab qilish huquqidan iboratdir. Turar joylarning ko‘rinishini o‘zgartirishga, ularni qayta qurish yoki buzishga mahalliy davlat hokimiyati organlarining tegishli ruxsatnomasi bo‘lgan taqdirda yo‘l qo‘yiladi. Uylar, kvartiralar, uyning bir qismi, kvartiraning bir qismiga bo‘lgan xususiy mulk miqdor, o‘lcham va qiymat jihatdan cheklanmaydi.

Uyning, kvartiraning oldi-sotdi va ayirboshlash shartnomasi yozma shaklda, taraflar imzolaydigan bitta hujjatni tayyorlash yo‘li bilan tuziladi hamda u notarial tasdiqlanishi va davlat ro‘yxatidan o‘tkazilishi shart. Uyning, kvartiraning oldi-sotdi shartnomasi shakliga rioya etmaslik uning haqiqiy emasligiga olib keladi.

Sotib oluvchi sotib olganidan keyin qonunga muvofiq turar joydan foydalanish huquqini o‘zida saqlab qoladigan shaxslar yashab turgan shu

uy, kvartirani oldi-sotdi shartnomasining muhim sharti – bu shaxslarning ro‘yxatini sotilayotgan turar joydan foydalanish huquqlari ko‘rsatilgan holda tuzishdan iboratdir.

Fuqarolar yashash uchun mo‘ljallanmagan joylarni, qurilmalarni hamda inventarni tegishli tartibda saqlashlari, zarur ta’mirlash ishlarini bajarishlari, sanitariya va yong‘inga qarshi qoidalarga rioya etishlari, yoqilg‘i-energetika resurslarini tejash choralarini ko‘rishlari shart.

Bog‘dorchilik va boshqa yer uchastkalarida joylashgan hamda fuqarolarning doimiy yashashiga mo‘ljallangan, belgilangan sanitariya, yong‘inga qarshi, texnik talablarga javob beradigan imoratlarga ega bo‘lgan shaxslar shu imoratlarni uylar sifatida rasmiylashtirishni talab qilishga haqlidirlar. Bu imoratlar ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni va unga doir bitimlarni ro‘yxatdan o‘tkazuvchi organda davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan paytdan boshlab uylar deb tan olinadi.

2024-yilning 5-avgust kuni Prezident tomonidan «O‘zboshimchalik bilan egallab olingan yer uchastkalariga hamda ularda qurilgan binolar va inshootlarga bo‘lgan huquqlarni e’tirof etish to‘g‘risida»gi O’RQ-937-sonli Qonun imzolandi. Mazkur Qonunda belgilanganidek, 2024-yil 8-noyabr kunidan Qonun rasman kuchga kirdi.

O’RQ-937-sonli Qonunga ko‘ra, fuqarolar quyidagi ko‘chmas mulklarni o‘z nomiga (ijara va mulk huquqi asosida) qonuniy o‘tkazib olishi mumkin:

– 2018-yil 1-may kunigacha yakka tartibdagi uy-joy qurib o‘zboshimchalik bilan egallagan yer hamda undagi bino va inshootlar;

– 2018-yil 1-may kunigacha fuqarolar va tashkilotlar tomonidan hujjatda ko‘rsatilgan maydondan ortiqcha egallangan yer hamda undagi bino va inshootlar;

– «bir martalik aksiya» (PF-5421, VMQ-461) doirasida huquqlarni e’tirof etish oxiriga yetmagan yer hamda undagi bino va inshootlar;

– 2021-yil 8-iyunga (hokimlarning vakolati bekor qilinguniga) qadar tuman (shahar) hokimlari qarori bilan ajratilgan, lekin viloyat hokimi yoki xalq deputatlari Kengashi tomonidan tasdiqlanmagan yer;

– bog‘dorchilik va uzumchilik shirkatlari hududidagi turar joylar hamda ular egallagan yer;

– kichik sanoat zonalari hududiga 2020-yil 9-martgacha joylashtirilgan tadbirkorlarning yeri;

– davlat orderi bilan xususiylashtirilgan binolar va uylar egallagan yer;

– hokim qarori bilan mulk huquqi e’tirof etilgan binolar va uylar egallagan yer uchastkasi.

Ko‘chmas mulkni qonuniylashtirish uchun ular quyidagi talablarga javob berishi lozim:

– yer boshqa shaxsga ajratilmagan yoki auksionga chiqarilmagan bo‘lishi;

– yer uchastkasidan foydalanishda nizo mavjud emasligi;

– yer va mol-mulk solig‘i bo‘yicha qarzdorlik mavjud emasligi;

– muhofaza zonasida, sug‘oriladigan yerda joylashmaganligi;

– bosh reja talablariga zid emasligi (mavjud bo‘lsa);

– har bir kategoriyaga xos boshqa shartlar (investitsiya majburiyati bajarilganligi, shirkat a’zosi hisoblanishi va boshqalar).

O’RQ-937-sonli Qonunga ko‘ra, yakka tartibdagi uy-joylar egallagan yerlarga ijara huquqi quyidagi hajmgacha beriladi:

– 1998-yil 1-iyulgacha egallangan bo‘lsa – 0,24 gektargacha;

– 1998-yil 1-iyuldan 2018-yil 1-may kuniga qadar egallangan bo‘lsa – Toshkent, Nukus shaharlari hamda viloyat markazlarida 0,06 gektar, qolgan hududlarda 0,12 gektardan oshmagan hajmda.

Ushbu hajmdan ortiqcha yerlar, agar nizo bo‘lmasa, dehqon xo‘jaligi yoki tomorqa xo‘jaligi yuritish uchun rasmiylashtirib beriladi.

Huquqlarni e’tirof etish hududlar bo‘yicha bosqichma-bosqich amalga oshiriladi, buning uchun Kadastr agentligi har yili reja-jadval tasdiqlaydi, unga asosan:

– Kadastr agentligi Avtomatlashtirilgan axborot tizimini yaratib, unga barcha yerlar bo‘yicha 6 xil turdagi birlamchi ma’lumotlarni kiritadi;

– 10 ta vakolatli organ (hokimlik, qurilish, ekologiya, soliq, «O‘zbekkosmos» agentligi va boshqalar) har bir yer uchastkasi bo‘yicha o‘z vakolatidagi ma’lumotlarni tizimga kiritadi;

– tizimda shakllantirilgan elektron yig‘majild mahalla binolarida, Kadastr agentligi saytida hamda boshqa manbalarda e’lon qilinadi.

To‘plangan hujjatlarning to‘liqligi va qonuniyligi adliya organlari tomonidan o‘rganib chiqiladi.

Ijobiy xulosa qabul qilingan fuqarolarga Kadastr agentligi tomonidan xabarnoma yuboriladi.

Xabarnoma asosida bir martalik to‘lovni amalga oshirganlarga har chorakda xalq deputatlari viloyat Kengashi qarori bilan huquqlar e’tirof etiladi (yerga – ijara huquqi, bino-inshootga – mulk huquqi).

O’RQ-937-sonli Qonunga ko‘ra, yer va binolarni qonuniylashtirish uchun quyidagi miqdorlarda bir martalik to‘lov undiriladi:

– Toshkent shahrida – BHMning 5 baravari (1 mln 875 ming so‘m);

– Nukus shahri va viloyat markazlarida – BHMning 3 baravari (1 mln 125 ming so‘m);

– viloyatlar bo‘ysunuvidagi boshqa shaharlarda – BHMning 2 baravari (750 ming so‘m);

– boshqa aholi punktlarida – BHMning 1 baravari (375 ming so‘m);

– qolgan hollarda bir martalik to‘lov tegishli hududdagi o‘rtacha auksion bahosi miqdorida to‘lanadi.

Shuningdek, I va II-guruh nogironlari, oldingi «aksiya» vaqtida yig‘im to‘lagan shaxslar to‘lovdan ozod qilinadi, «Ijtimoiy himoya yagona reyestri» axborot tizimiga kiritilgan shaxslarga 50 foiz chegirma beriladi.

O’RQ-937-sonli Qonunga muvofiq, o‘zboshimchalik bilan egallab olingan yer maydonlariga qurilgan ko‘chmas mulk ob’ektlarini aniqlash maqsadida 2024-2025-yillarda xatlov qilinadigan mahallalar reja-jadvali tasdiqlandi.

15.2. Jismoniy shaxslardan mol-mulk solig‘ini undirishning zarurligi, mol-mulk solig‘i to‘lovchi jismoniy shaxslar

Har bir soliqni undirishning zarurligi, ularning bajaradigan funktsiyalari bilan belgilanadi. Mol-mulkni soliqqa tortishning rivojlanishi jarayonida uning

Bugungi kunda mahalliy budjet daromadlarini shakllantirish va tushumlarning barqaror tushushini ta’minlash zarurati mavjud, chunki mahalliy hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan qo‘llab quvvatlash shuni taqozo etadi.

fiskal, tartibga solish va rag‘batlantirish kabi funktsiyalarni bajarishligi aniqlangan. Ushbu soliqning asosiy fiskal funktsiyasi mahalliy budjetni moliyaviy resurslar bilan ta’minlash hisoblanadi.

O’zbekistonda mol-mulk solig’i joriy qilinishidan asosiy maqsad davlat byudjetini doimiy va barqaror daromadini ta’minlash, salmog’ini oshirish hamda jismoniy shaxslarning mavjud mol-mulklaridan samarali va o’z o’rnida foydalanish hisoblanadi.

Mol-mulk solig‘ining tartibga solish funktsiyasi jismoniy shaxslar tomonidan normativ muddatda qurilishi tugallanmagan yashash uchun mo‘ljallanmagan ob’ektlarni o‘z vaqtida ishga tushirilishini, yangi qurilgan uy-joylarni o‘z vaqtida davlat ro‘yxatidan o‘tkazilishini, bo‘sh turgan binolar, foydalanilmayotgan ishlab chiqarish maydonlari, yashash uchun mo‘ljallanmagan inshootlardan samarali foydalanilishini, ob’ektlarning o‘z vaqtida qurilishini ta’minlash maqsadlarida ushbu ob’ektlarga tegishli ravishda ikki baravarga oshirilgan soliq stavkalarini qo‘llash, ularga nisbatan qonun hujjatlarida oshirilgan soliq stavkalarini belgilash yo‘li bilan yuridik shaxslar uchun nazarda tutilgan ta’sir choralari qo‘llash orqali amalga oshiriladi.

Rag‘batlantirish funktsiyasi esa aholini ijtimoiy himoya qilish, resurslarni tejash va oqilona foydalanishga undash, mol-mulkdan oqilona foydalanishni rag‘batlantirish, mulkiy tabaqalanishni qisqartirish, noishlab chiqarish jamg‘armalarini

Soliq imtiyozlari- *soliq to‘lovchilarning ayrim toifalariga boshqa soliq to‘lovchilarga nisbatan soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlarida nazarda tutilgan afzalliklar, shu jumladan soliqni to‘lamaslik yoki ularni kamroq miqdorda to‘lash imkoniyati.*

O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 75-modda

imkon qadar kamaytirish hamda jamiyat uchun maqbul sohalarga yo‘naltirish hamda innovatsion faoliyatni rag‘batlantirish maqsadlarida qo‘llanilayotgan imtiyoz va preferensiyalarda namoyon bo‘ladi.

Mol-mulk solig‘ini undirish asoslaridan biri, jismoniy shaxslar daromadining tashkil topishida farqlarning mavjudligidir, ya’ni manbaning daromadliligi daromad solig‘ida hisobga olinmaydi. Shunga ko‘ra, mol-mulk solig‘i muayyan darajada daromad solig‘iga qo‘shimcha hisoblanadi va uning ahamiyati bozor munosabatlari sharoitida tobora oshib boradi.

Mol-mulkni soliqqa tortishdan samarali foydalanishning zarurligini asoslaydigan omillaridan biri bo‘lib, jismoniy shaxslar daromad solig‘ini to‘lashdan «qochish» hisoblanadi (ba’zan hatto qonuniy tarzda). Shu bilan birga daromad solig‘i to‘lashdan «qochib qolgan» daromadlar moddiylashib, mol-mulkning muayyan turiga aylanadi va mol-mulk solig‘ining zaruriy ob’ekti bo‘ladi. Shu munosabat bilan sub’ektlarning bir soliqni to‘lashdan qochishi, ixtiyoriy ravishda ikkinchi soliqqa tortilishiga olib keladi.

Davlat mulkdorlar faoliyatini boshqarish maqsadida mol-mulk solig‘idan ikki tomonlama foydalanish mumkin: bir tomondan mulkdorlarning foydalanilmayotgan mol-mulklarini (egalik huquqlarini) soliqqa tortishi bo‘lsa, ikkinchi tomondan, davlat uchun maqbul bo‘lgan, ya’ni passiv faoliyatdan faol xo‘jalik yuritish faoliyatiga o‘tgan shaxslarga mol-mulklarni yo‘naltirish. Bunday sharoitda mol-mulkka joriy etilgan soliq, vosita sifatida qaralib, mulkdorlarni xo‘jalik faoliyatida o‘zining mol-mulkidan samarali foydalanishga chorlaydi

yoki egalik huquqlarini o‘zgartirish yo‘li bilan faol shaxslar mol-mulkidan yanada samarali foydalanishiga rag‘batlantiradi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘ini amaliyotga joriy qilinishi va bugungi kunda ham amalda bo‘lishini quyidagi sabablar orqali ifodalash mumkin:

- jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i o‘ziga xos qayta taqsimlash funktsiyasini bajaradi. Mol mulk egasi bo‘lgan jismoniy shaxsning moliyaviy imkoniyati aholining boshqa toifalariga nisbatan yuqoriroq bo‘ladi va u ko‘proq soliq to‘laydi;
- jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i mahalliy budjetning daromad manbalaridan biri hisoblanib, mol mulk egasi mahalliy ijtimoiy xizmatlardan foydalanganlik uchun haqni soliq sifatida to‘laydi;
- jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i bazasiga kirmay qoladigan, ya’ni mulkdan keladigan daromadni soliqqa tortish imkonini beradi;
- jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i mol-mulkka egalik hissini oshiradi.

Iqtisodchi olimlar tomonidan jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘ining manbasini aniqlashning quyidagi ikki xil yo‘nalishi taklif etiladi:

Birinchi yo‘nalishda mol-mulk egasining yil davomida ushbu mol-mulkdan foydalanishi hisobiga olgan daromadi manba sifatida e’tirof etiladi.

Ikkinchi yo‘nalishda esa mol-mulkning bozor bahosi bo‘yicha yoki shartli baholash orqali aniqlangan qiymati manba deb qabul qilinadi.

Soliq kodeksida mulkida soliq solish ob'ekti deb tan olinadigan mol-mulki bo'lgan jismoniy shaxslar, shu jumladan chet el fuqarolari, agar O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalarida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo'lsa, shuningdek yuridik shaxs tashkil etgan yoki tashkil etmagan dehqon xo'jaliklari **mol-mulk solig'ining to'lovchilari** deb e'tirof etiladi[42].

Shu o'rinda ta'kidlash lozimki, dehqon xo'jaligidagi faoliyat tadbirkorlik faoliyati jumlasiga kiradi hamda dehqon xo'jaligi a'zolarining istagiga ko'ra yuridik shaxs tashkil etgan holda va yuridik shaxs tashkil etmasdan amalga oshirilishi mumkin.

Dehqon xo'jaligi o'z faoliyatida yollanma mehnatdan doimiy asosda foydalanishi mumkin emas. Dehqon xo'jaligi ixtiyoriylik asosida tuziladi hamda fuqaroga belgilangan tartibda yer uchastkasi berilganidan va dehqon xo'jaligi davlat ro'yxatiga olinganidan keyin tashkil etilgan hisoblanadi. Dehqon xo'jaligi boshlig'iga Yer uchastkasiga umrbod egalik qilish huquqini beruvchi davlat hujjati hamda davlat ro'yxatidan o'tkazilganlik to'g'risidagi belgilangan namunadagi guvohnoma beriladi.

Fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlari har bir dehqon xo'jaligini Xo'jalik kitobiga kiritib, unda dehqon xo'jaligining tarkibi, xo'jalik boshlig'i yoxud uning vazifasini bajaruvchi shaxs, shuningdek xo'jalikning tashkiliy-huquqiy shakli (yuridik shaxs tashkil etgan holda yoki yuridik shaxs tashkil etmasdan) to'g'risidagi ma'lumotlarni qayd etib qo'yadi.

[42] O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 418-modda. lex.uz-O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi. 2024 yil.

Dehqon xo‘jaligi o‘ziga qarashli uy-joylar, xo‘jalik imoratlari, boshqa imoratlar, binolar va inshootlar va boshqa inshootlari bo‘yicha mol-mulk solig‘i to‘lovchi bo‘ladi.

Soliq kodeksiga asosan jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘ini undirish jarayonida agar mol-mulk mulkdorining joylashgan yerini aniqlash imkoni bo‘lmasa, shuningdek ko‘chmas mulk mulkdori vafot etgan taqdirda, bu mulk qaysi shaxsning egaligida va (yoki) foydalanishida bo‘lsa, o‘sha shaxs soliq to‘lovchi deb e’tirof etiladi.

15.3. Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i ob’ekti va bazasi

Bino *- funksional maqsadiga qarab odamlar yashashi yoki bo‘lishiga va har xil turdagi ishlab chiqarish jarayonlarini bajarishga mo‘ljallangan, yopiq hajmni tashkil etuvchi tayanch, to‘sma yoki har ikkala maqsadga xizmat qiluvchi konstruksiyalardan iborat qurilish tizimi.*

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 419-moddasiga muvofiq jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig’ining soliq solish ob’ekti bo’lib O’zbekiston Respublikasi hududida joylashgan quyidagi mol-mulklar hisoblanadi:

1) uy-joylar, kvartiralar, dala hovli imoratlari;

2) tadbirkorlik faoliyati va (yoki) daromad olish uchun mo‘ljallangan yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk ob’ektlari;

Qurilishi tugallanmagan ob’ektlar- *qurilishi belgilangan tartibda ajratilgan yer uchastkasida tasdiqlangan loyiha hujjatlariga muvofiq boshlangan, lekin belgilangan kunida tugallanmagan yoki qurilishi tugallangan, ammo qurilishi (rekonstruksiyasi) tugallangan binolar va inshootlarni foydalanishga qabul qilish dalolatnomasi asosida foydalanishga qabul qilinmagan bino va inshootlar.*

3) qurilishi tugallanmagan yashash uchun mo‘ljallanmagan ob’ektlar.

Qurilishi tugallanmagan yashash uchun mo‘ljallanmagan ob’ektlarga ushbu ob’ektni qurishga doir loyiha-smeta hujjatlarida

belgilangan normativ muddatda qurilishi tugallanmagan ob’ektlar, agar qurilishning normativ muddati belgilanmagan bo‘lsa, ushbu ob’ektning qurilishiga vakolatli bo‘lgan organning ruxsatnomasi olingan oydan e’tiboran yigirma to‘rt oy ichida qurilishi tugallanmagan ob’ektlar kiradi;

4) ko‘p kvartirali uylarga uzviy bog‘liq bo‘lgan avtomashina turar joylari, shuningdek boshqa imoratlar, binolar va inshootlar.

Fuqarolarning doimiy yashashiga mo‘ljallangan, belgilangan sanitariya, yong‘inga qarshi, texnik talablarga javob beradigan, shuningdek belgilangan tartibda maxsus uylar (yotoqxonalar, vaqtinchalik uy-joy fondi uylari, nogironlar, faxriylar, yolg‘iz qariyalar uchun internat-uylar, shuningdek bolalar uylari va boshqa maxsus maqsadli uylar) sifatida foydalanishga mo‘ljallangan joylar *turar joy deb hisoblanadi*. Turar joy ko‘chmas mulk hisoblanadi. Turar joylarga quyidagilar kiradi (1-rasm).

Inshoot- *har xil turdagi ishlab chiqarish jarayonlarini bajarishga, materiallar, buyumlar, asbob-uskunalarni saqlashga, odamlarning vaqtincha bo‘lishiga, odamlar, yuklar va boshqa narsalarni olib o‘tishga mo‘ljallangan, tayanch, to‘sma yoki har ikkala maqsadga xizmat qiluvchi konstruksiyalardan iborat, yer tepasida, yer yuzasida va yer ostida hajmli, yassi yoki chiziq tarzida joylashgan qurilish tizimi.*

Yordamchi-xo‘jalik imoratlari - ishlab chiqarish binolari va inshootlariga nisbatan qo‘shimcha imoratlar (omborxonalar, bostirmalar, yo‘laklar va shu kabilar), uy hayvonlari va parrandalarini boqish uchun mo‘ljallangan imoratlar, omborxona, garajlar, yozgi oshxonalar, tandirxonalar, yerto‘lalar, hammomlar, hovlidagi hojatxonalar, dushxonalar, issiqxonalar, hovuzlar, saunalar, qozonxonalar va odamlarning vaqtincha turishi bilan bog‘liq turli ishlarni bajarish uchun mo‘ljallangan boshqa funksional imoratlardir.

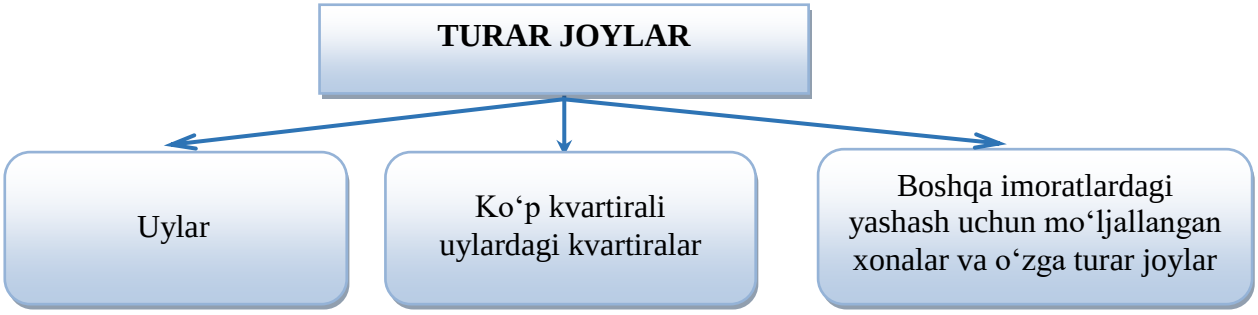

-rasm. Turar joylar tarkibi[43]

Kadastr qiymati hisoblab chiqilmaydigan ko‘chmas mulk ob’ektlari:
a) qurilayotgan;
b) belgilangan tartibda egasiz deb topilgan;
v) mahalliy davlat hokimiyati organlarining qarorlariga muvofiq foydalanish uchun yaroqsiz deb topilgan.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 420-moddasiga muvofiq, 1) ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazuvchi organ tomonidan belgilanadigan soliq solish ob’ektlarining kadastr qiymati soliq bazasi hisoblanadi[44].

Soliq solish maqsadida jismoniy shaxslarga tegishli bo‘lgan ko‘chmas mulk ob’ektlarining, turar joy fondining kadastr qiymati hisoblash ishlari Kadastr agentligining Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar, Toshkent shahar boshqarmalari, tumanlar (shaharlar) bo‘limlari tomonidan amalga oshiriladi va kadastr qiymati har yili 1-yanvar holatiga aniqlanadi. Kadastr qiymati belgilangan tartibda foydalanishga qabul qilingan jismoniy shaxslar mulki bo‘lgan turar joylar, kvartiralar, bog‘dorchilik va uzumchilik shirkatlari a’zolarining bog‘ uylari (dala-hovlilar) uchun hisoblab chiqiladi. Ko‘chmas mulkning hisoblab chiqilgan kadastr qiymati ushbu ob’ektlarning kadastr qiymatini keyingi hisoblashgacha (qayta hisoblashgacha) o‘zgarishsiz

[43] O‘zbekiston Respublikasining Uy-joy kodeksi.10-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil
[44] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 420-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil

qoladi. Ko‘chmas mulk ob’ektlarida o‘zgarishlar aniqlangan taqdirda (rekonstruksiya qilinishi, qo‘shimcha joylar qurilish, qo‘shimcha ob’ektlar qurilishi va boshqalar), Kadastr agentligining hududiy bo‘limlari tomonidan ushbu ob’ektlarning kadastr qiymati qayta hisoblanadi hamda qonunchilikda belgilangan muddatlarda soliq organlariga tegishli ma’lumotlar taqdim etiladi.

Soliqni hisoblab chiqarish maqsadida soliq bazasi - Soliq kodeksi 419-moddasining 1, 3 va 4-bandlarida nazarda tutilgan obyektlar, ya’ni: uy-joylar, kvartiralar, dala hovli imoratlari; qurilishi tugallanmagan yashash uchun mo‘ljallanmagan obyektlar; ko‘p kvartirali uylarga uzviy bog‘liq bo‘lgan avtomashina turar joylari, shuningdek boshqa imoratlar, binolar va inshootlar bo‘yicha - ***qirq ikki million so‘mdan kam bo‘lishi mumkin emas***.

Soliq kodeksi 419-moddasining 2-bandida nazarda tutilgan ob’yektlar, jumladan tadbirkorlik faoliyati va (yoki) daromad olish uchun mo‘ljallangan, yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk obyektlariga nisbatan esa soliq bazasi quyidagi miqdorlarda ***1 kv. metr uchun mutlaq miqdorda belgilangan eng kam qiymatdan past bo‘lishi mumkin emas***:

Toshkent shahrida - uch million so‘m;

Nukus shahrida va viloyat markazlarida - ikki million so‘m;

boshqa shaharlarda va qishloq joylarda - bir million ikki yuz ming so‘m.

Bunda Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi va xalq deputatlari viloyatlar Kengashlari belgilangan eng kam qiymatga tumanlarning iqtisodiy rivojlanishiga qarab 0,5 gacha bo‘lgan

kamaytiruvchi koeffitsiyent kiritishi mumkin. Agar obyektning 1 kv. metri qiymati belgilangan eng kam qiymatdan past bo‘lsa, soliq to‘lovchi ko‘chmas mulk obyektlari qiymatini mustaqil baholashni amalga oshirishga haqli. Bunda mustaqil baholash natijalari, shu jumladan soliq to‘lovchi tomonidan o‘tgan ikki yilda o‘tkazilgan mustaqil baholash natijalari soliq bazasi sifatida e’tirof etiladi. Belgilangan eng kam qiymat tatbiq etilmaydigan ko‘chmas mulk obyektlari qonunchilikda belgilanadi.

Yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk obyektlariga nisbatan soliq bazasi 1 kv. metr uchun mutlaq miqdorda belgilangan eng kam qiymatdan past bo‘lishi mumkin emasligiga doir qoidalar qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini yetishtirish va saqlash, shuningdek ipak qurti yetishtirish uchun berilgan ko‘chmas mulk obyektlariga nisbatan tatbiq etilmaydi.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkini baholash bo‘yicha vakolatli organ tomonidan aniqlangan soliq solish obyektining bahosi mavjud bo‘lmagan taqdirda, mol-mulkning shartli qiymati Toshkent va Nukus shaharlarida, shuningdek viloyat markazlarida - *qirq ikki million so‘mning besh baravari miqdorida*, boshqa shaharlarda va qishloq joylarda esa - *qirq ikki million so‘mning ikki baravari miqdorida* soliq bazasi hisoblanadi.

Bitta jismoniy shaxs bir nechta soliq solish obyekti bo‘yicha soliq to‘lovchi bo‘lgan taqdirda, soliq bazasi har bir obyekt bo‘yicha alohida hisoblab chiqiladi.

Yer uchastkalari va mol-mulkni soliqqa tortishni yanada takomillashtirish, ularni baholash va hisobini yuritishda zamonaviy

usullarni joriy qilish, yer va suv resurslari, yer qa’ridan qazib olinadigan foydali qazilmalardan foydalanish samaradorligini oshirish, shuningdek, mahalliy davlat hokimiyati organlarining mustaqilligini yanada oshirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 3-dekabrdagi «Resurs soliqlari va mol-mulk solig‘ini yanada takomillashtirish to‘g‘risida»gi PF-6121-sonli Farmoni bilan mol-mulk va yer soliqlarini ko‘chmas mulk (bino, inshoot va yer uchastkalari) ob’ektlarining bozor bahosiga yaqin bo‘lgan kadastr qiymati asosida hisoblash tizimini bosqichma-bosqich joriy etiladigan bo‘ldi. Ya’ni, Farmonda belgilandiki, ko‘chmas mulk ob’ektlarining bozor bahosiga yaqin bo‘lgan kadastr qiymati asosida mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash tizimi ikki bosqichda joriy etiladi:

birinchi bosqichda (2021 – 2023-yillar) - ko‘chmas mulk bo‘lgan turar-joy fondi ob’ektlari (kvartira, yakka tartibdagi uy-joylar, dala-hovli), shuningdek, ushbu ob’ektlar egallagan yer uchastkalariga nisbatan;

ikkinchi bosqichda (2022 – 2024-yillar) - yashash uchun mo‘ljallanmagan alohida ko‘chmas mulk ob’ektlari, shuningdek, ushbu ob’ektlar egallagan yer uchastkalariga nisbatan.

Zarurat tug‘ilganda xorijiy ekspertlarning xizmatiga Davlat budjeti mablag‘lari hisobidan haq to‘lagan holda ularni jalb qilish orqali quyidagilar ta’minlanadi:

a) ko‘chmas mulkni ro‘yxatdan o‘tkazish va kadastr tizimini modernizatsiya qilish uchun Jahon bankidan imtiyozli kreditlar jalb qilish;

b) 2021-yil 1-aprelga qadar xalqaro moliya institutlari ekspertlari bilan birgalikda ko‘chmas mulk ob’ektlariga soliq solishni yanada takomillashtirish bo‘yicha yer solig‘i va mol-mulk solig‘ini o‘rniga ko‘chmas mulk solig‘ini kiritishni nazarda tutuvchi «Yo‘l xaritasi» ishlab chiqish;

v) ko‘chmas mulk ob’ektining (bino, inshoot va yer uchastkalari) yuridik yoki jismoniy shaxs egaligida bo‘lishi emas, balki ularning kadastr qiymatidan va ob’ektning foydalanish maqsadidan kelib chiqqan holda soliq solish tartibi birxillashtirilishi va yer solig‘i bo‘yicha advalor stavka kiritilishi;

g) belgilangan tartibda quyidagi loyihalarni kiritish:

2021-yil 1-avgustga qadar - kadastr qiymatini maksimal darajada bozor bahosiga yaqinlashtirishga alohida e’tibor qaratgan holda, turar joy fondi ko‘chmas mulki ob’ektlaring kadastr qiymatini aniqlash tartibini takomillashtirish hamda yakka tartibdagi uy-joy qurish va uy-joyga xizmat ko‘rsatish ob’ektlari bilan band bo‘lgan yer uchastkalarining kadastr (bozor) qiymatini aniqlash tartibini kiritish bo‘yicha hukumat qarori;

2021-yil 1-noyabrga qadar - yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk ob’ektlari va ushbu ob’ektlar bilan band bo‘lgan yer uchastkalarining bozor bahosiga maksimal darajada yaqinlashtirilgan kadastr qiymatini aniqlash mexanizmini kiritish to‘g‘risida hukumat qarori;

2021-yil 1-dekabrga qadar - foydalanishga ruxsat etilgan yer uchastkalari turlari klassifikatorlari va ularga bo‘lgan huquqlarni tugatish uchun asoslarni nazarda tutuvchi Yer kodeksining yangi tahriri;

d) 2021-2022-yillarda respublikaning quyidagi «tajriba-sinov» hududlarida yer uchastkalaridan foydalanilishiga va kapital qurilish ob’ektlarining belgilangan maqsadiga qarab ko‘chmas mulk ob’ektlarining bozor qiymatiga asoslangan kadastr qiymatini aniqlash bo‘yicha eksperiment o‘tkazilishi:

turar va noturar (tijoriy) joylarga mo‘ljallangan ko‘chmas mulk ob’ektlari - Toshkent shahri Mirzo Ulug‘bek tumani;

sanoat ob’ektlari - Navoiy viloyati Navoiy shahri;

rekreatsion zonalar va alohida qo‘riqlanadigan hududlar ob’ektlari - Toshkent viloyati Bo‘stonliq tumani;

qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan ob’ektlar - Buxoro viloyati Romitan tumani.

O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi 2021 – 2024-yillar davomida yuridik va jismoniy shaxslarga tegishli bo‘lgan ko‘chmas mulklarni baholashni o‘tkazish uchun Soliq qo‘mitasining asoslantirilgan hisob-kitoblariga ko‘ra Davlat budjetidan mablag‘ ajratib boradi.

PF-6121-sonli Farmonga ko‘ra, Davlat soliq qo‘mitasi huzuridagi Kadastr agentligi 2022-yil 1-yanvarga qadar ko‘chmas mulk ob’ektlarining kadastr qiymatini ularning bozor bahosiga asoslangan holda aniqlash, har bir egalik qiluvchiga (foydalanuvchiga) tegishli bo‘lgan ko‘chmas mulk ob’ektlari to‘g‘risida to‘liq va ishonchli ma’lumotlar bazasini yaratish uchun axborot tizimini takomillashtirish, ko‘chmas mulk ob’ektlarini ularning bozor bahosidan kelib chiqqan holda sifatli baholashdan o‘tkazish metodikasini ishlab chiqishi belgilab qo‘yilgan.

15.4. Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i bo‘yicha imtiyozlar va soliq stavkalari

O‘zbekiston Respublikasi soliq qonunchiligida jismoniy shaxslarga mol-mulk solig‘i bo‘yicha imtiyozlar asosan aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamini himoyalash maqsadlarida berilgan. Shuningdek ayrim imtiyozlar jismoniy shaxslarni resurslarni tejash va oqilona foydalanishga undash, mol-mulkdan oqilona foydalanishni rag‘batlantirish, mulkiy tabaqalanishni qisqartirish, noishlab chiqarish jamg‘armalarini imkon qadar kamaytirish hamda jamiyat uchun maqbul sohalarga yo‘naltirish hamda innovatsion faoliyatni rag‘batlantirish maqsadlarida qo‘llaniladi.

Soliq kodeksining 421-moddasida jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i bo‘yicha imtiyozlar belgilab qo‘yilgan. Unga ko‘ra *quyidagilarning mulkida bo‘lgan mol-mulkka soliq solishdan ozod etiladi:*

1) «O‘zbekiston Qahramoni», Sovet Ittifoqi Qahramoni, Mehnat Qahramoni unvonlariga sazovor bo‘lgan, uchala darajadagi Shuhrat ordeni bilan taqdirlangan fuqarolarning. Mazkur imtiyoz tegishincha «O‘zbekiston Qahramoni» unvoni berilganligi to‘g‘risidagi guvohnoma, Sovet Ittifoqi Qahramoni, Mehnat Qahramoni daftarchalari, orden daftarchasi yoki mudofaa ishlari bo‘yicha bo‘limning ma’lumotnomasi asosida beriladi;

2) urush nogironlari va qatnashchilari, shuningdek doirasi qonunchilik bilan belgilanadigan, ularga tenglashtirilgan shaxslar. Ushbu imtiyoz urush nogironining (qatnashchisining) tegishli guvohnomasi yoki mudofaa ishlari bo‘yicha bo‘limning yoxud boshqa

vakolatli organning ma’lumotnomasi asosida, nogironligi bo‘lgan boshqa shaxslarga (qatnashchilarga) nogironligi bo‘lgan shaxsning (qatnashchining) imtiyozlarga bo‘lgan huquqi to‘g‘risidagi guvohnomasi asosida beriladi;

3) sobiq SSSRni, O‘zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy tuzumini himoya qilish yoxud harbiy xizmatning yoki ichki ishlar organlaridagi va O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasidagi xizmatning boshqa majburiyatlarini bajarish chog‘ida yaralanganligi, kontuziya yoki mayib bo‘lganligi oqibatida yoxud frontda bo‘lish bilan bog‘liq kasallik tufayli halok bo‘lgan harbiy xizmatchilarning hamda ichki ishlar organlari va O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi xodimlarining ota-onalari hamda beva xotinlari (beva erlari). Ushbu imtiyoz “Halok bo‘lgan askarning beva xotini (beva eri, onasi, otasi)” yoki “Ichki ishlar organlari halok bo‘lgan xodimining beva xotini (beva eri, onasi, otasi)”, “O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi halok bo‘lgan xodimining beva xotini (beva eri, onasi, otasi)” shtampi qo‘yilgan yoxud pensiya guvohnomasini bergan muassasa rahbarining imzosi va ushbu muassasa muhri bilan tasdiqlangan tegishli yozuvli pensiya guvohnomasi asosida beriladi. Agar mazkur shaxslar pensioner bo‘lmasa, soliq imtiyozi ularga sobiq SSSR Mudofaa vazirligi, DXX qo‘mitasi yoki IIVning, shuningdek O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi, Davlat xavfsizlik xizmati, IIV, FVV, O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Davlat xavfsizlik xizmati, O‘zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo‘mitasining tegishli organlari va harbiy xizmat nazarda tutilgan boshqa idoralar tomonidan berilgan harbiy xizmatchining yoki ichki ishlar organlari va O‘zbekiston

Respublikasi Milliy gvardiyasi xodimining halok bo‘lganligi to‘g‘risidagi ma’lumotnoma asosida beriladi.

Tegishincha sobiq SSSRni, O‘zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy tuzumini himoya qilish yoki harbiy xizmatning yoxud ichki ishlar organlaridagi va O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasidagi xizmatning boshqa majburiyatlarini bajarish chog‘ida yoxud frontda bo‘lish bilan bog‘liq kasallik tufayli halok bo‘lgan harbiy xizmatchilarning yoki ichki ishlar organlari va O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi xodimlarining beva xotinlariga (beva erlariga) soliq imtiyozi faqat ular yangi nikohdan o‘tmagan taqdirda beriladi.

4) energiya resurslarining amaldagi tarmoqlaridan to‘liq uzib qo‘yilgan turar joylarda qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanuvchi shaxslar qayta tiklanadigan energiya manbalari o‘rnatilgan oydan e’tiboran uch yil muddatga. Mazkur imtiyoz energiya resurslarining amaldagi tarmoqlaridan to‘liq uzib qo‘yilgan holda qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish to‘g‘risida energiya ta’minoti tashkilotlari tomonidan berilgan ma’lumotnoma asosida taqdim etiladi.

5) yetim bolalar va ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalar. Mazkur imtiyoz yetim bolalarga va ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalarga davlat tomonidan ajratiladigan uy-joy uchun ular 23 yoshga to‘lguniga qadar amal qiladi.

Quyidagi jismoniy shaxslarning mulkida bo‘lgan mol-mulk **oltmish kvadrat metr doirasida** soliq solishdan ozod qilinadi (*bunda shuni ham ta’kidlab o’tish lozimki, yuqorida keltirilgan shaxslar, odatda, mehnatga*

layoqatli farzandlari bilan yashaydi. Shu nuqtai nazardan mazkur normaning kiritilishi imtiyozlarning manzilliligini ta’minlab beradi):

1) o‘n nafar va undan ortiq bolalari bor ota-onalaridan birining. Mazkur imtiyoz fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organining bolalar borligini tasdiqlovchi ma’lumotnomasi asosida beriladi;

2) pensionerlarning. Mazkur imtiyoz pensiya guvohnomasi asosida beriladi;

3) I va II guruh nogironligi bo‘lgan shaxslarning.

Mazkur imtiyoz pensiya guvohnomasi yoki tibbiy-mehnat ekspert komissiyasining ma’lumotnomasi asosida beriladi.

Oltmish kvadrat metr doirasida soliq solishdan ozod qilishga doir imtiyoz doirasida jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i quyidagi formula orqali aniqlanadi:

$$[S_{um.} - (S_{um.} / S_{um.}) * 60 \text{ kv. m. }] * N$$

Bunda:

$S_{um.}$- mulk egallagan maydonning umumiy hajmi;

$S_{um.}$ - mulkning umumiy kadastr qiymati;

N-mol-mulk solig‘i stavkasi

Soliq kodeksining 421-moddsida ko‘rsatib o‘tilgan soliq imtiyozlariga ega bo‘lgan shaxslar soliq imtiyozini olishga bo‘lgan huquqini tasdiqlovchi hujjatlarni soliq solish ob’ekti joylashgan yerdagi soliq organlariga mustaqil ravishda taqdim etadi. Mazkur soliq imtiyozlari mulkdorning tanloviga ko‘ra faqat bitta yashash uchun mo‘ljallangan ko‘chmas mulk ob’ektiga tatbiq etiladi, bundan turar joylarda qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanuvchi shaxslar mustasno.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2013-yil 4-yanvardagi PQ-1902-sonli qarorining 4-bandiga O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 28-noyabrdagi PF-5886-sonli farmoniga asosan kiritilgan o‘zgartirishga asosan, 2020-yil 1-iyulgacha jismoniy shaxslar, qishloq joylarda namunaviy loyihalar bo‘yicha yakka tartibdagi uy-joylar qurilishi Dasturi doirasida, ipoteka kreditini to‘lab bo‘lmagunga qadar, xarid qilingan uy-joylar bo‘yicha mulk solig‘ini to‘lashdan ozod qilinadilar.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 22-noyabrdagi PQ-2660-sonli qarorining 17-bandiga asosan 2020-yil 1-iyulgacha Shaharlarda energiya samarador, arzon ko‘p kvartirali uylarni qurish va rekonstruksiya qilish bo‘yicha 2017 — 2020-yillarga mo‘ljallangan dasturni amalga oshirish doirasida “Ipoteka bank” ATIB, “O‘zsanoatqurilishbank” ATB va “Asaka bank” ATB tomonidan berilgan ipoteka kreditini to‘lab bo‘lgunga qadar sotib olingan kvartiralar bo‘yicha jismoniy shaxslar (qarzdorlar)ning mulk solig‘idan ozod qilinganlar.

Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i stavkalari nisbiy stavka sifatida (foizda) o‘rnatiladi. Mazkur stavkalarning miqdorlari Soliq kodeksida alohida moddada belgilab qo‘yilgan (25-jadval).

25-jadval.

Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i stavkalari[45]

T/r	Soliq solish ob’ektlari	Soliq stavkalari (foizlarda)	
		2024	2025
1.	Uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari (umumiy maydoni 200 kv.m gacha bo‘lganlarini qo‘shib hisoblaganda), ko‘p kvartirali uylarga uzviy bog‘liq bo‘lgan avtomashina turar joylari, shuningdek boshqa imoratlar, binolar va inshootlar	0,31	**0,34**
2.	Shaharlarda joylashgan uy-joylar va kvartiralar, umumiy maydoni		
	200 kv.m dan ortiq va 500 kv.m gacha bo‘lgan	0,41	**0,45**
	500 kv.m dan ortiq bo‘lgan	0,55	**0,6**
3.	Boshqa aholi punktlarida joylashgan, umumiy maydoni 200 kv.m dan ortiq bo‘lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari	0,41	**0,45**
4.	Tadbirkorlik faoliyati uchun yoxud yuridik shaxsga yoki yakka tartibdagi tadbirkorga ijaraga berishda foydalaniladigan soliq solish obyektlari, shuningdek tadbirkorlik faoliyati va (yoki) daromadlar olish uchun mo‘ljallangan, yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk obyektlari	1,5	**1,5**

[45] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 422-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil. 2025-yil

Ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazishni amalga oshiruvchi organlar tomonidan ro‘yxatga olinmagan yangi qurilgan uy-joylarga nisbatan soliq stavkasi ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazishni amalga oshiruvchi organlar tomonidan taqdim etilgan axborot asosida mulkning shartli qiymatiga nisbatan ikki baravar miqdorida qo‘llaniladi.

Hududlarning va faoliyat amalga oshiriladigan joylarning xususiyatlarini hisobga olgan holda Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi, xalq deputatlari, viloyatlar va Toshkent shahar Kengashlari o‘rnatilgan soliq stavkalariga 0,7 dan 1,3 gacha bo‘lgan oraliqdagi kamaytiruvchi va oshiruvchi koeffitsientlar belgilashga haqli.

Jismoniy shaxs yoki oilaviy korxona turar joydan unda istiqomat qilish bilan bir vaqtda tovarlar ishlab chiqarish (xizmatlar ko‘rsatish) uchun foydalangan taqdirda, soliq yashash uchun mo‘ljallangan joylar uchun belgilangan soliq stavkalari bo‘yicha to‘lanadi.

O‘zbekiston Respublikasining alohida hududlari (Farg‘ona viloyatining So‘x tumani, Rishton tumanining Cho‘ng‘ara mahallasi, shuningdek Farg‘ona tumanining Shohimardon, Yordon mahallalari va Hosilot mahallasining Toshtepa - 2 ko‘chasi)da joylashgan ko‘chmas mulk obyektlariga Soliq kodelsining 422-moddasida belgilangan mol-mulk solig‘i stavkalariga 0,1 koeffitsiyent qo‘llaniladi.

15.5. Soliqni hisoblab chiqarish va budjetga to‘lash tartibi

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 423-moddasiga muvofiq, jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘ini hisoblab chiqarish soliq solish obyekti joylashgan yerdagi soliq organlari tomonidan:

Soliq kodeksi 419-moddasining 1, 3 va 4-bandlarida nazarda tutilgan obyektlar, ya’ni: uy-joylar, kvartiralar, dala hovli imoratlari; qurilishi tugallanmagan yashash uchun mo‘ljallanmagan obyektlar; ko‘p kvartirali uylarga uzviy bog‘liq bo‘lgan avtomashina turar joylari, shuningdek boshqa imoratlar, binolar va inshootlar bo‘yicha - ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazishni amalga oshiruvchi organning ma’lumotlari asosida;

Soliq kodeksi 419-moddasining 2-bandida nazarda tutilgan obyektlar, jumladan tadbirkorlik faoliyati va (yoki) daromad olish uchun mo‘ljallangan yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk obyektlari bo‘yicha - ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazishni amalga oshiruvchi organning ma’lumotlari hamda yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk obyektlarining 1 kv. metr uchun mutlaq miqdorda belgilangan eng kam qiymatdan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

Soliq kodeksi 419-moddasining 1, 3 va 4-bandlarida nazarda tutilgan obyektlar, ya’ni: uy-joylar, kvartiralar, dala hovli imoratlari; qurilishi tugallanmagan yashash uchun mo‘ljallanmagan obyektlar; ko‘p kvartirali uylarga uzviy bog‘liq bo‘lgan avtomashina turar joylari, shuningdek boshqa imoratlar, binolar va inshootlar bo‘yicha hisoblangan mol-mulk solig‘i summasini (**S_{sum}**) quyidagi formula orqali aniqlash mumkin:

Ya’ni:

$$S_{sum}=S_{um}*N$$

Bu yerda:

S_{um}–ko‘chmas mulkning kadastr qiymati;

N-soliq stavkasi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘ida ***kalendar yil*** soliq davri hisoblanadi.

Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni hisoblashga oid misollar:

1-masala

1. **Vaziyatli masala.** Fuqaro B.Avazov Toshkent shahri Uchtepa tumanida istiqomad qiladi. B.Avazov yashash uyining kadastr qiymati 47250000 so‘m belgilangan. Mulk egallagan yer maydoni 225 kv.m. ni tashkil qiladi, 2023 yilda Fuqaro B.Avazov shu mulki uchun 111306 so’m to’lagan.

Aniqlang:

Yuqoridagi ma'lumotlardan foydalanib fuqaro B.Avazov 2024 yilda to‘lashi lozim bo‘lgan mol-mulk solig‘i summasini hisoblang

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **423-moddasiga muvofiq**, mol-mulk s*olig’i summasi 1 yanvardagi holatiga ko‘ra kadastr qiymatidan va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.*

Ya’ni:

$\mathbf{S_{sum}=S_{um}*N}$

Bu yerda:

$\boldsymbol{S_{um}}$*–ko‘chmas mulkning kadastr qiymati;*

N*-soliq stavkasi.*

Demak, vaziyatli masaladagi:

-Ko‘chmas mulkning kadastr qiymati- 47250000so‘m.

-Umumiy maydoni: 225 m^2.

Soliq kodeksining 422-moddasi 2-bandiga asosan ***shaharlarda joylashgan uy-joylar va kvartiralar, umumiy maydoni 200 kv.m dan ortiq va 500 kv.m gacha bo‘lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari uchun*** *2024 yilgi mol-mulk solig‘i stavkasi, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan* ***0,41 %*** *ni tashkil etadi.*

2024 yil uchun ***mol-mulk solig’i summasi****: 47250000 x 0,41% =* ***193 725 so‘m.***

Biroq:

Prezidentning PQ-422-qarori 5-bandiga asosan, 2024-yilda uy-joy fondining ko‘chmas mulk obyektlariga, shuningdek, ular egallab turgan

yer uchastkalariga nisbatan: 2018-yilda belgilangan kadastr qiymati asosida hisoblangan jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasi, **2023-yil uchun hisoblab chiqarilgan soliq summasining 1,3 baravaridan oshmasligi belgilangan**.

2023 yilda 111306 so'm mol-mulk solig'i to'langanligini inobatga oladigan bo'lsak,

2024 yil uchun ***mol-mulk solig'i summasi 144 697,8 so'mni*** *(111306*1,3) tashkil qildi.*

2- masala

1. **Vaziyatli masala.** Fuqaro K.Alimov Toshkent shahri Yunusobod tumanida istiqomad qiladi. K.Alimov yashash uyining kadastr qiymati 97250000 so'm belgilangan. Mulk egallagan yer maydoni 245 kv.m. ni tashkil qiladi. 2023 yilda Fuqaro K.Alimov shu mulki uchun 273000 so'm to'lagan.

Aniqlang:

Yuqoridagi ma'lumotlardan foydalanib fuqaro K.Alimov 2024 yilda to'lashi lozim bo'lgan mol-mulk solig'i summasini hisoblang.

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **423-moddasiga muvofiq**, mol-mulk s*olig'i summasi 1 yanvardagi holatiga ko'ra kadastr qiymatidan va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.*

Ya'ni:

$\mathbf{S_{sum}=S_{um}*N}$

Bu yerda:

$\boldsymbol{S_{um}}$*–ko'chmas mulkning kadastr qiymati;*

N*-soliq stavkasi.*

Demak, vaziyatli masaladagi:

-Ko'chmas mulkning kadastr qiymati- 97250000 *so'm.*

-Umumiy maydoni: 245 m^2.

Soliq kodeksining 422-moddasi 2-bandiga asosan ***shaharlarda joylashgan uy-joylar va kvartiralar, umumiy maydoni 200 kv.m dan ortiq va 500 kv.m gacha bo'lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari uchun*** *2024 yilgi mol-mulk solig'i stavkasi, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan* ***0,41 %*** *ni tashkil etadi.*

2024 yil uchun ***mol-mulk solig'i summasi****: 97250000 x 0,41% =* ***398 725 so'm.***

Biroq:

Prezidentning PQ-422-qarori 5-bandiga asosan, 2024-yilda uy-joy fondining ko‘chmas mulk obyektlariga, shuningdek, ular egallab turgan yer uchastkalariga nisbatan: 2018-yilda belgilangan kadastr qiymati asosida hisoblangan jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasi, **2023-yil uchun hisoblab chiqarilgan soliq summasining 1,3 baravaridan oshmasligi belgilangan**.

2023 yilda 273000 so’m mol-mulk solig‘i to’langanligini inobatga oladigan bo’lsak,

*2024 yil uchun **mol-mulk solig’i summasi 354 900 so’mni** (273000*1,3) tashkil qildi.*

3- masala

1. **Vaziyatli masala.** Fuqaro K.Qosimov Toshkent shahri Yunusobod tumanida istiqomad qiladi. K.Qosimov yashash uyining kadastr qiymati 135150000 so‘m belgilangan. Mulk egallagan yer maydoni 515 kv.m. ni tashkil qiladi. 2023 yilda Fuqaro K.Qosimov shu mulki uchun 461500 so’m to’lagan

Aniqlang:

Yuqoridagi ma'lumotlardan foydalanib fuqaro K.Qosimov 2024 yilda to‘lashi lozim bo‘lgan mol-mulk solig‘i summasini hisoblang.

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **423-moddasiga muvofiq**, mol-mulk s*olig’i summasi 1 yanvardagi holatiga ko‘ra kadastr qiymatidan va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.*

Ya’ni:

$$S_{sum}=S_{um}*N$$

Bu yerda:

***S_{um}**–ko‘chmas mulkning kadastr qiymati;*

***N**-soliq stavkasi.*

Demak, vaziyatli masaladagi:

-Ko‘chmas mulkning kadastr qiymati- 135 150 000 so‘m.

-Umumiy maydoni: 515 m^2.

*Soliq kodeksining 422-moddasi 2-bandiga asosan **shaharlarda joylashgan uy-joylar va kvartiralar, umumiy maydoni 500 kv.m dan ortiq bo‘lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari uchun***

2024 yilgi mol-mulk solig‘i stavkasi, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan ***0,55 %*** *ni tashkil etadi.*
2024 yil uchun ***mol-mulk solig’i summasi****: 135 150 000x 0,55% =* ***743 325 so‘m.***

Biroq:

Prezidentning PQ-422-qarori 5-bandiga asosan, 2024-yilda uy-joy fondining ko‘chmas mulk obyektlariga, shuningdek, ular egallab turgan yer uchastkalariga nisbatan: 2018-yilda belgilangan kadastr qiymati asosida hisoblangan jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasi, **2023-yil uchun hisoblab chiqarilgan soliq summasining 1,3 baravaridan oshmasligi belgilangan**.

2023 yilda 461 500 so’m mol-mulk solig‘i to’langanligini inobatga oladigan bo’lsak,

2024 yil uchun ***mol-mulk solig’i summasi 599 950 so’mni*** *(461 500*1,3) tashkil qildi.*

4-masala

1. **Vaziyatli masala.** Fuqaro A.Shukurov Buxoro viloyati Kogon tumanida yashaydi. A.Shukurovning mol-mulki, ya'ni yashab turgan uyi mulkni baholash idorasi tomonidan 60 000 000 so‘mga baholangan va uning egallagan maydoni 340 m.kv. ni tashkil etadi.

Aniqlang:

Ma'lumotlardan foydalanib Fuqaro A.Shukurov 2024 yilda to‘lashi lozim bo‘lgan mol-mulk solig‘ini hisoblang.

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **423-moddasiga muvofiq**, mol-mulk s*olig’i summasi 1 yanvardagi holatiga ko‘ra kadastr qiymatidan va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.*

Ya’ni:

$\mathbf{S_{sum}=S_{um}*N}$

Bu yerda:

$\boldsymbol{S_{um}}$*–ko‘chmas mulkning kadastr qiymati;*

N*-soliq stavkasi.*

Demak, vaziyatli masaladagi:
-Ko‘chmas mulkning kadastr qiymati- 60 000 000 so‘m.
-Umumiy maydoni: 340 m^2.
Soliq kodeksining 422-moddasi 2-bandiga asosan ***shaharlarda joylashgan uy-joylar va kvartiralar, umumiy maydoni 200 kv.m dan ortiq va 500 kv.m gacha bo‘lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari uchun*** *2024 yilgi mol-mulk solig‘i stavkasi, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan* ***0,41 %*** *ni tashkil etadi.*
2024 yil uchun ***mol-mulk solig’i summasi****: 60 000 000 x 0,41%* ***= 246 000 so‘m.***

5- masala

1. **Vaziyatli masala.** Fuqaro N.Mamadaminov Surxondaryo viloyati Sho‘rchi tumanida yashaydi. N.Mamadaminovning mol-mulki, ya'ni yashab turgan uyi mulkni baholash idorasi tomonidan baholanmagan

Aniqlang:

1. Fuqaro N.Mamadaminov mol-mulkining bahosini*;*
2. Fuqaro N.Mamadaminov 2024 yilda to‘lashi lozim bo‘lgan mol-mulk solig‘i summasini

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **423-moddasiga muvofiq**, mol-mulk s*olig’i summasi 1 yanvardagi holatiga ko‘ra kadastr qiymatidan va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.*

Soliq kodeksining **420-moddasi 1-qismiga muvofiq**, Ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazuvchi organ tomonidan belgilanadigan soliq solish obyektlarining kadastr qiymati soliq bazasi hisoblanadi.

Biroq N.Mamadaminovning mol-mulki, ya'ni yashab turgan uyi mulkni baholash idorasi tomonidan baholanmagan.

Bunday holatda Soliq kodeksining **420-moddasi 4-qismiga muvofiq**, Jismoniy shaxslarning mol-mulkini baholash bo‘yicha vakolatli organ tomonidan aniqlangan soliq solish obyektining bahosi **mavjud bo‘lmagan taqdirda**, mol-mulkning shartli qiymati Toshkent va Nukus shaharlarida, shuningdek viloyat markazlarida — 42 mln.so’mning besh baravari miqdorida, **boshqa shaharlarda va qishloq joylarda esa — ikki baravari miqdorida** (84 mln.so’m) soliq bazasi hisoblanadi.

Soliq kodeksining 422-moddasi 1-bandiga asosan ***Uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari (umumiy maydoni 200 kv.m gacha***

bo‘lganlarini qo‘shib hisoblaganda), ko‘p kvartirali uylarga uzviy bog‘liq bo‘lgan avtomashina turar joylari, shuningdek boshqa imoratlar, binolar va inshootlar uchun 2024 yilgi mol-mulk solig‘i stavkasi*, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan* ***0,31 %*** *ni tashkil etadi.*

Fuqaro N.Mamadaminov tomonidan 2024 yilda to‘lashi lozim bo‘lgan mol-mulk solig‘i *summasi:*

84 000 000 x 0,31% = 260 400 so‘m.

6-masala

1. **Vaziyatli masala.** II guruh nogironi S.Olimov Toshkent shahri Chilonzor tumanida istiqomad qiladi. S.Olimovning turar joyi baholovchi organ tomonidan 105800000 so‘m qilib belgilangan, shu bilan birga mulkning egallagan maydoni 150 m^2 ni tashkil qiladi.

Aniqlang:

Fuqaro S.Olimov 2024 yilda to‘lashi lozim bo‘lgan mol-mulk solig‘i summasini aniqlang.

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **421-moddasiga muvofiq**, I va II guruh nogironligi bo‘lgan shaxslarning mulkida bo‘lgan mol-mulk **60 kv.m.** doirasida soliq solishdan ozod qilinadi.

Oltmish kvadrat metr doirasida soliq solishdan ozod qilishga doir imtiyoz doirasida jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i quyidagi formula orqali aniqlanadi:

[$S_{um.}$ – ($S_{um.}$ / $S_{um.}$) * 60 kv. m.] * N

Bunda:

$S_{um.}$- mulk egallagan maydonning umumiy hajmi; **$S_{um.}$** - mulkning umumiy kadastr qiymati; **N**-soliq stavkasi

Demak, vaziyatli masaladagi:

-Ko‘chmas mulkning kadastr qiymati: 105 800 000 so‘m.

-Umumiy maydoni: 150 m^2.

Soliq kodeksining 422-moddasiga asosan umumiy maydoni 200 kv.m gacha bo‘lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari uchun 2024 yilgi mol-mulk solig‘i stavkasi, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan 0,31 % ni tashkil etadi.

Shunga ko‘ra II guruh nogironi S.Olimov uchun 2024 yilda to‘lanishi lozim bo‘lgan mol-mulk solig‘i summasi hamda imtiyoz summasini hisoblaymiz:

1. to‘lanishi lozim bo‘lgan ***mol-mulk solig‘i summasi***

*[105 800 000– (105 800 000 / 150) * 60] * 0,31%=**196 788 so‘m***

*2. II guruh nogironi uchun imtiyoz summasi: 105 800 000 * 0,31% -196 788 =327 980 – 196 788 =131 192 so‘m*

7-masala

1. **Vaziyatli masala.** Farg‘ona viloyati Rishton tumanida yashovchi M.Saidova 10 bolaning onasi. Uning mulkida umumiy maydoni 130 kv.m bo‘lgan uy bor, mol-mulkning kadastr qiymati 97 500 000 so‘mni tashkil qiladi

Aniqlang:

Fuqaro M.Saidova 2024 yilda to‘lashi lozim bo‘lgan mol-mulk solig‘i summasini aniqlang.

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **421-modda 2 qismi 1-bandiga muvofiq**, **o‘n nafar va undan ortiq bolalari bor ota-onalaridan birining** mulkida bo‘lgan mol-mulk **60 kv.m.** doirasida soliq solishdan ozod qilinadi.

Oltmish kvadrat metr doirasida soliq solishdan ozod qilishga doir imtiyoz doirasida jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i quyidagi formula orqali aniqlanadi:

[$S_{um.}$ – ($S_{um.}$ / $S_{um.}$) * 60 kv. m.] * N

Bunda:

$S_{um.}$- mulk egallagan maydonning umumiy hajmi; **$S_{um.}$** - mulkning umumiy kadastr qiymati; **N**-soliq stavkasi

Demak, vaziyatli masaladagi:

-Ko‘chmas mulkning kadastr qiymati: 97 500 000 so‘m.

-Umumiy maydoni: 130 m^2.

Soliq kodeksining 422-moddasiga asosan umumiy maydoni 200 kv.m gacha bo‘lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari uchun 2024 yilgi mol-mulk solig‘i stavkasi, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan 0,31 % ni tashkil etadi.

Shunga ko‘ra Farg‘ona viloyati Rishton tumanida yashovchi 10 bolaning onasi fuqaro M.Saidova uchun 2024 yilda to‘lanishi lozim

bo‘lgan mol-mulk solig‘i summasi hamda imtiyoz summasini hisoblaymiz:
1. to‘lanishi lozim bo‘lgan ***mol-mulk solig‘i summasi***
*[97 500 000– (97 500 000 / 130) * 60] * 0,31%=****162 750 so‘m***

2. 10 bolaning onasi fuqaro M.Saidova uchun imtiyoz summasi:
*97 500 000 * 0,31% - 162 750 =302 250 – 162 750 =****139 500 so‘m***

8-masala

1. **Vaziyatli masala.** Farg’ona viloyati Oltiariq tumanidagi xonadonning kadastr qiymati 96 mln. so’mni, umumiy maydoni 190 kv.metrni tashkil etadi.

Aniqlang:

2024 yilda to’lanadigan mol-mulk solig’i qanday hisoblanadi?

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **423-moddasiga muvofiq**, mol-mulk s*olig’i summasi 1 yanvardagi holatiga ko‘ra kadastr qiymatidan va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.*
Ya’ni:
$\mathbf{S_{sum}=S_{um}*N}$
Bu yerda:
$\boldsymbol{S_{um}}$*–ko‘chmas mulkning kadastr qiymati;*
N*-soliq stavkasi.*

Demak, vaziyatli masaladagi:
-Ko‘chmas mulkning kadastr qiymati- 96 000 000 so‘m.
-Umumiy maydoni: 190 m^2.
Soliq kodeksining 422-moddasiga asosan umumiy maydoni 200 kv.m gacha bo‘lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari uchun 2024 yilgi mol-mulk solig‘i stavkasi, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan ***0,31 %*** *ni tashkil etadi.*

2024 yil uchun ***mol-mulk solig’i summasi****: 96000000 x 0,31% =* ***297600 so‘m.***

9-masala

1. **Vaziyatli masala.** Qarshi tumani Navoiy mahallasidagi xonadonning kadastr qiymati 154 mln. so’mni, mulk egallagan maydon

esa 240 kv. metrni tashkil etadi. 2023 yilda 318500 so’m mol-mulk solig‘i to’langan.

Aniqlang:

2024 yilda to’lanishi lozim bo’lgan mol-mulk solig’i qanday hisoblanadi?

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **423-moddasiga muvofiq**, mol-mulk s*olig’i summasi 1 yanvardagi holatiga ko‘ra kadastr qiymatidan va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.*

Ya’ni:

$\mathbf{S_{sum}=S_{um}*N}$

Bu yerda:

$\boldsymbol{S_{um}}$*–ko‘chmas mulkning kadastr qiymati;*

N*-soliq stavkasi.*

Demak, vaziyatli masaladagi:

-Ko‘chmas mulkning kadastr qiymati- 154 000 000 so‘m.

-Umumiy maydoni: 240 m^2.

Soliq kodeksining 422-moddasi 3-bandiga asosan ***boshqa aholi punktlarida joylashgan, umumiy maydoni 200 kv.m dan ortiq bo‘lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari uchun 2024 yilgi mol-mulk solig‘i stavkasi****, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan* ***0,41 %*** *ni tashkil etadi.*

2024 yil uchun mol-mulk solig’i summasi quyidagicha hisoblanishi kerak edi:

154 000 000 x 0,41% = 631 400 so‘m.

Biroq:

Prezidentning PQ-422-qarori 5-bandiga asosan, 2024-yilda uy-joy fondining ko‘chmas mulk obyektlariga, shuningdek, ular egallab turgan yer uchastkalariga nisbatan: 2018-yilda belgilangan kadastr qiymati asosida hisoblangan jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq summasi, **2023-yil uchun hisoblab chiqarilgan soliq summasining 1,3 baravaridan oshmasligi belgilangan**.

2023 yilda 318500 so’m mol-mulk solig‘i to’langanligini inobatga oladigan bo’lsak,

2024 yil uchun ***mol-mulk solig’i summasi 414 050 so’mni*** *(318 500*1,3) tashkil qildi.*

10-masala

1. **Vaziyatli masala.** Samarqand shahri Registon mahallasidagi xonadonning kadastr qiymati 180 mln. so'mni, mulk egallagan maydon esa 310 kv. metrni tashkil etadi.

Aniqlang:

2024 yilda to'lanishi lozim bo'lgan mol-mulk solig'i qanday hisoblanadi?

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **423-moddasiga muvofiq**, mol-mulk s*olig'i summasi 1 yanvardagi holatiga ko'ra kadastr qiymatidan va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.*

Ya'ni:

$\mathbf{S_{sum}=S_{um}*N}$

Bu yerda:

$\boldsymbol{S_{um}}$*–ko'chmas mulkning kadastr qiymati;*

N*-soliq stavkasi.*

Demak, vaziyatli masaladagi:

-Ko'chmas mulkning kadastr qiymati- 180 000 000 so'm.

-Umumiy maydoni: 310 m^2.

Soliq kodeksining 422-moddasi 2-bandiga asosan ***shaharlarda joylashgan uy-joylar va kvartiralar, umumiy maydoni 200 kv.m dan ortiq va 500 kv.m gacha bo'lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari uchun*** *2024 yilgi mol-mulk solig'i stavkasi, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan* ***0,41 %*** *ni tashkil etadi.*

2024 yil uchun ***mol-mulk solig'i summasi****: 180 000 000 x 0,41% =* ***738 000 so'm.***

11-masala

1. **Vaziyatli masala.** Buxoro shahri Naqshbandiy mahallasidagi xonadonning kadastr qiymati 300 mln. so'mni, mulk egallagan maydon esa 540 kv. metrni tashkil etadi.

Aniqlang:

2024 yilda to'lanishi lozim bo'lgan mol-mulk solig'i qanday hisoblanadi?

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **423-moddasiga muvofiq**, mol-mulk s*olig'i summasi 1 yanvardagi holatiga ko'ra kadastr qiymatidan va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.*

Ya’ni:

$S_{sum}=S_{um}*N$

Bu yerda:

***S_{um}**–ko‘chmas mulkning kadastr qiymati;*

***N**-soliq stavkasi.*

Demak, vaziyatli masaladagi:

-Ko‘chmas mulkning kadastr qiymati- 300 000 000 so‘m.

-Umumiy maydoni: 540 m^2.

*Soliq kodeksining 422-moddasi 2-bandiga asosan **shaharlarda joylashgan uy-joylar va kvartiralar, umumiy maydoni 500 kv.m dan ortiq bo‘lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari uchun** 2024 yilgi mol-mulk solig‘i stavkasi, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan **0,55 %** ni tashkil etadi.*

*2024 yil uchun **mol-mulk solig’i summasi**: 300 000 000 x 0,55% = **1 650 000 so‘m.***

Tadbirkorlik faoliyati yohud tadbirkorlarga ijaraga berishda foydalaniladigan soliq solish ob’ektlari, shuningdek tadbirkorlik faoliyati va (yoki) daromad olish uchun mo‘ljallangan noturar ko‘chmas mulk ob’ektlari uchun mol-mulk solig‘ini hisoblash

12-masala

1. **Vaziyatli masala.** Sirdaryo viloyati Guliston shahri Nurafshon MFYda joylashgan jismoniy shaxsga tegishli savdo do’konining kadastr qiymati 120 mln. so’mni, umumiy maydoni **40 kv.** metrni tashkil etadi.

Aniqlang:

2024 yilda mazkur noturar joy bo’yicha to’lanishi lozim bo’lgan mol-mulk solig’i qanday hisoblanadi?

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **423-moddasiga muvofiq**, soliq summasi 1-yanvar holatiga ko‘ra **Soliq kodeksning 420-moddasiga** muvofiq aniqlangan soliq bazasidan va belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi

*Demak, vaziyatli masaladagi **noturar joy bo’yicha**:*

-Ko‘chmas mulkning kadastr qiymati- 120 000 000 so‘m.

-Umumiy maydoni: 40 m^2.

*Soliq kodeksining 422-moddasi 4-bandiga asosan **Tadbirkorlik faoliyati uchun yoxud yuridik shaxsga yoki yakka tartibdagi tadbirkorga***

ijaraga berishda foydalaniladigan soliq solish ob'ektlari, shuningdek tadbirkorlik faoliyati va (yoki) daromadlar olish uchun mo'ljallangan, yashash uchun mo'ljallanmagan ko'chmas mulk ob'ektlari uchun *2024 yilgi mol-mulk solig'i stavkasi, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan* ***1,5 %*** *ni tashkil etadi.*
2024 yil uchun ***mol-mulk solig'i summasi****: 120 000 000 x 1,5%* ***= 1 800 000 so'm.***

Biroq quyidagi yangilikni bilib qo'yish zarur:
O'zbekiston Respublikasining 2023-yil 28-dekabrdagi O'RQ-891-sonli Qonuniga asosan, 2024-yil 1-yanvardan Soliq kodeksining 420-moddasiga soliqqa tortish maqsadida yashash uchun mo'ljallanmagan ko'chmas mulklar bo'yicha jismoniy shaxslardan undiriladigan mol-mulk solig'iga tortish bazasi yuridik shaxslardagi kabi ***1 kv metri uchun belgilangan mutlaq qiymatdan past bo'lmaslik sharti*** *belgilandi.* **Viloyat (**Sirdaryo viloyati Guliston shahri) **markazlarida** ***1 kv metri uchun belgilangan mutlaq qiymat*** **- 2 million so'mdan past bo'lmasligi kerak.**
*40 m^2 * 2 000 000 so'm = 80 000 000 so'mdan past bo'lmasligi kerak.*

Bizning masalada esa *Ko'chmas mulkning kadastr qiymati- 120 000 000 so'mni tashkil qiladi. Ya'ni belgilangan mutlaq qiymatdan past emas.*

13-masala

Sirdaryo viloyati Guliston shahri Nurafshon MFYda joylashgan jismoniy shaxsga tegishli savdo do'konining kadastr qiymati 120 mln.so'mni, umumiy maydoni ***70 kv. metrni*** *tashkil etadi.*

Mazkur noturar joy uchun 2022-yilda to'lanishi lozim bo'lgan mol-mulk solig'ini hisoblash lozim.

Masalani yechimi:

-Noturar joyning kadastr qiymati: 120 000 000 so'm.

Soliq kodeksi 419-moddasining 2-bandida nazarda tutilgan obyektlar, jumladan tadbirkorlik faoliyati va (yoki) daromad olish uchun mo'ljallangan yashash uchun mo'ljallanmagan ko'chmas mulk obyektlar bo'yicha soliq summasi ko'chmas mulkka bo'lgan huquqlarni davlat ro'yxatidan o'tkazishni amalga oshiruvchi organning ma'lumotlari hamda yashash uchun mo'ljallanmagan ko'chmas mulk obyektlarining 1 kv. metr uchun mutlaq miqdorda belgilangan eng kam qiymatdan kelib chiqqan holda hisoblab chiqariladi.

- Soliq kodeksiga asosan tadbirkorlik faoliyati va (yoki) daromad olish uchun mo'ljallangan noturar ko'chmas mulk ob'ektlari uchun mol-mulk solig'i 1,5 % ni tashkil etadi.

-Yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk obyektlarining 1 kv. metr uchun mutlaq miqdorda belgilangan eng kam qiymat Nukus shahrida va viloyat markazlarida - ikki million so‘mni tashkil qiladi. Shunga ko‘ra *Guliston shahri Sirdaryo viloyatimarkazi bo‘lganligi bois* mutlaq miqdorda belgilangan eng kam qiymat **-ikki million so‘m.**

Mazkur ob’yektning *kadastr qiymati:* 120 000 000 so‘m bo‘lgani bilan, *mutlaq miqdorda belgilangan eng kam qiymati* 70*2 000 000 =140 000 000 so‘mni tashkil qiladi.

Shunga ko‘ra mazkur noturar ko‘chmas mulk bo‘yicha soliq summasi:

*140 000 000*1,5%=2 100 000 so‘m.*

Normativ muddatlarda qurilishi tugallanmagan yashash uchun mo‘ljallanmagan ob’ektlarga nisbatan mol-mulk solig‘ini hisoblash

Qurilishi tugallanmagan yashash uchun mo‘ljallanmagan ob’ektlarga ushbu ob’ektni qurishga doir loyiha-smeta hujjatlarida belgilangan normativ muddatda qurilishi tugallanmagan ob’ektlar, agar qurilishning normativ muddati belgilanmagan bo‘lsa, ushbu ob’ektning qurilishiga vakolatli bo‘lgan organning ruxsatnomasi olingan oydan e’tiboran yigirma to‘rt oy ichida qurilishi tugallanmagan ob’ektlar kiradi.

14-masala

1. **Vaziyatli masala.** Farg’ona viloyati Farg’ona shahrida jismoniy shaxsning yashash uchun mo’ljallanmagan ob’ekti (masalan mehmonxonasi) ushbu ob’ektni qurishga doir loyiha-smeta hujjatlarida belgilangan normativ muddatda (2024 yil 1 yanvarga qadar) qurilishi tugallanmagan.

Aniqlang:

2024 yilda mazkur yashash uchun mo’ljallanmagan ob’ekt uchun to’lanishi lozim bo’lgan mol-mulk solig’i qanday hisoblanadi?

<u>Masalani yechimi:</u>

Soliq kodeksining **419-modda 3-qismiga muvofiq,** O‘zbekiston Respublikasi hududida joylashgan quyidagi mol-mulk jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘ining soliq solish obyekti bo’lib:

3) qurilishi tugallanmagan yashash uchun mo‘ljallanmagan obyektlar hisoblanadi.

Qurilishi tugallanmagan yashash uchun mo‘ljallanmagan obyektlarga ushbu obyektni qurishga doir loyiha-smeta hujjatlarida belgilangan normativ muddatda qurilishi tugallanmagan obyektlar, agar qurilishning normativ muddati belgilanmagan bo‘lsa, ushbu obyektning qurilishiga vakolatli bo‘lgan organning ruxsatnomasi olingan oydan e’tiboran yigirma to‘rt oy ichida qurilishi tugallanmagan obyektlar kiradi.

Soliq kodeksining **420-modda 4-qismiga muvofiq,** Jismoniy shaxslarning mol-mulkini baholash bo‘yicha vakolatli organ tomonidan aniqlangan soliq solish obyektining bahosi mavjud bo‘lmagan taqdirda, mol-mulkning shartli qiymati Toshkent va Nukus shaharlarida, shuningdek viloyat markazlarida — **42 mln. so’mning besh baravari miqdorida**, boshqa shaharlarda va qishloq joylarda esa — ikki baravari miqdorida soliq bazasi hisoblanadi.

Soliq kodeksining **422-modda 2-qismiga muvofiq,** Ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazishni amalga oshiruvchi organlar tomonidan ro‘yxatga olinmagan yangi qurilgan uy-joylarga nisbatan soliq stavkasi ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazishni amalga oshiruvchi organlar tomonidan taqdim etilgan axborot asosida mulkning shartli qiymatiga nisbatan **ikki baravar (1,5*2) miqdorida qo‘llaniladi.**

Ko‘chmas mulkning shartli bahosi viloyat markazlari uchun 42 mln*5 =210 mln.

Normativ muddatda qurilishi tugallanmagan yashash uchun mo‘ljallanmagan ob’ektlarga nisbatan soliq stavkasi- 3 foiz.

2024 yilda mazkur yashash uchun mo’ljallanmagan ob’ekt uchun to’lanishi lozim bo’lgan **mol-mulk solig’i summasi: 210 000 000 * 3 % =6 300 000 so‘m.**

Mol-mulk solig‘ini hisoblash jarayonida jismoniy shaxslarda imtiyozlar mavjud bo‘lsa, u holda imtiyozlar ham qo‘llaniladi. Agarda

kalendar yil mobaynida imtiyozlarga bo‘lgan huquq vujudga kelgan (tugagan) taqdirda, soliq qayta hisob-kitob qilinadi. Buning uchun soliq idoralariga imtiyozga ega jismoniy shaxslar to‘g‘risidagi ma’lumotlar tegishli davlat organlari tomonidan taqdim etiladi. Qolaversa, soliq imtiyozlariga ega bo‘lgan jismoniy shaxslar soliq imtiyozini olishga bo‘lgan huquqini tasdiqlovchi hujjatlarni soliq solish ob’ekti joylashgan yerdagi soliq organlariga mustaqil ravishda taqdim etishlari ham lozim bo‘ladi. Quyida oltmish kvadrat metr doirasida soliq solishdan ozod qilishga doir imtiyozni hisoblanish tartibini ko‘rib chiqamiz:

Oltmish kvadrat metr doirasida soliq solishdan ozod qilishga doir imtiyozning qo‘llanilishi

Oltmish kvadrat metr doirasida soliq solishdan ozod qilishga doir imtiyoz doirasida jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i quyidagi formula orqali aniqlanadi:

$[S_{um.} – (S_{um.} / S_{um.}) * 60 \text{ kv. m. }] * N$

Bunda:

$S_{um.}$- mulk egallagan maydonning umumiy hajmi; $S_{um.}$ - mulkning umumiy kadastr qiymati; N-soliq stavkasi

15-masala

1. **Vaziyatli masala.** Pensioner kvartirasining kadastr qiymati 98400000 so’mni, umumiy maydoni 82 kv. metrni tashkil etadi.

Aniqlang:

Mazkur pensioner uchun 2024 yilda to’lanishi lozim bo’lgan mol-mulk solig’i summasini hisoblang.

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **421-modda 2 qismi 2-bandiga muvofiq**, pensionerlarning mulkida bo‘lgan mol-mulk **60 kv.m.** doirasida soliq solishdan ozod qilinadi.

Oltmish kvadrat metr doirasida soliq solishdan ozod qilishga doir imtiyoz doirasida jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i quyidagi formula orqali aniqlanadi:

[$S_{um.}$ – ($S_{um.}$ / $S_{um.}$) * 60 kv. m.] * N

Bunda:

$S_{um.}$- mulk egallagan maydonning umumiy hajmi; **$S_{um.}$** - mulkning umumiy kadastr qiymati; **N**-soliq stavkasi

Demak, vaziyatli masaladagi:

-Ko‘chmas mulkning kadastr qiymati: 98 400 000 so‘m.

-Umumiy maydoni: 82 m^2.

Soliq kodeksining 422-moddasiga asosan umumiy maydoni 200 kv.m gacha bo‘lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari uchun 2024 yilgi mol-mulk solig‘i stavkasi, mol-mulkning kadastr qiymatiga nisbatan 0,31 % ni tashkil etadi.

Shunga ko‘ra pensioner uchun 2024 yilda to‘lanishi lozim bo‘lgan mol-mulk solig‘i summasi hamda imtiyoz summasini hisoblaymiz:

1. to‘lanishi lozim bo‘lgan ***mol-mulk solig‘i summasi***

*[98 400 000– (98 400 000 / 82) * 60] * 0,31%=****81 840 so‘m***

*2. pensioner uchun imtiyoz summasi: 98 400 000 * 0,31% - 81 840 = 305 040 – 81840 =223 200 so‘m*

Soliqni to‘lash to‘g‘risidagi to‘lov xabarnomasi soliq organlari tomonidan soliq to‘lovchilarga imzo qo‘ydirilgan holda yoki to‘lov xabarnomasi olinganligini va olingan sanani tasdiqlovchi boshqa usulda har yili 1-martdan kechiktirmay topshiriladi (-rasm).

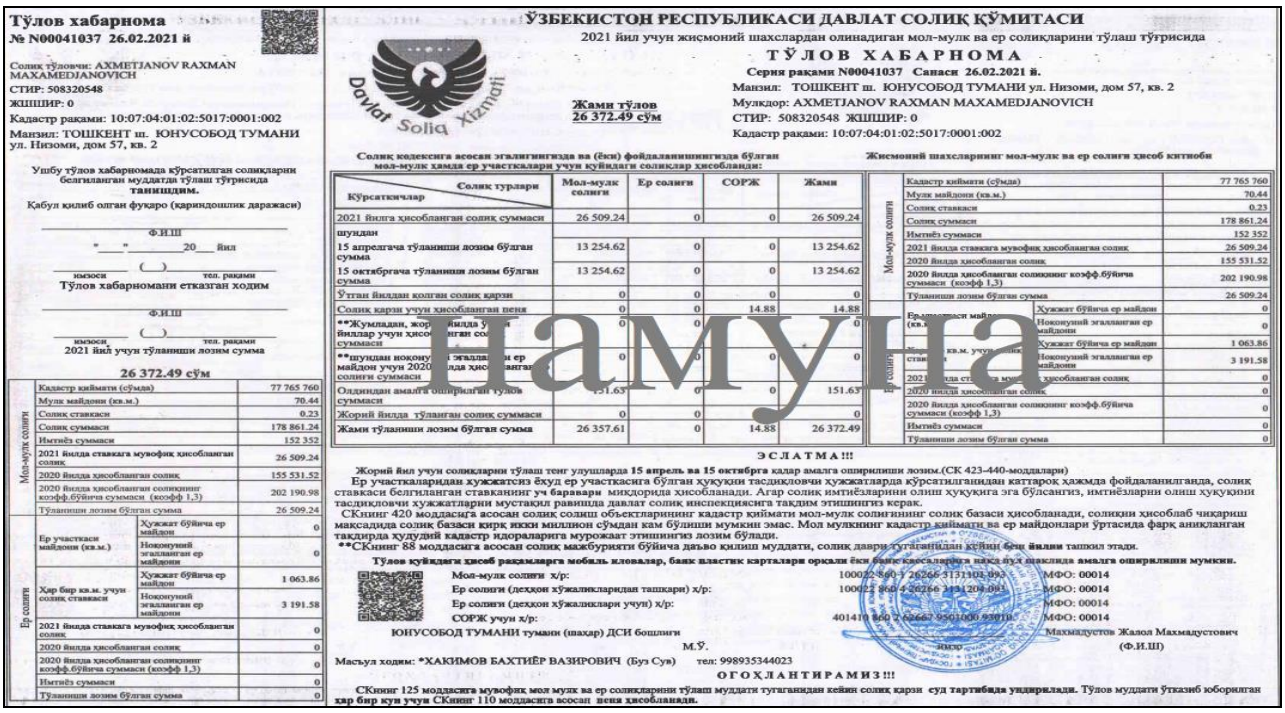

Тўлов хабарнома
№ N00041037 26.02.2021 й

Солиқ тўловчи: AXMETJANOV RAXMAN MAXAMEDJANOVICH
СТИР: 508320548
ЖШШИР: 0
Кадастр рақами: 10:07:04:01:02:5017:0001:002
Манзил: ТОШКЕНТ ш. ЮНУСОБОД ТУМАНИ ул. Низоми, дом 57, кв. 2

Ушбу тўлов хабарномада кўрсатилган солиқларни белгиланган муддатда тўлаш тўғрисида танишдим.
Қабул қилиб олган фуқаро (қариндошлик даражаси)
Ф.И.Ш
"___"_____20___ йил
имзоси ( ) тел. рақами
Тўлов хабарномани етказган ходим
Ф.И.Ш
имзоси ( ) тел. рақами
2021 йил учун тўланиши лозим сумма
26 372.49 сўм

Мол-мулк солиғи	Кадастр қиймати (сўмда)	77 765 760
	Мулк майдони (кв.м.)	70.44
	Солиқ ставкаси	0.23
	Солиқ суммаси	178 861.24
	Имтиёз суммаси	152 352
	2021 йилда ставкага мувофиқ ҳисобланган солиқ	26 509.24
	2020 йилда ҳисобланган солиқ	155 531.52
	2020 йилда ҳисобланган солиқнинг коэфф.бўйича суммаси (коэфф 1,3)	202 190.98
	Тўланиши лозим бўлган сумма	26 509.24
Ер солиғи	Ер участкаси майдони (кв.м.) — Ҳужжат бўйича ер майдони	0
	Ер участкаси майдони (кв.м.) — Ноконунний эгалланган ер майдони	0
	Ҳар бир кв.м. учун солиқ ставкаси — Ҳужжат бўйича ер майдони	1 063.86
	Ҳар бир кв.м. учун солиқ ставкаси — Ноконунний эгалланган ер майдони	3 191.58
	2021 йилда ставкага мувофиқ ҳисобланган солиқ	0
	2020 йилда ҳисобланган солиқ	0
	2020 йилда ҳисобланган солиқнинг коэфф.бўйича суммаси (коэфф 1,3)	0
	Имтиёз суммаси	0
	Тўланиши лозим бўлган сумма	0

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ДАВЛАТ СОЛИҚ ҚЎМИТАСИ
2021 йил учун жисмоний шахслардан олинадиган мол-мулк ва ер солиқларини тўлаш тўғрисида
ТЎЛОВ ХАБАРНОМА
Серия рақами N00041037 Санаси 26.02.2021 й.
Манзил: ТОШКЕНТ ш. ЮНУСОБОД ТУМАНИ ул. Низоми, дом 57, кв. 2
Мулкдор: AXMETJANOV RAXMAN MAXAMEDJANOVICH
СТИР: 508320548 ЖШШИР: 0
Кадастр рақами: 10:07:04:01:02:5017:0001:002
Жами тўлов 26 372.49 сўм

Солиқ кодексига асосан эгалигингизда ва (ёки) фойдаланишингизда бўлган мол-мулк ҳамда ер участкалари учун қуйидаги солиқлар ҳисобланди:

Кўрсаткичлар / Солиқ турлари	Мол-мулк солиғи	Ер солиғи	СОРЖ	Жами
2021 йилга ҳисобланган солиқ суммаси	26 509.24	0	0	26 509.24
шундан				
15 апрелгача тўланиши лозим бўлган сумма	13 254.62	0	0	13 254.62
15 октябргача тўланиши лозим бўлган сумма	13 254.62	0	0	13 254.62
Ўтган йилдан қолган солиқ қарзи	0	0	0	0
Солиқ қарзи учун ҳисобланган пеня	0	0	14.88	14.88
**Жумладан, жорий йилда ўтган йиллар учун ҳисобланган солиқ суммаси	0	0	0	0
**шундан ноконунний эгалланган ер майдон учун 2020 йилда ҳисобланган солиғи суммаси	0	0	0	0
Олдиндан амалга оширилган тўлов суммаси	151.63	0	0	151.63
Жорий йилда тўланган солиқ суммаси	0	0	0	0
Жами тўланиши лозим бўлган сумма	26 357.61	0	14.88	26 372.49

Мол-мулк солиғи

Кадастр қиймати (сўмда)	77 765 760
Мулк майдони (кв.м.)	70.44
Солиқ ставкаси	0.23
Солиқ суммаси	178 861.24
Имтиёз суммаси	152 352
2021 йилда ставкага мувофиқ ҳисобланган солиқ	26 509.24
2020 йилда ҳисобланган солиқ	155 531.52
2020 йилда ҳисобланган солиқнинг коэфф.бўйича суммаси (коэфф 1,3)	202 190.98
Тўланиши лозим бўлган сумма	26 509.24

Ер солиғи

Ер участкаси майдони (кв.м.) — Ҳужжат бўйича ер майдони	0
Ер участкаси майдони (кв.м.) — Ноконунний эгалланган ер майдони	0
Ҳар бир кв.м. учун солиқ ставкаси — Ҳужжат бўйича ер майдони	1 063.86
Ҳар бир кв.м. учун солиқ ставкаси — Ноконунний эгалланган ер майдони	3 191.58
2021 йилда ставкага мувофиқ ҳисобланган солиқ	0
2020 йилда ҳисобланган солиқ	0
2020 йилда ҳисобланган солиқнинг коэфф.бўйича суммаси (коэфф 1,3)	0
Имтиёз суммаси	0
Тўланиши лозим бўлган сумма	0

ЭСЛАТМА !!!
Жорий йил учун солиқларни тўлаш тенг улушларда 15 апрель ва 15 октябрга қадар амалга оширилиши лозим.(СК 423-440-моддалари)
Ер участкаларидан ҳужжатсиз ёхуд ер участкасига бўлган ҳуқуқни тасдиқловчи ҳужжатларда кўрсатилганидан каттароқ ҳажмда фойдаланилганда, солиқ ставкаси белгиланган ставканинг уч баравари миқдорида ҳисобланади. Агар солиқ имтиёзларини олиш ҳуқуқига эга бўлсангиз, имтиёзларни олиш ҳуқуқини тасдиқловчи ҳужжатларни мустақил равишда давлат солиқ инспекциясига тақдим этишингиз керак.
СКнинг 420 моддасига асосан солиқ солиш объектларининг кадастр қиймати мол-мулк солиғининг солиқ базаси ҳисобланади, солиқни ҳисоблаб чиқариш мақсадида солиқ базаси кирқ икки миллион сўмдан кам бўлиши мумкин эмас. Мол мулкнинг кадастр қиймати ва ер майдонлари ўртасида фарқ аниқланган тақдирда ҳудудий кадастр идораларига мурожаат этишингиз лозим бўлади.
**СКнинг 88 моддасига асосан солиқ мажбурияти бўйича даъво қилиш муддати, солиқ даври тугаганидан кейин беш йилни ташкил этади.
Тўлов қуйидаги ҳисоб рақамларга мобиль иловалар, банк пластик карталари орқали пул шаклида амалга оширилиши мумкин.
Мол-мулк солиғи х/р: 10002 860 9 26266 3131103 992 МФО: 00014
Ер солиғи (деҳқон хўжаликларидан ташқари) х/р: 10002 860 9 26266 3131209 993 МФО: 00014
Ер солиғи (деҳқон хўжаликлари учун) х/р: МФО: 00014
СОРЖ учун х/р: 40141 860 2 62662 9501000 93010 МФО: 00014
ЮНУСОБОД ТУМАНИ туман (шаҳар) ДСИ бошлиғи Махмадустов Жалол Махмадустович
М.Ў. имзо (Ф.И.Ш)
Масъул ходим: *ХАКИМОВ БАХТИЁР ВАЗИРОВИЧ (Буз Сув) тел: 998935344023
ОГОҲЛАНТИРАМИЗ !!!
СКнинг 125 моддасига мувофиқ мол мулк ва ер солиқларини тўлаш муддати тугаганидан кейин солиқ қарзи суд тартибида ундирилади. Тўлов муддати ўтказиб юборилган ҳар бир кун учун СКнинг 110 моддасига асосан пеня ҳисобланади.

Намуна

-rasm. To‘lov xabarnomasi shakli[46]

Soliq davri uchun jismoniy shaxslar to‘lov xabarnomasida ko‘rsatilgan soliq (soliqlar) summasini to‘lashni teng ulushlarda 15-aprelga va 15-oktabrga qadar quyidagi usullardan biri orqali amalga oshiradi (-rasm):

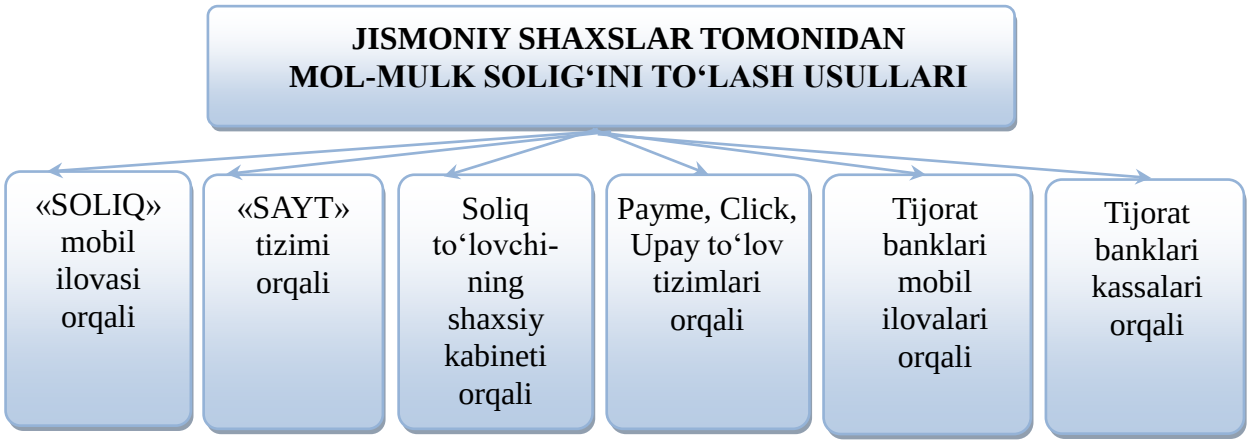

-rasm. Jismoniy shaxslar tomonidan mol-mulk solig‘ini to‘lash usullari[47]

Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i bo‘yicha to‘lov muddati ayrim hollarda (masalan karantin holatlarida) O‘zbekiston

[46] Soliq qo‘mitasi tomonidan tasdiqlangan shakl.
[47] Mualliflar tomonidan tayyorlangan.

Respublikasi Prezidentining tegishli Farmonlari bilan ham uzaytirilishi mumkin.

15.6. Mol-mulk solig‘ini hisoblab chiqarish va to‘lashning o‘ziga xos jihatlari

Agarda mulk bir necha bir necha mulkdorlarning umumiy ulushli mulki bo‘lsa, bunday imoratlar, binolar va inshootlar uchun soliq har bir mulkdor tomonidan ularning ushbu imoratlar, binolar va inshootlardagi ulushiga mutanosib ravishda to‘lanadi.

*Masalan:*Umumiy maydoni 100 kv. metr bo‘lgan uyning mulkdorlari

2 kishini (1-mulkdor ulushi 40 kv. metr, 2-mulkdor ulushi 60 kv. metrni) tashkil etadi. Mazkur mulkning kadastr qiymati 148 mln. so‘mni tashkil qilganda, mol-mulk solig‘i summasi 458 800 so‘mni tashkil qiladi. Ushbu holda 1-mulkdor tomonidan soliq summasining 40 foizi, ya’ni 183 520 so‘mi, 2-mulkdor tomonidan soliq summasining 60 foizi, ya’ni 275 280 so‘mi to‘lanadi.

Mol-mulkka bo‘lgan mulk huquqi kalendar yil mobaynida bir mulkdordan boshqasiga o‘tgan taqdirda, soliq avvalgi mulkdor tomonidan shu yilning 1-yanvaridan e’tiboran u mol-mulkka bo‘lgan mulk huquqini yo‘qotgan oyning boshlanishiga qadar, yangi mulkdor tomonidan esa, unda mulk huquqi vujudga kelgan oydan e’tiboran to‘lanadi.

Yangi imoratlar, binolar va inshootlar bo‘yicha soliq mulk huquqi yuzaga kelgan oydan e’tiboran to‘lanadi.

*Masalan:*Fuqaro S.Raxmonov 2024- yil aprel oyida yangi qurgan savdo do‘konini ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat

ro‘yxatidan o‘tkazishni amalga oshiruvchi organda ro‘yxatdan o‘tkazdi va unga nisbatan mulk huquqi yuzaga keldi. Ushbu yashash uchun mo‘ljallanmagan (noturar) joy uchun yillik mol-mulk solig‘i summasi 1800 ming so‘mni tashkil etadi. Fuqaro S.Raxmonov 2024-yilda 9 oy uchun (aprel-dekabr) 1350 ming so‘m (1800 ming/12*9 oy) to‘laydi.

Meros bo‘yicha o‘tgan mol-mulk uchun soliq merosxo‘rda mulk huquqi vujudga kelgan oydan e’tiboran to‘lanadi.

*Masalan:*Navoiy viloyati Nurota tumanida yashovchi fuqaro R. Shodmonovga 2024-yil avgust oyida umumiy maydoni 170 kv.metr, kadastr qiymati 64 mln. so‘m bo‘lgan turar joyga (otasidan meros qolgan) meros huquqi yuzaga keldi.

Ushbu ko‘chmas mulk bo‘yicha yillik mol-mulk solig‘i summasi:

64 000 000 *0,31%=198 400 so‘mni tashkil etadi

Fuqaro R. Shodmonov 5 oy (2024-yil avgust-dekabr uchun) mulk solig‘i to‘laydi: 198 400 /12*5=82 667 so‘m

Izoh: otasining qarzi ham merosxo‘rdan undiriladi.

Soliq solish ob’ekti yo‘q qilingan, vayron bo‘lgan yoki buzib tashlangan taqdirda, soliqni undirish mol-mulk yo‘q qilingan, vayron bo‘lgan yoki buzib tashlangan oydan e’tiboran tugatiladi. Soliq summasini qayta hisob-kitob qilish mahalliy davlat hokimiyati organi yoki fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organi tomonidan berilgan yo‘q qilinganlik, vayron bo‘lganlik yoki buzib tashlanganlik faktini tasdiqlovchi hujjatlar mavjud bo‘lgan taqdirda, amalga oshiriladi.

Kalendar yil mobaynida imtiyozlarga bo‘lgan huquq vujudga kelgan (tugagan) taqdirda, soliqni qayta hisob-kitob qilish ushbu huquq vujudga kelgan (tugagan) oydan e’tiboran amalga oshiriladi.

*Masalan:*Jizzax shahri Bobur ko‘chasida yashovchi fuqaro F. To‘raevning hovlisi pullik kompensatsiya to‘lovi va yakka tartibda uy-joy qurish uchun yer ajratilgan holda shaharning markaziy ko‘chasini kengaytirishga doir xokim qaroriga asosan 2024-yil iyun oyida buzib tashlandi. Ammo fuqaro ushbu uy uchun hisoblangan 216 ming so‘mlik mol-mulk solig‘ini mart oyida to‘lagan.

Fuqaro tomonidan soliq organiga mahalliy davlat hokimiyati organining uyi hokimiyat tomonidan buzib tashlanganlik faktini tasdiqlovchi hujjat taqdim etilgan. Soliq summasini qayta hisob-kitob qilish quyidagicha bo‘ladi, ya’ni fuqaro F. To‘raevning uyi uchun, u buzib tashlangan iyun oyi (yanvar-may)ga mulk solig‘i qayta hisoblanadi.

216 ming/12 oy*5 oy=90 ming. Fuqaro tomonidan to‘langan ortiqcha 126 ming so‘m soliq summasi unga qaytariladi.

Kalendar yil mobaynida imtiyozlarga bo‘lgan huquq vujudga kelgan (tugagan) taqdirda, soliqni qayta hisob-kitob qilish ushbu huquq vujudga kelgan (tugagan) oydan e’tiboran amalga oshiriladi.

*Masalan:*Surxondaryo viloyati Sariosiyo tumanida yashovchi fuqaro Sh. Panjiev 2024-yil fevral oyida pensiyaga chiqqan. Uning kvartirasi umumiy maydoni 40 kv.metr, kadastr qiymati 44 mln. so‘m. Ushbu ko‘chmas mulk bo‘yicha yillik mol-mulk solig‘i summasi: 44 000 000 *0,31%=136 400 so‘m

Imtiyoz fevral oyidan qo‘llaniladi (mulk solig‘idan ozod qilinadi).

Fuqaro Sh. Panjiev 1 oy (2024-yil yanvar uchun) mulk solig‘i to‘laydi: 136400 /12*1=11 367 so‘m

16- masala

1. **Vaziyatli masala.** Fuqaro F. Rahmonov o’ziga tegishli bo’lgan umumiy maydoni 190 kv.metr, kadastr qiymati 85 mln. so’m bo’lgan turar joyini 2024 yil 21 fevral kuni fuqaro S.Kenjaevga sotgan.

Aniqlang:

Ushbu mulk bo’yicha avvalgi va yangi mulk egalari tomonidan to’lanadigan soliq summasini mol-mulk solig’ini hisoblang.

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining 423-moddasiga asosan mol-mulkka bo‘lgan mulk huquqi kalendar yil mobaynida bir mulkdordan boshqasiga o‘tgan taqdirda, soliq avvalgi mulkdor tomonidan shu yilning 1 yanvaridan e’tiboran u mol-mulkka bo‘lgan mulk huquqini yo‘qotgan oyning boshlanishiga qadar, yangi mulkdor tomonidan esa, unda mulk huquqi vujudga kelgan oydan e’tiboran to‘lanadi.

Demak bu vaziyatli masala mulk huquqi bir mulkdordan boshqasiga o‘tganda mol-mulk solig‘ini to‘lash tartibini belgilaydi.

Ushbu ko‘chmas mulk bo‘yicha 2024 yil uchun yillik mol-mulk solig‘i summasi:

85 000 000 *0,31%=**263 500 so‘m**

1. Mulkning avvalgi egasi fuqaro F. Rahmonovning 1 oy (2024 yil yanvar uchun) mulk solig‘i: 263 500 /12*1= **21 958 so‘m**

2. Mulkning yangi egasi fuqaro S. Kenjaevning 11 oy uchun (fevral-dekabr) mulk solig‘i:263 500 /12*11= **241 542 so‘m**

17-masala

1. **Vaziyatli masala.** Fuqaro M.Egamberdiyevning uyi hokim qaroriga asosan markaziy ko’chalarni kengaytirish maqsadida 2024 yil aprel oyida buzib tashlandi. Mazkur uyning kadastr qiymati 60 mln. so’m. Umumiy maydoni 170 kv. metr.

Aniqlang:

Ushbu buzilgan mulk bo’yicha M.Egamberdiev tomonidan to’lanadigan soliq summasini topish kerak?

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **422-moddasiga muvofiq**, umumiy maydoni 200 kv.m. gacha bo’lgan mol-mulk uchun mol-mulk solig’i stavkasi 0,31 % qilib belgilangan.

Demak, bu vaziyatli masalada fuqaro uchun 2024-yil uchun mol-mulk solig’i summasi:

60 000 000 * 0.31% = 186 000 so’m

Lekin hokim qaroriga asosan mol-mulk aprel oyida buzib tashlandi. Shuni inobatga olgan holda soliq summasi yanvar, fevral, mart oylari uchun hisoblanadi:

186 000/12 *3= 46 500 so'm

Fuqaro M.Egamberdiyev tomonidan 46 500 so'm mol-mulk solig'i to'lanadi.

18-masala

1. **Vaziyatli masala.** Fuqaro Sh.Panjiyev 2024 yil fevral oyida pensiyaga chiqqan. Uning kvartirasi umumiy maydoni 45 kv.metr, kadastr qiymati 54 mln. so'm.

Aniqlang:

Ushbu pensionerga qachondan imtiyoz qo'llaniladi va qancha miqdorda soliq to'laydi?

Masalani yechimi:

Soliq kodeksining **422-moddasiga muvofiq**, umumiy maydoni 200 kv.m. gacha bo'lgan mol-mulk uchun mol-mulk solig'i stavkasi 0,31 % qilib belgilangan.

Demak, bu vaziyatli masalada fuqaro uchun 2024-yil uchun mol-mulk solig'i summasi:

54 000 000 * 0.31% = 167 400 so'm

Soliq kodeksining **421-moddasining 2-qismi 2-bandiga muvofiq**, pensionerlar mol-mulk solig'idan 60 kv.m. doirasida soliq solishdan ozod.

Fuqaroning fevral oyidan pensiya chiqqani hisobga olgan holda mol-mulk solig'i yanvar oyi uchun hisoblanadi:

167 400 /12 = 13 950 so'm

Fuqaro Sh.Panjiyevga mol-mulk solig'i bo'yicha imtiyoz fevral oyidan boshlab qo'llaniladi va 13 950 so'm soliq to'laydi.

Nazorat va muhokama uchun savollar:

1. Jismoniy shaxslardan mol-mulk solig'ini undirishning qanday zaruriy tomonlari mavjud?
2. Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'ining bazasi qanday aniqlanadi?

4. Kadastr bahosi mavjud bo‘lmagan mol-mulklar qanday tartibda soliqqa tortiladi?

5. Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘ini hisoblashning o‘ziga xos qanday jihatlari mavjud?

6. Mol-mulk solig‘i bo‘yicha qanday imtiyozlar qo‘llaniladi?

7. Kalendar yil mobaynida imtiyozlarga bo‘lgan huquq vujudga kelgan (tugagan) taqdirda, soliqni qayta hisob-kitob qilish qachondan amalga oshiriladi?

8. Meros bo‘yicha o‘tgan mol-mulk uchun soliq qachondan boshlab to‘lanadi?

9. Yangi imoratlar, binolar va inshootlar bo‘yicha mulk solig‘i qaysi oydan e’tiboran to‘lanadi?

10. Mol-mulkka bo‘lgan mulk huquqi kalendar yil mobaynida bir mulkdordan boshqasiga o‘tgan taqdirda, soliq qanday tartibda to‘lanadi?

O‘zlashtirilgan bilimlarni sinash uchun test savollari

1. Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘ining bazasi nima?

A) kadastr idorasi tomonidan belgilanadigan soliq solish ob’ektlarining kadastr qiymati

B) kadastr idorasi tomonidan belgilanadigan soliq solish ob’ektlarining inventarizatsiya qiymati

C) ko‘chmas mulkning bozor qiymati

D) ko‘chmas mulkning kadastr qiymati bilan sotish qiymati o‘rtasidagi farq

2. Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘ini hisoblab chiqarish maqsadida soliq bazasi (noturar joylar bundan mustasno) necha so‘mdan kam bo‘lishi mumkin emas?

A) 42 mln. so‘mdan
B) 21 mln. so‘mdan
C) 84 mln. so‘mdan
D) 60 mln. so‘mdan

3. Kadastr idoralari tomonidan ro‘yxatga olinmagan yangi qurilgan uy- joylarga nisbatan mol-mulk solig‘i stavkasi kadastr idoralari axborotlari asosida qancha miqdorda qo‘llaniladi?

A) mulkning shartli qiymatiga nisbatan ikki baravar miqdorda
B) mulkning shartli qiymati miqdorida
C) mulkning shartli qiymatiga nisbatan uch baravar miqdorda
D) mulkning shartli qiymatiga nisbatan besh baravar miqdorda

4. Xalq deputatlari, viloyatlar va Toshkent shahar Kengashlari mol-mulk solig‘i stavkalariga qanday oraliqdagi kamaytiruvchi va oshiruvchi koeffitsientlar belgilashga haqli?

A) 0,7 dan 1,3 gacha bo‘lgan oraliqdagi
B) 0,5 dan 1,1 gacha bo‘lgan oraliqdagi
C) 0,3dan 1,3 gacha bo‘lgan oraliqdagi
D) 0,5 dan 1,5 gacha bo‘lgan oraliqdagi

5. Normativ muddatda qurilishi tugallanmagan yashash uchun mo‘ljallanmagan ob’ektlarga jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i stavkasi qancha miqdorda belgilangan?

A) 3 foiz
B) 2 foiz
C) 0,2 foiz
D) 0,25 foiz

6. Yangi imoratlar, binolar va inshootlar bo‘yicha jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘i qachondan boshlab to‘lanadi?

A) mulk huquqi yuzaga kelgan oydan
B) mulk huquqi yuzaga kelgan oydan oldingi oydan
C) mulk huquqi yuzaga kelgan oydan keyingi oydan
D) mulk huquqi yuzaga kelgan yildan keyingi yildan

7. Meros bo‘yicha o‘tgan mol-mulk uchun mol-mulk solig‘i qachondan boshlab to‘lanadi?

A) merosxo‘rda mulk huquqi vujudga kelgan oydan
B) merosxo‘rda mulk huquqi vujudga kelgan oydan oldingi oydan

C) merosxo‘rda mulk huquqi vujudga kelgan yildan keyingi yildan
D) merosxo‘rda mulk huquqi vujudga kelgan oydan keyingi oydan

8. Mol-mulkka bo‘lgan mulk huquqi kalendar yil mobaynida bir mulkdordan boshqasiga o‘tgan taqdirda, soliq avvalgi mulkdor tomonidan qachongacha to‘lanadi?

A) mol-mulkka bo‘lgan mulk huquqini yo‘qotgan oyning boshlanishiga qadar
B) mol-mulkka bo‘lgan mulk huquqini yo‘qotgan oydan keyingi oyning boshlanishiga qadar
C) mol-mulkka bo‘lgan mulk huquqini yo‘qotgan yilning boshlanishiga qadar
D) mol-mulkka bo‘lgan mulk huquqini yo‘qotgan yildan keyingi yilning boshlanishi

9. Mol-mulkka bo‘lgan mulk huquqi kalendar yil mobaynida bir mulkdordan boshqasiga o‘tgan taqdirda, mol-mulk solig‘i yangi mulkdor tomonidan qachondan boshlab to‘lanadi?

A) mulk huquqi vujudga kelgan oydan
B) mulk huquqi vujudga kelgan oydan keyingi oydan
C) mulk huquqi vujudga kelgan oydan oldingi oydan
D) mulk huquqi vujudga kelgan yildan keyingi yildan

10. Kalendar yil mobaynida imtiyozlarga bo‘lgan huquq vujudga kelgan taqdirda, mol-mulk solig‘ini qayta hisob-kitob qilish qachondan boshlab amalga oshiriladi?

A) ushbu huquq vujudga kelgan oydan e’tiboran amalga oshiriladi
B) ushbu huquq vujudga kelgan yildan e’tiboran amalga oshiriladi
C) ushbu huquq vujudga kelgan oydan keyingi oydan e’tiboran amalga oshiriladi
D) ushbu huquq vujudga kelgan yildan keyingi yildan e’tiboran amalga oshiriladi.

XVI-bob. JISMONIY ShAXSLARDAN OLINADIGAN YER SOLIG'I

16.1. Yerdan foydalanganlik uchun soliq to‘lash zarurligi va yer solig‘i to‘lovchi jismoniy shaxslar

Yer umummilliy boylikdir, O‘zbekiston Respublikasi xalqi hayoti, faoliyati va farovonligining asosi sifatida undan oqilona foydalanish zarur va u davlat tomonidan muhofaza qilinadi. O‘zbekiston Respublikasida yerdan foydalanganlik uchun haq to‘lanadi. O‘zbekistonda dastlab 1990-yilda “Yer to‘g‘risida” qonun qabul qilindi (hozirgi vaqtda o‘z kuchini yo‘qotgan) va ushbu qonunga ko‘ra yerga egalik qilish va yerdan foydalanishning pullik bo‘lishi belgilandi hamda yer uchun haq yillik yer solig‘i sifatida undirila boshlandi. 1993-yilda O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi tomonidan “Yer solig‘i to‘g‘risida”gi maxsus qonun (hozirgi vaqtda o‘z kuchini yo‘qotgan) qabul qilinib, unda yer solig‘ini undirishda soliqqa totish ob’ekti, sub’ektlari, soliq bo‘yicha imtiyozlar, soliqni hisoblash va budjetga to‘lash tartiblari ko‘rsatib berildi. Shunday qilib yer solig‘ining joriy etilishi bilan mamlakatda yer munosabatlarini tartibga solishning chinakam iqtisodiy vositalari paydo bo‘ldi. 1997-yilda O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi hamda 1998-yilda Yer kodeksining qabul qilinishi va amalga kiritilishi bilan yer solig‘ining to‘laqonli huquqiy asoslari yaratildi.

Yer solig‘i mahalliy budjetlar daromad manbai, jumladan jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i tuman (shahar) budjetining, yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘i esa Qoraqalpog‘iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar budjetining daromad manbai hisoblanadi.

Mahalliy budjet daromadlari tarkibida asosiy o‘rinni egallaydigan soliqlardan biri yer solig‘i hisoblanadi. Mahalliy budjet daromadlarining 30-40% qismi yer solig‘i ulushiga to‘g‘ri kelishi ham fikrimizni haqiqatga yaqin ekanligini isbotlaydi.

Yerlardan foydalanuvchilarni soliqqa tortishning rivojlanishi jarayonida uning fiskal va rag‘batlantirish roliga ega ekanligi aniqlangan. Ushbu soliqning asosiy vazifasi mahalliy budjetni moliyaviy resurslar bilan ta’minlash hisoblanadi. Rag‘batlantirish roli esa mavjud yerdan oqilona foydalanishni rag‘batlantirish, tuproq unumdorligini oshirish, sifati turlicha bo‘lgan yerlarda xo‘jalik yuritishning ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlarini tenglashtirish, aholi yashaydigan joylarda infrastruktura rivojlanishini ta’minlash hamda yerni talon-taroj qilinishiga yo‘l qo‘ymaslik hisoblanadi. Davlat mulkdorlar faoliyatini boshqarish maqsadida yer solig‘idan ikki tomonlama foydalanish mumkin:

Bir tomondan mulkdorlarning foydalanilmayotgan yerlarni (mulk huquqi, egalik qilish huquqi, foydalanish huquqi yoki ijara huquqi asosida) qonunda belgilangan tartibda soliqqa tortishi bo‘lsa, ikkinchi tomondan, davlat uchun maqbul bo‘lgan, ya’ni passiv faoliyatdan faol xo‘jalik yuritish faoliyatiga o‘tgan shaxslarga yerlarni yo‘naltirish. Bunday sharoitda yerga joriy etilgan soliq, vosita sifatida qaralib, mulkdorlarni xo‘jalik faoliyatida o‘ziga tegishli bo‘lgan yer solig‘idan samarali foydalanishga chorlaydi yoki egalik huquqlarini o‘zgartirish yo‘li bilan faol shaxslar yer

> *O‘z egaligida va foydalanishida hamda mulkida yer uchastkalari bo‘lgan yuridik va jismoniy shaxslar yer uchun haq to‘laydilar. Yer uchun haq har yili to‘lanadigan yer solig‘i shaklida olinadi, uning miqdori yer uchastkasining sifatiga, joylashishiga va suv bilan ta’minlanish darajasiga qarab belgilanadi.*
>
> *O‘zbekiston Respublikasining Yer kodeksi. 28-modda.*

uchastkalaridan yanada samarali va oqilona foydalanishini rag‘batlantiradi. Ushbu soliqning vazifasi moliyaviy nuqtai nazardan olganda, rag‘batlantiruvchilik va nazorat qilish, mahalliy budjetlar daromadlarini shakllantirish nuqtai-nazardan esa, fiskal vazifalarini bajarishidan iborat.

Mahalliy budjet daromadlarini shakllantirish va tushumlarni barqarorligini ta’minlash zarurati mavjudligi, mahalliy hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan qo‘llab quvvatlashda yer solig‘ini amal qilishini taqozo etadi.

Yer solig‘ining ob’ektiv zarurligidan kelib chiqib, uning iqtisodiy mohiyati, bizning nazarimizda soliqqa tortiladigan yer solig‘idan foydalanish tufayli aniq bir iqtisodiy shart-sharoitlarda olinadigan muayyan o‘rtacha daromadning bir qismini budjetga undirishga qaratilgan desak, yanglishmaymiz.

O‘zbekiston Respublikasi soliq qonunchiligiga ko‘ra mulk huquqi, egalik qilish, foydalanish yoki ijara huquqlari asosida yer uchastkalariga ega bo‘lgan jismoniy shaxslar, shuningdek yuridik shaxs tashkil etgan yoki etmagan holdagi dehqon xo‘jaliklari **jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ini soliq to‘lovchilari** deb e’tirof etiladi[48].

Yer qonunchiligiga ko‘ra yer uchastkalari ijaraga berilganda yer uchun haq ijara haqi shaklida olinadi.

O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga asosan tuman (shahar) hokimi bilan tuzilgan yer uchastkasining ijara shartnomasi asosida berilgan yer uchastkalari uchun to‘lanadigan ijara to‘lovi yer solig‘iga tenglashtiriladi. Yer uchastkalarini ijaraga olgan shaxslar yer

[48] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 433-modda. lex.uz - O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil

uchun ijara haqini yer solig‘i to‘lovchilar uchun belgilangan tartibga muvofiq budjetga to‘laydilar[49].

Yer uchastkalarini ijaraga olgan jismoniy shaxslarga nisbatan jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ini to‘lovchilar uchun belgilangan soliq stavkalari, soliq imtiyozlari, soliqni hisoblab chiqarish va to‘lash tartibi tatbiq etiladi[50].

Uy-joy, yashash uchun mo‘ljallanmagan imoratlar va inshootlar meros bo‘yicha o‘tishi bilan birgalikda mulk huquqi, egalik qilish va foydalanish huquqi o‘tgan yer uchastkalari uchun yer solig‘i meros qoldiruvchining soliq majburiyatlarini inobatga olgan holda merosxo‘rlardan undiriladi.

16.2. Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i ob’ekti va bazasi

O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga asosan quyidagi *yer uchastkalari* **jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ining soliq solish ob’ekti** hisoblanadi[51]:

1) jismoniy shaxslarga qishloq xo‘jaligi maqsadlari uchun, shuningdek dehqon xo‘jaligini yuritish uchun belgilangan tartibda berilgan yer uchastkalari;

2) yakka tartibda uy-joy qurilishi uchun belgilangan tartibda berilgan yer uchastkalari;

3) jamoa bog‘dorchiligi, uzumchiligi va polizchiligini yuritish uchun berilgan, shuningdek yakka tartibdagi va jamoa garajlari egallagan yer uchastkalari;

---

[49] O‘zbekiston Respublikasining Yer kodeksi 28-modda. lex.uz - O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil

[50] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 433-modda. lex.uz - O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil

[51] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 434-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil

4) xizmat yuzasidan berilgan chek yerlar;

5) meros bo‘yicha, hadya qilinishi yoki sotib olinishi natijasida uy-joy va imoratlar bilan birgalikda mulk huquqi, egalik qilish va foydalanish huquqi ham o‘tgan yer uchastkalari;

6) qonunchilikda belgilangan tartibda mulk qilib sotib olingan yer uchastkalari;

7) tadbirkorlik faoliyatini yuritish uchun foydalanishga yoki ijaraga berilgan yer uchastkalari.

Ko‘p kvartirali uylar egallagan va ko‘p kvartirali uylar mulkdorlariga umumiy foydalanish (notijorat maqsadlarda) uchun doimiy foydalanish huquqi asosida berilgan ko‘p kvartirali uylarga tutash yer uchastkalari soliq solish obyekti bo‘lmaydi, bundan Soliq kodeksini 434-moddasi birinchi qismining 7-bandida ko‘rsatilgan yer uchastkalari va ko‘p kvartirali uylarda joylashgan yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk obyektlari mustasno. Ya’ni ko‘p kvartirali uylar egallagan yer uchastkalari soliq solish ob’ekti bo‘lmaydi, lekin tadbirkorlik faoliyatini yuritish uchun foydalanishga yoki ijaraga berilgan yer uchastkalari va ko‘p kvartirali uylarda joylashgan yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk ob’ektlari soliq solish ob’ekti bo‘ladi. Amalda ko‘p kvartirali (qavatli) uylarning birinchi qavatida joylashgan kvartiralar ularning egalari tomonidan tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish maqsadida yashash uchun mo‘ljallanmagan joyga aylantiriladi. Bu jarayon mulkdorning arizasi asosida tumanlar va shaharlar hokimlarining qaroriga binoan, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilangan tartibda amalga oshiriladi. Bugungi kunda ko‘p kvartirali (qavatli) uylarni qurish jarayonining

o‘zida birinchi va ikkinchi qavatlari noturar joyga mo‘ljallangan holatda qurilmoqda. Ko‘p kvartirali uylardagi yashash uchun mo‘ljallanmagan joylarga sanoat ishlab chiqarishini joylashtirishga yo‘l qo‘yilmaydi. Bunday joylarda amalga oshirilishi ruxsat etilgan faoliyat turlarining ro‘yxati O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanadi. Ko‘p kvartirali uylardagi yashash uchun mo‘ljallanmagan joylarga nosanoat yo‘nalishidagi korxona, muassasa, tashkilotlarni, ofislarni qonun hujjatlarida belgilangan tartibda joylashtirishga yo‘l qo‘yiladi. Ko‘p kvartirali uydagi yashash uchun mo‘ljallanmagan joyga nisbatan mulk huquqiga ega bo‘lgan fuqarolar yoki yuridik shaxslar ko‘p kvartirali uydagi yashash uchun mo‘ljallanmagan joylar mulkdorlari bo‘lishi mumkin. Yashash uchun mo‘ljallanmagan joylar mulkdorlari ko‘p kvartirali uydagi umumiy mol-mulkka nisbatan ulushli mulk ishtirokchilaridir. Ko‘p kvartirali uydagi yashash uchun mo‘ljallanmagan joylar mulkdorlari bunday joylarning asralishini, tegishli texnik va sanitariya holatini ta’minlashi, joylarni o‘z hisobidan joriy va kapital ta’mirlash ishlarini amalga oshirishi, ko‘p kvartirali uydagi umumiy mol-mulkni saqlash va ta’mirlash bo‘yicha umumiy xarajatlarni o‘z zimmasiga olishi shart. Yashash uchun mo‘ljallanmagan joy mulkdorining ko‘p kvartirali uydagi umumiy mol-mulkni saqlash va ta’mirlash bo‘yicha umumiy xarajatlardagi ishtiroki ulushi uyning umumiy maydonidagi mulkdorga qarashli yashash uchun mo‘ljallanmagan joy maydoniga mutanosib ravishda belgilanadi. Ko‘p kvartirali uydagi yashash uchun mo‘ljallanmagan joy mulkdori mahalliy davlat hokimiyati organlaridan tegishli ruxsatnoma olmasdan o‘ziga qarashli joyni o‘zboshimchalik bilan qayta qurgan yoki o‘zgartirgan

taqdirda, qonun hujjatlarida belgilangan tartibda javobgar bo‘ladi hamda bu joyni o‘z hisobidan avvalgi holatiga keltirishi shart.

Ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazishni amalga oshiruvchi organning ma’lumotlari bo‘yicha *yer uchastkalarining maydoni* **jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ining bazasi** bo‘lib hisoblanadi[52].

Dehqon xo‘jaligini yuritish uchun berilgan qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yerlar bo‘yicha soliq bazasi Soliq kodeksi 428-moddasining ikkinchi qismiga muvofiq soliq solinmaydigan qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yer uchastkalari chegirib tashlangan holda, yer uchastkalarining qonunchilikka muvofiq aniqlangan normativ qiymati. Jamoa bog‘dorchiligi, uzumchiligi va polizchiligini yuritish uchun fuqarolarga berilgan, shuningdek yakka tartibdagi va jamoa garajlari egallagan yer uchastkalari bo‘yicha soliq bazasi ushbu yer uchastkalarini bergan tashkilotlar boshqaruv organlarining ma’lumotlari bo‘yicha aniqlanadi.

Xizmat yuzasidan berilgan chek yer maydonlari bo‘yicha soliq bazasi o‘z xodimlariga yer uchastkalarini bergan korxonalar, muassasalar va tashkilotlarning ma’lumotlari bo‘yicha aniqlanadi.

16.3. Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i bo‘yicha imtiyozlar hamda soliq stavkalari

O‘zbekiston Respublikasi soliq qonunchiligida jismoniy shaxslarga yer solig‘i bo‘yicha imtiyozlar asosan aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamini qo‘llab-quvvatlash maqsadlarida berilgan. Shuningdek ayrim imtiyozlar jismoniy shaxslarga yerlardan oqilona va samarali

[52] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 435-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.

foydalanishni hamda innovatsion faoliyatini rag‘batlantirish maqsadlarida qo‘llaniladi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i bo‘yicha asosiy imtiyozlar Soliq kodeksida[53] belgilab qo‘yilgan. O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksiga ko‘ra jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘idan quyidagilar ozod qilinadi:

1) «O‘zbekiston Qahramoni», Sovet Ittifoqi Qahramoni, Mehnat Qahramoni unvonlariga sazovor bo‘lgan, uchala darajadagi Shuhrat ordeni bilan taqdirlangan fuqarolar. Mazkur imtiyoz «O‘zbekiston Qahramoni» unvoni berilganligi to‘g‘risidagi guvohnoma, Sovet Ittifoqi Qahramoni va Mehnat Qahramoni daftarchalari, orden daftarchasi yoki mudofaa ishlari bo‘limining ma’lumotnomasi asosida beriladi;

2) urush nogironlari va qatnashchilari, shuningdek doirasi qonunchilik bilan belgilanadigan, ularga tenglashtirilgan shaxslar. Ushbu imtiyoz urush nogironining (qatnashchisining) tegishli guvohnomasi yoki mudofaa ishlari bo‘yicha bo‘limning yoxud boshqa vakolatli organning ma’lumotnomasi asosida, nogironligi bo‘lgan boshqa shaxslarga (qatnashchilarga) nogironligi bo‘lgan shaxsning (qatnashchining) imtiyozlarga bo‘lgan huquqi to‘g‘risidagi guvohnomasi asosida beriladi;

3) I va II guruh nogironligi bo‘lgan shaxslar. Mazkur imtiyoz pensiya guvohnomasi yoki tibbiy-ijtimoiy ekspert komissiyasining ma’lumotnomasi asosida beriladi;

4) yolg‘iz pensionerlar. Yolg‘iz yoki voyaga yetmagan bolalari bilan yoxud nogironligi bo‘lgan bolasi bilan birga alohida uyda

[53] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 436-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.

yashovchi pensionerlar yolg‘iz pensionerlar deb tushuniladi. Mazkur imtiyoz pensiya guvohnomasi yoki O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasi tuman (shahar) bo‘limining ma’lumotnomasi, shuningdek fuqarolar o‘zini o‘zi boshqarish organlarining ma’lumotnomasi asosida beriladi;

5) boquvchisini yo‘qotgan ko‘p bolali oilalar. Ota va onadan biri yoxud ota-ona vafot etgan ko‘p bolali oilalar soliq solish maqsadida boquvchisini yo‘qotgan ko‘p bolali oilalardir. Ushbu imtiyoz budjetdan tashqari Pensiya jamg‘armasi tuman (shahar) bo‘limining ma’lumotnomasi asosida beriladi;

6) Chernobil AESdagi avariya oqibatlarini tugatishda ishtirok etganlik uchun imtiyozlar oladigan fuqarolar (shu jumladan vaqtincha yuborilgan yoki xizmat safariga yuborilgan) fuqarolar. Mazkur imtiyoz tibbiy-mehnat ekspert komissiyasining ma’lumotnomasi, nogironligi bo‘lgan shaxsning maxsus guvohnomasi, Chernobil AESdagi avariya oqibatlarini tugatish ishtirokchisining guvohnomasi, shuningdek vakolatli organlar tomonidan berilgan va imtiyozlar berish uchun asos bo‘ladigan boshqa hujjatlar asosida beriladi;

7) energiya resurslarining amaldagi tarmoqlaridan to‘liq uzib qo‘yilgan turar joylarda qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanuvchi shaxslar - qayta tiklanadigan energiya manbalari o‘rnatilgan oydan e’tiboran uch yil muddatga. Mazkur imtiyoz energiya resurslarining amaldagi tarmoqlaridan to‘liq uzib qo‘yilgan holda qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish to‘g‘risida energiya ta’minoti tashkilotlari tomonidan berilgan ma’lumotnoma asosida beriladi.

Yuqorida sanab o‘tilgan soliq imtiyozlari, bundan boquvchisini yo‘qotgan ko‘p bolali oilalar mustasno, yakka tartibdagi uy-joy qurilishi, dehqon xo‘jaligini yuritish uchun berilgan yer uchastkalariga bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazishni amalga oshiruvchi organda ro‘yxatdan o‘tkazgan jismoniy shaxslarga beriladi. Bunda mazkur soliq imtiyozlari mulkdorning tanloviga ko‘ra faqat bitta yashash uchun mo‘ljallangan ko‘chmas mulk ob’ektiga tatbiq etiladi, bundan turar joylarda qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanuvchilar mustasno.

Soliq kodeksida belgilab qo‘yilgan soliq imtiyozlariga ega bo‘lgan shaxslar soliq imtiyozlarini olish huquqini tasdiqlovchi hujjatlarini yer uchastkasi joylashgan yerdagi soliq organlariga mustaqil ravishda taqdim etishlari lozim bo‘ladi.

O‘zbekiston Respublikasining alohida hududlari (Farg‘ona viloyatining So‘x tumani, Rishton tumanining Cho‘ng‘ara mahallasi, shuningdek Farg‘ona tumanining Shohimardon, Yordon mahallalari va Hosilot mahallasining Toshtepa - 2 ko‘chasi)da joylashgan yer uchastkalariga Soliq kodeksining 437-moddasida belgilangan yer solig‘i stavkalariga 0,1 koeffitsiyent qo‘llaniladi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i bo‘yicha imtiyozlar tegishli maqsadlar doirasida O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmon va qarorlarida yoki Vazirlar Makamasining qarorlarida ham belgilanishi mumkin.

Jismoniy shaxslar uchun yer solig‘ining qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallanmagan yerlari bo‘yicha respublika hududlari kesimida bazaviy soliq stavkalari 1 kv. m uchun mutlaq o‘lchamda Soliq kodeksida

belgilab qo‘yilgani holda, aniq stavkalari har yili xalq deputatlari Kengashlari tomonidan bazaviy stavkalarga Soliq kodeksida belgilangan kamaytiruvchi va oshiruvchi koeffitsientlarni qo‘llagan holda aniqlanadigan bo‘ldi. Bunda har yili Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi va viloyatlar xalq deputatlari Kengashlari tuman va shaharlar kesimida ularning iqtisodiy rivojlanishiga qarab, qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallanmagan yerlar uchun yer solig‘i stavkalarini belgilaydi. Tumanlar va shaharlar xalq deputatlari Kengashlari esa Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi va viloyatlar xalq deputatlari Kengashlari belgilagan soliq stavkalariga, Toshkent shahri uchun - Soliq kodeksida belgilangan bazaviy soliq stavkalariga kamaytiruvchi va oshiruvchi koeffitsientlar qo‘llagan holda ularning hududlarida joylashgan daha, massiv, mahalla, ko‘cha kesimi bo‘yicha yer solig‘ining aniq stavkalarini belgilaydilar. Demak, 2024-yilda respublika hududlari kesimida jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ining bazaviy stavkalari quyidagi miqdorlarda belgilanadi (-jadval).

-jadval.

Respublika hududlari kesimida jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ining bazaviy stavkalari[54]

Respublika hududlari	1 kv.m uchun bazaviy soliq stavkasi (so‘mda)
Toshkent shahri	
1 zona	1577
2 zona	1337
3 zona	1096
4 zona	862
5 zona	616
Qoraqalpog‘iston Respublikasi	320

[54] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 437-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.

Andijon viloyati	394
Buxoro viloyati	320
Jizzax viloyati	320
Qashqadaryo viloyati	320
Navoiy viloyati	320
Namangan viloyati	394
Samarqand viloyati	394
Surxondaryo viloyati	300
Sirdaryo viloyati	253
Toshkent viloyati	333
Farg‘ona viloyati	333
Xorazm viloyati	320

Mazkur stavkalarga Jo‘qorg‘i Kengesi va viloyatlar xalq deputatlari Kengashlari 0,5 dan 2,0 gacha bo‘lgan kamaytiruvchi va oshiruvchi koeffitsientlarni qo‘llagan holda, tuman va shaharlar kesimida ularning iqtisodiy rivojlanishiga qarab, soliq stavkalarini belgilaydi. Tumanlar va shaharlar Kengashlari esa Jo‘qorg‘i Kengesi va viloyatlar Kengashlari tomonidan belgilangan stavkalarga 0,7 dan 3,0 gacha bo‘lgan kamaytiruvchi va oshiruvchi koeffitsientlarni ularning hududlarida joylashgan daha, massiv, mahalla, ko‘cha kesimida kiritadi. Ya’ni tuman (shahar)lar mahalla fuqarolari yig‘inlari kesimida yakka tartibda uy-joy qurishga beriladigan yerlar uchun yer solig‘ining aniq stavkalarini belgilaydi. Masalan: Soliq kodeksida Qashqadaryo viloyatida yakka tartibda uy-joy qurishga beriladigan yerlar uchun jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ining 1 kv.m yer uchun bazaviy soliq stavkasi 320 so‘m. 2024-yilda viloyat xalq deputatlari Kengashi esa mazkur stavkaga 0,5 dan 2,0 gacha bo‘lgan kamaytiruvchi va oshiruvchi koeffitsientlarni qo‘llagan holda, o‘zining hududlaridagi tuman va shaharlar kesimida quyidagicha belgilagan (-jadval):

-jadval.

2024-yilda Qashqadaryo viloyatining tuman va shaharlar kesimida jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i stavkalari[55]

№	Hudud nomi	Koeffitsient (0,5 dan 2 gacha)	Yer solig‘i stavkasi
1	Qarshi shahri	1,15	368
2	Shaxrisabz shahar	1,15	368
3	G‘uzor tumani	0,75	240
4	Dehqonobod tumani	0,65	208
5	Qamashi tumani	0,70	224
6	Qarshi tumani	0,80	256
7	Koson tumani	0,80	256
8	Kitob tumani	0,80	256
9	Muborak tumani	0,75	240
10	Nishon tumani	0,75	240
11	Kasbi tumani	0,70	224
12	Chiroqchi tumani	0,75	240
13	Shaxrisabz tumani	0,80	256
14	Yakkabog‘ tumani	0,80	256
15	Mirishkor tumani	1,00	208
16	Ko‘kdala tumani	0,65	224

Misol uchun yuqoridagi 8-jadvalda (Xalq deputatlari Qashqadaryo viloyati Kengashining qarorida Shaxrisabz shahar uchun bazaviy soliq stavkasiga 1,15 oshiruvchi koeffitsient qo‘llanilgan. Natijada yer solig‘i stavkasi 368 so‘m (320*1,15) etib belgilangan. Shaxrisabz shahar xalq deputatlari Kengashi esa Qashqadaryo viloyat xalq deputatlari Kengashi tomonidan belgilangan soliq stavkalariga 0,7 dan 3,0 gacha bo‘lgan kamaytiruvchi va oshiruvchi koeffitsientlarni (2024-yilda 1 koeffitsient) qo‘llagan holda mahallalar kesimida yer solig‘ining aniq stavkalarini belgilagan (-jadval).

[55] Xalq deputatlari Qashqadaryo viloyati Kengashining 07.01.2022 yildagi VI-38-1-4-0-K/22-sonli qarori. 2-ilova

-jadval.

2024-yilda Qashqadaryo viloyati Shaxrisabz shahar mahallalari kesimida jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ining aniq stavkalari[56]

№	Mahalla nomi	2024-yilda Shaxrisabz shahar uchun viloyat tasdiqlagan stavkasi	Koeffitsient (0,7 dan 3 gacha)	2024-yil uchun yer solig‘i stavkasi
1	Ammog‘on MFY	368	1	368
2	Bog‘ibahor MFY	368	1	368
3	Bo‘ston MFY	368	1	368
4	Bunyodkor MFY	368	1	368
5	Choshtepa MFY	368	1	368
6	Do‘stlik MFY	368	1	368
7	Fayzobod MFY	368	1	368
8	Guliston MFY	368	1	368
9	G‘alaba MFY	368	1	368
10	Ipak Yo‘li MFY	368	1	368
…				
40	Ziyokor MFY	368	1	368

Soliq qonunchiligiga ko‘ra jismoniy shaxslarga yakka tartibdagi turar joy qurish va obodonlashtirishga berilgan tomorqa yer uchastkalariga ham yakka tartibdagi uy-joy qurishga berilgan yer uchastkalari uchun belgilangan stavka qo‘llaniladi.

Toshkent shahri tumanlari xalq deputatlari Kengashlari esa to‘g‘ridan-to‘g‘ri Soliq kodeksida belgilangan yakka tartibda uy-joy qurishga beriladigan yerlar uchun jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ining bazaviy soliq stavkalariga nisbatan 0,7 dan 3,0 gacha bo‘lgan kamaytiruvchi va oshiruvchi koeffitsientlarni qo‘llagan holda mahalla fuqarolar yig‘inlari kesimida aniq stavkalarni belgilab beradi.

Masalan: Toshkent shahri Uchtepa tumani Bog‘obod MFY 4-zona hisoblanadi. Xalq deputatlari Toshkent shahri Uchtepa tumani

[56] https://soliq.uz/regulations/land-property-tax

Kengashining qaroriga asosan ushbu mahalla uchun bazaviy soliq stavkasiga 1,1 oshiruvchi koeffitsient qo‘llanilgan.

Natijada Toshkent shahri Uchtepa tumani Bog‘obod MFYda yashovchi jismoniy shaxslar uchun yer solig‘i stavkasi 1 kv.m yer uchun 948.2 so‘m (862*1,1) etib belgilangan.

Dehqon xo‘jaligini yuritish uchun berilgan qishloq xo‘jaligi uchun mo‘ljallangan yerlarga soliq stavkasi qishloq xo‘jaligi ekinzorlarining normativ qiymatiga nisbatan 0,95 foiz miqdorda belgilanadi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i bo‘yicha kalendar yil soliq davri hisoblanadi.

16.4. Soliqni hisoblab chiqarish va budjetga to‘lash tartibi

Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ini hisoblab chiqarish, soliq to‘lovchining yashash joyidan qat’i nazar, yer uchastkasi joylashgan yerdagi soliq organlari tomonidan ko‘chmas mulkka bo‘lgan huquqlarni davlat ro‘yxatidan o‘tkazuvchi organning ma’lumotlari asosida amalga oshiriladi.

Tumanlar va shaharlar xalq deputatlari Kengashlari tomonidan joriy soliq davri uchun soliq stavkalarini o‘z qarorlari bilan tasdiqlaydi hamda qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallanmagan yer uchastkalari joylashgan joydagi soliq organlariga har yili 10-yanvarga qadar taqdim etiladi.

Yer uchastkasi maydoniga nisbatan yer solig‘i stavkasini (Soliq kodeksida belgilangan bazaviy stavkasiga xalq deputatlari Kengashlari tomonidan koeffitsientlar qo‘llanilgan holda aniqlangan stavka) qo‘llagan holda quyidagi formula orqali hisoblab chiqarish mumkin:

Ya’ni: $\mathbf{S_{sum} = Y_{um} * N_{MFY}}$

Bu yerda:

$\mathbf{Y_{um}}$ –yer uchastkalarining maydoni;

$\mathbf{N_{MFY}}$- tuman (shahar)larda daha, massiv, mahalla, ko‘cha kesimida aniqlangan soliq stavkasi. Agar jismoniy shaxs imtiyozga ega bo‘lsa, imtiyoz hisobga olingan holda yer solig‘i hisoblanadi.

Tadbirkorlik faoliyatida foydalaniladigan yer uchastkalari uchun yoxud uylar, dala hovli imoratlari, yakka tartibdagi garajlar va boshqa imoratlar, inshootlar yuridik shaxsga yoki yakka tartibdagi tadbirkorga ijaraga berilganda, shuningdek jismoniy shaxslarning mulkida bo‘lgan, yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk ob’ektlari egallagan yer uchastkalari uchun soliq jismoniy shaxslardan yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘ini to‘lash uchun belgilangan soliq stavkalari bo‘yicha undiriladi hamda Soliq kodeksining 436-moddasida ko‘rsatilgan imtiyozlar ularga nisbatan tatbiq etilmaydi.

Ko‘p kvartirali uylarda joylashgan turar joy bo‘lmagan ko‘chmas mulk ob’ektlari bilan band bo‘lgan yer uchastkalari bo‘yicha soliq turar joy bo‘lmagan ko‘chmas mulk ob’ektining qavatlar soniga bo‘lingan maydonidan kelib chiqqan holda hisoblanadi.

Jismoniy shaxs yoki oilaviy korxona yer uchastkasidan unda joylashgan uyda istiqomat qilish bilan bir vaqtda tovarlar ishlab chiqarish (xizmatlar ko‘rsatish) uchun foydalangan taqdirda, soliq jismoniy shaxslar uchun belgilangan soliq stavkasi bo‘yicha to‘lanadi.

Yakka tartibda uy-joy qurish va turar joyni obodonlashtirish uchun berilgan yer uchastkalarining tomorqa qismiga qishloq xo‘jaligi ekinlarini ekish yoki uni obodonlashtirish amalga oshirilmagan taqdirda soliq uch baravar miqdorda to‘lanadi.

Yer uchastkalaridan hujjatlarsiz yoxud yer uchastkasiga bo‘lgan huquqni tasdiqlovchi hujjatlarda ko‘rsatilganidan kattaroq hajmda foydalanilganda, soliq stavkasi belgilangan soliq stavkalarining uch baravari miqdorida belgilanadi.

Qishloq xo‘jaligi uchun mo‘ljallangan yerlarning normativ qiymatiga nisbatan yer solig‘i stavkasini (0,95 foiz) qo‘llanilgan holda quyidagi formula orqali hisoblab chiqarish mumkin:

$$S_{sum} = Y_{nq} * N$$

Bu yerda:

Y_{nq} –qishloq xo‘jaligi uchun mo‘ljallangan yerlarning normativ qiymati;

N- soliq stavkasi.

Quyida jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ini hisoblashga doir misollarni ko‘rib chiqamiz:

Yakka tartibda uy-joy qurishga beriladigan yerlar uchun fuqarolardan undiriladigan yer solig‘ini hisoblash

1-misol:

Xorazm viloyati Yangiariq tumani Qorako‘z MFYda yashaydigan fuqaroga tegishli turar joyning umumiy yer maydoni 6 sotix (600 kv. metr)

Ushbu jismoniy shaxsga qancha miqdorda yer solig‘i hisoblanadi?

Yechimi:

- Soliq kodeksi bo‘yicha Xorazm viloyatida 1 kv. metr yer uchun bazaviy stavka 320,0 so‘m.
- Viloyat Kengashi tasdiqlagan stavka 300,8 so‘m=(320*0,94 koef)

➢ Tuman Kengashi dasdiqlagan stavka 282,75 so‘m=(300,8*0,94 koef)

✓ Shunga ko‘ra ushbu fuqaroga 2024-yilda quyidagi miqdorda yer solig‘i hisoblanadi:

600 *282,75=169 650 so‘m yer solig‘i

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 29-dekabrdagi PQ-422-sonli qaroriga asosan jismoniy shaxslardan undiriladigan qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallanmagan yerlar uchun yer solig‘i summasi 2023-yilda hisoblab chiqarilgan soliq summasining 1,3 baravaridan oshmasligi lozim.

Jismoniy shaxslarga yakka tartibdagi turar joy qurish va obodonlashtirishga berilgan tomorqa yer uchastkalari bo‘yicha yer solig‘ini hisoblash

2-misol:

Farg‘ona viloyati Quva tumani Ittifoq MFYda fuqaroning tomorqa yer uchastkasi maydoni 0,08 ga (8 sotix)ni tashkil etadi.

Ushbu jismoniy shaxsga qancha miqdorda yer solig‘i hisoblanadi?

Yechimi:

№	Mahalla nomi	2024-yilda Quva tumani uchun viloyat tasdiqlagan stavkasi	Koeffitsient (0,7 dan 3 gacha)	2024-yil uchun yer solig‘i stavkasi
17.	Ittifoq MFY	366,3	0,79	289,38

Farg‘ona viloyati Quva tumani Ittifoq MFYda 1 kv.m yer uchun yer solig‘ining aniqlangan stavkasi (tuman Kengashi tomonidan) 289,38 so‘m miqdorida belgilangan.

Yer solig‘i summasini hisoblaymiz: 800*289,38 so‘m=231 504 so‘m

Tadbirkorlikda foydalaniladigan, ijaraga berilgan va yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk ob’ektlari egallagan yer uchastkalari uchun soliq hisoblash

3-misol:

Farg‘ona shahar Bahor MFYda fuqaroga turg‘un savdo shaxobchasini qurish uchun 0,01 gektar (100 kv.metr) yer ajratilgan. Mazkur yer uchastkasi uchun 2024-yilda qancha miqdorda yer solig‘i hisoblanishini topish lozim?

Yechimi:

Tadbirkorlik faoliyatida foydalaniladigan yer uchastkalari uchun yoxud uylar, dala hovli imoratlari, yakka tartibdagi garajlar va boshqa imoratlar, inshootlar yuridik shaxsga yoki yakka tartibdagi tadbirkorga ijaraga berilganda, shuningdek jismoniy shaxslarning mulkida bo‘lgan, yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk ob’ektlari egallagan yer uchastkalari uchun soliq jismoniy shaxslardan yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘ini to‘lash uchun belgilangan soliq stavkalari bo‘yicha undiriladi hamda Soliq kodeksining 436-moddasida ko‘rsatilgan imtiyozlar ularga nisbatan tatbiq etilmaydi.

№	**Mahalla nomi**	**2024-yilda Farg‘ona viloyatida yuridik shaxslar uchun soliq stavkasi 1 gektar uchun (mln. so‘m)**	**2024-yilda Farg‘ona shahrida yuridik shaxslar uchun viloyat tasdiqlagan stavkasi 1 gektar uchun (mln. so‘m)**	**Tuman Kengashi koeffitsient**	**2024-yil uchun yer solig‘i stavkasi 1 gektar uchun (mln. so‘m)**
1	Bahor MFY	37	55,5	1,7	94,35

Farg‘ona shahar Bobur MFYda yuridik shaxslar uchun yer solig‘i stavkasi 1 gektar yer uchun 94,35 mln. so‘m. Fuqaroga berilgan yer uchastkasi 0,01 gektar.

Yer solig‘i summasi: 0,01 ga*94 350 000 so‘m=943 500 so‘m

Oilaviy tadbirkor yoki oilaviy korxonalar yer uchastkasidan unda joylashgan uyda istiqomat qilish bilan bir vaqtda tovarlar ishlab chiqarish (xizmatlar ko‘rsatish) uchun foydalangan taqdirda yer solig‘i hisoblash

4-misol:

Farg‘ona viloyati Farg‘ona shahri Ma’rifat MFYda fuqaro Sh.Abdurahmonov o‘zining uyida oilaviy korxona tashkil etgan holda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiradi. Uyning yer maydoni 300 kv. metrni tashkil etadi. Qancha miqdorda va qanday stavkada yer solig‘i to‘lanadi?

Yechimi:

Jismoniy shaxs yoki oilaviy korxona yer uchastkasidan unda joylashgan uyda istiqomat qilish bilan bir vaqtda tovarlar ishlab chiqarish (xizmatlar ko‘rsatish) uchun foydalangan taqdirda, soliq jismoniy shaxslar uchun belgilangan soliq stavkasi bo‘yicha to‘lanadi. SK. 437-modda

№	Mahalla nomi	2024-yilda Farg‘ona shahar uchun viloyat tasdiqlagan stavkasi	Koeffitsient (0,7 dan 3 gacha)	2024-yil uchun yer solig‘i stavkasi
33.	Ma’rifat MFY	**483**	1,32	638

Farg‘ona viloyati Farg‘ona shahar Ma’rifat MFYda jismoniy shaxslarga 1 kv.m yer uchun yer solig‘ining aniqlangan stavkasi (shahar Kengashi tomonidan) 638 so‘m miqdorida belgilangan.

Yer solig‘i summasini hisoblaymiz: 300 *638 so‘m=191 400 so‘m

Ko‘p kvartirali uylarda joylashgan turar joy bo‘lmagan ko‘chmas mulk ob’ektlari bilan band bo‘lgan yer uchastkalari bo‘yicha yer solig‘ini hisoblash

5-misol:

Toshkent shahri Uchtepa tumani Bog‘obod MFYda joylashgan 4 qavatli turar joyning 1-qavatida jismoniy shaxsga tegishli 100 kv.metrlik noturar joy mavjud.

2024-yilda mazkur noturar joy yer maydoni bo‘yicha to‘lanishi lozim bo‘lgan yer solig‘i qanday hisoblanadi?

Yechimi:

Ko‘p kvartirali uylarda joylashgan turar joy bo‘lmagan ko‘chmas mulk ob’ektlari bilan band bo‘lgan yer uchastkalari bo‘yicha soliq turar joy bo‘lmagan ko‘chmas mulk ob’ektining qavatlar soniga bo‘lingan maydonidan kelib chiqqan holda hisoblanadi.

№	Mahalla nomi	2024-yilda Toshkent shahri 4-zonasida yuridik shaxslar uchun tasdiqlagan stavka 1 gektar uchun (mln. so‘m)	Tuman Kengashi koeffitsienti (0,7 dan 3 gacha)	2024-yilda 1 gektar uchun yer solig‘i stavkasi (mln. so‘m)
17.	Bog‘obod MFY	111	1,2	132,2

Noturar joy maydoni qavatlar soniga bo‘linadi: 100/4=25 kv.metr. Mazkur joy noturar bo‘lganligi uchun, yer solig‘i yuridik shaxslar uchun

belgilangan stavkalari bo‘yicha undiriladi. 1 kv.metr yer uchun soliq stavkasi: 132200000/10000 metr (1 ga)=13 200 so‘m.

Yer solig‘i summasini hisoblaymiz: 25 kv.metr*13 200 so‘m=330 000 so‘m

Ayrim hollarda yer solig‘ini oshirilgan stavkalarda hisoblash

6-misol:

Farg‘ona viloyati Qo‘shtepa tumani Shodlik MFYda fuqaro hovlisi (turar joyi)ning umumiy maydoni 15 sotixni tashkil etadi. Kadastr hujjatida esa yer maydoni 10 sotix etib belgilangan. Qolgan 5 sotix yerdan hujjatsiz foydalanmoqda.

2024-yilda mazkur fuqaroning yer maydoni bo‘yicha to‘lanishi lozim bo‘lgan yer solig‘i qanday hisoblanadi.

Yechimi:

Yer uchastkalaridan hujjatlarsiz yoxud yer uchastkasiga bo‘lgan huquqni tasdiqlovchi hujjatlarda ko‘rsatilganidan kattaroq hajmda foydalanilganda, soliq stavkasi belgilangan soliq stavkalarining uch baravari miqdorida belgilanadi.

№	Mahalla nomi	2024-yilda Qo‘shtepa tumani uchun viloyat tasdiqlagan stavkasi	Koeffitsient (0,7 dan 3 gacha)	2024-yil uchun yer solig‘i stavkasi
40.	Shodlik MFY	300	0,91	273

5 sotix (15-10) yerdan hujjatsiz foydalanmoqda. 5 sotix yer uchun bazaviy stavkaning 3 baravari miqdorida, ya’ni 500 kv. metr * (273*3) miqdorida soliq hisoblanadi. Yer solig‘i summasini hisoblaymiz:

1) 1000 kv.m *273=273 000 so‘m soliq kadastr hujjatidagi yer maydoni uchun;

2) 500 kv.m *(273 *3)=409 500 so‘m soliq hujjatsiz foydalanilayotgan yer uchun.

Jami hisoblangan yer solig‘i summasi: 273 000 so‘m+409 500 so‘m=682 500 so‘m

Yer solig‘i bo‘yicha imtiyozlarni qo‘llagan holda yer solig‘i hisoblash

7-misol:

Farg‘ona viloyati Farg‘ona shahar Soy bo‘yi MFYda yashovchi fuqaro xonadoni yer uchastkasi maydoni 6 sotix (600 kv. metr)ni tashkil etadi. Ushbu xonadon egasi 2024-yil 15-iyun kuni TMEK tomonidan 1-guruh nogironi deb topilgan va unga nogironlik guvohnomasi taqdim etilgan. Xonadon egasiga tegishli nogironlik guvohnomasi nusxasi 20-iyun kuni imtiyozdan foydalanish uchun Soliq inspeksiyasiga taqdim etilgan.

Mazkur xonadon yer uchastkasi uchun 2024-yilda imtiyozni qo‘llagan holda qancha miqdorda yer solig‘i hisoblanishini topamiz?

Yechimi:

Farg‘ona viloyati Farg‘ona shahar Soy bo‘yi MFY hududidagi yerlar uchun fuqarolardan undiriladigan yer solig‘ining stavkasi 1 kv.m uchun 536,13 so‘m miqdorida belgilangan. (Tuman kengashi qarorida)

№	Mahalla nomi	2024-yil uchun viloyat tasdiqlagan stavkasi	Koeffitsient (0,7 dan 3 gacha)	2024-yil uchun yer solig‘i stavkasi
59.	Soy bo‘yi MFY	483	1,11	536,13

Yillik yer solig‘i yil boshida quyidagicha hisoblangan: 600 kv.metr *536,13 so‘m=321 678 so‘m

Soliq kodeksining 440-moddasiga asosan yer solig‘i bo‘yicha imtiyozlar belgilangan taqdirda, bu soliq imtiyozga bo‘lgan huquq yuzaga kelgan oydan e’tiboran to‘lanmaydi.

Shunga ko‘ra mazkur fuqaro 2024-yil uchun hisoblangan soliqning 7 oylik (7/12) qismidan ozod qilinadi. Ya’ni: 321 678/12*7=187 645,5 so‘m. Budjetga 5 oylik soliq 321 678- 187 645,5=134 032,5 so‘m.

Soliq idorasi tomonidan hisoblangan jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk va yer soliqlarini to‘lash to‘g‘risidagi to‘lov xabarnomasi soliq organlari tomonidan soliq to‘lovchilarga imzo qo‘ydirilgan holda yoki to‘lov xabarnomasi olinganligini va olingan sanani tasdiqlovchi boshqa usulda har yili 1 martdan kechiktirmay topshiriladi.

Soliq davri uchun soliqni to‘lash fuqarolar tomonidan teng ulushlarda 15-aprelga va 15-oktabrga qadar amalga oshiriladi.

16.5. Ayrim hollarda yer solig‘ini hisoblab chiqarish va to‘lashning o‘ziga xos jihatlari

Soliq kodeksida belgilanishiga ko‘ra[57] yil davomida ajratilgan yer uchastkalari uchun soliq yer uchastkasi ajratilgan oydan keyingi oydan e’tiboran jismoniy shaxslar tomonidan to‘lanadi. *Masalan:*

Fuqaroga 2024-yil yanvar oyida yer ajratilgan. Mazkur fuqaro 2024-yil uchun yer solig‘ini fevral oyidan boshlab to‘laydi.

Misol:

Fuqaro R. Rasulovga 2024-yil 16-mart kuni yakka tartibda uy-joy qurish uchun yer uchastkasi ajratilgan.

[57] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 440-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.

Ushbu yer bo‘yicha yillik hisoblangan soliq summasi 240 ming so‘m bo‘lsa, R. Rasulov tomonidan to‘lanadigan yer solig‘i summasini topish kerak?

Yechimi:

Ushbu yer bo‘yicha yillik soliq summasi: 240 000 so‘m

Demak fuqaro F. Rahmonov 9 oy (2024-yil aprel-dekabr) uchun yer solig‘i to‘laydi: 240 000 /12*9= 180 000 so‘m.

Soliq kodeksida belgilanishiga ko‘ra[58] yer uchastkasi maydoni kamaytirilgan taqdirda, soliqni to‘lash yer uchastkasi kamaytirilgan oydan e’tiboran tugatiladi (kamaytiriladi). *Masalan:*

Fuqaroga tegishli bo‘lgan umumiy maydoni 0,1 ga bo‘lgan turar joyning to‘rtdan bir qismi (1/4) 2024-yil aprel oyida yo‘l qurilishi munosabati bilan olib qo‘yildi. Mazkur holatda fuqaroga yerning olib qo‘yilgan qismi (¼) uchun aprel oyidan boshlab, hisoblangan soliq kamaytiriladi.

Misol:

Yakkabog‘ tumanida yashovchi fuqaro M.Egamberdiev hovlisi yer maydonining 1/4 qismi hokim qaroriga asosan markaziy ko‘chalarni kengaytirish maqsadida 2024-yil iyul oyida olib qo‘yildi. Mazkur hovli yer maydoni uchun yillik hisoblangan yer solig‘i summasi 360 ming so‘mni tashkil etsa, ushbu fuqaro yer uchastkasi kamaytirilgani uchun qancha miqdorda yer solig‘i to‘lashini topish kerak?

Yechimi:

Ushbu hovli umumiy yer maydoni uchun hisoblangan yillik yer solig‘i summasi: 360 000 so‘m

[58] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 440-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.

Shunga ko‘ra fuqaro M.Egamberdiev tomonidan dastlabki 6 oy (yanvar-iyun) uchun 360 000/12*6=180 000 so‘m

Keyingi 6 oy (iyul-dekabr) uchun (180 000/4)*3=135 000

Demak ushbu fuqaro yer uchastkasi kamaytirilgani uchun 180 000+135 000=215 000 so‘m miqdorida yer solig‘i to‘lashi kerak.

Soliq kodeksiga asosan[59] yer solig‘i bo‘yicha imtiyozlar belgilangan taqdirda, bu soliq imtiyozga bo‘lgan huquq yuzaga kelgan oydan e’tiboran to‘lanmaydi. Soliq bo‘yicha imtiyozlarga bo‘lgan huquq tugatilgan taqdirda, bu soliq mazkur huquq tugatilgan oydan keyingi oydan e’tiboran to‘lana boshlaydi. *Masalan:*

Fuqaro 2024-yil mart oyida elektr tarmog‘idan uzilgan holda qayta tiklanadigan energiya manbasi (quyosh batereyalari)ni o‘rnatgan holda undan foydalanib kelmoqda. Mazkur fuqaro 2024-yil mart oyidan boshlab, yer solig‘idan ozod etiladi. U faqat 2024-yilning 2 oyi (yanvar, fevral) uchun yillik soliq summasining 2/12 qismini to‘lashi lozim.

Misol:

Namangan viloyati Norin tumanida yashovchi fuqaro S.Mamajonova 2024-yil 15-sentabrda TMEK tomonidan 1-guruh nogironi deb topildi va unga tegishli guvohnoma berildi. Mazkur fuqaroga tegishli hovli yer maydoni uchun 2024-yilda 240 ming so‘m yer solig‘i hisoblangan.

Ushbu fuqaroga imtiyoz qachondan qo‘llaniladi va 2024-yil uchun qancha miqdorda yer solig‘i to‘lanishini topish kerak?

Yechimi:

Ushbu yer bo‘yicha yillik yer solig‘i summasi: 240 000 so‘m

[59] O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 440-modda. lex.uz-O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 2024-yil.

Imtiyoz sentabr oyidan qo‘llaniladi (yer solig‘idan ozod qilinadi).

Fuqaro S.Mamajonova 8 oy (2024-yil yanvar-avgust) uchun yer solig‘i to‘laydi: 240 000 /12*8= 160 000 so‘m

Nazorat va muhokama uchun savollar

1. JShaxslarning yer uchastkalariga nisabatan qanday huquqlari mavjud?
2. Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i bazasi qay tartibda aniqlanadi?
3. Kimlar yer solig‘idan ozod qilinadi?
4. Yer solig‘i stavkalari qaysi hujjatda belgilab qo‘yiladi?
5. Jismoniy shaxslarga yer solig‘ini hisoblashning yoki stavkalarni qo‘llashning qanday o‘ziga xos jihatlari mavjud?
6. Noturar ko‘chmas mulklar joylashgan yer uchastkalariga nisabatan qanday stavka qo‘llaniladi?
7. Jismoniy shaxslar yer solig‘ini qaysi muddatlarda to‘laydi?

O‘zlashtirilgan bilimlarni sinash uchun test savollari

1. Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ining bazasi nima?

A) kadastr idorasining ma’lumotlari bo‘yicha yer uchastkalarining maydoni

B) yer uchastkalarining qonun hujjatlariga muvofiq belgilangan normativ qiymati

C) elektron savdo orqali sotib olingan yer uchastkalarining bozor qiymati

D) yer uchastkalarining qonun hujjatlariga muvofiq belgilangan bazaviy qiymati

2. Qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanuvchi jismoniy shaxslar mazkur energiya manbalari o‘rnatilgan oydan e’tiboran qancha muddatga yer solig‘idan ozod qilingan?

A) 3 yil muddatga B) 2 yil muddatga C) 5 yil muddatga D) 7 yil muddatga

3. Jismoniy shaxslarning mulkida bo‘lgan, yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk ob’ektlari egallagan yer uchastkalari uchun soliq qanday stavkada undiriladi?

A) yuridik shaxslar uchun belgilangan stavkalarda

B) jismoniy shaxslar uchun belgilangan stavkalarda

C) jismoniy shaxslar uchun belgilangan soliq stavkasining 2 baravari miqdorida

D) jismoniy shaxslar uchun belgilangan soliq stavkasining 3 baravari miqdorida

4. Jismoniy shaxs tomorqasida qishloq xo‘jaligi ekinlarini ekmagan yoki uni obodonlashtirmagan taqdirda yer solig‘i qancha miqdorda to‘lanadi?

A) 3 baravar B) 2 baravar C) 5 baravar D) 1,5 baravar

5. Jismoniy shaxslar yer uchastkalaridan hujjatlarsiz foydalanilganda, soliq qanday miqdorda belgilanadi?

A) 3 baravar B) 2 baravar C) 1,5 baravar D) 5 baravar

6. Yil davomida ajratilgan yer uchastkalari uchun soliq jismoniy shaxslar tomonidan qachondan boshlab to‘lanadi?

A) yer uchastkasi ajratilgan oydan keyingi oydan

B) yer uchastkasi ajratilgan oydan

C) yer uchastkasi ajratilgan yildan keyingi yildan

D) yer uchastkasi ajratilgan yildan

7. Jismoniy shaxsning yer uchastkasi maydoni kamaytirilgan taqdirda, soliqni to‘lash qachondan boshlab kamaytiriladi?

A) yer uchastkasi kamaytirilgan oydan

B) yer uchastkasi kamaytirilgan yildan

C) yer uchastkasi kamaytirilgan yildan keyingi yildan

D) yer uchastkasi kamaytirilgan oydan keyingi oydan

8. Jismoniy shaxslar uchun yer solig‘i bo‘yicha imtiyozlar belgilangan taqdirda, soliq qachondan boshlab to‘lanmaydi?

A) imtiyozga bo‘lgan huquq yuzaga kelgan oydan

B) imtiyozga bo‘lgan huquq yuzaga kelgan oydan keyingi oydan

C) imtiyozga bo‘lgan huquq yuzaga kelgan yildan keyingi yildan

D) imtiyozga bo‘lgan huquq yuzaga kelgan yildan

9. Jismoniy shaxslar uchun yer solig‘i bo‘yicha imtiyozlarga bo‘lgan huquq tugatilgan taqdirda, soliq qachondan boshlab to‘lanadi?

A) mazkur huquq tugatilgan oydan keyingi oydan

B) mazkur huquq tugatilgan oydan C) mazkur huquq tugatilgan yildan

D) mazkur huquq tugatilgan yildan keyingi yildan

10. Tumanlar va shaharlar xalq deputatlari Kengashlari tomonidan joriy soliq davri uchun soliq stavkalari soliq organlariga qachongacha taqdim etishi kerak?

A) 10-yanvargacha B) 1 dekabrgacha C) 1 oktabrgacha D) 1 maygacha

IV-BO’LIM. MAXSUS SOLIQ REJIMLARI

XVII-bob. AYLANMADAN OLINADIGAN SOLIQ

17.1. Aylanmadan olinadigan soliq to‘lovchilar

O’zbekistonda 2005 yildan buyon amalda bo’lgan yagona soliq to’lovi o’rniga “O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga o’zgartirish va qo’shimchalar kiritish to’g’risida”gi O’RQ-599-sonli Qonuni (30.12.2019 yil)ga asosan 2020 yildan boshlab aylanmadan olinadigan soliq joriy qilindi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 461-moddasiga muvofiq **aylanmadan olinadigan soliqni to‘lovchilar** deb quyidagilar e’tirof etiladi:

1) soliq davrida tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan jami daromadi bir milliard so‘mdan oshmagan O‘zbekiston Respublikasi yuridik shaxslari;

2) soliq davrida tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromadi yuz million so‘mdan oshgan, lekin bir milliard so‘mgacha bo‘lgan yakka tartibdagi tadbirkorlar.

Aylanmadan olinadigan soliq **quyidagilarga nisbatan tatbiq etilmaydi**:

1) O‘zbekiston Respublikasining bojxona chegarasi orqali tovarlarni olib kirishni (importni) amalga oshiruvchi yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlarga;

2) aksiz solig‘i to‘lanadigan tovarlarni (xizmatlarni) ishlab chiqaruvchi va foydali qazilmalarni kavlab olishni amalga oshiruvchi yuridik shaxslarga;

3) yuridik shaxslar — qishloq xo‘jaligi tovar ishlab chiqaruvchilariga, basharti ularda yigirma besh gektar va undan ortiq sug‘oriladigan qishloq xo‘jaligi ekin maydoni mavjud bo‘lsa;

4) benzin, dizel yoqilg‘isi va gazni realizatsiya qilishni amalga oshiruvchi yuridik shaxslarga;

5) lotoreyalarni tashkil etish bo‘yicha faoliyatni amalga oshiruvchi yuridik shaxslarga;

6) oddiy shirkat ishlarini yuritish o‘z zimmasiga yuklatilgan ishonchli shaxsga — oddiy shirkat shartnomasi doirasida amalga oshirilayotgan faoliyat bo‘yicha;

7) bo‘sh turgan binolar, yashash uchun mo‘ljallanmagan inshootlar va qurilishi tugallanmagan obyektlar, shuningdek foydalanilmayotgan ishlab chiqarish maydonlarining mulkdori bo‘lgan yuridik shasxlarga, ulardan samarasiz foydalanilayotganligi bo‘yicha qonunda belgilangan tartibda xulosa kiritilganda;

8) markazlashtirilgan moliyalashtirish manbalari hisobidan obyektlarni (joriy va kapital ta’mirlash bundan mustasno) qurishni bajaruvchi yuridik shaxslarga;

9) alkogol mahsulotlari, shu jumladan pivoni chakana sotish bo‘yicha turg‘un savdo shaxobchalariga;

10) bozorlarga va savdo komplekslariga;

11) soliq maslahatchilarining tashkilotlariga;

12) auditorlik tashkilotlariga;

13) notijorat tashkilotlariga, shu jumladan budjet tashkilotlariga.

17.2. Aylanmadan olinadigan soliqni qo‘llashning o‘ziga xos xususiyatlari

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 462-moddasida aylanmadan olinadigan soliqni qo‘llashning o‘ziga xos xususiyatlari keltirilgan.

Soliq kodeksining 461-moddasi birinchi qismi 1-bandida ko‘rsatilgan soliq to‘lovchilar qo‘shilgan qiymat solig‘i va foyda solig‘ini to‘lash o‘rniga aylanmadan olinadigan soliq to‘lashni nazarda tutadigan maxsus soliq rejimini tanlashga haqli.

Soliq kodeksining 461-moddasi birinchi qismi 1-bandida ko‘rsatilgan soliq to‘lovchilar aylanmadan olinadigan soliq to‘lashga navbatdagi soliq davridan boshlab o‘tishga haqli. Aylanmadan olinadigan soliqni to‘lashga o‘tish uchun soliq to‘lovchilar aylanmadan olinadigan soliqni to‘lashga o‘tishi to‘g‘risida soliq hisobida turgan joyidagi soliq organini O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi tomonidan belgilangan shaklda, biroq aylanmadan olinadigan soliqni to‘lashga o‘tilayotgan navbatdagi soliq davri boshlanishiga qadar o‘n kundan kechiktirmay xabardor qiladi.

Soliq kodeksining 461-moddasi birinchi qismi 2-bandida ko‘rsatilgan soliq to‘lovchilarning soliq davrida tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromadi yuz million so‘mdan oshganda, agar ushbu moddaning to’rtinchi qismida boshqacha qoida nazarda tutilgan bo‘lmasa, soliqning oshib ketgan summasidan aylanmadan olinadigan soliqni to‘lashga o‘tadi.

Soliq kodeksining 461-moddasi birinchi qismi 2-bandida ko‘rsatilgan yakka tartibdagi tadbirkorlar aylanmadan olinadigan soliqni

to‘lash o‘rniga qo‘shilgan qiymat solig‘ini va foyda solig‘ini to‘lashga o‘tishga haqli. Soliq solish tartibini tanlash uchun yakka tartibdagi tadbirkorlar soliq hisobida turgan joyidagi soliq organiga tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olgan daromadlari yuz million so‘mdan oshgan sanadan besh kundan kechiktirmay, O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi tomonidan belgilangan shaklda bildirishnoma yuboradi.

Bildirishnoma 461-moddaning to’rtinchi qismida ko‘rsatilgan muddatlarda taqdim etilmaganda yakka tartibdagi tadbirkor aylanmadan olinadigan soliq to‘laydi.

Yangi tashkil etilgan yuridik shaxslar davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan kundan e’tiboran tadbirkorlik faoliyati subyektini davlat ro‘yxatidan o‘tkazish chog‘ida tanlangan soliq solish tartibini ko‘rsatish orqali aylanmadan olinadigan soliqni to‘lash tartibini tanlash huquqiga ega.

Yuridik shaxslar aylanmadan olinadigan soliqni qo‘llashni Soliq kodeksining 237-moddasiga muvofiq qo‘shilgan qiymat solig‘ini to‘lovchi sifatida ro‘yxatdan o‘tish uchun va bir vaqtning o‘zida aylanmadan olinadigan soliqni to‘lashni rad etishga doir ariza berilgan oydan keyingi oyning 1-sanasidan boshlab ixtiyoriy ravishda rad etishga haqli.

Qo‘shilgan qiymat solig‘ini va foyda solig‘ini to‘lashga ixtiyoriy ravishda o‘tgan soliq to‘lovchilar, basharti joriy soliq davri yakunlari bo‘yicha tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olgan jami daromadlari bir milliard so‘mdan oshmagan bo‘lsa, aylanmadan olinadigan soliqni to‘lashga kamida o‘n ikki oydan keyin qayta o‘tishga haqli.

Soliq davri davomida jami daromadi bir milliard so‘mdan oshgan soliq to‘lovchilar, shu jumladan yangi tashkil etilgan yuridik shaxslar va yangi ro‘yxatdan o‘tgan yakka tartibdagi tadbirkorlar jami daromadi ko‘rsatilgan miqdorga yetgan kundan e’tiboran qo‘shilgan qiymat solig‘ini va foyda solig‘ini to‘lashga o‘tadi.

Agar yangi tashkil etilgan yuridik shaxsda yoki yangi ro‘yxatdan o‘tgan yakka tartibdagi tadbirkorda tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromad summasi ro‘yxatdan o‘tilgan sanadan to kalendar yil tugaguniga qadar, 365 ga bo‘lingan va ro‘yxatdan o‘tilgan sanadan to kalendar yil tugaguniga qadar bo‘lgan kunlar soniga ko‘paytirilganda bir milliard so‘mga teng summadan oshsa, u holda bunday shaxslar ro‘yxatdan o‘tilgan yildan keyingi yildan e’tiboran qo‘shilgan qiymat solig‘i va foyda solig‘ini to‘lashga o‘tadi.

Vositachilik, topshiriq shartnomasi va vositachilik xizmatlari ko‘rsatishga oid boshqa shartnomalar bo‘yicha vositachilik xizmatlari ko‘rsatuvchi soliq to‘lovchilar, shu jumladan telekommunikatsiyalar operatorlari va (yoki) provayderlariga vositachilik xizmatlarini ko‘rsatuvchi yakka tartibdagi tadbirkorlar tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromadni realizatsiya qilish bo‘yicha umumiy aylanmadan (bitim summalaridan) kelib chiqqan holda aniqlaydi.

Bo‘sh turgan binolar, yashash uchun mo‘ljallanmagan inshootlar va qurilishi tugallanmagan obyektlar, shuningdek foydalanilmayotgan ishlab chiqarish maydonlarining mulkdori bo‘lgan yuridik shaxslar, ularni samarasiz foydalanayotganligi bo‘yicha xulosa chiqarilgan oydan

keyingi oyning sanasidan e’tiboran qo‘shilgan qiymat solig‘ini va foyda solig‘ini to‘lashga o‘tadi.

Qurilishi tugallanmagan obyektlar va foydalanilmayotgan ishlab chiqarish maydonlarining mulkdorlari bo‘lgan yuridik shaxslar, investitsion loyihaning amalga oshirilmaganligi to‘g‘risida xulosa berishga vakolati bo‘lgan vakolatli organning xulosasi chiqarilgan sanadan e’tiboran qo‘shilgan qiymat solig‘ini va foyda solig‘ini to‘lashga o‘tadi.

Moliyalashtirishning markazlashtirilgan manbalari hisobidan obyektlar qurilishini (bundan joriy va kapital ta’mirlash mustasno) bajaruvchi yuridik shaxslar bunday qurilishga doir shartnoma tuzilgan sanadan e’tiboran qo‘shilgan qiymat solig‘i va foyda solig‘ini to‘lashga o‘tadi.

O‘zbekiston Respublikasining bojxona chegarasi orqali tovarlarni olib kirishni (importni) amalga oshiruvchi yuridik shaxslar va yakka tartibdagi tadbirkorlar qaysi sana oldinroq kelishiga qarab import shartnomasi tuzilgan yoki tovarlar olib kirilgan (import qilingan) sanadan boshlab qo‘shilgan qiymat solig‘ini hamda foyda solig‘ini to‘lashga o‘tadi.

Soliq kodeksi 461-moddasi ikkinchi qismining 2, 4, 5, 9 va 11-bandlarida nazarda tutilgan shaxslar tegishli ruxsatnomalarni (litsenziyalarni) olgan yoki o‘z faoliyatini boshlaganligi to‘g‘risida vakolatli organni xabardor qilgan sanadan boshlab qo‘shilgan qiymat solig‘ini hamda foyda solig‘ini to‘lashga o‘tadi.

Qishloq xo‘jaligi tovarlarini ishlab chiqaruvchi yuridik shaxslarda yigirma besh gektar va undan ortiq sug‘oriladigan qishloq xo‘jaligi

ekinlari mavjud bo‘lgan taqdirda, ular ko‘rsatilgan yer uchastkasiga bo‘lgan huquqni yoki ushbu yer uchastkasining maydoni o‘zgarganligini tasdiqlovchi hujjatlar rasmiylashtirilgan sanadan boshlab qo‘shilgan qiymat solig‘ini va foyda solig‘ini to‘lashga o‘tadi.

Oddiy shirkat ishlarini yuritish o‘z zimmasiga yuklatilgan ishonchli shaxs bo‘lgan oddiy shirkat ishtirokchisi oddiy shirkat shartnomasi doirasida amalga oshirilayotgan faoliyat bo‘yicha oddiy sheriklik shartnomasi tuzilgan sanadan boshlab qo‘shilgan qiymat solig‘ini va foyda solig‘ini to‘lashga o‘tadi.

Bozorlar va savdo komplekslari, notijorat tashkilotlari davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan sanadan e’tiboran, budjet tashkilotlari esa tashkil topgan sanadan e’tiboran qo‘shilgan qiymat solig‘ini va foyda solig‘ini to‘lashga o‘tadi.

Auditorlik tashkilotlari auditorlik xizmatlari ko‘rsatish uchun shartnoma tuzilgan sanadan boshlab qo‘shilgan qiymat solig‘ini hamda foyda solig‘ini to‘lashga o‘tadi.

Aylanmadan olinadigan soliqni to‘lash soliq to‘lovchini quyidagilardan ozod etmaydi:

Soliq kodeksi bilan uning zimmasiga yuklatilgan soliq agentining majburiyatlarini bajarishdan;

agar Soliq kodeksida boshqacha qoida belgilanmagan bo‘lsa, hisobvaraq-faktura taqdim etish, xaridlarni hisobga olish kitobini va sotishlarni hisobga olish kitobini yuritish majburiyatidan.

17.3. Aylanmadan olinadigan soliqni soliq solish obyekti va soliq bazasi

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 463-moddasiga muvofiq **Aylanmadan olinadigan soliqning soliq solish ob’ekti bo’lib** yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan O’zbekiston Respublikasidagi va uning hududidan tashqaridagi manbalardan hisobot (soliq) davri mobaynida olingan **jami daromadlari hisoblanadi** (Soliq kodeksining 43-bobiga muvofiq aniqlanadigan jami daromad soliq solish obyektidir, bundan Soliq kodeksining 304-moddasiga muvofiq, ushbu moddada nazarda tutilgan o‘ziga xos xususiyatlar hisobga olingan holda soliq solish chog‘ida inobatga olinmaydigan daromadlar mustasno).

Soliq solish maqsadida tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromad deganda quyidagilar tushuniladi:

qurilish, qurilish-montaj, ta’mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot tashkilotlari uchun — o‘z kuchlari bilan bajarilgan, tegishincha qurilish, qurilish-montaj, ta’mirlash-qurilish, ishga tushirish-sozlash, loyiha-qidiruv va ilmiy-tadqiqot ishlarini realizatsiya qilishdan olingan daromadlar. Bunda, agar yuqorida qayd etilgan xizmatlarni materiallar bilan ta’minlash majburiyati shartnomaga binoan buyurtmachining zimmasida bo‘lsa, ushbu materiallarga bo‘lgan mulk huquqi buyurtmachining o‘zida saqlanib qolgan taqdirda, o‘z kuchlari bilan bajarilgan xizmatlarni realizatsiya qilishdan olinadigan daromadlar bajarilgan hamda tasdiqlangan xizmatlarning buyurtmachi materiallarining qiymati kiritilmagan holdagi daromadi sifatida belgilanadi;

mol-mulkni moliyaviy ijaraga (lizingga) beruvchi yuridik shaxslar uchun — moliyaviy ijara (lizing) bo‘yicha foizli daromad summasi;

vositachilik va topshiriq shartnomalari hamda vositachilik xizmatlari ko‘rsatishga oid boshqa shartnomalar bo‘yicha vositachilik xizmatlari ko‘rsatadigan yuridik shaxslar uchun — ko‘rsatilgan xizmatlar uchun haq summasi;

tovarlarni (xizmatlarni) tekin beruvchi yuridik shaxslar uchun — agar ushbu moddada boshqacha qoida nazarda tutilgan bo‘lmasa, tovarlarning (xizmatlarning) tannarxi yoki ularni olish bahosi (tovarni olish bilan bog‘liq xarajatlarni hisobga olgan holda). Mazkur norma ekologiya, sog‘lomlashtirish hamda xayriya jamg‘armalariga, madaniyat, sog‘liqni saqlash, mehnat, aholini ijtimoiy muhofaza qilish, jismoniy tarbiya va sport, ta’lim muassasalariga bepul beriladigan tovarlarga (xizmatlarga) nisbatan tatbiq etilmaydi.

Aylanmadan olinadigan soliqning soliq solish obyekti bo‘lib quyidagilar ham hisoblanadi:

1) tovarlarni (xizmatlarni) quyidagilarga:

a) ishtirokchilar tarkibidan ishtirokchi chiqqan (chiqib ketgan) taqdirda yoxud uning yuridik shaxsdagi ulushi kamaytirilganda yoki yuridik shaxs tomonidan ishtirokchidan uning ushbu yuridik shaxsda ishtirok etish ulushi (ulushning qismi) qaytarib sotib olinganda ushbu ishtirokchiga berish;

b) yuridik shaxs bo‘lgan emitent tomonidan aksiyadordan ushbu emitent chiqargan aksiyalar qaytarib sotib olinganda aksiyadorga berish;

v) yuridik shaxs tugatilganda aksiyadorga yoki ishtirokchiga berish;

2) tovarlarni (xizmatlarni) jismoniy shaxs mehnatiga haq to‘lash hisobidan yoki dividend to‘lash hisobidan berish;

3) tovarlarni yoki boshqa mol-mulkni qayta ishlab berish uchun berish, agar tovarlar va (yoki) mulk qayta ishlash mahsuloti sifatida shartnomada belgilangan muddatda qaytarilmagan bo‘lsa;

4) ko‘p marta aylanadigan, sotuvchiga qaytarilishi shart bo‘lgan idishlarni, agar idish mahsulotni shunday idishda yetkazib berish shartnomasida belgilangan muddatda qaytarilmagan bo‘lsa, berish.

Tovarlarni (xizmatlarni) olish huquqini taqdim etuvchi vaucherlarni realizatsiya qilish yoki bepul berish mazkur tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilish deb e’tirof etiladi.

Uzoq muddatli shartnomalar bo‘yicha daromadlar Soliq kodeksining 303-moddasida nazarda tutilgan tartibda jami daromad tarkibiga kiritiladi.

Balansning valyuta hisobvaraqlarini qayta baholash chog‘ida kursdagi ijobiy va salbiy farqlar o‘rtasidagi saldo soliq solish obyekti deb e’tirof etiladi. Kursdagi salbiy farqning summasi kursdagi ijobiy farq summasidan ortiq bo‘lgan taqdirda oshib ketgan summa aylanmadan olinadigan soliqni hisoblab chiqarishda soliq bazasini kamaytirmaydi.

Soliq to‘lovchilar tomonidan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i yoxud qo‘shilgan qiymat solig‘i va foyda solig‘i to‘lash davrida aylanmadan olinadigan soliqni to‘lashga o‘tguniga qadar olingan daromadlar jami daromadga kiritilmaydi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 464-moddasiga muvofiq **Aylanmadan olinadigan soliqning soliq bazasi bo’lib** Soliq

kodeksining 463-moddasiga muvofiq hisoblab chiqarilgan **jami daromad hisoblanadi**.

Bundan quyidagilar mustasno:

1) O‘zbekiston Respublikasining davlat obligatsiyalari va boshqa davlat qimmatli qog‘ozlari bo‘yicha daromadlar, shuningdek O‘zbekiston Respublikasi rezidentlari bo‘lgan yuridik shaxslarning xalqaro obligatsiyalari bo‘yicha daromadlar;

2) soliq agentida soliq solinishi lozim bo‘lgan dividendlar;

3) qaytariladigan ko‘p marta aylanadigan tara qiymati, agar uning qiymati ilgari tovarlarni (xizmatlarni) sotishdan olinadigan daromadga kiritilgan bo‘lsa;

4) amortizatsiya qilinadigan aktivlarni tugatishda ularni qo‘shimcha baholashda olingan, oldingi narxni tushirishlardagi summadan ortiqcha summa hisobidan olingan daromadlar;

5) hisobot yilida aniqlangan o‘tgan yillardagi daromadlar. Mazkur daromadlarga ular shakllangan davrdagi qonunchilikka muvofiq soliqlar bo‘yicha qayta hisob-kitob o‘tkazilganligi inobatga olingan holda soliq solinadi;

6) tovarlarni (xizmatlarni) eksportga realizatsiya qilishdan olingan daromadlar.

Soliq solinadigan baza 464-moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan chegirmalardan tashqari quyidagilar uchun kamaytiriladi:

1) brokerlik tashkilotlari uchun — bitim summasidan birjaga o‘tkaziladigan vositachilik yig‘imi summasiga;

2) komissiya shartnomasi bo‘yicha vositachilik xizmatlarini ko‘rsatuvchi yuridik shaxslar uchun — tovarlarni import qilishda

to‘langan bojxona to‘lovlari summasiga realizatsiya qilingan tovar ulushida;

3) turizm faoliyati subyektlari uchun — turistik xizmatlarni onlayn bronlashtirish va sotish uchun yaratilgan dasturiy mahsulotlarni hamda axborot tizimlarini joriy etishga yo‘naltirilgan mablag‘lar summasiga;

4) tadbirkorlik subyektlari uchun — tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromadlarining 0,5 foizidan oshmagan miqdorda o‘z xodimlariga va ularning yaqin qarindoshlariga ommaviy-madaniy hamda konsert-tomosha tadbirlariga borishi uchun chiptalar xarid qilishga doir xarajatlar summasiga.

17.4. Yakka tartibdagi tadbirkorlarning soliq bazasini aniqlashning o‘ziga xos xususiyatlari.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 465-moddasiga ko’ra Yakka tartibdagi tadbirkorlarning **soliq bazasi bo‘lib** Soliq kodeksi 463-moddasiga muvofiq hisoblab chiqilgan, uning tadbirkorlik faoliyati doirasida olingan **jami daromadi hisoblanadi**.

Jismoniy shaxs o‘z tadbirkorlik faoliyati bilan bog‘liq bitimlarni tuzishda o‘zining yakka tartibdagi tadbirkor sifatida faoliyat ko‘rsatayotganligini, agar bu bitimlarni tuzish holatining o‘zidan yaqqol kelib chiqmasa, ko‘rsatishi shart.

Soliq solishda yakka tartibdagi tadbirkorning jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i solinadigan, uning tadbirkorlikni amalga oshirish bilan bog‘liq bo‘lmagan shaxsiy (oilaviy) mol-mulkini sotishdan olingan daromadlari hisobga olinmaydi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 466-moddasiga muvofiq Daromadlarga tuzatish kiritish belgilangan.

Hisobot soliq davrida soliq bazasini ko‘paytirish yoki kamaytirish daromadlarga tuzatish kiritish deb e’tirof etiladi.

Daromadlarga quyidagi hollarda tuzatish kiritiladi:

1) tovarlar to‘liq yoki qisman qaytarilganda;

2) bitim shartlari o‘zgarganda;

3) narxlar o‘zgarganda, sotib oluvchi siylovlardan foydalanganda;

4) ko‘rsatilgan xizmatlardan voz kechilganda.

Soliq kodeksi 466-moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan daromadlarga tuzatish kiritish bir yillik muddat doirasida, kafolat muddati belgilangan tovarlar (xizmatlar) bo‘yicha esa kafolat muddati doirasida amalga oshiriladi.

466-moddaga muvofiq daromadlarga tuzatish kiritish ushbu moddaning birinchi qismida ko‘rsatilgan hollar yuz berganligini tasdiqlovchi hujjatlar asosida amalga oshiriladi. Bunda tovarni (xizmatlarni) sotuvchi tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromadga tuzatish kiritishni Soliq kodeksining 257-moddasida nazarda tutilgan tartibda amalga oshiradi.

Daromadlarga 466-moddaning ikkinchi qismida nazarda tutilgan hollarda tuzatish kiritish ko‘rsatilgan hollar yuz bergan soliq davrida amalga oshiriladi.

Daromadlarga tuzatish kiritish soliq to‘lovchi umumbelgilangan soliq solish tartibidan aylanmadan olinadigan soliqni to‘lashga o‘tgan hollarda ham amalga oshiriladi, bundan tuzatish kiritiladigan daromadlar bo‘yicha imtiyozlarni qo‘llash hollari mustasno.

17.5. Aylanmadan olinadigan soliq stavkalari. Alohida-alohida hisob yuritish tartibi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 467-moddasiga muvofiq aylanmadan olinadigan soliq stavkalari quyidagi miqdorlarda belgilanadi:

T/r	Soliq to‘lovchilar	Soliq stavkalari, foizlarda
1.	Iqtisodiyotning barcha tarmoqlaridagi soliq to‘lovchilar, bundan 2 — 6-bandlarda nazarda tutilganlar mustasno	4
2.	Chakana savdo sohasidagi soliq to‘lovchilar	
2.1.	joylashgan joyiga qarab:	
	aholisi soni yuz ming nafar va undan ko‘p kishidan iborat shaharlarda	4
	boshqa aholi punktlarida	2
	borish qiyin bo‘lgan va tog‘li tumanlarda	1
2.2.	joylashgan joyidan qat’i nazar, tamaki mahsulotlari realizatsiyasidan tovar aylanmasi bo‘yicha	4
3.	Quyidagi joylarda joylashgan ulgurji va chakana dorixona tashkilotlari:	
	aholisi soni yuz ming nafar va undan ko‘p kishidan iborat shaharlarda	3
	boshqa aholi punktlarida	2
	borish qiyin bo‘lgan va tog‘li tumanlarda	1
4.	Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini sotib oluvchi, saralovchi, saqlovchi va qadoqlovchi tayyorlov tashkilotlari hamda yakka tartibdagi tadbirkorlar	tovar aylanmasining 4%i yoki yalpi daromadning 25%i
5.	Tovarlarning (ishlarning, xizmatlarning) elektron savdosini amalga oshiruvchi soliq to‘lovchilar (Soliq kodeksi 337-moddasining beshinchi qismida belgilangan qoidalarni inobatga olgan holda)	2
6.	Yagona ishtirokchisi nogironligi bo‘lgan shaxslarning jamoat birlashmalari, “Nuroniy” jamg‘armasi va “O‘zbekiston Chernobilchilari” assotsiatsiyasi bo‘lgan, umumiy sonida nogironligi bo‘lgan shaxslar, urush va 1941 — 1945-yillar mehnat fronti veteranlari 50 foizdan	0

	kam bo‘lmagan va nogironligi bo‘lgan shaxslar, urush va 1941 — 1945-yillar mehnat fronti veteranlarining mehnatiga haq to‘lash fondi umumiy mehnatga haq to‘lash fondining 50 foizidan kam bo‘lmagan soliq to‘lovchilar	

O‘zbekiston Respublikasining 2022 yil 30 dekabrdagi “Soliq va byudjet siyosatining 2023-yilga mo‘ljallangan asosiy yo‘nalishlari qabul qilinganligi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida”gi O‘RQ-812-son Qonuniga asosan 2023 yil 1 yanvardan boshlab Soliq to‘lovchilarning barcha toifalari uchun **4 foiz miqdoridagi yagona stavkada belgilandi**. Bunda pasaytirilgan soliq stavkalari **(0%, 1%, 2%, 3%)** saqlab qolindi. Aylanmadan olinadigan soliq to‘lovchilar ixtiyoriy asosda qat’iy belgilangan miqdorda soliq to‘lashni xabarnoma yuborish orqali tanlash huquqi berildi.

Soliq to‘lovchilar qat’iy belgilangan summada soliq to‘lashni tanlashga haqli.

O‘zbekiston Respublikasining 2022 yil 30 dekabrdagi “Soliq va byudjet siyosatining 2023-yilga mo‘ljallangan asosiy yo‘nalishlari qabul qilinganligi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida”gi O‘RQ-812-son Qonuniga asosan 2023 yil 1 yanvardan boshlab Soliq kodeksiga 470^1-moddasi (Qat’iy belgilangan summadagi soliq stavkasi bo‘yicha soliq to‘lashning o‘ziga xos xususiyatlari) qo‘shildi va aylanmadan olinadigan soliq to‘lovchilar ixtiyoriy asosda qat’iy belgilangan miqdorda soliq to‘lashni tanlash huquqi berildi. Bunda jami daromad summasi 500 million so‘mdan oshmaganda yiliga 20 million

so‘m qat’iy belgilangan miqdordagi soliqni, jami daromad summasi 500 million so‘mdan oshganda esa yiliga 30 million so‘m to‘lashni tanlash huquqi berildi.

2023 yilda qat’iy belgilangan summadagi soliq teng ulushlarda har oyda, kalendar oydan keyingi oyning 15-kunidan kechiktirmay to‘lanadi. (1,6 mln. so‘m va 2,5 mln.so‘m)

O‘zbekiston Respublikasining “2024 yil uchun O‘zbekiston Respublikasining davlat byudjeti to‘g‘risida”gi O‘RQ-886-sonli Qonuni, Soliq va byudjet siyosatining 2024 yilga mo‘ljallangan asosiy yo‘nalishlari qabul qilinganligi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasining ayrim Qonun hujjatlariga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasining 2023 yil 28 dekabrdagi O‘RQ-891-sonli Qonuni va O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 29 dekabrdagi O‘zbekiston Respublikasining “2024 yil uchun O‘zbekiston Respublikasining davlat byudjeti to‘g‘risida”gi Qonuni ijrosini ta’minlash chora tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-422-sonli qaroriga asosan Soliq kodeksining 467-moddasidagi aylanmadan olinadigan soliqning qat’iy belgilangan summada to‘lovchi soliq to‘lovchilar uchun soliq belgilangan stavkalari jami daromadlari besh yuz million so‘mdan oshmagan soliq to‘lovchilar uchun soliq stavkasi 20 mln. so‘mdan 25 mln. so‘mga o‘zgartirildi, jami daromadlari besh yuz million so‘mdan yuqori bo‘lgan soliq to‘lovchilar uchun soliq stavkasi 30 mln. so‘mdan 34,0 mln. so‘mga o‘zgartirildi.

Soliqni qat’iy belgilangan summada to‘lovchi soliq to‘lovchilar uchun soliq stavkasi quyidagi miqdorlarda belgilanadi:

T/r	Soliq to‘lovchilar	Bir yillik soliq stavkalari (mln so‘mda)	
		2023	2024
1.	Jami daromadi besh yuz million so‘mdan oshmagan soliq to‘lovchilar	20	25
2.	Jami daromadi besh yuz million so‘mdan yuqori bo‘lgan soliq to‘lovchilar	30	34

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 468-moddasiga muvofiq aylanmadan olinadigan soliq stavkalari bo’yicha alohida-alohida hisob yuritish belgilangan.

Turli soliq solish obyektlari va (yoki) soliq stavkalari belgilangan bir necha faoliyat turi bilan shug‘ullanadigan soliq to‘lovchilar bunday faoliyat turlari bo‘yicha alohida-alohida hisob yuritishi hamda soliq to‘lovchilarning tegishli toifalari uchun belgilangan stavkalar bo‘yicha soliqni to‘lashi shart.

Soliq kodeksi 468-modda birinchi qismining qoidalari chakana savdo sohasidagi mustaqil yuridik shaxs bo‘lmagan turli aholi punktlarida joylashgan bir qancha savdo nuqtalariga ega soliq to‘lovchilarga nisbatan ham qo‘llaniladi.

Soliq kodeksi 297-moddasi uchinchi qismining 4, 5, 6, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 21, 22, 23, 25 va 27-bandlarida ko‘rsatilgan daromadlarga, shuningdek foizlar tarzidagi daromadlarga soliq to‘lovchining hisobot (soliq) davri yakunlari bo‘yicha umumiy jami daromadlaridagi ulushi ustunlik qiladigan faoliyat turi uchun belgilangan soliq stavkalari bo‘yicha soliq solinadi.

Hisobot (soliq) davrida Soliq kodeksi 467-moddasining 2 – 14-bandlarida ko‘rsatilgan faoliyat turlari mavjud bo‘lmaganda, 468-moddaning uchinchi qismida ko‘rsatilgan daromadlarga Soliq kodeksi

467-moddasining 1-bandida belgilangan soliq stavkasi bo‘yicha soliq solinadi.

17.6. Soliq davri, Soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisobotlarini taqdim etish va soliqni to‘lash tartibi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 469-moddasiga muvofiq aylanmadan olinadigan soliqning soliq davri kalendar yil, hisobot davri esa bir oydir.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 470^1-moddasida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo’lsa, hisobot (soliq) davri yakunlari bo‘yicha soliq summasi soliq to‘lovchi tomonidan mustaqil ravishda aniqlanadi.

Agar 470-moddada boshqacha qoida nazarda tutilgan bo‘lmasa, hisobot davri yakunlari bo‘yicha soliq summasi soliq davri boshidan ortib boruvchi yakun bilan soliq bazasining mos soliq stavkasiga foiz ulushi sifatida hisoblab chiqariladi.

Soliq hisoboti soliq to‘lovchi tomonidan soliq hisobida turgan joyidagi soliq organiga quyidagi muddatlarda taqdim etiladi:

1) hisobot davri yakunlari bo‘yicha — hisobot davridan keyingi oyning o‘n beshinchi kunidan kechiktirmay;

2) soliq davri yakunlari bo‘yicha — soliq davridan keyingi davrning 15-fevralidan kechiktirmay.

Hisobot (soliq) davri yakunlari bo‘yicha soliqni to‘lash tegishli hisobot (soliq) davri uchun soliq hisobotini taqdim etish muddatidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

17.7. Qat’iy belgilangan summadagi soliq stavkasi bo‘yicha soliq to‘lashning o‘ziga xos xususiyatlari.

O‘zbekiston Respublikasining 2022 yil 30 dekabrdagi “Soliq va byudjet siyosatining 2023-yilga mo‘ljallangan asosiy yo‘nalishlari qabul qilinganligi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida”gi O‘RQ-812-son Qonuniga asosan 2023 yil 1 yanvardan boshlab Soliq kodeksiga **470^1-moddasi (Qat’iy belgilangan summadagi soliq stavkasi bo‘yicha soliq to‘lashning o‘ziga xos xususiyatlari) qo‘shildi**.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 470^1-moddasiga muvofiq soliq to‘lovchilar qat’iy belgilangan summada soliq to‘lashga o‘tish to‘g‘risida o‘zi soliq hisobida turgan joydagi soliq organini O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi tomonidan belgilangan shaklda keyingi oy boshlanguniga qadar o‘n kundan kechiktirmay xabardor qiladi.

Yangi tashkil etilgan soliq to‘lovchilar davlat ro‘yxatidan o‘tish chog‘ida qat’iy belgilangan summada soliq to‘lashni tanlashga haqli.

Qat’iy belgilangan summada soliq to‘lashga soliq davri mobaynida o‘tilgan taqdirda, soliq miqdori qat’iy belgilangan summani o‘n ikkiga bo‘lish va olingan natijani joriy soliq davrining yakuniga qadar qolgan oylar soniga ko‘paytirish yo‘li bilan aniqlanadi.

Agar soliq davri davomida qat’iy belgilangan summadagi soliq to‘lovchining jami daromadi besh yuz million so‘mdan oshsa, u holda qat’iy belgilangan summadagi soliq summasi bunday oshish ro‘y bergan oydan boshlab joriy soliq davrining oxiriga qadar jami daromadi besh

yuz million so‘mdan ortiq bo‘lgan soliq to‘lovchilar uchun belgilangan soliq stavkasidan kelib chiqqan holda qayta hisoblab chiqiladi.

Soliq davri davomida qat’iy belgilangan summada soliq to‘lashdan qo‘shilgan qiymat solig‘i va foyda solig‘ini to‘lashga o‘tishda qat’iy belgilangan summadagi soliq summasi ushbu soliqlarni to‘lashga o‘tish amalga oshirilgan oxirgi kalendar oy hisobga olingan holda to‘lanadi.

Soliq to‘lovchilar navbatdagi soliq davridan boshlab qat’iy belgilangan summada soliq to‘lashni rad etishga va o‘zi soliq hisobida turgan joydagi soliq organlarini O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi tomonidan belgilangan shaklda, navbatdagi soliq davri boshlanishiga qadar o‘n kundan kechiktirmay xabardor qilgan holda, soliqni Soliq kodeksi 467-moddasining birinchi qismida ko‘rsatilgan soliq stavkalari bo‘yicha to‘lashga o‘tishga haqli.

Qat’iy belgilangan summadagi soliqning soliq to‘lovchisidan dividendlar tarzida olinadigan daromadlarga soliq solinmaydi.

Qat’iy belgilangan summadagi soliqning soliq to‘lovchisi mazkur soliq bo‘yicha va dividendlar tarzidagi daromadlarga taalluqli qism bo‘yicha soliq hisobotlarini taqdim etish majburiyatidan ozod qilinadi.

Qat’iy belgilangan summadagi soliqning soliq to‘lovchisi qo‘shilgan qiymat solig‘ini va foyda solig‘ini to‘lashga o‘tishda tovar-moddiy zaxiralarning qoldiqlari hamda uzoq muddatli aktivlar bo‘yicha qo‘shilgan qiymat solig‘i summalarini hisobga olishni amalga oshirmaydi.

Qat’iy belgilangan summadagi soliqning soliq to‘lovchilari soliqni kalendar oyidan keyingi oyning o‘n beshinchi sanasidan kechiktirmay har oyda teng ulushlarda to‘laydi.

Nazorat va muhokama uchun savollar:

1. Aylanmadan olinadigan soliqni soliq solish ob’ekti nima?

2. Aylanmadan olinadigan soliqni joriy etishdan ko’zlangan maqsad nima?

3. Aylanmadan olinadigan soliqning soliq to’lovchilari kimlar hisoblanadi?

4.Aylanmadan olinadigan soliq solish bazasi qanday aniqlanadi?

5. Aylanmadan olinadigan soliqdan kimlar ozod qilinadi?

6. Aylanmadan olinadigan soliqni stavkalari va ularni qo’llash tartibi qanday?

7. Alohida-alohida hisob yuritishni mohiyatini tushuntirib bering?

8. Aylanmadan olinadigan soliqni to’lovchi qo’shilgan qiymat solig’ini ham to’lasa bo’ladimi?

9. Aylanmadan olinadigan soliq stavkasi kim tomonidan belgilanadi?

10. Aylanmadan olinadigan soliqni to’lash qanday amalga oshiriladi?

XVIII bob. Soliq to‘lovchilarning ayrim toifalariga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari

18.1. To‘g‘ridan-to‘g‘ri xususiy chet el investitsiyalari ishtirokidagi yuridik shaxslarga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 471-moddasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri xususiy chet el investitsiyalari ishtirokidagi yuridik shaxslarga soliq solish shartlari keltirilgan bo’lib, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xususiy chet el investitsiyalarini jalb etgan holda tashkil etilgan va qonunchilikda tasdiqlanadigan ro‘yxat bo‘yicha mahsulot ishlab chiqarishga ixtisoslashgan yuridik shaxslar uchun ayrim soliqlar bo‘yicha imtiyozlarni qo‘llashning o‘ziga xos xususiyatlari nazarda tutiladi.

To‘g‘ridan-to‘g‘ri xususiy chet el investitsiyalari deganda chet davlatning fuqarolari bo‘lgan jismoniy shaxslar, O‘zbekiston Respublikasi hududidan tashqarida doimiy yashovchi fuqaroligi bo‘lmagan shaxslar, shuningdek chet ellik nodavlat yuridik shaxslar tomonidan O‘zbekiston Respublikasining kafolatini taqdim etmasdan amalga oshiriladigan investitsiyalar tushuniladi.

471-moddaning birinchi qismida ko‘rsatilgan yuridik shaxslarga O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan belgilanadigan muddatga kiritilgan to‘g‘ridan to‘g‘ri xususiy chet el investitsiyalari hajmiga qarab, yer solig‘i, mol-mulk solig‘i va suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to‘lashdan ozod etish tarzidagi soliq imtiyozlari beriladi.

To‘g‘ridan-to‘g‘ri xususiy chet el investitsiyalari ishtirokidagi korxona soliq to‘g‘risidagi qonunchilikda nazarda tutilgan boshqa soliq imtiyozlardan foydalanishga haqli.

18.2. To‘g‘ridan-to‘g‘ri xususiy chet el investitsiyalari ishtirokidagi yuridik shaxslar tomonidan soliq imtiyozlarini qo‘llash tartibi

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 472-moddasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri xususiy chet el investitsiyalari ishtirokidagi yuridik shaxslar tomonidan soliq imtiyozlarini qo’llash tartibi keltirilgan.

Soliq kodeksining 471-moddasida nazarda tutilgan soliq imtiyozlari quyidagi shartlar bajarilgan taqdirda qo‘llaniladi:

1) yuridik shaxslar qonunchilikda belgilanadigan hududlarga joylashtirilganda;

2) chet ellik investorlar tomonidan to‘g‘ridan to‘g‘ri xususiy chet el investitsiyalari O‘zbekiston Respublikasining kafolati berilmagan holda amalga oshirilganda;

3) yuridik shaxslarning ustav fondida (ustav kapitalida) chet ellik ishtirokchilarning ulushi kamida 33 foiz, aksiyadorlik jamiyatlari uchun esa kamida 15 foiz bo‘lganda;

4) chet el investitsiyalari erkin ayirboshlanadigan valyuta yoki yangi zamonaviy texnologik asbob-uskuna tarzida kiritilganda;

5) Soliq kodeksining 471-moddasida nazarda tutilgan soliq imtiyozlari berilganligi natijasida ularning qo‘llanilishi muddati mobaynida olingan daromadlarning kamida 50 foizi ishlab chiqarishni yanada rivojlantirish maqsadida reinvestitsiyaga yo‘naltirilganda.

Soliq kodeksining 471-moddasida nazarda tutilgan soliq imtiyozlarini olgan to‘g‘ridan to‘g‘ri xususiy chet el investitsiyalari ishtirokidagi yuridik shaxs imtiyozlar berilgan muddat o‘tganidan keyin bir yil o‘tmasidan oldin faoliyatini tugatgan taqdirda, chet ellik investorning foydasini o‘z mamlakatiga o‘tkazish va kapitalini xorijga olib chiqib ketish faqat berilgan soliq imtiyozlari summalarining o‘rni budjetga qoplanganidan keyin amalga oshiriladi.

Soliq kodeksining 67-bobida nazarda tutilgan shartlarga nomuvofiqlik aniqlangan taqdirda, Soliq kodeksining 471-moddasida nazarda tutilgan soliq imtiyozlarini olgan to‘g‘ridan to‘g‘ri xususiy chet el investitsiyalari ishtirokidagi yuridik shaxs belgilangan talablarga muvofiq bo‘lmagan davr uchun soliqlar Soliq kodeksining VIII bo’limida nazarda tutilgan penyalar qo‘llanilgan holda, umumbelgilangan tartibda to‘lanadi.

18.3. Maxsus iqtisodiy zonalarning ishtirokchilariga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 473-moddasida Maxsus iqtisodiy zonalarning ishtirokchilariga soliq solish shartlari keltirilgan.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 473-moddasiga muvofiq maxsus iqtisodiy zonalarning ishtirokchilariga kiritilgan investitsiyalar hajmiga qarab, mol-mulk solig‘idan, yer solig‘idan va suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqdan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan belgilangan muddatga ozod qilish tarzida soliq imtiyozlari beriladi.

Maxsus iqtisodiy zonalarning ishtirokchilari foyda solig‘ini to‘lashdan o‘zi kiritgan investitsiyalar hajmiga qarab:

3 million AQSh dollaridan 5 million AQSh dollarigacha bo‘lgan miqdordagi investitsiyalar uchun — 3 yil muddatga;

5 million AQSh dollaridan 15 million AQSh dollarigacha bo‘lgan miqdordagi investitsiyalar uchun — 5 yil muddatga;

15 million AQSh dollari va undan yuqori miqdordagi investitsiyalar uchun — 10 yil muddatga ozod etiladi.

473-moddaning birinchi va ikkinchi qismida ko‘rsatilgan soliq imtiyozlari faqat investor (investorlar) va Maxsus iqtisodiy zona direksiyasi o‘rtasida tuzilgan Maxsus iqtisodiy zona hududiga investitsiya kiritish to‘g‘risidagi bitimda nazarda tutilgan maxsus iqtisodiy zona ishtirokchisining faoliyati turlariga nisbatan tatbiq etiladi.

Maxsus iqtisodiy zonalarning ishtirokchilari qo‘shilgan qiymat solig‘i va boshqa soliqlar bo‘yicha imtiyozlardan Soliq kodeksiga muvofiq foydalaniladilar.

18.4. Maxsus iqtisodiy zonalar ishtirokchilari tomonidan soliq imtiyozlarini qo‘llash tartibi

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 474-moddasida Maxsus iqtisodiy zonalar ishtirokchilari tomonidan soliq imtiyozlarini qo‘llash tartibi keltirilgan.

Soliq kodeksi 473-moddasining birinchi qismida nazarda tutilgan soliq imtiyozlarining amal qilish muddati maxsus iqtisodiy zona ishtirokchisining guvohnomasi olingan kundan e’tiboran hisoblab chiqariladi.

Soliq kodeksi 473-moddasining ikkinchi qismida nazarda tutilgan foyda solig‘i bo‘yicha imtiyozlarning amal qilish muddati maxsus iqtisodiy zona hududida ishlab chiqarish (xizmatlar ko‘rsatish) obyekti foydalanishga qabul qilingan sanadan e’tiboran hisoblanadi.

Maxsus iqtisodiy zonaning ishtirokchisi maqomidan mahrum etilganda tadbirkorlik subyekti maxsus iqtisodiy zona ishtirokchilariga beriladigan soliq imtiyozlari va boshqa preferensiyalardan maxsus iqtisodiy zona ishtirokchisi maqomidan mahrum etilgan oyning birinchi kunidan e’tiboran foydalanishga haqli emas.

Agar maxsus iqtisodiy zona ishtirokchisi investitsiyalar hajmini soliq imtiyozlarining uzoqroq amal qilish muddatini nazarda tutadigan miqdorgacha oshirsa, u investitsiyalarning haqiqiy hajmiga muvofiq soliq imtiyozlarining amal qilish muddatini uzaytirishga haqli. Bunda, agar investitsiyalar hajmining oshishi imtiyozlarning avvalgi amal qilish muddati tugaganidan keyin amalga oshirilsa, soliq imtiyozlari imtiyozlarning uzoqroq amal qilish muddatiga bo‘lgan huquq yuzaga kelgan oydan keyingi oyning birinchi kunidan e’tiboran qo‘llaniladi.

18.5. Mahsulot taqsimotiga oid bitim doirasida amalga oshiriladigan faoliyatga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 475-moddasidagi umumiy qoidalarga ko’ra, mahsulot taqsimotiga oid bitim shartnoma bo‘lib, bu shartnomaga muvofiq O‘zbekiston Respublikasi haq olish asosida hamda muayyan muddatga chet ellik investorga bitimda ko‘rsatilgan yer qa’ri uchastkasida konlarni aniqlash, qidirish va foydali qazilmalarni kavlab olish uchun mutlaq huquqlar beradi.

Mahsulot taqsimotiga oid bitimda quyidagilar nazarda tutiladi:

hisob yuritish va hisobot berish tartibi;

soliq solish va boshqa to‘lovlarni to‘lash shartlari;

chet ellik investorning ulushini olib chiqish tartibi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 476-moddasiga muvofiq chet ellik investor, bundan mahsulot taqsimotiga oid bitimlar to‘g‘risidagi qonunchilikda nazarda tutilgan hollar mustasno, mahsulot taqsimotiga oid bitimning amal qilish muddati mobaynida Soliq kodeksining 17-moddasida nazarda tutilgan soliqlarni to‘laydi.

476-moddaning birinchi qismida nazarda tutilgan soliqlar, agar mahsulot taqsimotiga oid bitimda boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa, O‘zbekiston Respublikasining rezidentlari uchun belgilangan stavkalar bo‘yicha undiriladi.

Chet ellik investorga soliq solish quyidagi o‘ziga xos xususiyatlar inobatga olingan holda amalga oshiriladi:

1) foyda solig‘i mahsulot taqsimotiga oid bitim bo‘yicha ishlarni bajarish chog‘ida olingan daromad bo‘yicha va faoliyatning boshqa turlari bo‘yicha olingan daromad bo‘yicha alohida-alohida to‘lanadi. Bitim shartlariga binoan chet ellik investorga tegishli bo‘lgan, chegirmalar qilinmagan holda foydaga qolgan mahsulotning qiymati mahsulot taqsimotiga oid bitim bo‘yicha ishlarni bajarish chog‘ida olingan daromadlar bo‘yicha foyda solig‘i solish obyektidir;

2) mineral xomashyoni kavlab olish hajmiga yoki ishlab chiqarilgan mahsulot qiymatiga nisbatan foizli nisbatda mahsulot taqsimotiga oid bitim shartlariga muvofiq belgilanadigan va pul shaklida yoki kavlab olingan mineral xomashyoning bir qismi tarzida to‘lanadigan yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq.

Agar yuridik shaxs maqomiga ega bo‘lmagan yuridik shaxslar birlashmasi investor sifatida ish yuritayotgan bo‘lsa, bunday birlashmaning ishtirokchilaridan biri yoki mahsulot taqsimotiga oid bitim bo‘yicha ishlarni bajaruvchi operator soliq majburiyatlarini bajaruvchi bo‘ladi. Bunda yer qa’ri uchastkalaridan foydalanish huquqini beruvchi ruxsatnoma olgan investor bir oylik muddatda soliq organini mazkur birlashmadan soliq majburiyatini bajaruvchi bo‘lib ish yuritadigan ishtirokchi to‘g‘risida xabardor etishi shart.

18.6. Advokatlar hay’atlariga, advokatlik firmalariga, advokatlik byurolariga va advokatlarga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 477-moddasida Advokatlarga soliq solish tartibi keltirilgan bo’lib, Advokatlar hay’ati, advokatlik firmalari va advokatlik byurolari faoliyatning notijorat tashkilotlar sifatida advokatlar tomonidan huquqiy yordam ko‘rsatish bilan bog‘liq qismi bo‘yicha soliqlar va yig‘imlar to‘lashdan ozod qilinadi, bundan quyidagilar mustasno:

bojxona to‘lovlari;

ijtimoiy soliq;

to‘lov manbaida ushlab qolinadigan soliqlar.

Advokatlar hay’ati, advokatlik firmalari va advokatlik byurolari tomonidan tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilganda (yuridik yordam ko‘rsatish bilan bog‘liq bo‘lmagan) soliqlar va yig‘imlar tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi yuridik shaxslar uchun Soliq kodeksida nazarda tutilgan tartibda to‘lanadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 478-moddasiga muvofiq Advokatlar tomonidan yuridik yordam ko‘rsatganlik uchun olinadigan gonorarlar summalariga ushbu moddada nazarda tutilgan xususiyatlar hisobga olingan holda, Soliq kodeksining XIII bo’limida belgilangan tartibda jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i solinadi.

Advokatning daromadlari jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i solish obyektidir.

Advokatning daromadi advokat tomonidan yuridik yordam ko‘rsatilganligi uchun olingan summa bilan advokatlar hay’atlarini, advokatlik firmalarini va advokatlik byurolarini saqlab turish uchun o‘tkaziladigan mablag‘lar summasi o‘rtasidagi farq sifatida aniqlanadi.

Soliq bazasi advokatning daromadidan uning daromadida hisobga olinadigan ijtimoiy to‘lov chegirib tashlangan holda aniqlanadi.

18.7. Xususiy amaliyot bilan shug‘ullanuvchi notariuslarga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 479-moddasida Xususiy amaliyot bilan shug‘ullanuvchi notariuslarga soliq solish tartibi keltirilgan bo’lib, Xususiy amaliyot bilan shug‘ullanuvchi notariuslar 71-bobda nazarda tutilgan o‘ziga xos xususiyatlarni hisobga olgan holda, Soliq kodeksida belgilangan tartibda soliqlarni to‘lovchilar hisoblanadi.

Xususiy amaliyot bilan shug‘ullanuvchi notariuslar mehnatga haq to‘lash tarzida olinadigan daromadlar bo‘yicha belgilangan stavkalar bo‘yicha ijtimoiy soliq va jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i to‘laydi.

Xususiy amaliyot bilan shug‘ullanuvchi notarius zimmasiga xodimlarning mehnatiga haq to‘lash bo‘yicha jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘ini va ijtimoiy soliqni hisoblab chiqarish hamda to‘lash majburiyati yuklatiladi.

Xususiy amaliyot bilan shug‘ullanuvchi notariuslar notarial xizmatlar ko‘rsatish bo‘yicha qo‘shilgan qiymat solig‘ini to‘lashdan ozod etiladi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 480-moddasiga muvofiq Xususiy amaliyot bilan shug‘ullanuvchi notariuslar foyda solig‘ini Soliq kodeksida belgilangan stavka bo‘yicha to‘laydi. Bunda foyda solig‘ini hisoblab chiqarish, soliq hisobotlarini taqdim etish va to‘lash yiliga bir marta, hisobot davridan keyingi yilning 1-martidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Foyda solig‘ini hisoblab chiqarishda xususiy amaliyot bilan shug‘ullanuvchi Soliq kodeksning 43-bobida nazarda tutilgan daromadlarning barcha turlari notariuslarning daromadlari deb e’tirof etiladi.

Notarial faoliyatni amalga oshirish bilan bog‘liq xarajatlar chegiriladigan xarajatlar jumlasiga kiritiladi. Bunda chegirilmaydigan xarajatlar Soliq kodeksining 317-moddasiga muvofiq aniqlanadi.

Foyda solig‘i to‘langanidan keyin xususiy amaliyot bilan shug‘ullanuvchi notariusning tasarrufida qolgan foyda soliq solish maqsadida dividendlarga tenglashtiriladi.

XIX bob. O‘zbekiston Respublikasining ayrim hududlarida soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari

19.1. O‘zbekiston Respublikasining ayrim hududlarida soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 480^1-moddasidagi umumiy qoidalarga ko’ra, O‘zbekiston Respublikasining alohida hududlarida Soliq kodeksining 480^2-moddasida belgilangan maxsus soliq stavkalari qo‘llanilishini nazarda tutuvchi soliq solishning alohida tartibi belgilanishi mumkin.

Soliq solishning alohida tartibiga ega O‘zbekiston Respublikasining alohida hududlari quyidagilardan iborat: Farg‘ona viloyatining So‘x tumani, Rishton tumanining Cho‘ng‘ara mahallasi, shuningdek Farg‘ona tumanining Shohimardon, Yordon mahallalari va Hosilot mahallasining Toshtepa — 2 ko‘chasi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 480^2-moddasiga muvofiq O‘zbekiston Respublikasining ayrim hududlarida soliq stavkalari quyidagi miqdorlarda belgilanadi:

1) foyda solig‘i bo‘yicha — 1 foiz. Mazkur soliq stavkasi O‘zbekiston Respublikasining ayrim hududlarida soliq organida hisobda turgan va ayrim hududlarida amalga oshirilayotgan faoliyatdan daromadlar olayotgan soliq to‘lovchilarga nisbatan qo‘llaniladi;

2) jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i bo‘yicha — 1 foiz. Mazkur soliq stavkasi O‘zbekiston Respublikasining ayrim hududlarida mehnat faoliyatini amalga oshirish chog‘ida qo‘llaniladi.

O‘zbekiston Respublikasining ayrim hududlarida tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirayotgan soliq to‘lovchilar uchun qat’iy

belgilangan miqdorlardagi jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i har chorakda yigirma besh ming so‘m miqdorida to‘lanadi;

3) ijtimoiy soliq bo‘yicha:

yuridik shaxslar uchun (bundan budjet tashkilotlari mustasno) — 1 foiz. Mazkur soliq stavkasi O‘zbekiston Respublikasining ayrim hududlarida mehnat faoliyatini amalga oshirayotgan jismoniy shaxslarning mehnatiga haq to‘lash fondiga nisbatan qo‘llaniladi;

O‘zbekiston Respublikasining ayrim hududlarida mehnat faoliyatini amalga oshirayotgan yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun — yiliga bazaviy hisoblash miqdorining kamida bir baravari miqdorida;

4) aylanmadan olinadigan soliq bo‘yicha — 1 foiz. Mazkur soliq stavkasi soliq to‘lovchilarga nisbatan ular tushumining O‘zbekiston Respublikasining ayrim hududlarida amalga oshirilayotgan faoliyatidan olinadigan qismiga nisbatan qo‘llaniladi.

O‘zbekiston Respublikasining alohida hududlarida joylashgan ko‘chmas mulk obyektlariga va yer uchastkalariga, shuningdek ushbu hududlarda foydalaniladigan suv resurslariga nisbatan mazkur Soliq kodeksining 415, 422, 429, 437 va 445-moddalarida belgilangan mol-mulk solig‘i, yer solig‘i va suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkalariga 0,1 koeffitsiyent qo‘llaniladi.

19.2. Alohida sharoitlarda soliq majburiyatlarini bajarish

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 481-moddasiga muvofiq O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti 2020-yilning alohida sharoitlarida quyidagilarni nazarda tutuvchi normativ-huquqiy hujjatlarni qabul qilishga haqlidir:

1) Soliq kodeksida va “2020-yil uchun O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunida belgilangan ayrim soliqlar va yig‘imlar (bundan qo‘shilgan qiymat solig‘i va yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq mustasno) stavkalarini o‘zgartirish;

2) Soliq kodeksida belgilangan soliqlar, shu jumladan ular bo‘yicha bo‘nak va joriy to‘lovlar hamda yig‘imlarni to‘lash muddatlarini uzaytirish;

3) soliq, moliyaviy hisobotlarni va (yoki) soliqlarni hisoblab chiqarish bilan bog‘liq boshqa hujjatlarni, shuningdek ularni taqdim etmaganlik (o‘z vaqtida taqdim etmaganlik) uchun javobgarlikni qo‘llamaslik asoslari va (yoki) shartlarini taqdim etish muddatlarini uzaytirish;

4) soliqlar, penyalar va jarimalarni to‘lash bo‘yicha kechiktirish yoki bo‘lib-bo‘lib to‘lash imkoniyatini berish, shuningdek ularni berish tartibi va shartlarini qayta ko‘rib chiqish;

5) soliqlar, yig‘imlar, penyalar va jarimalarni to‘lash to‘g‘risidagi talabnomalarni jo‘natish va ijro etish muddatlarini, shuningdek soliqlar, yig‘imlar, penyalar, jarimalarni undirish to‘g‘risida qarorlar qabul qilish muddatlarini uzaytirish;

6) soliqlar va yig‘imlar bo‘yicha (bundan qo‘shilgan qiymat solig‘i va yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq mustasno) soliq imtiyozlarini berish;

7) soliqlar, penyalar va jarimalarni majburiy undirish choralarini to‘xtatib turish.

481-moddaning birinchi qismida ko‘rsatilgan normativ-huquqiy hujjatlarning amal qilishi davrida yuzaga keladigan huquqiy munosabatlar ushbu normativ-huquqiy hujjatlarda nazarda tutilgan xususiyatlarni hisobga olgan holda soliq to‘g‘risidagi qonun hujjatlari bilan tartibga solinadi.

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 482-moddasida Soliqlarni, soliqlar bo‘yicha bo‘nak to‘lovlarini to‘lash bo‘yicha foizsiz to‘lashni kechiktirishning yoki bo‘lib-bo‘lib to‘lashni qo‘llashning va alohida sharoitlarda soliq majburiyatlarini bajarishning vaqtinchalik tartibi keltirilgan.

Soliqlarni, soliqlar bo‘yicha bo‘nak to‘lovlari bo‘yicha foizsiz kechiktirish yoki bo‘lib-bo‘lib to‘lash imkoniyati quyidagilar bo‘yicha beriladi:

Soliq kodeksi 17-moddasi birinchi qismining 6, 7 va 8-bandlarida ko‘rsatilgan soliqlar bo‘yicha — mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan, agar ushbu qismning uchinchi xatboshisida boshqacha qoida nazarda tutilmagan bo‘lsa. Ko‘rsatilgan soliqlarga nisbatan kechiktirish yoki bo‘lib-bo‘lib to‘lash imkoniyati 2020-yil 31-dekabrga qadar soddalashtirilgan asosda, olti oydan ko‘p bo‘lmagan muddatga berilishi mumkin;

Soliq kodeksi 17-moddasi birinchi qismining 6 – 9-bandlarida ko‘rsatilgan soliqlar va aylanmadan olinadigan soliq bo‘yicha — o‘z faoliyatini to‘xtatgan va (yoki) tovarlar (xizmatlar) realizatsiyasidan tushumlar miqdori 2020-yilning birinchi choragida tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromadi o‘rtacha oylik ko‘rsatkichga nisbatan 50 foizdan ko‘proqqa kamayadigan

mikrofirmalar, kichik korxonalar va yakka tartibdagi tadbirkorlarga. Bunday soliqlarga nisbatan 482-moddaning beshinchi qismida belgilangan tartibda 2020-yil 31-dekabrga qadar kechiktirish (bo‘lib-bo‘lib to‘lash) imkoniyati berilib, kechiktirish (bo‘lib-bo‘lib to‘lash) imkoniyati berilgan soliqlar summalari keyinchalik to‘lanadi.

Soliq kodeksining 11-bobida nazarda tutilgan soliqlarni to‘lash bo‘yicha kechiktirish yoki bo‘lib-bo‘lib to‘lash imkoniyatini berish tartibi soliqlarni to‘lash bo‘yicha foizsiz kechiktirish yoki bo‘lib-bo‘lib to‘lash imkoniyatini berishning ushbu moddada nazarda tutilgan tartibiga nisbatan tatbiq etilmaydi.

Soliqlarni, soliqlar bo‘yicha bo‘nak to‘lovlarni to‘lash bo‘yicha foizsiz kechiktirish va bo‘lib-bo‘lib to‘lashning:

1) 482-modda birinchi qismining ikkinchi xatboshisida ko‘rsatilgan imkoniyati — soliq to‘lovchining arizasi hamda O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi hamda Moliya vazirligi hududiy bo‘linmalari rahbarlarining xulosalari asosida, boshqa hujjatlar talab qilib olinmagan holda beriladi;

2) 482-modda birinchi qismining uchinchi xatboshisida ko‘rsatilgan imkoniyati — mikrofirmalar, kichik korxonalar va yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan ular soliq organlariga quyidagilarni taqdim etgan taqdirda qo‘llaniladi:

soliq solish obyekti joylashgan joy bo‘yicha — mol-mulk solig‘i, yer solig‘i va suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq bo‘yicha kechiktirishni (bo‘lib-bo‘lib to‘lashni) qo‘llash to‘g‘risidagi bildirishni Soliq kodeksi 417-moddasining oltinchi qismida, 432-moddasining birinchi qismida va 448-moddasining uchinchi qismida belgilangan

soliqni, soliq bo‘yicha bo‘nak to‘lovini to‘lash muddatlaridan kechiktirmay, yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan esa mol-mulk solig‘i va yer solig‘i bo‘yicha kechiktirishni (bo‘lib-bo‘lib to‘lashni) qo‘llash to‘g‘risidagi bildirishni;

soliqqa doir hisobga olish joyi bo‘yicha — aylanmadan olinadigan soliq va ijtimoiy soliq bo‘yicha kechiktirishni (bo‘lib-bo‘lib to‘lashni) qo‘llash to‘g‘risidagi bildirishni soliq hisobotini taqdim etish uchun belgilangan muddat bilan bir vaqtda.

Soliq to‘lovchilar tomonidan ushbu modda birinchi qismining uchinchi xatboshisida ko‘rsatilgan soliqlarni, soliqlar bo‘yicha bo‘nak to‘lovlarini to‘lash bo‘yicha kechiktirishni (bo‘lib-bo‘lib to‘lashni) soliq organlarini xabardor qilmagan holda qo‘llanilganligiga soliqlarni, soliqlar bo‘yicha bo‘nak to‘lovlarini o‘z vaqtida to‘lamaganlik sifatida qaraladi. Mazkur hollarda bunday soliq to‘lovchilarni aniqlagan soliq organlari to‘lanmagan soliqlarning, soliqlar bo‘yicha bo‘nak to‘lovlarining summasiga Soliq kodeksining 110-moddasida belgilangan tartibda penya hisoblaydi.

482-modda birinchi qismining uchinchi xatboshisida ko‘rsatilgan, kechiktirish (bo‘lib-bo‘lib to‘lash) imkoniyati berilgan soliqlarga nisbatan soliqning, soliqlar bo‘yicha bo‘nak to‘lovlarining summalarini to‘lash amalga oshiriladi:

1) ijtimoiy soliq bo‘yicha — olti oy davomida teng ulushlarda, Soliq kodeksi 407-moddasining beshinchi qismida va 408-moddasining beshinchi qismida belgilangan soliqni to‘lash muddatlaridan kechiktirmay;

2) quyidagilar bo‘yicha o‘n ikki oy davomida teng ulushlarda:

yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq bo‘yicha — Soliq kodeksi 417-moddasining oltinchi qismida belgilangan soliq bo‘yicha bo‘nak to‘lovlarini to‘lash muddatidan kechiktirmay, yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun esa har oyning o‘n beshinchi kunidan kechiktirmay;

yuridik shaxslarning yer solig‘i bo‘yicha — Soliq kodeksining 432-moddasi birinchi qismida belgilangan soliqni to‘lash muddatidan kechiktirmay, yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun esa — har oyning o‘n beshinchi sanasidan kechiktirmay;

suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq bo‘yicha — Soliq kodeksi 448-moddasining uchinchi qismida belgilangan soliq bo‘yicha bo‘nak to‘lovlarini to‘lash muddatidan kechiktirmay;

aylanmadan olinadigan soliq bo‘yicha — har oyning o‘n beshinchi kunidan kechiktirmay.

Ushbu moddaning birinchi qismiga muvofiq mol-mulk va yer solig‘ining 2020-yil 31-dekabrdagi holatiga ko‘ra kechiktirilgan hamda to‘lanmagan summalarini to‘lash 2022-yil 1-yanvardan e’tiboran amalga oshiriladi. Bunda mahalliy davlat hokimiyati organlari ushbu modda birinchi qismining ikkinchi xatboshisiga muvofiq kechiktirilgan soliq summasi keyinchalik to‘lanadigan, biroq ikki yildan ko‘p bo‘lmagan muddatni mustaqil ravishda belgilashga haqli.

Soliqlarni, soliqlar bo‘yicha bo‘nak to‘lovlarini to‘lash bo‘yicha kechiktirish yoki bo‘lib-bo‘lib to‘lash imkoniyati berilgan davrda soliq to‘lovchi tugatilgan taqdirda kechiktirilgan (bo‘lib-bo‘lib to‘lash imkoniyati berilgan) to‘lov summasi qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tartibda budjet tizimiga to‘lanadi.

2020-yil uchun jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni va jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ini to‘lash 2020-yil 15-oktabrga qadar amalga oshiriladi.

2020-yilda foyda solig‘ining soliq to‘lovchisi joriy hisobot davri birinchi oyining yigirmanchi kunigacha joriy hisobot davri uchun foyda solig‘i bo‘yicha har oylik bo‘nak to‘lovlari summasi to‘g‘risidagi ma’lumotnomani soliq bo‘yicha hisobga olish joyidagi soliq organiga mo‘ljallanayotgan foydadan kelib chiqqan, foyda solig‘ini o‘tgan chorak natijalari asosida hisoblab chiqarishning belgilangan talabi bekor qilingan holda taqdim etishga haqlidir. Foyda solig‘i bo‘yicha bo‘nak to‘lovlari summasini kamaytirish holatlari aniqlangan taqdirda, soliq organlari har oylik bo‘nak to‘lovlari summasini qayta ko‘rib chiqishga haqli.

Soliq kodeksining 393-moddasida ko‘rsatilgan daromadlar bo‘yicha soliq to‘lovchilar 2019-yil uchun jami yillik daromadlar to‘g‘risidagi deklaratsiyani doimiy yashash joyidagi soliq organiga 2020-yil 1-avgustga qadar taqdim etadi. 2019-yil uchun jami yillik daromadlari to‘g‘risidagi deklaratsiya ma’lumotlariga ko‘ra jismoniy shaxslardan olinadigan hisoblab chiqarilgan daromad solig‘ini to‘lash bunday deklaratsiyani taqdim etish muddatidan kechiktirmay amalga oshiriladi.

Umumiy ovqatlanish korxonalariga aylanmadan olinadigan soliq, foyda solig‘i, suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq, yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘i, yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq bo‘yicha 2021-yil 15-avgust holatiga ko‘ra yuzaga kelgan qarzdorlikni, shuningdek barcha soliqlar va yig‘imlar bo‘yicha jarimalar hamda penyalarni 2022-yil 1-yanvardan 1-iyulga qadar

bo‘lgan davrda mahalliy davlat hokimiyati organlariga ariza yubormasdan, soliq organlarini xabardor qilgan holda foizlarni to‘lamasdan, teng ulushlarda kechiktirib (bo‘lib-bo‘lib) to‘lash huquqi beriladi.

19.3. Vaqtinchalik soliq imtiyozlari

O’zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 483-moddasiga muvofiq O’zbekiston Respublikasida quyidagi **vaqtinchalik soliq imtiyozlari amal qiladi:**

Quyidagilar mol-mulk solig‘ini, yer solig‘ini, aylanmadan olinadigan soliqni to‘lashdan, yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘ining qat’iy belgilangan summalarini to‘lashdan ozod qilinadi:

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorida Qoraqalpog‘iston Respublikasining har bir shahari va tumani uchun “o‘sish nuqtasi” deb belgilangan faoliyat turlarini amalga oshirayotgan yangidan tashkil etilgan tadbirkorlik subyektlari — 2024-yil 1-yanvarga qadar bo‘lgan muddatga;

Qoraqalpog‘iston Respublikasining Taxtako‘pir, Bo‘zatov va Shumanay tumanlarida joylashgan, yangidan tashkil etilgan sanoat sohasidagi tadbirkorlik subyektlari — 2024-yil 1-yanvarga qadar bo‘lgan muddatga. Soliq to‘lovchilarning mazkur toifasi foyda solig‘ini va suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni belgilangan soliq stavkasidan 50 foiz pasaytirilgan soliq stavkalari bo‘yicha to‘laydi;

Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi tomonidan aniqlangan ro‘yxat bo‘yicha Qoraqalpog‘iston Respublikasida xizmatlar ko‘rsatishga ixtisoslashtirilgan va og‘ir sharoitlardagi 45 ta mahalla va

ovullarda joylashgan, yangidan tashkil etilgan tadbirkorlik subyektlari — 2026-yil 1-yanvarga qadar bo‘lgan muddatga. Tadbirkorlik subyektlarining mazkur toifasi foyda solig‘idan ham ozod qilinadi.

“Hunarmand” uyushmasining a’zolariga berilgan soliq imtiyozlari “O‘zbekzargarsanoati” uyushmasining a’zolari bo‘lgan zargarlik buyumlarini ishlab chiqaruvchi yakka tartibdagi tadbirkorlarga nisbatan 2023-yil 1-martga qadar bo‘lgan davr uchun tatbiq etiladi.

Orolbo‘yida innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash jamg‘armasi uchun belgilangan tartibda shakllantiriladigan ro‘yxatlar bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi hududiga olib kiriladigan O‘zbekiston Respublikasida o‘xshashi ishlab chiqarilmaydigan ilmiy-laboratoriya asbob-uskunasi, reagentlar va sarflash materiallari 2024-yil 1-yanvarga qadar bo‘lgan davr uchun qo‘shilgan qiymat solig‘ini to‘lashdan ozod etiladi.

Surxondaryo viloyatining Bandixon, Qiziriq, Muzrabot, Sherobod tumanlarida, tog‘li hududlarida va yer maydonlari sho‘rlangan hududlarida davlat ro‘yxatidan o‘tib, yangidan tashkil etilgan va ushbu tumanlarda (hududlarda) o‘z faoliyatini amalga oshirayotgan tadbirkorlik subyektlari (bundan klasterlar mustasno) yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘ini, yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni, aylanmadan olinadigan soliqni, yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘ining qat’iy belgilangan summasini to‘lashdan 2024-yil 1-yanvarga qadar bo‘lgan davrda ozod qilinadi.

Surxondaryo viloyatining tog‘li hududlarida va yer maydonlari sho‘rlangan hududlarida davlat ro‘yxatidan o‘tib, yangidan tashkil etilgan va ushbu hududlarda o‘z faoliyatini amalga oshirayotgan

tadbirkorlik subyektlari (bundan klasterlar mustasno) 2021-yil 10-sentabrdan 2024-yil 1-yanvarga qadar bo‘lgan davrda foyda solig‘ini belgilangan soliq stavkalariga nisbatan 50 foiz kamaytirilgan soliq stavkalari bo‘yicha to‘laydi.

Ushbu moddaning o‘n ikkinchi va o‘n uchinchi qismlarida ko‘rsatilgan tog‘li hududlarning hamda yer maydonlari sho‘rlangan hududlarning ro‘yxati xalq deputatlari Surxondaryo viloyati Kengashi tomonidan tasdiqlanadi.

2022-yil 1-yanvardan 2031-yil 1-yanvarga qadar bo‘lgan davrda Qoraqalpog‘iston Respublikasining Mo‘ynoq tumanidagi mahalliy sanoat, qishloq xo‘jaligi va xizmatlar sohalaridagi tadbirkorlik subyektlari:

foyda solig‘ini, aylanmadan olinadigan soliqni, ijtimoiy soliqni va jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘ini 1 foiz miqdoridagi soliq stavkalari bo‘yicha to‘laydi;

yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni, yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘ini va suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni mazkur soliqlar bo‘yicha hisoblangan summaning 1 foizi miqdoridagi soliq stavkalari bo‘yicha to‘laydi.

Bo‘yalgan matoni, bo‘yalgan gazlamani va tayyor tikuv-trikotaj mahsulotini eksport qiluvchi tadbirkorlik subyektlari (shu jumladan komissioner (ishonchli vakil) orqali eksport qilgan tadbirkorlik subyektlari) 2022-yil 1-fevraldan 2025-yil 1-yanvarga qadar bo‘lgan davrda ijtimoiy soliqni 1 foiz miqdoridagi soliq stavkasi bo‘yicha to‘laydi.

Ushbu moddaning o‘n yettinchi qismida nazarda tutilgan imtiyoz bo‘yalgan mato, bo‘yalgan gazlama va tayyor tikuv-trikotaj mahsulotini eksport qilishdan olingan tushumi barcha tovarlarni va xizmatlarni realizatsiya qilishdan olingan tushumining kamida 80 foizini tashkil etadigan soliq to‘lovchilarga nisbatan qo‘llaniladi.

Chakana savdo va umumiy ovqatlanish, mehmonxona (joylashtirish), avtotransport vositasida yo‘lovchi va yuk tashish, avtotransport vositalarini ta’mirlash hamda ularga texnik xizmat ko‘rsatish, kompyuter xizmatlarini, maishiy texnikani ta’mirlash, agro va veterinariya xizmatlari ko‘rsatuvchi, shuningdek ko‘ngilochar markazlarda xizmatlar ko‘rsatuvchi tadbirkorlik subyektlari — 2022-yil 1-apreldan 2025-yil 1-yanvarga qadar bo‘lgan davrda ijtimoiy soliqni 1 foiz miqdordagi soliq stavkasi bo‘yicha to‘laydi.

Ushbu moddaning yigirmanchi qismida nazarda tutilgan imtiyoz, agar belgilangan faoliyat turlarini amalga oshirishdan olingan daromadlar joriy hisobot (soliq) davri yakunlari bo‘yicha jami daromadning kamida 60 foizini tashkil qilsa, tadbirkorlik subyektlariga nisbatan tatbiq etiladi. Xodimlar sonini yashirish faktlari aniqlangan taqdirda mazkur imtiyozning amal qilishi bekor qilinadi.

Mahallalararo savdo-xizmat ko‘rsatish ko‘chalari bo‘ylab joylashgan, uy-joy uchun mo‘ljallangan ko‘chmas mulk obyektlari ushbu moddaning yigirmanchi qismida belgilangan xizmatlar turlarini ko‘rsatish uchun yashash uchun mo‘ljallanmagan ko‘chmas mulk toifasiga o‘tkazilgan taqdirda, 2024-yil 1-yanvarga qadar jismoniy shaxslar jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig‘ini hamda jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘ini uy-joyga mo‘ljallangan

ko‘chmas mulk obyektlari, shuningdek ushbu obyektlar egallagan yer uchastkalari uchun belgilangan soliq stavkalari bo‘yicha to‘laydi.

Mahallalararo savdo-xizmat ko‘rsatish ko‘chalarining ro‘yxati Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimliklari tomonidan belgilanadi.

Tadbirkorlik subyektlari 2022-yil 1-yanvardan 2027-yil 1-yanvarga qadar bo‘lgan davrda maydoni besh ming kvadrat metrdan yuqori bo‘lgan savdo komplekslari va mehmonxona (joylashtirish vositalari), shu jumladan, ular egallagan yer uchastkalari bo‘yicha quyidagilarga haqli:

yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq va yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘i bo‘yicha soliq stavkalariga nisbatan 0,1 koeffitsiyentni qo‘llashga. Bunda 2027-yil 1-yanvarga qadar yangidan qurilgan ushbu ko‘chmas mulk obyektlariga va ushbu obyektlar egallagan yer uchastkalariga nisbatan mazkur imtiyoz ular foydalanishga topshirilgan oydan e’tiboran besh yil mobaynida qo‘llaniladi;

foyda solig‘ini hisoblab chiqarish chog‘ida ikki yil davomida mazkur binolarning qiymatini amortizatsiya tarzida chegirib tashlanadigan xarajatlar jumlasiga kiritishga.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorida ko‘rsatilgan tumanlar va shaharlarning belgilangan turizm zonalarida ro‘yxatdan o‘tkazilgan hamda mazkur hududlarda umumiy ovqatlanish, mehmonxona (joylashtirish), savdo, ko‘ngilochar, turoperatorlik va turagent xizmatlarini ko‘rsatadigan tadbirkorlik subyektlari — 2022-yil 1-apreldan 2025-yil 1-yanvarga qadar bo‘lgan davrda:

aylanmadan olinadigan soliqni 1 foiz miqdordagi soliq stavkasi bo‘yicha to‘laydi;

ushbu hududlarda joylashgan obyektlarga, shuningdek mazkur obyektlar egallagan yer uchastkalariga nisbatan yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni va yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘ini ushbu soliqlar bo‘yicha hisoblangan summaning 1 foizi miqdorida to‘laydi.

Tumanlar va shaharlar turizm zonalari chegaralari O‘zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi hamda Iqtisodiy taraqqiyot va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi hududiy bosh boshqarmalarining xulosalariga asosan Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi, xalq deputatlari viloyatlar Kengashlari tomonidan belgilanadi.

2022-yil 1-apreldan 2028-yil 31-dekabrga qadar bo‘lgan davrda:

O‘zbekiston Respublikasining rezidentlari va norezidentlari bo‘lgan jismoniy shaxslarning (aksiyadorlarning) aksiyalar bo‘yicha dividendlar tarzidagi daromadlari jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘idan ozod qilinadi;

O‘zbekiston Respublikasining norezidentlari bo‘lgan yuridik shaxslarning (aksiyadorlarning) aksiyalari bo‘yicha dividendlar tarzidagi daromadlariga foyda solig‘i bo‘yicha 5 foiz miqdorida soliq stavkasi qo‘llaniladi;

O‘zbekiston Respublikasining rezidentlari va norezidentlari bo‘lgan jismoniy va yuridik shaxslarning xo‘jalik jamiyatlari obligatsiyalari bo‘yicha foizlar tarzidagi daromadlari jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘idan hamda foyda solig‘idan ozod etiladi.

Tadbirkorlik subyektlarining milliy musiqa cholg‘u asboblarini ishlab chiqarishdan olgan daromadlari joriy hisobot (soliq) davri yakunlari bo‘yicha jami daromadning kamida 60 foizini tashkil etsa, aylanmadan olinadigan soliq va ijtimoiy soliq 2022-yil 1-apreldan 2025-yil 1-yanvarga qadar bo‘lgan davrda 1 foiz miqdordagi soliq stavkasi bo‘yicha to‘lanadi.

Xo‘jaliklarda baliq yetishtirishni kooperatsiya asosida yo‘lga qo‘ygan soliq to‘lovchilar 2025-yil 1-yanvarga qadar bo‘lgan davrda barcha soliqlarni (bundan qo‘shilgan qiymat solig‘i va ijtimoiy soliq mustasno) to‘lashdan ozod etiladi.

Ushbu moddaning yigirma to‘qqizinchi qismida nazarda tutilgan imtiyoz joriy hisobot (soliq) davri yakunlari bo‘yicha jami daromadning umumiy hajmida baliq yetishtirish faoliyatidan olingan daromadining ulushi 90 foizdan ortiqni tashkil etgan soliq to‘lovchilarga nisbatan qo‘llaniladi.

Charm, mo‘yna xomashyosini va junni tayyorlash, saqlash hamda qayta ishlash, qoramolni avtomatlashtirilgan tarzda so‘yish, jun, qorako‘l va sun’iy charmdan buyumlar, charm-attorlik mahsulotlari, poyabzal ishlab chiqarish bilan shug‘ullanuvchi soliq to‘lovchilar 2023-yil 1-yanvardan 2026-yil 1-yanvarga qadar bo‘lgan davrda ushbu faoliyati bo‘yicha foyda solig‘ini, aylanmadan olinadigan soliqni va yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni to‘lashdan ozod etiladi.

Ushbu moddaning o‘ttiz birinchi qismida belgilangan soliq imtiyozlari quyidagilarga nisbatan tatbiq etiladi:

chorva mollarni so‘yishga ixtisoslashtirilgan, zamonaviy avtomatlashtirilgan komplekslar bilan jihozlangan soliq to‘lovchilarga;

hisobot (soliq) davri yakunlari bo‘yicha jami daromadining umumiy hajmida charm, mo‘yna, qorako‘l xomashyosini va junni yig‘ish hamda tayyorlash, ularni qayta ishlash (foydalanish) uchun keyinchalik sotish faoliyatidan olingan daromadining ulushi 80 foizdan kam bo‘lmagan soliq to‘lovchilarga;

hisobot (soliq) davri yakunlari bo‘yicha jami daromadining umumiy hajmida charm, mo‘yna, qorako‘l xomashyosini va junni qayta ishlash, shuningdek butlovchi buyumlarni, furnitura, aksessuarlar, poyabzal qoliplari, poyabzal tagliklari, ustki qismlari, jelatin, sun’iy charm, poyabzal, charm-attorlik, mo‘ynachilik, qorako‘l mahsulotini va jundan ishlangan buyumlarni ishlab chiqarishdan olingan daromadining ulushi 60 foizdan kam bo‘lmagan soliq to‘lovchilarga.

Chorva mollarni so‘yish bo‘yicha zamonaviy avtomatlashtirilgan komplekslarga ega bo‘lgan, shuningdek terini qayta ishlovchi va charmdan tayyor mahsulot ishlab chiqaruvchi soliq to‘lovchilar yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘ini to‘lashdan 2023-yil 1-yanvardan 2026-yil 1-yanvarga qadar bo‘lgan davrda ozod etiladi.

Hisobot (soliq) davri yakunlari bo‘yicha jami daromadining umumiy hajmi quyidagi talablarga javob bersa, soliq to‘lovchilar ijtimoiy soliqni 2022-yil 1-apreldan 2025-yil 1-yanvarga qadar bo‘lgan davrda 1 foiz miqdordagi soliq stavkasi bo‘yicha to‘laydi:

bolalar, ayollar va sport poyabzallarini, sun’iy (eko) charm, furnitura, poyabzal qoliplari hamda tagliklarini realizatsiya qilishdan olinadigan daromadlarining ulushi kamida 60 foizni tashkil etsa;

poyabzallarni, charm-attorlik mahsulotlarini va mo‘ynadan tayyorlangan buyumlarni eksport qilishdan olinadigan daromadlarining ulushi kamida 80 foizni tashkil etsa.

Belgilangan tartibda shakllantiriladigan ro‘yxatlar bo‘yicha tibbiyot asbob-uskunalari va buyumlarining ehtiyot qismlarini hamda tibbiyot maqsadlari uchun sarflov materiallarini O‘zbekiston Respublikasi hududiga olib kirish 2022-yil 1-apreldan 2025-yil 1-yanvarga qadar bo‘lgan davrda qo‘shilgan qiymat solig‘idan ozod qilinadi.

Mehnat resurslari zich bo‘lgan qishloq joylarning reyestriga kiritilgan hududlarda xodimlarining umumiy soni 10 nafardan kam bo‘lmagan hamda u erda mehnat faoliyatini amalga oshiruvchi xotin-qizlar mehnatiga haq to‘lash fondi umumiy mehnatga haq to‘lash fondining 50 foizidan kam bo‘lmagan kichik tadbirkorlik subyektlari o‘zida mehnat faoliyatini amalga oshiruvchi xotin-qizlarning mehnatiga haq to‘lash fondidan olinadigan ijtimoiy soliqni 2022-yil 1-sentabrdan 2025-yil 1-yanvarga qadar bo‘lgan davrda 1 foiz miqdordagi soliq stavkasi bo‘yicha to‘laydi.

Chiqindilarni to‘plash, olib chiqish, saralash va qayta ishlash faoliyatidan olgan daromadlari hisobot (soliq) davri yakunlari bo‘yicha jami daromadining kamida 90 foizini tashkil etgan soliq to‘lovchilar 2023-yil 1-yanvardan e’tiboran 2026-yil 1-yanvarga qadar bo‘lgan davrda mazkur faoliyat turi bo‘yicha foyda solig‘ini (bundan foizlar tarzidagi daromadlar mustasno) va ijtimoiy soliqni 1 foiz miqdordagi soliq stavkasi bo‘yicha to‘laydi.

Budjet tashkilotlari tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilishdan olingan daromadlar bo‘yicha barcha turdagi soliqlarni to‘lashdan 2024-yil 1-yanvarga qadar ozod qilinadi, bundan ijtimoiy soliq mustasno.

Qoraqalpog‘iston Respublikasining barcha tumanlarida joylashgan hamda mazkur hududda faoliyatni amalga oshirayotgan tadbirkorlik subyektlari (bundan yirik soliq to‘lovchilar, doimiy muassasalar, budjet tashkilotlari va davlat korxonalari, ustav fondida (ustav kapitalida) davlat ulushi 50 foiz miqdorida va undan ortiq bo‘lgan yuridik shaxslar, ustav fondining (ustav kapitalining) 50 foizi va undan ortig‘i ustav fondida (ustav kapitalida) davlat ulushi 50 foiz miqdorida va undan ortiq bo‘lgan yuridik shaxsga tegishli yuridik shaxslar mustasno) 2023-yil 1-yanvardan 2028-yil 1-yanvarga qadar bo‘lgan davrda:

foyda solig‘ini, aylanmadan olinadigan soliqni, yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni va yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘ini belgilangan soliq stavkalariga nisbatan 50 foizga kamaytirilgan soliq stavkalari bo‘yicha to‘laydi;

ijtimoiy soliqni 1 foiz miqdoridagi soliq stavkasi bo‘yicha, yakka tartibdagi tadbirkorlar esa yiliga bazaviy hisoblash miqdorining bir baravari miqdorida to‘laydi.

Agar soliq to‘lovchi ushbu moddaning o‘ttiz to‘qqizinchi qismida nazarda tutilgan soliq imtiyozlari bilan bir qatorda bir vaqtning o‘zida boshqa asoslar bo‘yicha soliq imtiyozlariga doir huquqqa ega bo‘lsa, bunday soliq to‘lovchi o‘z ixtiyoriga qo‘ra eng qulay soliq imtiyozini tanlashga haqli.

2023-yil 1-yanvardan 2026-yil 1-yanvarga qadar O‘zbekiston futbol assotsiatsiyasi, uning hududiy bo‘linmalari, “O‘zbekiston Professional

futbol ligasi” jamoat birlashmasi, O‘zbekiston futbol hakamlari markazi va professional futbol klublari:

barcha turdagi soliqlarni (bundan ijtimoiy soliq mustasno);

o‘zi jalb qilgan chet el mutaxassislari va futbolchilarining daromadlaridan to‘lanadigan jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘ini;

belgilangan tartibda shakllantiriladigan ro‘yxatlar bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi hududiga olib kiriladigan, O‘zbekiston Respublikasida o‘xshashi ishlab chiqarilmaydigan sport asbob-uskunalari va inventari, translatsiya qilish uchun zarur bo‘lgan asbob-uskunalar, inventar va texnika, farmakologiya tovarlari, sport oziq-ovqatlari, futbol (futzal) maydonlari uchun sun’iy o‘tlar, shokpad, granulalar, maxsus yelimlar va maxsus professional sport kiyim-boshlari, transport vositalari, shu jumladan maxsus transport vositalari uchun qo‘shilgan qiymat solig‘ini to‘lashdan ozod etiladi.

Kichik biznesni uzluksiz qo‘llab-quvvatlash kompleks dasturi”da ishtirok etadigan tijorat banklarining loyihalar uchun ajratilgan bank kreditlari bo‘yicha olingan foizlar tarzidagi daromadlari foyda solig‘ini hisoblab chiqarish maqsadlarida 2024-yil 1-yanvardan 2026-yil 1-yanvarga qadar bo‘lgan davrda chegiriladigan xarajatlar sifatida e’tirof etiladi.

“Izlanish va rivojlanish” markazlari 2024-yil 1-yanvardan 2027-yil 1-yanvarga qadar bo‘lgan davrda mazkur markazlarning obyektlari va ular egallagan yer uchastkalari bo‘yicha yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni hamda yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘ini ushbu soliqlar bo‘yicha hisoblangan summaning 1 foizi

miqdorida, shuningdek ijtimoiy soliqni 1 foiz miqdoridagi soliq stavkasi bo‘yicha to‘laydi.

Qimmatbaho, rangli va (yoki) radioaktiv metallarni, nodir elementlarni hamda nodir yer elementlarini qazib oluvchi va (yoki) ularni texnogen mineral hosilalardan (bundan buyon matnda metallar deb yuritiladi) ajratib oluvchi, shuningdek uglevodorod xomashyosini qazib oluvchi yuridik shaxslarga nisbatan ushbu Kodeksning XVIII[1] bo‘limida nazarda tutilgan qoidalar 2024-yil 1-yanvardan 2025-yil 31-dekabrga qadar bo‘lgan davrda tatbiq etilmaydi. Mazkur qoida qazib olish 2024-yil 1-yanvardan 2025-yil 31-dekabrga qadar bo‘lgan davrda boshlangan yer qa’ri uchastkasiga nisbatan qo‘llaniladi va metallarni yoki uglevodorod xomashyosini qazib olish (ajratib olish) bo‘yicha faoliyatni amalga oshirishning butun davri uchun tatbiq etiladi.

Budjet tashkilotlari tomonidan xalqaro moliya institutlaridan va xorijiy hukumat moliya tashkilotlaridan jalb qilingan hamda jalb qilinadigan davlat tashqi qarzi hisobidan to‘liq yoki qisman amalga oshiriladigan loyihalar doirasida, shuningdek davlat korxonalari hamda ustav fondida (ustav kapitalida) davlat ulushi 50 foiz miqdorida va undan ortiq bo‘lgan yuridik shaxslar tomonidan infratuzilma loyihalari uchun xalqaro moliya institutlaridan va xorijiy hukumat moliya tashkilotlaridan jalb qilingan hamda jalb qilinadigan davlat tashqi qarzi hisobidan to‘liq yoki qisman amalga oshiriladigan loyihalar doirasida sotib olinadigan tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilish bo‘yicha aylanma, shuningdek ularni olib kirish 2028-yil 1-yanvarga qadar qo‘shilgan qiymat solig‘idan ozod qilinadi.

2025 YILDA SOLIQ SIYOSATIDAGI O’ZGARISHLAR

2025-yil uchun belgilangan soliq siyosatida **asosiy soliq stavkalari** qo‘shilgan qiymat solig‘i – **12 foiz**, foyda solig‘ining bazaviy stavkasi – **15 foiz**, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i – **12 foiz**, yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq stavkasi – **1,5 foiz**, qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yerlar uchun yer solig‘i – **0,95 foiz**, qishloq xo‘jaligi yerlarini sug‘orish va baliqlarni yetishtirish *(o‘stirish)* uchun suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq 1 kub. metrga – **100 so‘m**, ijtimoiy soliq – **12 foiz** *(byudjet tashkilotlari – 25%)*, aylanmadan olinadigan soliq – **4 foiz** miqdorida **o‘zgarishsiz qoldirilmoqda**.

Qonun loyihasi **Soliq kodeksining amaldagi 37 ta** moddasiga va **Budjet kodeksining 1 ta** moddasiga o‘zgartirish va qo‘shimchalarni kiritishni nazarda tutuvchi **5 ta moddadan** iborat.

1. Soliq kodeksining **133 va 261-moddalarga** o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish orqali tovarlar (xizmatlar) eksportida **qo‘shilgan qiymat solig‘ini** qaytarish uchun bojxona organlarining eksportni tasdiqlovchi **elektron ma’lumoti asos** bo‘lishi belgilanmoqda.

Amalda tadbirkorlar chegaradagi bojxona organlari muhri qo‘yilgan hujjatlarni soliq organlariga taqdim etishi talabi mavjud.

2. Soliq kodeksining **243 va 256-moddalarga** o‘zgartirishlar kiritish orqali **2025-yil 1-yanvardan** boshlab:

a) qo‘shilgan qiymat zanjiri uzluksizligini ta’minlash maqsadida **qo‘shilgan qiymat solig‘i bo‘yicha quyidagi soliq imtiyozlari bekor qilinmoqda:**

– yagona ishtirokchisi nogironligi bo‘lgan shaxslarning jamoat birlashmalari hisoblangan yuridik shaxslar tomonidan tovarlarni realizatsiya qilish bo‘yicha aylanma;

– yo‘lovchilarni yagona tariflar bo‘yicha tashish xizmatlarini ko‘rsatish bo‘yicha aylanma.

b) **davlat mulkin**i, **shu jumladan**, mulk huquqi asosida qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallanmagan **bo‘sh turgan yer uchastkalarini** realizatsiya qilish bo‘yicha aylanmani **qo‘shilgan qiymat solig‘idan ozod qilish belgilanmoqda.**

3. **2025-yil 1-yanvardan** mobil aloqa xizmatlari uchun **aksiz solig‘i** *(10 foiz)* **bekor qilinmoqda**. Shundan kelib chiqib, Soliq kodeksining **283, 284, 285 va 286-moddalariga** o‘zgartirishlar kiritilmoqda.

4. Jahon savdo tashkilotining **respublikada ishlab chiqariladigan va import qilingan** tovarlarga **aksiz solig‘i** stavkasining bir xil bo‘lishi lozimligi talabidan kelib chiqib, Soliq kodeksining **289/1 va 289/2-**moddalariga quyidagilarni nazarda tutuvchi o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritilmoqda:

1) **tamaki mahsulotlari** uchun aksiz solig‘i stavkalari tenglashtirilmoqda. Xususan, filtrli, filtrsiz sigaretalar, papiroslar, sigarillalar (sigaretalar), bidi, kretek uchun aksiz solig‘i stavkasining advalor qismi (10%) bekor qilinmoqda hamda 1 000 donasi uchun:

a) **2025-yil 1-yanvardan:**

– respublikada ishlab chiqariladigan sigaretalarga **300 ming** so‘m;

– import qilinganlarga **330 ming** so‘m miqdorida;

b) **2025-yil 1-iyuldan** esa respublikada ishlab chiqariladigan va import qilinganga aksiz solig‘i stavkasini tenglashtirgan holda aksiz solig‘i stavkasini **340 ming so‘m** miqdorida belgilash ko‘zda tutilmoqda.

Boshqa tamaki mahsulotlariga (chilim uchun tamaki, chekiladigan, o‘rama tamaki, tarkibida nikotin mavjud bo‘lgan suyuqlik va boshqalar) aksiz solig‘i stavkalari ham oshirilmoqda.

2) **2025-yil 1-yanvardan** boshlab respublikada ishlab chiqariladigan va import qilingan etil spirti uchun aksiz solig‘i stavkasi tenglashtirilib, 1 litri uchun 15 ming so‘m etib belgilanmoqda;

– **don distillyatiga** nisbatan etil spirtiga belgilangan stavkada aksiz solig‘iga tortish nazarda tutilmoqda. Shuningdek, texnik etil spirtini ishlab chiqarishda foydalanilgan etil spirtining boshlang‘ich fraksiyasiga aksiz solig‘i qo‘llamaslik ko‘zda tutilmoqda.

3) **aroq, konyak va boshqa alkogol mahsulotlari uchun aksiz solig‘i** stavkalari respublikada ishlab chiqariladigan alkogol mahsulotlariga indeksatsiya qilinib, import qilinganga pasaytirilmoqda. Jumladan:

a) **2025-yil 1-yanvardan:**

– respublikada ishlab chiqariladigan alkogol mahsulotlarga aksiz solig‘i stavkasini 10 foizga indeksatsiya qilib, 1 litr uchun **44 ming** so‘m;

– import qilingan alkogol mahsulotlari uchun soliq stavkasi pasaytirilib, **1 litr uchun 76 ming** so‘m (*amalda 101,5 ming so‘m*) miqdorida belgilanmoqda;

b) respublikada ishlab chiqariladigan va import qilingan tabiiy vino, boshqa vinolar, shu jumladan, vermut, pivolarga aksiz solig‘i stavkalari

ham ishlab chiqarishda oshirish va import qilinganga pasaytirish orqali bosqichma-bosqich tenglashtirish nazarda tutilmoqda.

5. Neft mahsulotlari va boshqa aksiz to‘lanadigan tovarlar bo‘yicha aksiz solig‘i stavkalari o‘zgartirilishi munosabati bilan Soliq kodeksining **289`3-moddasiga** quyidagicha o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish taklif etilmoqda:

a) **2025-yil 1-apreldan boshlab** neft mahsulotlariga (*benzin, dizel yoqilg‘isi, aviakerosin, motor moyi*), shuningdek, benzinni, dizel yoqilg‘isini va gazni yakuniy iste’molchilarga realizatsiya qilishda aksiz solig‘i stavkalari 10 foizga indeksatsiya qilinmoqda;

b) respublikada qazib olingan tabiiy gazni realizatsiya qilishdagi qo‘llaniladigan aksiz solig‘i stavkasi 20 foizdan 12 foizgacha pasaytirilgan holda import qilingan tabiiy gazni iste’molchiga realizatsiya qilishda xuddi shu kabi 12 foizlik aksiz solig‘i stavkasini o‘rnatish nazarda tutilmoqda;

v) 2025-yil 1-apreldan boshlab:

– tarkibida **shakar mavjud bo‘lgan** gazlanmagan salqin choylar, meva sharbatlari, sanoat usulida ishlab chiqarilgan kompotlarning va boshqa gazlanmagan shakarli ichimliklarning **1 litri uchun** ham 500 so‘m miqdorida aksiz solig‘i joriy etilmoqda;

bunda meva va sabzavotlardan tayyorlangan, ***tabiiy shirin*** *(tarkibida fruktoza, glyukoza bo‘lgan)* ***bo‘lgan va qo‘shimcha shakar qo‘shilmagan sharbatlar*** *uchun aksiz solig‘i qo‘llanilmaydi.*

– tarkibida **shakar mavjud bo‘lmagan**, shirinlashtiruvchi yoki xushbo‘ylashtiruvchi moddalar mavjud bo‘lgan gazlangan ichimliklarning **1 litri uchun** aksiz solig‘i stavkasi **500 so‘mdan 300 so‘mgacha pasaytirish** nazarda tutilmoqda. Shuningdek, gazlanmagan xuddi shunday ichimliklarga ham 1 litri uchun **300 so‘m miqdorida** aksiz solig‘i stavkasi joriy etilmoqda.

6. Soliq kodeksining **337 va 467-moddalarga** o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish orqali **2025-yil 1-yanvardan:**

a) Jahon savdo tashkiloti talablaridan kelib chiqib, tovarlarni (xizmatlarni) eksport qilishdan olinadigan daromadlarga foyda solig‘i bo‘yicha nol darajali stavka va **aylanmadan olinadigan soliq** bo‘yicha soliq bazasiga kiritilmaslik normalari **bekor qilinmoqda;**

b) **elektron tijorat sohasidagi tadbirkorlarga** foyda solig‘i stavkasi 10 foiz (amalda 7,5 foiz) va aylanmadan olinadigan soliq – **3 foiz** (*amalda 2 foiz*) miqdorida belgilanmoqda.

7. Soliq kodeksining **383, 385 va 408-moddalariga** o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish orqali **yakka tadbirkorlar uchun 2025-yil 1-yanvardan boshlab**:

a) yakka tartibdagi tadbirkorlar uchun jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘ining qat’iy belgilangan stavkalari 10 foizga indeksatsiya qilinmoqda hamda faoliyat turi va joylashgan hududiga qarab **eng kam va eng yuqori stavkalari** *(diapazon)* belgilanmoqda;

bunda, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Jo‘qorg‘i Kengesi, viloyatlar va Toshkent shahri xalq deputatlari Kengashlariga (amalda tuman (shahar) Kengashlari koeffitsiyent belgilashi mumkin) stavkalarni hududlarning iqtisodiy rivojlanish darajasi bo‘yicha belgilash vakolati berilmoqda.

b) jami yillik daromadi 100 mln so‘mgacha bo‘lgan yakka tartibdagi tadbirkorlarning xodimlari uchun umumiy tartibdagi jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i *(12%)* yoki jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘ining yakka tartibdagi tadbirkor uchun o‘rnatilgan qat’iy belgilangan stavkasining 50 foizi miqdorida soliq to‘lash *(ixtiyoriy tarzda)* huquqi berilmoqda.

v) bozor va savdo komplekslarida faoliyat yuritayotgan **yakka tartibdagi tadbirkorlarning xodimlari uchun ijtimoiy soliqning stavkasi** yiliga bazaviy hisoblash miqdorining **6 baravaridan** *(2,2 million so‘m)* bazaviy hisoblash miqdorining **1 baravarigacha** *(375 ming so‘m)* pasaytirilmoqda.

8. Mehnat stajini hisoblab chiqarish uchun yiliga bazaviy hisoblash miqdorining kamida bir baravari miqdorida *(375 ming so‘m)* ijtimoiy soliq to‘lovchi shaxslar *(o‘zini o‘zi band qilgan shaxslar, dehqon xo‘jaligining a’zolari, “Usta-shogird” maktablari o‘quvchilari va boshqalar)* uchun ushbu soliqni to‘lashning so‘nggi muddati **hisobot yilining 1-dekabridan 31-dekabriga** o‘tkazilmoqda. Shundan kelib chiqib, Soliq kodeksining **408-moddasiga** o‘zgartirish kiritilmoqda.

9. Soliq kodeksining **266, 269, 343, 470 va 470^1-moddalariga** o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish orqali 2025-yil 1-yanvardan boshlab aylanmadan olinadigan soliqning qat’iy belgilangan stavkalari tovar aylanmasi 500 million so‘mgacha bo‘lgan tadbirkorlar uchun **yiliga 30 million so‘m**, 500 million so‘mdan yuqori bo‘lganda – **40 million so‘m** miqdorida belgilanmoqda. Bunda ushbu soliq rejimining amal qilish muddati **2026-yil 1-yanvar** qilib belgilanmoqda.

10. Soliq kodeksining **266, 269, 343, 470 va 470^1-moddalariga** o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish orqali 2025-yil 1-

yanvardan boshlab aylanmadan olinadigan soliqning qat’iy belgilangan stavkalari tovar aylanmasi 500 million so‘mgacha bo‘lgan tadbirkorlar uchun **yiliga 30 million so‘m**, 500 million so‘mdan yuqori bo‘lganda – **40 million so‘m** miqdorida belgilanmoqda. Bunda ushbu soliq rejimining amal qilish muddati **2026-yil 1-yanvar** qilib belgilanmoqda.

Toshkent shahri uchun – 3,3 million so‘m *(amalda 3 million so‘m)*, Nukus shahri va viloyat markazlari uchun – 2,2 million so‘m *(amalda 2 million so‘m)*, boshqa joylar uchun – 1,3 million so‘m *(amalda 1,2 million so‘m)*.

Shundan kelib chiqib, Soliq kodeksining **412-moddasiga** o‘zgartirishlar kiritilmoqda.

11. Soliq kodeksining **415-moddasiga** o‘zgarishlar kiritish orqali **yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqning 0,6 foiz** miqdoridagi pasaytirilgan stavkasi 10 foizga indeksatsiya qilingan holda **0,65 foiz** etib belgilanmoqda.

Soliqning pasaytirilgan stavkasi *umumiy foydalanishdagi temir yo‘llar, magistral quvurlar, aloqa va elektr uzatish liniyalari, shuningdek, mazkur obyektlarning ajralmas texnologik qismi bo‘lgan inshootlar, konservatsiya qilinishi to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori qabul qilingan ko‘chmas mulk va tugallanmagan qurilish obyektlari uchun qo‘llaniladi.*

12. Soliq kodeksining **422-moddasiga** o‘zgartirishlar kiritish orqali jismoniy shaxslarning turar joy obyektlari bo‘yicha jismoniy shaxslardan olinadigan **mol-mulk solig‘i stavkalari 10 foizga** indeksatsiya qilingan holda quyidagicha belgilanmoqda:

a) **respublika bo‘yicha joylashgan,** umumiy maydoni 200 kv metrgacha bo‘lgan uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari uchun – **0,34 foiz**;

b) **shaharlarda joylashgan,** uy-joylar va kvartiralar, dala hovli imoratlari uchun:

– 200 kv m dan ortiq va 500 kv m gacha bo‘lganlar uchun – **0,45 foiz;**

– 500 kv m dan ortiq bo‘lganlar uchun – **0,6 foiz.**

v) **boshqa aholi punktlarida joylashgan**, umumiy maydoni 200 kv metrdan ortiq bo‘lgan uy-joylar va kvartiralar, dalahovli imoratlari uchun – **0,45 foiz** etib belgilanmoqda.

13. Soliq kodeksining **428-moddasiga** o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish orqali **2025-yil 1-yanvardan** boshlab yangi barpo etilgan bog‘lar, tokzorlar va tutzorlar egallagan yerlar uchun yuridik

shaxslardan olinadigan **yer solig‘i bo‘yicha imtiyozni bekor qilgan holda** soliq stavkasini **50 foizga** kamaytirish tarzida imtiyoz berilmoqda.

*Bunda, imtiyozli muddat 5 yil sifatida saqlab qolinadi va vakolatli organ tomonidan iqtisodiy jihatdan samarasiz va kam hosilli deb topilgan bog‘, tokzorlarga nisbatan yer solig‘i **3 baravarga** oshirilgan holda hisoblanadi.*

14. Mahalliy budjetlar daromadlari barqarorligini va budjetning umumiy daromadlarida yer solig‘i ulushini saqlab qolish maqsadida Soliq kodeksining **429 va 437-moddalariga** o‘zgartirish kiritish orqali yuridik va jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig‘i stavkalari o‘rtacha 10 foizga indeksatsiya qilinmoqda.

Shuningdek, qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini yetishtirish va saqlashga mo‘ljallangan bino va inshootlar joylashgan yerlarga nisbatan yuridik shaxslardan olinadigan yer solig‘ini hisoblash noqishloq yerlar uchun belgilangan stavkaga 0,2 koeffitsiyent qo‘llagan holda amalga oshirilishi belgilanmoqda.

15. Suv resurslaridan samarali foydalanishni rag‘batlantirish, qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini yetishtiruvchilar uchun suv solig‘i yuki oshib ketishining oldini olish hamda ushbu soliq tushumlari to‘liq mahalliy budjet daromadlariga yo‘naltirilishini inobatga olib, Soliq kodeksining **445-moddasiga** quyidagi o‘zgarishlar kiritilmoqda:

– sanoat korxonalari, elektr stansiyalari hamda alkogolsiz va alkogol mahsulotlari ishlab chiqaruvchilar uchun o‘rtacha 10 foizga indeksatsiya qilinmoqda;

– boshqa tarmoqlardagi korxonalar uchun suv solig‘i stavkalari sanoat korxonalariga belgilangan stavkaga tenglashtirilib, 1 kub metr uchun yer usti – 700 so‘m *(amalda 345 so‘m)* va yer osti – 850 so‘m *(415 so‘m)* etib belgilanmoqda;

– suvni tejab ishlatishni rag‘batlantirish, xususan, suvni isrof qilishni kamaytirish maqsadida avtomobillarni yuvishda foydalaniladigan suvning 1 kub metri *(1 000 litr)* uchun soliq **15 ming so‘m** *(1 litr uchun 15 so‘m)* etib belgilanmoqda;

– **suvni tejaydigan sug‘orish texnologiyalari** joriy qilinganda **hamda** sug‘orish uchun olingan suv hajmi **suv o‘lchash uskunalari** asosida aniqlanganda suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkasiga **0,5 kamaytiruvchi koeffitsiyent** qo‘llanilgan holda mazkur texnologiyalarning bittasi joriy etilganda esa **0,7 kamaytiruvchi koeffitsiyent** qo‘llanilgan holda to‘lanishi nazarda tutilmoqda;

– suvni tejaydigan **texnologiyalar umuman joriy qilinmaganda** suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkasiga **1,1 oshiruvchi koeffitsiyent** qo‘llanilgan holda to‘lanishi ko‘zda tutilgan.

– baliqchilik uchun olingan suv hajmi suv o‘lchash uskunalari asosida aniqlanganda suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkasiga **0,7 kamaytiruvchi koeffitsiyent** qo‘llanilgan holda to‘lanishi belgilanmoqda;

Shuningdek, tumanlar (shaharlar) mahalliy kengashlariga suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkasiga 0,7 gacha kamaytiruvchi va 1,5 gacha oshiruvchi koeffitsiyent qo‘llash *(qishloq xo‘jaligi, elektr stansiyalari, kommunal xizmat ko‘rsatish korxonalari va ro‘yxati O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori bilan tasdiqlanadigan yirik soliq to‘lovchilar bundan mustasno)* vakolati berilmoqda.

16. Noruda qurilish materiallarining **yer qa’ridan foydalanganlik uchun soliq** yuzasidan Soliq kodeksining **452-moddasiga** quyidagi o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritilmoqda:

a) soliqning 5 foizlik advalor stavkasini saqlab qolgan holda **1 kub metr uchun quyidagicha stavkalar o‘rnatilmoqda:**

– **marmar** uchun **– 20 000 so‘m;**

– **granit** uchun **– 30 000 so‘m;**

– **tabiiy bezaktosh** uchun **– 30 000 so‘m;**

b) **qum shag‘al aralashmasi** *(shu jumladan, qurilish qumi va qumtoshlar)* uchun 5 foizlik advalor stavkani bekor qilgan holda qat’iy belgilangan soliq stavkasi **1 kub metri uchun 5 000 so‘m** etib belgilanmoqda**.**

Bundan tashqari**, kon-kimyo xomashyosi** hamda qolgan **noruda qurilish materiallari** guruhdagi foydali qazilmalar uchun belgilangan qat’iy belgilangan stavkalar **10 foiz**ga indeksatsiya qilinmoqda.

Bunda, xalq deputatlari tumanlar va shaharlar Kengashlari noruda qurilish materiallari uchun *(sement ishlab chiqarishga mo‘ljallangan ohaktosh tashqari)* qat’iy belgilangan stavkalarga 1,3 barobargacha oshiruvchi koeffitsiyent belgilash vakolati berilmoqda.

|17. Aholiga qo‘shimcha imtiyozlar berish, ishlab chiqarishni qo‘llab-quvvatlash va investitsion muhitni yaxshilash bo‘yicha Soliq kodeksining **483-moddasiga** quyidagilarni nazarda tutuvchi qo‘shimchalar kiritilmoqda:

a) 2025-yil 1-yanvardan 2028-yil 1-yanvarga qadar ishga qabul qilingan kambag‘al oilalar a’zolari *(ish haqi kamida 1,7 million so‘mni tashkil qilganda)* uchun **ijtimoiy soliq stavkasi 1 foiz** miqdorida belgilanmoqda;

b) 2024-yil 1-sentabrdan 2027-yil 1-sentabrga qadar maktab, kollej va texnikum o‘quvchilariga jismoniy shaxslardan olinadigan **daromad solig‘i** hamda **ijtimoiy soliq 1 foiz** miqdorida to‘lanishi belgilanmoqda;

v) 2028-yil 1-yanvarga qadar magistral yo‘llar bo‘yida ko‘chma savdoni tashkil qilgan yoshlar *(30 yoshgacha)* faoliyatining dastlabki 6 oyi davomida soliqlarni to‘lashdan ozod etilmoqda;

g) nashriyot-matbaa faoliyatidan olingan daromadlari hisobot (soliq) davri yakunlari bo‘yicha jami daromadining kamida 90 foizini tashkil etgan soliq to‘lovchilar 2025-yil 1-yanvardan 2029-yil 1-yanvarga qadar bo‘lgan davrda mazkur faoliyat turi bo‘yicha foyda solig‘ini (bundan foizlar tarzidagi daromadlar mustasno) to‘lashdan ozod etilmoqda.

d) IT-park rezidentlariga QQS va jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘idan tashqari **barcha soliqlarni to‘lashdan ozod** etish tarzidagi imtiyozlar 2040-yil 1-yanvarga qadar *(amalda 2028-yil 1-yanvargacha)* uzaytirilmoqda;

mazkur imtiyoz eksport hajmi 50 foizdan ortiq bo‘lgan hamda 18 yoshdan oshgan bitiruvchilarining 50 foizdan ortiq qismi eksportchi korxonalarga ishga joylashgan IT ta’lim xizmatini ko‘rsatuvchi yuridik shaxslarga nisbatan tatbiq etiladi.

e) 2025-yil 1-fevraldan 2040-yil 1-yanvarga qadar eksport hajmi 50 foizdan ortiq bo‘lgan IT-park rezidentlarining ta’sischilariga **dividend solig‘i 5 foiz** *(amalda 10 foiz)* etib belgilanmoqda;

f) 2025-yil 1-fevraldan 2030-yil 1-yanvarga qadar eksport hajmi yiliga 10 million AQSh dollaridan oshgan IT-park rezidentlariga xizmat ko‘rsatgan norezidentlar **foyda solig‘idan ozod** etilmoqda.

18. 2025-yil 1-yanvardan boshlab yil davomida soliq va bojxona imtiyozlarini **berish va bekor qilish** yoki boshqa ajratmalar stavkalarini **kamaytirish va oshirishni nazarda** tutuvchi normalarni **keyingi yildan boshlab** amalga kiritish tartibi o‘rnatilmoqda. Shundan kelib chiqib, **Budjet kodeksining 143-moddasiga** qo‘shimcha kiritilmoqda.

IZOHLI LUG’AT

o’zbek tilida	Ingliz tilida	Rus tilida	o’zbek tilidagi mazmuni
Byujet tizimi	**Budget system**	**Бюджетная система**	Turli darajadagi byudjetlar va byudjet mablag’lari oluvchilar yig’indisini, ularni tashkil etishni va tuzish printsiplarini, shuningdek byudjet jarayonida paydo bo’ladigan ular o’rtasida o’zaro munosabatlarni o’zida ifodalaydi.
Byudjet profitsiti	**Budgetsurplus**	**Бюджетный избыток**	Muayyan davrda byudjet daromadlarining byudjet xarajatlaridan ortiq bo’lgan summasi.
Davlat byudjeti	**State budget**	**Государственный бюджет**	Davlat pul mablag’larining (shu jumladan, davlat maqsadli fondlari mablag’larining) markazlashtirilgan fondi bo’lib, unda daromadlar manbalari va ulardan tushumlar miqdori, shuningdek moliya yili davomida aniq maqsadlar uchun ajratiladigan mablag’lar sarfi yo’nalishlari va miqdori nazarda tutiladi.
Daromad solig’i	**Incometax**	**Подоходный налог**	To’g’ri soliqlarning asosiy shaklidir. Jismoniy yoki yuridik shaxslarning jami daromadidan amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq xujjatlar bilan tasdiqlangan xarajatlarini chegirgan holda foizda hisoblangan ulushi.
Daromadlar to’g’risida deklaratsiya	**Income declaration**	**Декларация о доходах**	Dvidentlar – taqsimlashga mo’ljallangan aksionerlarning sof foydasi (daromadi); aksionerlik jamiyati yoki korxona sof foydasidan har bir aksiya uchun aksionerlarga ma’lum davrdan so’ng (har yili, ayrim hollarda – har chorakda) to’lanadigan daromad.
Daromad solig’ining shedulyar shakli	**Shedulyar income tax form**	**Шедулярная форма налога на доход**	Daromadning manbaini inobatga olgan holda uning qismlarga (shedulyarga) bo’linishini taqozo etadi. Har bir shedul o’ziga manbai oldida “tutish”ni maqsad qilib qo’yadi. Mamlakatda bu sohada olti shedul amal qilib, ularning ayrimlari Yana ichki taqsimlanishga ham egadir.
Jarima	**Penaltu**	**Санкция**	Soliqqa oid jinoyatlar uchun javobgarlik o’lchovidir.
Ikki marta soliqqa tortish	**Doubletaxation**	**Двойное налогообло-жение**	1.Turli soliqlarni daromad (kapital)ning yagona manbaidan olinishi; 2.Qo’shma korxona xorijiy ishtirokchisining foydasini xorijga

			o’tkazilayotgan paytda soliqqa tortish va xudi shu foydani xorijiy ishtirokchi mamlakatida soliqqa tortilishi; 3. Sof foyda (daromad) (korporatsiyalar foydasi) va undan to’lanadigan dividentlarni ular shaxsiy daromadga aylanayotgan paytda soliqqa tortish. Boshqa mamlakatda to’langan soliqlarni bu mamlakatda hisobga olish yoki bir mamlakatdagi soliqqa tortish manbaini ikkinchi mamlakatda oliqqa tortishdan ozod qilish yo’li bilan ikki marta soliqqa tortishdan qutilish mumkin.
Imtiyoz	**Privilege**	**Льгота**	Ma’lum bir majburiyatlarni bajarishdan qisman (yoki to’liq) ozod etish, ma’lum bir afzalliklarga (qulayliklarga) ega bo’lish, masalan, soliq imtiyoziga.
Import solig’i	**Import tax**	**Налог на импорт**	Bir necha mamlakatlardagi soliqlar guruhi, daromad sarf qilinayotgan paytda olinadi. Qo’shilgan qiymat solig’i va aktsizlar ana shunday soliq tarkibiga kiradi. Boj poshlinalarini ham iste’mol soliqlari qatoriga kiritish mumkin. Bu soliqlarning ayrimlari davlat foydasiga olinsa, boshqa bir qismi mahalliy byudjetlarga borib tushadi.
Yig’imlar	**Tolls**	**Пошлины**	Qonun aktlariga muvofiq belgilangan tartibda va shartlarda to’lovchilar tomonidan tegishli darajadagi byudjetlarga yoki byudjetdan tashqari fondlarga o’tkaziladigan majburiy badallar. Ularning tarkibiga savdo-sotiq qilish huquqi uchun yig’im, shu jumladan, ayrim turdagi tovarlarni sotish huquqini beruvchi litsenziya yig’imlari, yuridik shaxslarni, shuningdek, tadbirkorlik faoliyati bilan shug’ullanuvchi jismoniy shaxslarni ro’yxatga olganlik uchun yig’im, avtotrasport to’xtash joyidan foydalanganlik uchun yig’im, obodonchilik ishlari uchun yig’im va boshqalar kiradi.
Mahalliy soliqlar va yig’imlar	**Local taxes and fees**	**Местные налоги и сборы**	Mahalliy byudjetga olinadigan jismoniy va yuiridk shaxslarning majburiy to’lovlari. Ularning tarkibiga quyidagilar kiradi: mol-mulk solig’i, yer solig’i, savdo-sotiq qilish huquqi uchun yig’im, shu jumladan, ayrim turdagi tovarlarni sotish huquqini beruvchi litsenziya yig’imlari, yuridik shaxslarni, shuningdek, tadbirkorlik faoliyati bilan shug’ullanuvchi jismoniy shaxslarni ro’yxatga olganlik uchun yig’im, avtotransport to’xtash joyidan

			foydalanganlik uchun yig’im, obodonchilik ishlari uchun yig’im va boshqalar.
Mahalliy byudjet	**The local budget**	**Местный бюджет**	Davlat byudjetining tegishli viloyat, tuman, shahar pul mablag’lari fondini tashkil etuvchi bir qismi bo’lib, unda daromad manbalari va ularning tushumlari miqdori, shuningdek, moliya yili davomida aniq maqsadlar uchun ajratiladigan mablag’lar sarfi yo’nalishlari va miqdori nazarda tutiladi.
Ma’muriy javobgarlik	**Administrative responsibility**	**Администра-тивная ответственность**	Ma’muriy huquqbuzarlikni sodir etganligi uchun fuqarolar va mansabdor shaxslar yuridik javobgarligining shakllaridan biri.
Ortiqcha to’lovlar	**Payment**	**Переоплата**	To’lovning byudjetga tushgan ortiqcha summasi. Odatda soliq to’lovchining boshqa to’lovlar bo’yicha mavjud bo’lgan boqimondalarini uzish uchun hisobga olinadi va bu to’g’rida unga ma’lum qilinadi yoki moliya organining qarori nusxasi va bankning tegishli ko’chirmasi asosida soliq to’lovchiga qaytariladi.
Penya	**Fine/surcharge**	**Пеня**	Qonunchilikda nazarda tutilgan yoki shartnoma majburiyati bo’yicha belgilangan vaqtdan kechikkan har bir kun uchun bitim bo’yicha qayd etilgan summaning foizdagi ulushi ko’rinishida qo’llaniladi.
Regressiv soliqqa tortish	**Regressivetaxation**	**Регрессивное налогообложение**	Soliq asosi (bazasi)ning o’sib borishi bilan soliq stavkasining pasayishini taqozo etadi. Soliq undirish og’irligi daromadga teskari proportsionaldir: daromad qancha kam bo’lsa, soliq to’lovchi uchun soliqning og’irligi shuncha og’irdir. Hozirgi paytda qo’shilgan qiymat solig’ining joriy etilishi bilan egri (bilvosita) soliqlarning regressivligi kuchayib bormoqda.
Real soliq	**Real tax**	**Реальный налог**	Soliq to’lovchining ayrim mulklarini soliqqa tortadigan to’g’ri soliqlardan iboratdir.
Rezidentlar	**Residents**	**Резиденты**	Kalendar yilida mamlakatda 183 kundan kam bo’lmagan muddatda yashagan, O’zbekistonda doimiy yashash joyiga ega bo’lgan va bo’lmagan soliq to’lovchilar (shu mamlakat hududida va undan tashqarida olinganlari ham) shu mamlakatda soliqqa tortilishi shart.
Respublika byudjeti	**Republican budget**	**Республиканс-кий бюджет**	Davlat byudjetining umumdavlat tusidagi tadbirlarni moliyalashtirishda foydalanila-digan qismi bo’lib, unda adromad manbalari va ulardan tushumlar miqdori,

			shuningdek, moliya yili mobaynida aniq maqsadlar uchun ajratiladigan mablag'lar sarfi yo'nalishlari va miqdori nazarda tutiladi.
Soliq agenti	**Taxagent**	**Налоговый агент**	Yuridik va jismoniy shaxslardan soliqni ushlab qolish va davlat byudjetiga o'tkazib beruvchi yuridik shaxslar. Bunda yuridik shaxslar, ular o'z faoliyatida bevosita yoki bilvosita ishga yollaganligi natijasida to'lanadigan ish haqidan, dividendlardan, doimiy muassasa orqali faoliyat ko'rsatmaydigan norezident yuridik va jismoniy shaxslardan ushlanishi lozim bo'lgan soliq summalarini ushlab qoladi va byudjetga o'tkazib beradi.Soliq agenti adabiyotlarda asosan fiskal agent sifatida e'tirof etiladi.
Soliqlar	**Taxes**	**Налоги**	Qonunda beliglangan tartibda stavka bo'yicha xo'jalik yurituvchi sub'ektlardan va fuqarolar (yuridik va jisoniy shaxslar)dan davlat tomonidan davlat yoki mahalliy byudjetga olinadigan majburiy to'lovlar. Soliq, yig'im, poshlina va boshqa to'lovlar deyilganda qonuniy aktlar asosida beliglangan tartibda va shartlarda to'lovchilar tomonidan tegishli darajadagi byudjetlarga yoki byudjetdan tashqaridagi fondlarga majburiy badallarning to'lanishi tushuniladi. Belgilangan tartibda olinadigan soliqlar, yig'imlar, poshlinalar va boshqa to'lovlarning yig'indisi soliq tizimini tashkil etadi.
Soliq bazasi	**The tax base**	**Налоговая база**	Soliq ob'ektining soliq stavkasi qo'llaniladigan miqdori. Hisoblanadigan soliq miqdori nafaqat soliq stavkalarining miqdoriga, shu bilan birgalikda soliq stavkasi qo'llaniladigan ob'ektning miqdoriga ham bog'liq bo'ladi.
Soliq kontseptsiyasi	**The concept of tax**	**Понятие налога**	Bu soliqlarni yo'nalishlarini aniq ilmiy asoslangan holda amalga oshirish g'oyalarining yaxlitligidir.
Soliq siyosati	**Tax policy**	**Налоговая политика**	Bu iqtisodiy siyosatning ajralmas bir bo'lagi bo'lib, davlatning muayyan davrda aniq maqsadlarga qaratilgan soliq sohasidagi faoliyatidir. U tarkiban soliqlarni joriy etish, soliqqa oid huquqiy baza yaratish, joriy etilgan soliqlar va soliqsiz to'lovlarni amaliyotda ishlash mexanizmini shakllantirish va samaradorligini oshirishga qaratilgan davlatning tegishli vakolatli organlari tomonidan kompleks tarzda olib

			boriladigan chora-tadbirlar yig’indisidir.
Soliq siyosati strategiyasi	**Tax policy**	**Стратегия налоговая политика**	Soliq siyosatining uzoq muddatli yo’nalishi bo’lib, ijtimoiy va iqtisodiy strategiya belgilab bergan ulkan masshtabli vazifalarni kelajakda bajarilishini ta’minlash ko’zda tutilgan moliyaviy tadbirlar yig’indisidir.
Soliq siyosati taktikasi	**Tax policy and tactics**	**Тактика налоговой политики**	Belgilangan soliq siyosati strategiyasi ijrosini ta’minlovchi, tez-tez o’zgarib turuvchi sayi-harakatlarni bildiradi, ya’ni qisqa muddatli va kichik masshtabli moliyaviy chora-tadbirlarni hal qilishga qaratilgan yo’nalishlar majmuasi - soliq siyosati taktikasi sifatida qaraladi.
Soliq sub’ekti	**The subject of tax**	**Субъект налогообложения**	Soliq to’lash majburiyati yuklangan yuridik va jismoniy shaxslar yoki boshqacha qilib aytganda soliq sub’ekti - bu soliqqa oid munosabatlarning tashkil etuvchi tomonlarning o’zaro majmuasi bo’lib, unda bir tomondan soliq to’lovchilar (yuridik va jismoniy shaxslar) boshqa tomondan soliqni undirish vakolati yuklangan soliq xizmati organlari - Davlat soliq qo’mitasi, soliq boshqarmalari, tuman va shahar davlat soliq inspektsiyalari qatnashadi.
Soliq ob’ekti	**The object of the tax**	**Объект налогообложения**	Soliq to’lovchining soliq hisoblanadigan va soliqqa tortish uchun asos bo’lib xizmat qiladigan daromadi, oboroti va mol-mulki tushuniladi. Soliq ob’ekti sifatida foyda yoki daromad, muayyan tovarlarni qiymati, yer maydoni, jismoniy va yuridik shaxslarning mulklari, tabiiy resurslardan foydalanish miqdori va boshqalar kiradi.
Soliq organlari	**Tax authorities**	**Налоговые органы**	Soliq qonunchiligiga rioya qilish, mamlakatning qonunlariga muvofiq belgilangan (o’rnatilgan) soliqlar va boshqa majburiy to’lovlarning to’g’ri hisoblanishi, ularning to’liq va o’z vaqtida byudjetga o’tkazilishi ustidan nazoratni ta’minlovchi yagona mustaqil markazlashtirilgan tizim. Davlat soliq qo’mitasining yagona tizimiga kiruvchi soliq organlari davlat boshqaruvining markaziy organi (Davlat soliq qo’mitasi), viloyat, tuman va shahar soliq inspeksiyalaridan iboratdir.
Soliq imtiyozlari	**Tax incentives**	**Налоговые льготы**	Soliq to’lovchilarga soliqlar bo’yicha turli xil engilliklar bo’lib, ular vaqtinchalik va doimiy, to’liq yoki qisman va boshqa ko’rinishlarda berilishi mumkin.

Soliq manbai	**A source of tax**	**Источник налога**	Bu soliq to'lovchining to'laydigan soliqlari manbai, ya'ni daromadi. Soliq ob'ekti va soliq manbaini bir-biridan farqlash lozim. Ayrim soliq turlari bo'yicha, masalan, daromad (foyda)ga, yalpi daromadga, jismoniy shaxslarning daromadiga soliqlar bo'yicha soliq ob'ekti ham soliq manbai ham bir xil bo'ladi, ya'ni nima ob'ekt bo'lsa, uning o'zi manba hisoblanadi.
Soliq stavkasi	**Tax rate**	**Ставка налога**	Soliqqa tortish birligiga to'g'ri keluvchi soliqning hajmi (miqdori, darajasi). Qat'iy soliq stavkalari daromadlarga bog'liq bo'lmagan holda soliqqa tortish birligiga nisbatan absolyut summalarida o'rnatiladi.
Soliqqa tortish birligi	**Unit of taxation**	**Единица налогообложения**	Bu ob'ektning o'lchov birligi. Masalan, daromad yoki mol-mulk solig'ida ob'ektning o'lchov birligi bo'lib uning so'mdagi bahosi ifodalansa, yer solig'ida o'lchov birligi bo'lib kv.m. yoki gektar hisoblanadi.
Soliqqa tortish predmeti	**The subject of taxation**	**Предметом налогообложения**	Soliq solinadigan daromad, oborot, mol-mulk va boshqalarga bo'lgan huquq emas, balki ularning o'zidir, ya'ni soliq solish ob'ekti bo'lib biror-bir soliq predmetiga bo'lgan huquq tushunilsa, predmet bo'lib ana shu egalik qilinadigan daromad, yer uchastkasi, imorat va boshqalarning o'zi tushuniladi.
Soliq tizimi	**The tax system**	**Налоговая система**	Mamlakat doirasida (hududida) to'lovlardan (yuridik va jisoniy shaxslardan) belgilangan tartibda olinadigan soliqlar, yig'imlar va boshqa to'lovlar hamda ular tarkibiy tuzilishining shakli va uslublari yig'indisi.
Soliq qonunchiligi	**Tax legislation**	**Налоговое Законода-тельство**	Davlatda soliqlarning turi, ularni undirish mexanizmi va soliq majburiyatlarining vujudga kelishi, o'zgarishi va to'xtatishini tartibga solib turuvchi yuridik me'yorlar yig'indisi; moliyaviy huquq instituti. Soliq huquq davlatning ijtimoiy-iqtisodiy tuzilishi (qurilishi), uning vazifa va funksiyalari bilan belgilanadi.
Soliq tushumlari	**Tax revenues**	**Налоговые поступления**	Moliya vazirligi tomonidan tasdiqlangan byudjet daromadlari va xarajatlari klassifikatsiyasining daromadlari qismidagi har bir soliq va boshqa majburiy to'lovlarga mo'ljallangan qism, band, kod va moddaga muvofiq vakolotli banklarning hisob-kitob schyotiga yoziladigan, hisoblangan va haqiqatda kelib tushgan soliq badallari (to'lovlari) va moliyaviy sanktsiyalar.

Soliq nazorati	**Financial control**	**Налоговый контроль**	Yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning to'liq va o'z vaqtida to'lanishini ta'minlash ustidan nazorat.
Soliq deklaratsiyasi	**Tax Declaration**	**Налоговая декларация**	Soliq to'lovchining soliq organiga ma'lum bir davr oralig'idaolgan daromadlari hamda unga qo'llaniladigan chegirma va imtiyozlarni o'zida aks ettirgan maxsus shakldagi rasmiy bayonoti. Soliq organi unga va amaldagi soliq stavkalariga asoslanib, to'lanishi belgilangan soliq summalari undirilishini nazorat qiladi
Soliq majburiyati	**Taxliabilities**	**Налоговые обязательства**	Soliqlarni hisoblash va to'lash yuzasidan talab etiladigan va bajarilishi shart bo'lgan majburiyatlarni o'zida aks ettirgan iqtisodiy munosabatlar majmui. Bu jarayonda davlat o'zining vakolatli organlari orqali soliq to'lovchidan mazkur majburiyatlar bajarilishini talaba etish huquqiga egadir
Soliq mexanizmi	**The tax mechanism**	**Налоговый механизм**	Davlat, jamiyat va alohida sub'ektlarning ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojlarini qondirish yuzasidan markazlashtirilgan va markazlashtirilmagan pul mablag'lari fondlarini tashkil etish bilan bog'liq ob'ektiv munosabatlarni boshqarish usullari yig'indisi.
Soliq yuki	**The tax burden**	**Налоговое бремя**	Soliq to'lovchining muayyan vaqt oralig'ida to'lagan soliqlari yig'indisini ifodalaydi. Bunda soliq to'lovchilarning to'laydigan barcha soliqlar va soliqsiz majburiy to'lovlarining yig'indisini ifodalanadi. Soliq yukining aniq soliq to'lovchilar zimmasiga qancha to'g'ri kelganligini aniqlash ancha murakkab jarayon hisoblanadi.
Soliq organi	**Taxauthority/ taxbodies**	**Налоговый орган**	Amaldagi soliq qonunchiligiga muvofiq, soliqlar undirilishini amalga oshiruvchi davlat organlari tizilmasi.
Soliq to'lovchi	**Taxpayer**	**Налогоплательщик**	Qonunchilikka ko'ra, tegishli soliqlarni to'lash majburiyati zimmasiga yuklatilgan yuridik yoki jismoniy shaxs.
Xalqaro ikki tomonlama soliqqa tortish	**International double taxation**	**Международное двойное налогообложение**	Xalqaro ikki tomonlama soliqqa tortish deganda ikki yoki undan ortiq mamlakatda bir soliq to'lovchining faoliyati aynan bir xil yoki o'xshash soliq turi bilan bir vaqtning o'zida soliqqa tortish ifodalanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati
O‘zbekiston Respublikasining normativ-huquqiy hujjatlari

O‘zbekiston Respublikasining kodekslari va qonunlari

1. O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. Lex.uz. elektron varianti. 2024-yil.

2. O‘zbekiston Respublikasining Uy-joy kodeksi. Lex.uz. elektron varianti. 2024-yil.

3. O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi. Lex.uz. elektron varianti. 2024-yil.

4. O‘zbekiston Respublikasining Yer kodeksi. Lex.uz. elektron varianti. 2024-yil.

5. O‘zbekiston Respublikasining Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeksi. Lex.uz. elektron varianti. 2024-yil.

6. O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. Lex.uz. elektron varianti. 2024-yil.

7.O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. 2024-yil uchun O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to‘g‘risida. O‘RQ-886-son, 2023-yil 25-dekabr.

8. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. 2025-yil uchun O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to‘g‘risida. O‘RQ-1055-son, 2024-yil 25-dekabr.

8. O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. Soliq va budjet siyosatining 2024-yilga mo‘ljallangan asosiy yo‘nalishlari qabul qilinganligi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida. O‘RQ-891-son, 2023- yil 28-dekabr.

9.O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. Davlat boji to‘g‘risida O‘RQ-600-sonli. 2020 yil 6-yanvar.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmon va qarorlari

10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Jismoniy shaxslarning jami daromadini deklaratsiyalash tizimini bosqichma-bosqich joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PF-3127-son, 2002-yil 5-sentabr.

11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Fuqarolarni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar hamda o‘zboshimchalik bilan qurilgan turar joylarga nisbatan mulk huquqini e’tirof etish bo‘yicha bir martalik umumdavlat aksiyasini o‘tkazish to‘g‘risida. PF-5421-son, 2018-yil 20-aprel.

12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Tadbirkorlik sub’ektlarni tugatish tartib-taomillarini soddalashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PF-5739-son, 2019-yil 7-iyun.

13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Soliq va bojxona imtiyozlari berilishini yanada tartibga solish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PF-5755-son, 2019-yil 27-iyun.

14. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Xususiy mulkni himoya qilish va mulkdorlar huquqlarining kafolatlarini kuchaytirish,tadbirkorlik tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlash borasidagi ishlarni tashkil qilish tizimini tubdan takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar, shuningdek, tadbirkorlik sub’ektlarining moliyaviy resurslar va ishlab chiqarish infratuzilmasidan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish to‘g‘risida. PF-5780-son, 2019-yil 13-avgust.

15.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Savdo va xizmat ko‘rsatish sohasidagi hisob-kitoblar tizimiga zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy qilish hamda ushbu sohada jamoatchilik nazoratini kuchaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PF-5813-son, 2019-yil 6-sentabr.

16. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Alohida soliq va bojxona imtiyozlarini bekor qilish to‘g‘risida. PF-6011-sonli, 2020-yil 19-iyun.

17. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Yashirin iqtisodiyotni qisqartirish va soliq organlari faoliyati samaradorligini oshirish bo‘yicha tashkiliy chora-tadbirlar to‘g‘risida. PF-6098-son, 2020-yil 30-oktabr.

18. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Resurs soliqlari va mol-mulk solig‘ini yanada takomillashtirish to‘g‘risida. PF-6121-son, 2020-yil 3-dekabr.

19. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Yer munosabatlarida tenglik va shaffoflikni ta’minlash, yerga bo‘lgan huquqlarni ishonchli himoya qilish va ularni bozor aktiviga aylantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PF-6243-son, 2021-yil 8-iyun.

20.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. 2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida. PF-60-sonli, 2022-yil 28-yanvar.

21. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Aholini hunarmandchilikka jalb qilish va hunarmandchilik faoliyatini rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PF-91-sonli, 2023-yil 12-iyun.

22. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Yoshlar siyosati va sport vazirligi tashkil qilinganligi munosabati bilan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ayrim hujjatlariga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish, shuningdek, ba’zilarini o‘z kuchini yo‘qotgan deb hisoblash to‘g‘risida. PF-92-sonli, 2023-yil 12-iyun.

23. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Kambag‘allikni qisqartirishda tadbirkorlik subyektlari bilan o‘zaro manfaatli hamkorlik o‘rnatishga qaratilgan chora-tadbirlar to‘g‘risida. PF-93-sonli, 2023-yil 12-iyun.

24. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. “O‘zbekiston - 2030” strategiyasi to‘g‘risida. PF-158-sonli, 2023-yil 11-sentabr.

25. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Kichik va o‘rta biznesni moliyaviy qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PF-193-sonli, 2023-yil 10-noyabr

26. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Ish haqi, pensiyalar va nafaqalar miqdorini oshirish to‘g‘risida. PF-196-sonli, 2023-yil 17-noyabr.

27. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Mahalla institutining jamiyatdagi rolini tubdan oshirish va uning aholi muammolarini hal etishda birinchi bo‘g‘in sifatida ishlashini ta’minlashga qaratilgan chora-tadbirlar to‘g‘risida. PF-209-sonli, 2023-yil 21-dekabr.

28. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Tadbirkorlik sub’ektlarini davlat ro‘yxatidan o‘tkazish va hisobga qo‘yish tizimini takomillashtirish to‘g‘risida. PQ-2646-son, 2016-yil 28-oktabr.

29. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. 2017-2020-yillarda shaharlarda arzon ko‘p kvartirali uylarni qurish va rekonstruksiya qilish dasturini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-2660-son, 2016-yil 22-noyabr

30. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. 2017-2018 yillarda Qoraqalpog‘iston Respublikasi Mo‘ynoq tumanini iqtisodiy rivojlantirish va aholi bandligini ta’minlashning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-2803-son, 2017-yil 28-fevral.

31. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Navoiy viloyatining Tomdi, Uchquduq, Konimex, Nurota tumanlari va Zarafshon shahrini kompleks rivojlantirish hamda aholisi bandligini ta’minlashga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. PQ-3301-son, 2017-yil 29-sentabr.

32. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Maktabgacha ta’lim tizimini yanada rag‘batlantirish va rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-3651-son, 2018-yil 5-aprel.

33. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Aholi bandligini ta’minlash borasidagi ishlarni takomillashtirish va samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-3856-son, 2018-yil 14-iyul.

34. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Soliq ma’muriyatchiligini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. PQ-4389-son, 2019-yil 10-iyul.

35. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Hunarmandchilikni yanada rivojlantirish va hunarmandlarni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. PQ-4539-sonli, 2019-yil 28-noyabr.

36. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Tadbirkorlik faoliyati va o‘zini o‘zi band qilishni davlat tomonidan tartibga solishni soddalashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-4742-sonli, 2020-yil 8-iyun.

37. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi huzuridagi Kadastr agentligi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-4819-son, 2020-yil 7-sentabr.

38. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. 2021-2023 yillarda Surxondaryo viloyati Uzun tumani Bobotog‘ hududini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-4995-son, 2021-yil 17-fevral.

39. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Chakana savdo va xizmat ko‘rsatish sohasida nazorat-kassa texnikasidan foydalanishni takomillashtirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. PQ-5252-sonli, 2021-yil 4-oktabr.

40. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Nogironligi bo‘lgan shaxslarni har tomonlama qo‘llab-quvvatlash, ularning bandligiga ko‘maklashish

hamda ijtimoiy faolligini yanada oshirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. PQ-57-sonli, 2021-yil 21-dekabr.

41.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. Baliqchilik tarmog‘ini yanada rivojlantirishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-83-sonli, 2022-yil 13-yanvar.

42.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Kapital bozorini qo‘llab-quvvatlashning samarali mexanizmlarini joriy etishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. PQ-90-sonli, 2022-yil 17-yanvar.

43. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Avtotransport vositalarini boshqarishda va yo‘nalishsiz taksi faoliyatini amalga oshirishda qo‘shimcha qulayliklar yaratish to‘g‘risida. PQ-311-sonli, 2022-yil 7-iyul.

44. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Norasmiy bandlik ulushini qisqartirish hamda mehnat resurslari balansini zamonaviy yondashuvlar asosida shakllantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-366-sonli, 2022-yi 30-avgust.

45. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Kasanachilikni yanada rivojlantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. PQ-70-sonli, 2023-yil 23-fevral.

46. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Aholini kichik va o‘rta biznesga keng jalb qilishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-366-sonli, 2023-yil 15-noyabr.

47. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Charm-poyabzal va mo‘ynachilik sohalarida islohotlarni yanada jadallashtirish va sohaning eksport salohiyatini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-331-sonli, 2023-yil 11-oktabr.

48. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. O‘zbekiston mahallalari uyushmasi faoliyatini yo‘lga qo‘yish va mahallalarda boshqaruv tizimini takomillashtirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. PQ-402-sonli, 2023-yil 21-dekabr.

49. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. O‘zbekiston Respublikasining “2024-yil uchun O‘zbekiston Respublikasining Davlat budjeti to‘g‘risida”gi Qonuni ijrosini ta’minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-422-sonli, 2023-yil 29-dekabr.

50. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Aholi xonadonlarida sanoat usulida mahsulot ishlab chiqarishni qo‘llab-quvvatlash hamda tomorqa va dehqon xo‘jaliklarida yangi zaxiralarni ishga solishga doir chora-tadbirlar to‘g‘risida. PQ-115-sonli, 2024-yil , 5-mart

51. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qishloq xo‘jaligi va oziq-ovqat mahsulotlarini yetishtiruvchi, ishlab chiqaruvchi va ularni eksport qiluvchi tadbirkorlar bilan o‘tkazilgan muloqotida belgilangan vazifalarni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-146-sonli, 2024-yil 1-aprel.

52. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori. Tadbirkorlik subyektlariga subsidiyalar, imtiyozlar va preferensiyalarni taqdim etish tartiblarini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida. PQ-193-sonli, 2024-yil 24-may.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari

53. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. Yakka tartibdagi tadbirkorlar shug‘ullanishi mumkin bo‘lgan faoliyat turlari ro‘yxatini tasdiqlash to‘g‘risida. 6-son, 2011-yil 7-yanvar.

54. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. Tadbirkorlik sub’ektlarini davlat ro‘yxatidan o‘tkazish tartibi to‘g‘risida. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Tadbirkorlik sub’ektlarini davlat ro‘yxatidan o‘tkazish va hisobga qo‘yish tizimini takomillashtirish to‘g‘risida» 2016-yil 28-oktabrdagi PQ-2646-son Qarorini amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. 66-son, 2017-yil 9-fevral.

55. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. Mahalliy budjetlarning daromadlar bazasini kengaytirish zaxiralarini aniqlash ishlarini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida. 445-son, 2017-yil 29-iyun.

56. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. Ishlab chiqarish maydonlaridan foydalanish samaradorligini yanada oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. 666-son. 2019-yil 13-avgust.

57. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. Tadbirkorlik sub’ektlarini ixtiyoriy tugatish va ularning faoliyatini to‘xtatish tartibi hamda Moliya-xo‘jalik faoliyatini amalga oshirmayotgan tadbirkorlik sub’ektlarini davlat reestridan chiqarish tartibi to‘g‘risidagi nizomlarni tasdiqlash haqida. 704-son, 2019-yil 21-avgust.

58. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori.Toshkent viloyatining Bo‘stonliq tumanida tajriba tariqasida soliq solish ob’ektlarini hisobga olish va soliq ma’muriyatchiligining alohida tartibini joriy etish to‘g‘risida. 107-son, 2020-yil 20- fevral.

59. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. O‘zini o‘zi band qilgan shaxs sifatida faoliyatni amalga oshirish tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida. 806-son, 2020-yil 23-dekabr.

60.O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. Soliq to‘lovchilarni hisobga olishni yanada takomillashtirish va qo‘shilgan qiymat solig‘ining o‘rnini qoplash tartibini soddalashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. 595-son, 2021-yil 22-sentabr.

61.O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. Yakka tartibdagi tadbirkorlar tomonidan yollangan xodimlarni davlat soliq xizmati organlarida hisobga qo‘yish hamda soliq solinadigan daromadlar va chegiriladigan xarajatlar hisobini yuritishni tartibga solish chora-tadbirlari to‘g‘risida. 707-son, 2021-yil 22-noyabr.

62.O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. Soliq to‘lovchilarni hisobga qo‘yish sohasidagi ayrim davlat xizmatlarini ko‘rsatish bo‘yicha ma’muriy reglamentlarni tasdiqlash to‘g‘risida. 150-son, 2022-yil 2-aprel.

63. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. “Mahalla yettiligi” faoliyatini samarali tashkil etish hamda hokim yordamchisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli, profilaktika inspektori, ijtimoiy xodim va soliq inspektori faoliyatini eng muhim samaradorlik ko‘rsatkichlari (KPI) bo‘yicha baholashda mahalla raisining ishtirokini ta’minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida. 292-son, 2024-yil 18-may.

64. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. Mahallabay ishlashga mas’ul bo‘lgan shaxslar faoliyatini va hamkorligini samarali ta’minlash

hamda “Mahalla yettiligi” faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida. 137-son, 2024-yil 15-mart

Boshqa normativ-huquqiy xujjatlar

65. O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat soliq qo‘mitasining 2010-yil 24-martdagi 24, 2010-15-son qarori bilan tasdiqlangan «O‘zbekiston Respublikasi oliy o‘quv yurtlarida ta’lim olish uchun yo‘naltiriladigan mablag‘larga jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig‘i bo‘yicha imtiyozni qo‘llash tartibi to‘g‘risidagi NIZOM». O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2010-yil 27-mayda 2107-son bilan ro‘yxatga olingan.

66. O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasining qarori. Soliq hisobotining shakllarini tasdiqlash to‘g‘risida. 2020-03-son, 2020-yil 28-yanvar. O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2020-yil 24-fevralda ro‘yxatdan o‘tkazilgan, ro‘yxat raqami 3221.

Darslik va o‘quv qo‘llanmalar

67.Coleman et al, New Zealand Taxation 2020: Principles, Cases and Questions, Thomson Reuters, Wellington NZ.

68.New Zealand Taxation 2020: Casebook, Thomson Reuters, Wellington, NZ.

69. Налогообложение физических лиц : учебник и практикум для академического бакалавриата / Л. И. Гончаренко и др. ; под редакцией Л. И. Гончаренко. - Москва: Издательство Юрайт, 2019. - 363 с.

70. Налоги и налогообложение : учебник и практикум для академического бакалавриата / под ред. Г. Б. Поляка, Е. Е. Смирновой. - 3-е изд., перераб. и доп. -М. : Издательство Юрайт, 2018. - 385 с

71. Налогообложение физических лиц : учебник для вузов / Л. И. Гончаренко [и др.] ; под редакцией Л. И. Гончаренко. - 2-е изд., перераб. и доп. - Москва : Издательство Юрайт, 2024. - 322 с.

72. Jo‘rayev.A.S. va boshqalar. Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish. Darslik. - T.: “Iqtisodiyot-moliya”, 2019 y. - 432 b.

73.Н.И.Яшина, М.Ю.Гинзбург, Л.А.Чеснекова, Е.А.Иванова. Налоги и налогообложение практикум. Учебное пособие. М.:ИНФРА-М. 2019.-118с.

74.В.А.Водопьянова. Налоги и налогообложение. Учебное пособие. М.:ИНФРА-М. 2018.-175 с.

75.Романов А.Н., Колчин С.П. Налоги и налогообложение. Учебное пособие. Москва, Инфра-М. 2018, 385-стр.

76. Z.Ergashev, A.G‘iyosov, G‘. Ruziyev. Jismoniy shaxslarni soliqqa tortish: nazariya va amaliyot. O‘quv qo‘llanma. - T.: “Iqtisodiyot-moliya”, 2022 y. - 420 b.

77. Agzamov A.T. Yuridik shaxslarni soliqqa tortish-1. Darslik. T: “Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi”, 2024. 304 bet..

78. Agzamov A.T. Yuridik shaxslarni soliqqa tortish-2. Darslik. T: “Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi”, 2024. 232 bet..

79. Tuxliyev B.K., Agzamov A.T. Soliqlar va soliqqa tortish. Darslik. T: “Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi”, 2022. 468 bet.

80. И.Ахмадхонов. Солиқ солиш асослари. Ўқув қўлланма. – Т.: «Kafolat print company» нашриёти. 2024. -241 б. ISBN 978-9943-385-37-4 УЎК: 811.512.133'373.231 КБК: 81.2. Узб-3 А 34

Axborot manbaalari

77. www.gov.uz - O‘zbekiston Respublikasi Hukumat portali.

78. www.lex.uz - O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi.

79. www.soliq.uz - Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Soliq qo‘mitasi rasmiy sayti.

80.www.stat.uz - O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi rasmiy sayti.

M U N D A R I J A

KIRISh	.....	**3**
I-BO'LIM.	**SOLIQLARNING IQTISODIY MOHIYaTI, SOLIQ TIZIMI VA SIYoSATI.....**	**9**
I-bob.	**«Soliqlar va soliqqa tortish» fanining predmeti, mazmuni va uni o'rganish usullari.....**	**9**
1.1.	«Soliqlar va soliqqa tortish» fani alohida iqtisodiy fan sifatida.....	9
1.2.	"Soliqlar va soliqqa tortish" fanini o'rganishdagi mavjud usullar.....	10
1.3.	«Soliqlar va soliqqa tortish» fanining boshqa iqtisodiy fanlar bilan o'zaro aloqasi.....	13
1.4.	Soliqlar va majburiy to'lovlar tizimi hamda soliq to'lovchilarni soliqqa tortishning huquqiy asoslari.....	14
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		19
Testlar.....		20
II-bob.	**Soliqlarning iqtisodiy mohiyati va soliqqa tortish tamoyillari.....**	**22**
2.1.	Soliqlarning ob'ektiv zarurligi va o'ziga xos xususiyatlari.....	22
2.2.	Soliqlarning umumiy belgilari va boshqa iqtisodiy kategoriyalar bilan o'zaro munosabati.....	26
2.3.	Soliqlarning funktsiyalari va vazifalari.....	28
2.4.	Soliqlarning mavjud va amaldagi tamoyillari.....	34
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		40
Testlar.....		41
III-bob.	**Soliq siyosati va uning asosiy yo'nalishlari.....**	**44**
3.1.	Soliq siyosati tushunchasi va huquqiy nazariy asoslari.....	44
3.2.	Hozirgi davrda soliq siyosatini ishlab chiqish va unda davlatning roli.	53
3.3.	Soliq siyosatining o'ziga xos xususiyatlari va rivojlantirish yo'nalishlari.....	57
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		61
Testlar.....		62
IY-bob.	**O'zbekiston Respublikasi soliq tizimi va uning shakllanishining nazariy asoslari.....**	**65**
4.1.	Soliq tizimi haqida tushuncha va uning mohiyati.....	65
4.2.	Soliq tizimini guruhlashning o'ziga xos jihatlari.....	67
4.3.	Soliqlarning iqtisodiy mohiyatiga ko'ra bo'linishi.....	69
4.4.	Soliqlarning byudjetga tushishiga ko'ra bo'linishi.....	71
4.5.	O'zbekiston Respublikasi soliq tizimining shakllanish va rivojlanish bosqichlari.....	76
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		81
Testlar.....		81
II-BO'LIM.	**YuRIDIK ShAXSLARDAN UNDIRILADIGAN SOLIQLAR VA BOShQA MAJBURIY TO'LOVLARNING TURLARI.....**	**83**
V-bob.	**Qo'shilgan qiymat solig'i (QQS).....**	**83**
5.1.	Qo'shilgan qiymat solig'i haqida tushuncha, uning iqtisodiy mohiyati va davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda tutgan o'rni.....	83
5.2.	Qo'shilgan qiymat solig'ini to'lovchilar tarkibi, soliq solish ob'ekti va soliq solinadigan baza.....	89
5.3.	Soliq solinadigan bazani aniqlash.....	115

5.4.	Qo’shilgan qiymat solig’i bo’yicha soliq stavkalari ….....	124
5.5.	Soliqni hisoblab chiqarish va to‘lash tartibi. Soliq hisobotini taqdim etish tartibi……	131
5.6.	Alohida hollarda soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari	145
5.7.	Elektron shaklda xizmatlar ko‘rsatuvchi chet el yuridik shaxslariga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari	151
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		158
VI-bob.	**Aktsiz solig’i.....**	**159**
6.1.	Aktsiz solig’ining soliq tizimidagi ahamiyati va davlat byudjeti daromadlarida tutgan o’rni.....	159
6.2.	Aktsiz solig’ining vazifalari va uning o’ziga xos xususiyatlari…….	161
6.3.	Aktsiz solig’i to’lovchilar tarkibi, soliqqa tortish ob’ekti va soliq solinadigan baza.....	165
6.4.	Aktsiz solig’i stavkalari va soliqdan belgilangan imtiyozlar…….....	172
6.5.	Aktsiz solig’ini soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisobotini taqdim etish va soliq to‘lash tartibi……	181
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		182
VII-bob.	**Foyda solig’i.....**	**183**
7.1.	Yuridik shaxslardan olinadigan soliqlar va boshqa majburiy to’lovlar.....	183
7.2.	Soliq munosabatlarining sub’ektlari.....	184
7.3.	Foyda solig’i to’lovchilari tarkibi, soliq solish ob’ekti va soliq solinadigan bazasi.....	188
7.4.	Yuridik shaxslarning jami daromadlari tarkibi.....	191
7.5.	Yuridik shaxslarning xarajatlarini guruhlash.....	206
7.6.	Foyda solig’i stavkalari.....	244
7.7.	Foyda solig’ini hisoblash chiqarish, soliq hisobotini taqdim etish va to’lash tartibi.....	249
7.8.	Yakka tartibdagi tadbirkorlarning daromadlariga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari	254
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		259
Testlar.....		259
VIII-bob.	**Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq…….....**	**260**
8.1.	O’zbekiston Respublikasi soliq tizimida mol-mulk solig’ining joriy etilishi va uning davlat byudjeti daromadlarida tutgan o’rni.....	260
8.2.	Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni to’lovchilar tarkibi, mol-mulk bo’yicha soliqqa tortiladigan ob’ekt va soliq solinadigan baza.....	263
8.3.	Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq stavkalari, soliqdan belgilangan imtiyozlar.....	268
8.4.	Yuridik shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisob-kitoblarini taqdim etish va soliqni to’lash tartibi	270
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		272
IX-bob.	**Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig’i.....**	**273**
9.1.	Yer solig’ining huquqiy asoslari, iqtisodiy mohiyati va davlat byudjeti daromadlarida tutgan o’rni.....	273
9.2.	Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig’ini to’lovchilar tarkibi, soliq solish ob’ekti va soliq solinadigan baza.....	278
9.3.	Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig’i stavkalari va yer solig’i bo’yicha imtiyozlar……	286

9.4.	Yuridik shaxslardan olinadigan yer solig'ini hisoblash va to'lash tartibi.....	297
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		301
X-bob.	**Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq.....**	**302**
10.1.	Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning huquqiy asoslari va uning davlat byudjeti daromadlarida tutgan o'rni……..	302
10.2.	Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni to'lovchilar.....	304
10.3.	Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqning soliq solish ob'ekti va soliq solinadigan bazani aniqlash tartibi.....	307
10.4.	Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq stavkalari va soliq bo'yicha belgilangan imtiyozlar.....	312
10.5.	Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliqni hisoblash va byudjetga to'lash tartibi.....	317
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		324
XI-bob.	**Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq va foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun maxsus renta solig'i …….**	**326**
11.1.	Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqning huquqiy asoslari va davlat byudjeti daromadlarida tutgan o'rni.....	326
11.2.	Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq va foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun maxsus renta solig'ining to'lovchilari tarkibi, soliq solish ob'ekti va soliq solinadigan bazasi.....	330
11.3.	Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq va Foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun maxsus renta solig'ining stavkalari.....	339
11.4.	Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq va Foydali qazilmalarni qazib olganlik uchun maxsus renta solig'ini hisoblab chiqarish, soliq hisobotlarini taqdim etish va soliqni to'lash tartibi.....	343
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		346
XII-bob	**Ijtimoiy soliq**	**347**
12.1.	Ijtimoiy soliqning to'lovchilari tarkibi	347
12.2.	Ijtimoiy soliqni soliq solish ob'ekti va soliq solinadigan bazasi	348
12.3.	Ijtimoiy soliq stavkalari, soliq davri,	350
12.4.	Ijtimoiy soliqni soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisobotini taqdim etish va soliqni to'lash tartibi	350
12.5.	Ayrim toifadagi jismoniy shaxslar tomonidan soliqni hisoblab chiqarish va to'lashning o'ziga xos xususiyatlari	351
12.6.	Ixtiyoriy ravishda soliqni hisoblab chiqarish va to'lashning o'ziga xos xususiyatlari	356
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		350
Testlar.....		351
III-BO'LIM.	**JISMONIY ShAXSLARDAN OLINADIGAN SOLIQLAR.....**	**359**
XIII-bob.	**Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i.....**	**359**
13.1.	Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining tarixi va budjetda tutgan o'rni	359
13.2.	Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ining mohiyati, soliq to'lovchilar tarkibi, soliq ob'ekti va soliq bazasi.....	363
13.3.	Jismoniy shaxslarning jami daromad tarkibi.....	366
13.4.	Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i bo'yicha soliq imtiyozlari.....	386

13.5.	Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i bo'yicha soliq stavkalari……	401
13.6.	Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'ini hisoblash va ushlab qolish tartibi.....	405
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		414
Testlar.....		414
XIV-bob.	**JISMONIY ShAXSLARNING DAROMADLARINI DEKLARATSIYA ASOSIDA SOLIQQA TORTISH XUSUSIYATLARI**	**417**
14.1.	Jami yillik daromad to'g'risidagi deklaratsiya haqida tushuncha	417
14.2.	Jismoniy shaxslarning deklaratsiya asosida soliq solinadigan daromadlari	418
14.3.	Mol-mulkni ijaraga berishdan olingan daromadlar va ular bo'yicha dastlabki deklaratsiya taqdim etish hamda soliq to'lash tartibi	420
14.4.	Mualliflik haqi tarzida olingan daromadlarga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari	425
14.5.	Daromadlar to'g'risidagi deklaratsiyani taqdim etish, soliq hisoblash va to'lash tartibi	427
14.6.	O'zbekiston Respublikasi norezidentlari bo'lgan jismoniy shaxslarning daromadlariga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari	433
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		434
Testlar.....		435
XV-bob.	**Jismoniy shaxslarning mol-mulkiga solinadigan soliq.....**	**438**
15.1.	Mulk, mulk turlari, mulk huquqi va jismoniy shaxslarda mulk huquqining yuzaga kelishi	438
15.2.	Jismoniy shaxslardan mol-mulk solig'ini undirishning zarurligi, mol-mulk solig'i to'lovchi jismoniy shaxslar	446
15.3.	Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'i ob'ekti va bazasi	451
15.4.	Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'i bo'yicha imtiyozlar va soliq stavkalari	459
15.5.	Jismoniy shaxslardan olinadigan mol-mulk solig'ini hisoblab chiqarish va budjetga to'lash tartibi	464
15.6.	Mol-mulk solig'ini hisoblab chiqarish va to'lashning o'ziga xos jihatlari	483
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		487
Testlar.....		488
XVI-bob.	**Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'i.....**	**491**
16.1.	Yerdan foydalanganlik uchun soliq to'lash zarurligi va yer solig'i to'lovchi jismoniy shaxslar	491
16.2.	Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'i ob'ekti va bazasi	494
16.3.	Jismoniy shaxslardan olinadigan yer solig'i bo'yicha imtiyozlar hamda soliq stavkalari	497
16.4.	Soliqni hisoblab chiqarish va budjetga to'lash tartibi	505
16.5.	Ayrim hollarda yer solig'ini hisoblab chiqarish va to'lashning o'ziga xos jihatlari	514
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		517
Testlar.....		517
IV-BO'LIM.	**Maxsus soliq rejimlari**	**520**
XVII bob.	**Aylanmadan olinadigan soliq.....**	**520**
17.1.	Aylanmadan olinadigan soliq to'lovchilar tarkibi.....	520
17.2.	Aylanmadan olinadigan soliqni qo'llashning o'ziga xos	522

	xususiyatlari.....	
17.3.	Aylanmadan olinadigan soliqni soliq solish obyekti va soliq bazasi.....	527
17.4.	Yakka tartibdagi tadbirkorlarning soliq bazasini aniqlashning o‘ziga xos xususiyatlari.....	531
17.5.	Aylanmadan olinadigan soliq stavkalari. Alohida-alohida hisob yuritish tartibi……..	533
17.6.	Aylanmadan olinadigan soliqni soliq davri, soliqni hisoblab chiqarish, soliq hisobotini taqdim etish va soliqni to’lash tartibi……..	537
17.7.	Aylanmadan olinadigan soliqning qat’iy belgilangan summadagi soliq stavkasi bo’yicha soliq to’lashning o’ziga xos xususiyatlari…….	538
Nazorat va muhokama uchun savollar.....		540
XVIII bob.	**Soliq to‘lovchilarning ayrim toifalariga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari**	**541**
18.1.	To‘g‘ridan-to‘g‘ri xususiy chet el investitsiyalari ishtirokidagi yuridik shaxslarga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari.....	541
18.2.	To‘g‘ridan-to‘g‘ri xususiy chet el investitsiyalari ishtirokidagi yuridik shaxslarga soliq solish	542
18.3.	Maxsus iqtisodiy zonalarning ishtirokchilariga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari.....	543
18.4.	Maxsus iqtisodiy zonalarning ishtirokchilariga soliq solish	544
18.5.	Mahsulot taqsimotiga oid bitim doirasida amalga oshiriladigan faoliyatga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari……..	545
18.6.	Advokatlar hay’atlariga, advokatlik firmalariga, advokatlik byurolariga va advokatlarga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari……	547
18.7.	Xususiy amaliyot bilan shug‘ullanuvchi notariuslarga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari……...	548
XIX bob.	**O‘zbekiston Respublikasining ayrim hududlarida soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari**	**550**
19.1.	O‘zbekiston Respublikasining ayrim hududlarida soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari……	550
19.2.	Alohida sharoitlarda soliq majburiyatlarini bajarish…..	551
19.3.	Vaqtinchalik soliq imtiyozlari	558
2025 YILDA SOLIQ SIYOSATIDAGI O’ZGARISHLAR		**570**
	Izohli lug’at.....	**578**
	Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati.....	**585**

Agzamov Avazxon Talgatovich
Raxmatullayev Botir Abdulxamidovich

Soliqlar va soliqqa tortish

Oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik

Muharrir
Sahifalovchi
Musahhih